Radi Fiş

Bende Halimce Bedreddinem

Çeviren: Mazlum Beyhan

Roman
4. Basım

EVRENSEL BASIM YAYIN

Bende Halimce Bedereddinem

Radi Fiş

Rusça Aslkından Çeviren

Mazlum Beyhan

Roman

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret. Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu/ İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - İnfo@evrenselbasim.com
Evrensel Basım Yayın **177**
Bende Halimce Badreddinem : Radi Fiş
Rusça Aslından Çeviren: Mazlum Beyhan
Eserin Rusça Orijinal Adı: Spyaşçie Probudyatsya
Genel Kapak Tasarım: Savaş Çekiç
Kapak Uygulama: Devrim Koçlan

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Radi Fiş'i Türkiyeli okur "Nâzım'ın Çilesi"nden tanıyorlar. Aslında Radi Fiş'i tanımamız için tek neden değil bu. Nâzım Hikmet'in arkadaşlığını kazanabilmiş olmayı, hayatının en onur verici olayı sayan bir insan Radi Fiş. Türkiye'den kiminle karşı karşıya gelse, bir amentü gibi, önce Nâzım'a duyduğu gönül borcunu dile getiren bir insan.

Radi Fiş, önce bir doğubilimci, sonra çevirmen, sonra yazar, sonra gemici. Ona sorarsanız, kim bilir, belki bu sıralamayı sondan başa çevirir. Çünkü Fiş'in hayatında gemiciliğin apayrı bir yeri var. Dümen tuttuğu balıkçı gemileriyle, Manş'tan Mexico Körfezi'ne, Orkinos Adalarından Küba'ya kadar nice denizler aşmış, deniz eken, deniz biçen insanların yaşamlarına tanık olmuş, kutupların ürkütücü buzdağlarından okyanusların dağ gibi dalgalarına dek denizi hakkıyla yaşamış bir insan. Ve ne denli şaşırtıcı gelse de aynı insan, Nâzım Hikmet'ten Orhan Veli'ye, Fahri Erdinç ve Ataol Behramoğlu'ndan Özkan Mert'e kadar nice ozanımızı Rus diline kazandırmış bir Türkçe aşığı, Türkiye vurgunu...

Altındağ gecekondularından Galata levantenlerine dek ülkemizin nice bin insanını yakından tanımış bir insan olarak Radi Fiş, bu tanışıklığın yarattığı birikimi çeviri dışında, özgün yapıtlarında da dile getirmiş.

Türk dili ve yazınıyla uğraşmaya ta 1944'te başlayan ve uğraş alanıyla ilgili olarak Gordlevski, Kraçkovski, Bertels, Konrad gibi yol göstericiler bulduğu için kendini mutlu sayan Radi Fiş, ülkemize ilk 1965'te gelmiş. Ülkemizden pek çok yazarla, ozanla tanışmış, ama Sovyetler Birliği ile aramızdaki siyasal-kültürel ilişkilerin, yüzyıllarca yan yana yaşayan, –dolayısıyla da tarih ve kültürleri içiçe geçmiş– dünyanın başka hiçbir iki ülkesinde görülmeyecek sığlıkta oluşu nedeniyle pek çok yazar ve ozanımızla da tanışması "gıyabî" olmuş.

Radi Fiş, ülkemiz yazar ve ozanlarından Rusçaya yaptığı çeviriler, ülkemiz yazınıyla ilgili inceleme, araştırma ve eleştiriler dışında bugüne dek üç büyük özyaşam öyküsel romana da imza atmış: Nâzım Hikmet, Mevlâna Celâleddin Rumi ve Şeyh Bedreddin Mahmud üzerine bu romanlar.

On yıl kadar önce, elime bir rastlantı sonucu geçen “Mevlâna”yı okumaya başlamış, beğenmiş ve hemen çevirmeye koyulmuştum. Ama araya giren çeşitli engeller ve en önemlisi yaşadığımız son büyük toplumsal çalkantı nedeniyle bu iş yarım kalmıştı.

Derken, geçen yıl Moskova’da, Krasnoarmeyskaya’da, Simonov’unkiyle karşı karşıya duran evinde, kendisi de çevirmen olan karısının göz açıp kapayana dek varediverdiği sıcak, içten bir sofrada Radi Fiş’in elime tutuşturduğu “Bedreddin”...

Bu kitabın çevrilme serüveni, bir bakıma, o zaman başladı.

Mazlum Beyhan

Aliağa, 1988

YAZARDAN

Bu kitap, günümüzden altı yüzyıl önce, Sağır Ortaçağ diye adlandırılan dönemde yaşamış bir insan üzerinedir.

Bedreddin İslam hukukunun büyük bilginlerinden biriydi. Ama giderek iktidarın ve zenginliğin, haksızlık ve yoksulluğun sarsılmazlığını, değişmezliğini öne süren şeriat ilkelerinin eşitlikle bağdaşmadığı sonucuna varmıştı. Bu sonuca ulaşmasıyla da, kendisine büyük ün sağlayan bütün yapıtlarını yok etti.

Gerçeğe ve eşitliğe ancak bütün pisliklerden arınmış, tertemiz bir ruhla kavuşulabileceğini öne süren Sofi şeyhlerin yanında, “kendi kendini mükemmelleştirme” denilen alabildiğine katı bir eğitimden geçmiş, bu eğitim onu halkının çektiği acılara yaklaştırmış ve böylece eşitliğin öbür dünyada değil bu dünyada, gökyüzünde değil yeryüzünde olduğunu kendi kişiliğinde göstermek için kendisine verilen mürşitlik, şeyhlik gibi bütün ünvanları reddetmişti. Çağının en önemli düşünürlerinden biri olarak, yeryüzünde eşitliğin sağlanmasının biricik yolunun toprağın ve tüm zenginliklerin ortaklaşa kullanılmasından geçtiğini görüyordu. Bu amaca ulaşmak için de, XV. yüzyılda, bugünkü Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan sınırları içinde yer alan topraklarda antifeodal bir halk ayaklanmasının başına geçti. Fanatizm ve dinsel hoşgörüsüzlüğün egemen olduğu bir dönemde, savaş arkadaşlarıyla birlikte tüm halkların ve dinlerin birbirine eşit olduğunu haykırdı. Felsefi yapıtlarında hep evrenin tekliğini savundu, ölümden sonra dirilme, cennet, cehennem gibi kavramları kesinlikle reddetti.

F. Engels, Ortaçağ’a ilişkin olarak şöyle diyordu: “Ortaçağ; felsefe, politika, hukuk gibi ideolojinin tüm biçimlerini teolojiye bağlıyor ve bu bilimleri teolojinin alt dalları olarak görüyordu... Yığınların duygu dünyaları yalnızca dinsel gıdalarla besleniyordu; bu bakımdan da yığınlara kendi çıkarları ancak dinsel kılık altında gösterilebilirdi.” Bedreddin de şöyle söylüyordu: “Bilinçli kişi, kimsenin bilmediğini yapıp yürüten, kimsenin görmediğini görendir. Böyle bir insan bildiği her şeyi söyleyecek olursa, onu yaşatmazlar.” Ve müridlerine şu öğüdü veriyordu:

“Karşınızdakilerin bilmedikleri şeyleri, onların bildikleri deyimlerle ve kavramlarla açıklayın.”

Bedreddin öyle bir dönemde yaşıyordu ki, düşüncelerinde doğal olarak, tarihsel gelişme ve maddi yaşamın dayattığı nesnel koşullardan değil, geleneksel dinsel metinlerin yorumlanışından yola çıkıyordu. Ancak Bedreddin’in yorumları çoğu kez resmi yorumlara ters düşen, din sapkınlığı, zındıklık olarak nitelenen yorumlardı.

Bu kitap, Osmanlı ve Bizans vakayinamelerine, Bedreddin’in torunu tarafından yazılan tercümeihaline ve dönemin başka belgelerine dayanılarak yazılmıştır. Bedreddin’in kimi bilimsel yazıları ve öğrencileriyle söyleşilerine ilişkin notlar da günümüze kadar ulaşmıştır. Kitabın başlıca kahramanları, dünyamızda yaşamış, gerçek kişilerdir. Bu kahramanların duygularını, düşüncelerini, karakterlerini ve olayların mantığa uygun biçimde akışını elimizdeki bilgi parçacıklarıyla yeniden canlandırmamız gerekmiş, üzerlerinden akıp giden yüzyıllarla yer yer dökülmüş fresklerin çağdaş bilimin yardımıyla tamamlanması gibi, bizim de ele aldığımız kişilerin portreleri ve yaşadıkları olaylarla ilgili zaman zaman karşılaştığımız kopukluk ve boşlukları düşgücümüzün yardımıyla doldurmamız gerekmiştir.

Yazar, kahramanının düşüncelerini onun gelişme çizgisi içinde vermeye çalışırken, kullandığı dili ve terminolojiyi de korumaya çalışmıştır. Kahramanın iç monologları, dostlarıyla, düşmanlarıyla, öğrencileriyle söyleşileri sırasında kullandığı dildir bu. Bu dili belirlerken vakayinameler, döneme ilişkin tarihsel belgeler ve kahramanımızın kendi yapıtları bize yol göstermiştir.

Şu son zamanlara gelene dek Bedreddin’e ve onun başını çektiği halk ayaklanmasına ilişkin bildiklerimiz insanın içini ürpertecek denli azdı. Sosyalist düşüncenin, “Müslüman” Doğu’nun düşünen kafaları üzerinde gitgide daha çok etkide bulunmasıyladır ki, Türkiye’de Bedreddin Simavi’nin ve giriştiği eylemlerin tarihsel önemini daha iyi anlamamızı sağlayacak belge ve araştırmalar yayınlanmaya başlamıştır.

I

TESHİL

BİRİNCİ BÖLÜM

İznik Sürgünü

I

Ayaklarının dibinde uzanan ve genellikle Yeşil Cami'nin çinilerinin renginde olan göl, bu kez gökyüzünü baştan aşağı kaplamış olan bulutların rengini almıştı. Ne yukarda bir yıldız görülüyor, ne de şafak sisleri içinde yitip gitmiş gölün kıyı çizgisi seçiliyordu. Belirli aralıklarla bir o yana bir bu yana salınan kamışların ölçülü hışırtısından başka kendini duyuran hiçbir şey yoktu. Dört bir yan külrengi pamuk yığınları içindeydi sanki.

Sultan Mehmed Çelebi'nin de istediği tam bu değil miydi: Tutsağından yükselebilecek inlemeleri kimseler duymamalıydı.

Bedreddin'i İznik'e süren Sultan, tutsağının her hareketinin izlenmesini buyurmuş, bir yandan da kendisine ulufe olarak üç bin akçe aylık bağlamıştı. Ah! Keşke hemen başını uçursalar, ya da bir zindana atsalardı!

Besbelli buna cesaret edememişlerdi. Kitapları İslam dünyasının hukuk alimlerinin elinden düşmeyen, adı Kahire ve Semerkand'da saygıyla anılan, yüksek ulemaya mensup böyle bir insanın başını vurmak; çeşitli ülkelere dağılmış sayısız yandaşı, müridi bulunan, ünü tüm İslam alemini tutmuş bir şeyhi zindana kapatmak, kulların padişahın hakseverliğine duydukları güveni sarsabilirdi. Mehmed Çelebi gibi yemininden dönenler ve kardeş katilleri içinse, iktidarı ele geçirdiklerinde, hiçbir şey bağışlayıcı, haksever, dindar görünmekten daha önemli değildir.

Ama yağma yok! Osmanlı topraklarının yeni egemeni onu satın alamayacak! Suskun bir boyun eğme bekliyorlar ondan; böylece Sultanın arzu ettiği söylentilerin yayılması kolaylaşacak, hesapları bu! Ama sökmeyecek bu hesap!

Elli beş yaşını da gerilerde bırakmıştı artık Bedreddin. Ve inananların, dünyanın sonuyla karıştırdıkları o an, onun için çok, çok yakındı. Ama zihni hiçbir zaman şu anda olduğunca açık ve özgür, ruhu şu anda olduğunca derinlerini ele verir olmamıştı. Kalın bir kütle olarak, duvar dediğin nedir ki? Bakışlarıyla alabildiğine kalın bir zaman tabakasını, yüzyılların ötesini tarıyor o.

Bir yıldan fazla bir zamandır şu dört duvarın arasında oturup duruyor işte. Oysa dünyaya geliş amacı, o büyük amaç henüz gerçekleşmedi. Bu öyle bir amaç ki, üstesinden bir tek kendisi gelebilir. İnanç ve bilim erlerinden hiçbiri, ki Bedreddin onların hepsini çok iyi tanır, ne söylediklerini, ne gizlediklerini bilirdi, bunlardan hiçbiri gerçeğin ışığına böylesine yaklaşmamışlardı. Kimi gerçeğin karşısında durmuş ve kamaşıp kör olmasın diye gözlerini kapamıştı, kimi kendini gerçeğin ateşi içine atıp dünya için bir şey bırakmadan yok olup gitmişti.

Yüzünü Doğu'ya, kente çevirdi. Buradan, Göl Kapısı üzerindeki kulelerden, sabah sisi içindeki sokaklar gölün külrengi sularıyla doluymuş gibi görünüyordu; bu bulanıklık içinde caminin, hamamın, medresenin, tekkenin kubbeleri ve sarayın çatısı güçlükle seçilebiliyordu. Bir tek minareler gökyüzüne doğru incecik ve dümdüz uzanıyor ve sivri külahları, zarif alemleriyle bu boz bulanıklık ortasında balıkçıların işaret şamandıraları gibi göze çarpıyorlardı.

Ağır bir uykunun donakalmışlığından silkinip uyanırcasına İznik Kalesi üzerinde ağır ağır güneş doğuyor, Hicri takvimle 818 yılı Cemadi-el-âhir ayının, Milâdi takvimle 1415 yılı eylül ayının yirmi sekizinci günü başlıyordu.

Derken dört bir yanda minarelerden müezzinlerin sesleri yükseldi:

— Haydi namaza! Haydi kurtuluşa!

Kurtuluşa mı? Hangi kurtuluşa? Neden kurtuluşa? İki bin yıldır burada duran şu kent Büyük İskender'in kahramanlıklarından Roma konsüllerinin lejyonlarına, Arap halifelerinin ordularından Bizanslıların açtıkları ve karadan gölün içlerine uzanan savaş galerilerine ve Haçlı ordularından Selçuklu süvarilerine, muzaffer Osmanlı sultanlarının cengaverliklerine kadar neler görmemişti. Bu arada adı da üç kez değişmişti: Antigoniya, Nikeya, İznik. Üç kez farklı devletlere başkentlik yapmıştı. Kenti ele geçiren her fatih, kimi Zeus, kimi İsa, kimi de Muhammed adına adalet ve kurtuluş vaat etmişti. Dünyanın dört bir yanından insanlar burada toplaşmışlar, Hıristiyan kilisesinin biri diğerinden daha bilge din adamları, kurtuluşa giden gerçek yolu sahtesinden ayırma tartışmalarında birbirlerinin sakallarını burada yolmuşlardı. Müslüman din adamları birbirlerinin ağzını burnunu yine burada dağıtmışlardı. Peki ne uğrunaydı bütün bu didişme,

çatışma? Eski egemenin yerini alan yeni egemenin de, tıpkı eskisi gibi, toprağın ve suyun, bağların ve bahçelerin, otlakların ve yaylakların tek sahibi olması, tüccardan ve çömlekçiden, demirciden ve balıkçıdan, rençberden ve çobandan tıpkı eskisi gibi haraç alması için değil mi?

Baskı iktidarı, iktidar zenginliği getiriyor, zenginlikse baskının daha da artmasına katkıda bulunuyordu. İşte seksen küsur yıl vardı ki müezzinler İznik minarelerinden günde beş kez halkı kurtuluşa çağırıyorlardı... Tıpkı yüzyıllar önce çeşitli ibadethanelerin gonglarından ve kiliselerin çanlarından aynı çağrının yapıldığı gibi... Oysa baskı, soygun ve yağmanın tekerleğinin dönüşünde değişen bir şey yoktu.

Ufuk çizgisi üzerinde solgun bir leke gibiydi güneş. Ta geceden gümüş karınlı sazanlarla dolu kamış sepetlerini sulardan çeken balıkçılar yüzlerini güneydoğu yönüne, Mekke'ye çevirdiler, küçük aralıklarla saflar oluşturup namaza durdular. Yoksulluk onlardan bir namaz seccadesini bile esirgemişti. Yüzleri yukardan, bu solgun şafak ışığında yeşilimsi sarı görünüyordu. Çevresi tümden bataklığa kesmiş İznik'te pek çokları gibi onların da sıtmaya yakalandıkları anlaşılıyordu.

O da diz çöktü. Çok önceleri, Kahire'deyken, namazı ve tüm öteki dinsel törenleri anlamsız bulurdu. Aslında bunların konuluşlarında, yüreği ve ruhu bir an için de olsa gündelik telaşlardan uzaklaştırmak, düşünceleri yaşamın anlamı sorununa yöneltmek gibi yararlı amaçlar güdüldüğünü bilirdi. Boşa mı söylemişti Mevlâna Celâleddin Rumi: "Aklı olmayanın kafası ambar gibidir, ıvır zıvırla doldururlar; aklı olanınsa aklını bir lokma ekmeğin yardımıyla iğdiş ediverirler." İşin kötüsü çoğunluğun namaz kılması ve dinsel gerekleri yerine getirmesi, Allah tarafından cezalandırılma korkusu ve ödüllendirilme umuduyla idi. Ya da sadece alışmış oldukları için. Yine de, korkuyu da umudu da bir yana atmış, gerçek der başka bir şey demez bir insan için namazın da niyazın da ne anlamı, ne de gereği vardı. Böylece, ey sevgili Mevlâna, söyle; namaz ve dua da aklın iğdiş edilmesine hizmet etmiş olmuyor mu?!

Ellerini soğuk döşeme taşları üzerine koyup secdeye vardı. Ama, dikkat: Burada, İznik Kalesi'nde, taşların bile gözü kulağı vardır. Bir açık vermeyegör, dinin gereklerini yerine getirmeyen bir sapkın ve zındık diye anında adını çıkarırlar. Her zaman olduğu gibi, herkesle birlikte namaza

durduğu şu anda, bütün tinsel güçlerini hayatının büyük amacına, o en önemli şeye yöneltmişti.

Ne diyordu Mevlâna: "Ruhsal güçlerine egemen olmak, Büyük İskender'in dünyayı fethedişinden daha zor bir iş, daha büyük bir kahramanlıktır. Ama asıl zorluk bundan sonra başlar: Hiçbir şeyi değiştirebilecek gücü olmadan her şeyi bilmek, anlamak ve dünyanın çılgınlığını seyretmek."

İyi ama neden güçsüz olunsun ki? Kuşkusuz hiç kimse keyfi öyle istedi diye dünyayı değiştiremez. Ama bilginin gücüyle, evrenin tekliği yasalarını bilmenin verdiği güçle, hayata gerçekliğe uygun bir düzen verilebilir ve verilmelidir.

Kendisinin doğumundan seksen küsur yıl önce Konya'da hayata gözlerini yuman Mevlâna'yla bu tartışması epey eskiydi. Tartıştığı tek kişi Mevlâna değildi. Platon'la, Aristo'yla, Farabi'yle, İbni Sina'yla da tartışırdı. Kendi değerini bildiği için böyleydi bu: Tartışacaksa, düşünceleriyle yüzyılların ötesini kucaklayabilmiş olanlarla tartışırdı.

"Akıl," diyordu Mevlâna, "zorunludur. Ama insanda, ancak aklın sınırlı olduğunu anlayacak kadar akıl bulunmalıdır." Doğru, insan aklı sınırlıdır. Ama bu sınır nerede bitiyor? Hangi çizgiden sonra genişlemeye başlayacak akıl?

Kulak tırmalayıcı bir metal şakırtısı duyuldu. Nöbetçi, Göl Kapısı'nın sürgülerini açtı. Kente giren köylülere alabildiğine kaba bir biçimde çıkışarak, sepetlerini, zembillerini karıştırıyordu. Kalkan, yelme, silah şakırtıları duyuldu.

Nöbetçi çavuş elini köylülerden birinin sepetine daldırıp, iri, yağlı bir sazanı çekip çıkardı, elini sepetin üstünden aldığı bir tutam otla sildi. Sonra başını kaldırıp yukarı baktı. Bu bakışı bana diye düşündü Bedreddin. Mevkiini ve itibarını yitirmiş ulemadan tutsak yerinde mi? diye bakıyor besbelli.

Sinekler için vızıltı neyse, egemenler için de demir şakırtısı o... Her zaman egemenliğin ayrılmaz bir parçası, onun simgesi olmuş demir şakırtısı. Nöbetçinin kapı sürgülerini açarken çıkardığı ses ruhunda derin bir sızıyla yankılandı. Sanki uzun yıllar içinde alışıp gitmişti bu sese. Ama,

hayır! Küllerle örtülmüş bir köz, yüreğini yakan, bilincini ışıtan bir ateş tutuşturmuştu. Artık her şey açıktı. Anlıyordu: Vakit gelmişti.

Yüzünde tek bir kas bile oynamadı. Sakin bir şekilde sarığını düzeltti, mavi şeritli koyu renk cüppesinin eteklerini daha sıkı kapadı.

Kulenin karanlığına girdi, merdivenlerden inmeye başladı. Nöbetçiler ve onların ardından kente girmekte olan köylüler, balıkçılar eğilerek kendisini selamladılar. İnsan yüzlerini açık bir kitap gibi okumayı bildiğinden, onların bu saygılarından korkunun ve lütuf dileyiciliğinin bir arada bulunduğunu anlaması zor olmadı. Dıştan duyulmaz, gizli bir hüzün uyandırdı bu onda. Selamlara sessizce karşılık verip, ıslak taşlar üzerinde kaymamaya çalışarak adımlarını kente doğru hızlandırdı.

Kent uyanmıştı. Evlerin avlularından çeşitli sesler yükseliyordu: Yaşlı bir Rum kadın çocuklara çıkışıyor, bir kuyu çıkrığının gıcırtısı duyuluyor, takunya tıkırtıları geliyordu. Ocaklarda yakılan tezek ateşinin dumanları usuldan yükselmeye başlamıştı.

1415 yılı eylülünün bu asık yüzlü sabahında kendisi tepeden tırnağa sabırsızlık ateşleriyle yanarak tekkesine doğru yürürken, İznik halkı tıpkı güz sinekleri gibi cansız, gevşek, hüzünlüydü. Hatta yorulmak nedir bilmeyen çocukların çıngıraklı sesleri bile gölden yükselen nemle ağırlaşmış havada, boğuk ve sevinçsiz gibiydi.

Bir yanını ta çatısına kadar asmaların kapladığı eski fırını geride bırakıp Yenişehir Kapısı’na uzanan yola çıktı. Kendisine sığınak olarak seçtiği Yakup Çelebi tekkesi bu yol üzerinde, Süleyman Paşa Medresesi’nin hemen yanındaydı.

Bu tekkede Bedreddin ve öğrencileri, küçük bir yemek odasıyla, dersler için ayırdıkları iki odadan ve yarım daire biçimindeki avlunun çevresine dizilmiş hücrelerin yarısından yararlanabiliyorlardı. Bedreddin güzel havalarda öğrencilerinden kendine en yakın bulduklarıyla, evrenin gizleri, gerçeğe ulaşmanın zorluğu, çeşitli halkların töre ve inançlarındaki farklılıkların nedenleri gibi konuları tartışarak avluda dolaşmayı severdi.

Çiçekliklerde güller kokuyordu. Bizanslı yontucuların yapıtı olan mermer bir havuzun çevresine dizilmiş aslanların ağızlarından fışkıran sular tatlı bir şırıltıyla havuza dökülüyor, buna pencerelerin hemen üstünü yuva tutmuş

kırlangıçların cıvıltıları karışıyordu. Öğrenciler ağır ağır dolaşıyor; inanç, tanrı, hakikat, şeriatın sınırları, mukadderat üzerine usul sözcükler duyuluyordu. Şu telaşlı dünyanın dağdağasından Tanrı adına, saf bilim adına yüz çevirmiş menkûp alimin mütevazi tekkesinde sonsuz bir huzur ve barış hüküm sürüyor gibiydi.

Oysa iki ay vardı ki, yalnızca Osmanlı mülkündeki devletlerin değil, belki de bütün dünyanın yazgısını değiştirebilecek fikirler olgunlaşmaktaydı bu küçük tekkede.

Evet, iki ay vardı ki, dış görünüş olarak gezginci dervişlerden ayırdedilemeyecek birtakım yabancılar gitgide daha sık uğrar olmuşlardı tekkeye: Saçları sakalları, kaşları bıyıkları kazınmış cavlaklar; üzerlerinde tepe kısmı kukuletayı andırır boz çuhadan abaları, kuşaklarına bağladıkları ve sadaka toplamakta kullandıkları hindistancevizi kabuğundan, ya da bakırdan maşrapalarıyla kalenderiler; kuşaklarına sokulu kılıçları ve mızrak gibi sivriltilmiş sopalarıyla cengaver abdallar; omuzlarında ikili toprak dümbelekleri, parmaklarında zilleriyle atlı torlaklar; bez bir kılıf içindeki sazlarıyla âşıklar. Tekkeye uğrayanlar arasında Araplar, İranlılar, Türkmenler, Valahlar, Bulgarlar, Ermeniler, hatta Yunanlılar bile vardı. Dört bir yandan, dağlar, denizler ardından, Halep’ten, Kahire’den, Ankara’dan, Bursa’dan, Edirne’den, Silistre’den, Manisa’dan, Aydın’dan, şeyhin adını duymuş, ona gönül vermiş insanlardan haberler getiriyorlardı bunlar. Yol yorgunluklarını atıp biraz dinlendikten ve şeyhleriyle oturup konuştuktan sonra, güvenilir adamlar toplamak, şeyhin bilim gücüyle eriştiği hakikati, hakikatin kelamını aktarmak göreviyle ya geldikleri yerlere, ya da başka diyarlara doğru yeniden yola çıkıyorlardı.

Öğrencileriyle avluda dolaşırken Bedreddin onların tekkeye ulaşan haberlere ilişkin görüşlerini öğrenirdi. Haberlerse pek de iç açıcı değildi. Sultan Beyazıd’ın Ankara önlerinde Aksak Timur karşısında bozguna uğraması, devleti perişan etmişti. Timur istilasının yangın yerine çevirdiği Şam, Bağdat, İzmir, Bursa, Sivas gibi kentlerde insanlar ellerinde avuçlarında ne varsa yitirmişler, bir dilim ekmeğe muhtaç hale gelmişlerdi. Ticaret tümüyle durmuştu, çünkü kimsenin elinde ticarete konu olabilecek bir şey kalmamıştı. Dağlar, düzler eşkiyadan geçilmiyor, şurdan şuraya hırsız-uğursuz saldırısına uğrama tehlikesini göze almaksızın gidilemiyordu.

Timur çekip gitmiş, ama istila ettiği toprakların başına birer bey bırakmayı da unutmamıştı. Eskiden bir kişinin sözünün geçtiği topraklarda şimdi üç dört kişinin sözü geçer olmuştu. Beylerle mirasçıları ya da halefleri arasında kanlı kavgalar sürüp gidiyor, ekinler yakılıyor, köyler boşalıyor, kentler yerle bir ediliyordu. Halkın artık şurasına gelmişti.

Tekkeye gelen dervişlerle konuşmak, onların getirdikleri haberler üzerinde düşünmek; kavradığı, anladığı, bildiği her şeyi öğrencilerine aktarmak; onların görüşlerini almak şeyhin bütün bir gününü alıyordu. Okumak ve yazmak için yalnızca gece kalıyordu kendisine.

Altı yıl önce Edirne'de hukuk üzerine düşüncelerini kaleme almıştı. Herkes için uygulanacak, herkes için geçerli olacak yasaların gerekliliğinden söz ettiği bu yapıtında, hukukçunun, yani fakihin yasaları derinliğine kavraması gerekliliğinden söz ediyordu. Fakih, yasaların sözüne değil, özüne eğilmeli, yöneticilerin etkisi altında kalmamalı; yalnızca yasanın özüne ve vicdanının sesine kulak vermeliydi. Daha önceki yetkililerin aldıkları kararları yineleme yerine, ortam ve koşulları gözönüne alarak bir karara ulaşmalıydı. Şeyh bu görüşlerini, topladığı çok sayıda fetva ile doğrulamayı da unutmamıştı.

Dönemin bilim dili olan Arapça ile yazılmış olan bu yapıtına Bedreddin "Letâif-ül İşârât" adını koymuştu. Çoğu hukuk alanında Kahire, Semerkand, Bağdat gibi İslam bilim merkezlerinde kaydedilen gelişmelerden habersiz olan Osmanlı ulemasıyla acemi medrese öğrencilerinin anlayabileceği bir kitap değildi bu. Bu bakımdan Bedreddin devletin bütün kadılarının başı, yani Kadıasker olduğunda, kitabındaki belli başlı düşünceleri daha açık, yalın bir dille kaleme alma gerekliliğini duymuştu. Çünkü hukuk alanında derin bilgileri olmamakla birlikte iyi eğitim görmüş, dürüst öğrencilerini; rüşvetçi, çanakyalayıcı, bilgisiz, kafasız kişilerin yerlerine geçirmeye başlamıştı. Bu gençlerin, "Letâif-ül İşârât"ın özüne uygun davranabilmeleri, kitaptaki ilkeleri hayata geçirebilmeleri için, her şeyden önce onu iyi anlamaları gerekirdi.

Gelgelelim, "Letâif-ül İşârât"ı yalınlaştırmak için yazmaya karar verdiği, bu amaçla da adını "Teshil", yani "Kolaylaştırma" koymayı düşündüğü ikinci kitabını tamamlayamadan her şey nasıl da altüst oluvermişti! İşte ancak buraya, İznik'e geldikten sonra, geçen gece tamamlayabilmişti bu ikinci kitabını.

Kitabı yazmaya başladığı sıralarda yine de bir umut vardı içinde. Sultan Beyazıd'ın oğullarından Musa Çelebi, karındaşı Süleyman Şahı Edirne'de tahttan indirerek kendisi başa geçmiş ve ondan devletin her yanında herkese eşit olarak uygulanacak yasalar koyması için Kadıaskeri olmasını istemişti.

Yanı sıra iktidarı, buyurmayı da getiren bütün makamları ömrü boyunca reddetmişti Bedreddin. Bilirdi ki iktidar demek, yalan demekti, baskı demekti. Ama Musa Çelebi'nin önerisini biraz düşündükten sonra kabul etmişti. Şu adil hükümdar, biricik umuduydu. Umutsa, cellatların en sadık yardakçısıydı: Senin de duymak istediğin en gönül çelici sözleri fısıldar ve böylece seni cellat kütüğüne sürüklerdi. İşte Musa Çelebi de canından olmuş, tahta kardeş katili Mehmed Çelebi geçmişti. Kendisiyse hükümdardan bütün umutlarını kesmiş olarak, bir yılı aşkın bir süredir İznik'te sürgündeydi.

Yüreğini yakan kahredici sızıya dayanamamış ve gecenin bir vakti tekkeden çıkıp kale duvarlarının oraya, Göl Kapısı'na gitmişti. Peki, şu olmayan şey olsaydı ne olacaktı sanki? Ne mi olacaktı? Musa dönemi, halkın ağır bir yükten kurtulup rahat bir soluk aldığı dönem olacaktı; az şey mi bu? Ağır bir yükten kurtulmak ve rahatlamak, öyle mi? Neyin rahatlamasıymış bu bakalım, hangi yükten kurtulacakmış halk? Baskı ve zulümden yana bir rahatlama mı yoksa? İyi ama yasalar önünde eşit olma, gerçek yaşamda da eşit olma anlamına gelmez ki! Bir timara sahip olsa bile, sıradan biriyle, örneğin bir beylerbeyi eşit olabilir miydi? Bir timar sahibiyle aşarcı bir köylü yasa önünde bin kez eşit olsalar ne olacaktı?

Yüzyıllardan beri dönüp durmakta olan zulüm tekerleğinin dönüşünün yavaşlatılması, baskının hafifletilmesi bir şeyi değiştirmezdi; baskı ve zulüm tümden yok edilmeliydi.

Son yıllardaki gelişmeler zulmün yok edilmesi için ne yapılması gerektiğini anlamasını sağlamıştı. Evet, ne yapılması gerektiğini biliyordu, ama bu işin nasıl yapılacağını, nasıl başarılacağını ancak şu anda, Göl Kapısı'nın kulesi üzerinde durduğu ve erken sabah saatinde bulmuştu.

Avlu kapısını açıp tekkeye girdi. Yemek odasından, tabaklara vuran kaşık sesleri geliyordu. Öğrenciler, öğretmenlerinin geciktiğini görünce her sabahki soğan çorbalarını içmeye başlamışlardı.

Hayır, acele etmemeliydi. Önce her şeyi bütün ayrıntılarıyla inceden inceye düşünmeli, ancak ondan sonra öğrencileriyle, özellikle de bugün yarın İznik'e gelmesini beklediği Börklüce Mustafa'yla tartışmalıydı. İşin bundan sonrası için ardından gelecek olanları bekleyen tehlike çok, çok büyüktü.

Öylesine bir sevecenlikle dolup taştı ki yüreği, soluğu tıkanacak gibi oldu. Yıllardır kendisini izleyen insanlaraydı bu sevecenlik. Onlarsız kendisi bir hiçti, "hakikat"se bir ölü: Çünkü hakikat, ancak insanlar aracılığıyla var olurdu, kendilerini sonuna dek ona adamış insanlarla... Tıpkı şu anda İznik'in Yakup Çelebi tekkesinin yemek odasında oturmakta olan şu insanlar gibi...

Bedreddin gecenin nemiyle ağırlaşmış çuha perdeyi kaldırıp yemek odasına girdi.

Hepsi ayağa kalktılar. Başları önlerindeydi; kendisini beklemeden başladıkları için utanmış gibiydiler. Bedreddin oturun gibilerinden bir işaret yaptı ve sofrada her zaman oturduğu baş köşedeki yerini alarak, sırtını duvara dayalı duran yastığa yasladı.

Çorbasını koymaya davrananları durdurdu. Bu sabah bir şey yemeyecekti. Çok önemli bir gündü bugün, çok önemli şeyler yapacaklardı. Yemekse, Şeyh Ahlati'nin müridi olduğu zamanlardan beri bilirdi ki, insanın bilincini karartır, yüreğini köreltirdi.

Gözleriyle bütün odayı ağır ağır taradı, sanki ilk kez görüyormuşcasına her müridi üzerinde tek tek durdu. Akşemseddin tam bir köylüye yakışır biçimde, iştahla ve ağırbaşlılıkla yiyordu yemeğini. Kestane rengi kıvırcık bir sakalın çerçevelediği güzel yüzü, derin birtakım düşüncelere dalıp gitmiş gibiydi.

Akşemseddin Edirne'ye geldiğinde gepgençti.

— Şeyhim! Kölen Akşemseddin'i yanına öğrenci olarak alma lütfunu esirgeme! diyerek ayaklarına kapanmıştı.

Bedreddin kendisini yerden kaldırarak:

— Ne ben şeyhim, ne de sen kölesin, demişti. Hakikatin karşısında hepimiz eşitiz. Yanılmıyorsam, senin de arayıp durduğun, hakikat, öyle

değil mi?

Evet, anlamında başını sallamıştı genç Akşemseddin.

— Madem öyle, söyle bakalım: Neler biliyorsun, neler öğrendin?

— Molla Hüsrev'in rahlei tedrisinden geçtim, Kur'an'ı öğrendim. Okumayı bilirim, sayıları bilirim, biraz da yazmayı bilirim.

— Peki bilmek istediğin nedir?

— Bilmek istediğim... –Delikanlı duraksamıştı, ikircikli gibiydi.– Nasıl yaşamak gerektiği... ve eğer lütfedersen, bir de yıldızların hareketlerini merak ederim... Küçüklüğümden beri yıldızlara bakarım, müneccimlerin kimi yıldızlara neden o adları taktıkları...

— Yıldızların hareketlerini öğrenebilirsin... Ama birinci sorunun yanıtını alabilmek için hayatın bile yetmeyebilir. Çektiğin çilelerden bitkin düşersin, ama bakarsın ki tüm çabaların boşa gitmiş: Yalnızca düşman kazanmışsın, dostlarınsa bir bir uzaklaşmışlar senden. İyi düşün: Hazır mısın böylesine?

— Hazırım şeyhim!

Akşemseddin yeniden ayaklarına kapanmaya davranmış, ama o, coşkulu delikanlıyı omuzlarından tutarak önlemişti. Sonra alnı alnına değecek denli yüzünü onun yüzüne yaklaştırmış, sonra uzaklaşıp uzun uzun gözlerine bakmıştı. Bu sınamadan sonra da:

— Madem öyle, pekala... demişti.

Ve işte dokuz yıldır birlikteydiler... Hem de ne dokuz yıl!

Çorbasını, kâsesinin üzerine iyice eğilerek içmekte olan ak yüzlü, ak sakallı, gözlerinin mavisi yaşlılıktan solmaya yüz tutmuş olan Abdüsselâm'ı ise ilk kez Sakız Adası'nda görmüştü. Frenk ve Bizans din adamlarıyla uzun süren bilimsel tartışmalarla geçen günün gecesinde iki keşiş gelmişti yanına: Senin dinini kabul etmek istiyoruz.

— Eğer sözlerimiz yüreğinize düştüyse, eğer düşüncelerimiz size yakın gelirse, bilesiniz ki hangi inançtan olduğunuz bizim için hiç önemli değildir: İster Hıristiyan olun, ister Yahudi, ister Müslüman...

— Duyduğumuza göre yarın Sakız'dan yelken basacakmışsınız. Bizse hep sizinle olmak dileriz.

— Öyle ama, bu kararınızı uygulayacak olursanız, izlenimim odur ki, size bunu ağır ödetirler. Bizimse ölülere değil, yaşayan dostlara ihtiyacımız var.

— Kararımızdan da, niyetimizden de kimselerin haberi olmayacak. Adadan siz gittikten sonra ayrılacağız. Siz bize size nerede katılabileceğimizi söyleyin, yeter.

— Madem öyle... Edirne'ye gelin.

Edirne'ye, öz kentine daha doğru dürüst yerleşememişti bile; bir gün kendisine haber verdiler:

— Ne Hıristiyan ne Müslümana benzer garip birtakım insanlar sizi görmek dilerler, şeyhim.

"Garip birtakım insanlar"ın Abdüsselâm'la ailesi olduğu anlaşılmıştı (Sakız'dayken kendine gelen iki keşişten birinin adını Abdüsselâm koymuştu). Çoluk çocuğunu, hizmetçilerine varana dek tüm ev halkını toparlayıp gelen ve ta o zamanlardan saçı sakalı apak olan Abdüsselâm, öpmek için hemen ellerine sarılmış ama o izin vermemişti: Böyle şeyler yoktu onun kuralları arasında.

Abdüsselâm'la birlikte gelenlerin hepsi İslamiyeti kabul etmişti. Bir tek kızkardeşiyle onun Ermeni kocası Agop, Müslüman olmak istememişlerdi, buna karşılık kızlarını seve seve Bedreddin'in oğlu İsmail'e vermişlerdi. Böylece Abdüsselâm, öğretmeniyle akraba da olmuştu.

Esmer, suskun, bir gölge gibi peşinden ayrılmayan Kasım, bir bakıma kendisine rahmetli karısından yadigardı. Cazibe, kölesi Kasım'ı azad etmekle kalmamış, ona okuma yazma da öğretmişti. İşte kaç yıl vardı ki, Kasım, eşitler arasında bir eşit olarak Bedreddin'in yanındaydı.

Sivri yüzlü, gaga burunlu Ahi Mahmud, Bedreddin'e büyük amcasının oğluyla birlikte katılmıştı. Rumeli'nin fethine katılan ünlü cengaverlerden birinin oğluydu. Duvarcı ustası olarak katıldığı meslek birliğinin, Ahilerin törelerini şaşmadan uygulardı: Sağ dizini kırarak oturur, lokmayı önce sağ çenesinde sonra sol çenesinde çiğner ve kendinden yaşlılarla birlikteyken, kesinlikle, sorulmadıkça bir şey söylemezdi. Bütün bu görgüsüne, disiplinli

eğitimine karşın, keskin bir dili, ince beline doladığı Ahi kuşağının altından sarkan, her an sıyrılmaya hazır keskin bir kılıcı vardı.

Tostoparlak kafalı Caffar, avurtlarını doldura doldura yiyordu. Esmer yüzünde gözakları daha bir belirgin parlıyordu. Kahire'de Şeyh Ahlati'nin tekkesini terk eden birkaç dervişten biriydi. Şeyhin ölümünden sonra müridleri Bedreddin'e karşı ayaklanmışlardı.

O sıralar Bedreddin'le birlikte Kahire'den ayrılanlar arasında Mecnun adlı, uzun boylu, zayıf bir Ankaralı da vardı. Ağızdan kaçırılıvermiş ters bir söz karşısında, ateş üzerine kuru ot atmışsın gibi parlayıveren ve bu kızgınlığı kolay kolay geçmeyen bir insandı Mecnun. Şu anda Bedreddin'in sevecenlik ve hüzün dolu bakışlarını görünce kendini tutamamış ve töreye aykırı olmasına karşın sessizliği ilk o bozmuştu.

— Ey ışığımız, yol göstericimiz! Bize bir söz söyle!

Birden, utanarak sustu. Kendi sesinin tınlayışından irkilmiş gibi hemen kendini toparladı. Belki de, geçenlerde, öğrencileriyle sürdürdüğü söyleşiyi bozduğu için, Bedreddin'in kendisinden dersaneyi terk edip avluya çıkmasını istediğini anımsamıştı.

Bedreddin gülümsedi:

— Mecnun kardeşimizin tertemiz bir yüreği var. Ne var ki bu tertemiz yüreğin, zaman zaman Mecnun kardeşimizin bilinci üstüne gölgesinin düştüğü oluyor. Eğer Mecnun, Mevlâna Celâleddin Rumi'nin müridi olsaydı, herhalde Mevlâna onu bizden çok daha çabuk amaca uygun hale getirirdi. Zira Mevlâna yüreğini kafasında taşıyanlardandı ve şair olması da bu yüzdendi.

— Ama efendim siz de sık sık bir şair gibi konuşursunuz.

Abdüsselâm'dı bunu söyleyen.

Bedreddin yanında oturan Şeyhoğlu Satı'ya dönerek:

— Kim bilir, dedi, şairleri, âşıkları çokça dinlediğimizden, çokça şiir okuduğumuzdandır bu...

Yaşlı bir ozan olan Satı, birkaç gündür tekkede konuk olarak kalıyordu. Uzun yolculuklardan sonra kendini, kimliğini bulmuştu. Rica edildiğinde hiç ikiletmeden yeni şiirlerinden birkaç tane okuyuverirdi. Sık sık yinelemeyi sevdiği bir söz vardı: “Büyük bir şair olabilmek için, otuz yıl okumak öğrenmek, otuz yıl gezip dolaşmak, otuz yıl da görüp anladıklarını insanlara anlatmak gerekir.” Satı’ya kendisinin altmışını epey gerilerde bıraktığı, kendi sözü uyarınca, gezip dolaşmaya artık bir son vermesi gerektiği anımsatıldığında, işi şakaya vururdu. Efendim, düzdü, bayırdı demeden şunca yıldır tozlu yollar aşmaya alışmış bacakları, bir türlü tertemiz bir halının üstüne oturmayı beceremiyordu... Neden derseniz, kıvrılmayı unutmuşlardı, hep dik durmak istiyorlardı. Bu laf anlamaz söz dinlemez bacakların zararı ise şairin başınaydı, çünkü bu densiz bacaklar yüzünden, baş, kendini kimselere duyuramadan kırklara karışacak ve Satı kulunuz da büyük bir şair olamayacaktı.

Satı bunları söyledikten sonra seyrek sakalını avucuyla sıvazlayarak kurnaz kurnaz gülümserdi.

— Şiirin ve şairin akılla işi yoktur demekle bizi hak etmediğimiz ölçüde alçaltmış olmuyor musun, Şeyhim? Kaldı ki, bunca akıllı bir insan olmana karşın sen de şiir denen şeyden haylice nasiplenmişsin; bizim şair takımı sana da edeceklerini etmişler.

— İnsaf, Satı! Biz, yüreğin derinlerinde doğan kelamın herkese anlatılması, bilinir kılınması için aklın gerekli olduğunu söyleriz. Fark, bizim yolumuzdadır.

— Nasıl yani?

— Şair yüreğini kafasında taşır, bize gerekense yürekteki akıldır.

— İyi de, şeyhim, ha Ali-Veli, ha Veli-Ali...! Sonuçta aynı amaca varılmıyor mu? Yani yüreğin akılla birleşmesi?!

— Öyle, Satı... Haklısın. Haklısın ya, yine de işin içinde bir incelik var. Şair niçin büyüktür? Ya da şöyle söyleyeyim: Şairi büyük kılan nedir? Şair, örneğin, tohumdaki ağacı görür ve onu söze döker. Gökyüzüne dayanan dal ve yaprakları, üzerinde cıvıldayan kuşları, yolcuların durup soluklandığı serin gölgesi, derinlere inip toprağa sımsıkı tutunan köklerinin güvenirliğiyle tohumda gördüğü ağacı söze döker... Ama bir de bahçevan

vardır ve ondan beklenenler bambaşkadır. Tohumun nereye, ne zaman, nasıl ekileceğini, şairin tohumda gördüğü şeklin, –o ulu ağacın– oluşabilmesi için ne zaman nelerin yapılması gerektiğini bilmek gibi... Biz bu işte daha çok bahçevana benzeriz. Hayatı, yüreğimizde doğan gerçeğe uygun bir biçimde kurabilmek için, nasıl, nerede, ne zaman, kaç vakitte, neyden önce, neyden sonra gibi sayısız soruya yanıt bulmamız gerektir, yani akla gereksinmemiz vardır. Burdan çıkan şudur: Biz kim, şair olmak kim! –Susup soluklandı, Mecnun'dan yana baktı, sonra yine sürdürdü:– Tıpkı bunun gibi, Mecnun kardeşimizin bizden söylememizi istediği sözü söylemeden önce, her yönüyle düşünmemiz, tartmamız, ancak ondan sonra sizlerin görüşlerine sunmamız gerekir. –Şaire döndü, elini usulca dizine koydu.– Ve senin görüşüne, ey koca şair, Satı dost...

Nal sesleri sözünü kesti. Dışarda bir atlının atından indiği duyuldu. Kapıcıya bir şeyler söyleyen atlı, atını bağladıktan sonra, çizmelerinin tozunu kamçısının kabzasıyla çırparak avludan içeri girdi.

Ahi Mahmud'la Mecnun sofradan kalkıp avluya çıktılar.

Kısa boylu, tıknaz, pehlivan yapılı bir adam olan konuğun kısa cüppesinin altında sivri süvari kılıcı görülüyordu: Her halinden bir savaşçı olduğu anlaşılıyordu konuğun.

— Gündüz! diye bağırdı Ahi Mahmud.

Yolcu donup kaldı olduğu yerde. Rüzgârın sertleştirdiği tıraşlı yüzünü bir gülümseme aydınlattı. Kollarını iki yana açıp Ahi Mahmud'a doğru birkaç adım attı; dostunun yanında duran Mecnun'u görünce, eğilerek selam verdi. Sonra birden hatırlamış gibi:

— Öğretmenimiz burda mı? diye sordu.

— Burda. Umarım haberlerin iyidir?

— İyi.

Bu sırada Mecnun atılarak:

— Şimdi kendisine bildiririm, dedi ve tekkeye doğru koştu.

Gündüz'le Ahi Mahmud kucaklaştılar.

— Ne kadar oldu görüşmeyeli?

— Çok. Börklüce nasıl?

— Sağ-esendir kendisi. Sizin de öyle olmanızı diler.

— Nerde bulunur şu anda? Ondan bize ne haberler getirdin?

— Dur be dostum. Yoldan geldik. Hele bir soluklanalım...

Gündüz bu sırada, tekkenin kapısında durmakta olan Bedreddin'i fark etti. Kollarını göğsünde kavuşturup eğilerek selam verdi, ona doğru ilerledi.

— Selamün Aleyküm, Şeyhim! Mustafa, burdan üç saatlik yolda olduğunu bildirmek için yolladı beni. Kendisine emanet edilen her şey ve bütün kervanla birlikte.

Bedreddin hızla ulağa yaklaştı. Kucakladı.

— Sağolasın, Gündüz! Hiç kimse bundan daha kutlu bir haber getiremezdi bize!

Öğrencilerine döndü:

— Ahi Mahmud! Caffar! Kasım! Yanınıza adam alıp hemen karşılayıcı çıkın! Fazla oyalanmasınlar. Gözlerimiz yollarda kaldı!

İKİNCİ BÖLÜM

Senin İlacın Sende

I

Tırmanışın sonu hiç gelmeyecek gibiydi: Gökyüzüne uzanmak niyetindeydi sanki yol. Ama işte güneş tepeden güneybatıya doğru devrilmeye başladığında, birden, karşılarındaki boğazın ötelerinde, aşağılarda kamışların yeşiliyle gölgelenen gölün maviliği görünüverdi. Sağdaysa, göl kıyısına doğru koşuşurken, kıyıda yükseliveren duvarlarla durdurulmuşu andıran düz damlar, kubbeler, minareler karmaşası yükseliyordu.

Develerin çanları bir bir sustu. Kervan durdu.

Börklüce atını topuklayıp kervanbaşının yanına vardı.

— Bir şey mi oldu?

— Yok, ağam. Hayvanlar biraz dinlensin diye durduk. –Eşeğinden indi, gözlerini kısıp kenti süzerken ekledi–:

— Hem insanların da biraz soluklanıp üstlerine başlarına çeki düzen vermeleri hiç fena olmaz. Hey Tanrım, şu güzelliğe bak!

Sivaslı yaşlı kervancı şunca yıldır nice kentler, nice ülkeler görmüştü. Ama yolu İznik’e düşecek oldu mu, kervanının İznik’e girişini ille gündüze denk getirir. Suriye’nin yakıcı çöllerine, Torosların ya da Kafkasların karlı doruklarına doğru yola koyulmadan önce, ille şu durdukları boğazın önünde durup, gözünü mavi ve yeşille, gönlünü huzur ve sükûnla doldururdu. Bu bakımdan kervanbaşını bu kararından caydırmak olanaksızdı.

Börklüce atını geri çevirdi. Kervanın ortalarında yer alan beş devenin yükü onun yüküydü: Koca bir denk oluşturan kitaplar, halı kilim, kap kacak ve çeşitli ev eşyaları... İki devenin üzerindeyse kadınlarla çocukları rüzgârdan, tozdan, güneşten ve münasebetsiz bakışlardan korumak için minyatür birer çadır oluşturulmuştu.

Börklüce, sütanneye seslendi:

— Nesibe! Burda biraz duracağız. İstersen aşağı inebilirsin.

— Nasıl münasip görürseniz, efendim.

Börklüce hizmetkâra eliyle bir işaret yaptı. Adam, hafif bir merdiveni devenin iki hörgücü arasına denk gelecek şekilde yerleştirdi.

İlk, dokuz yaşlarında bir çocuk indi deveden. Sonra kocaman kalçaları, iri göğüsleriyle sütana indi. Merdivenin ortasına gelince, kucağındaki ikiz bebeleri aşağıya, hizmetkâra uzattı.

Börklüce uzanıp oğlanı atın üzerine çekti, sonra atını yeniden kervanbaşının olduğu yere sürdü. Ama burada durmadılar. Börklüce'nin sertçe mahmuzladığı at, birkaç hamlede hemen oradaki tepenin üzerine tırmandı. Tepenin üzerinde çok güzel karaağaçlar vardı. Börklüce attan indi, çocuğu da kucağına alarak indirdi, atı ağaca bağladı. Sonra yere, otların üzerine oturdu. Üzerinde önden düğmeli bir cüppe, ayaklarında sahtiyan çizmeler, başında takke bulunan çocuk, ufalmış bir ihtiyar gibi, suskun, mahzun, yanı başında ayakta duruyordu.

Hem öksüz hem yetim olan bir çocuğun hali başka nasıl olabilir ki? Anası daha Edirne'deyken, doğum sırasında ölmüştü oğlancağızın; babasını ise Aydın yolunda yitirmişti. Öylesine beklenmedik olmuştu ki babasının ölümü... Ve işte yavrucaklar şu koca dünyada yapayalnız kalıvermişlerdi...

— Ne diye dikilip duruyorsun Halil? Koş, oyna, bacakların açılsın!

— Canım istemiyor Mustafa Dayı. İznin olursa burda senin yanında durayım.

— Otur, Halil.

İkiz kızların daha akılları ermediği için bir şey bildikleri yoktu, ama Halil, annesinin ölümünü de, babasının yabancı bir diyarda, bilmedikleri bir derenin kıyısına gömülü olduğunu da hatırlıyordu.

Öğretmeninin torunlarının babasız kaldığını öğrenir öğrenmez Börklüce hemen Şeyhin oğlunun gömüldüğü Nazar köyüne yakın oturan akrabalarına haber göndermiş ve yetimlere gözbebekleri gibi bakmalarını istemişti. Çok şükür çocuklar ne aç, ne çıplak kalmışlardı. Karınları tok, sırtları pekti, hatta Halil'e okuma yazma bile öğretilmişti. Şimdiden Kuran'ın on cüz'ünü ezbere biliyordu. Ama yine de dört yıldır baba ocağından uzakta, yapayalnızdı yavrucaklar...

Börklüce yerden kopardığı bir otla aşağıları, kenti gösterdi:

— İşte İznik burası, Halil! Bugün orda olacağız. Dedeni göreceksin. Nicedir seni bekleyip durur deden. Sevindin mi?

— Sevindim, dedi Halil, hep öyle mahzun.

Besbelli okutacağım diye çocuğun iflahını kesmiş köydeki molla. Ne dersen, “Allah bilir” diyor. Senin Allahdan başka güvenebileceğin hiç kimse yok, diye gözünü korkuttukları kesin.

Börklüce, oğlunu okumuş, bilgili bir kişi olarak yetiştirmek isteyen Aydın’ın köylüklerinden bir çiftçi olan babasının, uzun çabalardan sonra köyde mollanın yanında eğitim görmesine razı olduğunda içinin nasıl sevinçle dolduğunu anımsayıp gülümsedi.

Rumeli’de üst üste zaferlerin kazanıldığı şanlı günlerdi o günler. Osmanlı Sultanı Murad’ın yönetimi altında birleşen Anadolu Türk beylerinin Kosova’da küffarı un ufak etmecesine tepelemesinden sonra, tüm Anadolu köylerinde, kentlerinde bu cengi anlatan meddahlar, halk ozanları dolaşır olmuştu. Bunlar bir destan havasında, atlarıyla rüzgâr gibi atılıp düşmanı ot biçer gibi biçen akıncılara; kapkara gecelerde, aşılmaz sanılan yüksek duvarlara kancalı halatlar fırlatarak bir kaplan gibi tırmanan ve nöbetçilerin işini sessizce bitirerek koca kentleri ele geçiren bahadırlara ilişkin öyküler anlatırlardı. Savaşta canını veren şehitti ve yeri cennetti; sağ kalanlarsa illerine, obalarına sayısız ganimetlerle dönerlerdi: Periler kadar güzel kızlar, altınlar, inciler, zümrütler ve daha neler neler... Köy köy, kent kent dolaşan meddahlar, İslam cengaverlerin, gâvur voyvodaların topraklarında kazandıkları zaferlerin ayrılmaz parçasının adalet ve hakkaniyet olduğunu da anlatırlardı. Gâvurun voyvoda tabir edilen hükümdarları topraklarını süren rençberleri, her işlerini gören adamlarını yalınayak, hırpani bir kılık içinde dolaştırır, boyunlarına it gibi tasma takar, bu da yetmez, bunlar sanki insan değil de hayvanlarmış gibi bir de damgalarlardı. Kadınların, genç kızların yazgıları da erkeklerininkinden daha farklı değildi. Gelin olacak bir genç kızı gerdek gecesi yavuklusundan önce voyvoda yatağına alırdı. İşte bu yüzden Muhammed dininin hakka ve hukuka saygısını, İslam cengaverlerinin yiğitliklerini gören bu zavallı insanlar büyük bir coşkuyla Hak dinini kabul ediyorlar, henüz akıncıların girmedikleri topraklardaki garipler ise, kendilerini inim inim inleten beylerine, efendilerine, “Bu

yaptıklarınızı Türkler yanınıza bırakmazlar, sizden bunların hesabını bir bir sorarlar” diyerek, kendi kurtuluşlarının da bir an önce gelmesi için dua ediyorlardı.

Din uğruna, eşitlik, hakkaniyet uğruna üstün yararlıklar göstermenin düşlerini kuran, bıyıkları daha yeni terlemeye başlamış on sekiz yaşındaki bir genç için bu kimi gerçek, kimi düş ürünü öyküleri dinlemekten daha tatlı ne olabilir?

Bütün bunlar geçmişte kalmıştı. Ve Börklüce içi sızlayarak düşünüyordu o gözkamaştırıcı şan ve adaletin bugünkü içler acısı durumunu. Askere yazıldığı günü her anımsayışında, atının sevdalı nal sesleri kulaklarında, terden pırıl pırıl sırtı gözlerinde yeniden canlanır, yol boyunca sıralanan ağaçlar, tıpkı o günkü gibi önünden hızla akar giderdi. Yüreğine sığmayan sevinci, dostu, yaşlı silah ustası Hasan’la paylaşmak için o gün nasıl da hızlı sürmüştü atını kente doğru.

Hasan’ın işliğinde bazen günler boyu oturduğu olurdu. Oturur ve frenk kılınçlarına, kabzası altın kaplama Buhara yatağanlarına, güneşte su parlar gibi parlayan, usturadan keskin Şam işi palalara, ağır tahta kabzalı, kuzguni savatlı, birbirinden alımlı cenbiyelere, gaddarelere bir gelinin çeyizlerine baktığı hayal ve heyecanla bakardı. Kimi silahları eller, okşardı. Neler yoktu ki burada: Çift ağızlı uzun hançerler ve kolun yeninde gizlenebilecek, oluklu küçük kamalar; manda derisiyle kaplı hafif Moğol kalkanları, ağır metalden büyük Bizans kalkanları; çivili topuzlar, aybaltalar, karaağaçtan yapılma alabildiğine gergin yaylar, renk renk tüylerle süslü oklar, bu oklar için birbirinden alımlı sadaklar... Örs üzerine inen çekicin uyumlu tınlamaları ve varyosun ağır uğultusu eşliğinde, ocak başında körük çekerdi. Ama en sevdiği şey, kendisi de bir zamanlar, usta bir cengaver olan Hasan’ın, genç öğrencilerine silah kullanmayı öğretmesini izlemekti. İçi saman dolu bir çuvalı en can alıcı yerinden şişlemek, bir vuruşta ikiye biçmek; tek bir kalkanla kendini savunmak; hamle, hile, bastırma, gerileme, alttan vuruş, yandan vuruş ve savaş sanatına, muharebe usullerine ilişkin daha neler neler...

Bir seferinde kabzası değerli taşlarla süslü eğri bir kılıcı eline alan Mustafa, –O sıralar daha Börklüce değildi, Mustafa’ydı– kılıcı saman çuvalında bir denemek istemiş, tam yekindiği sırada ardından birinin şöyle söylediğini duymuştu:

— Hayda, molla, göster kendini! Ne o, kolların asılı kaldı, yüzünü genç kız yüzü gibi allar bastı? Ne zamandır seni izleyip duruyorum... İstersen bu sanatı öğretebilirim sana... Yalnız unutma: Bir yürekte iki sevda olmaz. Ya savaşçı olacaksın, ya da molla... Rahmetlik baban Gümlü, vakti zamanında kılıcı en iyi kullananlar arasında bilinirdi... Gel gör ki kara toprak çekip aldı garibimi...

Mustafa, babasının, gençliğinde, kadırgalarda görev yapan azaplardan olduğunu, Saruhan Beyinin buyruğunda Bizans topraklarına düzenlenen akınlara katıldığını duymuştu. Ama babası nedense hayatının o yıllarını hiç anmazdı.

Yaşlı silah ustası, duvardan cilalı tahtası pırıl pırıl parlayan büyükçe bir yay indirdi. Yayı Mustafa’nın başından geçirirken, ters ters:

— Doludizgin giderken kılıç ve yayın nasıl kullanılacağı üzerinde duramadık seninle, dedi; eğilip, üzerinde mengenelerin durduğu tezgâhın altından sivri bir süvari kılıcı çıkardı, kınından çekti. Yiğit ille de atlı olacak diye bir şey yok; atsız savaşçı da gerekli bize... Sanırım sen de baban gibi bir azap olacaksın! –Kılıcı Mustafa’ya uzattı.– Al! Kavgada adamın yüzünü kara çıkarma! Şam işi, pulat kılıçtır. Delikanlının boynuna doğru hamle yapmaya hazırlandığını fark edince, geriledi. Hele, hele! Savurdun mu düşmanının kellesi ayağının dibinde olmalı. Bunu yapamadın mı, öte dünyaya gitmişken şu günahkar Hasan emminin bağışlanmasını dilemeyi unutma!

Babası onu kuşağında kılıç, omzunda yay, sırtında sadakla görünce, tepeden tırnağa şöyle bir süzmüş, başını indirip uzunca bir süre sustuktan sonra:

— Beli, kılıçtır insanı egemen eden, demişti. Ama insanlar üzerinde egemenliğini sürdürebilmen için, kendinin bir insan olduğunu unutman gerektir.

Alçak sesle ve dalgın dalgın söylemişti bunları; sanki oğluna değil de, burada bulunmayan bambaşka birine, belki de kendi gençliğine sesleniyor gibiydi. Sonra, bu sözleri aşırı kapalı bulmuş olacak, gözlerini yine yerden kaldırmadan açıkladı:

— Uçurduğun her kellede, giriştiğin her kavgada kendini yenmiş olacaksın. Dilerim Tanrı sana son yengiyi göstermesin! –Yanı başında dikilip duran Mustafa'ya şöyle bir baktı, neşesiz neşesiz gülümsedi.– Ne var ki, doyasıya kılıç sallamadan bu söylediklerimi anlaman zordur oğlum.

Babasının bu sözleri üstünde durup düşünmesi gerekirdi. Ama sefere hazırlık telaşları içinde unutup gittiği bu sözleri, çok sonra, seferler sırasında anımsayabilmişti. Uçurduğu kelleler ayakları dibine yuvarlandıkça ve yeni kellelere doğru atıldıkça babasının bu sözlerinin anlamını daha iyi kavramıştı.

Yine de, babasının düşüncelerinin yüreğini sarsması, onun öz düşünceleri haline gelebilmesi için şöyle böyle bir on yıl geçmesi gerekmişti. Ama artık kimselerin yanına varıp da, "Ben her şeyi anladım!" diyemezdi. "Evet, anladım. Ama bundan böyle nasıl yaşamam gerek?" diye sorabileceği kimsesi de yoktu. Babası, haylidir öte dünya sakinlerine karışıp gitmişti.

Mustafa işte böylece Bedreddin'e vardı. Ruhu karmakarışık, göğsü bağrı yaralar içinde, sakalına ak düşmüş... Adı da artık Gümlüoğlu değil, Börklüce'ydi; azapların giydiği ve kendi hayatına neler ettiğinin ibreti olsun diye hâlâ taşımaya devam ettiği börkten dolayıydı bu adı taşıması...

Güneş, onca yaprağın arasından süzülüp ta buraya dek geliyordu. Sıcaktı hava. Mustafa börkünü çıkardı, tere batmış başını eliyle sıvazladı.

Oğlancağız, bacaklarını altında dertop etmiş, sıçan gibi, sessiz oturuyordu. Gözleri tam karşıya dikiliydi, dudakları kımıldıyor, ama ne dediği duyulmuyordu.

— Bir şey mi var, Halil?

Derin bir iç çekti oğlan.

— Yok Mustafa Dayı. Cenabı Allahın yarattığı şu güzelliğe dalıp gitmişim.

Börklüce çevresine bakındı. Boğazın havası tertemiz, saydamdı. Çalıların arasında kuşlar cıvıldaşıyordu. Hava sararmış ot ve kuru toprak kokuyordu. Yamaçtan aşağı inen yol kıvrım kıvrım, göle dek uzanıyordu. Gölün kıpırtısız maviliği üzerinde, cama konmuş mayısböceklerini andırırcasına birkaç balıkçı sandalı duruyordu. Göl kıyısındaki köy evleri, özensiz bir

tavla oyuncusunun yemyeşil çayırlıklar üzerine rastgele fırlatıverdiği zarlar gibiydi. Ta aşağılarda kale uzak uzak ağarıyordu.

Börklüce, Halil'in yüzüne bakarak, birden:

— Aldırma, Halil!, dedi. İlim, bir bakıma cenk demektir. Öyle bir cenk ki, sonuçta yeneceğin, hakkından geleceğin kitaplar değil, kendinsindir. Bu yüzden derim ki, Tanrı seni bu cengin sonuncu zaferinden korusun!

Oğlanın anlamayan gözlerle baktığını görünce gülümseyerek ekledi:

— Ama yine de, dedenin yaptığı gibi kaldırıp bütün kitaplarını nehre atmak için herhalde bir ton kitap tozu yutmak gerekiyor.

— Kitapları nehre atmak mı? İyi ama niçin?

Sonunda oğlanı dalgınlığından sıyırabildiği için keyiflenen Börklüce, elini çocuğun omzuna koyarak:

— İznik'e indiğimizde bunu dedene kendin sorarsın, dedi.

Oğlan karşılık vermedi; bakışlarını aşağıya, kaleye dikmişti.

Börklüce sırtüstü uzanıp ellerini başının altına koydu. Ne kadar yorgun olduğunu da o zaman anladı.

Öğretmeniyle karşılaşmadan önce düşüncelerini toparlaması gerekti; boş yere çağırmış olamazdı kendisini, üstelik de tez olmasını söyleyerek. Ama yine de, boğazın serin havasını keyifle ciğerlerine doldurarak, hafif esintiyle belli belirsiz oynaşan yaprakları dalgın dalgın seyretmeyi sürdürdü.

Kılıcının tahta kını böğrünü acıtınca, hafif yan dönerek kını karnının üstüne aldı. Bu küçük hareket, şimdilik kendisi için gizli olan bir anlamın birleştirdiği bir dizi tablo canlandırdı belleğinde.

Hiç acele etmiyordu Börklüce, iradesini zorlamıyordu. Biliyordu çünkü: Ruhu nicedir çok iyi eğitilmiş bir savaş atı gibiydi, nereye ne zaman atılacağını çok iyi bilen... Atın böylesini mahmuzlamak, sıkıştırmak yarar değil zarar verirdi.

II

...Daha yirmisini yeni bitirmişti, ama kendini deneyimli bir savaşçı gibi görüyordu; çünkü bugüne dek akıncı olarak Bizans, Sırp kalelerine düzenlenen pek çok saldırıya katılmış, Mora kıyılarına çıkarma yapan birlikler arasında yer almıştı. Ölüm karşısında duyulan korkuyu, katıldığı ilk savaşlarda yenmeyi başarmıştı. Midesinden boğazına doğru yükselen bulantının, yüreğinin donakalışlarının ve gözlerini sık sık perdeleyen yaşların üstesinden gelmesi de zor olmamıştı. Gururu, yaşlı ve eski savaşçıların önünde yüzüne bu türden lekeler sürülmesine engel olmuştu.

İçinde bulunduğu birlikte bin bir türden insan vardı: Ağır döküm toplar gibi duygudan nasibini almamış olanlar mı istersin, onurunu ve savaşta gösterdiği yararlığı her şeyin üstünde tutan burnu büyükleri mi istersin; yaptıkları işi herhangi bir zanaat gibi gören kayıtsız, fütursuz cenk ustaları mı istersin... Kendisi gibi, Muhammed dininin adilliğine içtenlikle inanmış, bu dinin yerleşip yayılması için kan dökülmesi gerekliliğine inanmış olanlar da vardı elbet. İnançları her ne kadar onların düşmanı bir hayvan gibi değil de insan gibi görmelerini sağlıyorduysa da, bu, hayatı beş para etmeyen, olsa da olur, olmasa da olur türden bir insandı. Aslında sade kafirlerin hayatı mı? Hiç de değil. Bir Müslümanın, örneğin onların kendilerinin hayatları da, hiç değilse bu dünyada sürdükleri hayat, o kadar değerli değildi. Asıl önemli olan ikinci hayattı, ölümden sonra, öbür dünyada sürülecek olan ve ancak bu dünyadaki vazifelerin korkmadan yerine getirilmesiyle hakedilecek olan öbür hayat. İman uğruna, inanç uğruna savaşta şehit düşmek ise, hocaların dediklerine göre, ebedi saadetin en sağlam teminatıydı.

Girdiği ilk savaştan hiç yara almadan çıkmıştı. Ama ilkin bunun farkında bile olmadı kendisi. Aslında iki küçük yara almıştı; ama eski ve usta savaşçılardan artık böyle ufak tefek şeylere aldırmamayı ve kendini tutmayı öğrenmiş bulunuyordu. Bu usta savaşçılar onu bir an bile gözlerinden ayırmamışlardı. Gençlik atılganlığıyla arkasını savunmasız bırakacak oldu mu, ona arka oluyorlar, herhangi bir gaf yapacak oldu mu, hedefini hiç şaşırmayan palalarıyla yardımına koşuyorlardı. Mustafa bunu anladığında, bu eski usta savaşçılara, ölümün soluğunu enselerinde birlikte duyan insanları birleştiren o çok güçlü yoldaşlık duygusuyla sonsuzcasına bağlanmış bulunuyordu.

Mustafa’nın birlik komutanı, kendisini Saruhan Beyinin müfrezelerinden alıp, bizzat Sultanın yaya azapları birliğine geçirirken ne demişti: “İnsan ancak üç cenk ve ilk yaralanmadan sonra gerçek savaşçı olabilir.” Gerçekten de, katıldığı ilk savaşta Mustafa kendini unutup gitmişti; ikincisinde bir tek kendini unutmamıştı; üçüncüsünde ise ne kendini, ne düşmanı, ne de yoldaşlarını unutmuştu. İlk yara meselesine gelince, önemli bir konuydu bu da: İlk yara onu ya bir ödlek ya da tehlikenin üzerine gözü kapalı atılan bilinçsiz bir kılıç ustası yapabilirdi. Ama anlaşılan, birlik komutanları onu da en iyi beş savaşçısıyla birlikte “Bunlar adamın yüzünü kara çıkarmaz” diyerek yaya azap ayırdığına göre olmamıştı bunların hiçbiri.

Mustafa’nın işin künhüne varması da o zaman oldu: Görmüş geçirmiş savaşçıların onu korumaları ne öyle iyi yürekli olmalarındandı, ne de ona karşı özel bir sevecenlik duymalarından... Mustafa gibi ateşli gençlerin daha katıldıkları ilk çarpışmada telef olup gittiklerini deneyimleriyle bilen birlik kumandanının buyruğuydu bu.

Ama o günlük güneşlik güz günü, zırhlı atlardan, zırhlı binicilerden kalkanlardan, kılıçlardan, mızraklardan, haçlardan, aziz tasvirli bayraklardan oluşan muazzam bir duvarın, toz bulutu içinde üzerlerine doğru yürüdüğünü gördüklerinde, yalnızca yirmi ikisini süren Mustafa’nın değil, saçı sakalı cenk meydanlarında ağartmış deneyimli azapların da yürekleri durur gibi olmuştu. Demir çelikle korunmuş, demir çelikle silahlanmış yüz bin kişiydi üzerlerine gelen.

Papa’nın hayır dualarını alarak üzerlerine gelen bu ordu, Avrupa’nın en seçkin şövalyelerinden, silahşörlerinden oluşuyordu.

Pek çok Bulgar köyünü kılıçtan geçirip ateşe veren ve Tuna’ya dayanan haçlı ordusu, tam on altı gündür Nikopol kentini kuşatma altında tutuyordu. On altıncı gün, Sultan Beyazıd’ın devlet gücü kuşatma altındakilerin yardımına yetişmişti. Geniş bir vadinin ortasındaki düşman ordugâhını yok etme emrini vermişti Beyazıd.

Herkes gibi Mustafa da düşman süvarilerine karşı kalkanlarla tahkim edilmiş yüksekçe bir toprak tabyanın gerisindeydi. Güneş yükseldiğinde tüm vadi göz alabildiğine bir müstahkem mıntıkaya dönüşmüştü: Siperlerin, tabyaların gerisindeki her birliğin önünde kendi sancağı dikiliydi;

Anadolulu azapların kırmızı-beyaz sancaklarının solunda, devlet sancağı, “sancak-ı alem” dalgalanıyordu; bu sırma işlemeli beyaz sancak, Sultanın da ordularının başında bulunduğu anlamına geliyordu. Mustafa, doğrudan doğruya Sultanın komutasındaki ilk çarpışmaya katılanlardandı. Kendisinin de minnacık bir parçası olduğu koca orduyu görünce, göğsünün insanüstü bir güçle dolup taştığını duydu Mustafa.

İlki kadar ürkünç bir çelik duvarının daha üzerine doğru yürüdüğünü gördüğü için değildi yüreğinin duracak gibi olması; şu az sonra gerçekleşecek olan büyük kapışmada kendi varlığının, devasa iki değirmen taşı arasındaki minnacık bir buğday taneciği örneği önemsiz oluşunu algılamasındandı.

Böylesi bir kapışmada, Mustafa gibi bir sıra neferi neler görür, neler duyar ve anımsar? Zırhlarla korunmuş atların ayak patırtıları. İki tarafın birbirine geçtiği andaki korkunç çarpma sesi. Birbiriyle boğuşan insanlarla dolu hendekler. Bir kargının ucunda yarılmış karnıyla sallanan bir asker. Komutanların haykırışları: “Atları vurun! Atların bacaklarını..!” Bir palanın biçtiği düşman askerinin dehşetten çarpılmış yüzü. Müfrezelerin gerisindeki mekkarelerin, yük develerinin çılgın böğürtüleri. Kanla vıcık vıcık, yapışkan bir çamur. Yoldaşların tepelenmiş, delik deşik olmuş bedenleri. Ve bir çelik selinin, çelikten bir çığın durdurulamaz devinimi.

Mustafa’nın da içinde olduğu on bin kişilik birlik baştan ayağa kan kızıl bir çamura belenmişti. Bu on bin kişiden topu topu otuz kadar azap, başlarında beyleriyle birlikte, hemen yanlarında çarpışmakta olan yeniçeri birliğinin yanına geçmeyi başardılar.

Zırhlı duvarın karşı konulması olanaksız yeni bir saldırısı. Ve bu saldırının yarattığı bir kabarma... Kabarma ne, kudurma...! Çılgınca, umutsuzca bir atılış: Madem ki bu dünyadaki son günümüzdür bu bizim, varsın kafir de bugünü pahalıya ödesin! O da nesi? Şaşılacak bir şey! Gâvur saldırısı zayıfladı... Zayıflamak da söz mü, cephe gerilerini de açarak, tabanları yağlamış kaçıyorlar.

Mustafa’nın daha sonra öğrendiğine göre, o en kritik anda, on beş bin kişilik gözü pek Sırp süvarileri, Macar kralını arkadan vurmuşlardı.

Bu korkunç boğuşmanın sonunda sağ kaldığını anladığında, duyduğu şey sevinç değil, insanca olmayan, korkunç bir yorgunluk oldu.

Her şey sona erdiğinde, Sultan Beyazıd maiyetiyle birlikte süvarilerden oluşan bir koruma birliği arasında, haçlı ordusunun kumandanı olan Kral Sigismund'un başkomutanlık karargâhına geldi. Sonra yeniden azap ölüleriyle dolu hendeklerin, toprak tabyaların bulunduğu cenk meydanına döndü.

Mustafa da yaralı omzuyla hemen orda oturuyordu: Evet, yaralıydı, bunu daha yeni fark etmişti. Bilmem ne böceğinin kanatlarını döverek elde ettiği bir tozu yaraya serpen yeniçeri bölüğü tabibi, daha sonra yaraya ağrı dindirici bir merhem sürmüştü. Bunca askerinin düşman atlarınca tepelendiğini gören Sultan atının dizginlerini salıvermiş, gözyaşları içinde, sıkılı yumruklarını havaya kaldırarak, şehitlerin öcünü alacağına and içiyordu. Az sonra da herkese Sultanın buyruğu iletildi: Bütün tutsaklar yarın huzura çıkarılacaktır.

Sabahleyin Mustafa da öbür askerlerle birlikte, kendisinin tutsak aldığı iki haçlı askerini sicimle birbirine bağlamış olarak Sultanın karargahının önüne götürdü: Kaftana benzer uzun giysisi kan içinde, üç yerinden yara almış ak bıyıklı, yaşlıca bir askerle, açık sarı saçlı genç bir şövalyeydi Mustafa'nın tutsakları.

Kanlı boğuşmadan sağ çıkan azaplar içinde Mustafa'nın tek tanıdığı olan Gündüz de, yakaladığı üç tutsağı Mustafa'nın tutsaklarının yanına dikmişti. Bu korkunç kapışmadan nasıl sağ çıkabilmişti Gündüz, bunu kimseler bilemiyordu. Hiçbir yerinde en küçük bir yara bile yoktu. Bir at tekmesiyle yaralanan ve bir gece içinde şişiveren dizinden dolayı belli belirsiz topallıyordu, o kadar.

Tutsak saflarının önüne, düşmanın aziz tasvirli, haçlı bayrakları fırlatılıp atılmıştı. Sultanın atlılar alayı bu bayraklar üzerinde ağır ağır ilerliyordu.

Tutsakların yüzlerine dikkatle bakan Beyazıd, çoğunun bir ürperti içinde olduğunu fark etmişti. Atını durdurarak sordu:

— Bize saldırırken, bizimle çarpışırken ölümden korkmuyordunuz, şimdi neden korkarsınız?

Maiyetten birisi bu sözleri tutsaklara çevirdi. Bunun üzerine tutsak şövalyelerden birisi eğilip selam verdikten sonra Sırpça olarak şunları söyledi:

— Bir savaşta çarpışarak ölmekle, böyle elleri bağlı ölmek aynı şey değildir!

Beyazıd'ın yanağında bir seğirme oldu, hiç karşılık vermeden atını mahmuzladı. Kendisi için hazırlanmış olan toprak tabyaya gelince, tutsakların içinde en tanınmış, en soylu olanı kimse, huzuruna getirilmesini istedi: Varsın Sultanın boşa konuşmadığını bu adam kendi gözleriyle görsündü.

Getirdiler birini. Sultan adamın ellerinin çözülmesini buyurdu. Tutsak elleri çözülür çözülmez Sultanın atının üzengilerine atıldı. Adamın Sultana neler söylediğini Mustafa duyamadı. Beyazıd elini salladı; yeniçeri ağasının eşliğindeki soylu tutsak, hemen orada durmakta olan tutsak safları arasında dolaşarak, ülkelerinin en seçkin şövalyelerinden yirmi kadarını seçti, sultanın atının yanına götürdü. Onların da ellerini çözdüler. Sultan, askerlerine döndü:

— Ey İslamın muzaffer ordusu! Allahın emri ve sizlerin yiğitliğiniz bana bu büyük zaferi bağışladı. Şehit olan arkadaşlarınızın öcünü almak için, sizler de düşman tutsakları ölüme gönderin!

Mustafa böyle bir buyruk bekliyordu, ama yine de buyruğu Sultanın ağzından duyunca, böyle bir şeye hiç de hazır olmadığını hissetti. Omzundaki yarası yanıyor, göğsü daralıyordu: Ama yüreğinde öfke yoktu. Çarpışma boyunca içinde büyüyen öfke, gece dinmiş, yatışmış, hatta geçip gitmişti. Şu anda karşısında duran tutsaklara öfkeyle değil, daha çok merakla bakıyordu.

Mustafa bulunduğu saftan birkaç adım öne çıktı. Silahsız insanları öldürmeyecekti. Önünde sonunda azap olarak kapılanmıştı Sultana, cellat olarak değil.

Kısa bir duraksamadan sonra Gündüz'ün de yanında yer aldığını gördü. Mustafa şöyle göz ucuyla bir bakacak oldu: Saflardan başka askerler de çıkıp onların yanına durmuşlardı; evet sayıları fazla değildi, elli kadar bir şeylerdi, ama olsun, Gündüz'le kendisini yalnız bırakmamışlardı ya.

Mustafa o zaman, bir zamanlar öğretmeninden duyduğu şu sözlerin ne kadar doğru olduğunu bir kez daha düşündü: “Bir buyruğun altındaki mühür kime ait olursa olsun, sen o buyruğun gereğini yerine getirmeden önce vicdanına danışacaksın!”

Sultan Beyazıd’ın aklına gelen neydi, bilemiyorlardı. Ama saflarda onlardan boşalan yerleri hemen saray yeniçerileri doldurmuşlardı. Onlarsa sakin sakin kendi birliklerine dönmüşlerdi. Hem cellatlık gibi bir görevden, hem de buyruğa itaatsizlikten dolayı cezalandırılmaktan kurtulmuşlardı. Ama, Sultanın öç alışını seyretmeleri zorunlu tutulmuştu.

Sonraları Mustafa o gün gördüklerini unutmak için kendini ne denli zorladıysa da başaramadı. Elleri arkalarından bağlı tutsakların birbiri ardınca diz çöküşleri, kendi dillerinden bir şeyler bağırışları gözlerinin önünden hiç gitmedi. Vakit öğleyi geçmiş, ikindiyi geçmişti, nerdeyse güneş batmak üzereydi, ama öç operasyonu hâlâ sürüyordu ve biteceğe de benzemiyordu.

Sonunda Sultanın büyük oğlu Süleyman, Veziriazam Ali Paşa ve Kadı Alaeddin, diz çöküp Sultanın atının üzengilerine yüz sürdüler ve kan dökmeye son vermesi için yalvardılar; bundan daha fazla kan dökülmesi gayri Cenab-ı Hakkı gazaba getirebilirdi.

Beyazıd onların dileklerini kabul etti. En gençlerinden ve en soylularından birkaç tutsağı kendine ayırdıktan sonra, geri kalanları onları tutsak eden askerlere dağıtmalarını buyurdu.

Aylar geçti, ama Mustafa’nın o gün yaşadıklarının ruhunda yarattığı karmaşa hiç geçmedi.

Sultanın öç alışındaki anlam neydi? Ya da ondan da önce: Bir anlamı olabilir miydi bu öç hareketinin? Şehitleri –mekanları cennet olsun!– geri getiremezdi bu dökülen kan. Düşmansa zaten müthiş bir bozguna uğratılmıştı. Paris, Roma ve öteki gâvur kentleri cenaze çanlarıyla uğulduyordu, buralardan Sultana yönelebilecek tek tehdit, olsa olsa kuru birer beddua olabilirdi. Bin yıllık Bizans’ın başkenti ise olgun bir meyve gibi ayaklarının dibine düşmeye hazırdı. Üstelik Konstantinopol’de hiç kimse haçlı askerlerinin yapıp ettikleri zulmü, zorbalığı, edepsizliği unutmuş değildi. Osmanlının adaletine, merhametine hayranlık duyan bu

insanları, sel gibi akıtılan tutsak kanlarıyla korkutmanın akıl ve mantıkla bir ilgisi olabilir miydi?

Ama o yıllarda Mustafa da Sultanın sağduyudan, mantıktan uzak davranışlarından şaşırıp kuşkulanacak kadar sağduyulu ve mantıklı değildi.

III

Beyazıd ordusuyla Sava seferinden döndüğünde, başkent Bursa'ya Cenevizli tüccarlarca tutsaklar için muazzam bir kurtulmalık getirilmişti. Bu kurtulmalık bütün Avrupa'dan toplanmıştı; her ülke kendi soylusunu, şövalyesini kurtarmak için toplanan paraya katkıda bulunmuş ve böylece iki yüz bin düka altını toplanıp Osmanlıya gönderilmişti. Paradan ayrı olarak Beyazıd'a Norveç'ten iki ak doğan, Reims'den Pikardi'den, Sultanın gururunu okşadığına hiç kuşku bulunmayan, üzerinde Büyük İskender'in zaferlerinin işlendiği dokumalar da armağan olarak getirilmişti.

Olayı kutlamak için Sultan şenlik şölen düzenledi. Şenliğe azaplar da katıldılar. Azaplardan istenen şuydu: Sultan ünlü ve soylu tutsaklarına bir av izletmek ve böylece onların gönüllerini hoşnut etmek istemişti; azaplar da işte ormanın orasına burasına gizlenmiş hayvanları konukların bulunduğu yana doğru kovalayacaklardı.

Ormanın kıyısında duran Mustafa, geniş bir alana kurulan tentenin çevresinde toplaşanlara baktı: Yüzlerce saray doğancısının ardından avcılar geldiler: Bunların her birinin, seyislerin yedeğinde, birkaç cins atı, sırtları atlas haşalı onlarca av köpeği ve boyunları elmas tasmalı birer parsı vardı. Gel de, bu cins atlara binmiş, birbirinden süslü, zarif giysiler içindeki insanları birbirinden ayır: Hangisi gâvur, hangisi Müslüman bunların? Hangisi yenen, tutsak alan, hangisi yenilen, tutsak olan. Burada bunlar yok. Burada yalnızca büyük bir coşkunluk içinde bulunan ricalden insanlar var.

Mustafa'nın gözünde kanlı çamurlara bulanmış, başları bedenlerinden kopmuş yoldaşları bir an yeniden canlandı. Kendisini heyecanlandıran, ruh karışıklığına düşüren şeyin ne olduğunu da o anda anladı: Bu, adaletsizlikti.

Av ve onu izleyen şölenler sona erdi. Sultan ertesi sabah tutsaklarını salıvermeden, onları huzuruna çağırdı. En ileri gelenleri olan Dük Durgundski'ye şunları söyledi:

— Bana karşı bir daha silaha sarılmayacağına dair bana yemin vermeni istiyor değilim senden. Tam tersine, ülkene döndükten sonra korkmadan, yılmadan yeniden ordu toplar ve yeniden üzerime gelirsen, “Hoş geldin, safalar getirdin!” derim. Bizim savaştaki halimizi, nasıl savaştığımızı hiç unutmamanız gerektir bana.

Sultan, Fransız kralına armağan olarak bir Osmanlı askerinin kullandığı bütün silahları verdi; bunlar arasında, kirişleri insan derisinden yapılmış dört tane de yay vardı.

Ertesi gün, sultanın tutsakları bu uğurlayışı bütün askerler arasında yayıldı. Sultanın mağrur sözleri taşkın bir sevinç yaratmıştı. Mustafa da bu sevinci duyanlardandı.

Ama daha sonra düşündü ki, sıra neferlerinden öç alan Sultan, asıl tehlikeli olanları, gâvur elebaşılarını serbest bırakmıştı. Ve sırf şanına şan katmak için her şeyi yinelemeye hazırdı. Sultanın askerlerine gelince, efendilerinin kazandığı bu büyük şanın kendilerine nelere mal olduğunu unutmuşlar, Sultanın gâvur soylularına gösterdiği babayiğitliğe hayran oluvermişlerdi. Ve o da, Mustafa da, bu hayranlığı duyanlardandı.

Duygularını paylaşan kimse bulunmadığında, insanın kendi haklılığına inanması da zor oluyor. Herkesi saran neşeye, o unutulmaz günden sonra birbirlerinden ayrılmaz oldukları Gündüz’ün de katıldığını gören Mustafa, kendini topluluktan kopmuş gibi duyumsuyordu.

Azaplar şarap içip gösterdikleri kahramanlıkla övünüyor, bazı şakacı arkadaşlarının çoğu kez bire bin katarak anlattıkları eski savaşlara ilişkin kimi gerçek, kimi uydurma öyküleri dinliyorlardı. Herkes neşeliydi. Mustafa da epey sarhoş olmasına karşın, yüzü hep öyle asıktı.

Bir ara Gündüz yaklaştı yanına:

— Neyin var Allahaşkına senin?

“İnancımı yitirmekten korkuyorum” demesi gerekmez miydi? Ama o öyle söylemedi:

— Hiç... Düşünüyorum.

Azaplar kahkahalarla gülmeye başladılar.

— Düşünmek ulemanın işi; bizim işimiz yatağanımızı ustaca kullanmaktır.

Bıyığından süzülen şarabı yumruğuyla silen kıdemli bir azap:

— Doğru, dedi. Yalnız, arkadaşımızın haline gülmek değil, ağlamak gerektir... Neden derseniz, düşünen bir azapın başının boynunun üzerinde uzun süre kaldığı görülmemiştir. Uyan, kardeşlik, kendine gel!

Genç, çam yarması gibi bir azap Mustafa'nın omzunu sevecenlikle okşayıp kurnazca göz kırparak:

— Canım, dedi, siz de insan halinden hiç anlamıyorsunuz!

Doğan'dı bu azapın adı; bütün arkadaşları gücünden ve gözüpekliğinden dolayı kendisine saygı duyarlar, dilinden dolayı da kendisinden biraz çekinirlerdi: Çünkü keskin bir dili olan Doğan, yatağanını kullanmadaki ustalıkla kullanırdı dilini de.

— Mitrovits'deyken azap ağası elinden o Macar dilberi almasaydı asıl o zaman görürdünüz siz efkârlanmayı! Fakat kız da kızdı hani! Benim bile içim yandı doğrusu...

Azap çavuşu, Doğan'ı düzeltti:

— Canım, bey kıza el koymadı ki... Dünyanın parasını sayıp aldı Mustafa'dan. Vallahi o kadar paraya, değil o Macar kızı; üç tane huri verilir...

— Sen de haklısın, ağa... Paracıklar kesenin içinde uslu uslu durur... Halbuki üç huriyle senin yaşında birinin baş etmesi olacak iş mi...?

Doğan'ın son sözleri kahkahalar arasında duyulmaz oldu.

Doğan'ın yaşlı azapla yaptığı şakalara herkesle birlikte gülen Mustafa'nın bu neşesi çok sürmedi; yüzü yeniden asıldı; az sonra da kalktı, başı önünde, kimseye bir şey söylemeden çıktı.

Karanlık, Aysız bir gece vardı Bursa üzerinde. Kenar mahallelerden köpek ulumaları duyuluyordu. Tam karşıdaki süvari kışlasında atların arada bir bacaklarıyla yere vurdukları duyuluyor, kuru ot hışırtıları geliyordu. Gökte kocaman yıldızlar ışıyordu. Doğru söylüyor Doğan: Düşünmek

alimlerin işi... Peki ben de bir alime gitsem...? Ruhuma çöken bu ağırlıktan kurtulmama yardım edecek birine? İyi ama kime?

IV

İlkbahar sonlarında Sultan Beyazıd Karaman Beyliği üzerine yeni bir sefer düzenledi. Sultanın kızkardeşiyle de evli olan Karaman Beyi, Beyazıd'ın Balkanlar'da haçlılarla meşgul olmasını fırsat bilerek Sultana başkaldırmış ve onun Anadolu Beylerbeyini tutsak etmişti. Sultan Beyazıd'la Karaman Beyinin orduları Konya yakınında karşı karşıya geldiler. Hem Sultan, hem Karaman Beyi Müslümandılar, ama her ikisinin de Müslüman oluşu savaşın daha hafif geçmesini sağlamadı.

Nükteleriyle arkadaşlarını kırıp geçiren Doğan bu savaşta sağ elini bileğinden kaybetti. Börklüce Mustafa ise nefer reisliğine, onbaşılığa terfi etti.

Elleri kolları bağlı Karaman Beyini Sultanın huzuruna çıkarıp diz çöktürdüler.

Osmanlının Rumeli'de kazandığı şanlı zaferlere karşın Anadolu'da pek çok beyin Beyazıd'a başkaldırdığı görülüyordu. Ama Beyazıd bunları birbiri ardınca yola getirdi. Başkaldıran beylerin en güçlüsü olan Karaman Beyinin ordusunun perişan edilmesi, yakında öteki isyancıların da başına aynı şeyin geleceği ve onların da tıpkı Karaman Beyi gibi Sultanın huzurunda diz çökeceği anlamına geliyordu: Onun gibi boyun eğmiş, onun gibi söz dinler ve onun gibi cömert...

Olayın önemini vurgulamak için, Beyazıd silahlarını çıkarıp, üzerinde altın sırma işlemeli gözalıcı kaftanıyla çadırından çıktı. Başındaki sırma işlemeli beyaz sarığı, her zaman olduğu gibi alında saçaklanıyordu. Beyazıd sağ gözünü savaşta kaybetmişti; bu yüzden boş göz çukurunu kapatmak için sarıkları hep alın kısmında saçaklı olurdu.

Tutsağına şöyle bir baktıktan sonra, eliyle ayağa kaldırmalarını işaret etti.

— Ne diye efendin olarak kabul etmezsin beni?

— Soy sop olarak senden aşağı değilim de ondan.

Sultanın yüzünde sanki bir kamçı şakladı. Işıklı tek gözünde öfke yalımları uçuştu, dudakları çarpıldı. Bir askerlerine, bir maiyetine, bir tutsağa dönerek, öfkeden hırlamayı andırır bir sesle haykırdı:

— Karaman Beyinin karaltısının kaldırılması için daha nice bekleyeceğim!

Yanında yeniçeriler olduğu halde bir komutan tutsağa yaklaştı, koluna dokundu; sonra hep birlikte çıkıp gittiler.

Beyazıd'ın zaman zaman nasıl sınırsız bir öfkeye kapıldığını ve bu dizginlenemez öfkenin nasıl akıl ve mantıktan yoksun olduğunu herkes bilirdi. Beyazıd'ın kendisi de bilirdi bunu ve zayıflık olarak görürdü. Yüreğindeki öfkeyi yatıştırmak ve öfkesinin bilincine boyun eğmesini sağlamak çabasıyla, sanki bıyıklarını sıvazlamak istiyormuş gibi, eliyle çarpılan dudaklarını kapattı. Sonra uzun uzun sakalını sıvazladı, derin derin düşündüğünün sanılmasını istiyordu bu davranışıyla. Ve yerinden hiç kımıldamıyordu. Maiyetinden hiç kimse de sessizliği bozmaya cesaret edemiyordu; Sultanın ne kadar ters ve huysuz bir insan olduğunu hepsi çok iyi bilirdi çünkü. Onun emrinde zaferden zafere koşan komutanlar da kımıltısızca durmuşlar hükümdarlarına bakıyorlardı.

Mustafa, eski askerlerin çok iyi bildikleri bir sözün bütünüyle gerçeği yansıttığına ta ne zaman kanaat etmişti: Komutanın verdiği ilk buyruğun gereğini yerine getirmek için fazla tez davranma, çünkü hemen arkadan bu ilkiyle çelişen ikinci bir buyruk gelecektir: Yine de şu anda tanık oldukları derinden sarstı Mustafa'yı.

Tutsağı yeniçerilerle birlikte alıp götüren komutan dönüp yerine geçince, Sultan sordu:

— Ne yaptın Karaman Beyine?

— Başını omuzlarından ayırdım, Sultanım!

Beyazıd yine hırıltıyı andırır bir sesle bağırdı:

— Belki efendimin öfkesi geçer, yatışır diye beklemek yok mudur sende? –Sonra çığlık çığlığa haykırdı–:

— Hem senin gibi bir solucan nasıl cesaret eder de koskoca bir beye el kaldırabilir?!

— Ama Sultanım...

— Daha konuşur! Sultanın gözünde yaşlar belirdi. Yeniçeri ağasına dönüp buyurdu:

— Alın götürün ve zavallı Karaman Beyinin kafasını kopardığı yerde kafasını koparın!

Sultanın buyruğunu yerine getiren komutan aslında Sultanın gerçek anlamda hizmetkârıydı: Efendisinin istek ve iradesini öğrenir öğrenmez hemen gereğini yerine getirmişti.

Sultan başvezirine döndü:

— Ali Paşa! Emir ver de Karaman Beyinin başını bir mızrağın ucuna geçirsinler! Sonra da Osmanlı'ya başkaldırmanın sonunun ne olduğunu herkesin görmesi için il il bucak bucak dolaştırsınlar!

Karaman Beyinin başını omuzlarından ayıran komutan, evet, belki biraz fazla acele etmişti, ama onun gibi nice yiğitlikler göstermiş bir savaşçı, şimdiki Sultanın babası döneminde de kahramanlığıyla herkese parmak ısırtmış bir cengâver böylesi şansız şerefsiz bir ölümü hak etmiş miydi?

Mustafa ilk kez ta yüreğinin derinlerinde haksızlığa karşı bir öfkenin kabardığını duydu.

Dost olsun, düşman olsun, gâvur olsun, Müslüman olsun, beyler her yerde, her zaman bey olarak kalıyorlardı. Hükümdara en sadık hizmetkarların yaşamları, İslamın binlerce savaşçısının yaşamı, bir tek beyin yaşamı kadar değerli değildi. Eğer söz konusu olan egemenlikse, yurt, din, iman, tanrı yasaları, insan yasaları... hiçbirinin önemi yoktu.

Ama bütün bunları derinlemesine kavrayabilmesi için Azap Onbaşısı Börklüce Mustafa'nın daha altı yıl azap birliklerinde nefer reisliği etmesi ve Ankara Savaşı'nda kan gövdeyi götürürken, beylerin birbiri ardınca hükümdarlarına ihanet ederek Türk topraklarının kanlı düşmanı Timur'un safına geçişlerini görmesi gerekiyordu. Hem, beyler şurda dursunlardı! Sultan Beyazıd'ın öpöz oğulları bile yenilginin kokusunu alır almaz

askerlerini, savaşçılarını yüzüstü bırakarak can derdiyle tabanları yağlayıp kaçmamışlar mıydı?

V

Ankara Savaşı bozgunundan sonra Mustafa'yla Gündüz, yörede aramalar yapan Timur müfrezelerine yakalanmamak için bir hafta aç susuz ormanlık tepelerde gizlendiler. Börklüce sözde iman, namus ve adaleti, gerçekteyse, Sultanın çıkarlarını savunmak için aptalca bir kararla kılıç sallamaya gönüllü olduğu ve hem kendi kanını hem başkalarının kanını akıttığı güne lanet ediyordu.

Yedinci gün, akşama doğru, üst baş perişan bir durumda, mağaradan dönme bir derviş tekkesine rastladılar. Cılız bir kandil ışığının aydınlattığı mağarada üç kişi namaz kılıyordu. Secdeye varıyorlar, doğruluyorlar, ayakta durup sonra yeniden secdeye varıyorlar, ellerini göğe açıyorlardı. Mağaranın isten kararmış duvarlarında gölgeleri dev yarasalar gibi koşturuyordu. İçeri giren iki yabancıyı hiç fark etmemiş gibiydiler.

Mustafa'yla Gündüz de aksakalların az ötesinde akşam namazına durdular. Ancak dervişler öylesine kendilerini kaptırmışlardı, öylesine coşkuyla tapınıyorlardı ki, namazları kolay kolay biteceğe benzemiyordu. Açlıktan güçsüz düşen savaşçıların bedenleri bu uzun namaza dayanamazdı; az sonra Gündüz de Mustafa da oldukları yerde uyuklamaya başladılar.

Mustafa'nın gözlerini açmasına, birinin ısrarlı bakışlarını üzerinde hissetmesi neden oldu. Dervişlerin en yaşlısı, başlarında dikiliyordu. Belki de dervişlerin şeyhiydi bu. Hiçbir şey söylemeden, belli belirsiz bir baş hareketiyle onları sofraya davet etti. Mağaranın ortasında, geniş dulavratotu yaprakları üzerinde kurumuş bazlamalar, yarım daire şeklinde koyun peynirleri ve bir testi su duruyordu. Dervişler herhalde Ankara Savaşı'nın nasıl sona erdiğini biliyorlardı ve gelenlerin kimler olduğunu tahmin etmişlerdi.

Mustafa'yla yoldaşı peynirle ekmeği büyük bir iştahla atıştırdılar. Karınları doyunca dervişlerin üçüne de eğilip ayrı ayrı selam verdiler.

— Sağolun, derviş babalar!

— Bize değil, bütün bu nimetleri verene şükredin. Biz yalnızca onun aracıyız.

Sufi şeyhlerin pek sık yineledikleri bu sıradan sözler, azap onbaşısına, kendi talihsizliğine açıklama getiren bir ışık gibi göründü: Kim bilir, savaşta öldürenler de belki askerler değildi, hepimiz yüce Tanrının bir aracı olduğumuza göre..? Şeyh sanki onun kafasından geçenleri anlamış gibi:

— Kendini suçlama, yiğit! dedi. Çünkü denilmiştir ki: “Onları öldüren sen değilsin, Allah öldürdü onları.”

Şeyhin mucizeyi andırır önbiliciliğinden dehşetli sarsılan Mustafa şeyhin önünde diz çöktü.

— Kölen olayım, kuşkulardan kurtar beni, bu lütfu esirgeme benden!

Aksakal elini Mustafa’nın başına koydu.

— Kalk ve anlat bana!

Ve Mustafa tutsak haçlıların boyunlarının vuruluşunu, Sultanın avını, incinen adalet duygusunu ve inançlarındaki sarsılmayı anlattı.

Şeyhin yanıtı şu oldu:

— Senin ilacın sende. Ama sen bunu bilmezsin. Ve senin hastalığın da sende; ama sen bunu görmezsin. Sen, kendin, yüceler yücesi bir kitapsın; harfleri kapalı olanı açan bir kitap. Sana dışardan hiçbir şey gerek değil. Çünkü yüreğinde bütün bir evren var senin. Ama sen kendini bir minik kum taneciği gibi görürsün.

İhtiyar derin düşüncelere dalıp gitti; Mustafa’nın varlığını unutmuştu sanki. Mustafa tam aralarında konuşmanın bittiğine hüküm verecekti ki, Şeyh karşısında durmakta olan savaşçıyı yeniden fark ederek:

— Yüreğinin sesine kulak vermen gerek, dedi. Ne var ki, bu, bilimlerin en zorudur. Bu bilime sahip olanlar alimler değil, iki elleriyle onların eteklerine tutunmuş olanları gizli bilgiye ulaştıranlardır. Eğer ne elde edeceğini bilmeden, hatta bir şey elde edip etmeyeceğini bilmeden yola koyulmaya hazırsan, davran!

— Hazırım, şeyhim!

— O kadar acele karar verme, düşün biraz: Bu iş için kendinden geçmen gerekecek. Ve şunu hiç unutma: Bu işin dönüşü de yoktur. Karacahilken okuryazar olmuş bir insanın yeniden karacahil olması olanaksızdır.

— Hazırım ben, Şeyhim!

— Hemen mi karar verdin hazır olduğuna?

— Hayır, hemen değil, Şeyhim. Önce hazır olmadığımı düşündüm. Ama sonra anladım ki, hazırım. Tek ki inancımı yitirmeyeyim.

— Öyleyse müridimizsin gayri.

Gündüz, onbaşısıyla yaşlı münzevinin konuşmasını büyük bir şaşkınlıkla izliyordu. Mustafa'yla birlikte onca ateş ve ölüm çemberinden geçip geldiği için onu dünyada herkesten iyi tanıdığını, onunla her yazgıyı paylaşmaya hazır olduğunu düşünürdü. Meğerse değilmiş. Ne onu herkesten daha iyi tanıdığı doğruymuş, ne de onunla her yazgıyı paylaşmaya hazır olduğu.

Mustafa koynundan para kesesini çıkardı. İçinde ne var ne yoksa, yarısını Şeyhe, yarısını Gündüz'e verdi.

— Doğru Aydın'a git. Eğer anam babam sağsalar, bu parayı onlara ver. Eğer ölmüşlerse, para senindir. Saraçlığı severdin, değil mi? Kendine bir saraç işliği açarsın o parayla... Hiç itiraz etme. Böyle olması gerek. Allah kısmet ederse bir gün yeniden görüşebiliriz!

Gündüz'den ayrılan Mustafa, yeni yolunda ilk adımını atmış oldu. Zor olmadı bu adımı atmak onun için. Tam tersine, o sıralardaki durumu gözönüne alındığında, kendi kendinden kurtulmak, onun için bir yükten kurtulmak, ferahlamak demekti. Bu da, haliyle, Şeyhin ona yüklediği görevi kolaylaştırıyordu.

Ebu Ali Ekrem, Anadolu'da adları duyulmuş, duyulmamış binlerce sufi şeyhinden biriydi. Ünlü şeyhlerinki gibi yüzlerce, binlerce müridi yoktu onun; topu topu üç beş kişiydi izleyenleri. Ama kökü ta Bağdatlı çileci Filozof Cüneyd'e giden ve sufi öğretmenlerin yüzyıllar boyunca işledikleri ve bir zincirin son halkası olarak kendisine aktardıkları çok değişik yöntemler uygulardı müridlerini eğitmek için.

Şeyh ve öğrencileri, hakikatin (ki hakikat onlar için Tanrıyla aynı anlamdaydı) kendini mükemmelleştirme yolunda kavranılabileceğini kabul ederlerdi.

Yüzlerce yıllık geleneklerine göre, şeyhin birincil görevi, müridinin ruhunu, üzerinde tek bir çizgi bile bulunmayan tertemiz bir sayfaya dönüştürmek, eski yaşamın bu sayfa üzerinde karaladığı her şeyi silip temizlemekti. Ebu Ali Ekrem, yeni öğrencisinin açgözlü ve çıkarcı olmadığını ilk bakışta anlamıştı. Gelgelelim, epeyce yara almasına, kırılmasına karşın savaşçı gururu hâlâ ayaktaydı. Bu bakımdan ona vereceği ilk ders bu gururu kırmaya yönelik olmalıydı. Mustafa, şeyh için, kendisi için ve öbür müridler için çevre köylerden yiyecek dilenecekti. Böylece yeni müridin gurur kalıntıları da tümüyle yok edilmiş olacaktı. Ama Ankara Savaşı'nda ve onu izleyen günlerde ormanların arasında kuşatılmış bir kurt gibi yaşadığı günlerde çektiklerinden sonra, dilencilik Mustafa için fazla bir aşağılanma sayılabilir miydi?

Ama şeyhin, eline aldığı yeni müridin, ölü yıkayıcısının elindeki ölüye benzediğini anlaması uzun sürmedi. Bunun üzerine ondaki iradeyi canlandırmaya girişti; ancak bu irade eskisine hiç benzemeyen yepyeni bir irade olacaktı.

Sufilere göre kavrama, algılama bir yoldur. Buna göre de insanın bedeni bir at, ruhu ise binicidir. Atın binicinin buyruklarına boyun eğmesi için şeyh önce bedene eziyetle başladı işe. Aç bıraktı, uykusuz bıraktı Mustafa'yı. Aynı duayı ardarda pek çok kez yineletti; kırk kez karşıdaki tepeye tırmanıp kırk kez bulundukları mağaraya inmesini istedi; bu sırada durmadan Allahın adını anacaktı.

Mustafa bütün bu istekleri canla başla yerine getiriyordu. Savaşçı bedeni bu türden ezgilere alışkındı. Bir tek şu açlık alıştırmasında zorlanmıştı. Ama sonunda onun da üstesinden gelmeyi öğrendi. Aksakallardan birinin öğüdüne uyarak, yassı ve ağır bir taş bağladı karnına.

Şeyhin Mustafa'yı soktuğu kavrama yolunda, bütün yollarda olduğu gibi çeşitli duraklar vardı. Bu duraklara "makam" adı veriliyordu. Duraklar, her yolcunun yürüme hızına göre birbirini izleyip gidiyordu.

İlk durak, “tövbe”ydi. Bundan böyle Mustafa artık bütün düşüncelerini hakikate, saltık olana yöneltecekti. Şeyhe yaşamını, incinen duygularını, sarsılan inancını anlattığı ve Gündüz’den, paralarından ayrıldığı sırada tövbe durağından geçmişti.

Ardından haramdan kaçınma (vera) ve her türlü hazdan kendini alıkoyarak perhiz etme (zühd) durakları geliyordu. Burada yolcunun izin verilenle yasaklananı birbirinden çok iyi ayırd etmesi ve yasaklanandan kendini alıkoyması gerekiyordu. Çok katı bir biçimde uygulanıyordu bu ilke. Başlangıçta güzel giysiler, lezzetli yiyecekler gibi birtakım aşırılıklardan kaçınılıyor, sonra düşünceleri gerçeklikten uzaklaştırabilecek her şeyden kaçınmak gerekiyor, en sonra da bütün arzulardan, isteklerden arınma noktasına ulaşılıyordu.

Güz geçti, kış geçti, bahar geçti. Yeniden yaz geldi.

Mustafa hayatında ilk kez kendini yıldızların bir parçası gibi duyumsuyordu. Yıldızların, ağaçların, kuşların, ağustosböceklerinin, otların, çöplerin, çalıları hışırdatarak yürüyen şu kirpinin, doğada ne varsa her şeyin ayrılmaz bir parçasıydı sanki. Tıpkı deniz suyundaki tuz gibi, hakikatin içinde erimiş, yitip gitmişti. Öte yandan iç bakışlarının önünde tüm geçmiş yaşamı uzanıyordu: Tanıdığı, tanımadığı insanlar, sırtlarında torbaları dilenen dervişlerle ellerindeki çöreklerinin son dilimini paylaşan köylüler, kibirli kibirli bıyık buran beyler, ölen yoldaşlar, yaşayan yoldaşlar; galyotlarda kürek çeken köleler, yaylalarda konaklamış göçebeler... Ve şu anda onun önünde açılan dünyadan habersiz olan, sanki kendilerine ait bir yazgıları yokmuş gibi yaşayan, ve yaşadıkları hayatı, onun değerini, yinelenemezliğini, biricikliğini anlayamayan bu insanlara karşı yüreğinde derin bir sızı duyuyordu.

Mustafa’ya bakan Şeyh, ocaktaki ateşi karıştırdı:

— İnsanların, dedi, aklından ve ruhundan geçenleri okuyabilmek, yolun yarısının geçilmiş olması demektir.

Mustafa öğretmeninin sesiyle kendine geldi. Saatler, hatta günler geçmişti sanki; oysa bir an sürmüştü öğretmeninin suskunluğu.

Bu bir an içinde duyduğu şeyleri öğretmenine anlatmak istedi. Ama hangi sözcüklerle anlatabilecekti bunu, var mıydı bu duyguları dile getirecek

sözcükler?

Heyecandan kopan bir sesle:

— Ah, Şeyhim! diyebildi, başka bir şey diyemedi.

Ama Şeyh anlamıştı: Müridi, Greklerin ekstaz, Arap şeyhlerinse hal dedikleri bir anlık ışınmaya, aydınlanmaya uğramıştı.

— Takdiri ilahinin kudretiydi seni aydınlatan oğlum! Sus ve içindeki o aydınlığı dinle!

İhtiyar, bu iç aydınlanmasını sözcüklerle anlatmanın, tasvir ve tarif sanatının en hünerli ustalarınca bile güçlükle yapılabilir bir iş olduğunu çok iyi biliyordu.

Mustafa bütün gece sönmüş ateşin başında oturdu. Sabah olunca Ebu Ali Ekrem'e sordu:

— Acaba doğru mu anladım sözlerinizi Şeyhim: İnsanlara hizmet, hakikate hizmetin basamaklarından biridir diyordunuz galiba..?

— Doğru, Mustafa. Hakikate tırmanan uzun yolun en alt basamaklarından biridir bu. Ve hakikatin ifadesinin, yani onun aşağıya, dünyaya iniş yolununsa son basamaklarından biridir.

— Şeyhim! Dün gece ben, hakikate hizmet yolunu, insanlara hizmet yolu olarak gördüm.

— Sana acırım, Mustafa. Çünkü bu iş bilgi, bilim işidir. Mollaların, ulemanın işidir. Sen hakikat yolunun daha ilk basamağını geride bıraktın. Bu iş, peygamberce yiğitlik, şecaat isteyen çileli, çetin bir iştir. Ve bu yolda seni yedecek kişi ben olamam...

— Peki Şeyhim, ya dün gece bana görünenler? Kavradığım, anladığım, görüp bildiğim şeylerin hiç değilse bir kısmını başka insanlara da açıklamalıyım... Yoksa boşuna mı...

— Elbet boşuna değil, Mustafa. Yalnız daha önce kitaba kulak vermelisin: "Yoksa sen çoğunluğun duyabildiğini, akıl yürütebildiğini mi sanırsın? Onlar yalnızca birer hayvandır, hatta daha da kötüsü: Yollarını şaşırmış birer hayvandır." Bu sözleri unutma. Yine de, anladığımı insanlara anlatmak

görevimdir benim, diyorsan, var, bu çileli yolun yolcusu ol. Ama şu öğüdüme kulak ver: Kendine bir öğretmen, bir yol gösterici bul. Bu yol göstericin benim gibi zayıf, yetersiz olmasın. Ondan yalnızca insanların yüreğinden geçenleri okumayı değil, yüreklere egemen olmayı da öğren. Çünkü gerçek egemenlik, insanlar üzerinde kurulan değil, yürekler üzerinde kurulandır.

Mustafa, Ebu Ali Ekrem'in ellerine atıldı. Onu dünya gözüyle bir daha göremeyeceğini hissediyordu. Çok yaşlıydı çünkü şeyhi. Mustafa bu ilk yol göstericisine, kendini hakikatin bir parçası olarak algılamayı ve onu kendisinden daha çok sevmeyi öğreten bu ilk öğretmenine ömrünün sonuna kadar gönül borcu duydu.

Vl

Sesiyle içindeki acıyı dindirecek, ateşi söndürecek bir öğretmen arayışıyla iki yıl köşe bucak tüm Anadolu'yu dolaştı. Her yan Timur ordularınca yakılıp yıkılmıştı. Yollar beller, ağlaya inleye göçeden, açlıktan sürünürcesine ilerleyen perişan insanlarla doluydu.

Timur'un elinde tutsakken kendini zehirleyen Beyazıd'ın ölümünden sonra Osmanlı toprağında bir kargaşa dönemi başlamıştı. Beyazıd'ın oğulları iktidar için aralarında çarpışıyorlardı: Çarpışmaya çeşitli yörelerin beyleri de katılmışlardı. Devletin sahibi olması gerekenlerin müfrezelerinin, ülkenin dört bir yanında kol gezen eşkiyadan pek bir farkı yoktu. Zenginlikleriyle ün salmış pek çok kent, şimdi bir yangın yeri görünümündeydi. Kervansaraylar, dört yıkık duvarın çevrelediği damsız, acınası yerlerdi. Kışın; kurtlar köylere kadar iniyor, geceleri etraf kurt ulumalarından geçilmez oluyordu. Yolların kıyıları kemik yığılıydı. Gece gündüz leş gagalamaktan semirmiş kargalar, üzerlerine bir insan geldiğini gördüklerinde bile kanat çırpıp havalanmaya üşeniyorlar, sekerek iki adım yana çekiliyorlardı.

Mustafa bu kez de Konya'daydı. Haccetmek için gelmişti bu kutsal kente ve Celâleddin Rumi'nin tekkesinde kalıyordu. Mevlevilerin ney ve kudüm eşliğinde yaptıkları sema gösterilerine katılmıştı. Rumi'nin insanları sevgiye, kendinden geçişe, merhamete çağıran şiirleri üzerine yakılmış şarkılar söylemişlerdi mevleviler.

Ancak bu güzel çağrıları tekkenin dışında kimselerin duymadığını anlamak için tekkeyi çevreleyen mahallelerin içlerine şöyle bir dalmak yetiyordu.

Neden kulak vermiyordu insanlar bilgelerin çağrılarına? Mustafa kendini öteki insanlardan başka görmezdi. Eğer o duyuyorsa, anlıyorsa bilgelerin çağrılarını, başkaları niçin duyamıyor, anlayamıyordu? Bu işin gizi burdaydı. Ve Mustafa bu gizi çözebilmek için yeniden yollara koyuldu.

Bir gün Mustafa şarıltılarla akan bir dağ ırmağının geçit yerinde durdu. Geçidi korumakla görevli yaşlı derbentçi yüzyıllık bir çınarın gölgesinde oturuyordu. Hemen yanı başında da büyücek bir işaret davulu vardı. Mustafa ırmağa eğilip elini yüzünü yıkadı; havanın onca sıcak olmasına karşın ırmağın suları buz gibiydi. Hindistancevizinden yapılma, sadaka maşrapasına su doldurdu, bu suyun içinde takır takır kurumuş yuvarlak bir dilim peynirle yine kupkuru bir bazlama parçasını ıslattı. Derbentçi, yardımcısına bir kaş göz işareti yaptı; beriki az sonra yemyeşil yapraklar içinde kuru et getirdi, keskin hançerini çekip uzunca bir dilim kesti etten ve garip yolcuya uzattı. Mustafa nicedir et yemeyi bırakmıştı, özellikle de kuru eti, ama derbentçiye ayıp olmasın diye kendisine sunulan eti geri çevirmedi.

Yemeğini yedikten sonra sırtını çınara verip dinlendi, derbentçiyle konuştu. Kayalar arasında ışıklı serpintiler yayarak coşkuyla akan dağ ırmağının hiç dinmeyen uğultusu eşliğinde derbentçi ona yedi bela Timur'un karşısında bile şuncacık ürkeklik göstermeyen bilge bir şeyhten söz etti. Timur'un Semerkand, Buhara gibi İslam dünyasının ünlü kentlerinden devşirip getirdiği ulemanın korkudan ve şaşkınlıktan ne yanıt vereceklerini bilemedikleri soruları, Timur'un çadırında tek tek yanıtlamıştı bu bilge şeyh.

Derbentçi şeyhin adını söyleyince pek yabancı gibi gelmedi bu ad Mustafa'ya: Simavna Kadısı Oğlu Bedreddin Mahmud. Altı ay kadar önce dervişin birinden duyduğu ad değil miydi bu? Ankara Savaşı'ndaki tutumlarıyla Mustafa'nın gözünün açılmasını sağlayan ricalden beylerin yüzlerine karşı onları küçük gördüğünü söyleyen bir şeyhten söz etmişti derviş, onun adı da Bedreddin değil miydi?

Kısacası, ne dağ ırmağının başında oturduğu sırada, ne de şimdi, İznik geçidinde bir karaağacın altında oturup öğretmeniyle karşılaşma öncesi

düşüncelerini toparlamaya çalıştığı şu anda, nice uğraştıysa da bir türlü anımsayamadı Bedreddin'in adını ilk kimden duyduğunu. Aslında ne var bunda? İnsan babasının adını ilk kimden duyduğunu hiç anımsayabilir mi?

Şeyhi aramaya koyulmazdan önce Mustafa, sonraları kaderin cilvesi olarak nitelendireceği bir arzu duydu içinde: Memleketi Tire'ye uğrayıp sıla hasreti gidermek. Aydın Beyliğinin başkenti olan Tire'de hiç beklenmedik bir şey oldu ve Mustafa Bedreddin'le karşılaştı. Sonra da ta şeyhin İznik'e sürgününe dek, dokuz yıl boyunca hiç ayrılmamacasına onun öğrencisi oldu.

Mustafa, Bedreddin ilkelerine uygun olarak açık ve gizemli bilimleri öğrendi. Sorularına şeyhinin ağzından yanıtlar aldı: İnsanları birbirinden ayıran, insanların gözünü kör eden neydi ve insanların yaşamlarını değiştirmek için ne yapılmalıydı?

Öğretmenin Mustafa'yı İznik'e çağırmasının nedeni de bu sonuncu soruya edimle yanıt vermek içindi. Evet, yalnızca bunun içindi.

— Mustafa Dayı, şuraya baksana!

Halil yerinden sıçramış, aşağıları gösteriyordu. Atlılar! Dört nala buraya geliyorlar!

Yukarı tırmanan atlılar arasında Gündüz'ün de bulunduğunu ayırd edince Mustafa telaşlanır gibi oldu, ama sonra gelenlerin tümünün Bedreddin'in en yakın öğrencileri olduğunu görünce rahatladı. Karşılayıcı olarak en gözde adamlarını gönderdiğine göre öğretmenin kendisini görmekteki sabırsızlığı büyük demekti!

Mustafa hemen atına atladı, atını mahmuzlarken aynı anda yere eğilip Halil'i kaptı, kervanbaşının yanına varınca da:

— Hadi bakalım kervanbaşı!, dedi. Geç develerinin başına... İznik'te bekleniyoruz!

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Aşıkları Saymanın

Vaktidir

I

Tunca üzerindeki köprüyü atlarının nallarıyla güm güm öttürerek Şeyhoğlu Satı'yla Ahi Mahmud Edirne'ye girdiler. Beş gündür dolu dizgin at sürüyorlardı. Bunca zamandır yolculuklarında acele nedir bilmemiş olan Satı bu defaki yolculuğundan bitkin durumdaydı. Satı bitkindi de ondan bir yirmi yaş genç olan Ahi Mahmud daha mı iyi bir durumdaydı sanki? Yolculuk onu da bitirmişti.

Sabah güneşiyle yıkanan başkentte bahçelerin yoğun yeşili gözlere bayram ettirirken çekiç sesleriyle keski çınlamaları da kulaklarda hoş yankılar bırakıyordu. Uzun yıllar sonra Edirne elden geçmeye, yeniden kurulmaya başlanmıştı. Gerçi Timur buraya kadar uzanmamıştı ve örneğin Bursa'daki gibi bir yıkım yaşanmamıştı burda, ama yine de kent ahalisi kendisini terk eden ve ıssızlaşan bütün kentler gibi bir yüzüstü bırakılmışlık yaşamıştı. Beyazıd'ın oğlu Mehmed Çelebi, kentin yeni bir camiyle güzelleştirilmesini buyurmuş, eski Bizans pazarının yerine de bir bedesten yaptırılmasını istemişti.

Az biraz soluklanıp kendilerine çeki düzen verdikten sonra Şeyhoğlu Satı'yla Ahi Mahmud saray kapısına vardılar. Kendilerini kapıdaki nöbetçi durdurdu:

— Kimsiniz? Nereye gidiyorsunuz?

— Efendimize bir şey ileteceğiz.

Divan-ı Humayun katibi yaklaştı yanlarına. Kara, kıvırcık sakalı, gırtlaktan konuşması, bilgiçce tavırları ona Arap havası veriyordu.

— Efendimize iletecek şeyi olanlar sizler misiniz?

Daha yaşlı olduğu için soruyu Satı yanıtladı:

— Evet, biziz, efendim.

— Kimsiniz siz? Adınız, sanınız..?

— Şeyhoğlu Satı derler bana, saygıdeğer katip beyimiz.

— Şeyhoğlu Satı..? Çıkaramadım. Kimin hizmetindesin?

— Kendimin hizmetindeyim.

— Dilinden döküleni kulakların duyar mı, derviş? İç odalardan çıkıp gelen, başında cami kubbesi kadar bir kavuk, sırtında simli kumaştan cüppe bulunan biri, kaşlarını çatarak söylemişti bunları. Arap-katip, yerlere kadar eğildi. Şeyhoğlu, Kara Beyazıd Paşa'yı hemen tanıdı. Sultanın başveziri, beylerbeyi ve ordularının başkomutanıydı. Yanından hiç ayırmadığı, bir kılıf içindeki üç telli kopuzunu mızrak gibi ayağının dibine dayamış duran Şeyhoğlu, eğilip selam verdi:

— Her ne kadar artık genç değilsem de, kulaklarım söylenenleri duyar, paşa hazretleri.

— Madem öyle, koskoca Divan-ı Humayun katibine kime hizmet ettiğini, efendinin kim olduğunu neden söylemezsin?

— Söyledim, paşa hazretleri, ben kendi kendime hizmet ederim.

— Peki öyleyse buraya geliş nedenin nedir?

— Efendimize bir şey iletmek için geldim. Bir de kendisinden bir ricamız olacak. Beş gündür öyle bir at sürdük ki... Sanırsınız heybelerimizde kesik baş taşıyorduk.

— İleteceğiniz şeyi gönderen kimdir? Ricanız ne hakkındadır?

— Paşa hazretleri, bunları yalnızca Sultana söylememiz buyurulmuştur.

Paşa, Şeyhoğlu'yla yoldaşına baktı; şaşırmış gibiydi. Yaşlı olanın gerçekten de nurani bir yüzü vardı. Kopuzuyla birlikte dolaştığına göre herhalde bir âşıktı. Ama yoldaşı için aynı şeyler söylenemezdi; haydudun su katılmamışı olduğu besbelliydi. Kuşağına sokulu kılıcı da bunun böyleliğini haykırıyordu.

— Bak a derviş! Burada seninle çene yarıştıracak değilim. Şimdi beni izle ve beylerbeyine söyleyemeyip de hünkârımıza söyleyeceğin giz neymiş, öğrenelim. Şu haydut arkadaşına gelince, söyle sarayın dışında beklesin seni.

Satı, Ahi Mahmud'a döndü, "Elimizden bir şey gelmez" gibisinden baktı, sonra onun omuzlarında asılı heybeye uzandı. Mahmud heybeyi çıkarıp Satı'ya uzattı.

Ellerinde, söz dinlemeyenlerin, başkaldıranların başlarını paramparça edecek kocaman, ağır gürzler tutan muhafızları geride bırakıp, Divan-ı Humayuna vardılar. Kara Beyazıd Paşa'nın ardından Satı da girdi içeri. Halıyla kaplı bir yükseltinin üzerinde bağdaş kurmuş oturuyordu Sultan. Otuz yaşlarında gösteriyordu. Sırtındaki cüppenin yaka ve kol ağızları samurdandı. Resmi adı Gıyaseddin Mehmed bin Ebu Yezid el Kirişçi olan Mehmed Çelebi'nin kısa, kara sakalı, kemerli burnu ve basık badem gözleriyle Ahi Mahmud'a ne denli çok benzediğini fark edince Satı şaşıp kaldı. Aslında bunlar tıpkı hünkârın parmak eklemlerindeki belli belirsiz şişlikler, derisinin yeşile çalan beyazlığı gibi hep Osmanoğlu ailesinin ortak özellikleriydi.

Sultan, ikinci veziriyle söyleşisini henüz bitirmişti. Vezir, yüzü Sultana dönük, çıkışa doğru geri geri yürürken, az kalsın Kara Beyazıd Paşa'yla çarpışacaktı.

Kara Beyazıd Paşa, Sultanın yanına her zaman girebilen tek kişiydi sarayda. Aslen Arnavuttu; acemi ocağında eğitim görmüş ve şimdiki sultanın dedesi Murat'ın yanında gösterdiği hizmetle göze girmişti; oğlu da şehzade mürebbisi, yani lala idi sarayda.

Büyük olsun küçük olsun her sarayın ayrılmaz bir parçası olan fitne, fesat, hile ve desisenin bin bir türlüsünü ta çocukluğundan beri çok iyi tanıyan, bilen Mehmed Çelebi hiç kimseye gözü kapalı güvenmez, ama Kara Beyazıd Paşa'nın kendisine olan bağlılığından da asla kuşkulanmazdı.

Beyazıd Paşa diz çöktü. Şeyhoğlu Satı da onun yaptığını yineledi. Beylerbeyi dudaklarını usulca Sultanın cüppesinin eteğine değdirdi.

— Bu dervişin sana bir iletisi varmış, Sultanım.

— Ne iletisi?

— Bunu bir tek sana söyleyebilirmiş, hünkârım. Sen de bilirsin: Derviş ve âşık takımı inatçı olur. Ben de ne yapayım, durumu bir an önce açıklığa kavuşturabilmek için onu huzura çıkarmaya karar verdim.

Mehmed Çelebi, parmakları yüzüklerle süslü elini uzattı:

— Konuş!

Şeyhoğlu Satı kopuzunu önüne koydu, omzundan halı heybeyi indirdi, heybeden sahtiyan kaplı bir kitap çıkarıp iki eliyle, hükümdara uzattı.

— hünkârım! Bu bilimsel yapıtı size Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud gönderdi.

Mehmed Çelebi'de hiçbir değişiklik olmadı. Beyazıd Paşa'nınsa kaşları öfkeyle burnunun kökü üzerinde birleşti. Hemen orda duran bir görevli koşup Satı'nın uzattığı kitabı aldı.

— Şeyhimiz ne arzu ederler?

Satı yeniden yerlere kadar eğildi.

— Hükümdarımız efendimize derin saygılarını iletir, şeyhimiz. Bir de, hac farizesini yerine getirmekliğine izin vermenizi dilerler. Kendisinin Mısır ya da Yemen'de kalmasına izin verip veremeyeceğinizi sormamızı da buyurmuştur şeyhimiz: Oralardaki ulemayla bilimsel çalışmaları üzerine fikir alışverişinde bulunabilmek için.

Sultan, Beyazıd Paşa'ya baktı. Beyazıd Paşa da sultana.

— Çekilebilirsin, dedi Sultan. Gerekirse biz seni çağırırız.

— Emriniz başımın üstüne hünkârım!

Kopuzunu önünde tutarak, Şeyhoğlu Satı divandan geri geri çekilip çıktı.

Birkaç gün vardı ki Mehmed Çelebi'nin keyfi hiç yerinde değildi. Oysa, tam tersine, keyifli olması gerekirdi: On yıldır aralıksız süren ölümüne çatışmalar, çarpışmalar sonunda Osmanlı tahtının tek hakimi olmuştu. Dizginleri elinden bırakmadan, sinsi bozkır tilkisinin (Timur'a böyle derdi) haklarını iade ettiği kimi Anadolu beylerine boyun eğdirmek için iki yıl daha uğraşması gerekmişti. Kimini, önlerine bir sadaka fırlatarak, kimini kuvvet kullanarak yola getirmiş ve Türk topraklarının tek hakimi olarak kendisini kabul etmelerini sağlamıştı. Başkaldıran Karaman Beyini tepelemiş, babasının Bursa'da yıkılan sarayını ve camisini yeniden yaptırmıştı. Son olaraksa, kendi devletini kurma niyetleri güden Aydın

Sancak Beyi Cüneyd'in hakkından gelmiş, tutsak aldığı Cüneyd'i ta Niğbolu'ya sancak beyi olarak atarken, onun yerine son Bulgar Kralı Aleksandr Şişman'ın oğlu olan ve Müslümanlığı benimseyerek Osmanlı hizmetine geçen Süleyman'ı sancak beyi olarak atamıştı. Sözün kısası, haylice zayıflamış, yanıp yıkılmış olmakla birlikte, yine de babası Yıldırım Beyazıd zamanındaki sınırlara sahip bir Osmanlı Devleti ortaya çıkarabilmişti.

Mehmed Çelebi'nin, atalarından miras, müthiş bir koku alma yetisi vardı. Sefere çıkıldığında at terinden, tozdan, çürüyen ölülerin o yürek kaldırıcı tatlımsı kokusundan en çok o rahatsız olurdu. Şimdi de, kazandığı bunca zaferden sonra kışı Edirne'de, karılarının ve cariyelerinin arasında geçirmeyi düşlüyor, harem sakinlerinin sürüp sürüştürdükleri o hoş kokuları, kızların başdöndürücü rayihalarını hatırlamak bile ona sonsuz bir haz veriyordu. En sevdiği karısının, Dulkadir Beyin kızının saçlarından yayılan o kekremsi, tatlısert kokuyu zihninde canlandırıyor, burun kanatlarında hafif titreyişlerle bu kokuyu içine çekiyordu. Göçebe ataları gibi, yaklaşmasını teninde duyduğu baharda, yılkısının bulunduğu otlaklara gitmek, doya doya avlanmak, yorulunca da bağlar, bahçeler arasında ağızlarından bal damlayan dostlar, yakınlar arasında dinlenmek hazların en büyüğüydü. Kırların lale, körpe ot kokan o tertemiz havasını doyasıya içine çekmek, badem, erik çiçeklerinden yayılan hafif kokuyla başının döndüğünü duymak ne büyük mutluluktu. Kısacası, çetin askeri mücadelelerden sonra ele geçirdiği iktidarın kendisine bol bol sunduğu nimetlerden, hazlardan yararlanmanın vaktiydi artık; hem de nicedir vaktiydi. Ve başkente gelişinden bir hafta sonra tahtta hak iddia eden yeni bir rakibe dair bir haber... Bu, yeniden silah kuşanmak, at binmek ve orduların başına geçmek demekti. Ama ne gelir elden, iktidarın yasası böyle: Kan vardır çünkü hamurunda iktidarın ve onu elinde tutmak isteyen, her an kan dökmeye hazır olmalıdır. Vezirinin onu yatıştırmak için ettiği onca bilgece sözün ve felsefi lakırdının da hiç yararı olmamıştı. Malûm: Felsefe, başkalarının felaketleri karşısında metin olmamızı sağlar...

Bedreddin'in elçisi Divan-ı Humayunu terk edince Mehmed Çelebi acılı bir gülümsemeyle:

— Ne dersin Paşa, dedi, bırakalım gitsin mi, saygıdeğer şeyhimiz? Hiç değilse bir düşmanımız eksilmiş olur...

Bir türlü bağışlayamıyordu Bedreddin'i Mehmed Çelebi. Bağışlayamıyordu, çünkü taht için kapıştığı kardeşleri arasında en tehlikeli olanın, Musa'nın kadıaskeri olmayı kabul etmişti Bedreddin. Kişisel çıkar nedir bilmeme ve hakka hukuka derin saygı konusundaki ünüyle ve verdiği altın değerindeki öğütleriyle, Musa'nın akıncıların desteğini, Türk ve Bulgar köylülerin sevgi ve bağlılıklarını kazanmasını sağlayan da Bedreddin'den başkası değildi.

— İnsanın kendini düşmanından kurtulmuş sayabilmesi, ancak düşmanın ölmesiyle mümkündür, hünkârım! Biz madem ki şeyhe canlı olarak katlanmak zorundayız, o zaman, attığı her adımın, ettiği her lafın gerisinde neyin gizli olduğunu anlamak, öğrenmek zorunluluğumuz vardır...

— Şeyhin bizden dileklerinin gerisinde ne olabilir ki?

— İkili bir amacı var gibi geliyor bana. İlk amacı, bizim, önümüzde boyun eğdiğine inanmamızı sağlamak: "Bakın, hacca gitmek için bile sizden izin istiyorum..." İkinci amacıysa, içimize tedirginlik salmaktır...

— Nasıl tedirgin edebilir ki bizi?

— Eder, hünkârım. Şu yeni türeyen sahtekarla birleşecek olursa...

— Bizi böyle tedirgin etmekten korkmaz mı peki?

— Korkmaz, sultanım. Korkmaz, çünkü başına bir iş gelecek olursa, yandaşlarının çoğunun bizim düşmanımız olacağını bilir...

— Ne yapabilir ki yandaşları? Devlet bizimdir, ordumuz var...

— Onun da düşünceleri var, hünkârım. Kılıcın hakkından kılıçla gelinir, düşüncenin hakkından düşünceyle. Gelgelelim, kurdun önündeki köpek encikleri gibidir bizim din ulularımızın, ulemamızın onun karşısındaki hali.

— Desene onu salıvermek de bela, zorla alıkoymak da!

— Durumun nezaketi ancak bu kadar veciz ifade edilebilirdi, hünkârım!

— Peki ne yapacağız bu belayı?

— Bir karar vermeden önce, emretseniz de sultanım, kâtibiniz Şeyhin bize armağan getirdiği kitabın neyin nesi bir şey olduğunu açıklasa.

Sultan, olur anlamında başını sallayınca Beyazıd Paşa ellerini çırpıp gelen görevliye İbni Arapşah'ın çağrılmasını buyurdu.

Çağrıya gelen, İznik sürgününün elçileriyle konuşan Araptan başkası değildi. Daha genç olmasına karşın, –otuzdan fazla değildi yaşı– İbni Arapşah yabancı dil bilgisiyle olsun, dünyaya dair genel bilgisiyle olsun büyük ün kazanmıştı.

İbni Arapşah'ın ardından içeri bir hizmetli girdi: Kollarını gergince ileri doğru uzatmış, ellerinde Bedreddin'in armağanını tutuyordu. İbni Arapşah, Sultanın üzerinde oturduğu halının ucunu dudaklarına götürdü.

Kara Beyazıd Paşa çenesiyle kitabı tutan adamı göstererek İbni Arapşah'a:

— Nasıl, dedi, bir fikir edinebildin mi, hünkârımıza gönderilen kitap hakkında?

— Ancak giriş bölümünü okuyabildim, paşa hazretleri. Öbür bölümlerine rastgele göz atabildim, o kadar.

— Peki, ne diyorsun?

— Kitap, Kur'an-ı Kerim'in mübarek dilinde yazılmıştır ve adı "kolaylaştırma" anlamına gelen "Teshil"dir. Kitapta hukuk sorunları işlenmektedir. Sultanımız izin verirlerse giriş bölümünden bir parça okumak isterim...

Sultan onaylar anlamda başını salladı. İbni Arapşah görevlinin elinden kitabı aldı, üzerine sahtiyan geçirilmiş tahta kapağını kaldırdı ve okudu:

— Bismillahirahmanirahim. Bağışlayan ve esirgeyen Allahın adıyla. Ben, Simavna Kadısı Oğlu Bedreddin Mahmud, –Cenab-ı Hak beni zalimlerin zulmünden ve onların suç ortaklarının şerrinden korusun, ayıbımı kapasın, acılara son versin!– şeriatın manasının, dallarının ve esaslarının anlatıldığı "Letaif-ül İşârât" adlı kitabımı hayırlısıyla bitirmek nasip olmuştu. Ama anlaşılması zor bir kitap oldu bu. Bu bakımdan, bu kitabı yazarken güttüğüm amaçları açıklamak, kitabın anlaşılmasını kolaylaştırmak ve sözcüklerin ardındaki gizli manaları açmak istedim ve işin gevezeliğine kaçmadan...

— Yeter! dedi Sultan.

Katip okumayı kesti, yere kadar eğildi.

— Sultanım, iznin olursa kitapta bir yere dikkatini çekeceğim. Bir fakih için pek garip olan bazı sözler de ediyor Bedreddin Mahmud. Okuyayım mı?

Sultan yeniden başını salladı. İbni Arapşah okuyacağı yeri bulmak için sayfaları çevirdikçe hattatların baş harfler için kullandıkları zincifre boyasının parlak lekeleri de birbiri ardınca görünüp kayboluyordu. Katip, parmağını satırlar üzerinde sağdan sola götürerek okumak istediği yeri buldu, dudakları kıpır kıpır, içinden bir kez daha okudu yazıyı, sonra çevirdi:

— "İçerimdeki ateş günden güne büyür. Öylesine ki, demirden yapılsa yüreğim, bu ateş karşısında dayanamaz, erir..."

— Pekala, tamam! diyerek Beyazıd Paşa katibin okumasını kesti. Çekilebilirsin!

İbni Arapşah kitabı getiren hizmetliyle birlikte divandan çıkınca Sultan beylerbeyine baktı.

— Ne çıkıyor şimdi bütün bunlardan?

— Şu çıkıyor, sultanım: Yanılmamışız. Adam daha ilk satırlarında kendisini zulümden, zalimlerden ve onların suç ortaklarından koruması için Tanrıya yakarıyor... Bu kinaye kimedir? Katibimiz iyi fark etmiş: Baksanıza, yüreği ateşler içindeymiş... Aslında doğrudan doğruya bir gözdağı var burada: Eğer dayanamaz olursam, kabahati kendinizde arayın. Sözün özü, hünkârım, size mazlumane armağan edilen ve amacı güya Bedreddin'in din iman işleri dışında, ulvi ve ilahi işler dışında hiçbir işle uğraşmadığını göstermek olan bu kitaptan da, Bedreddin'in ricasından çıkardığımız sonucu çıkarmış bulunuyoruz. İznik'teki adamlarımızın ulaştırdıkları haberlere göre Şeyh memleketin çeşitli yörelerinden gelmiş adamları kabul edermiş tekkesinde. Kafasından neler geçirdiğini muhakkak anlamamız gerek...

— Madem böyle, ne pahasına olursa olsun, ağzından lakırdı almalarını emret adamlarımıza... O vakte kadar da, varsın kendisinden atıfetimizi

esirgemeyeceğimiz umuduyla yaşasın.

Beyazıd Paşa:

— Şanlı atalarınıza layık bilgeliğiniz karşısında başımı eğiyorum, Sultanım, dedi, ellerini çırptı, gelen hizmetkara Bedreddin'in elçilerini çağırmasını emretti.

II

Edirne'den Gelibolu'ya kadar, dönüş yolu boyunca Şeyhoğlu Satı da, Ahi Mahmud da hiç konuşmadan at sürdüler.

Beyazıd Paşa'nın kin dolu, kara, süzgün gözleri, gür sakalı içinde kaybolmuş gibi duran kıvrık, kırmızı dudakları Satı'nın gözünün önünden gitmiyordu. Sultansa beylerbeyinin tersine, sevecen, koruyucu, gözetici görünmeye çalışmıştı: Dudaklarında hafif gülümsemeler uçuşuyordu. Ancak burun kanatlarındaki titreyişler, Bedreddin'in elçisinin sözlerinin gerisinde ne olduğunu kavramak için yanıp tutuştuğunu ele veriyordu. Satı bu çirkin hayalleri uzaklaştırmak ister gibi başını salladı... Eğer o, Satı bile anlamışsa onların kurnazlıklarını, toprağın kırk arşın altında olup bitenleri bile görebilen Şeyhi aldatmayı ciddi ciddi nasıl düşünebilirdi bu adamlar?

"Sultan, Şeyh Bedreddin'e saygılarının, hac konusundaki mücadelesini en kısa zamanda bizzat gelerek kendi ağzıyla söylemeyi umduğunun ve bu vesileyle de Şeyhin öğütlerini dinleme fırsatına sahip olmayı istediğinin iletilmesini emretti..." Hey yarabbim, şu laflara bak!

Şeyhoğlu Satı'yla yoldaşı, öğretmenlerinin Sultana başvurusuna bağlı planlarını bilmiyorlardı. Ama yine de her ikisi de, Mehmed Çelebi'nin Bedreddin'e sürgün yerinden ayrılma izni vermediğini ve zaman kazanmak ister gibi beklemeyi yeğlediğini anlamışlardı...

Gelibolu'da, boğazın karşısına geçmek için pek çok kişi bekleşiyordu. Ulemadan birkaç kişi, kara cüppeleri, çoluk çocukları ve hizmetkârlarıyla bir köşedeydiler: Besbelli Anadolu'da bir yerlere kadı ya da müftü olarak atanmışlardı. Bir başka köşede genç mollalar bir öbek oluşturmuşlardı: Bunlar da herhalde Edirne'de medreseyi yeni bitirmişlerdi. On-on beş kadar tutsak, urganla bağlanmış olarak, silahlı üç yeniçerinin gözetiminde, tahta

döşemelerin üzerinde oturuyorlardı. On kadar deveden, hizmetkârlardan ve korumacılardan oluşan küçük bir kervan da karşıya geçecek yük ve yolcular arasındaydı. Başlarında lalaları, kalabalık bir çocuk grubu da Anadolu'ya geçmek için bekleşiyorlardı. Bu çocuklar, Anadolu'da çeşitli ailelere dağıtılacaklar, buralarda gerçek bir Müslüman eğitimi gördükten sonra, yeniçeri olarak yetiştirilmek üzere yeniden Gelibolu'ya "Acemi Ocağı"na gönderileceklerdi. Ama yolcuların çoğunu akıncılar oluşturuyordu. Yıllar yılı aynı aşı, aynı işi paylaşan akıncılar, iskelenin az ötesinde ateş yakmışlar, bir sacayağının üzerine oturttukları kocaman tencerelerinde et, pirinç, çeşitli sebzeler ve bol baharattan oluşan "kul aşı" pişiriyorlardı. Eyerleri halı kaplı, koşumları gümüş işli, üzengileri gümüşten, bakımlı atları hemen yanı başlarındaydı; koşumları çözülmemiş, eğerleri çıkarılmamış atlarını at bağlama sırığına değil, beş altısını sicimle başlarından birbirlerine bağlamışlardı. Konuşmalarından anlaşıldığına göre (öyle bağıra bağıra konuşuyorlardi ki, iskelenin her yanından duyulabiliyordu ne konuştukları ortada bir savaş durumu olmadığı için yurtlarına, evlerine barklarına gidebilecekleri söylenmişti kendilerine; bir akın çağrısı alana dek, ana babalarını, bacı kardaşlarını görüp hasret giderecekler, çift çubuk işlerine yardım edeceklerdi. Savaşların çelikleştirdiği akıncılar barışçıl yaşamdan soğumuşlardı; dönmekte oldukları evlerinde de güzel şeylerle karşılaşmayı beklemiyorlardı. Çoğunluğu Aydın, Saruhan yörelerindendi. Mehmed Çelebi, kendisine başkaldıran Cüneyd Beyi tepelemek için ordusuyla daha yakınlarda buraların altını üstüne getirmişti. Bu bakımdan akıncıların yüzleri asıktı ve konuşmalarında olsun, şakalaşmalarında olsun, Osmanlı tahtında şu anda oturmakta olan Sultana karşı sevecenlik duyduklarını gösterir en ufak bir işaret yoktu.

Aksakallı, kocaman sarkık karınlı, ulemadan bir zat (kadıydı kendisi) az ötede durmakta olan genç bir mollayı yanına çağırdı. Çağrıya seğirten molla, telaşından, atına doğru yürümekte olan öfkesi burnunda bir akıncının yolunu kestiğini fark etmedi. Nice zamandır Hıristiyan Rumeli'de at koşturan akıncı, kimi Hıristiyan kör inançlarına dikkat eder olmuştu: İnsanın yolunu kesen kara kedi ya da kara cüppeli molla uğursuzluk demekti.

Akıncı taş kesilmiş gibi olduğu yerde kaldı ve gayet açık, anlaşılır bir şekilde:

— Hiçbir yerde yürünecek yol kalmadı, dedi. Dağlarda haydutlar, kentlerde mollalarla kadılar...

Başka zaman olsa molla böylesi bir küstahlığı karşılıksız bırakmazdı; ama bu kez duymamışlığa vurmanın daha uygun olduğunu düşündü. Bununla birlikte, hakareti duyduğu anlaşılan aksakallı kadı efendi dayanamadı ve:

— Ben Balıkesir kadısıyım, dedi. Şimdi sen beni dağdaki haydutlarla bir mi tutuyorsun?

— Hiç olur mu, efendi hazretleri? dedi akıncı, boyun eğmiş, sakin. Ben, gençler için söyledim o sözü. Siz de bilirsiniz: Aç kurt, tok kurttan daha tehlikelidir. Oysa efendi hazretlerinin sakalına bakılırsa, kadılıkta hayli eski olduğu anlaşılıyor.

Kadı, akıncının bu sözde uysal, boyun eğmiş yanıtında ilkinden de büyük bir küstahlık bulunduğunu anlayıncaya kadar, akıncı orman içinde kaybolur gibi, arkadaşlarının sırtları arasında yitip gitti.

Epey sıkıntılı bir hava vardı. Gökyüzü salkım saçak boz bulutlarla kaplıydı; dalgaların kıyıyı gitgide sıklaşarak dövdükleri duyuluyordu.

Kürek ve yelken yardımıyla yol alan mavnalara bindiler. Mavnaları iskeleden ayrılınca yaşlı ozan bir kıyıya çekilip, mavnanın bordası boyunca yapılmış sıralardan birine oturdu ve kopuzunun kılıfını açtı.

Evet, öğretmeninin tasarılarının tümünü bilmiyordu. Ama onun ruhunun ne halde olduğunu biliyordu. Onun içini dolduran göz kamaştırıcı ışık tüm dünyayı aydınlatmalıydı. Satı'nın Edirne'de görüp duydukları ve Sultanın öğretmenin İznik'ten ayrılma isteğini geri çevirmesi, o günün fazla uzak olmadığını gösteren belirtilerdi. En azından Satı'nın içinde böyle bir önsezi vardı.

Tellere dokundu.

Boynunda mavi mavi damarlar kabarmıştı. Başını geri attı, gözlerini yarı kapadı. Kendinden geçmiş gibiydi. Akıncılar, dervişler, taş işçisi Ahiler çevresini sardılar. Ahi Mahmud da Satı'ya büyük bir şaşkınlıkla bakıyordu: Kim bilir kaç kez dinlemişti Satı'yı Ahi Mahmud daha önce, ama onu ilk kez böyle görüyordu.

Miskin Adem oğulları
Ekinlere benzer gider
Kimi biter kimi yiter
Yere tohum saçmış gibi

Şu dünyada bir nesneye
Yanar içim, göynür özüm
Yiğit iken ölenlere
Gök ekini biçmiş gibi.

Yaşlı âşığın hafif çatlak sesiyle büyülenen dinleyiciler kımıldamadan duruyorlardı. Bir ara sustu Satı, ne dediğini dinlemek istiyormuş gibi kopuzunun üzerine eğildi; parmakları teller üzerinde gidip gelirken, martıların onu yansılarcasına attıkları çığlıklar ve teknenin bordasına çarpan dalgaların sesi duyuluyordu.

III

1415 yılı eylülünün son günü Bedreddin'in İznik'teki tekkesinde neşe, coşku vardı. Ciddi söyleşilerin ve derslerin yürütüldüğü asık yüzlü yapıdan dışarı müzik sesleri taşıyordu. Genç müridler tef ve dümbelekler eşliğinde şarkı söylüyorlar, bazen halka olup bazen açılarak dans ediyorlardı.

Tavuklu pilavlar, börekler, kızarmış kuzu etleri sunuluyordu konuklara. Bu güzel, lezzetli, gözalıcı yemekleri yapan kadınlarsa, tekkenin yemek odasında, erkeklerden ayrı olarak eğleniyorlardı. Bu yanda sazların ve şarkıcıların sesi azalır gibi olduğu zaman, o yandan çınlamalı gülüşler, kahkahalar duyuluyordu. Bedreddin'in karısı –tekkede herkes kendisine hatun derdi,– yarı yatar durumda uzanmıştı; herkesin gözü, dikkati, ilgisi onun üzerindeydi: Hatun, Şeyhe üçüncü oğlanını doğurmuştu.

Erkekler tarafından, müzisyenlerle Şeyhoğlu Satı ilgileniyordu. Parmaklarının derisi yaşlılıktan kararmış, buruşmuş gibiydi, ama aynı parmaklar kopuzunun telleri üzerinde inanılmaz bir kıvraklıkla dolaşıyordu. Arada bir bakışlarını kopuzundan ayırıp ney, kudüm ya da zurna çalan

arkadaşlarına yöneltiyor ve onlar Satı'nın ne demek istediğini bu bakıştan hemen anlıyorlardı.

Hava kararmış, tekkede kandiller yakılmıştı ama eğlenti olanca hızıyla sürüyordu.

Sonunda, öğretmenine bir göz atan Satı çalgıcılara işaret etti, müzik sustu, ortada bir halka halinde dans edenler danslara son verdiler.

İç odalardan, kucağında bembeyaz bir kundak içindeki yeni doğan bebeği tutarak zenci Kasım'ın geldiği görüldü. Kasım, öğretmenin birinci karısı rahmetli Cazibe'ye nasıl hizmet etmişse (ki o sıralar kendisi köleydi) şimdi de hatuna hizmet ediyordu. Baş köşede oturmakta olan Bedreddin'i saygıyla eğilip selamlayarak bebeği dikkatle uzattı. Bedreddin bebeğin yüzünü örten beyaz bezi kaldırınca, bir kedinin sızlanma sesini andıran, ince, cıvıltılı bir ses duyuldu.

Bedreddin ayağa kalktı. Ardından herkes ayağa kalktı.

Bebeğin çığlıkları arasından:

— Adsız yavruya ad koyacağız, dedi Bedreddin. Yüreğim bana, seçkin bir yolu ilk adımlayanlardan birinin adını koymamı fısıldıyor. Öğretmen, sol yanında duran Börklüce Mustafa'ya döndü:

— Kaderin bana armağanı olan oğluma Mustafa adını koyuyorum. Adaşına bir bak, Börklüce!

Börklüce Mustafa bebeği Şeyhin elinden aldı. Beyaz yüz bezinin bir ucunu dudaklarına götürüp usulca öptü ve ağlamaktan buruşmuş yüzde anlamsızca iki yana dönüp duran yuvarlacık gözlere kendi suretini kazımak istiyormuşçasına uzun uzun baktı.

Şeyh bebeği sevgili öğrencisinin elinden aldı, sağ yanında duran Torlak Kemal'e döndü.

Şeyh, Torlak Kemal'le de, Börklüce'yle olduğu gibi, Kahire'den döndüğü yıl karşılaşmıştı ilk kez.

Kütahya'nın oralarda küçük kervanları ağır ağır Domaniç'e doğru yamacı tırmanıyordu. Bu yaylalar, yüzyıl önce Osmanlı hanedanının temellerinin

atıldığı, sonradan gitgide genişleyecek olan Türk topraklarının beşiği olan topraklardı.

Yazın en sıcak günleriydi. Yaylaların göz doyuran yeşilliği, buz gibi pınarlar, kayalardan kayalara sekerek akan tertemiz dereler, derelerin genişleyip suların durgunlaştığı yerlerde geniş gölgeleriyle mahzun söğütler insanı buralarda durup dinlenmeye kışkırtıyordu. Şeyh de, hem hayvanların hem de insanların dinlenebilmesi için buralarda bulabilecekleri bir yayla damında bir iki gün konaklamayı düşünüyordu ki, birden kulağına şarkı, tef, nal sesleri çalındı. Demeye kalmadı, karşılarındaki tepenin ardından yirmi kadar atlı göründü.

Karşılarında bir kervan görünce atlılar naralar atarak, ıslıklar çalarak atlarını dörtnala kaldırıp hızla kervanın çevresini sardılar. Ellerinde tefler, dümbelekler, kemerlerinde ziller, bakır tabaklar ve başka bir sürü ıvır zıvır takılı, başlarındaki sarıklar kirden boz bir renk almış insanlardı bunlar; torlaklar diye anılırlardı.

Hiçbir dinsel akıma bağlanmaya yanaşmayan, coşkulu, deli fişek dervişlerdi torlaklar. Kışları kentlerde çoğunluk Ermeni, Rum, Yahudi gibi Müslüman olmayan zanaatkarların yanında iş tutarlar, boyacılık, demircilik, dericilik yaparlardı. Yazınsa o yayla senin, bu dağbaşı benim dolaşırlar, esrar, şarap içerlerdi.

Torlaklardan, atının üzerinden ayakları nerdeyse yere değecek denli uzun boylu olan biri, Şeyhe alaylı alaylı baktıktan sonra, makamla bir şeyler söylemeye başladı:

Kaç altın ediyor pazarda şu kutsallığın senin
Ey hakikat ticareti yapan alim?

Kahkahalar, ıslıklar, yuhalar birbirini izledi. Sırık, daha da cesaretlenmiş olarak, şöyle sürdürdü sözlerini:

Varsın senin olsun kutsallık; şeref yeter biz garibanlara
Yağla hemen tabanları, eşekten düşmüş karpuza dönersin yoksa?

Börklüce, Gündüz, Bedreddin’e Halep’te katılan Türkmen süvariler hemen kılıçlarına el attılar. Torlakların ulemaya ve mollalara

katlanamadıkları hepsinin bildiği bir şeydi. Şu uzun boylu torlağın sözlerinde de yalnızca aşağılama değil, açık bir tehdit seziliyordu.

Bedreddin elini kaldırıp yoldaşlarını durdurdu. Bu topraklar yeterince kana doymuştu; şimdi böylesine saçma bir nedenle bir kez daha kan dökmenin anlamı yoktu. Hem bu deli fişek dervişleri silahla değil de sözle uslu birer kuzuya çeviremezse onun şeyhliği kaç para ederdi?

Sırığa dönüp gülümseyerek:

— Yanılıyorsun be yiğit, dedi. Ben kutsal kişi falan değilim. Öte yandan, hakikatin karşılığı altınla değil, hayatla ödenir.

Bedreddin'in sakin hali torlakları biraz ayıltır gibi oldu. Islıklar, yuhalar yavaş yavaş kesildi. Ancak esrarı biraz fazla kaçırdığı anlaşılan sırığın hiçbir şey duyduğu, gördüğü yoktu. Deminki aptalca nakaratını sürdürmek için ağzını yeniden açacak oldu, ama o sırada arkasından birinin kendisini yakasından tutup çekmesiyle eyerin arka kaşı üzerine yıkılması bir oldu.

Sarı sakallı, gençten bir torlak öne çıktı. Sarığını başına sicimle dolamıştı. Gözleri süzgünceydi. En geride durmasına bakılırsa, torlakların lideri de oydu: Her işleri ters olurdu çünkü bu torlakların.

Elini göğsüne götürerek:

— Selamün aleyküm, yolcular!, dedi. Bizim Yağmur Torlak bugün biraz kendinde değil. Yerde doğrulmaya çalışan çam yarmasına bir göz attı. Eyerin arka kaşı üzerine yıkılan Sırık, elinden dizginleri bırakmadığı için atın ani bir şahlanışıyla eyerden yere uçuvermişti.

— Kendinde olmayan bir tek o da değil, diye sürdürdü sarı sakallı. Kusurumuza bakmayın!

Şeyhi eğilerek selamladı. Sözleri barışçıldı, ama sesinde hafif alay tınısı vardı. Kimeydi bu alay: Şeyhe mi? Talihsiz torlağa mı? Yoksa kendine mi?

Bedreddin onunkiyle aynı ses tonunda şu iki dizeyi okudu:

Öğrenmeseydim eğer sevgideki kederi
Kızardım ben de sevgililere belki...

Sufi şeyhlerin, bilme arzusunu “sevgi”, hakikati ise “sevgili” diye adlandırdıkları bu özel dil, torlakların başının yabancısı değildi. Bu bakımdan da Bedreddin’in iki dizeyle ne demek istediğini anlamıştı. Yani ne kadar üzücü olursa olsun, hakikate kızmak saçmalıktır, demeye getiriyordu şeyh. İyi ama şeyh efendi, şimdi sen galiba büyük günah işledin... Evet, hakikat hakikattir, sözümüz yok, ama biz senden esrarı fazla kaçırdığı için Allahını şaşırmış bir dervişe kızmamanı rica etmiştik. Sense tutup...

Sarı sakallı torlak kıs kıs gülerek:

— Yani şimdi, Yağmur Torlak ve öteki arkadaşlar senin için birer sevgili, dost öyle mi?! dedi.

Bedreddin alabildiğine sakin:

— Elbette, dedi, madem ki insandırlar...

Gülümseme uçup gitti sarı torlağın yüzünden. Şeyh gerçekten de Yağmur Torlağı, daha doğrusu, genel olarak insanları “hakikat”le bir tutuyor olabilir miydi? O zaman insanı Tanrıyla bir tutmak demek olmaz mıydı bu? Torlakların başı kulaklarına inanamıyordu... Müthiş bir şeydi bu.

Başını çevirip kalabalığa doğru seslendi:

— Abdal!

Güm güm öten bir ses karşılık verdi:

— Buyur, Kemal Torlak!

— Konuklarımızı uzak bahçeye götür. Hayvanların karnının doymasından, konuklarımızın bize kırılmamalarından sorumlusun. Anladın mı?

— Buyruğun başım üstüne, Kemal Torlak! Sarı sakal, Bedreddin’e döndü:

— İkramda bir eksiğimiz olursa, kusurumuza bakmayın, şeyh hazretleri. Bizden sohbetinizi esirgememeniz tek dileğimizdir...

Bedreddin atına hafifçe dokundu, sarı sakalın Abdal diye seslendiği torlağa yaklaştı. Kısa boylu ve tıknaz bir adamdı bu. Saçı, sakalı, kaşları

tıraş edilmişti. Yalnız, hamamböceğini andıran bıyıkları uzun, ince uzayıp gidiyordu sert yüzünde.

Atlılar çemberi dağıldı. Abdal Torlak herkesin önüne geçti. Onun ardından, dövülerek birleştirilmiş iki zincir halkası gibi Börklüce Mustafa'yla Gündüz gidiyorlardı. Bunların arkasındansa, karmakarışık bir grup olarak develer, eşekler, atlar, Türkmen atlılar, torlaklar, Bedreddin'in müridleri geliyordu. Torlakların önderi Kemal Torlak ise kafilenin en gerisinden geliyordu.

Hayvanların karınları doyurulup, torlaklar ve Bedreddin'in yoldaşları hemen oracıkta kesilip yüzülen ve kocaman kazanlarda haşlanan tokluların etleriyle açlıklarını giderdiklerinde güneş de karşı tepelerin gerisine inmişti.

Torlakların önderi şeyhe:

— Merakımı bağışlayın, şeyh hazretleri, dedi, ama sormadan edemeyeceğim: Nereden nereye yol tutarsınız?

— Cehaletten hakikate!

— Egemenlere hizmet ederek hakikati aramak biraz anlamsız olmuyor mu?

— Doğrusun, Kemal Torlak. Ne var ki biz, egemenlere hizmet ediyor değiliz, kendimizedir hizmetimiz. Ve hakikat, yalnızca insanoğlunda kendi kendini algılar ve kendi kendinin timsali olur. Kendimizi hakikatten ayrı, ondan bağımsız sanmasak ne çok belayı savuşturmak mümkün olabilirdi!.. Özellikle de egemenler, diledikleri gibi davranmakta özgür olduklarını sanırlar...

Böyle bir söyleşi için bundan daha güzel bir yer olamazdı herhalde. Domaniç yaylalarından birinde yemyeşil bir çayırlıktaydılar. Üzerlerinde bol yıldızlı, tertemiz bir gökyüzü uzanıp gidiyordu. Ortada yanan ateşin dans eden dilimleri, karanlığın içine halkalanmış yüzlerden bazen birini, bazen ötekini ışıtıyordu: Birbirine hem çok benzeyen, hem de hiç benzemeyen gergin, düşünen insan yüzleriydi bunlar.

Torlaklar ve Bedreddin'in öğrencileri, tek bir sözcük bile kaçırmadan dinliyorlardı.

Bedreddin, din bilginlerinin yüzyıllar boyunca üzerinde kafa patlattıkları bir soruna dokunmuştu: İradenin özgürlüğü sorunuydu bu. Gerçekten de, eğer Kitab'ın yazdığı gibi, Tanrının iradesi olmadan insanın ağzından ses çıkamazsa, o zaman kendi iradesinin yol açmadığı günahtan dolayı insan cezalandırılmış olmuyor muydu? Öte yandan, eğer insan Tanrının iradesine karşın bir suç işleyebiliyorsa, demek ki, Her Şeye Kadir Olan, her şeye kadir değildi?

Bedreddin için özgürlüğü oluşturan şey, varlığın ve ona uyumlu hayatın bilincinde olmaktı.

Ama asıl sorun başkaydı: Kendisinin gizlerini çözdüğü, ulaşıp anladığı şeyleri, bunların tümünü değilse bile, hiç değilse birazcığını, sıradan insanlara anlatmayı nasıl başaracaktı? Evet, kafasını durmamacasına uğraştıran asıl soru buydu Bedreddin'in

Bir gün öğrencilerine şöyle demişti: "Bilmenin sonu ikiyüzlülüktür." Kavrayışları en güçlü diye bildiği, kendine en yakın yoldaşları bile şaşırmışlardı. Olacak şey miydi: Onlar bilmenin bereketine, iyiliğine ulaşmayı düşünürlerken, onca çileli bir yolun sonunda karşılarına yine şu nalet ikiyüzlülük mü çıkacaktı?

Açıklaması gerekmişti: "Bilgili, bilinçli olan, görülmeyeni görür, duyulmayanı duyar, bir yüreğe sığmayacak şeylerden haberi olmakla kalmaz, haberdar olduğu şeylerden dinleyicilerine ancak onların alabilecekleri, kavrayabilecekleri kadarını açar, geri kalanı kendine saklar. Bildiği her şeyi insanlara açayım dese, hiç düşünmez öldürürler onu. Bu çelişki sizi şaşırtabilir, ancak şaşıracak bir şey yok burda: Her şeyin bir yeri, bir zamanı vardır..."

Sözleri onca zamandır kendisini bilen, tanıyan öğrencilerini bile sık sık şaşırtırken, gel de şimdi şu yabanıl torlaklara bildiğin, düşündüğün her şeyi anlat!

Bakışlarıyla şöyle ağır ağır herkesi bir taradı, sonra irade özgürlüğü üzerine düşüncelerini açıklamayı sürdürdü:

— Aklı kıt olanlar sanırlar ki, karganın çöpleri eşelemesi ya da horozun gecenin bir vakti kalkıp ötmesi, kendi iradeleriyledir. Büyük yanılgıdır böyle düşünmek. Hayvanlar, nedenleri kendi dışlarında ve kendilerince

anlaşılmayan birtakım yasalara göre davranırlar. Cahil insanlar da hayvan gibidir. Egemenleri alalım. Egemenliğin gerçek nedeni, ülkenin ve halkın erincidir. Ama eğer hükümdar ülkeyi ve halkı düşünecek yerde, ülkeler fetheden bir cengaver olmak ve ne pahasına olursa olsun egemenliğini sürdürmek hevesine düşerse, ardındaki arabada ne taşıdığının ayırdında olmadan, değnek korkusuyla koşup duran bir eşeğe benzer. Ya da dolaptan su mu çektiğinin yoksa susam tanelerinden yağ mı çıkardığının ayırdında olmadan dönüp duran gözüne gözlük bağlamış bir beygire. Ancak, zaman, onun eyleminin gerçek anlamını kesinlikle ortaya çıkarır. Genel bir hayır, yarar, iyilik için değil de, sadece kendi çıkarları için çalışıp çabalayan insanlar, taşçı ustasının oyma kalemine ya da deri ustasının bıçağına benzerler...

Kemal Torlak düşünüyordu: “Hayır, şeyhin Yağmur’u sevgili diye adlandırması bir dil sürçmesi değildi. Sonra insanı Tanrıya eşit tutmakla da doğru yapıyor galiba. Tabii her insanı değil, hakikati kavramış ve kendini buna tâbi kılmış insanı...”

İnsanların yüzlerini açık bir kitap gibi okuyabilen Bedreddin’in, torlakların sarı sakallı önderinin, sözlerindeki gizli anlamı kavradığını anlaması zor olmadı. Besbelli birilerinin rahlei tedrisinden geçmişti bir ve sıradışı bir zekaya sahipti, iki.

— Doğru anladın, Kemal Torlak, dedi Bedreddin. Her edim hakikatten kaynaklanır, her suret onun bir aracıdır.

Ve onun kendinden başka kölesi yoktur.

Sarı sakal irkilir gibi oldu, gözleri eski süzgünlüğünü kaybedip tostoparlak oldu. Ama çok geçmedi, kendini toparladı.

— Bu çok yararlı açıklamalar için sağ ol şeyhim. Ama iznin olursa bir soru daha sormak isterim: Şu gördüğümüz her şey, –eliyle karanlık ufku boydan boya taradı– dünya yaratılmazdan önce nerdeydi?

Sarı sakallı torlak ya onu zor durumda bırakmak, ya da artık kabak tadı veren, dünyanın yaratılışına ilişkin Kur’an’daki sureleri yineletmek istiyordu ona. Ama Bedreddin sevindi: Çünkü torlağın sorduğu soru kendi içinde geleneksel olmayan bir yanıt bulma girişimini de içeriyordu. Bağımsız düşünme yolundaki her girişimse şeyhin çok hoşuna giderdi.

— Nesnel dünyayı, gözle görülen dünyayı bu dünya; gözle görülmeyen, ruhsal dünyayı ise öbür dünya diye adlandırır olmuşuz. Ancak bunların birbirisiz var olabileceklerini düşünmüş olsaydık eğer, yanlış yapmış olurduk. Dalgalar nasıl ki denizin ayrılmaz bir parçasıysa, madde dünyası da ruh dünyasının ayrılmaz bir parçasıdır. Her işte, şu ya da bu anlamda hem bu dünyayı hem de öteki dünyayı arayıp bulabilmek mümkündür. Başlangıç olarak bu dünyayı, sonuç olarak da öbür dünyayı kabul edebiliriz. Şöyle de düşünülebilir: İş, edim bu dünya; bunları anımsamak öbür dünya. Sarhoşluk bu dünya; ayılma öbür dünya. Ve son olarak doğum bu dünya, ölüm öbür dünya. Gerçekteyse her iki dünya bir birlik oluşturuyor; ne başları, ne sonları var; sürekli bir oluşum, değişim ve yok oluş süreci içindeler...

Bedreddin'in mümince, dindarca görülen sözlerinde mukaddesata karşı olan, dini tahkir eden bir şeyler vardı: Bir kez, her din için başlangıcın başlangıcı, aslın aslı niteliğinde olan yaratılışı yadsıyordu. Ama torlaklar, akıllarıyla değilse de yürekleriyle bunu anlamış, benimsemiş durumdaydılar. Aslında onların torlak olmaları da bu yüzdendi.. Hayvancılıkla, el sanatlarıyla uğraşıyorlardı; canlı dünyayla, nesneler dünyasıyla ilgili insanlar olarak sezgileriyle ulaştıkları bir sonuç vardı: Hiçbir şey yoktan var olmuyordu ve var olan hiçbir şey yok olmuyordu.

Sarı sakal ayağa kalktı, yere kadar eğilerek Bedreddin'i selamladı.

— Bağışla bizi Şeyh Bedreddin! Biz aslında seni duymuştuk. Senin yolunun Domaniç olduğunu da biliyorduk. Ama seni bir sınamak istedik. Çünkü uleması, şeyhi, din ulusu hep imanı, inancı karınlarını doyurmaya alet etmişlerdir... O yüzden de bizim gözümüzde küçük insanlardır. O yüzden seni de bir sınamak istedik. Bağışla bizi. Yoldaşlarım ne der, ne düşünür bilmem, ama ben, Kemal Torlak, bu geceden geri kendimi senin müridin görürüm. Beni geri çevirme, Şeyhim!

Diz çöktü torlakların önderi.

Karanlığın içinden:

— Biz de! Biz de! sesleri duyuldu.

Bedreddin, önünde diz çökmüş Kemal'i kaldırdı. Alnını, onun alnına dayadı ve gözünü gözlerine dikip uzun uzun baktı. Sonra bir adım geriledi.

— Madem öyle istiyorsun, dediğin gibi olsun!

...Bedreddin sağ yanında duran Kemal Torlak'a döndü ve yeni doğmuş bebeciği uzattı.

— Kemal, sadakatliler sadakatlisi, vefalılar vefalısı! Dünyanın yeni sakininden sen de hayır duanı esirgeme!

Kasım, yeninden olgun bir hurma salkımı çıkardı, baş eğip selam vererek bunu Torlak'a uzattı. Torlak, bebeciğin üzerine eğildi, soluk alacağı anı bekledi ve tam ağzını açtığı sırada, kurbağalarınkini andıran dişsiz ağzına hurmanın suyunu sıktı:

Hurma suyunu yutan bebecik dudaklarını şapırdattı ve sustu. Herkesin yüzü bir gülümsemeyle aydınlandı: İyiye işaretti bu. Dostunun hemen arkasında bir gölge gibi durmakta olan Abdal Torlak'ın, duygularını hiç belli etmeyen yüzünde bile gülümseme olarak yorumlanabilecek bir değişiklik oldu: Hamamböceği bıyıklarının uçları hafifçe titredi.

— Yolun açık olsun, Mustafa, Bedreddin'in oğlu!

IV

Geceyarısına doğru Cafer, öğretmenin hücresine ona en bağlı öğrencilerden dokuzuyla Âşık Şeyhoğlu Satı'yı çağırdı. Herkes yerine oturunca Bedreddin:

— Bildiğiniz gibi, dedi, son yapıtımız olan "Teshil"i Mekke'ye gitmekliğimize izin vermesi dileğiyle Osmanlı Sultanı Mehmed Çelebi'ye sunmuş idik. Ancak Börklüce Mustafa dışında hiçbiriniz bu dileğimizin altında yatan şeyin ne olduğunu bilmiyorsunuz...

Bedreddin sustu. Öğrenciler gözlerini ondan ayırmıyorlardı. Sezmişlerdi: Olağanüstü bir şeyler olacaktı.

Bedreddin sözlerini sürdürdü:

— Başkentten dönen ulaklarımızın anlattıkları, daha önce duyduklarımızın tümünü doğruluyor. Yani: Rençber, bey haracından; zanaatkar, düşük ücretten; asker, gâvurlara cenk açmaya isteksiz sultanın

zayıf kişiliğinden ve korkaklığından şikayetçidir. Bütün bunlar yetmezmiş gibi sultanın kardeşi Mustafa, taht için yeni bir dalaşa tutuşma niyetiyle ortaya çıkmış bulunuyor. Sözün kısası, çöktüm, çöküyorum diyen bir halde Osmanlının iktidarı...

Konuşurken bir yandan da kendine dışardan bakmak Bedreddin'in ne zamandır geliştirdiği bir yetenekti. Tepeden tırnağa mantık kurallarıyla örülü sözlerini, çoğu kez, düşüncelerinin gelişimiyle doğrudan bir ilişki içinde olmaksızın, ama yine de sanki onlara koşutmuşçasına birbiri ardınca akıp giden tablolar izlerdi. Bu arada bu tabloların, hiç beklenmedik bir anda ve beklenmedik bir biçimde düşüncelerini etkilediği, hatta bazen doğrudan doğruya düşüncenin yerini aldığı, düşünceye dönüştüğü olurdu.

Osmanlı Devletinin zayıflığından söz ederken nedense kendinin yirmi yaşlarındaki hali gözünde canlanmıştı. Genç, güçlü, umut dolu bir molla olarak, ilimlerde daha da güçlenmek için Bursa'ya gelmişti. Baba evinden ilk ayrılışıydı bu. Üç delikanlı, üç dosttular Bursa'da. Bedreddin, amcaoğlu Müeyyed ve Edirne'deyken tanıştıkları Musa Kadızade. Bursa'ya geldiklerinde, bir başkasının değil de doğrudan Bursa Kadısı Mahmud Hoca Efendi'nin öğrencisi olma onur ve mutluluğunu da bu Musa'ya borçluydular. Musa, Hoca Efendi'nin öz torunuydu.

Üç arkadaş Kaplıca Medresesi'ne yerleşmişlerdi. Yedikleri içtikleri ayrı gitmiyordu. Sırayla her gün biri kendi hücresinde pilav pişiriyor, öbürlerini çağırıyordu. Bizanslılardan kalma eğri büğrü sokaklarda dolaşıyorlar, devletin kurucusu Osman'ın ve oğlu Bursa fatihi Orhan'ın mezarlarının bulunduğu tepede oturuyorlardı. Güzel manzarası vardı tepenin: Kiremit damlarıyla uzayıp giden kentin gerisinde bir servi koruluğu, sonra mezarlık, sonra zeytinlik ve meyve bahçeleri görülüyordu. Arada bir Küçük Asya'nın Olimpusu Uludağ'ın doruğuna çıkarlardı. Pussuz, açık havalarda, mavi bir çarşafı andıran Marmara görülürdü buradan.

Bedreddin İznik'teki tekkesinin ona ait hücresinde toplanmış öğrencileriyle konuşmaya devam ediyordu:

— Sanırım hepiniz için açık ve anlaşılır bir durumdur: Bizim varlığımızı dolduran, var oluşumuza anlam veren hakikat, Osmanlı sultanı olsun, Bizans imparatoru olsun; İslam beyleri olsun, Hıristiyan prensleri olsun; ve ulema olsun, papazlar olsun; rahipler, hahamlar olsun, bunların hepsi için

aynı ölçüde iğrençtir, ürkünçtür ve kabul edilemezdir. Çünkü hakikat, birliktedir; onlara güç veren, zenginlik veren iktidar ise, bölünmüşlüğün üzerinde yükselir...

...Bedreddin'in Bursa'ya ilk geldiği sıralar, sultan sarayında Türkçe kadar duyulan bir başka dil de Sırpçaydı. Sultan Beyazıd'ın sevgili karısı, Kosova meydan muharebesinde can veren Sırp Prensi Lazar'ın kızıydı. O zamanlardan kalma pek çok Sırp, babalarından, dedelerinden görüp öğrendikleri dinsel ve ulusal törenlerini, göreneklerinin gereklerini özgürce yerine getirirlerdi. Aslında Bursa'da değişik dinlerden insanlar barış içinde bir arada yaşarlardı. Hıristiyan olsun, Müslüman olsun, Yahudi olsun insanlar değişik mahallelerde öbekleşmiş olmakla birlikte, her gün sokakta, işlikte, kervansarayda, hamamda, pazar yerinde bir araya gelir, görüşür, konuşurlardı. Sık sık bir caminin önünde ya da bir medresenin iç avlusunda Müslüman, Yahudi ya da Hıristiyan din bilginlerinin tartışma düzenlediklerine tanık olunurdu. Tanrının özü, İslamiyetin üstünlükleri, inancın karakteristik ögeleri, peygamberlerin sıralanışları gibi konular üzerine tartışmalardı bunlar.

Bir gün, hep olduğu gibi ulemanın utkusuyla bitmiş böyle bir tartışmadan dönerken, üç arkadaş, arkalarından birinin oldukça yüksek bir sesle şöyle dediğini duydular:

— Havanın boşa titreşimi!

Bedreddin dönüp baktı ve gök gözlü, kısa, sivri sakallı, otuz yaşlarında, keşişe de benzer, bilgine de benzer bir Rum gördü. Konuşan herhalde oydu, çünkü Rumca söylenmişti deminki sözler.

Bedreddin de Rumca olarak:

— Çok haklısınız, efendi, dedi. Bu tür tartışmalarda kimin yeneceğini, kimin yenileceğini önceden kestirmek mümkündür; hem de hiç yanılmadan. Çünkü herkes biliyor ki, yenen kanıtları güçlü olduğu için değil, ses telleri güçlü olduğu için ve bir de daha çok sayıda yandaşa sahip olduğu için yeniyor...

Rum, şaşkın şaşkın karşısında duran üç delikanlıya baktı. Sakın kendisiyle dalga geçmek istiyor olmasınlardı? Çünkü üçünün de medrese öğrencisi olduğu belliydi.

Bedreddin sürdürdü:

— Bağırmaktan sesleri kısıldı mı da, son büyük kanıtlarına başvururlar: Hıristiyanlar çoktanrıcıdır, çünkü kutsal üçlüye inanırlar, oysa Tanrı tektir!

Rum gülümsedi: Delikanlının içten olduğu apaçıktı. Elini göğsüne götürüp:

— Adım, Georgios Hemistas, dedi. Bana düşüncelerimi paylaşma onurunu bağışlayan kişinin kim olduğunu bilmek isterdim.

Bedreddin kendini ve arkadaşlarını tanıttı. Hıristiyan dünyasının en özgün kişilerinden biriyle tanışmaları böyle oldu.

Yeni dostlar, Bursa’yı çevreleyen bahçelerde, korularda dolaşıyorlar, kafalarını ve ruhlarını heyecanlandıran her şey üzerine uzun uzun söyleşiyorlardı.

Bu söyleşiler sırasında Georgios Hemistas her gün birkaç kez Platon’un adını anıyordu. Öylesine ateşli bir hayranıydı ki Platon’un, arkadaşları da dayanamamışlar kendisine Platon adını takmışlardı.

Bu arada Müeyyed bu ortak yürüyüşlere gitgide daha az katılmaya başladı. Soyut şeyleri kavramada zorlanan pratik bir zekası vardı Müeyyed’in. Kır gezintisine çıkmaları söz konusu oldu mu, ne yapıp edip bir bahane icad ediyor ve medresede kalmanın bir yolunu buluyordu: Ya yemek yapacak oluyordu –boğazına düşkünlüğüne diyecek yoktu– ya Kadı’nın verdiği ödevleri yapmadığı için kalıp ders çalışması gerekiyordu, ya da bunlara benzer bir şeyler işte. Müeyyed’in yerini, bir de baktılar ki, Dimos almış. Hemistas’ın arkadaşıydı Dimos. Birlikte pek çok kent, pek çok manastır, tekke, medrese dolaşmışlardı. Georgios Hemistas, mantığı inançla, aklı yürekle nasıl bağdaştırabileceğini öğretecek bir öğretmen aramıştı bu dolaşmaları sırasında. Arayışları onu önce Edirne’ye oradan da Bursa’ya getirmişti. Ve aradığını da burada bulmuştu. Ama İslam uleması arasından değil, Yahudi ilahiyat alimleri arasından çıkmıştı aradığı kişi. Adı, Elisayos’du. Bir din söyleşisindeki konuşmasını dinlemiş ve dinler dinlemez de kendisine öğretmen olacak, yol gösterecek kişinin ondan başkası olamayacağına karar vermişti.

Georgios Hemistas yeni dostlarını da götürdü öğretmenine.

Elisayos, bir haham gibi değil, sıradan bir Yahudi gibi giyinmişti; belinden basit bir sicimle bağlanmış, kara, uzun bir cüppe-gömlek vardı üzerinde. Hele bakışları, hangi dinden olursa olsun, kesinlikle bir ilahiyat bilgini bakışları değildi: Gözlerini karşısındakinden hiç kaçırmadığı gibi, tam tersine, ihtiyatsızca denilebilecek bir meydan okumayla, yüreğini olduğu gibi ele vererek, insanın gözünün içine içine bakardı. Elisayos'a göre, putperestlik bir yana bırakılacak olursa, bütün öbür dinler arasında hiçbir fark yoktu. Tören, ayin gibi şeylere ilişkin biçimsellikleri kaldırıp attığınızda, dinleri birbirinden ayıran ne kalırdı geriye? Tek Tanrı kavrayışında birbirini izleyen gelişmeler dünyaya ve evrene monist bir bakışa doğru gitmekteydi; bu monist bakışsa, doğal olarak, insan soyunun ve onun bağlı olduğu yasaların tekliği olgusunun kavranması sonucunu yaratacaktı. Putperestliğin zararı ise, tek bir bütün halindeki insan maneviyatını bölüp parçalamasında, insanlara soy, uruk, halk ayrımı uygulamasındaydı. Elisayos'a göre, kişisel çıkar peşinde olmayan, aklı başında bütün ilahiyat alimlerine düşen görev, tektanrılı üç din arasındaki ayrılıkları gidermekti, yoksa bunların yandaşları arasındaki düşmanlıkları körüklemek değil.

Platon'un düşünce sistemini iyice sindirmiş olan Georgios Hemistas, ekim için sürülüp kabartılmış bir toprak gibi Elisayos'un öğrencisi olmaya hazır durumdaydı. Ama Musa ve Bedreddin için hahamın sözleri biraz garipti doğrusu. Bu sözler üzerinde enine boyuna durup tartışacak zamanları olmadı ama Bedreddin çok yıllar sonra ancak değerlendirebildi Elisayos'un sözlerini...

Elisayos'la tanışmalarının üzerinden birkaç gün geçmiş geçmemişti... Bir gün Dimos soluk soluğa medreseye geldi. Yüzü korkudan çarpılmıştı. Gözyaşları içinde, kendi adına ve dostu adına, yardımda bulunmaları için yalvardı. Georgios'un öğretmeni, bir curnal üzerine çoktanrılı olmakla suçlanarak yakalanmış, hahamlar kurulu tarafından yargılanmış ve ölüme mahkûm edilmişti. Öldürülmesini engelleyebilecek tek şey, Musa'nın dedesi Bursa Kadısı'nın işe el atmasıydı: Çünkü Bursa ne de olsa bir Müslüman kentiydi ve kadı da bu kentin en yüce yargı yerinde oturan kişiydi. Öte yandan Elisayos ne bir isyancı, ne bir haydut ve ne de bir hırsızdı; Mahmud Hoca Efendi gibi bir ilahiyat alimiydi o da. Suçlandığı konuya gelince, bundan daha saçma bir şey olamazdı: Çoktanrıcılık, tıpkı

puta taparlık gibi, onun inançlarıyla çelişen, çatışan bir şeydi; nasıl çoktanrıcı olabilirdi Elisayos?

Musa'yla Bedreddin hemen öğretmenlerine koştular. Kadı, yardım edeceğine söz verdi. Müftüyü, episkopu ve hahambaşını kadılığa davet etti. Onlarla uzun uzun konuştuktan sonra, akşama doğru torunuyla Bedreddin'i yanına çağırdı. Yüzünden, gelişmelerin hoş olmadığı hemen anlaşılıyordu. Gür, ak sakalını sıvazlayarak uzun uzun gençleri süzdü. Sonunda:

— Bu sizin Elisayos'unuz, dedi, bütün dinler aynıdır lakırdıları ede ede sonunda tek bir şey kazanmış benim anladığım: O da, hiç ayrımsız bütün din adamlarının nefreti... Evet, sade Yahudi din adamları değil, Hıristiyan ve Müslüman din adamları da ateş püskürüyorlar kendisine. Ulemadan biri ya da bir molla olsaydı, söyledikleri için benim kendisine vereceğim ceza, ünvanını elinden almak ve kendisini kent dışına sürmek olurdu. Ama Yahudi ve Hıristiyan toplulukların işlerine karışmaya hakkım yok. Hahambaşıyla uzun uzun konuştum, Nuh diyor peygamber demiyor. – Mahmud Hoca Efendi, ellerini iki yana açtı.– Ne kadar üzülseniz yeridir; yarın arkadaşınızın canını alacaklar. Neyse ki kan dökmeden yapılacak bu iş. Allaha şükür, Yahudilere, devletimizin ilk başkenti Bursa'da, kendi cemaatlerinden birinin de olsa kimsenin kanını dökme izni vermiş değiliz henüz.

Bedreddin de, Musa da cezanın yerine getirilişini görmeye gitmediler. Ama Müeyyed kendini tutamadı: Temsil, temaşa dedin mi bağlasan durmazdı zaten.

Ve işte otuz şu kadar yıl sonra, kendi öğrencileriyle birlikte, sonucu belirleyecek büyük adımı atmaya hazırlandığı şu anda, o meraklılar kalabalığı arasında kendi de varmış gibi Bedreddin birden kocaman alev dilimlerinin gözünün önünde oynaştığını gördü; odunların çatırtısını ve canlı canlı yakılan insanın tüyler ürpertici çığlıklarını duydu.

— ...Evet, beylerin, imparatorların, prenslerin, efendilerin iktidarları bölünmüşlüğe dayanır, bölünmüşlükten güç alır. Ancak, onların güçsüzlükleri de buradadır. Ortak bir tehlike karşısında anlaşmaya varamazlar. Frenkler Nikopol'den sonra hâlâ kendilerine gelemediler; Cenevezliler derseniz denizlere kim hakim olacak diye Venediklilerle kapışmış durumdalar; imparatorun ahı gitmiş vahı kalmış; tıpkı Bizans

gibi... ayakta kalabilmesini komşularının zayıflığına borçlu. Hocalar, papazlar; hahamlar, rahipler aralarında anlaşamıyorlar. Bunların bildikleri tek şey, bize katılan inançdaşlarımızı azmıştır, eğriye sapmıştır deyip afaroz etmek, lanetlemektir...

Bedreddin gözleriyle öğrencilerini taradı. Kımıldamadan oturuyorlardı. Bir tek, şu, adı Mecnun olan uzun boylu, ateşli Ankaralının kamış kalemi kâğıt üzerinde gıcırdayıp duruyordu.

— Bütün bu söylediklerimiz bizi, on yıldır beklediğimiz günün, toprak içinde kökler salarak, bize yeni yandaşlar kazandırarak, yandaşlarımız arasındaki ilişkileri güçlendirerek gelip çattığı inancına getirmiştir. Eğer bu fırsatı kaçırırsak, yüreğimizi dolduran güzellikler, on yıl daha, hatta kim bilir, belki de yüz yıl daha gün yüzü göremeyecek!.. Bununla birlikte biz kitabımızı Osmanlı Sultanına gönderirken, onun kitabımızı okur okumaz devleti eşitlik ve adalet ilkelerine uygun biçimde yönetmeye başlayacağını düşünmüş değildik. Ve sürgünlüğümüze son verip hacca gitmemize izin vermesini dilerken de amacımız Kâbe'deki gökten düşme kara taşı bir kez daha görmek ve Kâbe'yi tavaf etmek değildi. Bizim bu işi yaparken güttüğümüz biricik amaç, gözaltından kurtulmak, dünyaya hakikati gösterebileceğimiz bir yerlere ulaşabilmekti...

Bedreddin'in öğrencilerinin tümü aynı anda soluk verdiler sanki: İçeriyi aydınlatan mumun alevi şöyle bir titreşti. Öğretmenin konuşması boyunca kamış kalemi kâğıt üzerinde gıcırdayıp duran "gizler yazıcısı" Mecnun da işini durdurdu: Öğretmenin sözlerini kağıda geçiriyordu Mecnun. Herkes olduğu yerde şöyle bir kımıldandı, öğrenciler sevinçle, mutlulukla birbirlerine baktılar: Nihayet!.. Nihayet!..

— Osmanlı Sultanı huylandı... tabii vezirinin kulak bükmesiyle... Büyük olasılıkla da bizim, Timur'un bağışlayıp tutsaklığına son verdiği kardeşi Mustafa'yla birleşeceğimizi düşünüyor. Akılları ancak bu kadarına erebiliyor. Öte yandan, ne olursa olsun kaleden ayrılmamıza izin vermiyorlar; ama bu arada dileğimize ilişkin olarak hünkârın iradesini daha sonra bildireceğini vaat etmeyi de unutmuyorlar. Oysa ben, "Vakittir... gayri duramayız" deyip durmaktayım...

Mecnun heyecanla atıldı:

— Geç başımıza, mürşidimiz, sür götür bizi! Senin şanın bizim şanımız, senin yaşamın bizim yaşamımız! Hepimiz hakikat uğruna ölmeye hazırız!

— Sağ olasın, Mecnun, dedi Bedreddin. Ne var ki, bugüne dek nice bin insan ölmüş, ama ölümleriyle bir şeyi değiştirememişlerdir. Hakikatın olanca canlılığıyla ortaya çıkabilmesi için ölmek değil, muzaffer olmak gerekir. Zafer içinse güç gereklidir.

— Mürşidimiz, müsaaden var mı?

Börklüce Mustafa'ydı. Bedreddin gülümseyerek başını sallayınca, sürdürdü:

— Güç, başağa benzer, olgunlaşabilmesi için zaman gereklidir. Başağı bize kazandıracak zamanı elde etmek için başvurulacak her kurnazlık güzeldir. Bizim kurnazlığımız başarılı olmadığına göre ne yapmalıyız?

— Peki, Mehmed Çelebi'ye mürşidimizin kitabını göndermemiz ille de gerekli miydi? –Kemal Torlak'tı soruyu soran.– Şimdi şöyle düşünmezler mi: Önce Sultandan bağış dilediler, onun kalbini kazanmaya çalıştılar, kazanamayınca da ona başkaldırdılar? Özellikle de bizden sonra gelecek olanlar, gerçeği anlayabilecekler mi? Biraz kaba bir deyimdir, Şeyhim, bağışlayın, ama bizim Manisa'da bir söz vardır: "Hamamımın paklığını herkes görüp bilmeli" derler.

Bedreddin işte bu yüzden onları çok severdi. Börklüce Mustafa'yı akıllılığı, telaşsızlığı ve yürekliliği için; Kemal Torlak'ı ise doğruluğu, titizliği için: Dürüstlüğe, onura ilişkin her şeyi, kuyumcu terazisinde tartardı Kemal. Uzağı görmede de üstüne yoktu.

— Kitabımızı göndermemiz amaçsız değildi, dedi Bedreddin. Kurnazlığımız sökmedi. Ama başarıya ulaşsaydık, şu anda özgür olacaktık. Bizden sonra geleceklere, çocuklarımıza, torunlarımıza gelince... Herhalde onlar bizden daha aptal olmayacaklar. Kitabımızın önsözünde Mehmed Çelebi'ye sesleniş diye bir yer var, burada Sultanı öven tek bir sözcük bile bulunmuyor. Hatta, tam tersine, bir isteğimiz yer alıyor, –onu da ondan değil, Cenabı Haktan istiyoruz– zalimlerin zulmünden kurtar bizi, diyoruz. Ardımızdan gelecek olanlar bu sözlerle kimleri kastettiğimizi herhalde anlayacaklardır. Asıl terslik başka yerde, Kemal Torlak. Öğretmeninize gözlerini dört açmış bakıyorlar artık... Aslında yüreğimin sesini dinleyecek

olsam, Mecnun’u yani, hemen bu gece sizinle birlikte şu İznik’ten kaçar giderdim. Ama aklım –Börklüce Mustafa yani– bana, buradan yok oluşumuzun düşman tarafından hemen fark edileceğini ve peşimize düşeceklerini söylüyor. Bu, bizi harekete geçiren hakikatin, daha ana rahmindeyken, bir dölüt halindeyken, dünya yüzü göremeden yok olup gitmesi demektir. Aklımın önerisi şu: Önce Börklüce Mustafa harekete geçsin. Olay iyice köklenip güçlenince de ben başa geçeyim.

Bedreddin başını önüne eğdi. Avucuyla boynunu sıvazladı. Aşırı heyecanlı olduğuna işaretti bu. Sonra gözlerini yerden kaldırıp:

— Nice zamandır ilk kez aklımla yüreğim arasında bir denge kuramıyorum, dedi. Sizlerin düşüncelerinizi öğrenmek istiyorum...

Öğrenciler susuyorlardı. Suskunluk uzadıkça da, öğretmenlerini burada, kalede bırakıp, kendilerinin tek başına harekete geçmeleri gözlerine olanaksız görünüyordu.

Çocukların ana babalarının koruyuculuğuna alışmaları gibi, onlar da Bedreddin aklının ve etkinliğinin her an arkalarında olmasına alışmışlardı. Bir an hepsi öksüz kalmış gibi duydu kendini.

— Yokluğun bize pahalıya mal olacak, mürşidim! –Abdüsselâmdı bu.– Ama madem ki başka çare yok, ne yapalım... Yalnız, bir dileğim var senden: Beni Börklüce’yle gönder. Sakız’da, Ayaslug’da, eski dindaşlarımın bulunduğu yerlerde ona çok yardımım dokunur.

— Münasiptir!

— Hayır, mürşidim, diye atıldı Torlak Kemal. Börklüce’yi tek başına bırakmam. Börklüce Aydın’a gitsin, bildiği yerdir. Ben de kendi bölgeme, Manisa’ya gideyim. Birlikte başlayalım.

— Münasiptir! Yalnız, yine Börklüce baş olacak. Sen ondan alacağın işaretle başlayacaksın. Ve birbirinizle sürekli ilişki içinde olacaksınız.

Şeyhoğlu Satı şarkı söyler gibi, heceleri uzata uzata:

— Kör olmaması için göz gerek akla, dedi. Ve sağır olmaması için kulak gerek. Biz âşıklardan daha hızlı kim haber alır, haber taşıyabilir? Hiç kimse.

Onun için, izin ver, Şeyhim, Aydın'da, Manisa'da gözün, kulağın da ben olayım senin!

— Münasiptir!

Bedreddin başka konuşacak var mı diye biraz daha bekledi. Baktı konuşan yok:

— Madem bu kadar tez karar verdik, dedi, yolu gün batımına olanlar, Börklüce Mustafa'yla Kemal Torlak yarın şafakla yola çıksınlar. Size gelince, Ahi Mahmud, Akşemseddin, hemen geceyarısı yola çıkmanız münasiptir. Silistre'de, Zagor'da, Sultanın burnunun dibinde size yardım edecek, davamıza inanmış kişileri arayıp bulun. Dağ keçileri denli dikkatli, temkinli ve tilkiler denli kurnaz olun. Bizi hayırla yadedenlere, "Şeyh Bedreddin geliyor!" deyin.

Ayağa kalktığını görünce müridler de ayağa kalktılar; önünde yere kadar eğilip selam verdiler, omzundan öptüler. Bedreddin de tek tek elini başlarına koyup uzun uzun gözlerinin içine baktı. Bir tek Şeyhoğlu Satı'yla kollarını açılabildiğince açarak kucaklaştı.

— Sağlıcakla kal, mürşidimiz! Tez zamanda benden bir haber alacaksın.

— Allah yardımcın olsun, Şeyhoğlu!

Âşık döndü; yanından hiçbir zaman ayırmadığı sazını aldı, çıkıp gitti. En sona Mecnun kalmıştı.

— Bana kâğıt bırak, diye buyurdu öğretmen. Sonra gidip yatabilirsin. Bu gece sana başka işim düşmeyecek. Bir de, Börklüce Mustafa'yla Kemal Torlak'a yola çıkmadan önce bana uğramalarını söyle.

Bedreddin yerden bakır şamdanı aldı, gündüz yatakların dürülüp konduğu yüklüğün çıkıntısına yerleştirdi... Kamış kalemini aldı, dülbendini dizlerinin üzerine yerleştirdi, dülbendin üzerine koyduğu kâğıt rulosunu baş tarafından açıp eliyle düzledi.

İki mektup yazması gerekiyordu. Biri Yunanca, biri Türkçe. İlkini, şöyle böyle kırk yıldır görüşmedikleri Georgios Hermistas'a yazacaktı.

İkinci mektubun gideceği yer ise Manisa'ydı. Buradaki Yahudi cemaatinin önderi olan deri ustası Hayyaf da kendisiyle birlikte bir zamanlar Elisayos'un söyleşilerine katılmış biriydi. Bedreddin Hayyaf'la yedi yıl kadar önce, Türk toprakları üzerinde çıktığı gezi sırasında karşılaşmıştı.

Yazması bitince mürekkebi rıh ile kuruttu. Yazdığı bölümü rulodan kesti, sıkı bir şekilde dürüp deri bir muhafazanın içine yerleştirdi. Sonra muhafazanın iki ucunu balmumuyla kapatıp mumun üzerine mührünü bastı; bütün bu işler bitince de mektupları kuşağının arasına soktu.

Sonra şamdanı alıp mumun alevini eliyle koruyarak harem bölümüne geçti. Sofanın hemen sağ yanındaki iki kapıdan biri hatunun odasına, öbürü sütanneyle, şeyhin beş yaşındaki kızı İvaz'ın ve Börklüce Mustafa'nın İznik'e getirdiği ikiz kız torunlarının odasına açılıyordu.

Bedreddin sola döndü, Edirne'deyken doğan altı yaşındaki oğlu Ahmed'le torunu Halil'in kaldıkları odaya girdi.

Ahmed hep olduğu gibi uykuda üzerini açmış, sere serpe yatıyordu. Gecelik entarisi karnına kadar sıyrılmıştı. Yanakları kıpkırmızıydı.

Bedreddin oğlunun üzerine eğildi, gecelik entarisini düzeltti, yorganını çekip üstünü güzelce örttü.

Halil'se, uykusunda bile, ağladı ağlayacak bir ihtiyara benziyordu. Başında, yetişkinlerde olduğu gibi gecelik takkesi vardı; avuçlarını birleştirip yanağının altına koymuştu; alt dudağı aşağı doğru kıvrılmıştı. Bedreddin'in aklına nedense, daha gelir gelmez torununun, "Dedeciğim, bütün kitaplarını kaldırıp nehre attığın doğru mu?" diye soruşu geldi.

Evet, her şeyi anlamaları için nice zaman nice çileler çekmeleri gerekiyordu. Başarabilecekler miydi bunu? Babalarını, dedelerini, onların şu anda atmakta oldukları tüm bir geleceği belirleyecek eylemlerini nasıl değerlendireceklerdi?

Tekkenin duvarlarının ötesinde sağır dilsiz bir gece hüküm sürüyordu. Arada bir gece bekçisinin metal levhaya tahta tokmakla vurduğu duyuluyordu: "Asayiş berkemal! Sıcak döşeklerinizde rahat rahat uyuyabilirsiniz!"

Bedreddin’in uyumaya niyeti yoktu. Ala şafakta öğrencileri yanına geldiğinde söylenmedik bir şey kalmaması için düşünmesi gereken çok şey vardı. Gayri aşıkları saymanın vaktiydi!

“Aşıkları saymak!..” Şimdi onun için düşlemenin bile zor olduğu zamanlardan gelen bir sözdü bu. Küçük bir çocukken, Edirne’de, mahalle arkadaşlarıyla sabahtan akşama dek aşık oynardı. Koyunun diz ekleminden çıkarılan kemiğin aşık haline gelebilmesi için kazınıp tertemiz yapılması, parlatılması ve soğan kabuğuyla kaynatılıp boyanması gerekirdi. Ayrıca aşıklardan en iri ve ağır olanını daha da ağırlaştırmak için kemik üzerinde açılan bir deliğe kurşun dökülürdü ve bu aşığa atmer denilirdi. Atmer ne kadar ağır olursa o kadar değerli kabul edilirdi. Yere düzgünce dizilen aşıklara uzaktan atmerle atış yapılırdı; devirdiğin aşıkları eteğine doldururdun, bunlar senindi. Iskalamışsan, atma sırası oyun arkadaşına geçerdi. “Artık aşıkları sayalım!” sözü, oyunun sona erdiğini vurgulardı. Kazanan kaybeden bu sayımın sonunda ortaya çıkardı.

Bedreddin hücresine döndü. Ve şafak sökene dek, kendisini bu geceye, İznik’teki şu tekkeye getiren uzun yolu, bir başkasının yaşam öyküsünü anlatan bir kitabı okur gibi baştan sona, ağır ağır yeniden yürüdü. Ala şafağın süt mavisi karanlığı içinde, avludan Börklüce Mustafa’yla Kemal Torlak’ın ayak sesleri duyulduğunda ise artık, eğer bu iki insanla bu dünyada bir daha görüşmeleri mukadder değilse, insanlığın belleğinde –ki öte dünya denen şey de bu bellekten başkası değildi– üçünün adının sonsuza dek birlikte anılacağını çok iyi biliyordu.

II

VARİDAT

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kervanlar

I

Elisayos'un diri diri yakılmasından sonra, dostları da Bursa'da duramadılar. Georgios Hemistas, sadık arkadaşı Dimos'la birlikte hemen Gelibolu'ya hareket etti.

Bedreddin, Musa ve Müeyyed yürüyerek arkadaşlarını Kaplıca Kapısı'na dek geçirdiler. Pırıl pırıl, güneşli bir gündü, ama beşinin de yüreği bir yangının külleri altında kalmış gibiydi.

Kaplıca Kapısı'nın oraya varınca Yunanlılar ayrılmak için acele ettiler. Hemistas:

— İyilikle anın bizi! dedi. Ve unutmayın: Aramızda nice denizler, dağlar, ülkeler de olsa, bundan böyle ben hep sizinleyim!

— Bu dünyada da, öbür dünyada da kardeşiniziz biz sizin, dedi Bedreddin.

Rumlar atlarına atladıkları gibi tırısla kaleden aşağı inmeye başladılar. Musa, Müeyyed ve Bedreddin, kentin dış mahallelerini geride bırakıp, zeytin koruluğu içinde yitip gidene dek artlarından baktılar.

Güneş tepelerinde pırıl pırıldı; Uludağ'ın doruğundaki kardan şapka gözalıyordu; ama yürekleri bir cendere içindeydi. Bir hüzün, bir hüzün ki..!

Bedreddin, pislikten ve yanlışlıklardan kurtuluşun biricik yolu olarak Muhammed'in insanlığa sunduğu bilime inanıyordu. Ona göre sapınçtan kurtuluşun ve dünyadaki çarpıklıkların düzeltilmesinin biricik yolu, Tanrısal gerçeğin bütün incelikleriyle öğrenilmesiyle mümkündü.

İnançları ilk sınavdan Bursa'da geçmişti. Yaşlı bir hahamın diri diri yakılmasının onun gibi genç bir mollayı pek de ilgilendirmemesi gerektiği düşünülebilir. Ama Bedreddin, verilen hükmün insanı utandıracak denli adaletten uzak oluşunu da; kötülüğü cezalandırmak, haklıyı haksızdan, suçluyu suçsuzdan ayırmakla görevli öğretmeninin, Osmanlı Devletinin koskoca kadısının, insanı isyan ettiren böylesi bir haksızlık karşısında

güçsüz ve çaresiz kalışını unutamıyordu. Ve bu durum, kendisi ağır bir aşağılanmaya uğramışçasına yüreğini eziyor, eziyordu.

Çoğu insan bir seçim yapmaktan kaçınarak –gerçekten de kolay iş değildir seçim yapmak– var gücüyle işi saflığa vurur, gözleriyle gördüklerine bile inanmaz; açığa çıkmış bir yalanı, sözde genel kuralı doğrulayan istisnai bir durum olarak kabul eder, asla bağdaşmayacak şeyleri bağdaştırmaya çalışır. Sözün özü, çoğu insan iç huzurunun bozulmaması için, içinde bulunduğu yanılsamayı ne pahasına olursa olsun sürdürmek, gerçeklere gözlerini kapamak eğilimindedir.

Bedreddin'in de kuraldışılığı yoktu bu konuda. Ne var ki, kendini aldatmak için nice uğraştıysa da, yüreğinin gitgide daha çok yanmasını bir türlü engelleyemedi. Musa'ya açtı sonunda derdini ve gördü ki, onun da hali ondan geri kalır değil... Bu artık onların Bursa topraklarındaki konukluklarının sona ermesi demekti.

Bir gün sonra Müeyyed, Bedreddin ve Musa, üç arkadaş, kadının karşısındaydılar. Diz çöküp başlarını önlerine eğdiler ve bilim ışığını yücelerde tutan insanların bulunduğu diyarlara gitmek için izin dilediler.

Mahmud Efendi gençlikten şikayetlendi: Böyleydi işte gençlik, hep olayları hızlandırmak isterdi. Sonra yaşlılıktan yakındı: Kararlı bir adım atmayı hep erteler, işi sürekli ağırdan alırdı yaşlılık. Ama gençlere sıkıcı vaazlar vermeye durmadı, kararlarına karşı koymadı.

— Kovanımda sizin için bal kalmadığını ben de bilirim. Yolunuz Konya'ya olsun. Mevlâna Feyzullah'a derin saygılarımı iletin. Sayılar üzerine, gökcisimlerinin hareketleri üzerine ve bunların hareketlerine bakarak önbilicilik yapmak üzerine dünyanın sayılı bilginlerindendir kendisi.

Böylece, baba evinden ayrılışından bir yıl kadar sonra Bedreddin arkadaşlarıyla birlikte eski Selçuklu başkentine geldi. Yüz küsur yıl önce Celâleddin Rumi'nin sevgi dolu, şiir dolu düşünceleri dünyaya buradan yayılmıştı. Soyundan gelenler ve oğlu tarafından kurulan tarikatını sürdürenler de burada yaşamışlardı.

Ama Rumi'nin düşünceleri de, coşkulu, ateşli şiirleri de üç delikanlı için, tek sesli çöl havalarına alışmış bir bedevinin senfonik müziğe yabancılığı

denli uzak ve yabancıydı.

Bedreddin'in ve arkadaşlarının, yeni öğretmenleri Mevlâna Feyzullah'ın tam bir tutkun, mecnun olduğunu anlamaları uzun sürmedi. Bütün bir gece yıldızları gözledikten sonra, sabahtan öğleye dek sayılarıyla, hesaplarıyla uğraşıyor, öğleden akşama kadar da öğrencileriyle ilgileniyordu. Ama onun tutkunluğu harflere ve sözde harflerde gizli anlamı ortaya çıkarmaya yönelik bir tutkunluk değildi. Şiir ve felsefe tutkunluğu da değildi bu; sayı tutkunluğuydu.

Evrenin, en genel olanından en özel olanına kadar bütün yasalarının sayılarla ifade edilebileceğine inanırdı. Sayılarda, onların matematik adı verilen değişimlerinde, dönüşümlerinde alabildiğine sağlam, sarsılmaz bir mantık vardı ona göre. Sayıların yardımıyla gökteki yıldızların hareketleri, hangi yıldızların nerede, ne zaman birbirlerine yaklaşacakları, bir bütün oluşturacakları önceden bilinebilir, dolayısıyla da –buna dönemin bütün bilginleri inanırlardı– başa gelecekler önceden kestirilebilir, felaketlerden kaçınmak için en uğurlu gün ya da saat seçilebilir ya da kaçınılmaz olana önceden hazırlanabilinirdi.

Aslında önbilicilik, müneccimlerle müfessirlerin işiydi, Mevlâna Feyzullah'ın değil. Onun işi gözlemlemek, hesaplar yapmak, tablolar oluşturmaktı.

Öğretmenlerinin bilim tutkunluğu üç delikanlıya da bulaştı. Üçünün de yüzleri süzüldü, ciddileştiler, yetişkin birer insan oldular. Yiyip içmeyi, yatıp uyumayı çok seven Müeyyed bile gece gözlem yaptıktan sonra, gündüz de hesapların başına oturabiliyordu. Ama yine de yeşil kaftan kazanmayı başaramamıştı Müeyyed. Oysa Musa ve Bedreddin, ilki yıldız gözlemlerinde, ikincisiyse hesapta gösterdikleri başarılarla yeşil kaftanla ödüllendirilmişlerdi.

Konya'ya geldiklerinden dört ay sonra öğretmenleri Feyzullah şu fani dünyadan ayrılıp öbür dünyaya göç etmeseydi, kim bilir gençlerin nasıl bir hayatları olacak, yazgıları onlara neler hazırlayacaktı? Yaşlıydı Feyzullah ve öğrencilerine dağlar gibi, gökyüzü gibi sonsuza dek var olacakmış gibi gelirdi. Aslında şaşılacak bir yanı yok bunun: Kendilerinden çok önce dünyaya gelenler gençlere hep ölümsüzmüş gibi görünmezler mi?

II

Zamanın kendisi gibi sabırsız, ölçülü çan sesleriyle kervan Konya'dan Halep'e, Halep'ten de Şam'a gitmek üzere yola çıktı. Bedreddin'le Müeyyed atlıydılar. Eşkin atlar, genç binicilerinin sabırsızlıklarını hissetmişlerdi: Bazen eşeğiyle en önde gitmekte olan kervanbaşına yetişiyorlar, bazen dörtnal gerisin geri kervanın en arkasına geçiyorlardı. Kervandan fazla uzaklaşmak tehlikeliydi: Bir de bakmışsın eşkiya tuzağına düşüvermişsin! Her molada söyleşilerin konusu eşkiya ve soygunlar üzerine olmasına karşın, yine de sabırsızlık zaman zaman korkuyu bastırıyordu.

Zeytin yeşilinden fıstık yeşiline kadar yeşilin bin bir tonuyla örtülü vadiler yerlerini ürkütücü dağlara bırakmışlardı. Karla kaplı dağ geçitleri daha yeni yeni yol vermeye başlamışlardı. Kilikya'nın coşkun akan nehirleri de geride kalınca, kızgın çöl güneşi altında gözalabildiğine uzanan kum tepeleriyle karşılaştılar.

Bedreddin'in gözlerinin önünde sürekli dostu Musa'nın yüzü var: Eski Afgan minyatürlerinden kesilip çıkarılmışı andıran ince, süzgün bir yüz bu. Burun kökünde birleşmiş kaşlar, incecik bir sakal, ipeksi ışıltıları olan koyu renk bıyıklar, kahverengi, hüzün dolu badem gözler... Sanki onlar da Bedreddin'i son kez gördüklerini biliyorlar.

Feyzullah'ın ölümünden sonra Bedreddin'le Musa Kadızade arasında çıkan tartışma gerçekten de iki dost arasındaki son tartışma oldu. Her ikisi de birbirlerini ikna edemeyeceklerini çok iyi biliyorlardı. Aslında aralarında geçene pek de tartışma denemezdi. Birbirlerine, ulaştıkları sonucu; vardıkları kararı açıklamışlardı. Ve eğer varılan sonuçlar farklıysa yapılabilecek bir şey yoktu. Neyi değiştirebilirlerdi ki?

Musa, Horasan'ın Belh kentinden, babası dünya fatihi Aksak Timur gibi sarayında ozanlar ve bilginler toplamaya heveslenen hükümdar Şahruh'tan bir çağrı almıştı.

Musa, Şahruh'un sarayında gökbilimci olarak görev almayı kabul etmişti; bu, onun yolunun doğuya doğru olması demekti.

Bedreddin'se ne pahasına olursa olsun batıya gitmek niyetindeydi. Çünkü fıkıh ilminin üstatları hep Batı'da, Şam'da, Kudüs'te, Kahire'de

toplanmıştı. Matematikte çok başarılı olmasına karşın, onu, insanlar arasındaki ilişkiler sayılar arasındaki ilişkilerden daha çok ilgilendiriyordu.

Musa ise yıldızları, gökleri, göklerin bilimini her şeye yeğliyordu. Yıldız hareketlerinin tıpkı dünya gibi sürekli ve değişmez olduğunu, insan ilişkilerinin ise rüzgâr altındaki bulut gibi sürekli değişim gösterdiğini, hukuk denen şeyin yalnızca soyut kurallar bütünü olduğunu ve hukuğun tek başına adaletsizliği önleyemeyeceğini uzun uzun anlattıysa da arkadaşını ikna edemedi. Bedreddin yanıt olarak yalnızca başını sallıyordu. Sonunda dayanamadı ve:

— Bana ne yıldızlardan! dedi. Kur'an'da ne dendiğini unuttun mu: "Biz insanı bütün yarattıklarımızdan yüce tuttuk." Bütün yarattıklarımızdan! İnsanı! Evet, insan her şeyden, yıldızlardan da yücedir!

Bunun üzerine Musa uysalca:

— Besbelli, dedi, herkesin kendine özgü bir yolu var hakikate ulaşmak için.

Ayrılığın kaçınılmaz olduğunu her ikisi de anlıyordu. Ayrılık acısını biraz olsun hafifletebilmek için Konya'dan aynı gün, ama ayrı ayrı kapılardan çıkıp gitmeye karar verdiler.

Her iki arkadaş da kendilerini büyük işlerin beklediğini biliyordu. Haklıydılar da. Musa Kadızade Timur'un torunu Uluğbey'in öğretmeni oldu ve öğrencisi Ali Kuşçu'yla birlikte adını dünya bilim tarihine yazdırdı. Bedreddin'in yazgısıysa çok daha değişik oldu. İnsanlar arasındaki ilişkileri adalet esasları üzerinde yeniden yapılandırmak amacıyla tarihte görülen en gözü pek girişimlerden birinin önderi oldu ve adını tarih sayfalarına böylece yazdırdı. Ama bütün bunların kendilerine nelere mal olacağını iki arkadaş nerden bilebilirlerdi? Öyle ya, kim yirmi yaşındayken elli yaş halini tasavvur edebilir?

Bedreddin dostunu nice özlerse özlesin, yolculuk kendi sözünü söylemekte gecikmedi. Boşuna dememişler, dünyanın penceresi kitapla kapatılır diye. Bedreddin de Ay ışığının belli belirsiz sisi altında gümüşsü pırıltılarla bir tepsi gibi dümdüz uzanan ıssız bozkırı seyrediyor, sarı tepeler üzerindeki dumanlı ateşlerin çıtırtılarına kulak veriyor, ormanların uğultusunu dinliyordu.

Kervan, Şamlı tüccarların kervanıydı. Sinop'tan aldıkları yükleri fazla ağır değildi, ama değerliydi. Ülkelerine kürk ve lüle taşı götürüyorlardı. Kervanla birlikte yolculuk eden birkaç da yolcu vardı: Yanında kalfası ve çırakları da bulunan Kilikyalı bir Ermeni mimar, Hurgan'daki akrabalarının yanından Halep'e dönen birkaç Türkmen ve gezginci dervişler. Kervanda Rus kadınları da vardı, ama yolcular arasında değil, yükler arasında: Karadeniz'in karşı yakasından ele geçirilip bu yanda satılmış kölelerdi bunlar. Şamlı tüccarlar kadınları satmak için değil, kendileri için satın almışlardı. Kadınlar, develere çatılmış kocaman sepetlerin içindeydiler. Kervan mola verdiğinde de, simsiyah çarşaflara sarınmış olarak iniyorlardı.

Yolcular arasında bulunan sarı saçlı, çarpık bacaklı bir Türkmen – Bedreddin'in anlayabildiği kadarıyla bir Türkmen beyinin yanında ya yılkı çobanı ya da at terbiyecisi olarak çalışıyordu– Bedreddin'e herkesten daha çok saygı gösteriyordu. Bir akşam Türkmen bütün cesaretini toplayıp Bedreddin'in yanına geldi ve yıldızların anlamlarını, onların değişik öbeklenmelerinin nasıl yorumlanması gerektiğini sordu. Cahil bir adamdı, ama bütün göçebeler, daha doğrusu çobanlar gibi gökyüzünü çok iyi biliyordu. Yalnız, yıldızların bilimsel, Arapça adlarını değil, kendi dilindeki, Türkçe adlarını biliyordu. Kuzeyi gösteren ve hiç hareket etmeyen yıldıza Demirkazık, yedi yıldızdan oluşan ve kepçeye benzeyen yıldız kümesine Yedi Kardaş; Arapların Zühre, Romalıların Venüs dedikleri yıldıza ise Sabah Yıldızı diyordu.

Halep'ten önceki son molalarında Bedreddin yemeğini yedikten sonra kervansarayın avlusuna çıktı. Avludaki çeşmenin az ötesinde yılkı çobanı atını temizliyordu. İşini bitirince, elini yüzünü yıkamak için çeşmeye yaklaştı. Kaç gecedir uykusuz kalmış gibi, gözleri yuvalarından dışarı uğramıştı. Bedreddin adama yaklaşarak:

— Yarın akşam Halep'te dinleniriz, dedi. Allah kerimdir!

Çoban, elleriyle yüzünü, sakalını sıvazlayıp:

— Gerçekten de kerimdir, efendim, dedi. Şu değersiz Türkmene atı için yem, saygıdeğer mollamıza da bol çeşitli, lezzetli yemekler sunar.

Bedreddin birden kendine geldi. Nasıl da dikkatsizdi! Türkmen'in aç olduğunu fark etmemiş, adamı yemeğe çağırmamıştı. Koşup kervansaraya,

Müeyyed’in yanına gitti; Türkmene vermek için bir altın dinar istedi. Müeyyed şaşırdı, ayak direyecek oldu. Yalnızca bir altına acıdığı için değildi olmazlanması, bir kervan yolcusuna altın vererek övünmek ona göre doğru da değildi. Topu topu yirmi altın dinarları vardı ve yollar tek bir altın için adamın gırtlağını kesen çapulcularla doluydu.

Ancak Bedreddin öylesine heyecanlıydı ki, Müeyyed biraz daha homurdandıktan sonra parayı vermek zorunda kaldı.

Çoban avlu kapısının dışında, sırtı duvara dayalı, bağdaş kurmuş oturuyor, kısılmış gözlerle Halep yönüne, yanık sarı bozkıra bakıyordu.

Bedreddin’in kendine doğru uzanan elini ve bu elin içinde ışıldayan altını görünce, ayağa kalktı, ellerini göğsünde kavuşturdu.

— Bağışla beni, molla efendi, ama o parayı alamam. Kazanmadım çünkü. Bizde insan, eli ayağı tutarken, omuzlarının üzerinde başını gezdirirken başkasına el açmaz; utançların en büyüğüdür bu. Kusuruma bakma.

— Ama, açsın. Bizimle ekmeğimizi bölüşmeni istiyoruz senden, o kadar.

Türkmen başını kaldırdı:

— Bağışla beni, molla efendi, kabul edemem. Bizim soyumuz bozkurttan gelir. Ve kurdun açlıktan başının döndüğü görülmemiştir. Nasılsa yarın Halep’te olacağız.

Bedreddin yine diretince, Türkmen bu kez gülümseyerek:

— Sen bilgin kişisin, dedi, herhalde duymuşsundur: Açlık, anlamanın kaynağıdır. Anlamaksa bir tek mollalara gerekli değildir!

Eğilip selam verdi ve konunun kapandığını vurgulayan bir tavırla avlu kapısına doğru yürüdü.

Şam’a yaklaştıklarında, kentte veba salgını olduğunu öğrendiler. Kent duvarlarından içeri girenleri, dışarı bırakmıyorlardı. Şamlı tüccarlar, telaş içinde evlerine koştular. Dervişler de onları izlediler. Ermeni yapı ustaları ise duraksadılar. Bedreddin’le Müeyyed de kente girmek için acele etmediler: Onlar Şam’a ölülere ağıt yakmaya ya da cenaze namazı kılmaya değil, bilim öğrenmeye gelmişlerdi.

Yollarını değiştirmeye karar verdiler: Çapulcuların eline düşme tehlikesi olmasına rağmen, Şam yerine Kudüs'e gideceklerdi: Ermeniler de onlarla gelmek istediler. Yoldaki kervansaraylarda çakılıp kalmış, vebayı çapulculardan daha tehlikeli bulan birkaç kişiyle, iki Arap aile de onlara katıldı. Karıları, kızları ve hizmetçileriyle Arap aileler epey kalabalıktı.

Akşama doğru, güneş tepelerin yamaçlarını kan rengine boyarken, yolcular karanlık çökmeden taş duvarları uzaktan görünen kervansaraya yetişme telaşı içindeydiler ki, birden, yandaki çalıların dibinden bir sicim yükseliverdi. Bedreddin'le Müeyyed ne olduğunu anlamadan kendilerini yerde tozların içinde buluverdiler. Kuzu kürklü kalpaklı, sakallı (sakalları ince kumaş parçalarıyla bağlıydı); birtakım adamlar sırtlarına çullandılar, gözlerini bağladılar. Ermeni yapı ustaları kılıçlarına sarılacak oldularsa da, onlardan önce davranan haydutların kılıçlarıyla kanlar içinde yıkılıp kaldılar. Bedreddin büyük bir tiksintiyle küstah birtakım ellerin kuşağının arasında dolaşmakta olduğunu hissetti.

At ahırına benzeyen kerpiç bir yapının içinde çözdüler gözlerini. Açık kapıdan, çevresi duvarlarla çevrili avlu görünüyordu; avluda bir ocak, ocağın üzerinde de, zincirle asılı bir tencere duruyordu. Hemen yanı başlarında bir yerde, atların ayak değiştirme sesleriyle, arpa yerken çıkardıkları sesler duyuluyordu. Ortalık at teri, is, pelin otu, haşlanmış et kokuyordu. Birkaç kandilin cılızca aydınlattığı karşıdaki duvarın önünde bir sekiye üç kişi oturmuştu. İçlerinden biri (herhalde çapulcuların başıydı bu), Bedreddin'in yüzüne dikkatle baktıktan sonra:

— Çözün! diye emretti.

Sonra sekiden indi, Bedreddin'e doğru yürürken kollarını iki yana açarak:

— Şu işe bakın! dedi. Saygıdeğer mollamız! Nasıl da karşılaşıverdik!

Bedreddin ancak o zaman tanıdı: Kervansarayda kendisine yıldızlar üzerine soru soran Türkmendi bu. Gördün mü sen at çobanını!

Bu arada Türkmen:

— Bağışla, molla efendi, dedi. Bir yanlışlık olmuş. Adamlarım sizi tanıyamamışlar! –Bedreddin'in hemen arkasında dikilmekte olan hayduda döndü.– Molla efendiden kim ne aldıysa git hemen geri getir! Atlarına da

güzelce yemlerini sularını verin, ne gerekiyorsa yapın. –Türkmen yeniden tutsaklara döndü.– Siz de, saygıdeğer mollamız, hanların ve beylerin kahramanlıklarından daha az şanlı olmayan eylemlerle elde edilmiş yemeğimizi bizimle paylaşmak lütfunda bulunur musunuz?

Deminki haydut içeri yeniden girerek:

— Öbürlerine ne yapacağız? diye sordu.

— Yaşlı gâvurla iki genç kadın işimize yarar, onları alıkoyun. Öbürlerini ise, kanlarını döküp günahlarını almamak için, giysilerini kendilerine geri verip uzakça bir yerde, her birini dört ayrı yöne bırakın gitsin.

Bedreddin, birlikte yolculuk ettiği insanları savundu:

— Yalnız, kadınlar Müslüman. Ermeni mimara gelince, evet, kendisi Hıristiyan, ama Müslüman bir hükümdarın uyruğunda, dolayısıyla da, korumasında bulunuyor.

— Ama, saygıdeğer molla efendi, size borcumu ödediğimi sanıyorum.

Müeyyed öteden atıldı:

— Bize borcunuz falan yok... Verdiğimiz altını almadınız.

— Ben de size zaten bir şey vermedim ki, yalnızca sizin olan şeyleri size iade ettim.

— Sizden merhametli olmanızı rica ediyorum!

— Pekala! Yaşlı gâvuru size bağışlıyorum.

Sabaha doğru Bedreddin’le Müeyyed’e atlarını, Mimar Vardkes’e de katırını geri verdiler, yola çıkarıp uğurladılar. Türkmen, onlara iyi yolculuk dilerken, yakın bir tanışını konukluğa çağıran bir evsahibi gibi:

— Yolunuz yine bu yörelere düşecek olursa; diye ekledi, Tektaş’ı sorun. Dünya küçüktür, bakarsınız, yine görüşürüz.

Daracık bir taş yolu izleyerek Şam’ı iyice gerilerde bıraktılar. Güneşin ve rüzgârın aşındırdığı bu taş yoldan, yüzyıllardır suvattan suvata nice hayvan, kervansaraydan kervansaraya nice yolcu geçip gitmişti. Milyonlarca ayağın cilaladığı boz taşlar üzerinde atların tırnak izleri seçiliyordu. Firavunlardan

Babil hükümdarlarına, Roma imparatorlarından Fenikeli tüccarlara, haçlı ordularından esir kafilelerine kadar üzerinden nice bin insanın geçtiği bir yoldu bu. Arz-ı mev'ud'da bu yolu serseri de, peygamber de, dilenci de, tüccar da, komutan da, asker de bilirdi.

Şeria Nehri boyundaki bahçeler tümden çiçeğe kesmişti. Köylü kızlar, ulu zeytin ağaçlarının altında ağıda benzer iç karartıcı şarkılar söylüyorlardı. Vardkes Usta, yol boyunca hiç konuşmamıştı. Geceleri, onca yol yorgunluğuna karşın şiltesinde dönüp duruyor, kervansaraydaki develer gibi iç geçiriyordu. Besbelli yardımcıları için içi yanıyordu ustanın.

— Belki Kudüs'te iş bulabilirim. Hatta belki kendime yardımcılar da bulabilirim... Ne de olsa Kudüs'te hem Ermeni manastırı, hem de Ermeni hanı var.

Böyle söyleyip Bedreddin'in yüzüne bakıyordu.

— Herhalde, babam, herhalde bulursunuz!

Bedreddin, tıpkı kumun suyu içişi gibi, kendisine yabancı doğa görünümlerini, insan yüzlerini doymazcasına içine çekiyor, bakıyor, bakıyordu. Ruhunda, henüz tam kavrayamadığı ama devinime geçtiğinden kesinlikle emin olduğu bir süreç başlamıştı.

Yemyeşil bahçeleri, kumlu tepeleri, başakları tane tutmuş tarlaları geride bıraktılar ve sonunda dünyanın bilmem kaç halkı için kutsal olan kentin duvarlarına geldiler. Yahudilerin kil keseklerden ördükleri, Romalıların ve onlardan sonra da Haçlıların biraz daha yükselttikleri, Osmanlılarınsa tırtıl biçimi dişlerle süsledikleri duvarların üzerinde küçük küçük mazgal delikleri kararıyordu.

Kapı tonozlarından hemen sonra, duvarlardaki çatlakları andıran daracık sokaklar başlıyordu. İki yandan, tuğla, taş, kerpiç duvarlarla sıkıştırılmış sokaklardı bunlar. Bin bir sesin birbiriyle birleşip kaynaşmasından oluşmuş feryadı andırır bir uğultu kulakları dolduruyordu. Bu kentte insanlar sanki konuşmuyorlar, bağırışıyorlardı. Su, mum, günlük, haç, yağ, tespih satıcıları, sattıkları mal ne kadar kıymetsiz bir şeyse, o kadar yüksek sesle bağırıyorlardı. Bütün bu bağırışlar sokakların iki yanında yükselen duvarlara çarpıp boğulmasa herhalde kimin ne dediğini bile anlamak mümkün olamazdı.

Bir köşeyi döndüklerinde, yeraltından geliyormuş gibi boğuk bir sesle söylenen bir şarkı çarptı kulaklarına.

Mimar, iyi duyabilmek için elini kulağına götürdü, sonra katırından indi.

— Bağışlayın, hemşeriler. Bizim keşişler bu şarkıyı söyleyenler. Yanlarına varıp, kalacak bir yer ve iş soruşturmak istiyorum. Siz de yerinize yerleştikten sonra, buraya gelip keşişlerden Vardkes Usta diye beni sorun, söylerler nerde olduğumu.

Usta, Bedreddin'in atının üzengisine doğru yaklaştı. Bedreddin, onun üzengiyi öpeceğini anlayarak, engel olmak için dizginleri sertçe çekti; at bu ani uyarı karşısında başını sertçe öne eğerek ileri doğru yekindi. Bedreddin, yoldan geçen atların nal seslerini ve satıcıların bağırışlarını bastıran bir sesle:

— Arar buluruz sizi, Vardkes Usta, dedi.

Atlarını El Aksa camisi önünde durdurdular. Caminin hemen yanındaki gezginleri ağırlama evinde medrese öğrencileri, hacılar, dervişler kalıyordu. Evin ayrıca yemek yenen ve ders görülen bölmeleri vardı.

Caminin gelir-gider ve ağırlama işlerinin sorumlusu onlara en üstte, üçüncü katta küçük bir hücre verdi. Hücrenin ufacık penceresinden minarenin bir parçasıyla, sağda çatının bir bölümü görülüyordu. Güvercin kuğurtularına aşağıdaki şadırvandan yükselen su sesleri karışıyordu. Ve günde beş kez minareden müezzinin çağrısı duyuluyordu:

— Haydi namaza! Haydi kurtuluşa!

Bursa'dayken, hele Konya'dayken, kenti ilk birkaç gün gezip dolaştıktan sonra medreseden pek az dışarı çıkan ve hemen bütün zamanını okuyup yazmaya ayıran Bedreddin, burada tam tersi bir yol tuttu ve Müeyyed'le birlikte kentte saatler süren gezintilere çıkmaya başladı.

İlk olarak, çocukluklarından beri duydukları Kubbetüssahra camisini ziyaret ettiler. Peygamberin ölümünden elli altı yıl kadar sonra yapılmış, sekiz yüzlü, gümüşsü-beyaz kubbeli bir camiydi bu.

Caminin hemen yanındaki duvarın önünde, gözleri mendille bağlı yaşlı Yahudiler, ıslak ak sakallarını duvarın taşlarına sürerek hüngür hüngür

ağlıyorlardı. Şu anda caminin yükseldiği yerde bir zamanlar yer alan Süleyman tapınağından ayakta kalan tek duvardı bu.

Sonunda Kudüs'te Bedreddin kendine bir öğretmen bulabildi. Ünlü bir hadis ve fıkıh bilgini olan İbni Hacer-ül Eskalani'ydi bu. Bedreddin, Müeyyed'le birlikte, onun bir hadisler toplamı olan "Sahiheyn" adlı kitabını okumaya başladı.

Pek çok Doğulu gibi Müeyyed'in de çok güçlü bir belleği vardı. Ama herhangi bir metni ezberlemekle sınırlı bir bellekti bu. Bedreddin'de ise durum farklıydı. Onun da belleği güçlüydü, ama okuduğu bir hadiste Bedreddin'i sözcüklerin kendilerinden ve peygamberin davranışlarından çok, bu davranışları doğuran nedenler ve bu davranışlardan doğan sonuçlar ilgilendirirdi. Bir metinde içeriğin en ince ayrıntısına, en derinlerine ulaşmaya çabalardı hep.

Düşünebilmek, insanın öğrendiği son şeydir. Düşünme denen işin zorluluğu, çetinliği de buradan gelir. Zorlu bir kol çalışmasından duyulan acılar, düşünme sırasında duyulan acıların yanında hiç kalır: Çünkü düşünme, insanda ne var ne yoksa hepsini soğurur, insanın tüm gücünü, tüm zamanını tüketir.

Müeyyed, sık sık kentin dış mahallelerine gitmeye başlamıştı. Dediğine göre hemşerilerine rastlamıştı oralarda.

Hatta bazen gecelemeye hücresine dönmediği bile oluyordu. Bedreddin aldırmadı. Çünkü Müeyyed'in uykuya, yemeğe, hatta birtakım gönül eğlencelerine oldum olası geniş vakit ayırabilen bir insan olduğunu biliyordu.

Yaz ve güz böylece göz açıp kapayana dek geçiverdi. Fırtına ve yağmurlarla birlikte soğuklar başladı. Müeyyed uyur gibi yapıyordu; sıkıntılı olduğu belliydi. Bedreddin'inse bir şeyden kuşkulandığı yoktu; ama bir süre sonra olağanüstü bir şeyler olduğunu sezdi ve yakınlarına karşı aldırmazlığı nedeniyle kendine kızmak zorunda kaldı.

Kudüs'te altıncı aylarıydı: Bir gün, sabah namazından sonra, Müeyyed seccadesini katladı ve Bedreddin'e yaklaştı.

— Paramız bitti.

Gözlerinde öylesine derin bir üzüntü, umutsuzluk vardı ki, Bedreddin bakışlarını ondan kaçırdı. Anlamıştı: Suçluydu Müeyyed, parayı o bitirmişti. Ve kendisine hiçbir şey sormadı. Ama Müeyyed içini boşaltmak, bağış dilemek, rahatlamak istiyordu. Böylece, olup bitenleri arkadaşı bir şey sormadığı halde, kendiliğinden anlattı.

“Hemşerilerim” diye anlattığı, kadınlardı. Kente girişte, önünden geçerken gözlerini yere indirdikleri evlerde yaşıyorlardı bu kadınlar. Korsanların ele geçirip köle olarak sattıkları Korsikalı bir genç kıza tutulmuştu Müeyyed bu evlerden birinde. Müeyyed, hemşerileriyle birlikte bir keyif meclisi dönüşünde ilk kez karşılaşmıştı Korsikalı kızla. Görür görmez de vurulmuştu kıza. Kız, sıradışı bir durumun söz konusu olduğunu hemen sezerek, ondan her buluşmalarında biri ötekinden daha değerli armağanlar istemeye başlamıştı.

— Ama kız açgözlü değildi, diye ekledi Müeyyid üzgün üzgün, ben çok zayıftım. Zavallıcık, ölmeden önce vatanını son bir kez görebilmek için kurtulmalık biriktiriyordu. Dolayısıyla, bu işte suçlanacak tek kişi, benim...

Bedreddin birden gülmeye başladı. Gülünç bulduğu, Müeyyid’in paraları harcamış olması değil, onun konuşması, tavırlarıydı. Müeyyid’in sözlerinde ona yönelik de bir sitem vardı: Sen de suçsuz değilsin. Ve eğer beni kınarsan, bir mümin olarak, namuslu bir insan olarak kendini dev aynasında görüyorsun demektir.

Oysa onu kınamak Bedreddin’in aklının köşesinden bile geçmiyordu.

Her neyse... Artık beş parasızdılar. Bedreddin’in aklına birden Vardkes Usta geldi. Ama Müeyyed, Vardkes Usta’yı aramayı ondan önce düşünmüştü. Bir hafta kadar önce Ermeni manastırına gitmiş ve aralık kapıdan, kara giysiler içindeki bir topluluğun, ellerinde titrek, sarı ışıklar saçan mumlarla ağır ağır yürüdüğünü görmüştü. Vardkes Ustanın cenaze töreniydi bu.

Müeyyed, keşişlerden, Vardkes Usta’nın bütün servetinin, cenazesinin sarılacağı bir hasırla tören masraflarına ancak yettiğini de öğrenmişti. Ölmeden önce son isteği yurduna, oğulları Aşot’la Vartan’a, babalarının ruhuna edecekleri her duadan sonra, Simavna Kadısı Oğlu Bedreddin

Mahmud'un esenliği için de dua etmelerini istediğinin iletilmesi olmuştu; çünkü babaları, onun sayesinde özgür bir insan olarak ölebilmişti.

Bu sözler Bedreddin'in yüreğine taş gibi oturdu. Geç kalmıştı. Ve bu gecikmenin de nedeni onun hep kendisiyle ilgilenip durmasıydı. Evet, aşırı ölçüde ilgileniyordu kendisiyle; gençken genellikle bütün insanlar böyledir; ama yine de onu haklı çıkarmazdı bu durum.

Çileli günler başladı iki arkadaş için. Son meteliklerini ne denli tutumla harcadılarsa da bir gün onların da sonu geldi. Kimi gün tek bir pideyi bölüşüyorlar ve bu yarım pide dışında başka hiçbir şey girmiyordu kursaklarına. Kentte bazı camilerin önünde, kuşaklarına kamış kalemleri sokulu olarak yazıcıların durduğunu görmüşlerdi. Ücret karşılığında dilekçe, mektup gibi şeyler yazıyorlardı bunlar.

Müeyyed, Bedreddin'den gizli olarak aynı şeyi yapmayı denedi. Yoksul bir semtteki ufakça bir caminin önünde kamış kalemiyle durmaya kalktı, ama o gece hücresine döndüğünde nerdeyse tanınmayacak haldeydi. Yazıcıların tam bir meslek dayanışması içinde oldukları ve çıkarlarını savunmayı çok iyi bildikleri anlaşılıyordu.

Öğretmenleriyle birlikte hadis okuma işinin sonuna gelmişlerdi. Ama El Buhari'nin "Sahiheyn"inin, "Gerçekler Kitabı"nın son sayfaları gerçek bir işkenceydi doğrusu. Anlamını yakalayabilmek için her tümceyi iki üç kez okumaları gerekiyordu. Hayallerini sıcak bir pide ya da kızarmış bir et parçası doldururken, kafalarını bir türlü okudukları metne veremiyorlardı. Bedreddin kendini aşağılanmış gibi duyuyordu. Nasıl duymasın: İnsanı hep bedenin aşağılık isteklerinin üzerinde duran bir varlık olarak kabul eden bir kişiydi o. Öyle ya: İnsan olan insan, midesinin kölesi olabilir miydi? Bu yüzden de, hayallerini dizginlemeye çalışıyor, var gücüyle "Sahiheyn"de ilerlemeye çabalıyordu. Müeyyed'e gelince, birbiri ardınca sayfaları ezberliyor, okudukları üzerine öğretmenleriyle söyleşilerini tamamlar tamamlamaz da, kentin sokaklarına atılıyordu.

"Anlamanın da, esinin de kaynağı açlıktır" diyen bilgeler belki haklıydılar. Ama Bedreddin'le Müeyyed gibi koca bir kentte hiç tanıdıksız ve beş parasız iki insan için gerçek de olsa bu söze inanabilmek hiç kolay değildi.

Müeyyed'i uçurumun kenarına, onu içine çektikleri işret alemleriyle hemşerileri sürüklemişlerdi. Onu bu felaketten kurtaranlar yine hemşerileri oldu. Hemşerilik dayanışması denen şey de iki yüzü olan bir madalyon gibiydi demek ki. Bir yüzü hayra, öteki yüzü şerre dönük bir madalyon.

Türk topraklarından kopup gelmiş iki genç bilginin içine düştükleri yoksulluk, Tüccar Ali Keşmirî'nin de kulağına gitmişti. Aslen Kaşmirli bir Türkmen olan Ali Keşmirî, yapağı ve sahtiyan ticaretinden zenginleşmiş ve Kudüs tüccarlar birliğinin sözü geçer kişilerinden biri olmuştu.

Şu dünyada hiçbir şey Ali Keşmirî'nin yüreğini genç bir bilginin dostluğunu kazanmak, akıllı, bilge kişilerin meclislerinde bulunmaktan daha fazla hoşnut edemezdi.

Atacağı her adımın önünü sonunu uzun uzun hesaplamasa Ali Keşmirî asla zengin olamazdı. Bu yüzden, ilk iş olarak, Askalani'ye sadık adamlarından birini gönderdi.

Amacı, güya, Türk topraklarından kalkıp buralara gelen genç bilginlerin kimin nesi olduklarını, bilimsel düzeylerinin ne olduğunu soruşturmaktı. Askalani'nin, özellikle de Bedreddin Mahmud üzerine söylediği hayranlık dolu sözler üzerine de, hiç gecikmeden iki arkadaşı evine konukluğa çağırdı.

Ali Keşmirî'nin evinde kurulan sofra öylesine görkemliydi ki, ne kadar aç oldukları belli olmasın, özsaygılarına gölge düşmesin diye Bedreddin'le Müeyyed'in olağanüstü bir çaba göstermeleri gerekti. Öte yandan uzun sürmüş bir "oruç" döneminden sonra, bir tek kuş sütünün eksik olduğu böylesi bir ziyafet sofrası her ikisi için de ölümcül tehlikeliydi.

Yemekten sonra başladı bilimsel tartışma. O günlerin başlıca tartışma konusu olan, Kur'an'dan bir ayetti bu: "İnsanı bir zerreden, karışımdan yarattık."

Herkes, otoritelere olabildiğince çok gönderme yaparak ve karşısındakinin yanlış bir sözünü yakalayınca bundan alabildiğine yararlanarak ne kadar bilgili olduğunu göstermeye başladı. Aslında gerçek aklın, gerçek bilginin kendini kanıtlaması için başkalarını ezmeye, aşağılamaya ihtiyacı olmadığı düşünüldüğünde, bilgi düzeyinin yüksekliğini değil, tam tersini gösteren bir tutumdu bu.

Gerek Bursa'dayken, gerekse Konya'dayken, öğretmenleriyle olsun, başta Musa Kadızade olmak üzere arkadaşlarıyla olsun tartışmalarında Bedreddin daha farklı bir yol izlerdi: Karşısındakinin düşüncesi yanlış da olsa ona saygı duyardı. Bedreddin'in bir başka özelliği de, düşüncelerinde ve yargılarında bağımsız olabilmesi, eşya ve olaylara herkesten farklı biçimde, yepyeni açılardan bakabilmesiydi. Öte yandan, sıradan din bilginlerinin nerdeyse gurur duyarak kendilerini kaptırdıkları biçimsellikler ve enti püften ayrıntılarla ilgilenmez, işin özünü, can damarını yakalamaya çalışırdı.

Kur'an'daki ayetin, yoktan var eden, yaratan Tanrı kavramıyla nasıl bağdaştırılabileceği üzerine başlatılan tartışma uzadıkça uzamıştı. Bedreddin içlerinde en gençleri olduğu için, sorulmadan bir şey söylememek göreneği uyarınca daha ağzını açmamıştı. Sorduklarında ise şunları söyledi:

— Tartışmada, sanırım, ayetin ikinci bölümünü hep gözardı ettik. Şöyle deniyor burada: "...insanı yarattık ve onu sınamak için görür kıldık, duyar kıldık." Böylece, bu ikinci bölümüyle ayet, yaratmanın tek bir evrede olup bitivermiş bir iş değil; sonucunda, o bir tek zerreye başka şeylerin de karışmasıyla gören, konuşan insanın –bugün bildiğimiz anlamda insanın– oluştuğu uzun bir gelişmeyi vurgulamaktadır...

Kudüslü bir bilginin hafifçe gülümseyerek:

— Demek bir gelişmenin sonucu, insan?, dedi. İnsanı tıpatıp kendine benzer biçimde yaratan Tanrının iradesi nerde kaldı o zaman?

— Tanrı iradesinin gelişmeyle çeliştiğine ilişkin bir yerlerde bir şey mi okudunuz?

Dindar bir adam olan tüccar, evinin konuklar bölümünü olduğu gibi Türk topraklarından gelen genç bilginlere ayırdı. Evde Bedreddin'le Müeyyed'in emrinde çok zengin bir de kitaplık bulunuyordu. Ali Keşmirî yalnızca sözlü değil, yazılı bilgiye de değer veriyordu.

Her gün Bedreddin ve Müeyyed'le birlikte bir söyleşi tutturmak için yanıp tutuşuyor, kendisinin keşfettiği değerli bir hazineymiş gibi onlarla gurur duyuyordu.

İki arkadaş yiyip içip iyice semirdiler ve kendilerine de o zaman geldiler. Bedreddin artık ordan ayrılmaları gerektiğini düşünüyordu. Öyle ya, Kudüs'e birbirinden görkemli sofralara oturup göbek bağlamak için değil, bilim alanında derinleşmek için gelmişlerdi. Anlaşılan, buradan edinebilecekleri her şeyi edinmiş bulunuyorlardı.

Bundan sonraki durakları, bilimin ve inancın merkezi, Kahire'ydi.

Cömert, iyi yürekli koruyucularını incitmemeye çalışarak, Bedreddin ona niyetlerini açtı. Ali Keşmirî, tam tersine, sanki böyle bir şeyi bekliyormuş gibi, sevinçle:

— Çok güzel, dedi, Benim de Kahire'de işlerim vardı ve bir kervan düzüyordum oraya gitmek için. Bu durumda, birlikte gideriz.

Bir akşam saati vardılar Kahire'ye. Ali Keşmirî'ye ait, Nil kıyısına yakın koca bir konağa yerleştiler. Tüccarın, Kahire'de gerçekten de işleri vardı. Ama bu kez onu Kahire'ye ticari işlerinden çok, hiç görmediği, nerde olduğunu bile doğru dürüst bilmediği Simavna adlı bir kentten çıkan Bedreddin adlı genç bilginin Müslüman bilim dünyası üzerinde bir yıldız gibi yükselmekte olduğuna ilişkin önsezisi getirmişti. Ali Keşmirî adını, altı yüzyıllık bir zaman kütlesinin ötelerinden günümüze ulaştıran da, onun cömertliğinin yanı sıra işte bu sezgisiydi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Kahire

I

Mekke'ye hacca gidişi sayılmayacak olursa, Bedreddin tam on beş yıl hiç ayrılmadan Kahire'de yaşadı. Geçen hergünle, bilgilerinin sınırını biraz daha genişletiyor, yeni edindiği bilgilerle daha önce edindiği bilgileri karşılaştırıyordu. Ünü dünyayı tutmuş kitaplıklar, özel evlerdeki kitaplıklar, sultan kitaplıkları ve başka her türden okuma olanakları önünde öylesine gözkamaştırıcı bir hazine açmıştı ki, şu koca on beş yıl içinde, yemek, içmek, uyku ve benzeri –ne yazık ki– zorunlu gereksinimler için kendini kitaplardan ayırmak zorunda kaldığı tek bir gün ve geceye yazıklanmasın, böyle bir şey anımsamıyordu. Hele Kahireli bilginlerle birlikteliklerinin ona kazandırdıkları. Hele bunlar anlatılacak gibi değildi.

Şeriatın, adalete ulaşmayı kolaylaştırmak üzere yollandığına emindi. Bu yüzden de bütün gücünü tek bir amaca yöneltti: Şeriat yasalarını bütün derinliğiyle kavramak, bu yasaların ruhuna nüfuz etmek.

Yıllar geçti; şeriat yasalarının özünü değil de sözünü uygulayanlar –hem de en yüzeysel, en biçimsel anlamda uygulayanlar– onu kendileri için her gün biraz daha tehlikeli bulmaya başladılar. Bunlar, şer'i yasaların yorumlanabileceğinin akıldan geçirilmesini bile sapkınlık olarak niteliyorlar; bu dünyayı nicedir terk edip gitmiş olmalarına ve o zamanlardan bugüne koşulların yüz seksen derece değişmiş olmasına karşın vaktiyle kendilerine "mutlak otorite" denilen kişilerce konulmuş kaidelere tartışmasız uyulmasını istiyorlardı. Din ve ahlak kurallarına mantığa uygun bir biçim verme konusundaki her girişimi kafirlik olarak niteleyenler de bunlardı. Dogmatizm, inancı iğdiş ediyor, içeriğini boşaltıyor ve onu boş birtakım ayinler düzeyine indiriyordu. Ortodoks-fakihler sufi şeyhlerle aklı reddetme konusunda birleşiyorlardı. İki aşırı ucun, kollar iki yana doğru genişçe açıldığında ellerin sırtta birleşmesi gibi birleştikleri görülüyordu. Ortodokslar gerçekte aklın güçsüzlüğünün gösterisini yapıyorlardı. Yalnız, sufi şeyhlerden farklı olarak onların otoriteleri vardı.

Resmi ideolojinin temsilcisi olan din adamları için şeriat bilgisi, dünya nimetlerinden yararlanmanın bir aracıydı. Bunlar sık sık otoritelere

gönderme yapıyorlar, onların şeriat üzerine yazıp söylediklerini yalnızca kendilerinin biliyor olmasını da maddi çıkar konusu yapıyorlardı. Aslında sufi şeyhlerin çoğu için de çilecilik aynı işe yarıyordu. Aradaki tek fark, şeyhlere armağanların sözde gönüllü olarak sunulması, mollalara ve fakihlere ise gereksindikleri şeylerin topluluklarınca zorunlu olarak sağlanmasıydı.

Eşitliği, kardeşliği yücelten, yüceltmesi gereken din adına, baskının, yalanın, zulmün, ikiyüzlülüğün kutsallaştırıldığına tanık olan Bedreddin kitap üzerine kitap yazıyor, bilimsel tartışmalara katılıyor, geleceğin hukukçularını yetiştiriyordu. Yalnızca kendisinin değil, öğrencilerinin, dostlarının ünü de artıyordu. Ama çevresindekiler onun yüzünün her gün biraz daha karardığını görüyorlardı: Sanki düşünceleri birer kara bulut olmuştu da onların gölgeleri düşüyordu yüzüne.

Bedreddin dinlenmek için odasına çekilmişti. Az sonra kalktı, hiç acele etmeden giyindi. Omuzlarına kadar inen kefiyesini ve onun üzerine iki sıra olarak sardığı agelini düzeltti. Sarayda yaşayan öteki insanlar gibi değil, sıradan bir Mısırlı gibi giyinmekten yanaydı. Yalnızca bayramlarda ve özel günlerde öbür saraylılar gibi giyiniyordu.

Çok iyi dinlenmiş ve zihnen kendini toparlamış olması gerekiyordu: Akşam, saraya yakın ulemayla birlikte bizzat Sultan Berkuk’un da katılacağı bir yemekli toplantı vardı. Bedreddin aslında sultanın gizli amacını sezmiyor değildi: Berkuk’un niyeti, onu öğretmeni Sufi Şeyhi Hüseyin Ahlati’yle açık bir tartışmada karşı karşıya getirmekti. Hüseyin Ahlati, son kerte incelikli nedenler öne sürerek kendisiyle ciddi bir söyleşiye girmekten hep kaçınan ünlü fakihi nicedir izliyor, inceliyordu. Ama bu kez, Sultanın oğlu Ferec’in onuncu yaşına basması onuruna düzenleniyordu toplantı ve her ne gerekçeyle olursa olsun yan çizebilmek mümkün değildi. Aslında, bir bakıma da Bedreddin’in onuruna verilen bir yemekti bu: Çünkü küçük Ferec’in eğitimi işi Bedreddin’e verilmiş ve çocuk okuma yazmayı ve ilk bilgileri Bedreddin’den almıştı.

Yalnızlığın acısını en çok şu son yıl duymuştu Bedreddin. Yalnızlık çekmesi, kentin en yüksek tepesi üzerine kurulmuş, çevresinde aşılmaz duvarlar yükselen sarayda yaşamasından değildi bir tek. İktidar çevrelerine, doruktakilere yakın oluş, kişiyi halktan uzaklaştırıyordu. Ve iktidar ne denli güçlü, doruktakiler ne denli yücelerdeyse, yalnızlık rüzgârı da o denli içe

işliyor, insanın iliğini kemiğini donduruyordu. Ama Bedreddin'in sarayda pek az kişiye tanınan bir ayrıcalığı vardı: Canı istediği zaman, gecenin ya da gündüzün her saatinde saraydan çıkabilirdi. O da bu ayrıcalığından sık sık yararlanıyor, kente gidip, sadık dostu Müeyyed'in kendisini beklemekte olduğu yeniden yapılan Şeyhuniye medresesindeki hücresinde geceliyordu.

Evet, iktidarın doruklarına yakınlaşmış olmasından değildi yalnızlığı, bilimin doruklarına yaklaşmış olmasındandı. Düşünsel planda öyle uzaklara gitmişti ki, artık bu düşüncelerini paylaşabileceği hiç kimsenin kalmadığını fark ediyordu çevresinde. Bilimi ekmek teknesi gibi görenler için Bedreddin bir baş belasıydı. Bunu açık açık söylemiyorlardı elbet, ama için için onu böyle gördükleri belliydi. Bedreddin'in onlara açmaktan hiç sıkılmadığı gerçekler onları öylesine şaşırtıyordu ki, onların bu şaşkınlıkları Bedreddin'i yalnızca eğlendiriyordu. Ele avuca sığmaz zekasının gücünü hissederek, yarıştan önce piste çıkarılmış cins bir at gibi durduğu yerde duramıyor, bin bir muziplik yapıyordu. Ekmekçilerin onunla aynı düşüncede olduklarını söylemeleri, gerçekten aynı düşüncede olmalarından çok, korkularındandı: Çünkü Rumelilinin hiçbir itiraza yer bırakmayan öylesine sağlam bir mantığı vardı ki, onunla tartışmaya tutuşmaktansa her dediğini benimsiyor görünmek herkesin daha kolayına geliyordu.

Kendini en rahat duyduğu, en rahat düşünebildiği yer olan kitap mahzenine inerken Bedreddin ufacık bir hava deliğinden, saray duvarı üzerinde yükselen kulelerden birini gördü. Öğleden sonra güneşi altında cayır cayır yanan bu kulelerde, seçme köle ve tutsaklardan oluşan savaşçılar kalırlardı. Yiğitlikleriyle, cengaverlikleriyle ünlü Çerkes kökenli Memlükler de bu yuvarlak kulelerden birinde kalıyorlardı.

Sultan Berkük de bir Çerkes'di: Kafkasya'nın küçücük köylerinden birinde doğmuştu. Dokuz yaşındayken o dönemlerin en büyük tutsak pazarı olan Kırım'a, oradan da Mısır'a getirilmişti. Mısır'da kendisini, Kahire'nin ileri gelenlerinden, aydın bir kişi satın almış ve bu akıllı köle çocuğun medresede okutulmasını buyurmuştu. Berkük, medreseyi bitirince saraya armağan edilmiş ve burada aklı, yiğitliğiyle çabucak sivrilerek taht varisinin dadılığına atanmıştı.

Şaşılacak bir yanı yoktu bu atamanın; Selahattin döneminden başlamak üzere iki yüzyıl Mısır'da yönetim kadroları veraset usulüyle değil, kendilerini cenklerde kanıtlamış köleler ve paralı askerler arasından

seçilenlerle oluşturuluyordu. Bunlar arasından sultanlığa gelenler bile olabiliyordu.

Berkük, öğrencisi genç Sultanla pek çok cenge katıldı, birlikte omuz omuza çarpıştı. Sultan ölünce askerler kendisini Sultan ilan ettiler.

O günden sonra da Berkük, güzel havalarda sarayının damından, adlarını ölümsüzleştirmek için diktirdikleri piramitler görülen firavunların yönettiği ülkeyi yönetmeye başladı. Berkük, bacaklarından zincirlerle bağlı olduğu köle pazarından, Kahire'deki sedef kakmalı, altın, gümüş işlemeli tahta uzanan yolu, cehennem ateşleri üzerinde uzanan kıldan ince, kılıçtan keskin Sırat köprüsünü aşar gibi aşmıştı. Düşmanının kim olduğunu çabucak sezer; kılıçla, kurnazlıkla hemen hakkından gelirdi. En tehlikeli düşmanının yüzüne gülümseyerek bakabilir ve yine aynı gülümsemeyle bu düşmanını koyun boğazlar gibi boğazlayabilirdi. Kahire'de medrese, hastane yaptırmış, pek çok ülkeden bilim adamlarını çevresinde toplamıştı. Ün denen şeyin, taşla ya da ondan çok daha sağlam olan sözle berkitilmemişse, önüne geçilmez zaman selince unutulma ırmağına doğru sürünüp götürüleceğini kavrayabilecek kadar bilgiliydi.

Peki ama, Sultanı Şeyh Ahlati'ye bağlayan neydi?

Neden hiç onun öğütlerinin dışına çıkmıyor, sürekli olarak onun öğrencilerinin meclisinde bulunmak istiyordu? Hüseyin Ahlati, bütün sufi şeyhler gibi onunla Tanrı sevgisi üzerine konuşuyor, kendisini hakikat karşısında mahcup edecek işler yapmamasını telkin ediyor, kısacası onun ruh temizliği yolunda yürümesini sağlıyordu, hepsi bu. Bedreddin, Şeyh Ahlati'nin Sultana verdiği öğütleri anımsayınca, gülümsedi: "Tahtta otururken Tanrı'yı aramak, çölde yitmiş deveyi sarayın çatısında aramaktan farksızdır."

Aslında Sultanı anlamak mümkündü: İnsanların içlerinden geçeni okuma sanatının üstadı olan Şeyh, ona dostlarını düşmanlarından ayırmasında, düşmanlarının niyetlerini önceden anlamasında yardımcı oluyordu. Ya da kim bilir, sultan belki de yalnızca açık, içten bir söyleşi özlemişti, o kadar. Onun o koca sultanlığında bu sufi şeyhinden başka kim böyle bir şeye cesaret edebilirdi.

Yalnızlığın, insanın yüreğini buz kestiren soğuğu besbelli fakih Bedreddin Mahmud'un olduğu gibi Sultan Berkük'ün de yabancısı değildi.

Tavanın dört köşesine dağıtılmış kandiller, taht salonuna bitişik küçük odayı, gündüzün ufacık pencerelerinden giren güneşin burayı aydınlattığından daha çok aydınlatıyordu. Odanın bütün duvarları, baştan aşağı, tıpkı bir halı gibi tahta oyma bezeklerle süslüydü. Bu bezekler arasında yer alan ve alabildiğine incelmiş bir zevki yansıtan yazılarla geometrik figürler; kandillerin titrek ışığında zaman zaman bir yaprağı, çiçeği, kuşu ya da başka hayvanları andırıyordu; ama bu yalnızca bir göz aldanmasıydı; çünkü canlı varlıkların resmedilmesi, puta taparlığın bir kalıntısı olarak değerlendirildiği için kesinlikle yasaktı. Bir dantelayı andıran bezekler, taş duvarların sağlamlığını gizliyor ve eksiksiz bir uyum duygusu yaratıyordu.

Çağrılıların sayısı fazla değildi. Kahire'nin en bilge, en bilgin kişileriydi bunlar. Kahire dışından gelenler de vardı. Bedreddin, Kahire'deki ilk öğretmeni olan Mübarekşah'ın da çağrılılar arasında bulunduğunu görünce sevindi. Son yıllarda, mantık alanındaki ününe, iç dünyasını yansıtan şiirleriyle de ün katmıştı Mübarekşah. Kahire'nin başhekimi –Celâleddin Hızır– ile Mekke doğumlu başmüneccimi de buradaydı. Bedreddin ayrıca Bağdatlı ünlü bir matematikçiyle simyacıyı da gördü çağrılılar arasında. Bir tek Mısırlı yoktu burada ve Bedreddin büyük bir hoşnutlukla inançla bilimin millet ve ülkeden daha üstün olduğunu düşündü. Aslında onları burada toplayan şey de bilimle inançtan başka bir şey değildi.

Bütün bilginler içinde ikisi özellikle dikkat çekiyordu. İlkinin başında uzunca bir külahla bunun üzerine sarılmış bir sarık vardı. Boylu poslu, çelimli bir adamdı. Üzerinde, şafağın bütün renklerini yansıtan kırmızımsı-gri bir ipek cüppe vardı. İkincisi, görünüş olarak bu ilkinden belki daha azametliydi, ama başında basit bir derviş külahı, üzerinde de külrengi, kastarsız bir hannaniye vardı. Katrankarası sakallarını yarı yarıya gümüşsü teller süslüyordu.

Gözleri bal rengiydi; içbükey bir ayna gibi ışık toplamaya yaradıkları sanısı uyandıran iri gözlerdi bunlar. Bu iki kişiden ilki, ünlü tarihçi ve vakanüvis İbni Haldun'du. Aslen Mağripliydi. Sultan kendisini Mısır'ın bütün ulemasından üstün tutarak başkadı yapmıştı. Bedreddin'in nicedir gönlünden geçen bir şeydi bu ünlü bilgini dinlemek. Çünkü Mağriplinin baş

yapıtı sayılan “Mukaddime”yi okumuş ve hayran olmuştu. İbni Haldun bu yapıtında halkların özelliklerinin Yaradanın bir armağanı olarak görülmemesi gerektiğini, bu özelliklerin iklim, bitki örtüsü, toprağın durumu, kullandıkları aletler ve benzeri etkenlerle belirlendiğini savunuyordu. Topluluğun ikinci önemli kişisiyse, elbette, Sufi Şeyh Hüseyin Ahlati’ydi. Van Gölü kıyısında, Ahlat’ta doğduğu için bu adı taşıyordu.

Sultana gelince, kocaman başı, iri bedeni, üzerindeki değerli ama pek göze batmayan uzun hırkasıyla herkesten yüksekçe bir yerde oturuyordu. Giyiminin sadeliğiyle, herkesi rahat davranmaya davet ediyor gibiydi. Bir tek belindeki kuşak altın işliydi.

Hizmetkârlar hiç ses çıkarmadan bakır tabaklar içinde fındık, fıstık, meyveler getirdiler. Kızarmış bıldırcın ve öveç etinden oluşan yemek nefisti ancak çok bol değildi: Ölçüsüzce yiyip içme, çağrılıların ne yaşlarına ne de kişiliklerine uygun düşerdi.

Sultan, burada bilim ve inanç dünyasının bilgelerini topladığını, çünkü onların söyleşilerini dinlerken, kendisine armağan edilen büyük sevince uygun bir ruh dünyasına yüceldiğini söyledi. Sözünü ettiği büyük sevinç, taht varisi oğlu Ferec’in bilimleri başarıyla öğrenmeye başlamasından kaynaklanıyordu. Bu başarıyı borçlu oldukları kişi ise, oğlunu bilimlere karşı isteklendiren fakih Bedreddin Mahmud’dan başkası değildi.

Bedreddin yerinden kalktı, eğilip önce sultana, sonra bilginlere selam verdi.

İbni Haldun onun selamını başını sallayarak aldı, sonra Bedreddin Mahmud’un, rahmetli dostunun öğrencisi olduğunu ve kendisini yapıtlarından tanıdığını söyledi. Eğer okuduklarını yanlış anlamamışsa, meslektaşı Bedreddin Mahmud, hukukun çok daha ayrıntılı bölümlere ayrılmasını aklın gelişmesiyle açıklıyordu; aklın gelişmesi, toplumun gelişmesinin sonucuydu; toplumun gelişmesi ise, fıkıh bilginlerini, bir zamanlar dört büyük usta tarafından, yani Ebu Hanife, Malik İbni Anas, Aş Şafii ve Ahmed İbni Hanbal tarafından belirlenen genel ilkelerden özel ve daha belirgin hükümler çıkarmaya zorlamıştı.

Bedreddin protesto edercesine elini kaldırdı. Tarihsel olaylar arasındaki nedensellik fikri kendisine değil, eğer izin verilirse öğretmenim demekten büyük mutluluk duyacağı “Mukaddime” yazarına aitti. Kendisinin bütün yaptığı, onun bu büyük buluşunu hukuk tarihine uygulamaktan ibaretti.

Hukuk tarihine uygulamaktan ibaret, ha. Hukuk tarihine uygulamaktan ibaret... diye söylendi İbni Haldun; sonra birden sesini yükselterek:

— Bütün mesele de burada ya!, dedi.

Ne olursa olsun Mağriplinin yine de memnun olduğu görülüyordu. Sarımsı-soluk, yaşlı yanaklarında kırmızı benekler uçuşuyordu.

Bedreddin birden, giderek artan bir tedirginlik içinde duydu kendini. İki yanına bakındı. Şeyh Hüseyin Ahlati gözlerini ona dikmiş bakıyordu: Yaz güneşi gibi pırıl pırıl, yakıcı bakışlardı bunlar. Gözleri Bedreddin’in gözleriyle karşılaşınca belli belirsiz gülümsedi ve yüzünü Sultana çevirdi.

— Kralların büyüklüklerini çok düşünmüşümdür, Sultanım. Şimdi anlıyorum ki bu büyüklüğün temelindeki şey, ışıktır. –Şeyh bakışlarıyla odadaki herkesi şöyle bir taradı.– Hükümdarın, tahtı çevresinde topladığı bilim ışığı. Bu ışık oldu mu insan çevresini daha geniş, uzakları daha derinlemesine görür. Sizi kutlamama izin verin, Sultanım!

Müneccimbaşı fırsatı kaçırmadı ve on yıl önce, veliahtın doğduğu gün, talih zayiçesine bakıldığını anımsattı. Süheyl yıldızıyla Koç takımyıldızı ve bu takımyıldızın tamkarşısında, Terazi takımyıldızının az ötesinde duran Zühre’nin konumları, hep bir doğuş işareti vererek, veliaht için erkenden kavuşacağı bir bilgeliği muştuluyordu. Doğrusu yıldızların muştuladıkları kısmetin tıpatıp gerçekleşmesine şaşmamak elde değildi.

Müneccimbaşı bunları söyledikten sonra Bedreddin’e dönüp keçi sakalını sallayarak bir selam verdi. Yeniden herkes ona döndü: Doğuş işareti, onun, Kahire’ye göre kuzeydoğu yönüne düşen Osmanlı topraklarından gelişini vurguluyordu. Bedreddin, müneccimbaşının sözlerine yanıt olarak:

— Yıldızların ezeli hareketleri, Yaradanın gücünü dile getirir, dedi.

Şeyh Ahlati onun bu sözlerinde, ulemadan kişilerin hep yaptıkları gibi, bir övgüyle karşılaştıklarında Tanrının yüceliğini dindarca anma dışında, müneccimbaşının önbiliciliğiyle hafiften bir alay da sezdi.

— Ah, insanlar arası ilişkilerde de gerçekliğin böylesi şaşmaz kanıtlarına sahip olabilseydik! dedi Bedreddin’e yanıt olarak.

Mübarekşah dehşete düşmüş gibi:

— Yoksa siz İslamın Kur’an’ını böylesi bir kanıt saymıyor musunuz? dedi.

Ahlati gülümsedi:

— İzin verirseniz Rumi’nin sözleriyle yanıt vereyim: “Tanrı biliminin tümü yoktur Kur’an’da. Bir eczacı birine bir avuç ilaç vermişse, bu ilaçları alan kişinin, eczacının kendisine eczanesinde ne var ne yok hepsini verdiğini düşünmesi en hafif deyimiyle dar görüşlülüktür.” Başka türlü olsaydı, şeriat bilginlerinin, fakihlerin yorumlamalarına, açıklamalarına ne gerek kalırdı?

— İyi ama, diye söze girdi Bedreddin, yıldızların hareketleri için de bu alanın uzmanlarının tefsirlerine, zayiçe okuyucularına gerek yok mudur? Kaldı ki, saygıdeğer Şeyh Ahlati hazretleri de duyguyla, esinle yaratılmış yapıtlar yorum gerektirmedikleri halde, pek sevdikleri Celâleddin Rumi’nin açıklama ve yorumlarını içeren koca bir kitap yazmış bulunuyorlar. Bununla birlikte, Rumi hayranlarından olmadığım için, benim fazlaca fikir yürütebileceğim bir konu değil bu, biliyorsunuz.

Bedreddin’in sözlerindeki kendisine yönelik alayı fark etmemişliğine vuran Şeyh, gülümseyerek:

— Biliriz, dedi. Siz, bilginin yalnızca mantık yoluyla elde edilebileceğine inanırsınız. En azından duyguyla elde edilemeyeceğine, hele hele esrik duygularla...

— Çok doğru. Bildiğim kadarıyla duygu, düşünmeyi engeller: Esrime ise insanı bu olanaktan büsbütün yoksun bırakır.

— Bu, duyguların mı size, yoksa sizin mi duygularınıza yön verdiğinize bağlıdır.

— Eğer duygulara yön verilebiliyorsa, bu yine irade ve mantık sayesindedir. Hem, duygularımızı bastırmak, onlara yön vermek için

harcayacağımız zamanı, bilgimizi çoğaltmak için harcasak daha doğru olmaz mı?

— Bizim yolumuz harcama yolu ve bastırma yolu değil, çoğaltma ve geliştirme yoludur. Ama duygulara rağmen değil, duygularla, hatta en esrik duygularla, kızıp köpürmelerle, gözünü duman bürümelerle...

— Öfke, sarhoşluğa benzer. İnsan öfkeliyken kendinde değildir, kendini yönetemez durumdadır, yitirmiştir kendini...

— Biz de işte hedefe tam böyle ulaşılacağını düşünüyoruz: Kendinden geçerken kendini yitirmemek, ama kendine yeniden kavuşmak, kendini yeniden bulmak. Hakikate yalnızca akılla değil, tüm varlığımızla, benliğimizle ulaşmak.

— Bense bugüne dek hakikate ulaşma yolunu bilimin yolu olarak gördüm; duyguların, kızıp köpürmelerin yolu değil...

— Saygıdeğer fakih Bedreddin Mahmud, izniniz olursa size bir şey sormak istiyorum: Aklınız herhangi bir sorunun çözümüyle meşgulken, uyku uyumayı ya da yemek yemeyi unuttuğunuz hiç olmaz mı sizin?

— Olmaz olur mu Şeyhim! Hatta arkadaşım Müeyyed bu yüzden, “İnsan aç karnına ne bir sorunu çözebilir, ne de herhangi bir şeye akıl erdirebilir!” diyerek sürekli sitem eder bana.

— Peki karnınızı doyurduğunuz zaman, düşüncelerinizdeki devingenliğin yavaşladığını hiç fark etmediniz mi?

— Fark ettim, Şeyhim.

— Herhalde tam açıklayamadım: Bizim hakikati kavrama yolumuz aklı yadsımaz. Tam tersine: Biz aklı temsil olarak alırız. Ondan uzaklaşır gibi olmamız, kuşun uçmak için yerden uzaklaşmasına benzer.

Şeyh sustu. Bedreddin’in bam teline dokunduğunu fark etmişti. Düşünceye daldı.

Sultan Berkük ellerini ovuşturup duruyor, gözlerini tartışmacılardan bir birine, bir ötekine çeviriyor ve İbni Haldun’a, “Nasıl ama?” der gibi gururla

bakıyordu. Sanki önünde bilginler tartışmıyor da, ahırlarının en seçme atlarıyla biniciler yarış yapıyorlardı.

Bedreddin gerçekten de şaşıp kalmıştı. Hüseyin Ahlati'nin bilgisiyle, simyacılar ve hekimler arasında saygın bir yeri olduğunu biliyordu; ama yine de karşısında böylesine bilgili ve kültürlü birini bulacağını hiç mi hiç beklemiyordu Bedreddin. İnce bir bilgi cilâsının altından, cehaletle karışık zaptolunmaz bir fanatizm sergileyeceğini düşünüyordu şeyhin. Önyargı, yanılgının anasıdır. Ne doğru bir sözmüş meğer bu!

Şeyh Ahlati onun kafasından geçenleri anlamıştı.

— Aslında, dedi, sizin yolunuza büsbütün yabancı sayılmam ben. Bilimin o eşsiz hazinelerinden bizim de üç beş edinmişliğimiz vardır. Örneğin, bedenin daha çok çalışan organının öteki organlardan daha çok kana gereksinim duyduğunu biliyorum. Dolu midenin, kafanın çalışmasını azaltması da bundandır. Ama bütün öğrendiğim bunlar değil elbette! Sizin yolunuzda ben asıl, saygıdeğer kadı hazretleri ve veliahtın sevgili öğretmeni, sizin yolunuzda ben asıl, sizin kolayca ulaştığınız yücelere bu yoldan giderek kendimin ulaşamayacağımı anladım.

Dönüp İbni Haldun'a ve Bedreddin'e başını eğerek selam verdi.

— Aman Şeyh hazretleri, neler söylüyorsunuz!

— Yalnızca gerçeği söylüyorum... Bunun üzerine, eski yoluma döndüm. Hakikati bulmanın yolu sizin için kuşku, bizim içinse inanç... Sizi harekete getiren güç yarar, bizi harekete getiren güçse aşk...

— İnsanlara yarar sağlama arzusunu onlara duyulan aşktan ayırmak mümkün müdür?

— Bu, aşktan ne anladığınıza bağlıdır. Örneğin siz bizim oruçlarımızı, geceyi uyumadan geçirmelerimizi ve bu türden ağır bedensel uygulamalarımızı zararlı, insanlık dışı, en azından yararsız buluyorsunuz. Oysa bunlar sizin kuşku mantığınızın da yarar sevginizin de asla sağlayamayacağı bir şeyi sağlar: Aklı ve ruhu azad eder, hür kılar, erkin eyler. Kısacası, saygıdeğer fakih, biz, sizin zaman zaman uyku uyumayı ve yemek yemeyi bir yana bırakarak bilinçsizce yaptığınızı, bilinçli olarak yapıyoruz.

Bu işi bir kez anlayıp, bir kez bu yolun yolcusu oldunuz mu, gayri geri dönüşü yoktur...

Bedreddin birden:

— Ben de bu yolun yolcusu olmak ve sizin ardınız sıra yürümek isterdim, Şeyhim, dedi.

Sözleri kendisi için de beklenmedik olmuştu.

— Sizin yoldaşınız olmak, erişmeyi düşleyebileceğim en yüce şeydir, saygıdeğer fakih. Yoluma döndükten sonra, Hallacı Mansur'un beşyüz yıl önce kendinden geçerek "Enelhak!" diye haykırışındaki anlamı kavrayıncaya dek epeyce duraklamam, konaklamam, nice bin güçlüğün üstesinden gelmem gerekti. Vecd içinde onun o coşkulu yolundan yürüdükçe gördüm ki, ben dünya olmuşum, dünya da ben olmuş. Ben gayri bileceğimi bildim, anlayacağımı anladım diye düşünmeye başladım. Ama şimdi görüyorum ki, önümde daha aşmam gereken çok uzun bir yol var... sizinle birlikte...

Sultanın yüzünde tam bir şaşkınlık anlatımı vardı. Söz çarpışmalarında da, savaşta olduğu gibi her yolun mübah görüldüğüne alışmıştı. Özellikle ulemadan kişiler, tartışmadan üstün çıkmak için, her dil sürçmesinden, küçücük de olsa yapılacak her yanlıştan alabildiğine yararlanırlardı. Karşısındakinin haklı olduğunu sezer sezmez hemen onu aşağılamaya başlarlar, daha çok da, toz toprak içindeki eski formülasyonların kara koyu karanlığına sığınmaya çalışırlardı. Bunlarda ise sanki özsaygısı diye bir şey yoktu. Karşısındakinin haklılığını kabul etmek bile sanki onları aşağılamıyor, tam tersine yüceltiyordu.

İbni Haldun'un şaşkınlığı da sultanınkinden daha az değildi. Kendilerini birbirlerine açan, birbirlerini anlayan, seven iki insanın karşılaşması, dünyanın belki de en harika şeylerinden biriydi. Ama büyük tarihçi, şu anda gözünün önünde olup bitenlerin bundan da öte bir şey olduğunu seziyordu. Sezgisinin doğru olup olmadığını anlamak için de, en yaşlıları olmanın verdiği hakla söz aldı:

— Dört yüzyıl önce Nişabur'da bir şeyh ortaya çıktı... Saygıdeğer Hüseyin Ahlati'nin de izlediği yolda yüce doruklara ulaşan bu şeyh, basit halk için meclisler kurdu. Hakikat sevgisini ululadı ve düşüncelerini

doğrulamak için hadis ve ayetlere değil, aşk şarkılarına başvurdu, bu şarkılarla dinleyenleri coşturdu, kendilerinden geçirdi. Zengin kentlilerin armağanlarıyla cömert sofralar kurdu; müzik ve dans eşlik ediyordu bu sofralara... Bu yaptıkları için takip, tenkil ve küfür hiç yakasını bırakmadı. Ancak ünü ve bilgeliği katlini önledi ve bu yüce kişinin buradaki herkesçe bilinen adı yüzyılları aşıp günümüze ulaştı. Bu yüce kişinin adı Ebu Said Mayhani'dir... Günlerden bir gün, Nişabur'a büyük bir bilim adamı geldi. Bir başka alanda, müsbet bilimler alanında ün kazanmış bir bilim adamıydı bu. Mantık, felsefe çalışmalarının yanı sıra, çok ciltli "Tıp Tarihi" adlı bir kitabın da yazarıydı bu kişi. Sözünü ettiğim "Tıp Tarihi"ni gerek Şeyh Ahlati, gerekse bizim Tabipbaşı Celâleddin Hızır ve daha başka pek çok tabip çok iyi bilirler. Bu kişi hepinizin çok iyi bildiği gibi İbni Sina idi. İbni Sina, Şeyhle tanışmak istedi ve bunu onun da istediğini öğrendi.

Şeyhin müridleriyle bilginin yakınları, bu iki ünlü kişinin söyleşilerinin nasıl biteceğini birbirlerini küçümser bakışlarla izliyorlardı. Ancak bu iki bilim eri beklenenin tersine birbirlerinden hoşnut ve mutlu olmuşlardı. İbni Sina öğrencilerine dönüp, "Ebu Said benim bildiklerimi görüyor" dedi. Şeyh de müridlerine, "İbni Sina benim gördüklerimi biliyor" dedi.

İbni Haldun sözlerini şöyle tamamladı:

— İşte bu iki bilim eri, bilgiye ulaşan iki farklı yolun –aklın ve yüreğin– hak eşitliğini, bu sözlerle vurgulamışlardı.

Ahlati, birden:

— Kadı hazretleri, dedi, nurlu gözleriniz pek çok şeyi önceden görüyor, üstün zekanız pek çok şeyi önceden keşfediyor! Ancak demin benim önümde açılan yol hak eşitliği yolu değil, ondan çok daha öte bir şeydi, birlik yoluydu... Aklın ve yüreğin birliği yolu... Belki de buna bir fırsat demeliyim... Adı Bedreddin Mahmud olan bir fırsat...

Şeyh Ahlati sustu. Tıkanmış gibiydi sanki. İbni Haldun'un tahmini doğru çıkmıştı. Şeyh Ahlati'nin de içinden geçirdiği gibi, bilgiye ulaşan iki ayrı yolun birleşebilmesi, iki ayrı dünyanın; –tensel ve ruhsal dünyanın– dolayısıyla da tüm evrenin birliğinin yeni bir kanıtını oluşturuyordu. Bunun sonuçlarının ne olabileceğini ise bilmek şurda dursun, bu konuda bir kehanette bulunabilmek bile zordu.

II

Gece geç vakit sultan hareminin baş hadımağası, Meryem ile Cazibe'yi çağırıp üstleri başları için ileri geri bir sürü laf ettikten sonra, kızları doğruca sultanın bulunduğu odaya götürünce iki kardeş hemen yazgılarının belirlenmekte olduğunu anladılar. Öteki köle kızlarla birlikte, şarkıları ve danslarıyla hünkârı keyiflendirmek için huzura birkaç kez çıkmışlıkları vardı. Kızkardeşlerin, özellikle de büyüğün, –Meryem'in– genizden gelen, büyüleyici bir sesi vardı. Aslında sultan hareminde sesi güzel olmayan bir kızı tutmazlardı. Şarkı ve dans dışında haremdeki kızlar başka sanatları da öğrenmek zorundaydılar: Hünkârın haleti ruhiyesini keşfetmek, gönlünden geçenleri anlamak, şiirli konuşmalarla neşeli sözler ve şakalarla onu eğlendirmek, yorgun bedenini masaj yaparak dinlendirmek ve bir işaretiyle onun yatağını paylaşmak... Her şey bu sonuncuya bağlı olurdu: Kızın saraydaki durumu, mutluluğu, gönenci hatta bazen yaşamı. Ve bu anın gelmesini bazen çok beklemek gerekebilirdi. Ama değerdi beklemeye: Bir de bakmışsın artık bir köle değil, sultanın eşisin. Hele bir de erkek çocuk dünyaya getirebilirsen, ana sultansın. Ama çoğu kez bütün bunların tersi olurdu: Yıllar geçer ve kızlar çağrılma sıralarının gelmesini, anne olma hakkının doğmasını beklerken meyvesiz incir ağacı gibi kurur giderlerdi.

Sultanın gözdesinin, hemen her sarayın, hatta resmen bir haremleri bulunmayan sarayların bile havasına egemen olan kin ve nefret halkasıyla çevrili olmasına bu yüzden şaşmamak gerek. Çoğu kez, her türden sahte övücü sözlerin, pohpohlamaların bile gizlemeyi başaramadığı bir kin ve nefret olurdu bu. Ama gözde de, bu nefrete kendinden beklenen tepkiyi göstermekte gecikmezdi: "İktidar"a geçer geçmez, rakibelerine karşı alabildiğine acımasız, alabildiğine kıyıcı olur; kimini öldürtür, kimini çoluk çocuğuna varana dek boğdurturdu.

Sultanın sarayda olduğu zamanlar, harem sakinlerinin sinirleri kopuz üzerindeki öküz sinirinden teller gibi gerilirdi: Dikkatsizce bir söz, bir davranış; isterik haykırışlar, ayılmalar, bayılmalar, kısacası rezalet demekti.

Meryem'le Cazibe de uzun koridor boyunca yürürken, arkalarından kapkara bir nefretle dolu bakışların kendilerini izlediğini hissediyorlardı. Öylesine kara bir nefretti ki bu, kendilerine eşlik eden Sudanlı haremağasının abanoz derisi bile onun yanında apak bir kâğıt gibi kalırdı.

İki kardeş, bir buçuk yıl kadar önce, bir Habeş kabilesinin önderi olan babaları tarafından Sultan Berkük'e armağan olarak sunulmuşlardı. Anadilleri Amharca dışında tek bir sözcük bilmeyen kızlar, Kahire'deki saraya gelince Arapçanın yanı sıra kendilerine burada öğretilen, saraylara özgü pek çok şeyi öğrendiler; doğal zariflikleri, duyguluklukları da buna eklenince, iki kızkardeş, saray ozanlarının sultan haremine verdikleri adla, gül bahçesinin ziynetleri oldular.

Ayak bileklerine bir gam oluşturacak biçimde takılı halhallardan her adım atışlarında ahenkli sesler çıkararak zenci haremağasının ardı sıra alınyazılarına doğru yürüyen iki kızkardeş, kendilerini her şeye hazır duyuyorlardı; korktukları tek şey birbirinden ayrılmaktı.

Üç nöbetçiyi geçerek haremağasının ardı sıra girdikleri odada, yüzlerini örten kara tüllerin gerisinden sultanı, Şeyh Ahlati'yi ve taht varisi Ferec'in öğretmeni fakih Bedreddin'i gördüler. Bu iki bilim adamını haremin parmaklıklı pencerelerinin gerisinden birkaç kez görmüşlükleri vardı, ama onlar hakkındaki bilgileri daha çok duyduklarına dayanıyordu.

Berkük yerinden kalktı, kızkardeşlere yaklaştı; her ikisini birden omuzlarından tutup ileri doğru iterken, şunları söyledi:

— Kölemiz Meryem, artık size aittir, Şeyhim! Kölemiz Cazibe de, artık sizin kölenizdir, saygıdeğer fakih Bedreddin!

Sonra sertçe geri dönüp odadan çıktı. Verdiği armağanlara acımış gibiydi Sultan. Ama acınmadan verilen armağana da armağan denir mi?

İki bacı kulaklarına inanamadılar. Sultan hareminden kurtulmak, ama her gün birbirini tutmayan kırk ayrı kaprisini çekmek zorunda olacağın, haremlerinde onlarca kapatmaları bulunan ricalden birinin eline düşmemek! İnsaf merhamet nedir bilmeyen bir Memlük komutanın, hane halkının lokmalarını sayan pinti bir tüccarın ya da ulemadan bir riyakarın eline düşmemek..? Bunların yerine, yürekleri ilmin ışığıyla yumuşamış, çok kanlı olmayan, görgülü, bilgili iki insan..! Olacak şey miydi bu? Soluklarını tutmuşlar, kımıldamaktan bile korkarak öylece duruyorlar, hâlâ kulaklarına inanamıyorlardı.

Ahlati'yle Bedreddin birbirlerine baktılar. Ne yapmalı? Sultandan gelen bir armağan geri çevrilmez. Üstelik Berkük kültürlü bir kişi olarak

armağanına dostlarının özsaygısını okşayan bir de kinaye katmıştı. Söylenceye göre, bir vakitler Habeş hükümdarı, Muhammed peygambere Meryem adında bir kızı armağan olarak göndermişti. Böylece Sultan, Şeyh Ahlati'nin peygamber soyundan geldiğini, onun saygınlığına, üstünlüğüne sahip olduğunu vurgulamış oluyordu. Bedreddin ise, Cazibe'ye sahip olmakla, Şeyh Ahlati'nin bacanağı oluyordu.

Armağanları minnettarlıkla almaları gerekiyordu. Onlarla birlikte de, tabii, birtakım sorumluluklar ve yeni kaygılar üstleneceklerdi. Ne de olsa kendilerine armağan edilen şey, insandı. Şükür ki, Ahlati dul, Bedreddin'se bekardı.

Bütün bunlar bir an içinde geçti kafalarından. Tek kelime etmeden, kızlara kendilerini izlemeleri için, başlarıyla bir işaret yaptılar. Muhafızların eşliğinde saraydan çıktılar. Kale kapılarını geride bırakıp, Aysız bir gökyüzü altında cılız fener ışıkları ve tek tük yıldızlarla aydınlanmış sokaklar boyunca, önde ve arkada hizmetliler, önce Bedreddin'in kaldığı Şeyhuniye Medresesine, ardından da bir iki sokak ötede, İbni Tulun Cami yönündeki Şeyh Ahlati'nin tekkesine doğru yürüdüler.

Baş başa kaldıklarında Cazibe çevik bir omuz hareketiyle feracesini üstünden atıverdi. Müeyyid'in bıraktığı kandilin ışığında, eteklerini siyaha çalan koyu lacivert şalvarının içinde topladığı ipeksi yeşil elbisesi ışıldadı. Kara saç örgülerinin üzerine oturttuğu aynı lacivert kadifeden yapılma başlığını hafifçe düzeltip, yeni sahibinin evine gelen bir kedi gibi, usul, dikkatli adımlarla hücreyi dolaştı. Çıkma kemerli duvar gözünün orda biraz durdu: Bedreddin'in tamamlanmamış el yazmaları, kamış kalemler, bu kalemlerin ucunu temizlemekte kullanılan küçük çakı, kalemlerin fazla mürekkep toplamaması için kullanılan iplikler, rıh ve mürekkep hokkaları duruyordu burda. Sonra, duvara dayalı kitapların orada biraz yavaşladı. Yatakların dürülü durduğu yüklüğün oraya varınca, çabucak şilteleri çıkarıp yere serdi, yastıkları kabarttı, beyaz patiskadan bir çarşafla, parça kumaşlardan dikilmiş bir yorganı da şiltelerin üzerine serince, Bedreddin'e dönüp:

— Dinlenin efendim! dedi. Yorucu bir gündü sizin için... Vakit de geç oldu.

Bedreddin ürperdi: Sanki sesi olmayan bir varlıktan birdenbire ses çıkmıştı. Sözlerindeki anlamdan da utandığını hissetti.

Cazibe onun utandığını anlamıştı. Yaklaştı. Cüppesini çıkarmasına yardım etti. Çözmek için mintanının bağlarına uzandı. Ama Bedreddin ellerini tutup ona engel oldu. Cazibe'nin avuç içleri biraz daha açık renk olan yumuşacık, serin ellerden yayılan sıcaklık, Bedreddin'in derisine, oradan da damarlarla tüm bedenine yayıldı.

— Böyle bir şerefe layık olmadığımı biliyorum, ama izin verin hiç değilse bugün hizmet edeyim size, efendim!

Onun ta genizden gelen sesiyle büyülenen Bedreddin, karşılık vermedi. Cazibe, elini onun omzuna koydu ve belli belirsiz bastırdı. Bedreddin, oturdu. Cazibe, bu kez herhangi bir engelle karşılaşmadan onun mintanını çıkardı, boynuna ve omuzlarına masaj yapmaya başladı. Yarım daireler yaparak açılıp kapanan ve adeta görünmez bir ışık yayan koyu renk elleri, sırtında hareket ediyordu.

Bedreddin kendini sonsuz bir rehavet içinde duydu birden. Ancak içinde düşünsel hiçbir şey olmayan bir rehavet değildi bu. Tam tersine, kafası yepyeni düşüncelerle doluydu, ama o bu düşünceleri bir türlü yakalayamıyordu.

Saraydan gelirlerken Cazibe'nin nerede kalabileceği konusunu düşünmüştü: Şeyhuniye Medresesinin yandaki eklentisinde mi (bereket versin avludan buraya ayrı bir giriş vardı) yoksa kiralayacağı ayrı bir evde mi? Sonra, ev işlerinde kendisine yardımcı olması için bir hizmetçi bulması ya da köle satın alması da gerekecekti. Sultanın armağanının kendisine yalnızca yeni kaygılar getiren bir yük olacağını da düşünmüştü; ama şu anda anlıyordu ki, Cazibe onun ruh dünyası için yepyeni bir şeydi. Neydi? Bunu kendisi de tam bilmiyordu.

Bu arada Cazibe kendisini yatağa yatırmıştı. Bedreddin kafasının içinde uçuşan düşünceleri yakalamaya çalışıyor, ama başaramıyordu. Yapabildiği tek şey, öylece Cazibe'nin yüzüne bakmaktı.

Cazibe'nin de istediği, beklediği buydu sanki. Kandili söndürüp Bedreddin'in yanına uzandı, başını onun omzuna koydu. Yanakları ateş gibiydi, hafif dışarı çıkık dudakları Bedreddin'in çenesine değiyordu.

Bedreddin gözlerini kapattı; kendine hakim olmaya çalışıyordu.

— Bağışlayın, efendim; dedi Cazibe, Mutluluktan bir an kendimden geçer gibi oldum da...

— Ne suçun var ki seni bağışlayayım? Hem, mutlu olman için de bir neden yok.

Cazibe dirseği üzerinde doğruldu.

— Mutlu olmam için neden yok mu? Ya bana bağışlanan, bir bilim erine – hem de bilim erlerinin en yücesine– sevinç verme olanağı? Suçuma gelince... Sizin buyruğunuzu beklemeden, bunun size sevinç verip vermeyeceğini bilmeden yanınıza uzanmam doğru bir davranış mı?

Bedreddin onun başını kendine çekti...

Cazibe ona büyük bir sevinç bağışlamıştı: Onu anlamıştı. Evet, sanki yan yana büyümüşler gibi, sanki onun kanından, tenindenmiş gibi anlıyordu Cazibe kendisini. Bedreddin'deki her ruhsal kımıltı, devinim, onda yankısını buluyordu. Nasıl demeli, tansık gibi bir şeydi bu: Onunla Bedreddin kendini daha iyi anlıyordu.

Peki, ne veriyordu Cazibe ona? Dediğine göre, bilim erlerinin en yücesine hizmet ediyor olmaktan mutluluk duyuyordu ve galiba da bu sözlerinde içtendi. Ama Bedreddin ona böyle öğretildiği, daha doğrusu sarayda buna inandırıldığı düşüncesinden kendini bir türlü kurtaramıyordu. Onda kendisine yönelik bir sevginin göverdiğine inanç getirmeden ona herhangi bir köleye sahip olur gibi sahip olmak Bedreddin'e dehşetli acı veriyordu. Gerçekten de, kafese kapatılmış güzel sesli bir kuştan sevinç duymaya benziyordu bu. Mümkün müydü böyle bir şey? Bu kuşun kendiliğinden uçup gelip eline konmasının sevinci yanında bunun sözü edilebilir miydi?

Peki, o Cazibe'ye ne veriyordu? Ne verebilirdi? Temiz, rahat bir evceğiz mi? Ama saraydayken o bunun en mükemmeline, sırmalarla, satenlerle süslüsüne sahip değil miydi? Peki, özgürlük..? Özgürlüğünü veremez miydi?

Ama kendi kendini beslemeyi bile bilmeyen minik bir kafes kuşu, yırtıcı kuşlar karşısında korunmasız, umarsız değil midir? Hem bütün bunlar bir yana, fakih Bedreddin Mahmud, sen kendin özgür müsün sanki? Evet, seni

kimseye satamazlar, armağan da edemezler... Bunların dışında sultanın muhafızlarından, hizmetkârlarından ya da sarayın ileri gelenlerinden ne farkın var?

Otuz yıl önce, küçük bir çocukken, Edirne'de gördüğü maymunlu adam geldi aklına. Maymunun da, adamın da üzerinde gülünç mü gülünç, kırmızı, kolsuz bir mintanla, bacaklarına sımsıkı yapışmış, yeşil pantolon vardı.

Padişahın askerlerini eğlendirmek için soytarılık yapıyorlardı.

— Şu İslam bahadırlarına göster bakayım, gavur askerleri sefere nasıl çıkarlar?

Adamın omzundan çevik bir hareketle sıçrayan maymuncuk, göğsünü gururla kabartarak yerde bir daire çizdi.

— Peki seferden nasıl dönerler?

Maymun, yüzünde bir dehşet ifadesiyle gerisin geri efendisinin omzuna sıçradı.

— Ya bizim cengaverler nasıldır?

Maymun çığlığı andırır kesik kesik sesler çıkardı, gülmekten katılıyormuş gibi öne arkaya sallanmaya başladı.

Yeniçeriler kahkahalarla gülüyorlar ve maymunun dolaştırdığı hindistancevizi kabuğundan maşrapaya birbiri ardınca bakır metelikleri fırlatıyorlardı. Bedreddin'se şaşırmıştı: Maymun sadaka toplayacak yerde, ne diye kaçıp gitmiyordu.

O gün akşamüstü, omzunda maymunuyla evlerinin önünden topallaya topallaya geçerken gördü aynı adamı ve her şeyi anladı: Yeniçerilerin geniş sırtları, maymunun boğazından adama uzanan incecik zinciri görmesine engel olmuştu.

Berkük için sen de eğitilmiş bir maymundan başka bir şey değilsin, fakih Bedreddin! Belki senin dizginlerin biraz daha uzundur, hepsi bu!

Yo, hayır. Onun her şeye karşın sultanın öteki hizmetkârlarından farklı bir durumu vardı. Bilimiyle uğraşırken doğuyordu bu farklılık. İyi ama yalnızlığı başına bela eden de bu bilim değil miydi? Cazibe de

kurtaramayacaktı onu yalnızlığından. Ama kim bilir, yalnızlık belki de yalnızca özgürlüğe soyunmaydı, o kadar!

Bedreddin’in düşünceleri, bazen sonsuz derinliklere doğru boşanarak, bazen beklenmedik engeller karşısında durup birikerek, bazense suyu boşalan göller gibi sığlaşarak yeni, alışılmadık, engebeli bir yatakta akmaya başlamıştı. Şeyh Ahlati’yle oturup şöyle uzun uzun söyleşmeye her gün biraz daha fazla gereksinim duyuyordu.

Bedreddin’i her görüşünde seviniyordu Ahlati. Öğrencilerini, müridlerini bırakıveriyordu o geldi mi. Bedreddin’in ağır bir iç çatışması geçirmekte olduğunu görüyor, onun sıkıntısını hafifletmek, onu, ardında “yol”un başladığı eşiğe çıkarmak istiyordu.

Değişik konular üzerine oluyordu söyleşileri. Örneğin özgürlük üzerine.

— Özgürlük diyoruz, kurtuluş diyoruz... İyi ama, neden kurtuluş? Kimin kurtuluşu?

— Bir zamanlar bir kitapta okumuştum. Bir münzevi söylemiş: “İnsanoğlu, kendi kalıbının içinde yaşam boyu yalnızlığa tutsak edilmiştir”...

— Saygıdeğer fakih! “Mesnevi”nin ilk beyitini anımsıyor musunuz: “Dinle neyden kim hikayet etmede - Ayrılıklardan şikayet etmede.” Yüce Mevlâna, iki küçük dizeye, bilim adamlarının aşağı yukarı şu şekilde formüle ettikleri bir gerçeği sıkıştırmış: “Neye üflediğimizde ney sazlıktan, kamışlıktan koparılışını, başka bir deyişle doğadan ayrılışını anımsayarak kederlenir; tıpkı evrensel ruhtan ayrılmış bir insan ruhunun, bu ayrılmadan, yani hakikatten ayrılmadan kederlenmesi gibi.” Sizin şu geçmiş çağlarda yaşamış münzevi şu açıdan haklı: İnsan ruhu ancak ölümden sonra bütüne karışır, onunla kaynaşır. Aynı anda beden de görünür dünyada eriyip yok olmadadır.

— Ama ölüm insanı yok eder, insan varlığına son verir, öyle değil mi?

— Çok doğru. İnsan doğasının özünü oluşturan hayvansal olanla ruhsal olanın birliği parçalanır çünkü.

— İyi ama bizim konumuz insanın özgürleşmesi değil miydi?

— Özgürlük, bu sözünü ettiğim iki öğenin birliğini ve daha aşağı olanın daha yüce olana bağlılığını anlamadadır...

— Yani, Celâleddin Rumi'nin örneğiyle söyleyecek olursak, atın biniciye boyun eğmesi konusu... Peki ama, benim bilimle uğraşırken kendimi özgür duymam, hakikate giden yolun duygu değil, bilim olmasından değil mi?

— Sizin için, sevgili Bedreddin Mahmud, bilim yalnızca düşünsel bir çaba değil, aynı zamanda ruhsal bir çabadır da. Ruhsal çaba ise –ki biz buna aşk diyoruz– hakikate giden yoldur. Öte yandan, özgürlüğün ilk aşaması bağlılığı, bağımlılığı anlamaktır. Herkes için aynı olan bir bağımlılık. Bilim buraya dolambaçlı bir yoldan, iğrile kıvrıla gelir, aşk ise birdenbire ve dosdoğru gelir.

— Sözlerinizden kafeste bile özgür olunabileceği gibi bir sonuç çıkmıyor mu?

— Eğer kafesin kapısı açıksa; evet.

Bedreddin Cazibe'yi çağırdı. Karşısına oturttu.

Cazibe diz çöküp oturdu, ellerini karnının üstünde kavuşturup bekledi.

— Cazibe, hadi seninle bir anlaşmaya varalım: Ben senin efendin değilim, sen de benim kölem değilsin...

İri, kara gözlerini yerden kaldırıp ona baktı Cazibe. Gözlerinde öyle derin bir bağlılık ve acı vardı ki, Bedreddin içgüdüsel olarak, korunmak istercesine elini kaldırdı.

Cazibe başını önüne eğdi.

— Benden kurtulmak istiyorsunuz galiba, efendim?

— Beni yanlış anladın, Cazibe. Ben bu evde efendinin de kölenin de bulunmadığını söylemek istedim.

— Peki kim var bu evde?

— İnsanlar.

— Çok iyisiniz, efendim. Ama ben bir köleyim, sizse İslamın bilim erlerinin en bilgelerinden biri.

— Beni gözünde büyütüyorsun, Cazibe. –Bedreddin gülümsedi.– Kaldı ki ben burada seninle İslamın bir bilim eri olarak değil, öylece, bir er olarak birlikteyim.

Cazibe yere kapandı, onun cüppesinin eteğini öptü.

— Öyle iyisiniz ki, yanınızda köleliğimi unutuyorum...

— Öyleyse bunların sözleri de geçmemeli aramızda...

— Emriniz başım üstüne...

— Emir değil, Cazibe, rica. Her birimiz bütünün bir parçasıyız. Allah bütün insanları kendi suretinde ve tıpatıp kendine benzer yaratmıştır.

— Ama ben, kadınım...

— N'olmuş kadınsan?

— Allah erkek değil mi?

Şu kadınları anlayabilene aşk olsun! Cazibe gibi okumayı, sayı saymayı bileni bile böyle derse... Allahı tahta oturmuş, saçlı sakallı, Sultan Berkük'e benzer biri olarak düşünüyor. Devingen, canlı tablolar halinde düşünemiyorlar bir türlü.

— Tanrı, cinslerin ötesindedir, Cazibe!

— Bağışlayın, herhalde aptalca bir şey söyledim...

— Yok, Cazibe, hatta bu sözün bana yeni düşünceler ilham etti...

— Yanınızda belki daha akıllı olurum ben de...

Bedreddin, ne pahasına olursa olsun Cazibe'yi anlamalıydı.. Ona özgürlüğünü armağan edecekti, çünkü seviyordu onu; ama anlamak özgürlüğün ilk aşamasıydı. Ahlati'nin hakkı vardı.

Yeni düşünceler, Şeyhin tekkesinde yeni söyleşiler yapılmasını gerektirdi. Çünkü Şeyhin özgürlükle anlamak arasında kurduğu ilişkide belirsizlik vardı. Anlamak özgürlüğün bir aşaması değil, koşuluydu. Esasen özgürlük denen şey, bilip tanıdığın, anlayıp algıladığınla, her davranışını, ruhundaki her hareketi uyumlu kılmaktan ibaretti.

Ahlati, dinledi, evetledi.

— Özgürlük kavramıyla anlamak birbirlerinden yalnızca düşünsel kolaylık için ayrılabilir. Anlamak yolundaki her adım aynı zamanda özgürlüğe doğru bir adımdır. Ya da tersi: Özgürlüğü yaklaştıran şey, yanı sıra bilgi de getirir. Kendilerine bilim eri denen kimi kişilerin bilgiyi kavramadıkları, ama kendilerine mal ettikleri doğrudur. Bunların bu davranışlarının nedeni, bilginin bir bakıma bunların çevresinde bir set oluşturması, kendilerine ulaşılmasını engellemesidir. Ahlati, Bedreddin'in kendisini pek dikkatli izlemediğini fark edince, gülümseyerek:

— Hani sizin bir örneğiniz vardı dostum, diye ekledi. Ulemadan kimilerini eğitilmiş maymunlara benzetiyor ve bilginin bunlar için yalnızca kölelik zinciri olduğunu söylüyordunuz.

Bedreddin, özgürlükle anlamanın ayrılmazlığı düşüncesinin, kafasındaki karmaşa içinde yitip gitmesinden korkar gibi, dalgın dalgın mırıldandı:

— Aynı anda, aynı anda... Hiç kuşkusuz, zamandaşlık her nesnenin varlığının hem doğası, hem biçimidir; doğa ve biçim birbiri içine geçmiş durumdadır, ancak her zaman bir tanesini –daha önemli olanı– öne çıkmış olarak görürüz.

— "Aşk gerçeğin astrolabıdır", diye sürdürdü Şeyh sözlerini. Bu dizesinde yüce Mevlâna anlamanın iki türünü birleştirmekle kalmıyor, tercihini yürekten yana yapıyor. Kuşkusuz, aşktan yalnızca soyun sürdürülmesi tutkusunu anlamamak gerek. Aslında bu tutku dahi anlamanın hizmetindedir: Nice bilim erinin bilim yolundaki ilerleyişlerini, kadınlara duydukları aşk sağlamıştır. Ama unutmayalım ki, örneğin bir bakırcının sanatında ilerlemesi de bir aşktır. Bu aşk sayesindedir ki bakırcı işlediği metalin özelliklerini, onu bu özelliklerine uygun olarak işlemeyi ve ondan en güzel formda nesneler yaratmayı öğrenir, kavrar. Kısacası aşk, kendini aşkın konusu olan nesneyle özdeşleştirme, onunla tam olarak kaynaşma, bir başka deyişle özneyle nesne arasındaki çelişkileri ortadan kaldırma arzusudur.

Bedreddin, birdenbire içine düştüğü dalgın, düşünceli halden yine öyle birdenbire sıyrıldı. Gözleri yanmaya başladı. İncelik sınırlarının dışına çıkma ve muhatabının yaşına başına saygısızlık olarak

değerlendirilmeyeceğini bilse, herhalde bir pazar satıcısı gibi “Tuh!” deyip iki elini birbirine vururdu. Heyecanını güçlükle bastırarak, nesnesiz aşk olmayacağını, ama nesnenin aynı zamanda hem öz’ün önünde bir perde, hem de onun aynası olma gibi bir durumu olduğunu söyledi. Saygıdeğer Şeyh Ahlati’nin örneğiyle söyleyecek olursak, bakırcının yaptığı tabağa, onu yapan ustanın insani özü, “zat”ı da işlenmiş durumdaydı. Bakırcı yaptığı tabağı seyrederken, kendi insan özünün duyulabilir, gözle görülebilir, yani nesnel olarak duyumsanabilir (bu yüzden de kuşku götürmez) gücünü görerek sevinç duyar; aşkının nesnesi –örneğimizde, tabak– bir insan ihtiyacını giderdiği için de kendi insan “öz”ünden, genel olarak “insan”ın özüne, yani son olana, değişmez olana yani evrenin özdeksel bütünlüğüne katılır. İnsan özündeki, onu gözle görülebilir, bu yüzden de varlığı tartışılmaz güce dönüştüren bu “ikilik” yalnızca nesne aracılığıyla mümkündür, zira ayna olmadan yüz görülmez. İnsanlar arasındaki aşk da bir “amel”dir, ayna görevini yüreklerin gördüğü... Aşk bu niteliğiyle insanı mükemmelliğe ya da başka bir deyişle, kendi insansal özünü ele geçirmeye götürür.

Bedreddin’i dinlerken, Şeyh Hüseyin Ahlati yaşlı bedenini ılık ılık saran, anlatılması zor bir hazzın saadeti içinde duydu kendini. Bedreddin’in kavrayışındaki hızlılık ve derinlik onu şaşırtmıştı. Böylesi üstün yetenekli insanlar ancak yüzyılda bir doğardı.

Öyle ya da böyle, Hüseyin Ahlati’nin daha önce hiç duymadığı bir duyguydu bu ve yaşlı bilgin büyük bir şaşkınlıkla, kendinden çok küçük olan bu genç dostuna, sonradan izinden yürüyenlerin Celâleddin Rumi için kullandıkları sesleniş sözünü kullanarak, “Mevlâna” deme isteği duyduğunu fark etti.

III

Gecenin sessizliğini, uzak köpek ulumalarını, yüreklerinin vuruşunu dinleyerek yanyana yatıyorlardı. Cazibe’nin soluğunu yanağında duyuyordu Bedreddin ve omzuna dayalı bu güzel başı yastığa bırakıp kendisi de uyuyabilmek için onun soluğunun daha düzenli, daha derin olmasını bekliyordu.

— Size bir haberim var, diye fısıldadı Cazibe.

Sesinde utanıyormuş gibi bir titreşim sezdi Bedreddin; bekledi, bakalım gerisi nasıl gelecekti. Ama gelmedi gerisi.

— Seni dinliyorum, Cazibe.

— Bir yolcumuz var.

— Yolcumuz mu? Kim?

Şu erkekleri anlayabilene aşkolsun. Şu dünyada onun kocasından daha akıllı erkeği bulmak zordur, ama alın işte, o bile bunca yalın bir şeyi anlayamıyor! Onun tek üstünlüğü akıllı olması da değil: Ondan daha iyi, daha dikkatli bir başka erkek bulabilmek de zordur. Her kadın bilir: Aşk her şeyden önce dikkat demektir. Bedreddin'in kendisine yürekten bağlandığına inanmaya başlamıştı Cazibe. Ama ya şu, "Yolcumuz kim?" diye sormasına ne demeli? Meryem ta ne zaman anlamıştı. Hem Meryem şurda dursun, geçen hafta nalıncının karısı uğramıştı, oğlunu Bedreddin'in eğitmesini rica etmek için, o bile anlamıştı. Hem bunu anlamaktan kolay ne vardı: Bütün bir ay boyunca alnında ve boynunda lekeler belirip durmuştu. Herkesin nicedir bildiği şeyi en son seven erkek öğrenir, dedikleri, doğru olmasındı sakın?

O zaman, aşkın gözü kördü? Ama aşkın gözlerinin gördüğünü de biliyordu o: Ellerinin ve ayaklarının efendisi, aklının ve yüreğinin hakimi Habeş önderin özgür ruhlu kızını köleliğin kahrettiğini görmüş ve elinden tutup onu adım adım özgürlüğe götürmüştü. Onunla eşitiymiş gibi, aynı ana babanın çocuklarıymış gibi konuşmuştu. Peki öyleyse, ona durumu açıklamak neden bu kadar zordu?

Bedreddin birden anladı. Anlamasıyla da bir sevecenlik dalgası kapladı tüm varlığını. Ve korku. Bütün erkekler gibi, böyle bir habere hazır olmadığı anlaşılıyordu. Cazibe'nin başını omzuna bastırdı, onu tüm dünyadan korumak istercesine ya da kendisi onda gizlenmek istercesine sımsıkı kucakladı karısını. Onun karnında gerçekleşen esrarengiz mucizeden sanki dili tutulmuştu. Celâleddin Rumi'nin sorusu geldi aklına: "Kadın nedir?" Ve yanıtı: "Dünyanın ta kendisidir!" Söyleşileri sırasında Ahlati'nin duyduğuna benzer bir duygu sardı birden tüm varlığını. Sufilerin dilinde "kurb" -"yakınlık" adı verilen, kendini Tanrıya yakın duyma

biçiminde tanımlanabilecek bir duyguydu bu, ama yerini yine, zaman perdesinin ardında gizlenen bir korkuya bırakıvermişti.

Dilindeki tutulma geçince sordu:

— Uzun mu yolu yolcumuzun?

— Kısmetse, altı ayı var.

Ve işte kundaklanmış bebeciği kollarında. Çivitlenmiş, bembeyaz bezlerin içinden, görmeyen gök gözleriyle kendisine bakıyor. Kurbağa ağzına benzer dişsiz, minik ağzı, yarı gülümser, yarı ağlar biçimde çarpılmış. On altı yaşındaki Cazibe'nin acılarla doğurduğu, kaynar suda haşlanmışa benzeyen bu kıpkırmızı, küçücük beden, kendisiyle insan soyu arasında, yeni bir bağ; sonsuz olanın, evrensel olanın yeni bir son parçasıydı. Daha aklı erginleşmemiş bu yaratık, şu anda tümüyle kendisine bağlıydı. Hayır, Bedreddin daha kendi kendini halledememişken, bir de onun sorumluluğunu üstlenemezdi, hazır değildi buna. Yirmi şu kadar kitap yazmış, hukuğun her alanında yetkinleşmiş, en karmaşık hukuk sorunlarına kendi yanıtlarını getirmiş, kısacası kendi alanında kılı kırk yarabilecek ustalığa erişmiş bir kişi olarak, kendisi için neyin önemli olduğunu, hatta bu da bir yana, kendisinin kim olduğunu biliyor muydu ki? Eğer bilmiyorsa, başkalarını eğitmek, yetiştirmek gibi görevler üstlenmekle, koluna girip köre yol göstermeye soyunan bir başka kör durumuna düşmüş olmuyor muydu?

Kundaklı bebeyi Kasım'a uzattı. Yirmi yıl sonra, İznik Kalesinde doğan üçüncü oğlunu da kucağında kendisine getirecek olan zenci Kasım'dan başkası değildi bu.

... Körlerin kör yol göstericisi! Öğretmeni Mübarekşah'ın sayesinde Veliaht Ferec'in öğretmeni olmuştu. Peki ne öğretmişti bu çocuğa? Okumayı, yazmayı... Peki kitabın yazdığı gibi nasıl olunacağını öğretebilmiş miydi? Hayır! Bir zenci köle çocuğun dudakları hoşuna gitmemişti Ferec'in... Sözde, çocuk hoşnutsuzluğunu göstermek için kabartıyormuş dudaklarını... Oysa çocukcağızın dudak yapısı böyleydi, fırlaktı dudakları. Ama Ferec hançerini kaptığı gibi kesivermişti köle çocuğun dudaklarını. Daha on yaşındayken böylesine insanlık dışı bir işi gerçekleştirebilirse bu çocuk, yarın tahta oturup iktidar sahibi olduğunda

neler yapmazdı? Babası Berkük’ü alalım. Sıradan, cahil bir Memlük değildi Berkük, medrese bitirmişti. Peki, bitirmişse? Aksak Timur’un elçilerine yaptıklarını unutmak mümkün mü? Adamlar, hükümdarlarını cihan hakimi olarak adlandırmışlar ve ondan Berkük’e bir mektup getirmişlerdi. Timur mektubunda, “Babil Sultanı! Sana emrimdir: Bana sadakatle hizmet edeceksin, söz dinlemez olmayacaksın, yoksa sarayını başına geçiririm!” diyordu. Berkük, hemen oracıkta, taht salonunda elçilerin kafasını uçurtmuş, yere serili paha biçilmez halıları kana bulamıştı. Kuşkusuz Timur’un mektubu onur kırıcıydı; elçiler de küstahça davranmışlardı: Belden kemerle sıkılmış kısa ceketli, vaşak şapkalı, şaşı gözlü, çıkık elmacık kemikli, leş gibi at teri kokan elçilerden biri, söz meclisten dışarı, taht salonunun eşiğini sol ayağıyla aşmıştı ki, bu, ev sahibinin yüzüne tükürmekle eşdeğerdi. Ama cahilliğinden yapmıştı bunu adamcağız! Mektuptaki sözlerse, onların değil, efendilerinin sözleriydi; mektubun içeriğinden haberlerinin olduğu bile kuşkuluydu. En önemlisi de, onlar da Müslümandı. Bu bakımdan, sultanın öfkesini yenmesi ve adil, hakbilir olması gerekmez miydi? Hakbilir olmak mı..? Hiç egemen olmakla hakbilir olmak bağdaşabilir miydi?!

Bedreddin’in konuya ilişkin sorusuna Ahlati şu yanıtı verdi:

— Bundan kuşku duymak, Tanrısal adaletten kuşku duymakla eştir. Tövbeyi gerektirir bir düşünce biçimi. İlkelerle gerçeklik hiçbir zaman birbiriyle çakışmaz, arada her zaman kaçınılmaz bir mesafe vardır. Din adamlarının varlık nedenleri de budur, yani herkesten önce iktidardakileri adalete yaklaştırarak, aradaki bu mesafeyi olabildiğince daraltmaya, kapatmaya çalışmaktır görevleri.

Şeyh, sözlerine kanıt olarak, düşman için tümüyle aşılmaz olmasını sağlamak için kale duvarlarının berkitilmesi buyruğunu vermesinden sonra sultanla aralarında geçen bir konuşmayı aktardı. Evet, Sultanın düşüncesi yerindeydi, onaylıyordu, ama söz arasındaymış gibi, en sağlam duvarların iyi ve hayırlı işlerle yükseltilebileceğini de söyledi. Çünkü mazlumların inleyişleri, yakarışları en sağlam zırhları, en kalın duvarları aşabilirdi. Acıma ve iyillik halkın umudunun ve korunmasının, dolayısıyla da hükümdarın kendisinin umudunun ve korunmasının özünü oluştururdu. Allah hükümdara böyle bir kale kurabilmesi için gerekli esin ve coşkuyu verirdi inşallah!

Bedreddin gözlerini kaçırarak, saygıyla, hükümdarın bu öğüdü tutup tutmadığını sorduğunda, Ahlati, Rumelili fakihe, gidip bir tek Kahire'deki hastaneyi görmesinin bunu anlamaya yeteceğini söyledi.

Gerçekten mükemmel bir hastaneydi bu.

Bir pislik yuvasını andıran öbür hasta bakımevlerinde hastalar iki üç kişi bir yatakta yatma uğraşı verir; irinli yaralarını, sakat kol ve bacaklarını sergileyerek cami önlerinde dilendikleri birkaç mangırla da yiyecek paralarını çıkarmaya çalışırlardı. Kahire'de Sultanın yaptırdığı hastanede ise her hasta ayrı bir yatakta yatar, hekim, ilaç, yiyip içme harcamaları için tek kuruş ödemezlerdi. Hastane, içinde şırıl şırıl derelerin aktığı, ulu ağaçların gölgelerini cömertçe sunduğu kocaman bir bahçe içindeydi. Burada yalnızca tedavi yapılmaz, katarakt gibi ciddi ameliyatlar da yapılırdı. Bedreddin bütün bunları, okul arkadaşı, Hekimbaşı Celâleddin Hızır'ın eşliğinde kendi gözleriyle gördü.

Kendisi de bir şifa verici olarak ün salmış olan Şeyh'in öğüdüne uyan Sultan Berkük'ün, bedensel acıların dindirilmesi konusu üzerinde durması elbette hayırlı, yararlı bir işti; ama insanların ruhsal sağaltımları cephesinde işler pek de içaçıcı değildi Bedreddin'e göre ve bunu böylece Ahlati'ye söyledi. Şeyhe yanıt olarak o bolluk, gönenç kentinde fakihlerin, şeyhlerin ve ulemadan öteki kişilerin sultanın kayrasından nasıl yararlandıklarını anımsattı. Elbette, hep olduğu gibi, sultanın ilk gözettiği şey iktidarını güçlendirmekti. Ama acaba din adamları, din bilginleri halkın ruhsal sorunlarının, sayrılıklarının çözümü, sağaltımı için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar mıydı? Bu, konuyla ilgili kişilerin kendi kendilerine sormaları gereken bir soruydu; çünkü başkalarına kim olduğunu öğretmeden önce, sen kendinin kim olduğunu bilecektin.

"İşte bu nedenle, taht varisi Ferec'in de, başka herhangi bir kimsenin de bundan böyle eğitim sorumluluğunu üstlenebilmem mümkün değildir," diye tamamladı sözlerini Bedreddin.

Şeyh Ahlati dostunu onaylarca gülümsedi. Gençlikte olurdu böyle şeyler, yıllar önce o da yaşamıştı aynı duyguları. Saygıdeğer arkadaşı hiçbir kayıt ve şarta bağlı olmaksızın kendiliğinden var olan kâmil, müstakil ve mutlak manevi alemi, sınırlı ve göreli maddi alemle bir tutuyor, bunları özdeş

görmek istiyordu, oysa bu iki alem özünde birbirinin zıddıydı. Mamafih, özdeşleştirme tutkusu bir geminin yelkenleri için rüzgâr neyse, oydu.

Ahlati, Bedreddin'i yatıştırmış olduğunu sanıyordu. Ama bu kez, onca derin anlamlı olmasına karşın, sözleri, Rumelili fakihin ruhundaki fırtınayı dindirmek şurda dursun, daha da şiddetlendirmişti.

Bedreddin ilk çocuğunun adını İsmail koydu. İsmail'in doğumu, Müslümanlar ve Kıptî adı verilen Mısır Hıristiyanları için ortak bayram olan Şam en-Nesim'e denk düşüyordu. Baharın hafif ve hoşa giden ilk rüzgârlarını anlatan bir addı bu. Baharın ve "hamsin"in de ilk günüydü aynı zamanda. Kahire'yi çölden yoğun bir kum yağmuruna tutan ve birkaç hafta süren öğle rüzgârları eserdi bugünlerde.

El Mehmendar camisiyle Müeyyed'in evinin bulunduğu Zübeyla kapıları arasında yer alan dar sokaktan mide bulandırıcı, bozuk balık kokusu yükseliyordu. Halkın fesseh adını verdiği bir balık, ilkbahar sofralarının en aranan yemeği olduğu için bu mevsim büyük miktarlarda getirilirdi. Dedeler, nineler, kardeşler, baldızlar, bacanaklar, enişteler, görümceler, dayılar, amcalar ve bunların çocuklarından oluşan klan-aileler, sepetlerini yiyecekle doldurup nehir kıyısına giderler, burada ağaçların gölgesinde hava kararana dek yer içerlerdi. Akşamsa sokaklarda renk renk fenerler yakılır, hokkabazlar, şairler meşale ışıkları altında halkı eğlendirirdi.

Bedreddin günlerini hep evde geçiriyordu. Doğumu izleyen üçüncü gün, akşama doğru, kızkardeşini ve yeğenini görmek için Meryem uğradı. Yüzüyle, kahverengi gözleriyle Cazibe'ye çok benzerdi Meryem, yalnız daha uzun boylu, daha endamlıydı. Terbiye, incelik, özsaygısı yönünden de iki kardeş arasında büyük benzerlik vardı, yalnız Meryem'in hareketlerindeki yumuşaklıkta ve hiçbir zaman yükselmeyen ahenkli sesinde sarsılmaz bir irade sezilirdi.

Cazibe karşısındakinde güven uyandırırdı. Kızkardeşi ise, sükunet: Ona güvenin yeterdi, her şey nasıl olması gerekiyorsa, kendiliğinden, öylece hallolurdu. Bir yıl önce Şeyh Ahlati'ye bir oğlan doğurmuş ve çok büyük bir derviş tekkesinin başı olan bu yüce kişinin evinde bir dediği iki edilmeyen gerçek bir hanım olmuştu. Kararlı ve mütehakkimdi, bu yüzden de ağzından çıkan her sözü, her buyruğu (pek sık buyruk vermezdi, ancak zorunlu durumlarda olurdu bu), anında yerine getirilirdi.

Evin selamlık bölümünde Müeyyed'in gördüğü işe benzer bir işi harem bölümünde yerine getirmekte olan Kasım'la konuştuktan sonra kızkardeşiyle bebeği ziyaret etti Meryem ve hem lohusaya, hem de bebeğe iyi bakıldığını görerek sevindi.

İlk doğumun onca acısını ve heyecanını çekmiş olan Cazibe de kızkardeşini görünce, savaşın ateş çemberinden çıkan ve yaşamını tehdit eden bir tehlike şurda dursun, kendisini sevenlerin gösterdiği kahramanlığa saygı duyanların ilgi ve özenleriyle kuşatıldığını gören yaralı bir asker gibi sonsuz bir huzur ve mutluluk duydu. Kızkardeşinden, geceyi kendilerinde geçirmesini rica etti: Bedreddin'in de oluru alınınca, Meryem hizmetçisini eve gönderip Şeyhe haber saldı: Bu gece eniştesigilde kalacaktı.

Bütün ev erkenden uykunun katı sessizliğine gömüldü. Hizmetkârların gün boyu canları çıkmıştı zaten. Müeyyed'se oldum olası erken yatardı. Cazibe'ye gelince, kardeşinin elini ellerinin arasına almasıyla gözlerinin kapanması ve uykuya dalması bir oldu. Dışarda hamsin olanca öfkesiyle esiyor, hava deliklerinden kumların hışırtısı geliyordu. Tam elli gündür esiyordu rüzgâr ve bu süre içinde pek çok kişinin ölümüne, yaralanmasına neden olmuştu. Hem taşıyıp getirdiği tek şey çölün kumları değildi, insanların ruhlarını, beyinlerini de allak bullak eden bir şeyler vardı bu rüzgârda: Sağlıklılar uykularını ve iştahlarını yitirmişler, sakinler hiç sebepsiz kavga çıkarır olmuşlar, hastanelerde yatan deliler büsbütün kudurmuşlar, hastalar sapır sapır dökülmüşlerdi.

Meryem'i uyku tutmuyordu. Hava deliklerinde kumların hışıltısını duyunca yatağından kalkıp başını örttü ve havuzlu avluyu çevreleyen galeriye çıktı. Hizmetkârların uyanmasını beklemektense çatıya çıkıp eve taze hava girmesini sağlayan hava deliklerinin tahta rüzgârlıklarını kendisi kapatmaya karar verdi; yoksa tabak çanaktan yatak yorgana kadar kumların girmediği yer kalmayacaktı.

Çatıya çıkan merdivenlerin üzerinde, uzun bir zincirin ucunda dövme bir fener sallanıyordu. Bu demir kılıfın içinde toprak bir çanak vardı, çanağın içinde de yağ. Çıtırdayarak yanan kandilin isli alevi rüzgârda durmamacasına titreşiyordu. İki yandaki duvarlarda dev gibi gölgeler oynaşıyor, merdivenin ucu karanlıkta yitip gidiyordu.

Meryem basamakları el yordamıyla çıkıp çatıya ulaşınca kendisini delice esmekte olan Hamsin ve çok yüksekte duran Dolunay karşıladı. Hamsin, Memlükler mezarlığından doğru esiyordu. Meryem sırtını rüzgâra döndü. Sarı bir toz bulutu gerisinde pırıltısı bulanıklaşmış Ay, uyuyan kenti donukça aydınlatıyordu. Bab Zübeyla'nın kapı üstü minareleriyle Sali Talali camisinin kubbesi insana bunaltı veren ince toz perdesi gerisinden zar zor seçiliyordu.

Meryem birden çatıda Bedreddin'i gördü. Diz çökmüş, bir yanağını büyük bir toprak küpün ağzının keskin kenarına dayamış öylece duruyordu.

Epeydir buradaydı ve hep bu konumdaydı. Kendini başkalarına bir şeyler öğretebilecek durumda sanıp dururken, onca okumuşluğuna, yazdığı onca kitaba karşın, birden yaşamın bilgeliği karşısında umarsız, yaşama yeni bir şeyler katmaya yeteneksiz, şu küp gibi bomboş duymuştu kendini.

Baldızının itiraz kabul etmez, koruyucu, ahenkli sesine, yirmi ay önce kızkardeşine nasıl boyun eğdiyse, öylece karşı koymaksızın, çocuk gibi boyun eğdi. Çöktüğü yerden kalktı, elden ayaktan düşmüş ihtiyarlar gibi Meryem'in omzuna yaslanarak merdivenlerden inip odasına gitti.

Bu alçak tavanlı ama geniş odada, çubuk çizgili şiltelerin üzerinde karşılıklı diz çökerek sabaha dek oturup konuştular.

Ortaçağ vakanüvisleri ve tarih yazarları yapıtlarında bize binlerce ilahiyat bilgininin, fakihin, şeyhin, ozanın, bilim ve sanatın çilesini çekmiş nice değerli kişinin adlarını aktarmışlardır. Ama bunlar arasında kadınların sayısı yüzü ya bulur ya bulmaz.. Gerçekte de bilim, düşün, sanat alanında öncülük etmiş kadınların sayısı çok değildi, çünkü gerek İslam, gerekse Hıristiyan-Batı dünyasında kadın insandan sayılmıyordu. Mahkemelerde tanıklıkları bile kabul edilmiyordu kadınların. İlahi sorunların ele alındığı bir kitapta bir kadının adının geçmesi yüzkızartıcı değilse bile, uygunsuz, yakışıksız bulunuyordu. Kadınların adları çoğu kez mezartaşlarında bile belirtilmiyordu. Bu büyük haksızlık sonraki kuşaklarca düzeltilebilirdi belki, ama bu umut da gerçekleşmedi; kadınların adları derin bir unutulmuşluk içinde kaldı.

Sultan Berkük'ün, Sufi Şeyhi Hüseyin Ahlati'ye armağan ettiği Habeş köle Meryem; hiç kuşkusuz çağının olağanüstü kadınlarından biriydi. Kendi

özünü kavrama ve kendini yetkinleştirmede, iç dünyasını tüm insanlığın manevi dünyasıyla birleştirebilmenin pratik imkânını gördü.

Hayatta yolunu şaşırmışlar ve umutlarını yitirmişler için tek gerçek kurtuluş yoluydu bu ona göre. Bunları böylece saptayınca da, Şeyhin mücadele yoldaşı, sufiliğin en ateşli propagandacılarından biri oldu. Onun hakkında bütün bu söylenenler, ancak Bedreddin Mahmud'un yaşamöyküsündeki kimi anıştırmalardan çıkarılabilenlerdir. Yoksa Meryem üzerine adlı adınca yazılmış herhangi bir kaynak bulunmamaktadır.

Bundan altı yüzyıl önce, ilkyaz Kahire'sini tıpkı bugün olduğu gibi güneyden esen ve hamsin adı verilen rüzgâr bir toz bulutu ardında gizlerken, Meryem sabaha dek Bedreddin'e neler anlattı, bunu hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz. Besbelli Bedreddin'in yaşamöyküsünün yazarı da bilmiyordu bunu. Sözünü ettiğimiz yaşamöyküsünün yazarı, Bedreddin'in torunu Halil'den başkası değildi. Hani Börklüce Mustafa'nın sürgündeki dedesine, İznik'e getirdiği küçük Halil. Aslında Halil'in kaleme aldığı yapıtta dedesinin Kahire yıllarına ilişkin pek az bilgi var; yazdığı birkaç şey de, dedesinin kendi ağzından duydukları ya da yakın mücadele arkadaşlarının ona anlattığı şeyler. Ama kim bilir, Halil belki de Meryem üzerine pek çok şey biliyordu da, bunlara kitabında yer verebilmesi olanaksızdı? "O gece," diye yazıyor Halil, Cenabı Allah, Şeyhin yüreğindeki örtüyü kaldırdı, ona hakikate hizmet hırkasını giydirdi ve nice gizemli şeydeki gizi görmesini sağladı." Mecazlı, beliğ bir anlatım yoluyla Meryem'in, Tanrı hikmetinin aracı olduğunun gösterilmesi için o gecenin üzerinden yetmiş yıl geçmesi gerekecektir. Yaşamöyküsünün bir yerinde Bedreddin'in kendi sesi duyulacak ve şunları söyleyecektir: "Ve o Meryem'in yanında kendini, gülün yanında bir dulavratotu gibi duydu..." Tek bir satır... Ama nice sayfaya değen bir satır.

Meryem'in o gece Bedreddin'e neler anlattığını bilmiyoruz. Ama o geceki konuşmanın Bedreddin üzerinde nasıl bir etki bıraktığını biliyoruz. Bedreddin'e o anda gerekli biricik sözcüğü bulup söylemişti Meryem, burası kesin; çünkü herkes dünyada var olan bütün sözcükler içinde yalnızca o anda kendisine gerekli olanları, o anda anlayıp benimseyebileceklerini duyar.

Bedreddin sabah namazı için evden çıktı, ama namazdan sonra dönmedi: Ne eve, ne medreseye, ne de saraya. Cazibe'yle Müeyyed boş yere bekleyip

durdular kendisini. Öğle ve akşam yemeklerinde görünmeyen Bedreddin, gece, yatmaya da gelmedi eve. Şeyhuniye'deki hücresine kapandı herhal, diye düşündüler. Ama ertesi gün saraydan bir ulak gelip de, fakih Bedreddin Mahmud'un başına bir iş mi geldiğini, çünkü taht varisi küçük Ferec'in üç gündür onun bilim ışığından yoksun kaldığını söylediğinde, Cazibe'yle Müeyyed iyice kaygılandılar. Müeyyed, kendisi yollara düşüp aramaya başladı. El Meridani Camisine uğradı önce, ordan koca El Ezher'i ve yanındaki medreseyi baştan sona taradı, kentte ne kadar kitaplık varsa hepsine uğradı. Yoktu hiçbirinde. Sonunda Şeyh Ahlati'ye sormak geldi Müeyyed'in aklına. Sabahtan öğleye dek boğucu bir sıcak altındaki koşuşturmalardan sonra vardığı tekkede kendisini Şeyhin yanına bırakmadılar. Müeyyed aşırı derecede terli ve toz toprak içinde olduğu için miydi acaba bu engelleme? Hayır, Şeyh meşguldü de ondan: Tenhaya çekilmiş, halvet olmuştu. Yalnız mı? Hayır, yeni müridi Bedreddin Mahmud'la.

Müeyyed bunları duyunca olduğu yere yığılıp kalıverdi.

Meryem'le söyleştiği gecenin sabahı Bedreddin camiden çıkıp, delice esen ve insanın yüzünü kum tanecikleriyle kırbaçlayan rüzgâra karşı yürüyerek doğruca kaleye gitti. Sultanın muhafızlarını şaşkınlığa düşüren bir davranışla, verdikleri selamı almadan, kalenin önünden geçip, kentin dışındaki büyük Memlük mezarlığına vardı. Uzak ülkelerden gelip Mısır topraklarına hükmeden savaşçılarla ricalden kişiler bu yeraltı makberesinde sonsuz dinlenmelerine çekilmişlerdi. Memlük mezarları arasında, Şafii'nin dalgalar üzerinde yükselen bir gemiyi andıran mavimsi-gri kurşun kubbeli türbesi de yer alıyordu.

Sabahın o erken saatinde, mezarlık bekçisinden başka kimse yoktu çevrede. Bedreddin yeraltı mezarlığına girdi; serin ve yarı karanlıktı içerisi. Şafii'nin, sedir ağacından yapılma sandukasının üzerine kapandı ve ağlamaya başladı.

Kimin ardından döküyordu bu gözyaşlarını, kiminle vedalaşıyordu, sorsalar, o sıra bunu kendi de söyleyemezdi.

Hakka, hukuka, adalete, insanların yasaların önünde eşitliğine susamış bir insan olarak Bedreddin tüm umutlarının boş birer hayalden başka bir şey olmadığını anlamıştı: İnsanlara hükmedenlerin çırılçıplak açığa çıkan sefih

özlerini; onların aklı, vicdanı nasıl ellerinin tersiyle ittiklerini, yasaları nasıl küçümsediklerini görmüştü. Ve şu anda, aklın sınırsız erkine duyduğu inançla, geçip giden gençliğiyle, –hakkını veremediği gençliğiyle– vedalaşıyordu.

Onlarca yıllık emeğiyle, bütün umutlarını dile getirdiği ve şu anda unutulma nehrinin sularında bir an önce yitip gitmekten başka bir işe yaramayan kitaplarıyla vedalaşıyordu...

ALTINCI BÖLÜM

İki Yol

I

Hamallar tutup kitaplarını Nil Nehri’ne attırmasının, sırtındaki ipekli saray giysilerini çıkarıp, üzerine basit bir derviş abası geçirmesinin ve mal mülk olarak nesi var nesi yoksa dağıtmasının üzerinden bir yıla yakın bir zaman geçmişti. Varıp Şeyh Ahlati’nin önünde diz çökmüş, boyun eğdiğini, onun önderliği altında kendini yetkinleştirme yolunda yürümek istediğini söylemiş, iznini dilemişti.

Hüseyin Ahlati için görkemli bir zafer günü oldu o gün. Dile kolay: Resmi bilimin doruklarından, zamanın en büyük alimlerinden fakih Bedreddin Mahmud tekkesine gelmiş ve müridi olmaklığına iznini dilemişti.

O gece, ney ve nakkarelerden yükselen müziğe uyarak, dervişler, sabaha kadar, kendilerinden geçene dek dönüp durdular. Taht varisinin eski öğretmeni, eski fakih, Bedreddin Mahmud da dönenler arasındaydı ve yorgunluktan ayakta duramayana dek bu işi sürdürmüştü. Şafak söktüğünde ise, Şeyhle sonu gelmeyen söyleşilerine başlamış bulunuyorlardı: Öylesine bir söyleşiydi ki bu, ruhsal ve bedensel besinlerini almak için zorunlu ara vermeler, her ikisine de can sıkıcı bir terslik, engel olarak görünüyordu.

“Size, öğüt örnek olacak şey yine sizdedir, ama siz bunu bilmezsiniz” der sufi şeyhler. Bu sözün en dikkate değer yorumlarından birine göre, burada vurgulanan, herkeste bir “gizli öğretmen”in var olduğudur. Şeyh Hüseyin Ahlati’nin en büyük ustalığı da, bu “gizli öğretmen”in kolayca anlayacağı dili bulmayı bilmesiydi. Başka bir deyişle Şeyh, öğrencilerinin düşünce ve davranışlarını yeniden düzenlerken, her şeyden önce onların yaşam deneyimlerine başvurur, bunun önemini açıklar, eğer yaşam deneyimleri yeterli değilse, dağarcıklarını yeni deneyimlerle zenginleştirmeye çalışırdı.

Bedreddin, ulemadandı; ilahiyat, hukuk üzerine geniş bilgisi vardı; bu yüzden de Ahlati Bedreddin’le onun anlayacağı dilden, onun deneyimlerinin dilinden konuşuyordu. Kur’an metinlerine; dinsel öykü ve söylencelere dayanan bir dildi bu. Bedreddin’e buralarda anlatılanların

ruhbilimsel yorumlarını yapıyor, metafora dayanan yeni bir düşünsel yapı kurmaya çalışıyordu onda.

Aslında sufiler için tüm dünya bir büyük ad değiştirme olayından başka bir şey değildir: Hakikatin ad değiştirmesi... Makrokozmosun, evrenin sonsuzluğundan, mikrokozmosun –insanın– sonsuzluğuna dek, birbiriyle içiçe geçmiş sonsuz sayıda anlamın ad değiştirmesidir burada sözkonusu olan. “Sapından tutup küçücük bir çiçeği salla, yıldızların dayandığı temel sallanır” der sufiler. Evrenin birliği inancını dile getiren bir sözdür bu. Evren ise sufiler için, hakikatin birliğinin yansısından başka bir şey değildir. Evrende her şeyin birbiriyle ilişkili olduğu, karşılıklı bağımlılık içinde bulunduğu inancı, insan aklının bütün ilişkileri, bütün karşılıklı bağımlılıkları kavrayamayacağı inancıyla içiçedir. Sufilerin öğretim yöntemleri ise, konunun çerçevesini genişletmemek, tam tersine, konuyu olabildiğince dar tutarak derine inmektir. Genişlemenin gereği yoktur, çünkü nasılsa her şeyin, her olgunun temelinde birlik vardır.

Sufi şeyhler yıldızları, madenleri, sayıları, bitkileri de inceliyorlardı. Ama asıl konuları, birliği ve çelişkileriyle insandı; onun ruhsal dünyası, bilme, kavrama, öğrenme, kendini yetkinleştirme yetisiydi. Sufi şeyhler yüzyıllar boyunca hem kendilerinin hem de başkalarının bilinçaltını yönetmeyi ve yönlendirmeyi öğrenmişler, bilincin yanı sıra, insan bedeninde olup biten pek çok şeyi de kavrayabilmişlerdi. Bu işte anahtarları soluma olmuştu: Çünkü soluma bilinç dışı olarak gerçekleşiyordu, ama aynı zamanda bilincin yönetsel etkisi altında değişebiliyordu.

“Zikr” adı verilen ritmik ünleyişlerin eşliğinde yapılan derviş dansları, sufilerin inanışına göre hem insanı özgür ve erkin kılıyor, hem de tinsel güçlerin yoğunlaşmasını sağlıyordu. Dans ve zikr, solunum sistemine idman yaptırmaya yönelik, her ayrıntısı inceden inceye hesaplanmış karmaşık bir uygulamaydı.

Söyleşiye başladıklarında Şeyh Ahlati Bedreddin’e:

— Yüreğin aşırı büyük, dedi. Bilincinin onu haksızlıkla, adaletsizlikle barıştıramayacağı kadar büyük. Başkalarına kör oldukları için kızıyorsun. Peki ama işe neden kendinden başlamıyorsun?

Dış dünyanın kuruluşu iç dünyanın kuruluşuyla başlar. Sufilerin kuşaklar boyu işleyip oluşturdukları “tarikat”tır insanı buraya getirecek olan. Ve yürek bu yolculukta, körü elinden tutup yeden kişi görevindedir.

“Ve Şeyh ona bir kâse aşk sundu. O, bu kâseden bir yudum aldı ve sarhoş oldu. Yüreğinden yükselen çığlık gökkubbeye ulaştı. Kendisini sonsuz bir ummanın sularına gömülmüş buldu; ummanın ucunda peygamberler şaşkınlıktan öylece donup kalmışlardı.” Torunu Halil, elli yıl sonra, Bedreddin’in başına gelenleri böyle betimleyecekti.

Bedreddin yolun ortasına kadar şeyhin gözetimi altında, ama onun yardımı olmaksızın dört duraktan geçti. Bakışlarını dışsal olandan –geçici olandan sonsuz olana, saltık olana– çevirdi. Yasak edileni edilmeyenden kılı kırk yaran bir incelikle ayırdı ve yasak edilenlerden hep geri durdu. Sonra fazlalıklardan kaçınmaya başladı: Gereksiz giysilerden, lezzetli yiyeceklerden, yakınlarından, dostlarından, oğlundan, karısından... düşüncelerini hakikatten uzaklaştıracak her şeyden.

Peki nereye gidiyordu? Bunu bilmiyordu. Ülke ülke gezerek açık bilgiyi aradığı sıralar nereye gittiğini biliyordu. Çünkü bir kalabalığın içindeydi ve bu kalabalığın, nereye gittiğini bildiğini sanıyordu. Herkes böyle düşünür aslında: Madem ki bir sürü insan yürüyüp duruyor, demek ki nereye gittiklerini biliyorlar. Gerçekteyse kalabalık bir yere gitmez.. Doğar doğmaz sen de kalabalığın bir parçası olursun; sen doğana dek yine öyle hareket halindedir bu kalabalık. Kalabalıklar gezinir, dolanır, ama bir yere varmaz. Buna karşılık insana bir rahatlık duygusu verir; çünkü senden daha görmüş geçirmiş, daha yaşlı, daha deneyimli bunca insanın içindesin; elbette nereye gittiklerini bilen insanlardır bunlar.

Ama işte Bedreddin yüreğin içine düştü. Daha doğrusu yuvarlandı. Dipsiz bir kuyuya düşüş gibi bir şeydi bu. Yürek, ölçülüp biçilmiş, işlenmiş, hazırlanmış bir yer değildi. Orada yol levhası, işaret kazığı, şamandıra gibi şeyler de yoktu. Böylece gitgide daha büyük bir korkuya kapıldı Bedreddin.

Yeniden doğmalıydı. Ama bunun için önce ölmesi gerekirdi. Eski kalıp ona dar gelmeye başlamıştı artık. Ne yana baksa ne yana devinse; hep bir taş duvarla karşılaşıyordu, hep bir taş duvara çarpıyordu. Ama ölmek de korkunç bir şeydi. Geçmişin devamı değildi ölmek, kopuştu.

Gençliğinde kitabî bilgiyi ya da sufilerin deyişiyle “açık bilgi”yi edinmek için nasıl büyük bir tutkuyla atıldıysa şimdi de eski “ben”ini yok etmek, dogmalardan, kitaplardan, kendi yargılarından ve başkalarının yargılarından oluşan duvarları yıkmak için aynı tutkuyla atılıyor, yürek yoluyla anlamaya ya da sufilerin deyişiyle “perdenin gerisinde gizli bilgi”ye teslim ediyordu kendini. Bu yolda onu kışkırtmak gerekmiyordu, hatta tam tersine tutmak, yavaşlatmak, hızını kesmek gerekiyordu. Ama Ahlati ne onu, ne ötekini yapıyor, yeni müridinin kendini yok edecek ışığa atılan pervane gibi, kendi esrimesinin ateşi içinde yanışını sessizce izliyordu.

İyice zayıflamış, kara kuru bir beden; avurtları çökmüş, elmacık kemikleri dışarı fırlamış bir yüz; çukurlarına kaçmış, kor gibi yanan gözler; kendi içine çevrilmiş bakışlar... Bedreddin “sabır” aşamasına ulaştığında bu durumdaydı. En kahredici acılara bile hiçbir hoşnutsuzluk belirtisi göstermeden katlanma niteliğinin kazanıldığı aşamaydı bu. Sonra, tevekkül aşaması: Yaşamın tek bir güne, hatta ana bağlandığı aşamaydı bu... Çünkü sufilerin inancına göre dünya her an yıkılır, her an yeniden yapılırdı.

Sufilerin kendilerini “ehli vakt” diye adlandırmaları da bu yüzdendi: Her anı bütünüyle, dolu dolu yaşamaya çalışırlardı.

Bedreddin’in “sabr”ında da, “tevekkül”ünde de Şeyh aynı esrimeyi görüyordu. Bu durum, yeni öğrencisinin bir sonraki aşamaya, “rıza” durağına geçmesine engel oluyordu. Kaderin vurduğu her darbeye ya da sunduğu her başarıya, öfkelenmek ya da sevinmek şurda dursun, öfkelenmenin ya da sevinmenin akıldan bile geçirilemeyeceğini öğütleyen, hakikat yolunun yolcusuna bu niteliği kazandırmayı hedefleyen duraktı “rıza” durağı.

Sıcak bir Kahire sabahı, günlerdir aç ve uykusuz olan Bedreddin bitkin bir durumda Nil kıyısına indi ve az sonra da bayıldı. El Ezher medresesinde okuyan memleketlileri kendisini kumların içinde yüzükoyun yatar buldular, tepki vermez, kımıltısız bedenini bir arabayla tekkeye getirdiler. Şeyh Ahlati, Bedreddin’in yüzüne bir ayna yaklaştırdı, bileğini tuttu.

— Başlayın!

Neyler çalmaya, dervişler dönmeye başladılar. Bedreddin yüzünde hafif bir esinti duydu. Gözlerini açtı. Onun kendine geldiğini gören müridler

daha hızlı dönmeye başladılar. Bedreddin uzun süre dervişlerin söyledikleri şarkıyı, neylerin tutkulu sesini, ortada hızla dönen müridleri izledi... Anlayamıyordu: Yoksa ölmüş de dirilmiş miydi?

Şeyh onu kendi hücresine götürdü, bir ot şiltenin üzerine oturttu, sonra hiçbir şey söylemeden kor gibi yanan gözlerini gözlerine dikip bakmaya başladı. Bedreddin, Şeyhin bakışlarının ta yüreğine işlediğini duydu. Bu sessiz bakışma epeyce bir sürdü. Ta ki Bedreddin kendini tümüyle kurtulmuş, tüy gibi hafiflemiş duyana dek... O zaman Şeyh:

— Bir şey istemediğin zaman istediğin her şey senin olur, dedi.

— Ama Hz. İsa, “Siz isteyin, size verilecek ve çaldığınız kapı size açılacak!” dememiş miydi? Hakikat nerede, Şeyhim?

Şeyh, öğrencisinin sorusunu bir fıkrayla yanıtladı:

Bir gün kadı, Hoca Nasreddin’i çağırmış, sormuş:

—Kaç yaşındasın?,

— Kırk!, demiş Hoca. Kadı, şaşırmış.

— Beş yıl önce yaşını sorduğumda yine kırk demiştin!, demiş. Hoca Nasreddin, gururla:

— Adaletin temelleri benim üzerimde yükselebilir, kadı efendi” demiş. “Çünkü sözünün eri adamım ben. Yıllar önce ne demişsem, yine aynını söylüyorum.”

— Aslında sorun çok yerinde, diye sürdürdü sözlerini Ahlati. Aslında mantıklı düşünen herkes, bir bakıma, bu fıkradaki Hoca Nasreddin durumundadır. Çünkü gerçek, mantıklı değildir; sonsuzdur, ama değişmez değildir. Sonsuzluğu da bu yüzden, yani sürekli değişmesindendir. Hz. İsa’nın sözleri gerçektir; ama söylendiği yerde, söylendiği zamanda, söylendiği insanlar için. Benim sözlerimin İncil’de, Kur’an’da ve büyük din bilginlerince yazılmış kimi kitaplarda yazılanlarla çakıştığını gördüler mi; öğrencilerimin gözlerinin parladığını fark ediyorum. “Doğru, çok doğru!” diye başlarını sallıyorlar böyle durumlarda hoşnutlukla. Sözlerim, kitaplarda yazılanlara uymadı mı, susuyorlar. Oysa kendilerine kaç kez söyledim: Hangi kitap olursa olsun, nerede, nasıl yazılmış olursa olsun,

orada yazılanlar geçmiştir artık, yazıldıkları zamanki anlamlarında olamazlar bugün. Akıl, geçmişi biriktirir, çünkü bir fikre varabilmek için gerekli ölçütü yalnız geçmişten alır.

Akıl hep eski kapıları arar, hakikatse hep yenidir. Yeniden hareket etmek demek, geçmişte gizli olan her şeye ulaşmak demektir. Ve yenide gizli olan her şeye. Zaman, yer ve insanlar şekli belirler ve şekil böylece sonsuzcasına değişen ölümsüz hakikate dönüşür...

Bu öğüt, Bedreddin için anlama kâsesinden alınmış ikinci bir yudum oldu. Ama bu kez "gökkubbeye ulaşan bir çığlık kopmadı göğsünden", tam tersine, suskunlaştı, "kendi kendini tanımanın uçsuz bucaksız deryasına gömüldü."

Arada bir Şeyh ona bilmecemsi öyküler anlatıyor, yorumu kendisi yapmayıp, tıpkı bir ödev gibi, öykünün içerdiği gizli anlamını ondan istiyordu.

Müridlerinde yeni bir düşünce yapısı geliştirirken sufi şeyhlerin sıkça başvurdukları bir yoldu bu. Sufilere göre, hakikat öğrenilmez. Hakikat, deneyimdir. Hakikat, öğretilen değil, olunan şeydir. Hakikate bilgiyle değil, anlamayla ulaşılır. "Bilgi, yalnızca belleğinizin bir parçasıdır. Anlamaksa varlığınızın bir parçası." Kişiyi, anlamayı olanaklı kılan duruma götüren tek yol "tarikat"tır.

Sufi şeyhler, şarkı söyleyip dans etmeyi, çeşitli dinsel dogmalar ve kuramlar üzerine düşünüp yargıda bulunmaya yeğlerlerdi. Yaşama bakışları da resmi dinsel görüşe uymazdı. Onlara göre yaşam o bir törenler yığını değil, bayramdır: Şarkı ve dans, ağaçları sallayan rüzgâra, dallarda cıvıldaşan kuşlara, toprağı sulayan bulutlara yakın olmayı sağlar. Şarkı ve dans, insanı bukağılarından, yalnız kalmış "ben"in sınırlılığından kurtarır, onu özgürleştirir ve bütünün bir parçası yapar.

Bir gün Bedreddin Şeyh'e gönül borcunu dile getirecek oldu:

— Siz olmasaydınız, bilim denen karanlığın içinde yitip gidecektim. Ama Şeyh kabaca kesti sözünü:

— Aynı gönül borcunu benim yerime bir solucana ya da bir kurbağaya da duyabilirdin. Öğrencisindeki şaşkınlığı görünce, sözlerini açıkladı.

— Şeyh Şibli’ye, “Sana hakikat yolunu gösteren kim oldu?” diye sormuşlar, “Bir köpek”, demiş Şeyh ve anlatmış: “Bir gün, bir su kıyısında, susuzluktan ölmek üzere olan bir köpek gördüm. Köpek, içmek için suya her hamle edişinde suda kendi suretini görüyor ve bunu başka bir köpek sanıp korkuyla geri kaçıyordu. Sonunda susuzluğu içindeki korkuya üstün geldi ve köpek suya atladı. Atlamasıyla da sudaki suret kayboldu. Gereksindiği şeyle kendisi arasındaki engel, kendisiydi. Ben de, kendim sandığım şeyin aslında içimdeki engel olduğunu anladığımda engel ortadan kalktı. Ama bana yolumu ilk gösteren bu sokak köpeği oldu.”

Öğrenmeye hazır durumda olan, kimden olsa öğrenir... Şibli’nin sözlerini herhalde böyle anlamak gerek, diye düşündü Bedreddin. Yani öğrenmek, öğretmene değil, sana bağlı. Eğer sen olgunlaşmamışsan, değil herhangi bir öğretmen, peygamber olsa sana bir şey öğretemez. Eğer sen hazırsan, bir köpek bile sana hakikat yolunu gösterebilir. Yaşadığımız her an, bizim için bir rehberdir. Ve ben her gün bana yol gösterecek fırsatları görmeden, yanlarından geçip gittim. Bildiğimi sanıyordum çünkü, buydu benim talihsizliğim. Ben biliyorum, diyordum. Oysa kim ki bilir; bir daha hiç öğrenemez. Önce, bilmediğini bileceksin. O zaman öğüt-akıl dört bir yandan yağar üzerine. “Bir gün, bir su kıyısında, susuzluktan ölmek üzere olan bir köpek gördüm...” Susuzluktan ölecek halde su kıyısında duran bendim. Peki beni suya atlamaktan ne alıkoyuyordu? Korku. Kıyı, bildikti; suya atlamaksa bilinmezliklere dalmaktı. Bilinmeyen, akıcıdır, boyuna değişir: Su gibi; bilinen, ölüdür: Kıyı gibi. Korku her zaman: “Alışkın olduğundan şaşma” der. Ve ben hep bildiğim yolda yürürüm. Sürekli aynı yolda. Mutsuzdum, ama mutsuzluğumu terk edemedim: Bir alışkanlık olmuştu benim için mutsuzluğum çünkü... “Köpek içmek için suya her hamle edişinde, suda kendi suretini görüyor ve bunu başka bir köpek sanıp korkuyla geri kaçıyordu.” Suda gördüğü kendi suretiydi; kimse yoktu suda. Yapayalnızdı bu sokak köpeği, tıpkı benim şu soğuk dünyada yapayalnız olmam gibi. Hiçbir zaman kendi kendimin sınırları dışına çıkamadım. Buydu benim mutsuzluğum. Ben biliyorum, diyordum sürekli. Biriyle mi karşılaştım, hemen onu imliyor, ona dair kendi imgemi yaratıyordum. Yargılıyordum. O insan kayboluyor, geriye benim onun hakkındaki yargım kalıyordu. Ben gerçeklikte, yer alan insanla değil, kendi yarattığım imgeyle, kendi yargımla söyleşiyordum. Ta ki Cazibe’ye kadar. Cazibe’yi sevdim. Sevgi, yargı değildir. Sevgi, heyecandır. Sevgi parça değil, bütündür. Ben

Cazibe hakkında yargıda bulunamazdım. Cazibe'yi, o nasılsa öylece anlamak zorundaydım. Aşk beni Ahlati'ye getirdi, bana doğru yolu gösterdi. Benim köpeğim, Cazibe'ye duyduğum sevgi oldu.

Sanki bir pişmanlık nöbetine tutulmuştu Bedreddin; pişmanlığın acımasız saldırısı altındaydı. Her an çevresi sayısız yol göstericiyle doluydu, o ise bir çekmece gibi kapalı, cevahir kutusu gibi kilitliydi... Bunca yılı boşa harcamıştı.

Bedreddin gitgide daha sık yalnız kalır, içine kapanır oldu... Ta ki Şeyhten "erbain" izni çıkana dek... "Erbain", Arapça kırk demektir ve hakikat yolu yolcularının son ağır sınavlarından birini dile getirir. Hiçbir şey yemeden, hatta nerdeyse su bile içmeden, yapayalnız geçirilen kırk gün...

II

Bedreddin'deki değişiklikler herkesi yadırgatacak boyutlardaydı. Çok önemli bir kişiydi çünkü Bedreddin. İslam dünyasının en büyük hukukçularından biriydi, pek çok ülkede onlarca değerli öğrenci yetiştirmişti ve şu anda da taht varisinin öğretmeniydi. En karmaşık konularda şeriatın ne dediği onun fetvalarından öğrenilirdi. Vaaz verirdi. Yazdığı kitaplar, nice ulema için ders kitabı niteliğindeydi. Şimdiyse ne vaazlar, ne bilimsel tartışmalar, ne de kitaplar kalmıştı. Öğrencilerinden, dostlarından, ulemadan, ailesinden uzaklaşmıştı. Herkes şaşkınlık içindeydi. En fazla üzüntü içinde olanlar da memleketlileriydi. Genç Osmanlı Devleti din adamlarının umuduydu, Bedreddin. Bu ülkede yasaların güvencesi olması, din ve bilim alanındaki yetkinliğiyle bu devletin yapısına güç vermesi bekleniyordu kendisinden. Açlık ve geceler boyu süren uykusuzluk bedenini çökertmiş, dahası yaşamını tehdit eder olmuştu. Nazar etmişlerdi Bedreddin'e, yoldan çıkarmışlardı onu... Ve bunu yapanlar da şu serseri, sefih dervişlerden başkası değildi. Bedreddin'in babası Kadı İsrail'in şeyhleri ve dervişleri sevmemesi boşuna değilmiş demek.

Böylece, karar verdiler: Müeyyed hemen Edirne yoluna düşecekti. Kadı İsrail oğlunu ona emanet etmişti ve Müeyyed'in birkaç aydır Bedreddin'i gördüğü yoktu. Gidip olup bitenleri anlattı mı, Kadı herhalde oğlunu yanına çağırır ve tuttuğu yolun yanlış olduğunu anlatırdı ona. Bedreddin'in, babasından başka kimseyi dinleyeceği yoktu.

Müeyyed atını eyerledi, hemşerileriyle helalleşti, Cazibe'nin hayır dualarıyla yola koyuldu. Yüksek duvarlarla çevrili, göz kamaştırıcı zenginlikte, kalabalık kentleri geride bıraktı. Her yerde halkı dehşete salan bir söylenti vardı: Kuzeydoğu yönünden, Moğollardan beri benzeri görülmemiş bir istilacılar ordusu ilerliyordu. Başlarında, kendini cihan hakimi olarak adlandıran Timur vardı. Çok iyi korunan ve hiçbir düşman içeriye adımını atamaz diye ünlenen Sivas kentine on sekiz günde girmiş, kenti koruyanların cesetlerini dağ gibi yığıp, taş üstünde taş bırakmamıştı. Sivas'ın işini bitiren Timurleng'in şimdi de Malatya'ya doğru yürüdüğü söyleniyordu.

Bütün bu söylentiler Müeyyed'in bir kulağından giriyor, bir kulağından çıkıyordu. Derler ki: At evine dönerken daha hızlı koşar. Müeyyed de bir an önce yurduna ulaşmak istiyordu.

Denize ulaştığında büyük bir sevinç duydu Müeyyed. Karşı kıyıda minareler; damlar, Gelibolu'nun yamaçlarına yayılmış selviler görülüyordu.

Batan güneşle, suları kırmızıya boyanan boğazı geçerken, kasabanın daracık sokaklarında ilerlerken yüreği hem sevinç türküleri söylüyor, hem acıdan sıkışır gibi oluyordu. Türküler söylüyordu: Yurduna, öz topraklarına kavuşmuştu çünkü. Ve acı duyuyordu: Nice yıllarını bu topraklardan uzaklarda geçirmişti.

Geceyi eski bir tanıdığının evinde geçirmeye karar verdi. Bedreddin'in babası Kadı İsrail'in öğrencilerinden, hatiplik yapan bir arkadaşıydı bu. Daha oturup hal hatır bile soramamışlardı ki, avluda nal sesleri duyuldu. Dışarı bakmaya giden ev sahibi, az sonra yanında yeni bir konukla döndü. Çam yarması gibi bir oğlan irisiydi bu. Müeyyed dikkatle süzdü yeni konuğu ve tanıdı: Çocukluk arkadaşı Şahne Musa... Evet, oydu. Sevinçle kucaklaşıp öpüştüler.

Musa, subaşı olmuştu; görevi gereği doğrudan doğruya Kadı İsrail'e bağlı olarak çalışıyordu. Kadı İsrail'in bütün kitaplarını kaldırıp Nil Nehrine atan oğlunun başına gelenlerden haberi vardı. Şahne Musa, Mısır'a gidiyordu.

Kadı İsrail, gidip oğlunu getirmesini istemişti kendisinden:

Oğlum, yaşlı babasının öbür dünyaya gözleri açık gitmesini istemiyorsa, seninle birlikte yurda dönsün. Dönsün ki, Sultanın buyruğuyla Edirne'de

yaptırılmakta olan medresede bilimin ışığını yaksın. Ve de elini çabuk tutsun, çünkü ülkemiz üzerinde kara bulutlar toplaşmakta.

Şahne Musa'yla Müeyyed o gece, ertesi gün ve daha ertesi gece, Gelibolu'da hatibin evinde enine boyuna konuştular. İkinci gecenin şafağında da, ayrı ayrı yönlere doğru at sürdüler. Müeyyed, Edirne'ye, Şahne Musa ise Kahire'ye doğru. Musa'nın elini çabuk tutması gerekiyordu: Timur orduları şimdi de Şam üzerine yürüyorlardı.

Şam'a bir buçuk günlük yolu kalmışken, Musa müthiş bir uğultu duydu. Önce deprem oluyor sandı. Sonra, herhalde gök gürlüyor, dedi. Hatta başını kaldırıp gökyüzüne baktı. Hayır, gök alabildiğine açık, bulutsuzdu. Sonunda anladı Musa: Davullardan çıkıyordu bu gümbürtü. Hemen önündeki tepeye tırmanıp baktı: Karşısındaki küçük, kayalık vadi binlerce kısa boylu, basık yüzlü askerle doluydu. Savaş düzeninde değil, yürüyüş düzenindeydiler. Silahları atlarının terkisinde süvariler, yedek atlar, mekkareler, at kuyruğundan yapılma alay işaretleri, bölük flamaları, mızraklı süvariler, develer, filler, uzun tüylü Moğol atları, piyadeler... Müthiş bir toz kaldırarak ve pis bir koku yayarak, karmakarışık bir biçimde ilerliyorlardı. Önlerinde bir duvar gibi yükselen davul gümbürtüsüne kadar bu böylece sürüp gitti.

Timur ordusunun karşısında, önde borazancıları ve davulcuları, Şam süvarileri dörtnaldılar. Güneşte pırıldayan yepyeni pusatları ve rüzgârda savrulan bembeyaz pelerinleriyle, cenge değil düğüne gider gibiydiler. Piyadeler kendilerini kalkanlarıyla koruyarak koşuyorlar, Kahire Memlükleri, üzerlerine sımsıkı oturan karç Çerkes cüppeleri içinde onları izliyorlardı.

Bu küstahlık karşısında şaşkına dönen Timur ordusunun öncü birlikleri bir anlık bir panikten sonra, kılıç ve oklardan korunmak için atlarının yeleleri üzerine kapanarak dörtnala geri çekildiler. Şahne Musa o tepenin üzerinde öylece durup, bu hengamenin bitmesini bekleyebilirdi. Ama öyle yapmadı. Ona aykırı bir şey olurdu böylesi. Araplara yardım etmeliydi.

Başlığını başına geçirdiği gibi kılıcını sıyırdı ve “Allah Allah” haykırışıyla tepeden aşağı dörtnala inmeye başladı.

Daha sonra neler olduğunu güçlükle hatırlayabiliyordu Musa. Toz duman içinde kalan cenk meydanında, savaşın en kızgın anında, Arap saldırısının

yavaşladığını hissetti. Herhalde Timur'un geri birlikleri saflarını sıklaştırmışlar ve düşman saldırısına karşı koymuşlardı. Dağın her iki yamacı boyunca, çalılıklardan, hendeklerden, çukurlardan, kayalardan atlayarak, atları bile ürkütüp art ayakları üzerine çökerten ulumayı andırır çığlıklarla Timur'un deneyimli süvarileri yarım Ay biçiminde saldırıya geçerek Mısır birliklerini birkaç parçaya bölmüşlerdi.

Arap piyadeler saflarını darmadağın ederek ve sırtlarını kalkanlarıyla koruyarak, kendi askerlerinin ya da düşman askerlerinin olduğuna hiç aldırmadan cesetlere ayakları takıla takıla kaçmaya başladılar. Onların ardından da, önce isteksizmiş gibi ağır ağır, sonra gitgide daha hızlı, süvari birlikleri gerilemeye başladı.

Şahne Musa da onlarla birlikte geriledi. Derken ortalığın gitgide aydınlanmaya başladığını duyumsadı: Sanki güneş ışığı bile sızdırmayan gür bir ormandan açıklığa çıkmıştı.

Karşısındaki düşman askerini yere deviren Musa bir de baktı ki, yapayalnız; çevresinde kimsecikler yok.

Göz gözü görmez eden toz tabakası ağır ağır çöktü. Altında atının ter içindeki sağrılarının olanca ağırlığıyla kabarıp indiğini duydu Musa. Kanlı kılıcını hâlâ dirençle tutmakta olan sağ eli ve bütün sağ kolu kurşun gibi ağırlaşmıştı. Aynı ağırlık tüm bedenini kaplamak üzereydi. Son bir çaba göstererek, atını yoldan az beriye çekti. Dört kişinin kendini çembere almakta olduğunu da o anda fark etti. Üzerlerinde kulaklıklı külrengi şapkalar, belden kemerli çuha kaftanlar vardı. Enselerinde minik bir de saç örgüsü görülüyordu. Elmacık kemikleri çıkık, gözleri kısıktı. Ganimetlerinin bir cenk atı ve sıradan Arap askerlerine benzemeyen, pahalı silahları olan tutsaklarının bir yere kaçamayacağından emin, ağır ağır yaklaşıyorlardı.

Musa, kılıcını indirmiş, sessizce bekliyordu. Moğollardan biri, tutsağın çaresizliğinden cesaretlenip, iyice yaklaştı. Kılıcının namlusu omzundaydı; sol eliyle dizginleri tutuyordu. Musa kılıcını sallayarak sahte bir hamle yaptı, aynı anda da Moğol'un başı kulaklıklı şapkasıyla birlikte yere düştü. Kalan üç kişi kendisini tam bir çembere aldılar.

— Erkekseniz teker teker gelin! diye bağırdı Musa.

— At kılıcını, orospu çocuğu! dedi içlerinden biri yanıt olarak. Musa zaman kazanmak istiyordu.

— Savaşta yiğide havlamak yakışmaz! Hele çarpışmaktan kaçınmak, ayıpların en büyüğüdür!

Karşılık vermediler; bunun yerine üç yandan saldırdılar üzerine. Musa, atını olduğu yerde bir çevirdi, birini devirdi, bir daha çevirdi, ikincisini devirdi. O sırada birinin bağırdığını duydular:

— Hükümdarımızın emri: Canlı yakalayacaksınız bu herifi!

Sesin geldiği yana döndü Musa. Ağır ağır çöken toz bulutlarıyla gölgelenen karşı tepede, uzun tüylü vaşak kürkü şapkalarında yeşil şeritler bulunan muhafız bölüğünü gördü. Timur, tam ortalarındaydı. Atının üzerine yanpirik oturuyordu. Uzun boylu, esmer, yaşlı bir adamdı. Üzerinde basit bir yarım kaftan vardı. Yalnızca yaşı ve boyuyla ötekilerden ayrılıyordu. Daha doğrusu, boyu değil de, duruşu ötekilerden farklıydı. Yönetmeye alışmış bir buyurganın duruşuydu bu.

Birden ensesine ağır bir şeyin indiğini duydu Musa. Atından yere düştü. İki kişi kollarına girip, sırtına saplanan oku bile çıkarmadan öylece, Timur'un karşısına getirdiler, diz çöktürdüler. Musa eğilip selam verecek oldu, ama sırtındaki ok yarası izin vermedi buna; boylu boyunca toprağa yıkıldı kaldı.

Timur'un hemen yanında Baranduk duruyordu. Yıllardır hükümdarın sağ kolu olan bu yaşlı savaşçının gözleri keskin, haber alma kaynakları genişti. Timur, kendisini daha haydut çetelerini yönettiği zamanlardan beri tanır ve düşman içine casus sokmak, tutsakların ağzından laf almak görevlerini hep ona verirdi. Uzun, gür sakalı, pahalı silahları ve atının koşumlarının göz alıcılığıyla Musa'yı öteki Araplar arasında hemen fark etmişti Baranduk.

Hele konuştuğu dili de duyunca, onun, Sultan Beyazıd'ın ülkesinin uyruğundan olduğuna hiç kuşkusu kalmamıştı.

Böyle olunca da, bu sıralar aklının fikrinin Osmanlılarla meşgul olduğunu bildiği Timur'a durumu aktarmakta gecikmemişti.

Timur da tutsağı kendisi sorgulamak istemişti. Ama şu işe bakın ki, tutsak konuşmak şurda dursun, nefes aldığından bile insanı kuşkulandıracak

biçimde ayaklarının dibinde kımıltısız yatıyordu.

Hükümdarın zaten çekik olan gözleri öfkeden büsbütün kısıldı. Derhal Musa'yı oklayan askerin bulunup kafasının vurulmasını emretti. Yaralı da hemen sıhhiye çadırına götürülecek ve ordunun en iyi hekiminin bakımına verilecekti.

Askeri tabip usta bir neşter darbesiyle yarayı açtı; oku çıkardı. Şahne Musa, yarasının açılışının verdiği dayanılmaz acıyla kendine geldi. İlk sözü, "Su verin!" oldu. "Su yasak!" dedi tabip. Musa duyulur duyulmaz bir sesle, "Hiç değilse abdest almam için..." dedi, "...namaz kılacağım."

Ertesi gün, tutsağın kendine geldiğini öğrenen Emir Baranduk geldi çadıra. Yiğitliğini övdü Musa'nın ve gönlü yüce hükümdarlarının ona büyük bir şeref bağışlayacağını, kendisiyle baş başa söyleşeceğini bildirdi. Sonra, Musa'nın doğrulmasına ve çadırdan çıkmasına yardım etti.

Açık havaya çıkınca Musa'nın başı döndü: Emir Baranduk tutmasa olduğu yere yığılıp kalacaktı. Timur'un akkeçeden, sivri tepeli çadırına kadar, Baranduk'un kolunda güçlükle ilerleyebildi. Çadırın önünde, uzun bir sırığın ucunda, sırma tellerle örülmüş kara at kuyrukları dalgalanıyor, altın bir yarımay ışıldıyordu.

Timur, deri bir minder üzerinde oturuyordu; sağ bacağını ileri uzatmıştı; ona ömrü boyunca hayatı zehir etmiş çok eski bir yara vardı bu bacağında. Esmer yüzünde çekik gözleri dimdik bakıyordu. Ve ne garip: Savaş meydanlarında ölümden şuncacık korkmayan Musa, bu delici bakışlar karşısında ne yapacağını şaşırmış, ürkekleşmişti.

Timur, ellerini göğsünde kavuşturdu. Baktı ki tutsak güçlükle ayakta durabiliyor, eliyle oturmasını işaret etti.

Bakışlarını Musa'nın gözlerinden ayırmadan sordu:

— Kimsin? Necisin?

Şahne Musa ona her şeyi anlattı. Kadı İsrail'i, onun oğlu Bedreddin'i; Bedreddin'in Kahire'de bilimin, bilgeliğin bir yıldızı olduğunu, Kadının kendisine, biliminin ışığıyla Osmanlı toprağını aydınlatması için oğlunu yurda getirmesi görevi verdiğini...

— Ama sen görevini yerine getirmedin?, dedi Timur, sertçe. N’ene gerekti de bu savaşa katıldın?

— Suçluyum, yüce emir, kendimi tutamadım.

— Kendini tutamadın mı? Türksün, bizim konuştuğumuz dili anlıyorsun, ama tutup Arapların safında savaşa katılıyorsun. Neden?

— Onlar sayıca daha azdılar da ondan, yüce emir.

— N’olmuş sayıca daha azsalar?

— Bizde mertliğin, yiğitliğin gereği budur, yüce emir. Bir Türkmen her zaman zayıftan yanadır. Timur sustu. Bir süre düşündü. Sonra öğüt verir bir edayla:

— Zayıf uğruna gebermede değil, zafer kazanmadadır yiğitlik!

Baranduk başını sallayarak hükümdarını onayladı: “Doğru, çok doğru!” Timur’un karşısındakinin haklılık zırhını mızrakla deler gibi, en doğru, en yerinde sözü bulup söyleyebilme yeteneğine her zaman hayranlık duyardı Baranduk.

Timur, daha sonra, Osmanlı başkenti ve Beyazıd üzerine sorular sordu. Musa gerçek düşünceleri neyse, anlattı; ne bir şey ekledi, ne bir şey gizledi. Gâvurlara karşı kazanılan zaferlerden sonra Osmanlı başkenti alabildiğine gelişmiş, güzelleşmiş, bayındırlaşmıştı. Sultan kılıcını Konstantinopol üzerine kaldırmıştı, tahtını buraya taşımak niyetindeydi. Ama, bir yandan da Bursa’ya olsun, Edirne’ye olsun, yeni yeni camiler yaptırıyordu. Sultan Beyazıd yiğit, akıllı, dindar, iman sahibi bir insandı.

— Bir bakarsınız parlayıverir... Ama hemen sonra pişman olur, geçer öfkesi. Sonra, sarayından bilginler, şeyhler hiç eksik olmaz. Allahın ondan, onun yapıp ettiklerinden hoşnut olması için neler yapması gerektiğini, bir mümin olarak nasıl yaşamak gerektiğini hep onlara sorar, onların öğütlerine, uyarılarına kulak verir. Bakımevleri, hastaneler yaptırmıştır. Çünkü dullara, yetimlere, öksüzlere, sakatlara, fakire fukaraya bakmamız, yardım etmeniz Allahın emridir. Sonra, haksızlığa, adaletsizliğe hiç katlanamaz. Bir seferinde, bazı kadıların rüşvet aldığını duyunca, hepsinin toplanıp diri diri yakılmasını buyurdu.

Timur merakla:

— Yaktırdı mı gerçekten? diye sordu.

— Yok. Bağışladı. Halk da onun hakseverliğini, acımasını ululadı.

Kendisine ayrılan çadıra güçlükle dönebildi Musa. Yatağına uzanmasıyla da kendinden geçmesi bir oldu. İki gün sonra hükümdarın iradesini ilettiler kendisine: Yeni bir at verilecekti Musa'ya (kendisininkinde savaştan sonra binilecek hal kalmamıştı), yeni giysiler verilecekti (han giysileri; kendi giysilerinin savaştan sonra giyilecek hali kalmamıştı) ve kendini toparlar toparlamaz da gönderildiği yere gitmesi için selametlenecekti. Sonra, Edirne'deki kadıya, onun Kahire'deki oğluna ve dahi bütün ulemaya, fakihlere, şeyhlere iletsindi ki: Allahın Kılıcı, Cihan Hakimir, Kutbüddin Emir Timur, Hak dininden olan bilim adamlarını bağışlamaktadır; himayesini isteyen herkese yardım edecek, herkesi koruyucu kanıtları altına alacaktır. Bütün bunları onaylamak üzere de Musa'ya, bir tür izin belgesi niteliğinde, Selçuklu dinarından az daha büyük, bakır bir ferahi verildi: Bu metal izin belgesi üzerine, Timur'un adıyla birlikte, bu belge sahibine her türlü yardım ve kolaylığı göstermeyenlerin en ağır biçimde cezalandırılacakları yazılmış ve üç halkadan oluşan hükümdarın mührü basılmıştı. Bu mühür, Timur'un fethettiği bütün topraklarda, bütün kapıları açan bir anahtardı.

Bedreddin Kahire'den ayrılmak istemiyordu.

Şahne Musa, babasının dileğini geri çevirmemesi için yalvardı ona.

— Altınlar, atlaslar içinde yüzmüyorum ben, bahadır!, dedi Bedreddin. Şu üzerimdeki çuldan başka hiçbir şeyim yok. Kim olduğumu anlayabilmek için her şeyden yüz çevirdim. Şu anda ben bir yere gidemem, gidebileceğim hiçbir yol yok. Çünkü eski Bedreddin öldü, yenisi de daha doğmadı. Bu yüzden şeyhime boyun eğmek zorundayım.

Musa, yaşlı babasının, bu gazi babanın soyunun umutlarını gerçekleştirmesi için yalvardı Bedreddin'e: Onun aydınlık yüreğine, ışıklı aklına tüm Türk topraklarının gereksinimi vardı.

Bedreddin'in çökmüş yüzünde acılı bir gülümseme belirdi.

— İnsanlar şu dünyada birilerinin beklentilerini gerçekleştirmek için yaşamazlar. Herkesin kendi yazgısı vardır. Bana gelince, kendime bile hayrım dokunamayacak kadar acınası bir durumdayım, nerde kaldı ki soyuma, yurduma yuvama hayrım dokunsun.

Musa, ayaklarına kapandı, yalvardı, ama boşuna.

— Var memlekete git. Anama babama ellerini öptüğümü söyle, beni bilen, adımı yadeden herkese hayır dualarımın onlarla olduğunu ilet. Sanmasınlar ki, ömrümün sonuna kadar bu karanlıkta kalacağım. Ya yırtacağım bu karanlığı, ışığa kavuşacağım, ya da öleceğim.

Yapılabilecek bir şey yoktu. Ne yapsın Musa, yol hazırlıklarına başladı.

İlkyaz otlarının kokusuyla birlikte, Kahire'ye bir de haber ulaştı: Şam dolaylarında, Barada ırmağı deltasındaki Guta vahasında kışlayan Timur ordusu gece yarısı buradan ayrılmıştı. Peki, hedefleri neresiydi? Kafkaslar mı? Bağdat mı? Yoksa Edirne mi? Şahne Musa tez olmalıydı: Bir savaşçıydı o.

Timur, cihanı fethetmeye gitti. Şahne Musa, gerekebilir diyerek yurdunu savunmaya gitti. Bedreddin, şeyhiyle birlikte Kahire'de kaldı..

Bugüne dek Bedreddin'in yalnız öğretmenleri olmuştu.

Öğretmenler için önemli olan öğretiydi; onlar için öğrenciler, öğreti için gerekli oldukları kadar önemliydiler. Öğrenciler değişir, ama öğreti kalır.

Şeyh Ahlati öğretmen değil, ustaydı. Onun için önemli olan insandı: Kendinde alem belirmiş olan, "bütün"ün biricik ve tekrarlanamaz sureti, insan. Tıpkı parmak izi gibi, değişmeden kalan. Bütün öğretiler, yöntemler, kuramlar onun için yalnızca bir araçtır. Bütün bu şeyler, olanakları tükendiğinde, değişirler. Öğretiler değişir, ama insanlar kalır.

Öğretmenler Bedreddin'e bilgi veriyorlardı. Din tarihi, şeriat üzerine bilgiler... Ve insanlarla nasıl yaşanacağını öğretiyorlardı.

Ahlati içinse sorun, hakikati anlatmak, öğretmek değil, hakikate götürmekti. Hakikat; öğrenilen değil, olunan şeydi. Usta, bilgi vermiyordu.

O, gösteriyordu: Kendi içine kapanmaya engel olan duvarların nasıl yıkılacağını ve kendi kendisiyle nasıl yaşanacağını.

Öğretmenler Bedreddin'i, öğretmenlerin yapması gerektiği gibi, kendilerinden uzakta tutuyorlar, araya mesafe koyuyorlardı. Öğrenme, bellekle, fikir yürütmekle, hüküm vermekle olurdu. Bu arada sağduyunun evi emre hazırdı: Baktın bir terslik var, hemen oraya dönerdin.

Anlamaksa, ruhsal çaba işiydi. İnanç gerektirirdi. İnançsız anlamak olmazdı. Ve inanç, kendi evini yakmak demekti. "Hakikati aramaya çıkan, yuvasından uçup dönüş yolunu bulamayan kuşa benzer panik içindedir."

Timur ülke üstüne ülke fethetti. Taş üstünde taş komadı: Kaleleri yıktı, kentleri yaktı. Bozkırları göz alabildiğine öldürdüğü insanların cesetleriyle kapladı, canlı insanlardan kuleler kurdu kendine. Yürek denen şeyi çoktan yok etmişti içinde. Aynı şeyi yakınlarında da yapmıştı. Attığı her adım, karşılaştığı herkesin yüreğini ağzına getirdi. Kimini bağışladı, kimini ödüllendirdi. Ve hükümdar Timur büyüdükçe, insan Timur ufaldı.

Bedreddin Kahire'deki tekkesinde kendine ulaşma yolculuğunu aşama aşama gerçekleştirdi; bir duraktan ötekine ölü hükümlerin kalelerini, bencilliğin bendlerini yıka yıka ilerledi. Böylece fakih Bedreddin, öğretmen Bedreddin, kadı oğlu Bedreddin, Müslüman Bedreddin gitgide ufalırken, insan Bedreddin gitgide büyüdü.

Hiçbir şey vermeden, bir şey alınmaz. Kendini tümüyle elde edebilmek için dünyadan tümüyle vazgeçmen gerekir.

Bedreddin, içsel ilerleyişini sürdürüyordu, dışardan hiçbir şey dikkatini dağıtmamalı, bu ilerleyişe engel olmamalıydı.

Gönüllü tutsaklığa: "Çile"ye gitgide daha sık başvurur oldu. Yemeksiz, ışıksız, insansız... Yapayalnız. Ahlati anlıyordu onu: Manevi nimetlere kavuşabilmek için, maddi nimetlerden vazgeçmek gerekirdi.

Bedreddin, hakikat yolu yolcusunun kendini tıpkı evren gibi öncesiz ve sonrasız duyduğu, dalgaların denizden ayrılmazlığı gibi kendini evrenin bir parçası olarak duyumsadığı bir manevi konuma ulaştı.

Yıllar sonra mücadele arkadaşlarına Kahire deneyiminden söz etmesi gerektiğinde bu konumu şu sözlerle açıklayacaktı: "Bütün duyuları terk

eder yolcuyu. Ama hayır: Bu ne baygınlık, ne uykudur. Uyumadığı halde yolcu bedeninin büyüdüğünü, genişlediğini ve tüm dünyayı içine aldığını görür. Dağları, ırmakları, ağaçları, bahçeleri, dünyada ne varsa her şeyi kendi içinde bulur. Dünya o olur, o da dünya. Neye baksa, kendisi. Kendisi olmayan bir şey bulamaz. Neye baksa, baktığı şey olur. Neye baksa, baktığı şeyin kendisi olduğunu anlar. Güneş ile zerrenin aynı şey olduklarını kavrar, aralarında bir ayrılık düşünmez. Zaman da tek bir zaman olur onun için: Başlangıç ve son, ilksizlik ve sonrasızlık tek bir anın içinde erir. Sözcüklerle anlatılabilecek bir hal değil bu. Başından geçmeyen anlayamaz."

"Gizler yazıcıları" Bedreddin'in anlattıklarını böylece kaydettiler, onun "Varidat"ına böylece geçirdiler.

Bedreddin Kahire'de manevi gelişmesini sürdürür ve nesnel dünyayı kendi iç dünyası haline getirerek "tarikat"ın doruğuna doğru yürürken, Aksak Timur da hükümdarlık gücünün doruğuna yaklaşıyordu. Bağdat'ı yerle bir ettikten sonra Karabağ'daki inine çekilmiş, göz alabildiğine uzanan yaylaklarda kışı geçirirken asker, silah, araç, gereç eksiklerini tamamlayarak ilkyazla birlikte baş düşmanı, asıl rakibi Osmanlı Sultanı Yıldırım Beyazıd'ın üzerine yürümüştü.

Timur ordusuyla Yıldırım Beyazıd'ın ordusu, sıcak bir yaz sabahı, Ankara yakınlarındaki geniş bir düzlükte kapıştılar.

Timur'un Hindistan'dan getirdiği fillerin, Beyazıd'ın süvarilerini ezip geçmesi zor olmadı. Bu arada, Altın Ordu'dan Yıldırım Beyazıd'a kaçan kimi Tatar önderleri, dil ve kültür olarak Timur ordusunu kendilerine daha yakın buldukları için onun saflarına geçtiler.

Osmanlı hükümdarına bağlı kimi beyler de, yönettikleri toprakları Timur'un kendilerine geri vereceği umuduyla Yıldırım Beyazıd'a ihanet ettiler.

Anadolu toprakları, zorbalar, yağmacılar ordusunun karşısında korunmasız, boylu boyunca uzanıyordu. En hünerli sanatçılar, genç, güçlü delikanlılar, alımlı, güzel kızlar tutsak edilip Timur'un korkunç Semarkand'ına götürüldüler. Çuvallar dolusu altın, değerli taş, halı, silah,

göz nuru nice değerli eşya katar katar kervanlara yüklenip götürüldü. Kentler yakıldı, saraylar yıkıldı, kaleler yerle bir edildi.

Bedreddin'e nicedir artık iç huzuruna kavuşmuş gibi geliyordu. Ama yeni bir çileyi daha tamamlayıp hücresinden çıktığında, memleketinden gelen haberler onun kulağına ve yüreğine de ulaşmaya başladı.

Sultan Beyazıd, tutsaklıkla gelen aşağılanmaya katlanamamış ve ölümü yeğlemişti. Ama Sultan için Türk toprakları yalnızca bir mülktü, Bedreddin içinse bu topraklar onun kendisiydi. Yakılan, yıkılan her kent O'ydu. Öldürülen, ırzına geçilen, soyulan, yağmalanan herkes O'ydu. Ve her katil, her soyguncu, her yağmacı yine O'ydu.

Acısı katlanılabilecek gibi değildi. Bu acıyı bastırsa bastırsa bedensel acılar bastırabilirdi. Bütün metaneti yitip gitmişti. Bu yüzden Bedreddin yeniden çileye çaldı kendini; hiçbir şey yemedi, içmedi: Hiç kimseyle görüşmedi.

Bedeni incecik bir söğüt dalına döndü, hani rüzgârda uçup gidiverecekti nerdeyse.

On günde bir testisine su koyan derviş, bir gün koşarak Şeyhin yanına vardı ve durumu bildirdi:

— Gidiyor!

Bedreddin gözleri açık yatıyordu. Ne ağzını açıp bir şey söyleyecek, ne de hatta gözlerini kırpacak dermanı vardı.

Yüreği duyulur duyulmaz biçimde çarpıyor, soluk alıp verişi gözle zor seçilebiliyordu. Yalnız tini değil, teni de sonsuzluk alemine göçmek üzereydi.

Sağaltılması işini Şeyh kendisi üzerine aldı. Bütün bedenini elma suyuyla, "sığır dili" denen otla güzelce ovdu, içmesi için ballı su verdi, süt buharı soluttu.

Bir hafta sonra Bedreddin yemek yemeye başladı, bir ay sonra da ayağa kalktı.

Şeyh Hüseyin Ahlati artık biliyordu: Bedreddin, yolun sonuna gelmiş, sınıra dayanmıştı. Bundan böyle ne çile çekme, ne de ustayla söyleşi gerekliydi ona. “Sâlik” olduğu sıra bütün bunlar gerekliydi; pek çok şey öğrenmek zorundaydı o dönemde. Şimdiyse unutma zamanı gelmişti.

Daha önce, kuramdan; öğütlerden, buyruklardan, sözden uzaklaşmak zorundaydı, kendi özünü anlamak, bu özün gücünün nelere yeteceğini görebilmek için susmayı öğrenmek zorundaydı. Bunu öğrenmişti. Bundan böyle susmayı bir yana bırakmalıydı. Yoksa bu kez de susmak engel olurdu kendisi için, tıpkı bir zamanlar sözün engel olduğu gibi.

Şeyh Ahlati artık görüyordu: Bedreddin ustalığa da, kendi dizgesini kurmaya da hazırdı.

Dedi ki:

— Sana şifa verecek olan tebdili mekandır. Doğuya gitmek için hazırlık gör. Tebriz’de karşılayacaklar seni.

Bedreddin’in acısını görüyordu Ahlati. Bu acıyı ancak, anlamak yenebilirdi. İnsan istediği kadar öğrensin, istediği kadar düşünsün, eylem yoksa, anlamak da yoktur.

Bedreddin Tebriz’e doğru yola çıktı.

Timur ordusunun kışı geçirmek için konaklayacağı yer de Tebriz yakınlarında bulunuyordu.

III

Timur ordusu Osmanlı seferinden, kayalıklar arasından kıvrıla kıvrıla ilerleyen iki yanı katır tırnaklarıyla bezeli Tebriz-Sultaniye yolunu izleyerek dönüyordu. Şeyh Ahlati’nin kendisine yol arkadaşı olarak atadığı İranlılarla birlikte kaldığı tekkeden çıkan Bedreddin, cihan fatihini görmek için, herkes gibi muzaffer ordunun geçeceği yol kenarına gitti. Tebriz yolunda bu ordunun kimi marifetlerine tanık olmuştu: Yığın yığın çürümüş cesetler, leş gibi kokan yakılmış, yıkılmış kentler, başlarına gelen inanılmaz felaketten, katlanılmaz acıdan çıldırmış insanlar... Bedreddin, bütün bunları yapıp eyleyenleri bir görmek istiyordu.

Askerler neşesiz, somurtkandılar. Ne müthiş bir uğultuyu andıran haykırışları, ne saldırı anında düşmanın yüreğini sıkıştıran, arslan gürlemesini andırır naraları duyuluyordu. Binler, birbiri ardınca, sessizce yürüyordu. Yalnız, arada bir atların horultuları ve mızrakların temrenlerinin birbirine çarpmasından doğan şakırtılar duyuluyordu.

Atlı muhafızlarla çevrili bir cenaze arabası içinde, hükümdarın seferde ölen torunu Mirza Muhammed taşınıyordu.

Bedreddin, dağlardan kar soğuğu taşıyan rüzgâra karşı abasına sıkı sıkı sarınarak, ılık nisan güneşi altında önünden bitmez tükenmez kafileler halinde geçen askerlere bakıyordu.

Askerler... Basık burunlusu, gaga burunlusu, çekik gözlüsü, sakallısı, sakalsızı, ensesinde minik bir at kuyruğu olanı, cavlakı, dilleri, urukları ayrı askerler... Kıpçaklar, İranlılar, Tatarlar, Slavlar... Üzerlerine düşeni yapmış oldukları için şimdi hakettikleri dinlenmeye çekilen inanılmaz derecede yorgun insan yüzleri...

Bedreddin'in Tebriz'e gelirken yolda gördüklerini ve genel olarak onlar hakkında duyduğu şeyleri yapıp edenler bu insanlar olabilir miydi? Nasıl bir insanlık dışı kin ve öfkeyle doluydu ki içleri, bütün bu yıkım ve kıyımı gerçekleştirebilmişlerdi?

İlk kez gördüğü giysiler, silahlar ve yabancı yüzler arasında Bedreddin yabancısı olmadığı giysiler, yüzler, silahlar seçer gibi oldu bir ara. Yamaçtan aşağı inip yorgun argın yürüyen askerlerin arasına karıştı.

Evet, onlardı bunlar! Yurtlarına göz diken can düşmanlarından yana geçenler... Vatan hainleri! Beyler, yönettikleri topraklara yeniden sahip olabilmek umuduyla ihanet etmiş olabilirlerdi, onları anlamak mümkündü, ama bunlar... Aynı aşağılık davranışı gösterirken bunların hesapları ne olabilirdi? Timur, kazandığı zaferi, gücüne ve kurnazlığına olduğu kadar bu hainlere de borçluydu. Türk topraklarının kan ve gözyaşı sellerine boğulması bu hainler yüzündendi.

Birden kan beynine sıçradı Bedreddin'in.

— Lanet olsun size!, diye bağırdı Türkçe. Ve yanılmadığını gördü: Anlamışlardı sözlerini ve başlarını çevirip, muzaffer Timur ordusunun

içinde kendilerini aşağılayan meczup görünüşlü dervişe bakmışlardı. İşlediğiniz bu büyük günahın bu dünyada da öte dünyada da bağışı yoktur! Nasıl çiğneyebildiniz andınızı? Nasıl dönebildiniz yemininizden!?

Üzerlerindeki kaftanları, börkleri lime lime olmuş savaşçılar durup Bedreddin'in çevresini aldılar.

— Sultan, ulufelerimizi vermedi. Beylerimiz de karşıya geçince...

— Biz neyiz ki, derviş baba? Baş nereye giderse biz de oraya...

— Şan şeref umduk, utançlı hallere düştük!

Bedreddin, sözlerini kesti:

— İhanetin sizi getirdiği yeri gözlerinizle gördünüz. Bağış yoktur size!

— Keşke savaşta şehit düşeydik de bu hallere düşmeyeydik, bu günleri görmeyeydik, derviş baba! Bilsek yapar mıydık?

Bedreddin sustu. Nasıl birdenbire öfkelendiyse, öylece, birdenbire geçivermişti öfkesi. Beylerinin ardısıra koşup düşman saflarına geçerken gerçekten de ne yaptıklarını biliyor olamazdı bu zavallılar. Alınlarına ölene dek en utandırıcı damgayı yemiş şu zavallı askerlere lanet etmenin ne yararı vardı!

Askerlerin arasından çıkıp yeniden yamaçtaki yerine geçmek istedi, ama aynı anda omzuna ağır bir elin konduğunu duydu. Döndü, karşısında Timur ordusunun yüksek rütbeli bir subayı duruyordu.

— Benimle gel de, kimin nesi olduğunu, cihan hakiminin askerleri arasında hangi fitne fücurun peşinde olduğunu bir anlayalım!

Her şey o kadar hızlı gelişiverdi ki, Bedredrin'e refakat eden İranlılar neler olduğunu anlayamadılar bile. Hüseyin Ahlati'nin sevgili öğrencisini, Şeyh'in kendisine ardıl olarak seçtiği ve korumaları için onlara emanet ettiği bu değerli insanı, Timur muhafızlarının yaka paça götürüşünü dehşet içinde izliyorlar, bir şey yapamıyorlardı.

Yakılıp yıkılmış kentlere, boğazlanmış binlerce insana kayıtsız gözlerle baktığı sanılan şu ağzını bıçaklar açmaz, sopa gibi kurumuş kalmış yaşlı dervişin, memleketlilerini görür görmez böylesine büyük bir coşkuya

kapılabileceği kimin aklına gelirdi? Hiç zaman yitirmeden bir şeyler düşünmeleri, bir şeyler yapmaları gerekti. Bedreddin ölüm tehlikesiyle karşı karşıyaydı.

İçlerinden birinin aklına Şemseddin Cezeri geldi. Aslen Rumelili olduğu için Bedreddin'in hemşerisi sayılırdı Cezeri; doğum yeri Serez'di. Ünlü bir bilim adamıydı ve Aksak Timur'un yakın çevresi içinde yer alıyordu. Kendisini Cengiz Han soyundan sayan Timur, her işte olduğu gibi, bilim adamlarıyla ilişki konusunda da Cengiz Han'a öykünüyordu: Bilgelerle sohbet toplantıları düzenliyor, din adamlarına saygı gösteriyor, ihsanlarda bulunuyor, sefere çıktığı zamanlarda Semerkand ulemasını da ardı sıra götürüyor, sarayında özel tarihçiler tutuyor ve soyuna sopuna öğüt ibret olsun diye, "Zaferler Kitabı" adı altında, hükümdarlık döneminin tarihini yazdırıyordu. Fethettiği ülkelerde bilginleri birbiriyle yarıştırıyor, bu yarış sonunda gözünün tuttuklarına sarayında görevler öneriyordu. Şemseddin Cezeri'yle yakınlaşması da böyle olmuştu. Torunu Bursa'yı fethedince Timur Osmanlı başkentinin kadısı, "Sultan-ı Ulema" Şemseddin Fenari'yle, ünlü bilginler Seyid Buhari ve Şemseddin Cezeri'ye sarayında görev almalarını önermişti. Gerek halkın, gerekse ulemanın kendilerini küçük göreceğinden korkan Şemseddin Fenari'yle Seyid Buhari, uygun bahaneler öne sürerek öneriyi geri çevirmişler, başkalarının ne düşüneceğini zerre kadar önemsemeyen Şeyh Cezeri ise, Timur üzerinde etkide bulunarak, onun acımasız yüreğini yumuşatabilme umuduyla öneriyi kabul etmişti.

Her ne ise, şu anda Bedreddin'e birazcık olsun yardımı dokunabilecek tek kişi, Cezeri'ydi. Ve Bedreddin'in İranlı yol arkadaşları hemen Cezeri'yi aramaya koyuldular. Çadırının önünde buldular Şeyhi. Üzerinde ağır bir kaftan, başında çok büyük, beyaz bir sarık, din ulularını söyleşiye çağıran hükümdarın çadırına gitmek üzereydi. İranlılardan, Bedreddin'in başına gelenleri sessizce dinledi, sonra bir şeyler düşünmeye çalışacağına söz vererek hükümdar çadırına doğru yürüdü.

Ancak, Timur'un çadırının önüne geldiğinde Cezeri bir şey düşünebilmiş değildi. Şu anda Bedreddin'in nerede olduğunu biliyordu: Bütün düşman casusları gibi onu da herhalde doğruca Emir Baranduk'a götürmüşlerdi. Ama Şeyhin bildiği bir başka şey daha vardı: Memleketlisi olan birinin bağışlanması için açıkça istekte bulunmak tehlikeliydi. Hem istekte bulunan için tehlike vardı, hem de istekte bulunulan için. Timur'un yakın çevresi

içinde en katlanamadığı şey, akrabalık, hemşerilik, memleketlilik ilişkileriydi.

Hükümdarın, pek de hükümdar çadırı denemeyecek, göz alıcı olmaktan alabildiğine uzak, sade çadırı kalabalıktı... Hava akımı için karşılıklı iki pencere açılmış olmasına karşın içerisi çok sıcaktı; Timur'un iki yanında oğulları, torunları, yakınları, komutanları yer alıyordu (bu sonuncular arasında Cezeri, Emir Baranduk'un da bulunduğunu gördü. Ulema takımı, Timur'un tam karşısında, ak bir keçe üzerine oturmuştu. Başlarında, Semerkand Kadısı Hoca Abdülcabbar bulunuyordu.

Bir işaretiyle herkesin yerine oturmasından sonra Timur Semerkand Kadısına dönerek:

— Söyle, dedi, hepsine, fethettiğim topraklarda ulema sınıfına sorduğum ama bir türlü doğru dürüst bir yanıt alamadığım bir soru soracağım kendilerine.

Hoca Abdülcabbar Timur'un sözlerini Arapçaya çevirdi. Timur sorusunu sordu:

— Beyazıd'la savaşımda gerek ondan taraftan, gerek benden taraftan pek çok Müslüman öldü. Bunlardan şehit mertebesine eren ve Tanrının Cennetine kabul edilecek olanlar hangileridir? Beyazıd'ın askerleri mi, benim askerlerim mi?

Bu bir soru değil, sınamaydı; bilgi değil, zihni çeviklik istiyordu. Ve tabii, Timur'a sadakat. Soruyu yanlış yanıtlandıracak olanlar cezalandırılacaklardı: Çadırda toplananlara sezdirilmişti ceza işi.

Ulema susuyordu. Sonunda Tebriz kadısı ayağa kalktı, selam verdi ve:

— Cenneti Âlâya elbette muzafferler alınacaktır, zira Cenabı Hak zaferi kime ihsan edeceğini önceden bilir. Bu bakımdan, Yüce Emir, cennete elbette sizin askerleriniz gidecektir.

Timur hoşnutlukla:

— Breh, breh, breh!, dedi. Güzel... Çok güzel!

Karşısında oturmakta olan din ulularını, bilginleri bir hayvana ya da köleye değer biçer gibi süzdü. Sonra birden:

— Ama bana böyle söylememişlerdi, dedi. Anımsıyor musun, Abdülcabbar, Halep müftüsü nasıl yanıtlamıştı sorumuzu?

Semerkand kadısı ağır ağır sakalını sıvazladı, sonra kitap okur gibi ve ahenkle:

— Halep müftüsü şöyle demişti, dedi: “Bu soru peygamberimiz efendimize de sorulmuştur. Bir Arap kabile reisi gelip peygamberimiz Hz. Muhammed’e şöyle demiştir: ‘Kimi var, şan için savaşıyor; kimi var, yiğitlik için savaşıyor ve kimi var, vatan için savaşıyor. Bunlardan iman yolunda olan, öldüğünde kendisine şehit denecek olan hangisidir?’ Cenabı Allahın Elçisinin soruya verdiği yanıt şu olmuştur: ‘Şehit diye, Tanrı kelamı uğruna savaşırken ölene denir.’

— Peki buna ne dersiniz?, dedi Timur.

Halep müftüsünün, cihan fatihinin askerlerini Halep savunucularıyla bir tutma girişimi doğrusu büyük gözü peklikti. Ancak peygamberin sözlerini, yani bir hadisi şerifi çürütmek, tekzip etmek olacak iş değildi. Bir hadis olsa olsa yorumlanabilirdi.

Böylece Timur’un huzurundaki ulemadan kişiler bu nankör sorunu çözebilmek için birbiriyle yarış edercesine, yalnızca zafer kazanmış olanların din uğruna çarpışmış sayılabileceğini kanıtlamaya giriştiler. Tartışma uzadıkça, tartışmanın nedeni olan sorunun ortadan yitip gitmesi bir yana, iş açıktan açığa bir pohpohlama, piyazlama yarışına dönüştü: Din uluları nerdeyse Timur’un attığı her adımın Allah kelamına uygun olduğunu demeye getirdiler.

“Yaltaklığın böylesine pes doğrusu!” diye düşündü Timur ve maiyetine dönerek:

— Duyuyorsunuz, değil mi?, dedi. Bilginler bile öğüt verecek yerde piyazcılık, yağcılık yarışına girişirlerse biz hakikati nerden, kimden, nasıl öğreneceğiz?!

O ana dek hiç söz almayan Şeyh Mehmed Cezeri’nin yüzü birden sevinçle aydınlandı. Eğilip selam vererek:

— Cihan fatihi hükümdarımız öyle bilgece bir soru sordu ki, dedi, ulemamızın çoğu için sorunun yanıtını bulabilmenin pek kolay olmayacağı ortaya çıkmış bulunuyor. Aslında bu soruyu yanıtlayabilecek birini biliyorum ben. Fakih Bedreddin Mahmud... Ama kendisi...

Şeyh, sözün burasında Bedreddin'in nerde bulunduğunu bilmiyormuş gibisinden bir omuz silkti.

— Bu fakihin adını bizim de duymuşluğumuz var, dedi Timur. Yalnız şimdi çıkaramıyorum, nerde, ne zaman, kimden?

Emir Baranduk:

— Hani şu Şam önündeki çarpışmada tutsak alıp Kahire'ye gönderdiğimiz yiğitten duymuştunuz, hükümdarım, dedi. –Sonra Cezeri'ye bakarak, ekledi–: Şeyhimizin bugün gaipten haber verme konusunda mucize yaratır gibi bir hali var?

Sonra, eğilip hükümdarın kulağına bir şeyler fısıldadı. Timur onun sözlerini tamamlamasını bile beklemeden elini sallayarak:

— Hemen Şeyhle gidip onu buraya getir!, dedi.

Cezeri'nin tahmini doğru çıkmıştı: Hem kendini gösterme fırsatı bulmuş, hem de memleketlisi için bir kurtuluş umudu yaratmıştı... Artık her şey Bedreddin'in kendisine bağlıydı.

Bilginler bir yandan artık iyice uzayan tartışmayı sürdürürlerken, bir yandan da en kıyıda bir yere oturan, yoksul dervişe bıyık altından gülerek bakıyorlardı: Bir eksiğimiz buydu! Şunun kılığına hele! Bir tek aba var sırtında! Bedreddin; alabildiğine sakin, oturuyor vaktinin gelmesini bekliyordu. Sonunda beklediği an geldi. Ayağa kalktı. Hadisi şerifin yorumundan başladı işe:

— Cenabı Hak, Muhammed Peygamberin ağzından şöyle buyurmuştur: "Kullarım beni nasıl sanırlarsa, ben öyleyim." Burdan çıkarılacak sonuçsa, cezanın da ödülün de yalnızca amele değil, düşünceye de bağlı olduğudur. Biz biliyoruz ki: Düşünce ve niyetleri temiz kişilerin mekanı cennet, düşünce ve niyetleri pis kişilerinse mekanı cehennemdir. Bu da bir yana, aynı davranış birisine cennet kapısını açarken, bir başkasına cehennem kapısını aralayabilir.

Bedreddin, bir kıssa ile örnekledi düşüncesini. Şahın biri, sarayının önünde üstleri başları perişan, açlıktan avurtları çökmüş birkaç derviş görmüş; hemen karınlarının doyurulmasını, kendilerine üstbaş verilmesini, ceplerine harçlık konmasını buyurmuş. Derhal yerine getirilmiş şahın buyruğu. Sonsuz bir saadetle taltif edilmiş şah bu eli açıklığından, din adamlarına yaptığı cömertçe iyilikten dolayı. Dervişlerin payına düşense, şahlarla, padişahlarla görüşmek gibi, Tanrı yolundaki insanlara yasaklanmış bir davranışta bulundukları için cehennem ateşi olmuş.

Cezeri donup kalmış gibiydi: Bedreddin'in yaptığı, Halep müftüsünün haddini bilmezliğini onaylamak, hatta daha da kötüsü, iyice şiddetlendirmekten başka bir şey değildi.

Timur, derviş kılıklı fakihin yanıtındaki kınamayı sezmişti elbette, sezmişti ya, hadisi şerife karşı çıkması, Peygamberin sözünü tartışabilmesi de olanaksızdı. Bu yüzden kaşlarını çatarak, ters ters:

— Senin, dedi, askerlerimi payladığını söylediler. Doğru mu bu?

Nice bin insanın kanına girmiş, nice bin insanın korkulu düşü olmuş Aksak Timur, buz gibi gözlerini Bedreddin'in gözlerine dikmiş, yanıt bekliyordu.

Bedreddin, Timur'un bakışları karşısında istifini bozmadan:

— Doğru, hükümdarım, dedi. Askerlik andını çiğnemiş savaşçılara, bu yaptıklarının utançların en büyüğü olduğunu söyledim.

— Askerlerime, davranışlarının utandırıcı olduğunu söylemen, onları beylerine karşı fitlemek ve kışkırtmak değil midir? Bu yaptığının ne kadar ağır bir ceza gerektirdiğini biliyor musun?

— Ceza tayin etmek, hükümdarların işidir. Bizim işimizse insanlara doğruyu söylemek, gerçeği savunmaktır. Ve bildiğim kadarıyla gerçeğe engel olabilecek bir ceza daha icad olunmamıştır.

— Gerçek, bir askerin, emri altında olduğu beyinin ardısıra icabında ölüme gitmesi değil midir?

— Doğru, hükümdarım. Ancak, eğer bey, ona verilmiş olan göreve ihanet etmiyor, yani cenk meydanından sıvışmıyor ya da, daha da kötüsü, düşman

tarafına geçmiyorsa böyledir bu. Eğer ben can korkusuna düşüp sizin karşınızda gerçeği savunmaktan yan çizseydim, görevimi yerine getirmemiş olurdum. Ve bu yüzden de her cezayı haketmiş olurdum. Suçlu diye suç işleyene denir, yoksa bir suç için, “bu suçtur” diyene değil.

Her komutan gibi Timur da, özünde, düşman tarafına geçenlerden nefret ederdi. Ve bu Rumelili bayağı hoşuna gitmeye başlamıştı. Bilgili, akıllı, hazırcevaptı. Ve de korkusuz: Ortada hayatının sözkonusu olduğunu anlamasına karşın, doğru bildiğinden şaşmamış, kendi gerçeğini savunmuştu. Demek ki, haklılığına derin bir inancı vardı.

Çadırını dolduran bilginleri gözleriyle şöyle bir taradı. Bu giyinip kuşanmış, burunlarından kıl aldırmayan, kibirli heriflerden kaçı şu dervişin yaptığını yapabilirdi?

Hükümdarın hoşuna gitmeyebilecek her düşünceden hemen çarketmeye hazırdı hepsi de. Şu derviş kılığındaki fakihin, gerçeğe ihaneti, savaş meydanındaki ihanetle bir tutması boşuna değildi. Timur, çevresindeki ulemanın yalnızca kendi çıkarları peşinde olduğunu ilk kez böylesine açıkça görüyordu.

Oysa ona gerekli olan, gerçekti. Kendisinin yetenek olarak adlandırdığı savaş başarılarını gerçeğe borçlu olduğunu biliyordu. Kimi kez kendisine ne kadar pahalıya mal oluyordu gerçeği elde etmek: Ateşle, işkenceyle, kanla, altınla, bağışla ulaşabiliyordu gerçeğe. Düşman içine casuslar, dil avcıları salması, ele geçirilen tutsakları kendisinin sorguya çekmesi, bir muhbirler ordusu beslemesi, yüksek rütbeli komutanlarının konaklarından, oğullarının saraylarından, hatta kendi sarayından her fısıltının kendisine ulaştırılmasını sağlaması hep gerçeğe ulaşmak için değil miydi?

Şimdiyse kendisine bir başka gerçek gerekliydi. Askeri gerçek değildi bu, hatta hükümdarlıkla ilgili gerçek de değildi. Çıktığı her seferde, gitgide güçten düşen fani bedenini ayakta tutabilmek için daha büyük bir çaba göstermesi gerekiyordu. Günlerce hiç inmeden at sırtında durmanın kendisine nelere mal olduğunu kimseler bilemezdi. Büyük bir bölümünü istila ettiği şu dünyadaki konukluğunun sona ermek üzere olduğunu bir kendisi biliyordu.

Timur, elini havada genişçe salladı: Hükümdarın yalnız kalmak istediğini anlatan işaretti bu.

Bu toplantıdan hemen sonra, Emir Baranduk, kendisini hükümdara götürmek için sık sık Bedreddin'in çadırına uğramaya başladı. Timur'un çadırı, ordugâhın tam ortasında kurulu, tepesinde altın bir miğferin parladığı, önünde yüksek rütbeli komutanların pırıl pırıl silahlarıyla at sırtında dolaştıkları, kapısında muhafızların beklediği büyük, beyaz çadır değildi. Yalnız Emir Baranduk, muhafız bölük komutanı ve yazıcılar, ulaklar, hizmetçilerden oluşan bir avuç insan, Timur'un ordugâhının dışında, gürültü patırtıdan uzak, kocaman kaya parçalarıyla gözlerden gizlenmiş küçük, boz bir çadırda kaldığını bilirlerdi. Emir Baranduk da Bedreddin'i işte bu çadıra götürüyordu.

İlk akşam tartışma konuları "iktidarın doğası"ydı. "Gerçek iktidar insanlar üzerinde değil, yürekler üzerinde kurulur." Timur, Bedreddin'in bu sözü üzerine biraz düşündü, sonra hafifçe gülümsedi. Saygıdeğer fakihin yürek dediği şey, kendisinin pek çok kez görmek fırsatını bulduğu, insan bedeninde bulunan yumruk büyüklüğündeki nesne değil miydi? Yoksa bu sözüyle sayın fakih gerçek iktidarın insan bedenleri üzerinde kurulan iktidar mı olduğunu söylemek istiyordu? Öyle ya da böyle –ciddileşmişti Timur–, yürekler üzerinde en sağlam iktidar, korkuyla kuruluyordu, korku ise gücün ve acımasızlığın sonucuydu.

Bedreddin öğrenmek istediği ilk şeyi öğrenmişti: Timur'un acımasızlığı, doğasının bir özelliği değil, akıllıca yapılmış kimi hesapların sonucuydu. Timur'un yalnızca adı bile nice insanın yüreğini buz gibi etmeye yetiyordu. Timur dendi mi kollar iniyor, her tür direniş kendiliğinden son buluyordu. Bedreddin bir an dehşete kapıldı: Yüreğin esinlendirici etkisinden yoksun oldu mu, mantık ne kadar tehlikeli, ne kadar insanlık dışı bir şey olabilirdi.

Düşüncesini, hükümdarın da bildiği bir atasözüyle dile getirdi: Zorla güzellik olmaz. Vefa, sadakat gibi şeyler zora başvurarak sağlanamazdı; bunun en açık kanıtı da, Beyazıd'a ihanet ederek kendinden yana geçen beylerdi.

Timur, tartışmadı. Vefa ve sadakatin cömertçe yapılacak ihsan ve iyiliklerle elde edilebileceğini, cömertliğin vefa ve sadakati ihanetten daha çekici, çıkara daha uygun hale getireceğini söyledi. Fakihin itiraz edecek

gibi olduğunu fark edince de, evet, biliyorum, dedi, açgözlü olmayan, kişisel çıkar peşinde koşmayan, ölümle bile korkutulamayacak insanlar da vardır diyeceksiniz. Ama yüz binde bir çıkar böyleleri. Örneğin çevremize topladığımız ulema arasında böyle bir tek kişinin bile bulunmadığını öğrenmiş bulunuyoruz. Ve saygıdeğer fakih Bedreddin'i huzurumuza çağırtmamızın nedeni de bir bakıma bununla ilişkili. Bir seçimde bulunmanızı isteyeceğim sizden, saygıdeğer fakih: Dilerseniz kızlarımızdan birini verelim size, sarayımızda kalın; dilerseniz fethettiğimiz ülkelerden herhangi birinin başına geçin... Seçim, sizin.

İşte Bedreddin bu kadarını beklemiyordu. Büyük bir şeref veriliyordu kendisine; büyük olduğunca da tehlikeli.

Yerden bir selam verdi ve nice zamandır fakih falan değil, sırtındaki şu eski püskü abayla nerde akşam orda sabah dolaşan yoksul bir derviş olduğunu söyledi. Asla haketmediği bu yüce ihsanı kabul edemezdi, çünkü hükümdarın umutlarını gerçekleştirebilecek güçte bir insan olmadığı için, cihan fatihinin üzülmesine yol açabilecek davranışları olabilirdi, bu durumda ise kendisini bağışlayamazdı.

Timur, kızmadı. Hatta, galiba, sevindi bile. Yemeği birlikte yemelerini önerdi.

Bir başka sefer, ölümsüzlük üzerine konuştular. Ölümsüzlüğe kavuşmanın Timur'u çok ilgilendirdiği belliydi. Şeyhlerin; yaşarken kavuşulan bir tür ölümsüzlükten söz ettiklerini duymuştu, ama bunun için, galiba, ölümden önce ölmek gerekiyordu. Saygıdeğer fakih acaba bu ölümsüzlüğün ne menem bir şey olduğunu açıklayamaz mıydı? Bedreddin, elinden geldiğince Timur'un anlayabileceği bir dille, "yol"u, anlamış kişinin bu yolun sonunda ulaştığı hali anlattı. Buna "ölümden önce ölüm" deniyordu, çünkü, bu hale eren kişinin eski "ben"i ölmüş oluyordu. Timur'un, düş kırıklığına uğramış gibi bir hali yoktu. Yalnız, kedilerinki gibi keskin gözleri, kısılmıştı. Bedreddin, kafasındaki bir soruya daha yanıt aldığını anladı: Timur'un tüm düşünce ve davranışlarına yön veren şey, ün düşkünlüğü idi. Ölümsüz ününü, binlerce insanın ölüsü üzerinde yükseltmiş bir insandı Timur. Yalnızca ölülerin çokluğu dolayısıyla büyüklüğe dönüşmüş bomboş, sıradan bir ün düşkünlüğü idi onunkisi! Ama ne korkunç bir yıkıcı güç vardı bu büyüklükte!

Bir sonraki konuşmaları adalet üzerine oldu. Daha doğrusu Timur, adil bir hükümdarın tanımını istedi Bedreddin'den: Kime adil hükümdar denirdi?

Bedreddin, düşünceli düşünceli, "adil hükümdar diye," dedi, "kimsenin kendini yasalardan üstün görmediği; bir rençberle bir zanaatkarın emeklerinin karşılığı olan ücreti alabildikleri; yaşlıların saygı gördükleri; öksüzlerin, yetimlerin, güçsüzlerin, kimsesizlerin korundukları; barışın egemen olduğu ülkenin hükümdarına denir."

Son sözler üzerine Timur yüzünü ekşitir gibi oldu. Ama kendini tuttu. "Sağlam bir barış için," dedi, "bence, bütün dünya üzerinde yalnızca bir hükümdar kalana dek savaşmak gerekir."

Bedreddin, yüzündeki alaycı gülümsemeyi Timur'un görmemesi için bakışlarını yere çevirdi. Bir istilacının, fatihin, kendini barış yanlısı gibi göstermesi ne gülünçtü! Ve Bedreddin bir soruya daha yanıt buldu kafasında: Başka halklar üzerinde baskı uygulamak, özünde, kendi halkı üzerindeki baskıyı gizlemeye, unutturmaya yönelikti.

— Tarih, savaşların hep içerden başladığını söyler.

Timur anlamamıştı:

— Nasıl yani?

Bedreddin Oğuz Kaan'dan, Attila'dan, Büyük İskender'den, Cengiz Han'dan örnekler verdi. Bir fatih öldü mü, büyütüp imparatorluğa dönüştürdüğü devleti, iç çekişmelerden, iç anlaşmazlıklardan parçalanıyor ve yıkılıyordu. Bir, bilemedin iki kuşak daha sürüyordu varlığı devletin, sonra tamam. Tarih böyle gösteriyordu.

Timur kendi kendine konuşur gibi:

— Bir, bilemedin iki kuşak, ha?, dedi, sonra bir hüküm verir gibi, ekledi:

— Öyleyse biz de bir buyruk verir ve tarihi yeniden yazdırırız.

Bedreddin, saygıyla, tarihin herhangi bir kitap ya da vakayiname olmadığını, tarihin çarpıtılmasının büyük günah olduğunu, bunun kutsal bir şeye hakaretten farkı olmadığını söyledi.

Timur, duymamış gibiydi. Bakışları dumanlanıp gitmişti. Timur, Bedreddin'in, yanı başında konuşmadan durduğunu yeniden fark edene dek epey zaman geçti: Hırlar gibi, "Sebep?" dedi. Bedreddin, onun, devletinin yok olup gitmesini önlemenin hiç mi yolu olmadığını öğrenmek istediğini çıkardı. Birkaç sözcükle nasıl yanıtlanabilirdi bu soru? Kaldı ki kendisi tarihçi falan da değildi.

Yine de:

— Bunun sebebini, dedi, iktidarların özyapısında aramak gerekir... Hep kendine mal eden, ama kendisi hiçbir şey yaratmayan iktidarların...

Ve kafasındaki sorulardan birinin daha yanıtını bulduğunu fark etti.

Timur rahatlamış gibiydi. Gözlerinde yeniden keskin kedi gözü kıvılcımları tutuştu.

Bedreddin biliyordu: Timur'un buyruğuyla, Semerkand'a getirilen binlerce köle-usta, birbirinden gösterişli camiler, mezarlıklar, medreseler yapmışlardı. İyi ama, bu yapıtlara bakan insanlardan, yakılıp yıkılmış kentleri, soyulup yağmalanmış mabedleri unutmalarını istemek olacak şey miydi? Bu ne basit hesaptı böyle! Bedreddin'in sözleri Timur'da bu umudu yaratmış gibiydi. Bedreddin, bu tür yapıtların, yalnızca ganimetlerin harcanması sonucu olduğunu, yaratma olmadığını söyleyerek Timur'a itiraz edecek oldu, ama hükümdar onun ağzını açmasına fırsat bırakmadan:

— Ömrümüz seferlerde, savaşlarda geçtiği için, dedi, ülkede gereği gibi kanun hakimiyeti kurulması işiyle pek ilgilenemedik. Şeyhülislamımız ol, devletimizin bütün din işlerini çek çevir. Sana güvenimiz tamdır!

Timur'un sözlerine çok şaşıran Bedreddin, yerden selam verdi.

— Hakikatin değersiz bir kölesi olan benim gibi birinin bu yüce şerefe layık olup olmadığını düşünmeme izin verin, yüce emir.

Önerinin kabulü de, geri çevrilmesi de Bedreddin için ölümcül tehlikelerle doluydu. Bir kez, şu belli olmuştu: Timur kendisinin değerini anlamıştı ve onu yanında, yakınında tutmak için yapmayacağı, vermeyeceği şey yoktu. Benim olmayan bir değer, kimsenin olmamalı. Buydu, cihan fatihinin mantığı. Kaçması gerekti Bedreddin'in, hem de hemen. Ama nasıl? Ve nereye?

Çadırına dönünce Bedreddin emrine verilen hizmetkârı savdı ve bu zor durumdan bir çıkış yolu bulmasında yardımcı olacak uykuya hazırlanmaya başladı.

Düş sahnelerinde kimi kez doğrudan, çoğu kez de dolaylı olarak yer alan şu ya da bu olayın bilinç dışı olarak değişmesini sağlamaya yönelik olan ve bir işin sonunu kestirebilmek için abdest alıp dua ile uykuya yatma biçiminde tanımlanabilecek olan “istihare”ye hazırlanıyordu Bedreddin.

Heybesinden bir bakır ayna çıkarıp mumun ışığını yansıtacak biçimde yerleştirdi. Sonra da, her türlü düşünceden, kaygıdan kurtulan kafası ışıkla dolana, gözkapakları kurşun gibi ağırlaşana dek, gözlerini aynadaki alev yansısına dikip bakmaya başladı. Gözkapakları dayanılmaz derecede ağırlaşınca da, mumu üfleyip yattı.

Başı gökteki yıldızlara değen bir ulu çamın altında yatar gördü kendini düşünde. Dev gibi kanatlarıyla yıldızları kapatan bir şahin belirdi sonra üzerinde; kıvrık gagasıyla kendisini kemerinden tutup havalandıran şahin onu Kahire’ye, Şeyh Ahlati’nin tekkesine götürdü. Şeyh, diz çökmüş dua ediyordu. Bedreddin’in kulağına adı çalındı.

Gözlerini açtı. Çadırda biri vardı. Cılız kandil ışığında, Kasım’ın yüzünü seçti. Ve yatakta öbür yanına döndü.

Ama bu düş değildi. Yeniden adı çalındı kulağına.

Üzerine eğilmiş, kendisine seslenen gerçekten de Kasım’dı. Hani şu, Cazibe’nin hizmetini görmesi için satın aldıkları, sonra da özgürlüğünü verdikleri, ama yine de yanlarından ayrılmayan, gönüllü olarak Bedreddin’in hizmetinde kalan Kasım. Oğlu İsmail’i o büyütmüştü. Yalnız İsmail’i mi? Meryem’in Şeyh Ahlati’ye doğurduğu Hasan oğlanı da İsmail’le birlikte büyüten oydu. Bedreddin şaka yollu kendisine “İki oğul anası” derdi.

Bedreddin sevinçle Kasım’ın boynuna atıldı, kara yanaklarından doymazca öptü.

— Hangi rüzgâr attı seni buraya, Kasım?

— Şeyhin buyruğuyla geldim.

Şeyh Ahlati hemen Tebriz’e gitmesini, Bedreddin’i bulup getirmesini istemişti; “vakt irişmişti” çünkü.

Bedreddin sarsıldı; Kasım’a gördüğü düşü anlattı. Gerçekle aynı anlamdaydı düşü, Şeyhin buyruğuna uyuyordu.

— Madem şeyhimiz çağırıyor, hemen gitmemiz gerek.

— Ne zaman?

— Hemen şimdi.

Timur’un ordugâhına geldiğinde üzerinde olan abasını yeniden giydi.

— Taç da budur sana, saltanat da.

Kasım, Timur’la aralarında geçen konuşmaları bilmediği için, Bedreddin’in bu sözlerle ne demek istediğini anlamadı. Aslında dervişlerin gizemli konuşmalarına öteden beri alışkındı; er ya da geç giz kalkar, ne demek istediklerini anlardın. Bir tek, çadırdaki eşyalardan yol için hangilerini yanına almak istediğini sordu. Bedreddin, üzerine iğrenç bir şeyin bulaşmasını engellemek ister gibi iki elini birden ileri uzattı: Hiçbirini.

IV

Bedreddin, üzerinde hep o uzun, kara aba; başında şeyh sarığı; asa taşımaya alışkın elinde firuze saplı bir kırbaç; iri, beyaz bir katır üzerinde küçük kervanını yediyordu. Üç kez geçmişti bu yoldan. Her seferinde de değişmiş görünmüştü yol gözüne. Ama kim bilir, değişen yol değil, belki de kendisiydi.

Dönüp bir geriye baktı: Develer, başları mağrurane havaya dikili, hep aynı tekdüze adımlarla yürüyorlardı.

Develerden birinin oturma kısmı keten bir bezle çevrilerek yabancı gözlerden gizlenmişti. Cazibe’yle oğlu İsmail buradaydı.

Sina’nın gözalabildiğine uzanan kum dalgaları, çeyrek yüzyıl önce olduğu gibi yine birbiri ardınca deviniyor gibiydi. Develerin çanları, sıralı, düzgün sesleriyle sonsuzluğun her anını sayıyor, arada bunlara eşeklerin

çanlarından yükselen ince çınlamalar katılıyordu. Ama Bedreddin yirmi yıl önce, Müeyyed'le birlikte Ali Keşmiri'nin kervanıyla Kahire'ye giderken yaptığı gibi, atını koşturup kervanın önüne geçmek isteği duymuyordu içinde.

Şeyh Ahlati'yi görmek, ona ruhunda olup bitenlerin hesabını vermek için Timur'un ordugâhından Kahire'ye dönüşünün üzerinden bir yılı aşkın bir süre geçmişti.

Ve artık ne Timur, ne de hesap vereceği bir kimse vardı. Kervanı bir daha hiç dönmemek üzere Mısır'dan ayrılıyordu.

Tebriz'den Kahire'ye dönüşünde, Ahlati'nin müridleri onun dönüşü onuruna benzerine pek sık rastlanmayan bir şenlik düzenlemişlerdi. Şarkılardan, çığlıklardan sesleri kısılmış, çılgıncasına dans etmekten giysileri parçalanmıştı; yırtılan giysilerinden ak şeritler halinde sarkan parçalar, müridler döndükçe etekler gibi havada dalgalanıp durmuştu.

Sonra öğretmen onu kendi odasına çağırmıştı. Bu baş başa kalış sırasında, Bedreddin'in duyduklarını duymuş, gördüklerini görmüştü: Birbiriyle didişip duran ve bu didişmeleriyle anayurtlarını mahvetmekte olduklarının farkında bile olmayan açgözlü, her biri öbüründen değersiz taht varislerini; üzerine gönlün, yüreğin gölgesi bile düşmemiş bir mantığın iğrençliğini; her gece hezeyan geçirmenin umutsuzluğunu; boğazlarına dek kana batmış körleri, divaneleri... Kısacası Bedreddin'i sarsan her şeyi.

Şeyh buyurmuştu: “Erbain'e başlayacaksın. Hemen şimdi. Benimle birlikte.”

Pek az müride bağışlanan bir onurdu bu; mürşidiyle birlikte çile çekmek sıra dışı bir durumdu. Ama Bedreddin de sıradışı biriydi, kendisine ayrıcalıklı davranılması gereken biri.

Aslında Şeyh Ahlati biliyordu: Bedreddin artık şeyhler şeyhi, ermişler ermişi, ya da sufi adlandırmasıyla “Kutb-i zaman” olabilirdi.

“Ruh gücü” derler. Bilgi yoksa, ruh güçsüzdür. Ama anlamış kişi için bilgi de bir engele dönüşebilir. Bu yüzden anlamış kişi, bildiğini unutmalıdır.

Önce mutsuzluktan kurtulmak gerekir. Sonra da mutluluktan. Mutluluk da çünkü bir hapishane olabilir. Her şey bir hapishane olabilir. Öğretmene, şeyhe duyulan bağlılık bile.

Şeyh, eskiden kurtulmak için gereklidir. Şeyhin tekkesi, evi yalnızca bir hazırlanma yeridir. Şeyh, yol için gereklidir. Yol aşıldı mı, şeyhe gerek yoktur artık. Anlamış, ermiş kişinin şeyhi de olmamalıdır, tümüyle özgür olmalıdır o.

Şeyh Ahlati Bedreddin'i işte buraya hazırlıyordu. Ama Bedreddin bunu ancak, artık şeyhi falan olmadığı zaman anlayabildi.

Kırk değil, tam doksan gün kapandı Bedreddin çile odasına; bunlardan son elli günü tam bir yalnızlık içinde geçirdi. Yeni bir çileye daha başlayacaktı ki, Şeyh kendisini durdurdu: "Sen artık yanıp tutuştuğun şeye çok yakınsın!"

Ne için yanıp tutuşuyordu ki o?

Hemen önlerindeki kum tepesinin orda, rüzgârda sallanan üç palmiyeyle, kumlarla örtülmüş bir kuyu çıktı karşılarına. Kuyu çoktan kurumuştu. Kervanların nicedir konakladığı yoktu burda. Ama Kasım atını hızla sürüp geldi ve:

— Hanımım biraz burda duralım diyor, şeyhim, dedi. Kadınlar ve çocuklar perişan durumdalar.

Bedreddin kervanbaşına yetişti.

— Burda duruyoruz, muhterem, dedi.

...Gerçekten de, ne için yanıp tutuşuyordu o? Güneşli, sıcak bir gün canlandı gözünün önünde; hemen yanı başında kocaman bir ceviz ağacının yükseldiği kerpiç bir ev; çocukluk arkadaşı İsaların evi. O sıcak, güneşli gün, ömrü boyunca unutamayacağı bir olaya tanık oldu Bedreddin. Kaburgalarından geçirilmiş bir çengelle, İsa'nın aksakallı babası ceviz ağacının bir dalına asılmıştı. Ana, üzerinde parçalanmış bir şalvar, başı açık, evin eşiğinde baygın yatıyordu. Dokuz yaşındaki İsa'yla iki küçük bacısını ise mültezimin adamları bir urganla birbirlerine bağlıyorlardı. Ağaca asılı yaşlı köylünün ağzından en ufak bir inilti bile duyulmuyordu. Çocuklara gelince, onlardan da en ufak bir ses çıkmıyor, hatta ağlamıyorlardı bile. Bir

tek nezaretçinin küfürleri, bir de sabırsızlıkla eşinen atların nal sesleri duyuluyordu. Yaşlı köylünün ak sakalından aşağı sessiz gözyaşları dökülüyor, çocukların kirli yüzlerinde kurumuş gözyaşlarının açtığı yol yol izler görülüyordu.

Bedreddin koşarak babasına gitti. Ne de olsa kadıydı babası. Ama kendisinin heyecandan tutularak anlattığı olay karşısında iyi yürekli, namuslu, gözü pek babasının tepkisi, üzgün üzgün başını sallamak ve “Allah büyüktür oğul!” demek olmuştu. “Vermemiş toprağı köylünün... O da borçlarını ödeyememiş. Böyle olunca da, borcuna karşılık çocuklarını almışlar... Yasalar böyle...”

O gözkamaştırıcı güneşli gün, kaç gece Bedreddin’in düşlerine girdi! Kaç kez o güneşli günün karabasanıyla yatağından fırladı!

...Aşağılanan insanların gözyaşları, yurdunun gözyaşları Bedreddin’in yüreğini sıkıştırıyordu. Yanıp tutuştuğu şey işte bu gözyaşlarını durdurmaktı. Ama henüz iyilikle merhamet arasındaki ayrımı bilmiyordu. Pek çok şeyi hemen anlamak mümkün olmuyor. Ya da pek çok şey, ancak uzun yaşam deneyimleri sonunda anlaşılabilir oluyor.

Merhamet, iyilikten farklı olarak, çoğu kez gaddarlık olarak görünür. Ekleminden çıkmış bir kemiği düzelten hekimin yarattığına benzer bir sızı yaratır insanda merhamet. Bir aptal, cahil, hatta suçlu kişi bile iyi olabilir. Ama cahil bir insan merhametli olamaz. İşin özünü anlamak gereklidir merhametli olabilmek için.

Devenin hörgücüne dayanan merdivenden önce İsmail, ardından Cazibe indi. Kısa bir süre durmayı tasarladıkları için develeri ıhtırmadılar. Güneş ışığını doyasıya içmiş kumlar insanın ayağını yakıyordu. Cazibe, hizmetkârların serdiği bir halının üzerine oturmuş, peçesinin ardından çevresine bakınıyordu.

Bedreddin katırından inerken ondan yana baktı. Bakışları karşılaştı. Cazibe yanaklarını, boynunu, göğsünü bir alev diliminin yalar gibi olduğunu duydu. Kocasının bakışlarıyla bakışları ansızın karşılaştı mı hep böyle olurdu. Sanki şunca yıllık ömrünün yarısını onunla geçirmemiş gibi ve sanki yeniden on dört yaşındaymış gibi.

Bir kez daha –kim bilir kaçıncı kezdi bu!– beyaz doğmadığına, yüzünün renginin utandığı zamanki kızıltıyı bastırdığına şükretti. Kocasına duyduğu sevgi değildi Cazibe'yi utandıran. Onun utandığı, sevgisinin bir genç kızınkine benzer biçimde ateşli olmasıydı. Oysa yirmi sekiz yaş bir Habeş kadını için de, Arap kadını için de sevgide analık niteliklerinin ağır bastığı saygın bir yaştır.

Ve hep olduğu gibi, utancın ardından keder geldi. Nedeni neydi bu kederin? Analık konusundaki başarısızlığı mı? Olabilir. İsmail'den sonra bir daha ağırlaşamamıştı. Oysa sevdiği adamın yüzünü, ruhunu, yüreğini bir sürü çocukta yeniden yaratmayı, sevdiğine bu dünyada ölümsüzlük armağan etmeyi ne çok isterdi.

Bedreddin katırından inerken üzengiyi tutarak ona yardım eden Kasım, katırı bağlayıp doğruca Cazibe'nin yanına gitti:

— Şeyhim oğlunu görmek diler.

İsmail, Kasım'ın ardı sıra, kadın ve çocuklardan otuz adım kadar ötede oturan babasının yanına seğirtti. Zayıf bir çocuktu; ince, solgun yüzünde gözlerinin ürkekçe bir anlatımı vardı. Babasını pek seyrek görüyordu. Eğitimiyle Kasım, öğretimiyle Farsçayı da Arapça kadar iyi bilen Hattat Ethem uğraşıyordu.

Peki ya Cazibe? O kocasını çok mu görüyordu sanki? Özellikle de Şeyh Ahlati'nin müridi olmasından sonra? Bu süre içinde kocasıyla birlikte olabildiği günler parmakla sayılabilecek kadar azdı.

Kim bilir, belki de soğumuştu kocası kendisinden? İlk erbainin sonunda, konuşacak takadinin kalmadığını, hatta soluk bile alamadığını görünce, çevresindekilerin de kışkırtmasıyla, Müeyyed'i yüzünü bir kez bile görmediği kayınpederine göndermişti, Bedreddin belki onun sözünü dinler diyerek. Kuşkusuz aptalca bir davranıştı bu. Daha sonra Meryem neler söylemişti: Kocan hakikati arıyor, herkes için sevinç ve iyilik peşinde o.

Sevinç mi? Peki hemen yanı başındaki bir insanın, karısının çektiği acıları görmüyor muydu?

Kendisine karşı davranışları her zaman saygılıydı. Gerek başkalarının yanındayken, gerekse yalnızken kendisine hep hatun derdi. Zihinsel

açılmasını Şeyhe olduğu kadar ona da borçlu olduğunu söylerdi. Her kadının övünç duyacağı, böbürleneceği şeylerdi bunlar. Ama işte Cazibe kendisine biraz daha az saygı duysun istiyordu. Bedreddin'in başka bir kadınının olmadığını, bu konuda kadınlara özgü sezgisiyle çok iyi biliyordu. Herhalde Meryem haklıydı... İyi ama Cazibe yalnızca bir kadındı; herkes için mutluluk aramak, onun gücünü aşan bir işti. O bir tek Bedreddin'i mutlu edebilsin, yeterdi.

İsmail babasının yanına varınca eğilip selam verdi, karşısına oturdu. Şeyh kendisine bir şeyler sordu. Çocuk yanıt verdi. Saygılı, ürkek. Cazibe düşündü: Büyük bir bilgenin oğlu olmak hiç kolay değildi.

Bedreddin'in yüzü bir gülümsemeyle aydınlandı. Elini oğlunun omzuna koydu. Cazibe'nin yüreği bu iki erkeğe duyduğu sevgiden sıkışır gibi oldu. Sevgiden ve şu ıpıssız, uçsuz bucaksız çölde iki nokta gibi küçücük ve korunmasız olmalarının verdiği korkudan.

Şeyh Ahlati Bedreddin'i Timur olacak canavarın inine gönderdiğinde gerçekten de ölüm korkusunu ta şurasında duymuştu Cazibe. Ama asıl kocasının dönüşünde çektikleri ona ağır gelmişti. Kahire'ye dönünce Bedreddin evine bile uğramadan doğruca Şeyhin yanına gitmişti. Oysa Cazibe hazırlanmış, onu bekliyordu. Saatler geçmiş, gölgeler iyice uzamış, sokaklarda ses sada kesilmişti, ama Bedreddin'den haber yoktu. Cazibe'yse hep bekliyordu: Her tıpırtıyı onun ayak sesleri sanarak, heyecandan yüreği kabararak.

Akşam Meryem gelince, Cazibe hıçkıra hıçkıra ablasının boynuna atılmıştı. Meryem kardeşinin saçlarını okşamış, kocasının dönüşü onuruna müridlerin düzenlediği şenliği, Şeyh Ahlati'nin kocasını nasıl karşıladığını, şu anda da ikisinin başbaşa söyleşmekte olduklarını anlatmıştı.

Hava kararmış, ışıkları yakmışlardı. Özene bezene giydirilen İsmail'in uykusu gelmiş, yatmıştı. Bedreddin hâlâ yoktu. Meryem olmasa, Cazibe imkânı yok katlanamazdı bu gerginliğe.

Vakit artık iyice geçti. Derken kapı tokmağı vurulmuş, avluya koşarcasına Kasım girmişti. Meryem inip karşılamıştı kendisini.

— Mevlâna Bedreddin nerde?

— Tekkede, hanımım. Erbaine başlamaya hazırlanıyor... Bu kez Şeyhle birlikte. Yalnız oğlunu görmekliğine izin diledi. Şeyh de İsmail'i tekkeye götürmem için gönderdi beni.

Bütün olanlardan sonra kırk gün daha ha..? Kırk gün daha onun yüzünü görmemek, sesini duymamak. Cazibe haykırmamak için elini ısırmıştı.

Derken, Meryem'in kartal kesilişi.

— Hayır, İsmail falan yok! Ben geleceğim seninle tekkeye!

Bir şeye tutuldular mıydı, nasıl da duygusuz bir aptala dönüveriyor şu erkekler! En okumuşları, en bilge olanları bile!

Ablası, nasıl ettiyse artık, Şeyh Ahlati'yi ikna etmeyi başarmış ve Bedreddin eve gelmişti. İki gece bir gün birlikte olmuşlardı. Cazibe'nin hayatının en mutlu, ama aynı zamanda da en acılı saatleri olmuştu bunlar; en azından şu anda, Sina çölünün kumlarıyla dolmuş şu kör kuyunun başında kendisine böyle geliyordu. Mutlulukla doluydu bu kısa süre, çünkü yıllar süren bir birliktelikle kavuşulmuş bedensel ve ruhsal uyumun nerdeyse unutmak üzere oldukları sevincini yenilenmiş, tazelenmiş bir tutkuyla tatmışlar; Venedik sürahilerinin kapakları nasıl en ufak bir sızdırmazlıkla yerine oturursa, birbirlerine öyle kenetlenmişlerdi. Aralarındaki uyum, karşısındakinin her hareketini anlamanın ve ona nasıl karşılık vereceğini bilmenin uyumuydu. Ve acıyla doluydu bu kısa süre, çünkü Bedreddin dönüşünde, kendisini Cazibe'den uzaklaştıran, onunla paylaşmak istemediği ya da paylaşamayacağı bir şeyler getirmişti. Sevecenlikle de, tutkuyla da yumuşatılamayan, taş gibi sert bir şeyler... Bedreddin'in görüp etkilendiği şeyleri, kendisinin de görmesi gerekiyordu. Madem ki onunla her şeyi paylaşıyordu, bunları da paylaşabilmesi için bu zorunluydu. O nereye derse, ardısıra gitmeye hazırdı Cazibe. Böylece, ömründe ilk kez –ve herhalde sonsuzcasına– kendisine çok şey borçlu olduğu ablasından da ayrılmış olacaktı. Ama yazıklanmıyordu Cazibe buna. Hatta, Bedreddin eğer öyle isterse, oğlundan bile ayrılmaya razı olurdu. Evet, Allah affetsindi, ama oğlundan bile ayrılabilirdi. Çünkü, Bedreddin'siz bir hayat yoktu artık onun için, bedenin bütünü olmadan, bir parçası için hayatın olamayacağı gibi.

Bedreddin onun düşüncelerini okumuş gibi uzun uzun ondan yana baktı, gülümsedi. Ama aydınlık bir gülümsemeden çok, suçlu bir gülümsemeydi bu. Cazibe anladı: Evet, seviyor beni.

Yine develer, yine muttarid çan sesleri, sonsuz kum denizinin birbiri ardınca alçalıp yükselen kımıltısız dalgaları yine. Deniz gibidir çöl de: Kendi kendisiyle başbaşa bırakır insanı, ona kendini gösterir.

Evet, suçluydu Bedreddin. Ana babasına karşı suçluydu şu yaşlılık günlerinde tek bir avutucu sözü kendilerinden esirgediği. Yurduna karşı suçluydu, bunca aşağılanmışken hiçbir yardımının dokunmadığı. Cazibe'ye karşı suçluydu, aşkıyla kendini bulduğu. Şeyh Ahlati'ye karşı suçluydu, ısrarlı, isteğini yerine getiremediği...

Ahlati canlandı gözünün önünde: Sesini yeniden duyar gibi oldu: "Nimetler sunucusu bana ölüm kâsesini uzatıyor. Sonsuzluk diyarına doğru kanat açmamın vakti geldi artık. Sen benim gözümün bebeğisin. Ben gittiğim zaman yerimi sen almalısın. Çünkü bu yeri doldurmaya layık tek kişi sensin."

Cuma namazını kılmak için daha sabahtan İbni Tulun camisine gitmişti Şeyh. Bu eski Kahire camisinin bir meydanı andıran geniş avlusunu dolduran kalabalığın arasında upuzun boyuyla hemen dikkati çekiyordu. Bir ara, nasıl olduğunu kimse anlayamadı, olduğu yere, taşların üstüne boylu boyunca yığılıverdi... ve bir daha da doğrulamadı.

Onu kucaklarında taşıyarak getirdiler tekkeye; yatağına yatırdılar. Müridleri başına toplanınca, Ahlati onlara, kendisinin artık gidici olduğunu, yerine kimi seçmek istediklerini sordu. Müridler, kendisi kimi gösterirse tarikat önderi ve gizler koruyucusu olarak onu bileceklerini, ama madem ki sordu, öyleyse Rumelili Bedreddin Mahmud'dan başkasını bu makama uygun bulmadıklarını söylediler. Bunun üzerine Şeyh, kendi isteğinin de bu olduğunu söyledi. Müridler, her işte, her şeyde Bedreddin'e boyun eğeceklerine, onun sözünden dışarı çıkmayacaklarına yemin ettiler.

Müridlerin, ettikleri yemini çok geçmeden unutacaklarını Ahlati de sezmişti herhalde, ama o anda bir rahatlama soluğu koptu göğsünden: Şu dünyadaki son görevini de yerine getirmişti.

Gözlerini Bedreddin'e dikti; yüzünde acılı bir gülümseyiş:

— Ey, Rumeli toprağının Mansur'u! dedi, canını dostun uğruna feda ediyorsun!

Gözleri nemlendi, iki küçük gözyaşı damlası bıyıklarına süzüldü.

Bedreddin, Şeyhin kendisini hakikatin gelmiş geçmiş en büyük savaşçısıyla bir tutan sözleri karşısında donup kalmıştı.

“En-el hak!” - “Hakikat benim!, dediği için acımasızca öldürülen Hallacı Mansur'la bir tutmuştu onu Ahlati. Boyun eğme işareti olarak ellerini göğsünde birbirinin üzerine koymuş, öylece duruyordu; ağzını açıp tek kelime söyleyebilecek gücü kalmamış gibiydi.

Ahlati, ölüm döşeğinde onu avutmaya durdu: Üzülecek bir şey yoktu, gün gelir, o da yurdu için onurlu hizmetler görebilirdi; ondan yayılan ışık, Rumeli toprağını sarmış olan uğursuz karanlığı yırtardı...

Şeyh sustu. Dudakları bir süre daha kımıldadı, duyulmayan bir şeyler söyledi... ve ruhunu teslim etti.

Bedreddin kendini okyanusta bir yonga, çölde bir kum tanesi, iğne atsan yere düşmez bir pazar yerinde ana babasını yitirmiş bir çocuk gibi duydu. Kımıldamadan, taşkesilmiş gibi duruyor, Şeyhinin hep öyle hayattan uzak, hep öyle vekarlı duran yüzüne bakıyordu.

Yunus Emre'nin kurtarıcı dizelerini anımsadı:

Ol dürr-i yetîmem ki görmedi beni umman

Bir katreyem illa ki ummana benem umman

Yunus, şiirinde, tek bir su damlacığının deryanın bütün gizlerine sahip olduğundan; Hallacı Mansur'dan; sevenle sevilenin, Leyla'yla Mecnun'un kaynaşıp tek bir varlık olduğu birlik dünyasından; aşktan, dünyaya sarhoş gelmiş, sarhoş giden aşıklardan söz ediyordu.

Yunus'un dizelerini anımsamasıyla birlikte, Bedreddin içinin müthiş bir gönülborcu duygusuyla kabardığını duydu. Ölümüyle bile kendisine son bir ders veren, önündeki son engellerden de onu kurtaran öğretmenine karşı duyduğu gönülborcuydu bu.

Bin yılın içinden geçip giden kervanın başına geçmesi o gün oldu Bedreddin'in; kendi yolunu kendi açacaktı bundan böyle.

V

Varlıklı, gösterişli, gürültülü Kudüs kentinde kimsenin dikkatini çekmedi alçakgönüllü kervanları. Kent, hep olduğu gibi, taş duvarları, kutsal yerleri, her dilden konuşan her türden insanlarıyla sıkış tepişti. Pazar yerleri her zamanki gibi ana baba günüydü. Sokaklarda tespihten tütsüye kadar her türden dinsel eşya satılıyor, manastır çanlarına, minarelerden yükselen ezan sesleri karışıyordu. Ve Kubbetüs Sahra camisinde, eskiden olduğu gibi, Musa'nın asası, Muhammed'in kalkanı ve Ali'nin kılıcı korunuyordu.

Timur buraya kadar gelmemişti. Ama kentin havası değişmiş gibiydi. Sokak satıcıları yine bağırıyorlardı ama neşeli bir bağırma değildi bu. Sarrafların ellerini oğuşturmaları da, yaptıkları ya da yapmayı umdukları başarılı alışverişten dolayı değil, alışkanlıktandı. Kalabalıklar daha bir telaşlı gibi geldi Bedreddin'e; insanların yüzlerinde de bir eziklik, hüzün var gibiydi. Ama kim bilir, bütün bunlar belki de kendisi değişmiş olduğu için böyle gelmişti ona?

Müeyyed'le birlikte hadis tahsili için rahlei tedrisine girdikleri Hacer-ül Eskalani çoktan öbür dünyaya göçmüştü. Kurtarıcıları, velinimetleri Ali Keşmirî de yaşamıyordu artık. Bedreddin nice arandıysa da, Vardkes Usta'nın mezarını bulamadı. Ama Müeyyed'in nerdeyse mahvına sebep olacak utanç mahallesi durduğu yerde duruyordu.

Rahmetli Keşmirî'nin ticari işlerini oğlu İdris üstlenmişti. Bedreddin küçüklüğünü anımsıyordu İdris'in. Şimdiyse, kara sakallı, güçlü kuvvetli, tıpkı babası gibi cömert, dindar bir delikanlı olup çıkmıştı. Babasından kendisine kalan miras arasında "Bilgin Bedreddin'e saygı" da bulunuyordu. Bedreddin'in fakih olmazdan önce yazdığı kitapları okumuştu.

İdris, Bedreddin'in ve yakınlarının kervansarayda kalmalarına asla rıza gösteremeyeceğini, –Bedreddin'in yıllar önce bu kentteki ilk selamet, saadet ve refah sığınağı olan– evlerinin emirlerinde olduğunu söyleyerek onları bırakmadı.

Keşmirî’nin evi bu kez de uğurlu geldi Bedreddin’e: Arkadaşları kendisini burada buldular.

Kahire’den hiç kimseyle konuşmadan, nereye gittiğini kimseye söylemeden ayrılmıştı Bedreddin. Kervancıyla anlaşma, muhafız tutulması ve yolculukla ilgili tüm öteki hazırlıkları, kimselere bir şey söylememesi sıkı sıkı tembihlenmiş olan Kasım yürütmüştü. Yalnızca şeyhlerine candan bağlılığın değil, Bedreddin için bile henüz açık seçik olmayan bir düşüncenin çevresinde birleşmiş bir derviş topluluğu kurma umudunun yok olduğunu hiç kimse bilmemeliydi.

Daha Şeyhin cenazesi toprağa bile verilmemişti ki, tekkede yeni şeyhin kulağına kadar giden dedikodular, çekişmeler başladı. Yaş yönünden de, hizmet yönünden de, hatta liyakat yönünden de Şeyhlik makamına Bedreddin’den daha değimli müridlerin bulunduğu söyleniyor, Bedreddin’in çok genç olması eleştiriliyordu. Şeyh Ahlati, peygamber soyundan geliyordu. Bu ta Rumeli topraklarından kalkıp gelmiş yabancı da kim oluyordu ki, peygamberin dili kendisi için olduğu gibi, sonradan öğrenilmiş dil değil, anadili olan müridlerin başına geçme cesaretini gösterebiliyordu?

Bu sözler, Bedreddin’in Timur’da da görüp dehşete kapıldığı, boş bir kafa ve boş bir yürekle başkalarına hükmetme hevesini, iğrenç bir ün düşkünlüğünü dile getiren ve yüreğinin kıyım kıyım kıyılmasına neden olan sözlerdi. Şeyh Ahlati’nin müridleri, hakikatin yılmaz savaşçıları bunlardı, ha!

Hele içlerinden birinin, –gerçekten iyiniyetle de olsa gelip, Bedreddin’e, öyle olmasa bile kendisini peygamber soyundanmış gibi göstermesini, yoksa müridler arasındaki fitnecileri, karıştırıcıları yatıştırmanın mümkün olmayacağını öğütlemesi, Bedreddin’in sabır kâsesini taşıran son damla oldu. Başa geçebilmek için yalan söylemek? İnsanları hakikate götürebilmek için yalandan güç almak?

“İnsanda zekâ sınırlıdır, aptallığınsa sınırı yoktur” sözü ne kadar doğruymuş! Ahlati’nin müridleri arasında bile aptallar çoğunluğu oluşturuyorsa pes artık!

Bütün müridleri tekkede topladı. Hiç yakınmadan ve de hiç karşı koymadan kime boyun eğeceklerse, onu şeyh seçmelerini önerdi. Seçilecek şeyhe ilk kendisinin boyun eğeceğine de söz verdi. Hayır! Tartışmaya, çekişmeye, birbirlerine kara çalmaya başladılar. Nerdeyse sabaha dek sürdü didişmeleri. Dahası, az kalsın kavgaya döküyorlardı işi. Ama bir türlü anlaşamadılar, içlerinden biri üzerinde uzlaşmaya varamadılar. Bunun üzerine Bedreddin kararını verdi.

Bedreddin'in Kahire'yi terk ettiği anlaşılınca, dervişler paniğe kapıldılar. Serzenişler, karşılıklı suçlamalar, sızlanmalar, pişmanlıklar, ağlayıp inlemeler başladı. Ama Bedreddin'e en yakın olanlar, hangi müridin haklı ya da haksız olabileceği tartışmalarını bir yana bırakarak, öğretmenlerinin bulunabileceği yeri araştırmaya başladılar.

İlk başvurdukları, Ahlati'nin dul karısı oldu: Ne de olsa şeyhleri, onun kızkardeşini de yanı sıra götürmüştü. Meryem, hâlâ kocasının yasını tutuyordu. Tekkedeki çekişmeler kızkardeşinden ayrılmasına neden olmuştu. Kimsenin yüzünü görmek istemiyordu bu yüzden. Oğlu Hasan'a lalalık yapan Sudanlı Caffar, nice bin uğraşmadan sonra kendisini kabul ettirebildi ve ayaklarına kapanıp Şeyh Bedreddin'in şu anda nerede olduğunu sordu: Kendisi ve daha pek çok arkadaşı, dünyanın öbür ucuna da gitse Bedreddin'i izlemeye, onun sözünden çıkmamaya hazırdılar. Çektiği acılardan Meryem'in iri, siyah gözleri iki kocaman yara gibiydi. Sesi daha da derinden gelir olmuştu. "Kendisine kimselerin yabancı diyemeyeceği yerde arayın Şeyhi!" dedi. Bu, kızkardeşinin kulağına ulaşabilen son sözleri oldu Meryem'in.

Ertesi gün on yedi mürid, kimi tek başına, kimi ailesiyle birlikte, Şeyhlerinin ardı sıra Kudüs yoluna düştüler ve çok geçmeden onu Keşmirî'nin evinde buldular.

Büyük bir sevinç oldu bu. Demek, verilen karar doğruydu.

Bedreddin Kudüs'te tam bir ay kaldı. Memleketlilerini buldu. Çeşitli temaslar, söyleşiler yaptı; öğrencilerine yönergeler verdi. Daha sonra "Varidat" üslubunda düzenlenecek olan kitabının ilk sayfaları da burada kâğıda geçirildi. Bu işi yapansa, on yedilerden biri, geleceğin "gizler yazıcısı", Ankaralı Mecnun'du. Eşitlik, adalet yasalarını öbür dünyada

değil, bu dünyada yürürlüğe koymak üzere on yıl sonra etkinliklerine başlayacak kardeşlik yapısının temeline ilk taşlar burada kondu.

Zamanı geldi, Bedreddin, yol hazırlıkları görülmesini istedi. İdris Keşmirî, tıpkı babasının yaptığı gibi, “Çok güzel,” dedi, “ben de Şam üzerine bir kervan düzüyordum.”

Bedreddin Mahmud’un küçük topluluğu, her yönden güvenlik önlemleri alınmış büyük bir ticari kervanla Kudüs’ten yola çıktı.

Halep’e yaklaşırlarken, üzerlerine doğru dörtnala gelen atlılar gördüler. Sekiz yüz, dokuz yüz kişi kadar vardılar. Hepsi de silahlıydı. Başlarında kuzu kürkü papaklar, üzerlerinde cepkenler vardı. Türkmen atlılarıydı bunlar.

Yirmi beş yıl önce, yine Halep dolaylarında karşılaştığı at çobanını anımsadı Bedreddin. Gerçekte bir haydut reisi olan bu Türkmen “at çobanı” ona özgürlüğünü bağışlamıştı.

Aralarında yüz adım kadar bir şey kalınca Türkmenler atlarından indiler. Aralarından üçü öne çıktı. Reisleri, Bedreddin’i yerden selamladı. Onu, “Bilginlerin ve bilgelerin sultanı, hakikat yolcularının kutbu” diye ululayarak, Halep kentini onurlandırmasını diledi. Adamın yüzü Bedreddin’e hiç yabancı gelmedi.

Bedreddin, Timur’un surlarını yıktığı, çapulcular tarafından soyulmuş bir yolcunun cesedini andıran ve bu haliyle çırılçıplakmış gibi görünen Halep kentine, kendisine saygılarından, gemlerinden tuttukları atlarını yedeğe almış yüz Türkmen atlısı eşliğinde girdi.

Evet, yanılmamıştı: Türkmenlerin başı, Tektaş adlı haydut reisinin ta kendisiydi. Kırlaşmış sakalı çok değiştirmişti kendisini. Epeyce de şişmanlamış gibiydi. Ama bu oydu ve artık haydut reisi değil, düzenli askeri birliği bulunan bir komutandı. Timur istilası sırasında, Karakoyunlu Beyi Kara Yusuf’un komutası altında çarpışmış ve cihan hükümdarının burnunun dibinden, hükümdarın paha biçilmez atı da içinde, koca bir savaş atı sürüsünü dağa kaldırmıştı.

Gösterdiği kahramanlığa karşılık da Kara Yusuf Bey kendisini, Halep dolaylarındaki Sultan Beyazıd armağanı topraklarda yayılan yılkısının

çobanlığını yapan bura Türkmenlerinin başı ilan etmişti.

Tektaş, Bedreddin'in bilgeliği, hakbilirliği üzerine çok şey duymuştu. Ama bu ünlü şeyhin, yıllar önce kendisine yıldızlar üzerine sorular sorduğu, adamlarınca tutsak edildiğini görünce salıverdiği genç molla olduğundan hiçbir zaman kuşkulanmamıştı. Şimdiyse gözlerine inanamıyordu:

— Talih diye buna derim ben! Nasıl da karşılaşıverdik!

Bedreddin'in eteğinden öptü, sürekli olarak kentlerinde kalmasını diledi. Bedreddin'e burada bir tekke yapacak ve çevrede yaşayan tüm Türkmenlerle birlikte kendisinin en sadık müridi olacaktı.

Bedreddin'in Kahire'den; tekkedeki görüş ayrılıkları, çekişmeler nedeniyle değil, bugüne dek hiçbir şeyhin bilmediği yepyeni bir yola koyulmak üzere ayrıldığını bilmiyordu. Ama daha bu yolun başında bile değil, olsa olsa bu yola ilişkin düşüncelerinin başlangıcında olan Bedreddin bu eski tanışına ne diyebilirdi ki bu konuda? Bir an önce ata toprağına dönüp, burada girişilen işlerin bir ucundan da kendisinin tutması gerektiğini söyledi. Ama söz veriyordu, ilerde Halep'e kendisini temsilen birini gönderecekti.

Bir Şeyhin bunları büyük bir kararlılıkla söylediğini gören Tektaş, ne yapsın razı oldu; göndereceği her temsilciye candan bağlanacaklarını, sözünden, buyruğundan dışarı çıkmayacaklarını söyledi.

Halep'ten sonra, geceyarısına doğru, Karaman Beyliğinin toprakları başladı. Karaman Beyinin Timur'dan kaçışı üzerinden geçen bir yıl içinde, Türk toprakları üzerindeki iç çekişmeler daha da şiddetlenmişti. Tahtın dört varisi –Süleyman, İsa, Mehmed ve Musa– gerek birbirleriyle, gerekse Anadolu beyleriyle iktidar için kıran kırana bir savaşa tutuşmuşlardı. Atların ayakları altında çiğnenmiş topraklar ekilmeden kalmış, baştan aşağı bir ayrık tarlası görünümü almıştı. Kentler tam bir ören yeri görünümündeydi.

Yollar boyunca uzanan ve pek derin kazılmadıkları anlaşılan kardeş mezarlarından çürümüş ceset kokuları yükseliyordu. Arada bir, kış boyunca süren açlıktan avurdu avurduna göçmüş, üflesen yıkılacak bir köylünün, ufacık bir bahçede, üzerlerine ağırlık çökmüş güz sinekleri gibi takatsizce çabalayıp durduğu görülüyordu. Bu insanlar, silahlı birilerini görür görmez

kendilerini yüzükoyun toprağa atıyorlar ve berikiler geçip gidene kadar kımıldamadan böylece duruyorlardı. Köylerde şiş karınlı çocuklar, incecik, çarpık bacaklarıyla, ürkütülmüş sıçanlar gibi kaçışıyorlardı. Çapulcular, çeteler kentlere göz açtırmıyorlardı. Yalnızca esnafların kardeşçe birliği olan ahi örgütlerinin bulunduğu yerlerde iyi kötü bir düzen görülüyordu.

Şeyh Bedreddin Mahmud'un ünü, kervanından çok daha önce ulaşmış oluyordu gittikleri yerlere. Konya'da, Halep'tekinden de gözkamaştırıcı bir karşılamaya tanık oldular. Burada, bir zamanlar Müeyyed ve Musa Kadızade'yle birlikte öğrenim gördükleri (Musa ünlü bir gökbilimci olmuştu ve Uluğbey'in sarayındaydı) medreseye yakın bir yerde bir ev tuttular Bedreddin için.

Her yana egemen olan karışıklık ve her türden fitne fesat nedeniyle halkın devlet görevlisi olan din adamlarına ne güveni ne de sevgisi kalmıştı. Halka, öte dünya nimetlerini bu dünya nimetlerinden üstün tutmalarını öğütleyen şeyhlerin kendileri, Timur'un bile ellerinden almayı başaramadığı dünya nimetlerine sahip olmaktan başka bir şey düşünmüyorlardı. Aldatılmışlığın düşkırıklığı içindeki halkın sufi şeyhlere karşı büyük sevecenlik duymalarında bu yüzden şaşacak bir şey yoktu.

Sufi şeyhler içinde Bedreddin'in yeri ise bambaşkaydı. Herkesin sufilerden duymaya alıştığı sevgi, kardeşlik gibi sözler yerine onun söyledikleri dini, dili ne olursa olsun, ister varsıl, ister yoksul olsun, bütün insanların eşit olduğu, tek tek her insanın mükemmele erişme arzusunun kutsal olduğu gibi şeylerdi. Ona gelene dek sufilerin kuşaklar boyu üzerinde durdukları mükemmel insana ulaşma konusunu Bedreddin eşitlik, adalet ilkelerine dayalı bir yaşam biçiminin kurulmasına bağlıyordu: “Toprak ve su herkesin ortak malıdır.” Yalnız kendi çıkarını düşünme, kibir ve ün peşinde koşma ona göre bütün yıkımların nedeniydi.

Bir gün, sabah namazından hemen sonra Kasım gelip iki kişinin Şeyhi görmek dilediğini söyledi. Üstlerine başlarına bakılırsa, zanaatkârdılar, Türkçeyi ağızlamalarına bakılırsa, Ermeniydiler. Gerçekten iki Ermeni taş ustasıydı gelenler. Uzun boylu, yapılı, iki erkek güzeli. Daha yaşlıca olanı, yerden selamladığı Bedreddin'e işçiliği gözkamaştırıcı bakır bir tepsi uzattı. Tepsinin üzerinde sedef kakmalı tahta bir kutu, kutunun içinde topaz taşlı bir altın yüzük vardı; topaz taşın üzerine ise kırık bir ok kazınmıştı. Bedreddin biliyordu bu yüzüğü: Bağıcıların inançlarına göre, Aştarat adı

verilen bu yüzük, ayın ikinci evresinde yapılmış ve daha sonra da amberle tütsülenmişse, kişinin “seyr” adı verilen kendi iç alemine dalma yeteneğini artırırdı.

Ustalar geri geri gidip diz çöktüler; derin sevgi ve bağlılık duygularını bildirdiler ve kendilerine de atalarından kalmış olan bu armağanı kabul etmesini dilediler Bedreddin’den. İki Ermeni kardeşin babası, Bedreddin’in çeyrek yüzyıl önce çapulcu çetesinin elinden kurtardığı Vardkes Usta’dan başkası değildi. İki kardeş, babalarının vasiyetini yerine getirerek, çeyrek yüzyıldır Simavna Kadısı Oğlu Bedreddin Mahmud’un esenlik ve mutluluğu için her gün dua ediyorlardı. Geçen bunca süre içinde Bedreddin Mahmud adı yüreklerinde babalarının hayaliyle karışıp kaynaşmıştı. Ünü büyük şeyh hazretlerinin ta Konya’ya kadar geldiğini duyunca Karaman’da daha nasıl durabilirlerdi? Elbet hemen koşup onun ayaklarına kapanmak dilemişlerdi.

Bedreddin böyle değerli bir armağanı kabul etmek istemedi önce. Ama ustalar öyle direttiler ki, daha fazla karşı koymak onları incitmek olacaktı. Kardeşleri diz çöktükleri yerden kaldırdı. Tek tek ikisinin de gözlerinin içine uzun uzun baktı. Bu bakışlarla kardeşler içlerinde bir şeylerin erir gibi olduğunu hissettiler.

Bedreddin onlardan hafifçe uzaklaşarak:

— Pekala! dedi. Sizin halkınız için de hak ve adalet zamanının yettiğini bu yüzükle bildireceğiz size!

Bedreddin, biliyordu: Yüz elli yıl önce Moğol istilacılarına karşı Selçuklularla omuz omuza çarpışmışlardı Ermeniler ve bu kahramanca çarpışmadan tek bir Ermeni sağ çıkmamıştı. Bedreddin, yine biliyordu: Şu anda Türk topraklarını kahreden kanlı kargaşa, onların halkı için Moğol istilasından çok önce başlamıştı. Hayalini kurduğu düzende, bu taş ve yazı ustaları soyu da onurlu yerlerini alacaklardı.

Bedreddin’in, isteyen herkesin katılabileceği açık meclislerine her gün daha fazla insan katılıyordu. Meclislerde ünlü saz ustalarınca ney, tambur, kopuz çalınıyor ve büyük ozanların şiirleri üstüne yazılmış şarkılar söyleniyordu.

Bu meclislerden birine ünlü Åşık Şeyhoğlu Satı da katıldı. Babası bir şeyh olduğu için çocukluğu bu tür meclislerde geçmişti Satı'nın; bunların önemini, değerini bilirdi. Küçük yaşta evinden ocağından ayrılmış, gezgin âşık olmuştu. Şeyhoğlu Satı, Bedreddin'den bir yaş büyüktü. Pek çok yer görmüş, nice bilge kişiyle tanışmıştı. Ama doğrusu bugüne dek, bu meclisin sahibi şeyhinki denli içine güven salan sözleri kimseden duymamıştı: Yalnızca gerçeklerdi bu kutlu adamın dudaklarından dökülenler. Bedreddin'e hemen inanmıştı ve onun her yerde halka söylediği sözlerin, tıpkı toprağa serpilmiş tohumlar gibi gövererek, vicdanın buyruklarına uygun bir hayatı temellendirecek eylemler dizisinin yeşil yapraklarını giyineceğinden en ufak bir kuşkusu yoktu. Katıldığı bu ilk toplantıdan Sonra da Satı kopuzunu ve hayatını Bedreddin'in buyruğuna verdi...

Bedreddin çeyrek yüzyıl önce iki arkadaşıyla birlikte Edirne'den hakikat ve adalet arama yolculuğuna çıkmıştı. Yolculuğa başladığında öğrenciydi; şimdiyse sekiz yüz dolayında izleyicisi olan ünlü bir şeyh olarak dönüyordu. Delikanlı olarak başlamıştı yolculuğuna, dönüşünde bir aile reisiydi. Yolculuğunun amacı gerçekleşmedi: Bulamadı aradıklarını. Ama kendini buldu, yolunu belirledi.

III

HAKİKAT BİZİMLE

YEDİNCİ BÖLÜM

Başlangıç

I

Alçacık bir masanın üzerine eğilmiş uzunca yüzlü, ak sakallı adamın elindeki kalem, bembeyaz Semerkand kâğıdının üzerinde hızla kayıyordu. Cümleleri uzun olduğu için, sık sık sözcükleri yarıda kesip, kuruyan kalemini dört köşe, altın hokkaya daldırması gerekiyordu adamın.

Altmış küsur yıl evvel, ana babasının koyduğu “Din Ulusu” anlamına gelen Celâleddin adına, yıllar sonra insanlar bir de Hızır adını eklemişlerdi.

Sultanın gözdesini onulmaz illetinden kurtarması karşılığı olarak kendisine önerilen çuvallar dolusu altını kabul etmemiş, bunun yerine Kahire’nin en büyük hastanesinde insanların dertlerine derman olma olanağının tanınmasını istemişti. Burada hekimbaşı olarak çalışırken, dini bütün, kalbi temiz insanlara yardıma geldiğine inanılan Hızır Peygamberin adından kendisini önce şaka yollu Hızır diye anmışlar, sonra da bu takma ad, gerçek adı olup çıkmıştı.

Bedensel rahatsızlıkların ruhsal duruma bağlı olduğunu, ruhsal durumunsa bedenin sağlıklı oluşuyla yakından ilgili olduğunu anlayabilmesi tam çeyrek yüzyılını almıştı. İnsan doğasının ikili özelliğinin bir sonucuydu bu. Evet, insanları iyileştirmeyi, onları tutuldukları illetlerden kurtarmayı öğrenmişti; ama onun ortadan kaldırdığı, yalnızca illetin sonucuydu, yoksa o illeti yaratan nedenler değil.

Hastalıkların kökleri çoğu kez, sürdürülen yaşam biçimiyle, yüreği dolduran hevesler ve vicdanın gerektirdiği şeyler arasındaki çelişkiye uzanıyor, burada gizleniyordu. Bu çelişkiyi ortadan kaldırabilmek hekimin elinde olan bir şey değildi. Çoğu kişi yaşamını değiştiremiyordu, bunu başarabilenler de, şifa bulur bulmaz kendilerini bu derde düşüren yaşam biçimine yeniden dönüyorlardı, çünkü onları para pul sahibi eden ve paranın nimetlerinden yararlandıran bu yaşam biçimi oluyordu.

Başarılı çalışmalarından haberdar olan Aydın Beyinden bir çağrı alınca, hiç düşünmeden Kahire’den ayrılmış ve artık kendisini bekleyen tek bir yakını kalmamış olmasına karşın yurduna dönmüştü. Kiminin kimsesinin

kalmamış olmasını bir bakıma kendisi için daha hayırlı buluyordu: Hayatının bu son yalnızlığında hiç değilse kimseler ayağına dolanmazdı da, bütün ömrünü verdiği kitabını belki böylece tamamlayabilirdi.

Celâleddin Hızır, Aydın Beyinin kentten on dört fersah ötedeki Birgi'de bulunan kitap mahzenine, "son yalnızlığımın tekkesi" adını takmıştı.

Şimdiki Osmanlı hükümdarı Mehmed Çelebi, Aksak Timur'la işbirliği etmelerinden dolayı Aydın beylerinin elinden ata yurtlarını almış, onlara ve soylarından gelecek olanlara üç yanından Bozdağ'ın başdöndüren uçurumlarıyla, bir yanından ise Birgiçay'la çevrilmiş olan Birgi kasabasıyla çevresindeki köyleri bırakmıştı.

Celâleddin, kuruyan kalemini hokkaya uzattı... Ve öylece kalakaldı: Karşısında Mehmed Bey duruyordu. Ayaklarında üzerleri işli, yumuşak deriden, topuksuz çizmeler, sırtında ev halkı arasındayken giydiği etek uçları kaytansız, sade bir kaftan vardı.

Bilgin, masasından kalkıp onu karşıladı.

— Safalar getirmişsiniz, Bey!

Mehmed Bey hafif bir temenna ile selamladı yaşlı bilgini, sonra kolunu genişçe açarak iki duvar gözü arasındaki sediri gösterdi. Celâleddin Hızır oturunca, kendisi de onun yanına oturdu. Hizmetkârlar hemen arkasına yastık koşuşturdular. Ufak bir oğlan, çini kâselerde salep getirdi. Her ikisinin de canına değdi bu salep: Bilgin saatlerdir kımıldamadan masada oturmaktan buz kesmişti; yolculuğun tozundan toprağından silkinip üstünü daha yeni değiştirdiği anlaşılan Mehmed Beyinse yüzündeki yol yol allıklara bakılacak olursa, nemli güz rüzgârı onu da epey üşütmüştü. Celâleddin'in bunca yıllık deneyimlerine göre, hafif üşütmelere karşı en iyi ilaç, salepti.

Ağızlarını yaka yaka içtikleri salepleri bitince Bey ellerini çırptı. Deminki oğlan içeri girip mavi çiçekli çini kâseleri götürdü. Bütün hizmetkârlar Beyin bir işaretiyle uzaklaştılar. Bu, Beyle konuğu arasında onların kulağına kesinlikle gitmemesi gereken bir konunun görüşüleceği anlamına geliyordu.

— Sayğıdeğer dostum, sizin de bildiğiniz gibi kendini İzmir, Aydın ve Manisa’nın hükümdarı ilan eden Cüneyd olacak divane, bütün bu çevreyi haraca bağlamayı başarmıştı; ancak Osmanoğlu’nun gönderdiği birlikler Cüneyd’in bütün müfrezelerini kırdığı gibi, atlarıyla çiğnemedikleri tarla, boşaltmadıkları ambar bırakmadılar. Herkes bilir ki, bir koyun yılda iki kez kırkılmaz. Bu yüzden, Osmanlının yeni atadığı vali bizden yıllık haracı istediği zaman, köylülerime dokunmamaya, onlardan bir şey istememeye karar verdim. Kendim, gücüm yettiğince bir şeyler toparlayıp gönderdim. Evet, fazla bir şey değildi gönderdiğim: Beş araba tahıl, on at ve yüz elli kadar da koyun... Birgi’den çıkıp da vadiye doğru iniyorduk ki, çayın karşı kıyısında, Dabbey köyünün orda dumanlar gördük. Hiç bozulmadan, iki koca sütun halinde yükseliyordu dumanlar göğe; yalnız en yukarılarda, dağdan esen rüzgârın saldırısıyla duman sütunları dağılıyor ve at kuyruğu biçimini alıyordu. Ben önce köy yanıyor sandım. Ama adamlarımdan biri, köyün ortak harmanlarının yandığını söyledi. Dabbeylilerin, bu yıl vadideki bütün öteki köylüler gibi aşar borçlarını ödeyemediklerini biliyordum; çünkü Cüneyd Beye verdikleri haraçtan sonra adamlar karınlarını nasıl doyuracaklarını şaşırmışlardı. Derken işte bu harman yangını... Çaya yaklaşınca mola verdik; iki adamı karşı kıyıya gönderdim. Az sonra döndüler, Dabbeyli olanı hemen ayaklarıma kapandı.

— Kurbanın olayım, kurtar bizi Bey! Kurtar köylülerini! diye yalvarmaya başladı.

Anlattıklarına göre, şafakla beraber, başlarında subaşı olduğu halde; elli kadar silahlı adamla birlikte mültezim gelmiş köye. Bakmış, harman yerinde iki yığın buğday duruyor, adamlarına dönüp, “Yükleyin arabalara!” demiş. Muhtar ayaklarına kapanmış: “Kulun kurbanın olayım!” demiş. “Tohumluk buğdaydır bu... Alırsanız hepimiz açlıktan ölürüz!” Mültezim, muhtarı dinler mi? Ense köküne bir vurmuş, devirmiş ihtiyarı. Ama köylüler bir duvar gibi dikilmişler karşılarına: “Dünyada vermeyiz bu buğdayı size!” demişler. Mültezimin müfrezesinde kılıçlar sıyrılmış, köylülerin neresine denk gelirse artık..! İhtiyar, çocuk, kadın, kız demeden girişmişler... Tam bu anda da, buğday yığınları üzerindeki çardaklar tutuşmuş... Mültezim, köylülerin üzerine yıkmış suçu... Köylülerse mültezimin adamlarının çardakların üzerine yanan paçavralar attıklarını gördüklerine yemin ediyorlarmış. Bana kalırsa köylüler yalan söylüyor olamazlar: İnsanın koca bir yıl çalışıp çabalayarak elde ettiği ürünü ateşe

vermesi kolay mı? Neyse, sözü uzattım, Subaşı, tahrikçi ve tertipçi olarak gördüğü on-on iki köylüyle muhtarı bir urganla birbirine bağlayıp kente götürmüş. Muhtar, benim aslen Dabbeyli olan bir hizmetkârımın kaynatası olur. Hani şu ayaklarıma kapanıp kendilerini kurtarmamı isteyen adamın. İyi ama ben nasıl yardım edebilirim onlara? Bir defa, bu işte suçlu olan kendileri: Hiç devlet görevlilerine karşı konulur mu? Sonra, o köy artık benim değil ki... Osmanlının. Dolayısıyla da, ağzımı açmak bile düşmez bana. Ama ben yine de: "Hele bakalım, bir şeyler yapmaya çalışırız!" dedim.

Mehmed Bey sustu, bir soru ya da onay bekler gibi bilginin yüzüne baktı. Ama öyküyü dikkatle dinleyen Celâleddin, henüz sözün kubbesinin dikilmediğini, öykünün canalıcı yerinin geride olduğunu anlıyordu.

Mehmed Bey, baktı, bilgin bir şey söylemiyor, sözlerini sürdürdü:

— Subaşının muhafızlarıyla, yanlarında götürdükleri köylülere yetişmek için atlarımızı mahmuzladık. Tam Tire'ye varmıştık ki, altı kemerli taşköprünün orda bir de ne görelim: Yolun iki yanı subaşının adamlarının cesetleriyle dolu. Kiminin kellesi kopmuş, kiminin gırtlağı kesilmiş... Kimi hâlâ soluk alıp veriyor... Demek ki, kırım daha yeni olmuş. Baktım, biri sırtını bir toprak yığınına dayamış oturuyor. Yanında iki arkadaşı da buna bir su kabağından su veriyor. Yanlarına yanaşıp:

— Aman Yarabbi! Neler olmuş burda asker kardeşler? dedi.

— Gördüğün gibi, bey, dedi biri, kırdılar bizi.

— Subaşı nerde?

— Gövdesi aha şurda, yol kenarında... Kafası nehre yuvarlandı. Mültezim de onun yanında yatıyor.

— Peki kimler bunlar, sizi böyle kıranlar?

— Hiç anlayamadık, bey. Azrail gibi bitiverdiler karşımızda. Kimi köprü tonozlarının altından çıktı, kimi ağaçların ardından. Kılıcına davrananları anında delik deşik ettiler. Aman dileyenlere el kaldırmadılar, silahlarını alıp salıverdiler.

— Siz niye gitmediniz peki?

— Ben giderdim aslında bey. Ama gördüğün gibi arkadaşım bacaklarından yara aldı. Onu böyle tek başına bırakamadım.

— Nasıl oldu da yaralandın sen bacağından?

— Valla kendileri de, cenk edişleri de garipti. Kiminin elinde tırpan, kiminin elinde kalın sopalar... Hele elebaşıları... Dikişsiz, ak libaslı ve de başı kazınmış idi. Sağ eli de yoktu. Yatağanını sol elinde tutuyordu, ama ne diyeyim size, üç kişiye bedeldi o sol eliyle. Çam yarması desem yeridir... Sesi, davudî... Bir bağırıyor ki: "Kim ki kardaşlarımıza dokunur, kim ki hak yer, yoksulu tepeler, başına gelecek budur! Varıp iletin beylerinize, ağalarınıza..! Ve bir daha da elimize geçmeyin... Bağışlamayız!" Arkadaşımı ölü sandılar, onun için ellemediler. Aralarındaki konuşmalardan, elebaşılarının adının Doğan olduğu anlaşılıyordu...

Bacağı yaralı muhafız inleye inleye:

— Bir de, dedi, birinin daha adını söylüyorlardı...

Bir şeyhin ya da dervişin... Baba Sultan... Hayır, Dede Sultan... Cömert beyimiz, buyursan da, bize hemen bir araba yollasalar..?

— Köylüler nerde peki?

— Yanları sıra götürdüler.

— Muhtarı da mı?

— Onu da götürmek istediler aslında; köye dönmek senin için tehlikeli olur, sen de bizimle gel, dediler. Ama muhtar razı olmadı: "Kadının önünde Kur'an'a el basarım. Yoksa bizim sizinle işbirliği içinde olduğumuz sonucuna varır ve köyümüzde taş üstünde taş bırakmazlar." dedi. "İnanmaz sana kadı" dedi berikiler. "İnanmazsa ne yapayım," dedi muhtar. "Ben yaşayacağım kadar yaşadım. Ve insan hayatta bir kere ölür."

Mehmed Bey sözlerini şöyle sürdürdü:

— Gördüklerimi Osmanlının valisine aktarınca, adamın yüzü değişti. Doğrusu, bir anlam veremedim buna: Bunca yıllık hayatında nice bin isyana, nice bin eşkiya saldırısına tanık olmuş bir adamın böyle bir haber karşısında gözlerinin dehşetle irileşip kalmasının nedeni ne olabilir ki? diye

düşündüm. Ama şu anda görüyorum ki, bilgin dostum da sarsılmışa benzer. Bunun nedeni galiba, bu adamların bildiğimiz eşkiyadan olmaması..? Dervişti bunlar ve bizim anlamadığımız bir amaçları vardı...

— Haklısın, beyim, dedi Celâleddin Hızır. Ama benim yine de anlayamadığım bir şey var: Bütün bu dervişler ve onların, halkımızın dede, baba diye adlandırdığı şeyhleri bunca tenkil ve tepelemeye uğramışken, nasıl oluyor da yine bazı dervişler çıkıp böyle bir isyana cesaret edebiliyorlar?

— Ben de tıpkı sizin gibi düşündüğüm için, bana anlatılanlara inanamadım önce. Ama şimdi duyacaklarınızdan sonra siz de inanacaksınız.

Mehmed Bey bu sözleri söyledikten sonra odadan çıktı...

Celâleddin Hızır da kalktı yerinden, odanın içinde aşağı yukarı dolaşmaya başladı. Nice acılar çekmiş bu yurdun başından felaket hiç eksilmeyecek miydi? Hele de şu son yıllarda dökülen kardeş kanları yetmezmiş gibi, al işte yeniden ayaklanmalar, yangınlar, yıkıp yok etmeler!

Perde kalktı, Mehmed Bey, yaşlı, şişman bir mollanın geçmesi için yol verdi, onun ardından da kendisi girdi içeri:

— Kadim dostumuz, İmam Şerafeddin! dedi. Hane halkımızdan sayılır kendisi.

Molla, bilgine yerden selam verdi, sonra ellerini göğsünde kavuşturup beye dönerek:

— Daha doğrusu, dedi, kapınızın sadık kulu!

— İmam Şerafeddin, diye sürdürdü sözlerini Mehmed Bey, rahmetli babamın zamanında Tire Kadısıydı... Deminki öykünün nasıl sona erdiğini soracak olursanız... İzmir’den gerisin geri at koşturup Tire’ye vardık ki ne görelim: Caminin önündeki büyük meydana koca bir kazık çakmışlar, kazıkta da ipe çekilmiş bir adam sallanıp durur. Dili bir karış sarkmış, gözleri dışarı uğramış, yüzü mosmor... Dabbey köyünden olan adamım, bunun kayınatası, Dabbey köyü muhtarı olduğunu zorlukla çıkarabildi. Kadıya bizzat gitmiş olmama ve muhtarı elbette yasalara göre yargılayacaklarını, ama bu yargılamada merhametli ve kerim olmalarını rica etmiş olmama karşın, verilen hükmün böylesine acımasızca olması, kanımı

tepeme sıçrattı. Bey sözünü kaale almamak kimin haddi olabilirdi? Ne büyük bir densizlikti bu böyle! Bunları aynen kadıya da söyledim. Kadı ellerini göğe açıp, “Allah şahidimdir ki, ricanızı buyruk bilip verilebilecek cezaların en hafifini verdik muhtara,” dedi. “Yasalara göre bir isyancıyı asmak değil, ya kazığa oturtmak ya da gövdesini dört parçaya ayırmak gerekirmiş. Hele ki, devlete karşı isyanın dine karşı isyanla birleştiği böylesi bir durumda! Sözlerimi inandırıcı bulmadıysanız, buyrun şuna bakın, inanacaksınız!” dedi ve bana bir kâğıt uzattı. Hüküm belgesiydi bu ve altında kendisininkinden başka iki mühür daha vardı. Bunlardan biri de İmam Şerafeddin’e aitti.

Mehmed Bey imama döndü:

— Herhalde yol yorgunluğunu atmışsındır artık? Şimdi saygıdeğer konuğumuza da anlat bakalım bana anlattığın her şeyi.

Şerafeddin’e sehpanın önünde oturacak yer gösterdi.

Kendisi de geçip sedire, Celâleddin Hızır’ın yanına oturdu. İmam, yerine güzelce yerleşti, duaya duracakmış gibi avuçlarını yüzü hizasına kaldırdı ve sanki karşısında iki kişi değil de, koca bir cemaat varmış gibi, ince ama yüksek sesle öyküsüne başladı:

— Geçen yıl ürünler toplanıp da mültezimler köy köy dolaşmaya başladıklarında, Küçük Menderes vadisindeki köylerden birinde imamlık yapan bir öğrencimin hizmetkârı geldi yanıma. Dediğine göre, Avancuk köyünde bir derviş ortaya çıkmış, saf köylülerin kafalarını karıştırmaya başlamış. Haşa, sultanlar ve beyler hiçbir iş yapmayan asalaklar ve dahi zorbalarmış ve de özgür Müslümanları boğaz tokluğuna çalışan kölelere dönüştürmek istiyorlarmış. Halbuki, toprak, güya, onu işleyen kim ise, ona ait olmalıymış. Toprağın verdiği ürün ise, onu elde etmek için ter dökenin hakkıymış. Eğer beyler de bu üründen pay almak istiyorlarsa, köylülerle birlikte sabahtan akşama ter dökmeliymişler. Bu da yetmezmiş gibi, güya kendini Tanrı yoluna adamış bu kafir, bu herifi naşerif, aşardı, cizreydi diye gelecek olan devlet görevlilerine ve mültezimlere karşı, orakla, çekiçle, kazmayla, kürekle karşı koymaya çağırmış köylüleri.

Şerafeddin sustu; sanki bunları anlatırken bile öfkesini zor zaptediyormuş gibiydi. İmamın yüzü, özellikle de gözlerini yarı kapalı gözkapakları

ardında gizleyişi, yaşlı bilgine, uzak geçmişte kalmış ve çoktan unutulmuş birini anımsatır gibiydi.

Şerafeddin sözlerini sürdürdü:

— İki gün sonra Avancuk'a gittim ve herkesin gözü önünde aklını başına getireyim diye bu dalalet yoluna sapmış mel'unu yanıma çağırdım. Geldi. Ama yalnız değil. Yanında şerikleri de var. Ve bunlardan ikisi, avrat! Yüzlerini dahi örtme gereği duymamış bu edepsizler, bir de güzeller ki, hani, yeme yanında yat!

İşte bu son sözlerle anladı Celâleddin Hızır karşısındakinin kim olduğunu. Gençlik arkadaşı, medresede birlikte öğrenim gördükleri, derslere değil, boğazına düşkün, "Yeme Yanında Yat"dan başkası değildi bu. Sık sık yinelediği bu söz, çok geçmeden takma adı oluvermiş, hatta sınıf arkadaşlarınca asıl adı nerdeyse hiç kullanılmaz olmuştu. Kırk küsür yıl önce medreseyi bitirip her biri kendince bir yola doğrulduğunda, Şerafeddin ince, endamlı, ama kendini sürekli aç duyan gencecik bir mollaydı. Şimdiyse ömrünce çalışmak nedir bilmeyen haremağalarına ya da pisboğaz kocakarılara dönüp çıkmıştı.

Bilgin bir an geçmişe dalmış ve imamın neler söylediğini dinleyememişti. Yeniden dinlemeye başladığında Şerafeddin şunları söylüyordu:

— ...başladım bunlara öğüt-nasihat etmeye: Yarın cennet meyvelerinden yemek için çalışıyorlar onlar bugün bu dünyada, dedim. Zaten, dedim, Cenab-ı Allah ne buyurmuş kullarına: Çalışın, sizden beklenen işi görün, vazifenizi yapın! Hem unutmayın: Beş parmağın beşi bir değildir. Öte dünyada bizi Cenneti Alâya götürecek olan Sırat Köprüsü kıldan ince, kılıçtan keskindir. Kim ki bu dünyada üstüne düşeni yerine getirmez, işini görmez ve çalışmaz, Sıratı geçemez, düşer aşağıya, cehennem ateşlerinde cayır cayır yanar... Baktım, anlattıklarımdan köylülerin yüzünü bir dehşet ifadesi bürümüş. Tam bu sırada, o güya derviş olacak kudurmuş it sözümü kesmesin mi! Sesi de bir davudî ki, nice bağırsan bastırabilmek mümkün değil. Vallahül azim, dine, şeriata bir küfürler etti, bir küfürler etti ki, değil o sözleri şimdi burda tekrarlamak, düşünüp hatırlamak bile insanın kanını dondurmaya yeter artar. Köylüler korkudan donup kalmış gibiydiler. Bu lafları eden bir insanın üzerine gökten yıldırımlar yağması ya da, ne bileyim, derhal inme inip bu imansızın oracıkta pis canını teslim etmesi

gerekirdi. Ama herif çam yarması gövdesiyle sapasağlam duruyor karşımda! Bunun üzerine fikrettim ki, bu din sapkını, bu sahte derviş kesinkes tek başına değil, şeytanla işbirliği halinde!

Şerafeddin, Celâleddin Hızır'ın yüzüne baktı:

— Şimdi saygıdeğer bilgin hazretleri de tıpkı velinimetim Mehmed Bey gibi bana, ipe çekilen Dabbey muhtarıyla bu hikâye arasında ne münasebet olduğunu soracaktır. Anlatayım, efendim. Emrim üzerine subaşıyla bir müfreze asker Avancuk köyüne baskın düzenlediğinde, elbette derviş olacak o rezille adamları iz bırakmadan ortadan kaybolmuşlardı; ama köylülerin demesine bakılırsa bu cehennemlik din düşmanları Dabbey köyü yönünde uzaklaşmışlardı. Şimdi size sormak isterim: Aradan bir yıl bile geçirmeden, başka hiçbir köyün değil de, özellikle Dabbeylilerin tıpkı bu din sapkınlarının öğütlediği gibi, elde orak, tırpan, mültezimle müfrezesinin üzerine yürümesi bir tesadüf müdür? Ayrıca, yine sormak isterim ki: Taşköprünün orda mültezimi, subaşını ve adamlarını katleden asilerin elebaşısının, bir yıl önce benim kendisiyle konuştuğum sahte dervişe, bir ağacın iki yaprağının birbirine benzemesi denli benzemesi bir tesadüf müdür? Evet, bu derviş olacak rezilin sırtında benim kendisiyle konuştuğum sırada boz bir aba vardı; çetecilerin elebaşısının sırtında ise, dikişsiz, ak bir gömlek olduğu söyleniyor... Ama yine de benzerliklere dikkatinizi çekerim: İkisinde de yüz tıraşlı, kafa cavlak, ses davudî... Ve en önemlisi, –konuşmamız sırasında gerçi hep gizlemeye çalışıyordu, ama ben fark ettim– herifin sağ eli yoktu; kolu odun gibi küt bir şekilde bitiyordu...

— Yani şu sözünü ettiğiniz dervişle, mültezimin ve adamlarının üzerine saldıran haydutların reisinin aynı adam mı olduğunu söylemek istiyorsunuz?

— Cenab-ı Allahın, bir lütfu bu besbelli size: Şıp diye işin künhüne varıyorsunuz! Bu öyle bir yetenek ki... Ne diyeyim, yeme yanında yat!

Şerafeddin bunları söylerken yüzünde en ufak alaycı bir ifade yoktu.

Mehmed Bey:

— Madem böyle, dedi, o muhtar ne diye onlarla gitmedi de köye geri döndü?

— Şaşırtmaca vermek için beyim! Şeriatın kılıcını şaşırtmak ve köyün yakılıp yıkılmasını önlemek için muhtar kendini feda etti.

Anlattığı öykünün, iki seçkin dinleyicisinde yarattığı etkiden mest olan “Yeme Yanında Yat”, gözlerindeki zafer kıvılcımlarını gizlemek için bakışlarını yere çevirdi. Karşısındaki adama, kendisiyle medreseden sınıf arkadaşı olduklarını söylemeye hazırlanan Celâleddin Hızır, birden fikir değiştirdi. Şerafeddin’in tüm yüzü, duruşu, sesi, tavrı bir anda son derece çirkefçe görünmüştü gözüne.

Şerafeddin bir süre sustuktan sonra sözlerini sürdürdü:

— Bu arada keşfettiğim bir iki şey daha oldu. Beyliğimiz nicedir ilahi kanunların da, kul kanunlarının da kendisine malûm olduğu, önbilici mi diyeyim, kahin mi diyeyim, bir ermişin lakırdısıyla çalkalanıp duruyordu. Cahil takımı bu adamı şeyhler sultanı ya da dede diye çağırıyordu. Dedim ki kendi kendime: Din sapkını asilerin taşköprünün orda adını andıkları Dede Sultan sakın bu adam olmasın? Bu fikir aklıma düşer düşmez, beni kadılık zamanımdan tanıyan birkaç sadık adamıma, “Gidin de bir soruşturun bakalım, kimin nesiymiş şu dede ve nerde gizlenirmiş?” dedim. Bir süre sonra gelip açıkladılar: Aydın dağlarındaki mağaralarda gizlenirmiş bu dede. Kendisi de bizim buralı köylülerden Gümlü’nün oğlu, eski azap çavuşlarından Börklüce lakaplı heriften başkası değilmiş.

— Dur hele dur! dedi Mehmed Bey. Bu dediğin adam, şimdiki Sultanın İznik’e sürgün ettiği menkûp Şeyh Bedreddin Mahmud’un kethüdası, hizmet göreni ve hacet bitireni Börklüce Mustafa olmasın sakın?

— Ta kendisidir, beyim!

— Eğer dediklerinin aslı varsa, diye sürdürdü sözlerini Mehmed Bey, bu kez epey dalgın, düşünceli, bu, bütün yurt sathında Osmanlıya karşı bir infialin başlaması demektir. –Sesinde güçlükle tuttuğu bir sevinç tınısı seziliyordu. Osmanlı hükümdarlarının başlarına gelebilecek her felaket, her terslik, eski Aydın Beyi için zil takıp oynama vesilesiydi. Yine de sevinci bir anda taşkın bir öfkeye dönüştü.– Bre Hacı Şerafeddin! Bütün bunları daha önce niye anlatmadın bana?

Anlatmadı, çünkü, diye düşündü Celâleddin Hızır, kendini daha güçlü olan efendisinin hizmetine çalmıştı ve ona bu alandaki sanatını göstermekle

meşguldü.

Şerafeddin, elleri hep öyle boyun eğerce göğsünde kavuşmuş:

— Nasıl öfkeli bir adam olduğunu sen kendin de bilirsin, beyim, dedi. Sevecenliğinle öfken arasında bıçak ağzı fark vardır: Bir adım attın mı ondan ona geçersin. Onun için de ben sadık kulun bunu sana Tire'de değil, büyük bilginimiz Celâleddin Hızır'ın huzurunda söylemeyi yeğledim. Çünkü bildiğime göre kendileri bu menkûp şeyhi yıllar öncesinden ve gayet yakından tanıyorlar. Dolayısıyla da baş yardakçısını böylesine kanlı bir kırıma kışkırtan kişinin o olup olmadığını bilginimizden daha iyi kimseler bilemez. Bu iş eğer o adamın başının altından çıktıysa, acaba hedefleri bir tek Osmanlı Sultanı mı? Çünkü şu sahte derviş ne diyordu: Beyler de sultanlar gibidir; aynı hamurdan yoğrulmuşlardır! Herifin pis ağzından dökülen lakırdıları yinelediğim için bağışla beni, bey, ama sizlerin de ne soygunculuğunuzu, ne zorbalığınızı bıraktıydı herif...

"Yeme Yanında Yat", saygılı duruşunu hiç değiştirmeden, gözlerini küstahça Celâleddin Hızır'ın gözlerine dikti. Bakışlarında tam bir zafer havası vardı: Bakalım nasıl sıyrılacaksın bu işin içinden, bilgin hazretleri! der gibiydi. "Göründüğün gibi saf değilsin!" diye düşündü Celâleddin Hızır da ona bakarken. "Sinsilik, kahpelik mesleğin olmuş senin!"

— Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud'u gerçekten de yakından tanımak onuruna erdim. Kendisi, zamanın en büyük bilginlerinden, bilgelerinden biridir. Böyle büyük bir bilginin, kendine aşırı güven yanlışı ve yanılgısı içine düşeceğini hiç sanmam. Çünkü bilir ki: Dünya ona bağlı değildir ve her eylem, muhakkak karşı eylemi yaratır... – Bir an sustu.– Kendisini tanıyabildiğim kadar, Şeyh Bedreddin böyle bir işe kalkışacak insan değildir... "Ama şu topraklar üzerinde böyle bir işe kalkışabilecek tek kişi varsa, bu da yalnızca O'dur!" Hızır bir an için beynini uğuldatan bu düşünceyi kendine saklamayı yeğledi.

II

"Ah, Doğan, ah! Neler yaptın böyle kardeş!" Börklüce Mustafa sığınağında bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, bir yandan da bu sözleri yineleyip duruyordu. Sığınağı Molla Şerafeddin'in söylediği gibi dağlarda bir mağara

değil. Aydın-Tire arasında, Cuma dağlarının dik yamaçlarına sıkışmış küçük bir köy eviydi.

Kalın döşeme tahtaları, Börklüce adım attıkça gacırdıyarak yaylanıyordu. Başı öne eğikti Börklüce'nin; bunun tek nedeni, Doğan'ı dinledikten sonra düşünceye dalmış olması değildi; heybetli vücuduyla odayı arşınlarken, hafif alçakça olan tavanın kirişlerinden başını sakınıyordu böylece.

"Köylü bugün savaşmak değil, toprağını ekip biçmek istiyor. Uğruna orağına, baltasına sarılabileceği, canını yoluna koyabileceği özgürlüğün tadını tatmadı daha köylü. Beylerin, paşaların ardında ilahi güçler olduğunu sanıyor. Öğretmenleri de kendisini İznik'ten buraya yollarken ne demişti zaten: 'İnsan ruhu meyveye benzer: Olgunlaşmadan önce hakikat özsuyunu doyasıya içine çekmesi gerekir. Unutmamak gerekir ki, olmamış meyve, kekredir. Onun için aceleye hiç gerek yok!' Ah, Doğan; ah! Acele ettin, kardeş, bunu sen de biliyorsun değil mi, acele ettin!"

Mustafa, mazgal deliğini andıran küçücük pencereden dışarı baktı. Az aşağısında uzun akağaçların göründüğü daha yukarılarda ise sık çam ve gürgenlerle kaplı sarp bir yamaca bakıyordu pencere. Yamacı döne kıvrıla tırmanan yolun hemen kıyısında, onunkine benzeyen üç dört ev daha vardı. Kirli sarı-boz kalker taşından yapılmış bu evler, dışardan da tıpkı bir kale gibi taş duvarlarla çevrilmişlerdi. Evlerin damlarına ise kiremit yerine kocaman taş levhalar döşenmişti. Damın böylesini taşıyacak çatı kirişleri de elbet, meşedendi.

Köy, tam dağ boğazına kurulmuştu. Köylülerin görevi, köyü korumaktı; buna karşılık da vergi, haraç ve benzeri yükümlülüklerden kurtulmuşlardı. Burada köylülerin bellerinde pala, sırtlarında ok ve yay taşımaları ve gerektiğinde savaş atlarına büyük bir ustalıkla binebilmeleri alışılmış bir şeydi.

Devasa bıçakları andıran dilimler halinde inen güneş ışıkları sanki havayı iri iri parçalara ayırıyor, akçaağaçların yapraklarında altınsı yansımalar yaratırken, kayınların ağaran dallarını gümüşsü bir ışık içinde bırakıyordu. Bir inek çanının uzaktan uzağa duyulan sesi, vadinin bıçak kesmez sessizliğini bozmak şurda dursun, daha da çoğaltıyordu. Dabbey köyündeki harman yangınına da, Tire önündeki kanlı çarpışmaya da hiç uygun düşmeyen bir sessizlikti bu!

— Başımıza ne işler açtın, Doğan kardeş, bir bilsen, ne işler açtın! Daha ne Ayasluk’taki Türkmen atlılarından haber geldi, ne de Abdüsselâm’ın Sakızlı Rumlara gönderdiği ulaklar döndü. Torlak Kemal’in Manisa’da neler yapabildiğinden bile haberimiz yok daha. En önemlisi de, Aydınlı âhi kardeşlerimiz bizi destekleyecekler mi acaba? Âhi ustaların yardımı olmaksızın ne silah, ne koşum takımları bulabiliriz. Bütün bunlar senin de bilmediğin şeyler değil. Öyleyse neden erken davrandın, uygun zamanı beklemeden böyle vakitsiz bir çıkış yaptın?..

“Peki ama bunun suçlusu Doğan mı?”

Mustafa pencerenin önünden ayrıldı. Doğan, yer minderine bağdaş kurmuş oturuyordu ve baştan beri duruşunu hiç değiştirmemişti; gözleri yerde, verilecek kararı bekliyordu.

Mustafa, birden, çok gerilerde kalmış bir Bursa akşamını anımsadı. On beş yıl, ne on beşi, çok daha fazla, on yedi yıl önceydi. Doğan daha tek elini yitirmemişti. Bir keyif meclisi kurmuşlardı. Kendisinin canı sıkkındı. Doğan da, Allahın adaleti üzerine kafa yormanın ulemanın işi olduğunu, bizim için bu adaletin apaçık ve görünür bir şey olduğunu söyleyerek onu avutmaya çalışıyordu...

Hayır, suçlu olan Doğan değil, sensin Mustafa! Sen! Bu gün görmüş savaşçının nasıl bir delifişek olduğunu bile bile tutup kendisini adamların başına geçirdin... İyi ama, kendi yaptıkların için de, Doğan’ın yaptıkları için de hep kendini sorumlu görmekle kendine karşı haksızlık etmiyor musun Mustafa?

Bursa kadısının odasında gördüğü, tirşe üzerine altın yaldızla yazılmış yazı canlandı gözünün önünde: “Allahın dediği olur.”

Gülümsedi. Sen de kendi odana, şöyle tam başının üzerine gelecek şekilde aynı yazıdan assana... Takdiri ilahi der sıyrılırsın her türlü sorumluluktan..!

Ama Şeyh Bedreddin onlara başka türlü öğretmişti: Hakikat, bize eşyanın doğasında olan şeyi yapmamızı buyurur. Çünkü her varlığın doğası, Hakikatin ondaki suretinden başka bir şey değildir. Ama bu, insanda irade yoktur anlamına gelmez. İnsanda irade vardır. Yalnız, istediğimi yaparım, istediğimi yapmam demeyi irade sanırsan, aldanırsın. Cahiller ve yarım akıllılar bunu böyle sanır. İdare demek, eşyanın gerçek doğasını anlamak

demektir. Ve irade demek, olabileceği olamayacak olandan ayırabilmek, buna göre davranmak demektir...”

Bu sözleri on yıl önce duyduğunda, Mustafa’ya, aradığı şeye kavuşmuş gibi gelmişti.

Bedreddin’in öğrencilerinden biri, galiba da gizler yazıcısı Mecnun, Şeyhin bu sözlerini bir yere not etmiş, daha sonra da bu sözler “Varidat”a girmişti. Bu kitabın bir kopyası da Börklüce Mustafa’da bulunuyordu: Şeyh kendisini Aydın’da görevlendirdiğinde almıştı kitabı Şeyhden ve bir daha da yanından hiç ayırmamıştı. Aslında Şeyhin on yıl önce söylediği sözleri ezbere biliyordu Börklüce.

İrade demek, eşyanın gerçek doğasını anlamak demektir, diye yineledi içinden, Mustafa. Ve bu sözleri yinelemesiyle de sanki üzerinden dağ gibi bir yük kalktı. Suçlu falan aramaya gerek yoktu. Çünkü suçlu yoktu. Yapılması gereken şey, olabileceği olamayacak olandan ayırmak ve ona göre davranmaktı. Çünkü Dabbey’de olup bitenler, başlayan olayların gerçek doğası gereği olan şeylerdi.

Bu sırada Doğan’ın davudî sesi duyuldu:

— Nedir, Dede Sultan, kendine bir yer beğenemiyormuşsun gibi dönenip duruyorsun odada? Biz de biliriz ki, hangi dinden olursa olsun, bütün insanlar kardeştir; hepimiz Adem’le Havva’nın çocuklarıyız... Ve de kardeş kanına girmek, bayağılıkların en bayağısı bir iştir... Gelgelelim, senin de bildiğin bir Türkmen göreneği vardır. İki kişi beş kişiyle kapışmışsa, gerçek yiğidin yeri iki kişinin yanıdır. Öyle mi, değil mi? Bu, dürüstlüğün, mertliğin gereğidir. Peki, ya bir de silahsız insanların üzerine yürünmüşse? Hele hele bu silahsız insanların, hakikat diye keşfettikleri bir şeyin ardında yürümekten başka hiçbir suçları günahları da yoksa? Ellerimizi göğsümüzde kavuşturup, bu insanların canavarların yırtıcı pençeleri altında nasıl can verdiklerini seyir mi edeceğiz? Bu mudur yiğitliğin gereği? Eğer buysa, Hak diye, hakikat diye tutturduğumuz şeye tükür gitsin!

Doğan’ın, yüzüne sert, nerdeyse kudurmuşça bir hava veren alabildiğine gür sakalı, her yöne doğru fırça gibi kabar kabar olmuştu. Bu sakal, bu haliyle ona sanki hep taşkın bir öfke içindeymiş gibi bir hava veriyordu. Ama şu anda kendisinin öfkeli olmaktan çok, meyus bir hali vardı.

— Bundan kaçınamayacağımızı nicedir hissediyordum, diye sürdürdü Doğan. Beyler, kendilerinin diye bildikleri şeyi güzellikle bırakırlar mı sanıyorsun? Hiç kan dökmeden geriler mi bu adamlar? Bu bakımdan, şu çılgın gençlik dönemimizde elde ettiğimiz kimi yeteneklerin muhakkak işimize yarayacağını biliyordum ben.

Başını kaldırdı, Börklüce Mustafa’nın ya da artık herkesçe benimsenmiş adıyla Dede Sultan’ın yüzünde geniş, aydınlık bir gülümsemeyle kendisine baktığını gördü.

Yolları on yedi yıl önce ayrılmıştı: Konya önlerinde, Doğan’ın elini yitirdiği, Börklüce’ninse çavuşana ayrıldığı çarpışmadan sonra. Arkadaşları Doğan için para toplamışlardı; bu arada Doğan’ın kendisi de bir şeyler tedarik edebilmişti. Kopuk elin yeri biraz iyileşir gibi olunca da Türk topraklarında o köy senin bu kasaba benim dolaşmaya başlamıştı. Bir süre Büyük Menderes dolaylarında oyalanmış, burada köprü koruculuğu yapmıştı. Yakınlardaki köylerden birinden bir kızla evlenmişti sonra. Çağıldayarak akan nehrin başında otururken, yaşam, ölüm, savaş, hakikat, Tanrı gibi kavramlar üzerinde uzun uzun düşünecek zamanı olmuştu. Ömrünü buralarda böylece tamamlayıp gideceğe de benziyordu... Ama işte bir gün Bedreddin’in öğrencilerinden biriyle karşılaştı ve tüm hayatı değişti. Doğan, Bedreddin’in öğrencisinin anlattıklarını hemen kavradı ve evini, ailesini bırakarak, yeni keşfettiği gerçeği başka insanlara da açıklamak üzere yeniden köy köy dolaşmaya başladı.

Aydın dolaylarında, hakikat dervişlerinin sultanı olarak anılan birinin bulunduğunu öğrenince her şeyi bir yana bırakıp onu aramaya başladı. Tire dolaylarında, şu anda bulundukları dağ köyünde dervişler sultanıyla karşılaştığında duyduğu şaşkınlık büyük oldu: Azap birliklerinden eski silah arkadaşı Börklüce Mustafa’dan başkası değildi Dede Sultan adıyla Tire dağlarını mekan tutan kişi.

Dede Sultan gülümsedi. Eski arkadaşının, düşüncelerini anlamış olmasına sevinmişti. Hep öyle gülümseyerek yaklaştı, kolunu Doğan’ın omzuna attı ve:

— Madem böyle, Doğan kardeş, ne yapacağımız konusundaki düşünceni söyle bakalım şimdi bana, dedi.

Doğan şöyle bir şaşkın şaşkın baktı eski arkadaşına: Bedreddin yoldaşlarının yöntemlerine bir türlü alışamamıştı... Buyruk değil, öğüt veriyorlar, danışıyorlar, görüş alıyorlar, görüş bildiriyorlardı. Şaşkınlığı geçince, daha doğrusu Mustafa'nın şaka etmediğini anlayınca, o dev gibi cüssesiyle şöyle yerinden bir yekindi, yekinmesiyle de başı tavan kirişlerinden birine şiddetle çarptı. Ama yüzünü bile buruşturmadı. El hizasında küt bir odun gibi biten kolunu kaldırarak, kılıçla havayı doğrar gibi bir hareket yaptı. Yanıtını sözle değil, bu hareketle vermişti.

— Yani beylerle savaşmayı öneriyorsun?

Doğan, başıyla evetledi. Nefretten, hınçtan yüzü çarpılmış gibiydi.

— Hem de köklerini kazımacasına...

— Peki ya muhafız, asker, korucu ve benzerleri ne olacak? Çünkü senin de bildiğin gibi bunlar arasında, bir zamanlar bizim de olduğumuz gibi yarım akıllılar, kafası hiçbir şeye ermeyenler sürüyle..?

— Taçlar, tahtlar hep ahmaklar üzerine kılıç zoruyla yükselir. Talihlerine küssünler! Kabahat kendilerinin!

— Azap birliklerine yazıldığımda rahmetli babam da böyle söylemişti: Egemenlik kılıçla gelir, ama insanlar üzerinde egemenliğini sürdürebilmen için, kendinin bir insan olduğunu unutman gerekir... Sanır mısın ki ben o zaman şuncacık bir şey anladım bu sözlerden? Eskiden, ha babam de babam kılıç sallamak gerekti... Hayır, Doğan kardeş, bizim kanla işimiz yok... Biz insanlar üzerinde değil, yürekler üzerinde egemenlik kuracağız... Ve bu egemenliği kılıç değil, adalet ayakta tutacak.

Börklüce Mustafa sustu, başını önüne eğdi ve Doğan'a değil de kendi kendine söylüyormuş gibi, ekledi:

— Hem, beylerin hepsiyle birden savaşa hazır da değiliz. Kentlerde yaşayan insanların desteğini de sağlayamadık daha. Akıncıları, başıbozuk dolaşan yiğitleri saflarımıza kazanmamız gerekiyor. Savaş deneyimi ve silahı olmadan ne kadar çarpışabilir ki insan?

— Ya onların bizden önce aklına gelirse bu iş?

— Hiç sanmam. Bizim bir güç olduğumuzu öğrenene dek, bu yola başvurmazlar. Öğrendiklerinde ise iş işten geçmiş olur.

Mustafa yeniden odayı adımlamaya başladı. Sonra, Doğan'ın önünde durarak:

— Bildiğim kadar, dedi, yakında pek çok köy aşar vermeyi reddedecek. Tabii, Osmanlının valisiyle adamlarını iyice kudurtacak bu. Senin şu taşköprünün ordaki saldırıyı ise, bana öyle geliyor ki, bir haydut işi gibi değerlendirecekler. Onları hep bu yanılgı içinde tutmamız yerinde olur. –Elini Doğan'ın omzuna koydu, yüzüne baktı; gülümsemiyordu bu kez.– Osmanlı zorbalığa başvuracak olursa bundan böyle de kardeşlerimizi koruma görevini veriyorum sana. Yalnız, hep seni görmelerini sağlamalısın; her yerde seni görmeliler. Ve üzerinde de hep şu dikişsiz, ak gömleğin bulunsun...

Doğan'ın gözleri sevinçle ışıdı:

— Bana güvenebilirsin, Dede Sultan.

— Çatışmayı ilk başlatan olmamalısın. Gereksiz yere tehlikeye atılman da yasak. Geçitler kapanana dek dayansak yeter, ondan sonra buyursunlar gelsinler. –Mustafa pencerenin önüne gitti.– Düşmanın seni izleyip gizli yerini öğrenmesine asla imkân verme. Çok zorda kalırsan, buraya sür getir onları. Biz burda karşılarız kendilerini.

— Şu, Dabbeylilerle ilgili buyruğun nedir?

— Senin düşüncen ne?

— Onları adamlarımın arasına katmak isterdim... Ama aralarında işe yararı yok gibi bir şey. Kimi tavşan gibi korkak, kimi kan görmeye dayanamıyor, kiminin ahı gitmiş vahı kalmış. İşe yarar gibi görünen bir kişi var, o da daha çocuk, evine dönmekten başka bir şey düşündüğü yok...

— Bu adamları sen kendi yerinde mi barındırıyorsun?

Doğan kurnaz kurnaz göz kırptı.

— Hiç olur mu? Benim ordan epey uzak bir yamaçta, konuk alacıkları hazırlattım onlara.

Başını şöyle pencereden yana savurdu. Mustafa gülümsedi:

— Desene bizim azap ağası boşuna dememiş, Doğan yaş tahtaya basmaz, diye. Madem Dabbeyliler senin orayı bilmiyorlar, ne zaman istersen kendilerini salıverebilirsin. Aralarında gözünün tuttuğu varsa, kendine ayır. Yok eğer, elimdeki adamlar bile fazla geliyor bana, diyorsan, bize gönder, biz gerekeni yaparız. Şu senin tavşan gibi dediklerini Molla Kerim'e bir gönderdik mi, bak ne oluyorlar..!

— Kime? Molla Kerim'e mi? Burda mı o?

— Hele bir sen adamlarını gönder, Kerim'in nerde olduğunu söyleyim sana. Kerim, evet, kılıç sallamayı öğretmez insana, ama hakikat kelamını öğretir. Bunu öğretebilmek içinse mangal gibi yürek gerekir insana.

— Evet, evet, ta kendisi! Sen Molla Kerim'i bana sor! Onun korkakları nasıl hale yola getirdiğini iyi bilirim. Kendisine selamlarımı ilet! Benim de öğretmenimdir Kerim Hoca... Müsaadenle, ben kalkayım artık. Hemen yola çıksam bile geceyarısına anca varırım... Ne dersin, kuvvetlerin gitgide büyüyor galiba, Dede Sultan?

— Hakikat bizimle de ondan!

Börklüce Mustafa böyle söyleyerek konuğunun ardı sıra kapıya doğru yürüdü. Tam kapının ağzında, Doğan'ın üzerine atılıp başını söveye çarpmaması için eliyle ensesinden tuttu:

— Aman, başına dikkat! Hepimiz için çok değerli bir baş bu!

Doğan ateş gibi yanan eliyle ensesindeki eli sımsıkı tutup bastırdı ve bir sineği savuşturan savaş atı çevikliğiyle, başını hızla eğip kaldırarak kapıdan geçti.

— Gördüğün gibi şalgam değil şu omuzlarımın üstünde sımsıkı duran şey! Kim ne derse desin, maşallahı vardır kellemin!

Ya eline sımsıcak bir dost elinin değmesinden, ya da Doğan'ın şalgamı hatırlatmasından –konuğa yemeği Gülsüm pişirmişti– yıllar önce, üzerini yorganıyla sımsıkı örten anacığının eğilip kulağına tatlı sözler fısıldadığı günlerdeki gibi, Mustafa'nın göğsünden sıcacık bir şeyler aktı.

Gündüzleri hiç sevecenlik gösteremezdi anası Mustafa’ya. Kocasından korkardı. Çünkü Mustafa’nın babası, kadınların, özellikle de analarının göstereceği sevecenliği erkek çocuklar için çok zararlı bulurdu. Şımartırlar, derdi, kendileri gibi karının teki yaparlar bunlar oğlan çocuğunu... Mustafam anasının dizi dibinde duracak zamanı çoktan geçti!

Mustafa birden, şu ıssız dağ köyündeki şu yoksul köylü kulübesinde olduğunca hiçbir zaman mutlu olmadığını duyumsadı. Ne ele geçirdikleri Macar kalelerindeki baron konaklarında, ne de kethüdası olduğu Osmanlı Kadıaskerinin yanında... Burada, yanında hakikat ve onun ışığı vardı. Burada, yanında Gülsüm’ü vardı.

Doğan’ın ardı sıra merdivenlerden inerken:

— Yeri gelmişken, dedi, duyduğuma göre bir karın ve oğlun varmış?

— Evet, Molla Kerim’le karşılaşana dek, bir karımla oğlum vardı.

— Pes doğrusu! Molla Kerim’in, senin gibi bir yiğidin karısını elinden alacağı kırk yıl dursam aklıma gelmezdi!

— Kerim, karımı benden değil, beni karımdan aldı... Tam on aydır yüzlerine hasretim...

Aşağı indiler. Üzerine, geniş göğsünde güçlükle kavuşan kısa bir cepken giymiş Gündüz, duvar dibindeki bir mindere oturmuş, kendisini saygıyla dinleyen belleri sivri süvari kılıçlı yeni yetme gençlere bir şeyler anlatıyordu.

— ... Onun için ben derim ki: Siz siz olun, kavgada sırtınızı bir yere verin; bir duvar mı olur, kaya mı olur, ağaç mı olur, neresi olursa artık... Hele gece karanlığında...

Birden Doğan’ın davudî sesi patladı:

— Kimin aklına gelirdi ki, palasını belinde süs diye taşımadığını bildiğimiz Gündüz’ün meğer dili de ağzının içinde süs diye durmazmış!

— Ya dilinin ustura gibi keskin olduğunu bildiğimiz Doğan’ın kafasının çalışmasına hayrı olabilir diye tutup elini kökünden keseceği kimin aklına gelirdi?

Gençler, korku dolu gözlerle bir Doğan'a, bir Gündüz'e baktılar: Bunca ağır sözlerden sonra, herhalde kılıçlarını sıyırıp birbirlerinin üzerine yürürler diye düşünüyorlardı. Ama Mustafa'ya ilişti gözleri: O, gülüyordu. Beklemedikleri bir sırada karşılaşan iki eski dostun sevgi sözleriydi bunlar. Eski azaplar, başkalarına kabaca görünebilecek bu şakalarla dile getirirlerdi duygularını; onlar için asıl, bu kaba şakalar dışındaki ifade biçimleri kabalıktı.

Börklüce bir kez daha kendini sonsuz mutlu duydu: Ölümle ve yaşamla, gerçekle ve yalanla sınanmış dostlarıyla birlikteydi.

Gündüz oturduğu minderden kalktı. Dağan'la birbirlerinin sırtlarına vura vura kucaklaştılar.

— Şu işe bakın millet, bu fıçı hâlâ çember tutuyor!

— Senin de maşallahın var, kocamış kütük!

Bu arada Mustafa, gençlerden birine seslendi:

— Kostas!

Türkçeyi Rumlar gibi ağızlayan bir delikanlı fırladı yerinden:

— Buyur, Dede Sultan!

— Bir koşu ahırlara kadar git ve seyislere, Doğan kardeşin atını vermelerini söyle!

— Hemen, Dede Sultan!

Delikanlı avlu tarafında gözden kaybolunca, Doğan davudî sesiyle:

— Bakıyorum, eskisi gibi sakıngan değilsin, Dede Sultan? dedi.

— Ne demek istediğini anlamadım, dedi Mustafa.

Doğan, başını önce Gündüz'den yana, sonra da Kostas'ın uzaklaştığı yöne doğru salladı:

— Yalnızca dilbaz Türkler değil, Türkçeyi kafasını gözünü yararak konuşan Rumlar da yanında itibar görüyorlar!

Mustafa’nın yüzü değişti birden. “Her şakada düşmanlığın boynuzları ucun ucun görünür” diyen dağlı atasözü elbette bir doğruyu dile getiriyordu. Ama Mustafa dinlere, milliyetlere yönelik şakalarda, boynuz falan değil, öldürücü bir yılan zehrinden başka bir şey görmezdi.

— Şakanın da bir ölçüsü vardır, Doğan kardeş. Topraklarımızdan beylerin köklerini kazımaktan söz ediyorsun, ama bu köklerin kendi yüreğine kadar sokulmuş olduğundan haberin yok!

Doğan şaşkın şaşkın bakakaldı Mustafa’nın yüzüne. Mustafa bir süre sustu, düşündü, sonra tıpkı öğretmenin diliyle konuşmaya başladı. Aslında hakikat söz konusu oldu mu, başka bir dille konuşmayı bilmezdi Mustafa:

— Yürek deniz, dil dalgadır. Deniz çırpınmaya başladı mı, o denizde ne varsa dalga getirip onu kıyıya bırakır. Aklın, “Hepimiz Adem’in çocuklarıyız, hangi dinden, hangi dilden olursak olalım, öz kardeşleriz” diyordu demin. Şimdiyse biraz karışmış, kendinden geçmiş gibi... Çünkü dilinden dökülenler kuşku, güvensizlik ve küçük görme... Demek ki beyler bu kavramları bir güzel köklendirmişler ruhunda. Bizi birbirimize düşürmek, onların yararınadır. Beyler kendi aralarında kavgaya tutuştukları zaman bu kavgada bizim ellerimizi kullanırlar; kavgaları da zaten bizim üzerimizdeki yorgan içindir. Ben bir Kostas için Cüneyd Bey gibisinden on Türk’ü seve seve veririm!

Doğan’ın yüzü önce kireç gibi bembeyaz oldu, sonra allar bastı yüzüne, kıpkırmızı oldu. Mustafa biraz yumuşadı.

— Sonra, takılmak için bulduğun şeye de bak: Türkçenin kafasını gözünü yara yara konuşuyormuş Kostas. Sen Rumca konuşmaya kalksan, eminim, tavuklar gülmekten ölürler.

— Rumcanın r’sini bile bilmem ben.

— Bak, gördün mü! Unutma, Doğan kardeş, en tehlikeli düşman, içimizdeki düşmandır; çünkü görünmez. Ekilen düşmanlık tohumlarının kökleri senin yüreğine bile uzanmış. Temizle yüreğini bunlardan.

Avludan nal sesleri duyuldu. Kostas yanında bir seyisle göründü:

— Atlar dışarda hazır, Dede Sultan!

Mustafa, onun ardından da Doğan, Gündüz ve gençler dışarı çıktılar.

Avluda iki at vardı. Atlardan açık doru olanın üzerine, Doğan'ın kılavuzu binmişti. Üzerinde ev dokuması, basit bir gömlek vardı. Ama belindeki yatağan epey pahalı bir şeye benziyordu. Kılavuzun yedeğinde tuttuğu at ise, Doğan'ın atıydı. Mustafa yaklaşıp atı dikkatle gözden geçirdi. Bilekleri kara bir doru attı bu. Pek öyle gözalıcı değildi, ama fena da sayılmazdı. Sade, ama rahat bir eyeri vardı. Koşumlarında, eyer altındaki keçesinde hiçbir süs yoktu.

Yalnız, üzengiler dikkatini çekti Mustafa'nın. Epey eski, işçiliği sıra dışı, gümüş üzengilerdi bunlar. Zamanla kararmışlardı ve mahsus parlatılmadıkları belliydi. "İşte, kendini tutamamış!" diye düşündü Mustafa, ama kafasından geçenleri Doğan'a belli etmedi. Gümüş üzengiler, Doğan'ın huyunu suyunu eleveriyordu.

Atı okşamaya devam ederken, birden:

— Karın konusunda sana diyeceğim şudur ki, dedi, bir adam gönder, oğlunla birlikte kendisini buraya, bize getirsinler. Ortalık karışık; bir koku aldılar mı şıp diye enselerine biniverirler. Osmanlıyı bilmez değilsin.

Konunun değişmesine sevinen Doğan:

— Bilmesine elbet bilirim de, dedi, benim avrat bu işe razı gelir mi, ondan pek emin değilim. Kendisi biraz harındır da... Korktuğum bu.

— Korkmak sözcüğünü senin ağzından ilk kez duyuyorum. Ama madem böyle, bu işi bizim rica ettiğimizi ilet kendine. Ola ki; bizim sözümüzü çiğneyip geçemez. Biz de kendisine burada güvenlikli bir yer buluruz.

Doğan, dizginleri atın boynundan geçirdi. Kostas, fırlayıp üzengiden tuttu. Doğan, tek eliyle eyerin kaşından tuttuğu gibi koca gövdesini bir hamlede atın üzerine attı.

— Türk topraklarında hâlâ güvenlikli bir yer var mı? Varsa neresi olduğunu ben de bilmek isterdim?

— Var. Karaburun.

Doğan bir ıslık çaldı. Ama hiçbir şey söylemedi. Diziyle eyerin kaşına bağlı heybenin gözüne bastırdı, tek eliyle heybenin ağzını ustaca açtı ve kabzası inci işlemeli nefis bir hançer çıkardı heybeden.

— Al bakalım Kostas yeğenim, bir gün işine yarar! Yalnız, Dede Sultan'ı koruyup kollamada zinhar açık vermemelisin! Bir de... Hançer gâvur işidir ve de ucu zehirlidir... Dikkatli olasın!

Bu sözlerle birlikte atını topukladı ve ardında kılavuzu olmak üzere hızla ağaçlar arasında kayboldu.

Mustafa, yüzünü ateş gibi dalayan bir solukla uyandı.

— Kimdir o?

Yumuşacık bir el ağzını kapattı: Gülsüm'dü, ondan uzaklaşmak istedi, ama Gülsüm bedeninin olanca ağırlığıyla üzerine bindi. Uçuruma yuvarlanmış gibi duydu kendini Mustafa; ama Gülsüm de ne olursa olsun, ya onunla birlikte parçalanmak ya da onu bedeniyle korumak ister gibiydi.

Kendini bir yandan ateşe ve suya bile boyun eğdirebilecek denli güçlü duyan Mustafa, bir yandan da Gülsüm'ü, onun sevecen, sokulgan ve diri bedenini, öncesiz ve sonrasız uzayın soğuk karanlıklarına karşı sığınabileceği tek varlık gibi görecek denli güçsüz umarsız duyardı.

Mazgal deliğini andıran ufacık pencerenin gerisinde yıldızlar belli belirsiz sola doğru akıyordu. Gülsüm'ün başı, Mustafa'nın omzundaydı. Bir eli, Mustafa'nın yara izleriyle dolu geniş göğsünde dolaşıyordu. Sağ köprücük kemiğinin hemen altında; öbürleri gibi olmayan, epeyce iri, kabarık bir yara izine gelince, parmakları donmuş gibi durdu. Sonra yarayı hafifçe okşayarak:

— Canım Mustafam benim, yoksulum, birtanem! diye mırıldandı.

Mustafa'ya önce yanlış duymuş gibi geldi. On dokuz yaşındaki bu gencecik kadının dudaklarından böyle sözlerin dökülmesi öylesine beklenmedikti ki! Ama Gülsüm, yineliyordu:

— Garip Mustafam benim, birtanem!

Kendisinin çoktan unutup gittiği bir yaraya acıyordu Gülsüm. Kazanlık dolaylarında kendisini mızrağıyla yaralayan, sonra da ölüme yargılı tutsaklar arasında dehşet dolu bir yüzle yerini alan, zırhlar içindeki sarışın şövalyeyi nerdeyse minnetle anımsadı, Mustafa. Yirmi yıl önce mi olmuştu bu iş? Öyle olmalı. Demek Gülsüm daha doğmamıştı bile... Kendisi daha dünyada yokken olmuş bir iş için acıyordu Mustafa'ya, Gülsüm... Mustafa ürperdi. Pek çok kadın tanımıştı bugüne dek, ama Gülsüm'ün tattırdığı bu duyguyu hiçbir kadında tatmamıştı. Ama, hayır... Buna benzer bir duyguyu, Mitrovits'te, tutsak bir Macar kadınından da duymuştu galiba. Tıpkı Gülsüm gibi, sevecenlik, hayranlık, acıma, üzerine kapanıp onu bütün dünyadan koruma isteğiyle doluydu o Macar da... Ama belki de şu anda Mustafa'ya böyle geliyordu bu. Çünkü Azap ağası kızı elinden aldığında Mustafa çok da üzerinde durmamıştı: Bütün bir gelecek var önümde; benim için her şey ilerde; bunun gibi ne kızlarla karşılaşırım daha, diye düşünmüştü. Ama öyle tek bir kızla daha karşılaşamamıştı. Şu ıssız dağ köyünde, yaşlı bir demircinin kızı olan Gülsüm'e gelene dek. Ruhunu, tüm varlığını vermeye hazırdı Gülsüm'e. İyi ama, ruhu ve bedeni, aklı ve yüreği kendisine ait miydi ki, bunları Gülsüm'e verebilecekti?.. "Garip Mustafam, canım Mustafam!"

Mustafa gülümsedi.

— N'oldu birtanem?

— Hiç... Sen...

— Gülüyor musun bana?

— Yok, acıyorum.

— Dünyanın en mutlu kadınıyım ben.

Gülsüm'ün başını omzuna bastırdı Mustafa. Yıldızlı gecede Gülsüm'ün saçları kuzguni ışıltılar saçıyordu.

Nasıl etmeli de korumalı onu? Daha on dokuzunda dul kalmıştı Gülsüm. Komşu köyden kalabalık bir aileye gelin gitmiş, bir ay sonra kocası, Osmanlının Cüneyd Beyi tepelemesi çatışmalarında ölünce, babaevine geri dönmüştü.

Mustafa’nın bu talihsiz kızcağızı ikinci kez dul bırakmaya hakkı yoktu. Gülsüm mutlu bir yaşamı hak etmişti; dertsiz, tasasız, şen bir yaşam... Ama bunu ona nasıl anlatmalı?

Gülsüm’ün saçlarını okşadı.

— Ben kendime ait değilim ki, gözümün nuru. Benim görevim, hakikate hizmet.

— Seninle birlikte ben de hizmet edeyim hakikate... Aklımın erdiğince...

— Kendisine içimi açtığımda ilk öğretmenim bana ne demişti biliyor musun? “Bu yol pek çetin ve kanlı bir yoldur ve de benim gibi hiçten birinin işi değildir seni o yola çıkarabilmek...”

— Demek inanmıyorsun? –Gülsüm yerinden fırladı ve sanki elinde bir kılıç varmış gibi, sıkılı yumruğunu havada iki kez salladı.– Benim ninem bir savaşçıydı. Babamdan da kılıç kullanmayı öğrendim. Dostlarının arasında da, celladın karşısında da hep seninle olacağım!..

Mustafa kendine çekti onu.

— Ben senin yaşamanı istiyorum, gülüm...

— Ben de senin yaşamanı istiyorum!

Sesi titriyordu Gülsüm’ün.

Hayır! Kendinden uzaklaştırmak zorundaydı Mustafa onu. Ama yapamıyordu işte. İlkin, “Ben çağırmadım ki, kendisi çıkıp geldi” diyerek özsavunması yapıyordu. Gerçekten de, bir gece uykusundan, tıpkı bu gece olduğu gibi, Gülsüm’ün sıcak soluğunu yüzünde duyarak uyanmıştı. Meğer kilimle kaplı duvardaki taşlardan biri oynakmış ve yukarı odaları doğruca samanlığa bağlayan bir sıçanyolu varmış burada. Gülsüm, kendisiyle babasından başka kimselerin bilmediğine yemin ettiği bu geçitten çıkıp gelmişti.

Ama bir süre sonra Mustafa kendini aldatmakta olduğunu anladı.

Yaşlı demircinin evinde kendini nerdeyse hırsız gibi duymaya başladı: Gizli geçitler... Herkesten habersiz buluşmalar...

Oysa attığı her adım, ettiği her söz, hakikatın kendisi gibi apaçık ve tertemiz olmak zorundaydı. Gülsüm'ü açıkça karılığa almak da vardı, tabii ve herhalde Gülsüm'ün babası da buna karşı çıkmazdı. Ama o zaman da Gülsüm kaçınılmaz olarak Mustafa'nın yazgısını ikiye bölecekti.

Hayır! Başka hiçbir şey için değilse bile, kendisine çok değer verdiği için Gülsüm'den uzak durmalıydı. Gelgelelim, yapamıyordu işte.

Yıldızlar, birbiri ardınca, mazgal deliğini andıran küçük pencereden onlara göz kırptılar. Ve Mustafa'yla Gülsüm'ün mutluluk, acı, aşk geceleri, birbirini hiç yinelemeden, sürüp gitti.

III

Gök baştan başa yıldızlarla kaplıydı. Havadaki yoğun nem nedeniyle kimi zaman sürüler halinde uçar gibi görünüyordu yıldızlar, kimi zamansa durmamacasına göz kırpıyorlardı. Kıyıdaki sarp kayalarla, hemen bu kayalar üzerinde yükselen manastırın duvarları, az sonra, tek bir gölgenin karanlığı içinde eriyip yittiler. Sakız'dan ayrılmışlardı. Hesapları şuydu: İnus ve Goni adaları arasından hızla geçerek Karaburun'u dolaşmak ve yarımadaya iyice yaklaşınca yoldaşları karaya çıkarmak, yükü de şafaktan önce teslim etmek.

Işıkları yakmamışlardı. Hemen buralarda korsanlık yaptıklarını bildikleri Venediklilere ve Rodoslu Yohannit şövalyelerine karşı alınmış bir önlemdi bu. Bunlar da bir yana, Sakız'daki Ceneviz valisi, kendisinden habersiz ana karaya geçtikleri için canlarına okurdu: Kıyıdaki her kayada gözü ve kulağı vardı valinin.

Abdüsselâm, dümencinin yanı başına yumuşacık postlar üzerine yerleşti. Ama ne ninni söyler gibi fısıldaşan dalgalar, ne tertemiz, pırıl pırıl gökyüzü içindeki tedirginliği söküp atabiliyordu. Bir adada doğmuştu, bütün çocukluğu da Ege adalarında geçmişti, ama denizi sevmez, daha doğrusu ona güvenmezdi Abdüsselâm. Denizin, hele geceleri, ne yapacağı hiç belli olmazdı. Ege gibi, görünüşte uysal, sevecen olanları için bile bu böyleydi. Manastırın iaşe işlerine bakan kâhya bu kadar ayak diretmemiş olsa, kendisi dünyada adaya çıkmaz, genç müridlerden birini gönderirdi. Ama kâhya Nuh demiş, peygamber dememişti: "Eski arkadaşımı görmek isterim ben... Amvrosi'nin sizinle olduğunu kendi gözlerimle görmeden, zırnık vermem

size,” diye diretmişti. Saç kestirip rahipliğe kabul edildiği sırada koymuşlardı Abdüsselâm’a Amvrosi adını. İslamiyeti kabul ettiğini adada kimse bilmiyordu, bu yüzden de hâlâ eski, rahiplik adıyla çağırıyorlardı kendisini.

Manastırın arka duvarını, kıyıdaki sarp kayalar oluşturuyordu. Ayrıca bu kayalara destek olarak, içinde hücrelere uzanan basamakların yer aldığı otuz metrelik, ak taştan bir duvar vardı. Abdüsselâm bugüne dek kim bilir kaç kez saydığı yüz elli basamağı, kandillerin ışığında soluğu tutularak tırmandı. Yüreği küt küt atıyordu. Saç kaplama kapı paslı bir gacırtıyla açıldı. Manastırın ziynet eşyalarıyla ayin elbiselerinden sorumlu görevliler, gelenlerin önünde eğildiler. Kâhyanın kendilerini kapıda karşılayacağı konusunda uyarılmamış olsa, Abdüsselâm herhalde şu seyrek sakallı, soluk yüzlü yaşlı keşişin, yıllar önceki genç çömezi olduğunu kolay kolay çıkaramazdı. Buna karşılık kâhya, nerde ve ne zaman olursa olsun Amvrosi’yi tanıyabilirdi: Beyaz yüzü kırışıklar içinde kalmış, mavi gözleri de donuklaşmıştı, ama pek değişmemişti Amvrosi. Zaten gençlere, yaşlılar pek değişmezlermiş gibi gelir.

Manastır hücreleri, kayalara iğretice açılmış kuş yuvaları gibiydi. Otuz metrelik ak taştan duvarın ikinci sırasında yer alan kâhyanın hücresinin de ötekilerden bir farkı yoktu. Hücrenin penceresinden masmavi denizle masmavi gökyüzünden başka hiçbir şey görünmüyordu: Birbiriyle kaynaşmış iki sonsuz mavilik.

Son karşılaşmalarından bu yana öyle çok zaman geçmiş ve bu süre içinde öyle değişik şeyler yaşamışlardı ki, bir türlü aralarında doğru dürüst bir söyleşi tutturamıyorlardı. Bu iş, kâhyanın konuya balıklama dalmasına dek böylece sürüp gitti.

— Hayırlı bir işe girişmişsiniz! Ne var ki, işin sonunda, başlarınızın yerli yerinde duruyor olması için, demir bir boyun üzerinde olmaları gerek gibi geliyor bana.

Abdüsselâm gülmedi şakaya:

— Nice yaşarsak yaşayalım, sonunda ölecek değil miyiz?

— Onun orası öyle. Ama Venediklilerle, bizim başımızdaki Cenevizliler, içlerinde nice bin değerli düşünce olursa olsun, sizin kelleleriniz için

Osmanlıdan çok yüklü bir para koparabililer. Dua edin ki, Latin milleti kendi içinde birbirine düşmüş durumda. Şu anda başlarında üç ayrı papa olduğunu duymuşsunuzdur herhalde..?

— Kilise bölündü mü yani?

— Hem de nasıl. Benedikt, Gregor ve Johann... Üçü de kutsal papalık koltuğuna oturmaya azmetmiş durumda. Konstanza'da bir yıldır toplanıp duran ekümenik konsey de, bu üçlüden hangisinin daha az alçak ve daha az namussuz olduğuna bir türlü karar veremiyor.

— Bu papaları biz de duyduk, kâhya. Yalnız, kutsal kişiler hakkında böyle aşağılayıcı bir dil kullanmazdın sen, evvel. Bu ayıp yeni mi çıktı?

Kâhya, derin bir üzüntüyle:

— Hakkın var, Amvrosi, dedi. Latinler benim gibi bir adamı bile günaha soktular... Kutsal Bakire bağışlasın beni! Geçen gün bizim manastır reisi anlatıyordu: Gusinetsli Jan'ı Papa afaroz ediyor, konsey ise adamın yakılmasına karar veriyor. Nedeni ne, diye soracak olursan, şu rahipleri çıkar peşinde koşmakla suçluyor bu Jan; para karşılığı günah çıkarmanın günah olduğunu söylüyor ve ilk İncil'de böyle şeylerin olmadığını öne sürerek, eski İncil'e dönülmesini öneriyor. Öte yandan aynı konsey, Jan'ı afaroz eden papayı, küfre düştüğü, kiliseye karşı büyük günah işlediği ve başka bir yığın iğrenç, aşağılık işlerin içinde olduğu gerekçesiyle görevden alıyor: Ama yakılmasına karar vermiyorlar hazretin, yalnızca elinden mührü ve yüzüğü almakla yetiniyorlar. Latinlerin adalet anlayışları bu kadar işte!

— Latinleri sevmiyorsun sen, kãhya kardeş!

— Latinleri sevmek mi? Dük Yohan-Mariya'nın yönetimi altında bulunan Milano kentinde olan bir olayı anlatayım, dinler misiniz? O kadar eski de değil olayın tarihi. Dük'ü yirmi dört saat buldog denilen köpekler koruyor. Ekselanslarının en büyük merakı ise, köpeklerinin canlı insanları parçalayışlarını izlemek. Kudurganlıkları artsın diye sürekli insan etiyle beslenen köpekler bunlar. Dük hazretlerinin, parçalamaları için köpeklerinin önüne kendi ailesinden birini bile attığı biliniyor. Bir gün buldogların önüne bir babayla oğlunu atıyorlar. Köpekler babayı anında parçalıyorlar, ama oğlancığa dokunmuyorlar: Öyle masum, öyle güzeldir ki yavrucak... Gelgelelim dük cenapları köpeklerinden de kudurgan çıkıyor: Oğlanın

gırtlağının kesilmesini buyuruyor. Latinlerin Hıristiyanlıkları, Hıristiyan ahlakının buyurduğu insanseverlikleri bu kadar işte! Bir de kalkıp Türkleri kan içicilikle, barbarlıkla, vahşi olmakla suçlarlar..!

— Ne o kâhya, yoksa Müslüman oldun da bizim haberimiz mi yok?

— Yok, Dmitri kardeş, Müslüman falan olmuş değilim. Ama bir Cenevizli olmak, Katolik olmakla Türk ve Müslüman olmak arasında seçim yap deseler, herhalde Türklüğü ve Müslümanlığı seçerdim. Hem tek ben de değil. Şu bizim Ortodoks Grek milletinin yarısı aynı seçimi yapar, inan bana. Türkler bir adaletsizlik yaptılar mı hiç değilse utanıyorlar; ister Venedikli olsun, ister Cenevizli, bizim başımızdakilerse, hırsızlık yapabilecek durumda olduğun halde, ya kan dökmek istemediğinden ya da vicdanının sesini dinlediğinden bunu yapmadın mı seni aptal olarak görüyorlar. Senin zamanında mıydı, Amvrosi kardeş, bizim adayı Maona'nın iltizam etmesi? O zaman bu adamların, Cenevizlilere ödedikleri yüz yirmi bin duka altını karşılığında nasıl bizim efendimiz olduklarını da hatırlarsın. Ama zannetme ki işler şimdi de senin o bildiğin zamandaki gibi. Evvelsi yıl, şap ocağına çam yarması gibi bir taş ustası getirip koydular. Bu insan azmanı bütün gün soluk almadan çalıştı ve dünyanın şapını kazıp çıkardı. Yazıcılar gelip adamın çıkardığı şap miktarına baktılar, dediler, tam on beş araba! Bunun üzerine, ilan ettiler; işte her işçinin her gün çıkarması gereken miktar budur. Yineliyorum: Her gün çıkarılması gereken miktar, yoksa şu taşçı gibi gelip bir tek gün çalışarak çıkarılacak miktar değil. Çıkaramadın mı, gitti yövmiyenin yarısı! Damla sakızı toplayıcılarına da aynı oyunu oynadılar. Amelenin, ırgatın çoluğu çocuğu açlıktan kırılmaya başladı. Ne yapsın adamcağızlar, gidip borç istediler bunlardan. Hay hay, dediler, ne kadar isterseniz borç veririz. Yalnız, aldığınız her duka altını için altı ay sonra üç duka altını geri vermek koşuluyla. Sanki Sakız'ın çakaleriği çalılarında artık diken değil altın para bitiyor da, gariban ırgatlar ordan toplayıp verecekler bu parayı! Sakız'da yaşam bildiğin gibi değil, Amvrosi kardeş. Hay Allah, Latinlerin adamı dinden imandan çıkardıklarını söylüyordum, söz ta nerelere geldi! Çenem açıldı mı böyle oluyorum işte. Kutsal Bakire bağışlasın beni! Simon! Nereye kayboldun? Getir artık şu hazırladığınız şeyleri!

Çömez Simon bu buyruğu beklermiş gibi hemen içeri girdi. Kucağında iki dolu testiyle bir teker koyun peyniri vardı. Kâhya, toprak çanaklara kendi

eliyle doldurdu şarapları. Abdüsselâm'la Dmitri öbür testiden şaraplarına su eklediler. Kâhya ikisine de "Bu da yapılır mı!" der gibi baktı.

— Bugünkü sevincimizin yüzü suyu hürmetine, güzelim Sakız şarabımızı berbat etmeseniz olmaz mı? Dünyada bir eşini daha bulamazsınız bu şarabın. Romalılar bile biliyorlardı bu gerçeği...

— Şarabı su katmadan içemeyecek kadar yaşlandım ben, kâhya. Hem, ayık olmamızı gerektiren bir görevimiz var. Sakız şarabının lezzetini ise, korkma, böyle de tadabiliriz...

Abdüsselâm şarap kâsesini aldı, şarabın kokusunu derin derin içine çekti, ama kâseyi ağzına götürmeden, birden aklına bir şey gelmiş gibi, masanın üzerine bıraktı.

— Latinlerin kutsal şeylere saygısızlıkları ve pis işleri üzerine pek çok şey anlattın, kâhya. Ben de sana Ortodoksların ve Müslümanların Latinlerinkinden hiç aşağı kalmaz vahşetleri üzerine pek çok şey anlatabilirim. Roma imparatorlarının, kendi çocuklarının gözlerine nasıl mil çektirdiklerini, Ortodoks voyvodaların kentli halkı nasıl kılıçtan geçirdiklerini ve atların kuyruğuna bağlayıp yerden yere sürüdüklerini hatırla, yeter. Osmanlı Sultanı Beyazıd değil miydi öz kardeşi Yakup'u boğduran ve Venedikliler İzmir'i elinden geri almaya çalıştıklarında Timur değil miydi Venedik galyotlarına gülle yerine tutsakların kesik başlarını fırlatan? Senin Latinler için söylediklerin doğru. Ama bunlar da doğru. Önemli olan bütün bunları kimin yaptığı ve ne uğruna yaptığı. İşte senin gözden kaçırdığın nokta bu.

— Açıkla öyleyse bana göremediklerimi!

— Bütün bunları yapanlar: Papalar ve krallardır; beyler ve düklerdir; sultanlar ve kilise büyükleridir. Ve bütün bunları bu adamlar iktidar ve para uğruna yaparlar. Bunlardan hangisinin daha iyi olduğu üzerine tartışmanın, kara şeytanın mı, mavi şeytanın mı daha iyi yürekli olduğunu tartışmaktan hiç farkı yoktur. Önemli olan şeytanın hakkından gelmektir. Güç, kudret ondadır.

— Ama, kudret sahibi olan yalnız Tanrıdır, denilmemiş midir?

— Adil kudret sahibi olandır Tanrı. Şeytansa, adil olmayan kudret sahibidir. Gücünü, zenginliklere sahip olma konusunda insanları birbirine düşürmekte, onlan parçalamakta kullanır. Adil güç ise birleştirir; silahları inanç ve doğruluktur: Adil olmayan gücün silahları, yalan, baskı ve korkudur.

— O zaman ben bugüne dek, şu adil güç dediğin gücün iktidarını hiç görmemişim. Hem, inanç da insanları birbirine düşürmüyor mu, parçalamıyor mu onları?

— Kitab'a baktığın zaman orda her şeyin söylendiğini göreceksin. Denilmiştir ki: Tanrı dünyayı Adem'le Havva için yarattı. Biz hepimiz onların çocuklarıyız, mirasçılarıyız. Demek ki dünya ve onun nimetleri beylere efendilere değil, inancına, parasına, puluna bakmadan herkese aittir. Bugünkü din babalarının karanlıklaştırdıkları nokta burası işte. Hakikat ışığıyla yürekleri aydınlatmak için Dede Sultan'ın ortaya çıkışı da bu yüzden.

— Uzun sözün kısası, topraklar beylerin elinden alınacak... Peki ama kime verilecek?

Dmitri dayanamadı:

— Hiç kimseye, kâhya efendi, hiç kimseye. Anlatmıştım sana: Bir zorbayı defedip yerine bir başka zorbayı getirmek değil amacımız; zorbalığı ortadan kaldırmak...

— Yani cenneti öbür dünyada değil, bu dünyada kurmak, öyle mi?

— İlle böyle düşünmek istiyorsan, evet.

— Olacak şey değil bu! Duyulmuş şey de değil!

— Kim bilir, bir gün duyuvermişsin!

Kãhya başından papaz başlığını çıkardı, yanı başına koydu. Takkesini düzeltti. Ensesini kaşıdı.

— Hakikat yolunda sorunun köküne inen bir yol izlediğini biliyorum, Amvrosi kardeş. Şu Dede Sultan dediğin kişiye ben de inanırdım belki, ama gel gör ki, hayli zamandır beni şaşkınlık içinde bırakan bambaşka, büyülü

sözlerle doldu kulaklarım. Burada bir mağarada Giritli bir münzevi keşiş yaşar. Görsen ne bilge kişidir! Dediğine göre, Tanrı tekmiş, dinler de birbirlerinden farklı değillermiş. Aynı ağacın dalları arasındaki fark ne ise, İslamlık, Hıristiyanlık ve Yahudilik arasındaki fark da oymuş. Ben tam on kuşaktır Ortodoks olan bir aileden geliyorum. Ama bu Giritli keşiş, neler söylüyor biliyor musun? Tövbe yarabbi, güya Baba, Oğul ve Kutsal Ruh nasıl Kutsal Üçlü biçiminde tek bir Tanrıyı oluşturuyorsa, dinlerin Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık olarak üçüzlü durumu da, tek gerçek inancı, yani din tekliğini oluşturuyormuş. Kendisine bunları öğreten, Mora yarımadasının Mistra kentinden olan öğretmenler...

— Georgis Hemistas mı diyecektin yoksa, kâhya?

Kâhyanın gözleri şaşkınlıktan irileşti.

— Ama... Ama bu bir kehanet mucizesi, Amvrosi baba..! Yoksa, o keşişi tanıyor musun?

— Keşişi tanımıyorum. Ama ne kehanetle, ne de mucizeyle ilgisi var sözlerimin. Ben Georgis Hemistas'ın adını öğretmenim Şeyh Bedreddin'den duydum.

— Bu dediğin sakın on yıl önce bizim burda, Sakız'da, kilise büyükleriyle tartışma yapan şeyh olmasın?

— Ta kendisi.

— Peki Hemistas'la aynı düşüncede mi bu şeyh?

Dmitri, tedirginlikle Abdüsselâm'a baktı. Acaba Abdüsselâm, Dede Sultan'ın da Bedreddin'in öğrencisi olduğunu söyleyecek miydi?

— Ben hiç öğretmenimin yoluna aykırı yoldan yürür müyüm, kâhya?

Abdüsselâm'ın yanıtı bu kadar oldu.

Dmitri rahat bir soluk aldı. Dede Sultan'ı Aydın'a gönderenin de, kendilerini buraya gönderenin de Bedreddin olduğunu kimseye belli etmemeliydiler. Çünkü öğretmenleri Sultanın elindeydi ve Maona işin kokusunu bir alırsa, öğrendiklerini yüklü bir para karşılığı Osmanlıya satmakta hiç tereddüt etmezdi; bu da elbet öğretmenlerinin sonu olurdu.

Kâhya başından takkesini çıkardı, yere çaldı.

— Madem böyle, sizin başınıza ne gelecekse benim kel başıma da gelsin! Akşam ben de sizinle geliyorum. Nasılsa kayıklarda bir kişilik daha yeriniz vardır...

— Takkeni giy, kâhya! dedi Abdüsselâm sertçe. Çömezler seni böyle uygunsuz kılıkta görmesinler. Gösterdiğin güven için, sözlerin için yürekten teşekkürler. Ama sen şimdilik Karaburun'dan çok burada daha yararlı olursun. Tıpkı Dmitri kardeşimiz gibi. Bundan böyle ne yapacağını da sana o bildirecek. –Abdüsselâm bıyıklarına üfledi.– Şimdi şarapla ekmek yemek bizim inancımızda da günah değildir.

Masadan şarap kâsesini alıp dudaklarına götürdü, derin derin içine çekti şarabın kokusunu ve bir yudum içti. Sonra kâseyi bırakıp peynire uzandı.

Koyun peynirinin kokusu ve Sakız şarabının lezzeti, daha Bedreddin'in Abdüsselâm, başrahibin de Amvrosi adını koymadıkları, babasınca konan Nikos adıyla tanındığı yıllara götürdü bir anda kendisini...

Abdüsselâm avuçlarıyla yüzünü sıvazladı. Tatlı bir salıntıyla Karaburun'a doğru yol alan teknelerinde güverteye serili yumuşacık koyun postlarının üzerinde oturuyorlar, dalgaların hışırtısına karışan palangaların gacırtısına kulak veriyorlardı. Denizin karanlığı göğün karanlığına karışmış ve tek bir karanlık kütle oluşturmuştu sanki.

Ve yeniden yüreğinde tedirginlik kıpırtıları: Şafaktan önce ulaşabilecekler miydi Karaburun'a? Günün doğmasına ne kadar kalmıştı?

Başını kaldırıp dümenci Anastas'a baktı. Dümeni koltuk altına sıkıştıran Anastas, bordaya yaslanmış, yıldızlara bakıyordu. Yıldızların ışıltısını yansıtan gözleri karanlıkta kedi gözü gibi parlıyordu. Sarı saçları ve kısa sakalı, yüzünün çevresinde bir nur halesi oluşturuyor gibiydi, yalnız bu hale kutsal tasvirlerdeki gibi başının üzerine de değil, yüzünün çevresindeydi.

Abdüsselâm, Anastas'ı çocukluğundan beri tanırdı. Çünkü Anastas çocukluğundan beri dümen başındaydı. Evet, Sakız'ın balıkçı arteli o yaşında bile Anastas'a dümeni emanet etmekte sakınca görmemişti. Kaç kuşaktır balıkçılık yapan bir ailenin çocuğu olarak, Sakız, Sisam, Midilli başta olmak üzere Ege'nin irili ufaklı bütün adalarını, koylarını, burunlarını,

kayalıklarını tanırdı. Onu şaşırtabilecek bir rüzgâr, bir dalga, bir deniz kabarması olamazdı. Denizin, Abdüsselâm'a haince gelen her oyununa, Anastas'ın gecikmeden vereceği doğru ve kesin bir karşılığı vardı.

Abdüsselâm'ın tedirginliğini sezen Anastas, onu yatıştırmak için:

— Yolun yarısı geçti bil, baba, dedi, İşte, İnusel. Göremiyor musun? Burun doğrultundan dört parmak sola bak. Daha koyu bir karaltı fark edeceksin... Gördün mü?

Abdüsselâm bir şey göremedi. Ama gördüm anlamında sakalını salladı. Anastas'ın sözüne güvenirdi. Hem yalnız denizci olarak da değil... Dmitri'nin yetiştirmesi olarak Anastas'a her anlamda güvenirdi: Öl dediğin yerde ölür, kal dediğin yerde kalırdı.

— İkinci tekne nerde? diye sordu Abdüsselâm?

— İki boy gerimizde. Telaşlanacak bir şey yok. Dümencisi işinin ehlidir. Bizim önde olmamız, teknemizin daha kıvrak olmasından.

Yoldaşlar öbür teknede, yükünse hemen hepsi bu teknedeydi. Yük olarak yanlarındakini şunlar oluşturuyordu: Kilim ve koyun postu denkleri; içleri yıllarca dayanabilecek en seçme buğdayla dolu adam boyunda küpler; birinin içi aybaltalarla, öbürü el yapısı kalkanlar, kısa kılıçlar, kundaklı oklarla dolu iki büyük hurç. Hatta, söküldüğü için yan yana uzatılmış iki sırığı andıran bir de sapan silahı vardı. Dmitri'yle kâhya nerden ve nasıl toparlayabilmişlerdi bütün bunları, doğrusu anlamak güçtü!

— Az sonra İnuse Adasını geride bırakacağız, dedi Anastas. Gece melteminin de çıkmasına az bir şey kaldı. Bu saatlerde Sakız tepelerinden bu yana tatlı bir esinti olur her zaman.

Hey gidi, sarı Anastas! Önbilici misin nesin? İnsanın kafasından geçenleri okumak, olacakları önceden bilmek değil midir bu? Aslında Anastas'ın önbiliciliğinin, Georgis Hemistas'ın adını bilerek kâhyayı şaşırtan Abdüsselâm'ın önbiliciliğinden pek bir farkı yoktu. Abdüsselâm, öğretmenini seviyordu, dümenci Anastas'sa denize vurgundu. Zaten, sevgi nedir ki? Bilme, yaklaşma, anlama, içine nüfuz etme arzusu değil mi? İnsanın yapıp ettiği, eyleyip kıldığı herşey sevginin bir armağanı olan bu

nüfuz etmeyle gerçekleşmiyor mu? Buna mucize, kehanet diyenler cahillerdir.

Abdüsselâm, öğretmeninin on yıl önce Sakız’a gelişini anımsadı. Adanın o zamanki hakimi, gelecekbilim olarak adlandırılan futurizme düşkünlüğüyle tanınıyordu. Gökyüzünün özel yazısını okumayı bilenler için geleceği doğru olarak kestirebilmek sorun değildi futuristlere göre.

Sakız hakimi, İzmir kentinde bulunan ve kadın-erkek beş yüz yandaşıyla kenti ayağa kaldıran Bedreddin adlı şeyhin aynı zamanda müneccimliğiyle de ünlü olduğunu öğrenince, hemen metropolitle katedral dekanını yanına çağırmıştı.

Bu ikisi, adada yaşayan Müslümanlar arasından en aklıbaşında olanlarla, Arapça bilen ilahiyatçılar buldular. Bunların görevleri, Bedreddin’in Sakız’a getirilmesi için elçilik yapmaktı. Ancak seçilenler, davetin kabul edileceğinden kuşkulu olduklarını söylediler. İtalyanların her yaptıklarının altında muhakkak bir çıkarları olduğunu düşünen kötü yürekli kişiler, Bedreddin’in Sakız’a çağrılmasının gerisinde, daha sonra büyük bir fidye istemek için kendisinin rehin alınacağı düşüncesinin yattığını ileri süreceklerdi.

Ada hakimi biraz düşündükten sonra:

— Madem öyle, dedi, oğlumu da götürün yanınızda. Şeyh burada kaldığı sürece, oğlum da İzmir’de onların yanında kalsın.

Metropolitle dekan, buyruğun başımız üstüne der gibi başlarını eğdiler.

Hakim, en iyi teknelerinden birini verdi elçilere. Tekne İzmir limanına demir atınca, yedi rahip, tören giysileri içinde Bedreddin’in karşısına çıktılar ve Sakız Adasını ziyaret etmeyi ve adalı tanrıbilimcilerle bir söyleşi yapmayı kabul ederse, bundan büyük şeref duyacaklarını söylediler.

Bedreddin, karşısında kırık dökük bir Arapçayla konuşan elçilerin yüzlerine uzun uzun baktıktan sonra:

— Dinlerimiz ayrıysa da, Tanrımız bir, dedi.

Bu, hiç kuşkusuz, daveti kabul ettiği anlamına geliyordu. Sevinçten yerlere kadar eğilip selam veren elçiler, hemen yanlarında duran çocuğu öne

sürdüler. Uzun saçlı, kara kadife giysili bir çocuktu bu; ayaklarında beyaz çoraplar, küt burunlu, tokalı potinler vardı. Çocuğun yanında da, dadısı ya da öğretmeni olduğu anlaşılan, kara papaz cüppeli bir adam vardı.

Bedreddin çocuğun kıvırcık, sarı saçlarını okşadı.

— Canı, veren biz değiliz, alan biz değiliz. Böyle olunca, canı takas eden de olamayız! Ada hakiminizin oğlu, bizimle birlikte evine geri dönebilir.

Bedreddin’in yoldaşları kaygıyla bakıştılar: Latin milletine güven olmazdı, böyle bir açık vermemek gerekirdi onlara.

Sakızlı din adamlarının şaşkınlığı ise daha az değildi: Şeyhin ödlek takımından olmadığı anlaşılıyordu.

Oysa şaşacak ne vardı bunda? Elçileri dikkatle dinleyen, yüzlerini dikkatle inceleyen Bedreddin, buraya kötü bir niyetle gelmediklerini hemen anlamıştı. Hem kendisi Cenevizlilerin ne işine yarardı ki? Ne büyük bir kumandandı ne de hatırı sayılır bir bey! İslam dünyasında sürüsüne kıyamet bulunan şeyhlerden biriydi. Belki ötekilerden biraz daha ünlüydü, ama Latinlerin “commercia” dedikleri ticaret açısından neyi değiştirirdi ki bu? Kellesinin ticari bir değeri yoktu ve bu kelle üzerine yürütülecek bir ticaretten zarar edileceğini işinin erbabı her tüccar anlayabilirdi.

Başlangıçta hava nefisti ve Sakız yolculuğu herkese tatlı bir tekne yolculuğu şeklinde geçecekmiş gibi geldi. Ama İzmir Körfezinden çıkıp da Karaburun’u döner dönmez, her dakika şiddetini daha da artıran bir fırtına patlak verdi. Tekneye sağdan bindiren dalgalar, güverteyi aşıp öbür yana geçiyordu.

Yolcular arasında, başta Bedreddin’in karısı olmak üzere birkaç da kadın vardı. Çığlıklardan, koşuşturmalardan, “Batıyoruz!” bağırışlarından geçilmez oluverdi bir anda ortalık. Bir tek dümenciyle Şeyh sakindiler.

Şeyh deniz yolculukları konusunda epey deneyimliydi. Hatta gemi kazası geçirmişliği bile vardı. Ama en önemlisi, öğrenme konusunda dur durak bilmeyen bir insandı o. Bir yerlerden kopup gelerek göğü kaplayıveren bulutlara bakmış, rüzgârın hızını, dalgaların yüksekliğini, İnuse Adasına kadar olan mesafeyi kestirmiş ve ortada öyle korkulacak bir durum olmadığını anlamıştı.

Şeyh, ellerini havaya kaldırdı. Bütün bakışlar ona yöneldi.

— Korkmayın! dedi; dalgaların gürültüsüne, rüzgârın uğultusuna karşın onu duydular. Allah büyüktür. Hiçbir şey olmayacak!

Gerçekten de az sonra deniz yatıştı, dindi. Çok geçmeden de Sakız Kalesinin burçları ve kaleye yapışık duran, ak taştan, Sakız evlerini gördüler. Limanın masmavi, durgun sularından tekneyi karşılamak üzere birkaç kayık hareket etti. En öndeki tentesi saçaklı büyük kayıkta ada hakimi bulunuyordu.

Abdüsselâm yedi kişilik elçiler kurulu içinde yer almıyordu. Bedreddin'in fırtınanın dineceği konusundaki önbiliciliğini olayın tanıklarından duymuştu. Doğaüstüne nüfuz ve mucizeler gerçekleştirme, ilahi güce sahip üstün kişi olmanın bir simgesiydi ona göre. Bu yüzden de, olayı kendisine anlatanlarla birlikte Abdüsselâm da Bedreddin'i kutsal bir kişi olarak görmeye başlamıştı.

Bugünse Abdüsselâm, bu dünyada da, öbür dünyada da doğaüstü diye adlandırılabilecek bir şeyin bulunmadığını biliyordu. Doğaüstü diye adlandırılan şeyler çoğu kez anlaşılamayan şeylerdi. Ama Abdüsselâm'ın bu bilinç düzeyine ulaşması için epey zaman geçmesi ve Şeyh Bedreddin'le tanışıp onun öğrencisi olması gerekecekti.

Şeyh, arkadaşlarıyla birlikte adada topu topu on gün kalmıştı. Ve bu on gün, hatta on gün de değil, on günün içinde bir küçük an, Abdüsselâm'ın bütün hayatını değiştirdi. Tek Abdüsselâm'ın da değil.

Şeyhin burçlar, burçlara bakarak insanların ve halkların yazgılarının belirlenmesi üzerine neler söylediğini Abdüsselâm bilmiyordu. Bedreddin bu konuları ada hakimiyle sarayda başbaşa konuşmuştu. Ama her sabah pek çok keşiş ve halktan insanlar, kutsal bildikleri Müslüman şeyhini gözucuyla da olsa görebilmek için sarayın bahçesine geliyorlardı. Gelenler arasında Amvrosi'yle Dmitri de vardı.

Sonunda muratlarına erdiler. Bir sabah bahçede sivil ve ruhani liderler için özel bir bölüm yapıldığını ve bu bölümün halkın durduğu yerden bir halatla ayrıldığını gördüler. Demek, bahçede bir toplantı düzenleniyordu.

Amvrosi'yle Dmitri halatın hemen önünde duruyorlardı; bu yüzden de konuşmaların tümünü çok rahat duyabildiler. Latin din bilginlerinin neler söyledikleri pek aklında kalmadı Amvrosi'nin. Ama Şeyh Bedreddin'in ağzından dökülen her sözcük beynine kazındı.

— Bu vücut için süreklilik yoktur. Yok olduktan sonra parçaları birleşip eski halini alamaz. Ölülerin dirilmesinden murat bu değildir. Ola ki, günün birinde, yeryüzünde insan adında bir mahluk gezemez. O zaman topraktan ve sudan, yeniden insan türer ve üreyip çoğalır. Ama bu başka bir şeydir. İsa Aleyhisselâm, ya da sizin deyişinizle İsus, cismi ile ölü, ruhu ile diridir. İsa'ya Tanrının ruhu denmesi de bundandır. Bununla ruh yönünün cisim yönünden üstünlüğü vurgulanmıştır. Ruh ölümsüz olduğundan İsa'ya ölmedi denmiştir. Ama bu, İsa sakalıyla, bıyığıyla, haça çivilenmiş eliyle ayağıyla yaşıyor demek değildir. Bütün insanlar birbirleriyle öz kardeştirler. Aralarında ne efendi, ne de köle vardır...

Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud hicri 808, milâdi 1405 yılı ilkyaz sonlarında Sakız Adasında heyecandan donup kalmış dinleyicilerine bunları söyledi; "gizler yazıcıları"ndan birinin not ettiği bu sözler, daha sonra onun "Varidat" adlı söyleşi kitabına girdi ve yüzyılların ötesinden bu yolla bize kadar ulaştı.

Abdüsselâm birinin dürtmesine benzer bir sarsılmayla kendine geldi. Birden çıkan rüzgârla yelkenleri şişen tekne ileri doğru atılmıştı.

Sis dağılmıştı. Başlarının üzerinde yeniden milyonlarca yıldızın gözkırpmaya başladığını gördüler. Sol yana yatan kayık homurtularla üzerine atılan dalgaları yara yara hızla ileri doğru atılmıştı.

Abdüsselâm sırtüstü yatmış, gözlerini göğe dikmişti. O gece gökteki yıldızların ışıltısı acaba kaç bin insanın gözlerinde yansılanıyordu? Yaşlı Bedreddin yoldaşının yüreği öğretmenine duyduğu hayranlık ve sevgiyle kabardı. Ölümsüzlüğü, düşmanla çarpışan savaşçıların sırayla elden ele geçirdikleri bir bayrak gibi görebilmek ve kendi ölümünün bir daha diriliş umudu olmaksızın kaçınılmaz olduğunu kabul edebilmek için olağanüstü bir cesaret gerekiyordu. Ölümden sonra bir daha dirilmek mi? Daha neler!

Yıldızlarla dolu gökkubbe ağır ağır başının üzerinde dönmeye başladı. Abdüsselâm korkuyla çevresine bakındı. Dümenci tekneyi rüzgâra uygun

olarak kara yönüne çeviriyordu. Dalgalar artık tekneyi dövmez olmuşlardı; yalnızca, Abdüsselâm’ın yatmakta olduğu kıç tarafını bir beşik gibi sallıyorlardı.

Tekne yeniden yalnızca kendisinin görebildiği bir yolda ilerlemeye başlayınca, dümenci:

— Karaburun sağ yanımızda! dedi.

Burun tarafından ileri gözetleyicinin sesi duyuldu:

— Dümenci! Ateş görüyorum!

Herkes sağa, karanlıkta görünmeyen kıyıya baktı. Birilerinin rastgele yaktıkları bir ateş miydi bu, yoksa onların Karaburun’dakilerle kararlaştırdıkları işaret ateşi mi? Zaman geçmek bilmiyordu.

Az sonra burundaki gözetleyicinin sesi yeniden duyuldu:

— Bizimkiler!

Bu kez Abdüsselâm da gördü ateşi. Göz hattının epeyce üzerinde parlamıştı ateş. Demek ki dağda yakılmıştı. Ve iki kez harladıktan sonra sönmüş, birkaç saniye sonra yeniden iki kez harlamıştı. Evet, işaret ateşiydi bu.

IV

İki gündür güneşin göründüğü yok. Külrengi bir gök, yere doğru abandıkça abanmış, neredeyse çamların tepelerini yalayıp yutacak.

İzmir yolunu gözlemesi için çıplak bir yamaca gözcü dikilen Kudret’in, soğuktan eli ayağı uyuşmuş durumda. Gece başlayıp durmamacasına çiseleyen güz yağmuru da hızını artırdıkça artırıyor.

Nasıl olmuşsa kayalar arasındaki bir çatlağa kökleriyle tutunmayı başarmış incecik bir çamdan başka, ağaç adına hiçbir şey yok çevrede. İyice büzülüp yumaklanan Kudret içinden bin bir küfür savurarak, sırılsıklam olmuş sırtını çamın incecik gövdesine dayamaya çalışıyor.

Aşağıdakiler için ne var! Gürgenlerin ışık bile sızdırmaz gür yapraklarının altına sinmişler, rahat rahat, Kudret'in vereceği işareti bekliyorlar. Buradaysa, şu tükürdüğümün çamından başka hiçbir şey yok. Başını nereye sokacaksın, nereye gizleneceksin?

Yeniden yola baktı Kudret. Güzel havalarda, kimi kez dereye yaklaşarak, kimi kez kayalık yamaçlar arasında gözden yiterek nerdeyse karşıki dağ boğazına dek görülebilirdi bu tozlu yol. Şimdiyse gökten un yağar gibi çiseleyen yağmur altında, ancak ilk dönemece kadar olan bölümü seçilebiliyordu.

Şu derviş haydutların da canları cehennemeydi! Onların yüzünden dikilip durmaktaydı, işte Kudret şu pis havada şu nalet dağ başında! Bir tek o da değil: Dediklerine göre bütün yollara sabit keşif kolları yerleştirilmişti. Böyle bir havada aklı başında hiçkimse eşeğini bile ahırdan çıkarmazdı. Oysa sen koskoca bir Osmanlı valisinin askeriymişsin, yağmur altında sokak iti gibi ıslanıp durman hiç yakışık almazmış, kimin umurunda! Şimdi bir dam altında, sıcacık bir ocak başında oturmak ne keyifli olurdu kim bilir! Bacaklarını ocağa doğru uzatarak bir yandan şiş kebaplar atıştırırken, bir yandan da Elif'i düşünmek..!

Kudret yirmi iki yaşındaydı. Altı aydır da müezzinin kızıyla sözlüydü. Gerçi söz kesilmişti, ama müezzin de kestirip atmıştı: Anasının babasının koyduğu ad yerinde midir, değil midir görmeden, Kudret'in adı gibi kudretli olup olmadığını anlamadan, bu iş bitmez! Yoksa, Allah göstermesin, kızım bir ödleğin evinde ömrü boyunca utanç ve açlık içinde kıvranır kalır. Savaşta güçsüz olan bir asker, evinin ekmeğini sağlamakta güçlü olamaz. Kudret kendini hele bir savaşta göstersin bize!

Demek böyle, kayınpeder? Demek Kudret'in gücünü sınamak istersin? Hele bir o an gelsin, Kudret'in düşmanın üzerine nasıl atıldığını, onu nasıl parça parça ettiğini göreceksin!

Kudret dededen kalma kamasını kılıfından çıkardı ve sanki üzerine aynı anda on düşman askeri atılmış gibi, havada dört bir yana savurmaya başladı.

Aklı başına gelince kamasını yeniden kılıfına soktu, yağmur damlacıklarıyla birlikte alnından akan terleri sildi ve kente doğru bakmaya başladı.

Kale burçlarının en sağdakinden bakışlarını dosdoğru aşağı indirdin mi, kentin en büyük çınarının tepesini görürdün. Çınarın hemen yanında havuz, onun az sağında da mahalle camisinin minaresi vardı. Gerçi burdan görülmezdi ama, caminin tam karşısındaki evde de Elif otururdu.

Şu gâvurlar ne akıl fıkarasıydı, Yarabbi! Allahın bir kuluna vereceği en büyük ceza, besbelli, onu akıldan yoksun bırakmaktı. Örneğin, kerpiç, çamur dururken, gâvurlar taştan yapıyorlardı evlerini, sanki şu dünyada yüz yıl yaşayacaklarmış gibi! Yapıyorlardı da ne oluyordu sanki?

Timur gibi yabanın bir ayısı gelip taş üstünde taş bırakmıyordu. Ve akıl fukarası gâvurlar, bin bir çileyle yeniden taş evler yapıyorlardı kendilerine! Hey Yarabbim!

Kudret'in ailesi soylarını, Osmanlı sultanlarının da geldikleri Kayı aşiretine dayandırırlardı. Yılkı çobanlığı, savaşçılık, savaş atı yetiştiriciliği yapan atalarından Kudret'e belindeki kamanın yanı sıra bir de göçebelik ruhu, yemyeşil dağ yamaçlarına, yaylalardan yaylalara konup göçme özlemi miras kalmıştı.

Bir ara, başını çevirip gözucuyla İzmir yoluna şöyle bir baktı ve... Donup kaldı. Yağmur iplikçiklerinin havada oluşturduğu fileyi andırır dokunun gerisinde bir karaltı seçer gibi oldu. Dikkat kesilip yeniden baktı: Evet, kesinlikle biri vardı orda, yol boyunca yürüyordu. Biraz sonra, onun az gerisinde iki kişi daha seçti gözleri: Dosdoğru kasabaya doğru yönelmişlerdi.

Bu üç kişiye başkaları da eklenecek mi diye biraz bekledi Kudret. Baktı, gelen giden yok, omzundan yayını çıkarıp, sadağından kuyruğu kara yelekli bir işaret oku çekti ve aşağıya, sabit keşif kolunun durduğu yola doğru fırlattı oku.

Yayın boşalan kirişinin tınlamasının hemen ardından Kudret'in kulağına değişik bir ses ulaştı. Sanki birileri türkü söylüyordu? Bu lanet yağmur altında türkü söylemek ha? Kudret kulak kesildi.

Önlerindeki ilk dönemeçten sonra önce kale, ardından da kasaba gözlerinin önüne serilince, yaşlı Aşık Şeyhoğlu Satı omzundan kopuzunu indirdi, adımlarını yavaşlatarak kılıfını çıkardı, kılıfı koltuğunun altına sokuşturduktan sonra tellere şöyle bir dokundu ve söylemeye başladı:

Gökte yıldız biziz, yolda toprak biziz
Av için avcı biziz, avcı için av biziz
Sakiniz toprak gibi, deniz gibi deriniz
Ateş gibi yakarız, bilenler bilir bizi.

Durası Emre'yle Şeyhoğlu Satı'nın öğrencisi –ya da onların kendi deyişleriyle, kalfası– Ahmed, bir süvarinin, altındaki savaş atına değer vermesi denli kopuzuna değer veren Satı Usta'nın, kopuzunu yağmur altında kılıfından çıkarmasına şaşıp kalmışlardı. Ama öte yandan ustanın coşkusu onlara da geçmişti.

İçini sevinç kaplamaya görsün, yaşlı ozan türküden başka yol bilmezdi sevincini anlatabilmek için. Ve kaç gündür Şeyhoğlu Satı'nın yüreği sevinçlerin en gerçeği, en büyüğüyle dolup taşıyordu. Nasıl sevinmesindi Satı: Dostu Şeyh Bedreddin'in dudaklarından dökülen hakikat sözleri, ilkyazda çiçeklenen ağaçlar gibi, eylemin yeşil yapraklarına bürünüyordu ve Satı'ya da bu günleri görmek nasip oluyordu. Artık iyice emindi: Ozanların üzerine şiirler yazdıkları; müminlerin her duada yineledikleri, bilginlerin yıllar yılı kafa patlattıkları, peygamberlerin önceden haber verdikleri kutlu günleri görmek ona, İhtiyar Satı'ya nasip olacaktı. Yüzyıllardır nice ozan, bilgin, peygamber gelip geçmişti dünyadan bu günlerin özlemiyle yanıp tutuşan! Hiçbirinin ömrü yetmemişti bu günleri görmeye. Ama Şeyhoğlu Satı görecekti dünya gözüyle. Üstelik, o ve öğrencileri, masaldaki saka gibi, bin bir külfet ve ızdırap altında ezilmiş, kendilerine ve herkese güvenlerini yitirmiş, parça parça olmuş halk denen bedene hayat verecek, onu tek bir orduya dönüştürecek hayırlı haberler suyunu taşımaktaydılar Karaburun'dan.

Baştakiler, onların Karaburun'dan hangi haberleri götürdüklerini bir bilseler herhalde boyunlarını vurmakta bir an bile duraksamazlardı.

Nice çok yaşasan da işin sonu ölümdür
Korka durun ölümden cümle doğan ölmüştür

dizelerini yinelemeyi pek severdi Abdüsselâm kardeş. Hakikat yolunda ölmekse, en kutlu kişilere nasip olan bir mutluluktu. Ve Satı'nın yüreği bir kez daha Bedreddin'e ve yoldaşlarına duyduğu gönülborcuyla dolup taştı, ömrünün şu son günlerinde ona bu olanağı verdikleri için.

Karaburun –ya da Rumca adıyla Stilyarion– dendiği zaman anlaşılan, İzmir körfezinin girişindeki burunla burada kurulmuş kasaba değildi yalnızca, bütün bu çevrenin ortak adıydı Karaburun. Üç yanından denizle, bir yanından da dağlarla sınırlanan bu bölgeye, ancak gür ormanlarla kaplı daracık dağ boğazlarından ulaşılabilirdi. Şeyhoğlu Satı bölgeye geldiğinde hem kasaba, hem de kıyılardaki Rum köylerinden yamaçlardaki Türk köylerine kadar bütün köyler Dede Sultan'ın adamlarının elinde bulunuyordu. Bölgede ne kadar mültezim, muhafız, korucu, kolcu, bey adamı, Osmanlı askeri varsa tümü kovulmuş, dağ geçitleri sıkı sıkı tahkim edilmişti. Kaldırılan ürünler dağlardaki mağaralarda oluşturulan ortak depolarda korunuyordu. Ellerindeki silahları da bu mağaralara depolamışlardı. Hayvanlar ortaklaşa sürülüyor, her köyün kadınları toplanıp bütün sürüden sağdıkları sütle hep birlikte yoğurt, peynir, yağ yapıyor, bölüşüyorlardı. Avlanan balıklar, herkese dağıtılıyordu.

Bütün köylerde ve kasabanın her mahallesinde önemli sorunları karara bağlamak üzere kurullar oluşturulmuştu. Seçimle işbaşına gelen bu kurullar adına Karaburun'u başlarında Abdüsselâm'ın bulunduğu üç kişi yönetiyordu. Bu üç kişi herhangi bir konuda uyuşamazlarsa, gerek en yaşlıları, gerekse öğretmene en yakınları olduğu için, son söz Abdüsselâm'ındı. Abdüsselâm'ın en yakın yardımcısı, Molla Kerim'di. Bir zamanlar Doğan'a hakikat yolunu gösteren ve Mustafa'nın savaşta işe yaramayacak kişilerin kendisine gönderilmesini buyurduğu Kerim Hoca'dan başkası değildi bu.

Kerim kardeş Edirne'de, Bedreddin'in yanındaki öğrenimini bitireli daha dört yıl olmuştu. Şeyh, Sultan Musa Çelebi'nin kadıaskeriyken, en yetenekli ve kendisine en bağlı öğrencilerinden olan Kerim'i Bulgaristan'ın Samokov kentine kadı olarak atamıştı. Kerim burada dürüstlüğü ve şeriat kurallarını şaşmaz bir biçimde uygulayışıyla Türk ve Bulgar köylüler arasında büyük bir ün kazandı. Ama bu durum çok geçmeden beylerin kendisine zehir gibi bir kin beslemelerine de neden oldu. Musa Çelebi, kardeşi olan şimdiki Osmanlı hükümdarı Mehmet Çelebi'nin buyruğuyla Samokov dolaylarında boğulunca, Molla Kerim canını kurtarabilmek için gizlice Edirne'ye kaçtı. Ama Edirne'de de kendini güvenlik içinde duyamadı: Bedreddin'in yetiştirmesi olan herkesten nefret ediyordu beyler. Bedreddin'in kethüdası Börklüce Mustafa, kadıaskerin yarım kalan kimi işlerini tamamlamak için başkentte kalmıştı; Kerim'e hemen Edirne'yi terk

edip Karaburun’a geçmesini öğütledi. Karaburun güvenlikliydi, Börklüce’nin çocukluğundan beri bildiği yerdi, orayı kalesi gibi görüyordu Börklüce ve öğretmen işaret verir vermez oradan harekete geçmeyi tasarlıyordu.

Molla Kerim Karaburun’da önce çocuklara, ardından yetişkinlere okuma yazma öğretmeye girişti. Sonra, şeriat, hesap, basit hastalıkların sağaltımı gibi “açık bilimler”in öğretimine geçti. Bu arada kimi sorunların çözümlenmesinde Abdüsselâm’ın başyardımcısıydı. Geceleriyse, öğretmenin ta Edirne’deyken söylediği sözleri anımsayarak, herkesin sevgisini, saygısını kazanmış sufi düşünürlerin, çilekeşlerin söyledikleri hikemi sözlerden yararlanarak, Kur’an’da da, hadislerde de yer almayan hukuk sorunları üzerine defterine kimi notlar alıyordu.

Karaburun’un Abdüsselâm ve Kerim’den sonra sözü geçen üçüncü kişisi Tektaş’tı. Denizciler dışında bütün askeri güç Tektaş’ın komutası altındaydı. Yaşı elliye dayanmıştı. Bir zamanlar haydutluğa bulaştığını ama sonra tövbe edip o işlerden el çektiğini herkes biliyordu. Öğretmenle tanışıklığının çok eskilere, hatta gençlik yıllarına dayandığı söylenirdi. Reddetmezdi bunu Tektaş, ama tanışmalarının hangi koşullar altında ve nasıl gerçekleştiği konusunda da bir şey söylemezdi.

Öğretmenin Mısır’dan ayrılmasından sonra Tektaş onunla Halep’te görüşmüş, düşüncelerinin doğruluğuna ve içtenliğine inanarak bundan böyle onun yanında yer almaya karar vermişti. Halep bozkırlarında yılkı çobanlığı yapan adamları aracılığıyla Bedreddin’le sürekli ilişki içinde olmuş, bu ilişki Şeyh İzmir’deyken de, Edirne’deyken de, İznik’teyken de kesilmemişti. Öğretmen adına Börklüce Mustafa’dan harekete geçme işareti alınca da, Tektaş en gözü pek, en sadık üç yüz adamıyla birlikte Karaburun’a gelmişti.

Omuzları çökmüş, kamburlaşmış, bir zamanlar sarı olan sakalı ağarmıştı; zaten çarpık olan bacakları iki yarım daire şeklini almıştı. Ama huyu, dediğim dedikçiliği, dikbaşlığı hiç değişmemişti. Türkmen atlarının da ortak sürüye katılmasına bir türlü razı edememişlerdi kendisini.

— Tamam, anladık, her şeyimiz ortak. Ama öğretmen, kadınları bu her şeyin dışında tutuyor, öyle değil mi? Neden atlar için de aynı ayrıcalık tanınmasın?

— Peki kayıkları ne yapacağız? Onlara da aynı ayrıcalığı tanıyacak mıyız? Rum balıkçılar gelip rica ettiler...

— Valla ben kayıktan anlamam, Abdüsselâm kardeş. Hem atları o tahta kutularla bir tutmamak gerek. Boşuna mı demiş atalarımız “Karını, kılıcını ve atını kardaşına bile güvenme!” diye?

Kerim kendini tutamayıp söze karıştı:

— Kardeşinin üzerine düşmanları kılıç çekip yürümüşlerse sen ona kılıcını verip yardım etmez misin yani Tektaş kardeş?

— Eğer tek kılıcım varsa, vermem. Çünkü o tek kılıcımdan da olursam kardaşıma hiç yardımcı olamam. Ama eğer fazladan bir kılıcım varsa, içim yana yana da olsa, veririm...

— O kadarını herkes yapar, dedi Abdüsselâm. Yalnız benim garibime giden ne, biliyor musun Tektaş kardeş? Dünyanın düzenini tersine çevirmeye niyetleniyoruz, sonra da tutup bir at üzerinde tartışıp duruyoruz...

— Bilmem ki nasıl açıklasam size durumu? At tıpkı insanın karısı gibidir: Üzerine her binene canı gönülden eşlik etmez. Dolayısıyla da tartıştığımız şey at değil, bizim gücümüzdür...

Molla Kerim diretti:

— Tektaş kardeş, bizim herkese örnek olmamız gerek....

— Üzerlerinde yanlış biniciler olduğu için atlarımız sözümüzü dinlemez de Osmanlının sipahisi önünde bozguna uğradık mı, asıl o zaman herkese örnek olduk demektir! Benim diyeceğim bu kadar! Kusura bakmayın!

Koca savaşçının aklını yatırmasına yatırdılar ama analarından emdikleri süt de burunlarından geldi. Üstelik Tektaş’ın iki koşulunu da kabul etmişlerdi: Bir, Türkmen atları ortak sürüye katılacaktı, ama Türkmenler kendi atlarını kendileri yayacaklardı; ve iki, talim yaparken ya da çalışmaya giderken kendi atlarını seçme hakları olacaktı.

Şeyhoğlu Satı, ilk başarıların haberini Börklüce’ye iletmek için yola çıkmaya hazırlanıyordu ki, Börklüce yakın adamlarıyla birlikte Karaburun’a çıkageldi. Onlar burada, dağlarla, denizlerle çevrili bu uzak

yerde toplumsal örgütlenme işlerini yürütürlerken, Mustafa’yı geçitler karlarla kapanmadan sığınağını terk etmek zorunda bırakan olaylar olmuştu.

Köylülerin aşar ve ürünlerinden pay ödemeyi reddettiklerine dair dört bir yandan haberler yağıyordu. Bu da bir yana, yörede düzeni sağlamak üzere gönderilen devlet güçlerine saldırı olayları da sıklaşmıştı. Bütün bunlar doğal olarak, Osmanlıyı çileden çıkartıyordu.

Tire eski kadısı “Yeme Yanında Yat”, dört bir yana pusu kurup mültezimlere ve muhafızlarına saldıran derviş kılıklı eşkiyalar ve onların tek kollu elebaşıları konusundaki kuşkularını İzmir kadısına açmak fırsatını kaçırmadı. Verdiği bilgiler için İzmir kadısınca iltifatlara boğulan eski kadı için böylece, yüksek gelirli yeni bir görev alabilme umudu da doğmuş oldu.

Öğrendiklerinden şaşkına dönen İzmir kadısı soluğu Vali Süleyman Şişmanoviç’in huzurunda aldı. Vali de yörenin bütün dizdarlarını çağırarak, her yana devriyeler çıkarmalarını, isyancıların kendi aralarındaki haberleşmelerini kesmek için, nerde olursa olsun kuşkulu gördükleri herkesi tutuklamalarını istedi. İzmir Kadısı da boş durmadı: Bütün tekkelere özel ulaklar göndererek, devlete başkaldırma cesareti gösteren ak mintanlı eşkiya dervişlerle bir ilişkileri olmadığına dair Kur’an üzerine yemin etmelerini istedi. Aynı ulakların manastırlara da gönderilmesi ve haç öptürülerek aynı yeminin alınması unutulmadı. Tekkelerin dervişleri ve manastırların rahipleri, ilahi ilişkilere mülkiyet ilişkileri konusundaki fesat düşüncelerini karıştıran, dini küçük düşüren, din adına utançlı işler çeviren, eşkiya mı derviş mi ne idüğü belirsiz uğru takımının yakalanması için devlete, onun kolluk kuvvetlerine her türlü yardımda bulunmaya gönüllü oldular.

Şişmanoviç, sağladığı Sultan fermanıyla, kendisine emanet edilmiş toprakları lekelemek cesareti gösteren din sapkınlarının kökünden temizlenmesi için İzmir’de büyük bir kuvvet toplanmasını emretti.

Öğrendiği bu haberleri, topluluklarının önde gelen kişilerinden oluşan kurula aktaran Börklüce Mustafa, İzmir’de toplanan kuvvete karşı direnme hazırlıkları görülmesini istedi ve bu iş için en çok bir ay, hadi bilemedin iki ay zamanları olduğunu söyledi. Börklüce sözlerini şöyle sürdürdü:

— Osmanlının valisi gibi zorlu bir düşmanı yenebilmek için, bir tek cesur olmak yetmez. Biz Gündüz kardeşle bir şeyler düşündük. Bu azılı düşmanın üstesinden gelebilmek için kardeşlerimizin aklına değişik şeyler gelebilir. Bir şeyler düşünenler, düşündükleri şey üzerine sağda solda gevezelik etmesinler. Unutmayalım ki yerin kulağı var. Bu arkadaşlar doğruca gelip Gündüz ya da Tektaş kardeşe iletsinler düşüncelerini. Gündüz, yaya birliklerimizin, Tektaş kardeşse atlı birliklerimizin kumandanıdır. Bu söylediklerim, elbette, bacılarımız için de geçerlidir. Kadınların kurnazlıkta nice güngörmüş erkeği geride bıraktığını hep biliriz. –Börklüce Mustafa topluluğu gözleriyle şöyle bir taradı.– İyi ama burada niye hiç kadın yok? –Bir süre bekledi, kimseden yanıt alamayınca Kerim'e döndü.– Kerim kardeş, sen bizim yasalarımızı düzenleme işiyle uğraşıyordun. Bizim yasalarımız kadınlar üzerine ne der, söyle de duyalım.

Molla Kerim fırlayıp ayağa kalktı ve yazılı bir metni okuyormuş gibi başladı:

— Toprak, her türlü mal mülk, hayvan, bütün zenginlikler, kadınlar dışında, herkesin ortak varlığıdır.

— Bu kadar mı?

Molla Kerim evet anlamında başını salladı.

— "Herkesin ortak varlığıdır" dedin demin. Bu herkes içine kadınlar girmiyor gibi bir anlamı var sözlerinin?

Tektaş, Kerim, öteki ileri gelenler, şaşkın, susuyorlardı. Bir tek Abdüsselâm, Dede Sultan'ın sözü nereye getireceğini anlamıştı. Bu yüzden de Kerim'in yerine söz alarak:

— Kerim kardeş, dedi, kadınlar üzerine daha fazla bir şey yazmaya fırsat bulamadı. Toprağı, kayıkları ve hayvanları hepimizin ortak varlığı yaptığımız günlerde, Tektaş kardeşin yoldaşlarından biri, –bu olayı andığım için kendisi bana gücenmesin ama–, kadınların da herkesin ortak malı olması gibi densizce bir öneride bulunmuştu. Gençlik işte... Öte yandan Türkmen göreneklerinin de bunda payı vardı kuşkusuz. Bildiğiniz gibi kız babaları büyük başlık paraları ister Türkmenlerde. Bizim delikanlımızınsa şu dünyada tek dikili kazığı yok; nerden bulacaksın onca parayı? Elbette kendisine öğüt nasihat edip bu yaptığının büyük densizlik olduğunu

anlattık. Ama epey karşı çıkan oldu. Biz de bunun üzerine, madem ki, dedik, tüm zenginlikler artık hepimizin, öyleyse başlık parası da herkesindir ve bu yüzden de bundan vazgeçilebilir. Kızla ana babasının rızası yeterlidir evlenmek için. Sonra, dedik, sizi doğuran analarınız insan değil midir ki, onları mal mülk arasında sayarsınız?.. Kerim kardeş de işte, herhalde unutmamak için, "...toprak, her türlü mal mülk, kadınlar dışında..." diye o sırada not etmiş olacak.

— Hemen şunu da ekleyecekti Kerim kardeşimiz notuna: "Hakikat karşısında yalnızca dinler ve halklar değil, kadınlarla erkekler de eşittir." İşte bu yüzden de kurulumuzda kadınlar erkeklerin yanı başında yer almalıdır.

Kerim kaleme sarılıp not edecekti ki, ihtiyarlardan biri kuşkulu kuşkulu:

— Kadınların erkeklerle yan yana oturması, dinimizce uygun değildir, dedi. Böyle bir şey yaparsak bize kafir demelerinden korkarım.

— Hiç şüphen olmasın, kafir diyeceklerdir bize. Ama bu işin dinle hiçbir ilgisi yok.

Mustafa bir süre susup kadınları aşağılamanın kimin işine geldiğini en uygun nasıl açıklayacağını düşündü; sonra sanki yüksek sesle düşünüyormuş gibi konuşmaya başladı:

— Beylerin zulmü altında inleyen yoksul karısının kendisinden de aşağı durumda olduğu düşüncesiyle avutur kendini. Karısını aşağıladıkça, avunması artar. Emrindeki yoksullardan bir bölümünü ötekilerden üstün tutmak da beylerin alabildiğine işlerine gelir: Hem sözde üstün tuttuklarını, hem de ötekileri boyunduruk altında tutarlar. Kadını erkek karşısında aşağılamak onlara bu çifte imkân verir. Düşünün bir: Kadınlar erkeklerle eşit olurlarsa hiç beyler, ulemadan kişiler haremlerinde onlarca cariye, kadın tutabilirler mi?

Rum balıkçılardan biri:

— Bizde, dedi, herkesin tek bir karısı vardır ve kadınlar da yüzlerini kapatmazlar. Ama yine de hiç kimse kadın aklına pek kulak vermez: Saçı uzun aklı kısa derler, kadınlar için.

— Yoksul Müslümanların da tek bir karısı vardır. Aslında, İslam yasalarına göre, besleyebilecekleri kadar kadın almak hakları vardır. Öyle değil mi, Kerim kardeş?

— Şeriatın buyruğu dediğin gibidir, Dede Sultan.

— Tek karının karnını doyurabilmek yoksul için yeter de artar bile... O çoktan razıdır buna. Yüz örtmeye gelince... Hiçbir kadın yüzü örtük olarak tarlada uzun süre çalışamaz. Hıristiyan beylerin de kadınları kapalı kapılar ardında tutmakta İslam beylerden geri kalır yanları yoktur. Kendi kadınları dışındaki kadınlarda da gözleri vardır üstelik. Onları da kendi malları sayarlar. Oysa adını her gün yüzlerce kez andıkları İsa peygamber, “Bir yakınının karısında gözü olmak günahtır” buyurmuştur. Ama Hıristiyan beyler bu buyruğa karşın yasa çıkarmışlardır: Topraklarında çalışan bir ırgatın daha yeni evlendiği karısını, isterlerse, kocasıyla gerdeğe girmeden önce kendi yataklarına alabilirler. Güya Hıristiyanlarda tek eşlilik var. Ne anladım ben böyle tek eşlilikten?!

— Latin milletinde de tek eşlilik var!

— Evet, yasal olarak öyle. Ama karısına sadık kalacağına yemin ettiği halde bir kapatması olmayan tek bir beyzade, prens gösterebilir misin bana? Hepsi yeminlerini çiğnerler. Tanrı ve insanlar karşısında işledikleri bu suçlarının vicdanlarında yarattığı kasırgayı bastırmak için de, her zamankinden bir kat daha kudurgan, gaddar, acımasız olurlar, –Börklüce Mustafa, yaşlı Rum balıkçıya baktı, gülümsedi–: Saçı uzun aklı kısa, diyenlere ise bir başka halk deyişiyle yanıt verebiliriz: “Aptal erde akıllı karı eyleşmez!” Yani akıllı erin karısı da akıllı, ahmak erin karısı da ahmak! İşte bu kadar!

Toplantı neşelenmişti. Gençlerden biri, önünde oturmakta olan yaşlı bir balıkçının omzuna vurarak, “Duydun, değil mi?” dedi. İhtiyar başını arkaya çevirerek, öfkeyle:

— Ben nicedir dulum, dedi. Allah, rahmetlik karımın ruhunu şad etsin! Sana gelince, evine gider gitmez bir tasa su doldur ve dikkatle bak: Gülüp alay ettiğin adamı tasın içinde göreceksin!

Gençler, yaşlı balıkçıya bir ağızdan yuh çektiler. Börklüce Mustafa sözlerini sürdürdü.

— Son bir şey daha söyleyeceğim. Ağalar, beyler, voyvodalar, prensler, birbirlerine zenginliklerini gösterip övünmek için birbirinden gösterişli giysiler giyer, bu giysilere birbirinden değerli taşlar takıp takıştırırlar. Bizde ise herkes birbirine eşittir: Rum, Türkmen, Müslüman, Hıristiyan... Kim balıkçı, kim rençber, kim nefer, kim nefer ağası, kim ast, kim üst, kim kumandan, kim asker giysilerden değil, becerilerden, el uzluğundan, akıldan, fikirden anlaşılır. Bu duruma göre de bizim birbirimizden farklı giysiler giymemize gerek yoktur. Canı başı hak yoluna, hakikat yoluna adamışlar için biz bir giysi düşündük: Tek parça ak kumaştan kesilmiş basit bir gömlektir bu... Yarın, herkes kadın erkek demeden yakınlarını başına toplayıp burada konuştuklarımızı anlatsın. Haydi, herkes işbaşına!

Aydın ve Saruhan topraklarındaki bütün köy ve kentlerde oturan yoldaşlara tez elden atlılar çıkarılmasını kararlaştırdılar. Ulakların ileteceği haber şuydu: “Bundan böyle kimse, Osmanlının beylerine, valilerine haraç da, asker de vermeyecek. Her köy, her kasaba, seçtiği temsilcileri Karaburun’a gönderecek. Gayri vakt irişmiştir. Gayri zalimlerin zulmüne son verilecektir.”

Öğrencisi Durası Emre ve onun çırağı Ahmed’le birlikte, İzmir’in çevresinden dolaşarak dağ yollarından Belkahve Geçidi’ne doğru yürürlerken, Karaburun’da görüp tanık oldukları Şeyhoğlu Satı’nın bir an olsun gözünün önünden gitmiyordu. Türk kızları, yaylalarda, yüzleri gözleri açık, kocaman kazanlar içinde bulgur haşlıyorlardı. Dağlarda çobanlar, taşların üzerine oturmuş, ortak tencerelerinde pişirdikleri pilava kaşık sallıyorlardı. Kızıldere koyağında kurulmuş kampta, dörtnala koşturulmuş atlar gibi ter içinde kalmış yeni askerler talim yapıyorlardı. Gündüz, buraya yalnızca güçlü gençleri almıştı. Köylülerin tümü savaşmak istiyor, yıllar yılı kendilerini aşağılamış düşmandan öç almak için can atıyordu. Ne var ki bugüne dek ellerine ok, yay ve kılıç almamışlardı. Gündüz onları birkaç gün boyunca kan ter içinde kalana dek çalıştırdıktan sonra umutsuzlukla başını sallamıştı: Yok, olmuyordu... gençler hadi neyseydi, ama, ihtiyarlar, boğa gibi güçlü ve sağlam yapılı olmalarına karşın, son derece ağırkanlı, beceriksiz, hantaldılar.

Yaşlı ozanın kulağına, Akdağ’dan getirilmiş cevheri işleyen döküm fırınlarından yükselen körük pofurtularıyla çekiç ve örs sesleri de geldi. Demirci işliklerinde birbiri ardınca kılıç, kargı, aybalta, temren

dövülüyordu. Rum balıkçılar, dizlerine kadar karanlık sulara dalmış ağ çekiyorlardı. İki Sakız teknesinden oluşan isyancı filonun kaptanı ve beş yüz savaşçıdan oluşan deniz gücünün komutanı dümenci Anastas'ın sarı saçlarla çevrelenmiş yüzü de, yaşlı ozanın belleğinde kalan unutulmaz görüntüler arasındaydı.

Şeyhoğlu Satı'yla öğrencisine verilen görev, Karaburun'da olup bitenleri İznik'e Şeyh Bedreddin'e ve Manisa'ya Kemal Torlak'a iletmekti. Karaburun'u karadan içeriye bağlayan yolların tümünün kesilmiş olması durumunda, kıyıda bir yer belirlemişlerdi: Aydın ve Saruhan temsilcileri örneğinde olduğu gibi onları Anastas körfez dışına çıkaracaktı.

Dede Sultan'ın verdiği görev dolayısıyla kendini mutluluğun doruklarında duyan yaşlı ozan, iki gündür kurşuni gökyüzünden çiseleyip duran ve iliklerine işleyen soğuk yağmuru sanki görmüyor, hissetmiyordu.

Geçitten çıkar çıkmaz karşılarında Nif'i görünce, sözcükler kendiliklerinden dizelere, dizeler koşmaya dönüşüverdi. Yaşlı ozanın türküsüne arkadaşları da katıldı az sonra. Pusudaki kolcular, şaşkınlık içinde kulak verdiler türküye.

Aç gözünü gafil olma
Zalimlerden korkar olma
Şeyhin yolundan şaşma
Ödeşme günü geldi.

— Ödeşme günü konusunda haklısın, ihtiyar! Hadi bakalım, atın silahlarınızı!

Yağmur perdesinin gerisinden bir anda eli kılıçlı, pala bıyıklı dev gibi bir asker dikildi karşılarına. Derken, yanında iki kişi daha belirdi. Satı dikkatle bakınca Durası Emre'yle Ahmed'in arkasında da silahlı birer kişinin durduğunu fark etti. Ağır ağır kopuzunu boynundan çıkardı, bıyıklıya doğru uzattı.

— Buyur, muhterem!

— Siz de!

Durası Emre'yle Ahmed de sazlarını uzattılar.

— Bunlar mı silahlarınız?

— Biz başka silah taşımayız.

— Kimsiniz siz? Nerden gelip nere gidersiniz?

— İzmir'den gelir, Bursa'ya gideriz. Kim olduğumuza gelince... Anlaşılmıyor mu kim olduğumuz?

— Soruma soruyla karşılık verme, ihtiyar!

Konuşmasından ve tavırlarından üst olduğu anlaşılan iri yapılı, bıyıklı asker, eliyle bir işaret yapıp kendisini izlemelerini istedi. Birkaç dakika sonra, ulu bir gürgen ağacının dibine yapılmış derme çatma bir çardağa geldiler.

Pala bıyıklı, bir mindere oturdu. Şeyhoğlu Satı'yla arkadaşlarına da pek ıslanmamış olan otların üstünde yer gösterdi. Öbür askerlerse, elleri hep öyle kılıçlarında, arkaya halka şeklinde oturdular.

— Benim anladığım, siz kendinizi âşık gibi gösteriyorsunuz?

— "Ya göründüğün gibi ol, ya olduğun gibi görün" diye öğrendik biz ustamız Mevlâna Celâleddin'den.

— Bakalım, anlayacağız... –Durası'yla Ahmed'e döndü, bıyıklı.– Ee, anlatın bakalım gençler: Ne var ne yok İzmir'de?

Durası:

— Bir koşuşturmadır gidiyor, dedi. Dört bir yana atlılar çıkarıyorlar. Her yanda kolcular, bütün yollarda pusular, tuzaklar... Sizinki gibi.

— Ya posta görevi görenler, haber taşıyanlar..? Onlar da koşuşturuyor mu?

— Ondan haberimiz yok.

— Demek haberiniz yok? Bir de âşık geçiniyorsunuz..?

— Ben daha âşık değilim. Aşık olmaya çalışıyorum.

— Aşık olmaya çalışıyorsun..? Pekala, âşık olmaya çalışan genç, söyle bakalım, deminki türkü ne türküsüydü öyle? Ödeşme günleri falan..?

— Herkes bir gün Tanrıya hesap verip ödeşecek, onun türküsü.

— Yalnızca bu mu?

— Yetmez mi? diye atıldı Şeyhoğlu Satı, şaşırmış gibiydi.

— Soruma soruyla karşılık verme, ihtiyar!

Askerler tedirginlikle önce birbirlerine, sonra çavuşlarına baktılar. Cesaret, yiğitlik elbette iyi şeylerdi, ama çavuşlarının kavrayışı biraz kıt gibiydi. Çünkü giysileri, sazları, ama en önemlisi konuşma biçimleri bu adamların âşık olduğunu apaçık gösteriyordu; âşık kısmına ise dokunmak hayır getirmezdi.

— Demek, âşıksınız? Madem öyle bir türkü söyleyin bakalım, dedi sonunda bıyıklı.

— Söylüyorduk demin, ama ondan da mana çıkardınız.

Nasıl da sakin, korkusuz. Omuzları daracık. Kamburu çıkmış. Yaşlı. Ayağındaki çarıklar çamura batmış; adım atacak dermanı yok gibi. Kesinkes okuyup üflemişler bunu.

Çavuş, yeniden âşığın yol arkadaşlarına döndü. Daha yaşlı görünene:

— Senin adın ne?, dedi

— Durası.

— Durası, dursun mu demek?

Durası, utanmış, gözleri yerde:

— Aman ağam, dedi, bizim adımızın herhangi bir anlamı olabilemez; o mertebeye gelmedik daha.

Durası Emre’nin utanmış utanmış gözlerini yere çevirmesi, karşısındakilerin gezgin saz şairleri olduklarına iyice inandırmıştı çavuşu. Ama yine de içi rahat değildi. “Âşıklar yollara düşmüşse, memlekette dirlik

kalmamıştır” sözünü anımsadı. Hay aksi! Nasıl da kaba davranmıştı adamlara!

Çavuş, bir el işaretiyle çardağın yanında duran nöbetçiyi yanına çağırdı ve kulağına uzun uzun bir şeyler söyledi.

Asker uzaklaştı. Kimse konuşmuyordu. Gürgenin yaprakları arasından iri, ağır damlalar süzülüyor, yağmurun tıpırtısı duyuluyordu.

Aslında Durası Emre utandığından değil, korkudan çevirmişti gözlerini yere. Kendi adına değildi korkusu, ustası adına ve üstlendikleri görev adınaydı. İki adımda enselenivermişlerdi işte.

Kimsenin ağzını açmaması hayra alamet değil, diye düşündü Şeyhoğlu Satı. Kendilerini tutuklayacak olurlarsa, gidecekleri yere yetişemezlerdi. Zaten çok sınırlıydı zamanları. Bu işten yakayı sıyırsalar bile kenti çevreden dolaşmaları gerekecekti.

Çavuş, alnını kırıştırıyor, sıkıntılı sıkıntılı bıyıklarını çekiştiriyor ve kendilerinden kuşkulandığını belli ederek gönüllerini kırmadan, âşıkların ne yana gittiklerini anlamanın yolunu bulmaya çalışıyordu. Aslında bunun burası hiç de onun üstüne vazife değildi. Varsın yukardakiler bulsundu bunun yolunu. Ona tutukla emrini vermişlerdi, o da tutuklamıştı işte.

Kayalıklardaki nöbetini devreden Kudret, soğuktan yüzü gözü mosmor çardakta görününce, çavuş kendisini yanına çağırıp âşıklara kasabaya kadar eşlik etmesini (bu güya onları kimsenin rahatsız etmemesini sağlamak içindi) ve olup bitenleri subaşıya rapor etmesini emretti.

V

Bütün gece Nif üzerinde deli gibi bir rüzgâr esti durdu. Yağmuru kamçıya çevirdi, pencere kanatlarını yerinden etti, çınarların dallarını kopardı, kavakları yarı bellerine dek eğip eğip kaldırdı, kalenin mazgallarında, atış menfezlerinde uğuldadı, ıslıklar çaldı. Ala şafakla birlikte minarelerden müezzinlerin sesi duyulduğunda, geceninkine hiç benzemeyen, pınar suyuyla yunmuş arınmışçasına tertemiz, dupduru bir gök vardı kasabanın üzerinde.

Çarçabuk abdest alıp sabah namazlarını kılan Şeyhoğlu Satı ve yol arkadaşları, camiden çıkınca doğruca kuzeydoğu kapısına yöneldiler. Kapıda, nöbetçilerin yanında, dün kendilerine kasabaya dek eşlik eden askeri görünce yürekleri durayazdı: Bu kez tutuklandık, dedi üçü de içlerinden. Ama asker, bir selam verip kendilerine hayırlı yolculuklar diledi.

Ne yana gittiğimizi öğrenmek istiyorlar, diye düşündü Şeyhoğlu Satı.

Bir süre hiç konuşmadan, dallı budaklı çamlarla kaplı bir yamacı tırmandılar:

Yuvarlacık kafalı; irice yüzlü, sıska, hafif şehla gözlerinde her zaman, kendini kuşatan dış dünyadan mı, içinde yeni yeni serpilip açılmakta olan iç dünyadan mı, yoksa alınyazısının kendisini yoldaşları ettiği insanlardan mı kaynaklandığı belli olmayan derin bir şaşkınlık anlatımı okunan Ahmed, kendisinden az önde yürümekte olan Satı'ya bakıyor, düşünüyordu. Büyük bir hayranlık duyuyordu Satı'ya. Ozanlık yeteneği değildi onu ihtiyara hayran bırakan, yorulmak nedir bilmeyişiydi. Sanki etten kemikten değil de, ileri atılma coşkusundan, azim ve iradeden ibaret gibiydi Satı'nın bedeni. Tüy gibi hafif, çevik, genç adımlarla yürüyordu. Gün doğumundan öğleye dek... Birazcık peynirle bir parça ekmek yemek için verdiği kısa bir aradan sonra, yeniden o çabuk, çevik, genç adımlar: Ta gün batana dek. Yaşlı ozanın soğukkanlılığı da çok etkiliyordu Ahmed'i. Dünyada korku diye bir şeyin varlığından habersizdi sanki. Cenab-ı Allah bir gün kendisine destan düzmek yeteneği verirse, Ahmed'in ilk destanı kesinlikle yaşlı ozan üzerine olacaktı.

Bir gün, Karaburun'da, başkanlar, yaşlılar oturmuş ciddi işler konuşurlarken, Ahmed de Dede Sultan'ın korumalarından Rum Kostas'la avluda ayak üstü söyleşmişti. "Satı'nın şu dünyada görüp geçirmediği şey kalmamıştır," demişti Kostas. "Bilgi dersen onda, görgü dersen onda. Çok da yaşlı. Ölümü yakındır. Gelgelelim ne ölümden, ne de başka bir şeyden korkar." Kim bilir, doğruydu belki de Kostas'ın söyledikleri; ama sanki yanlış bir şeyler de varmış gibi geliyordu Ahmed'e.

Ahmed bunları düşünürken, Şeyhoğlu Satı da öğrencilerini düşünüyordu. Yeni yeni ayağa kalkıp yürümeye başlayan hakikatin dünyanın dört bir yanını nasıl adımlayacağını görmek nasip olacaktı onlara. Satı'nın göremeyeceği, yaşayamayacağı şeyleri görüp, türküsünü söyleyeceklerdi.

Satı kıskançlık nedir bilmezdi, kötücül olmayan kıskançlığı bile bilmezdi, çünkü bu dünyada kıskanabileceği hiç kimse yoktu, ama işte Durası Emre'yle, Ahmed'i kıskanıyordu.

İki saat sonra bir dağ boğazına geldiler. Buradan yeni bir tırmanış başlıyordu.

Tepeye üç yüz adım kadar kalmıştı ki, Şeyhoğlu Satı durdu. Ağaçlıklı dik yamaç boyunca uzanan yola baktı. Kulak kesilip çevresini dinledi. Güneşe bir göz attı: Geçit üzerinde yarım mızrak boyu yükselmişti.

— Burda biraz dinlenelim! dedi.

Yoldan içeri yürüdü, ama ordaki otların üzerine oturacak yerde, çalıları araladığı gibi ormana dalıverdi. Öğrencileri de onu izlediler.

Dik yamacı kıvrıla büküle uzanan bir keçiyolunda tırmanmaya başladılar. Sollarında kertenkele sırtını andıran bir kaya silsilesi de keçiyolu boyunca yukarı uzanıyordu. Ayaklarının altından taşlar yuvarlanıyor, gürültüden ürken çekirgeler şaşkın şaşkın sağa sola sıçrıyordu. Giysilerine, sazlarının kılıflarına dikenler takılıyordu.

Hava sıcaktı. Yaşlı ozan sık sık yeniyle terini siliyor, ama keçiyolu kendilerini sarp yamacın tepesine ulaştırana dek durmayı aklından bile geçirmiyordu. Bir süre daha yürüdüler. Sonra birden Durası Emre'yle Ahmed oldukları yerde kalakaldılar. Satı'nın yaşlı bir filin derisini andıran esmer teninde sanki kör bir pencere açılmış ve burada kayalardan oyulmuş bir babayiğidin sureti belirmiş gibi geldi ikisine de. Başında, dağlarda çobanların giydiklerine benzer bir başlık, üzerinde kısa bir kaftan vardı bu taş yiğidin. Poturunun paçalarını ta dizlerine dek yükselen ham deriden yapılmış çizmelerinin içine sokmuştu. Sağ elinde, temreninden yere dayadığı bir mızrak, omzunda yay ve belinde içi ok dolu sadağı vardı.

Durası'yla Ahmed hayretler içinde kayanın karşısına çöktüler. Onların ardından Satı da oturdu; eliyle kayanın altını şöyle bir yokladı, bir çıkın buldu. Beş adım yukarı yürüdü, burada ikinci bir çıkın daha buldu ve içi rahatlamış olarak öğrencilerinin yanına döndü. Çıkınlardan birinden bazlama, koyun peyniri ve içi su dolu bir kabak, öbüründen kuru et ve haşlanmış şalgam çıktı.

— Ne duruyorsunuz öyle şaşkın şaşkın? Korkmayın, putatapar falan yok buralarda. Yemeğinizi korkmadan yiyebilirsiniz!

Ahmed şöyle bir silkindi. Koyun cebinden işlemeli bir mendil çıkarıp Satı'nın uzattığı eti, bazlamayı, peyniri ve su kabağını mendilin üzerine yerleştirdi. Bellerinde asılı hindistancevizi kabuğundan maşrapalarını çıkardılar. Satı bazlamayı üç parçaya böldü, yemeye başladılar. Ahmed ikide bir gözucuyla kayaya bakıyordu.

— Buralı köylülerin hepsi bilir bu kayayı dedi Satı. Hatti Babadır bu. Büyüklerimizin söylediklerine göre buralarda binlerce yıl önce Hatti diye bir kavim yaşamış... Hatti Baba adı da, işte bu kavimden kalmadır derler. Kayanın üzerindeki surete gelince... Baht açıklığı verdiğine inanırlar onun... Bizim bahtımızı da açık etmeyi unutmaz inşallah.

Yemeklerini yedikten sonra ellerini yüzlerinden geçirip, “Çok şükür yarabbi!” dediler. Satı bir ağaca yaslanıp sarığını gözlerinin üzerine indirdi ve kestirmeye başladı. Durası da öğretmeni gibi yaptı.

Ahmed'in hiç uykusu yoktu. Gidip keçiyolunun üzerine oturdu ve gözlerini kayanın üzerine resmedilmiş adama dikti. Kimdi bu? Tanrı mı, hükümdar mı, şanlı bir komutan mı? Herhalde şu kayanın üzerine resmedildiği gibi sıradan bir savaşçı değildi. Öyle olsa neden böyle bir şerefe değer görsünlerdi onu? Kimdi Hattilerin kayalar üzerine oydukları bu adam? Ya da, bundan da önemlisi, bu işi yapan usta kimdi?

Yukardan küçük taşlar, çakıllar yuyarlandı, yaprakların hışırtısı arasından ayak sesleri duyuldu.

Keçiyolunda esmer tenli, kısa, mavi cüppeli, yaşlı bir adam göründü. Ardında, bellerinde âhi kılıçları asılı, tıraşlı iki genç vardı.

Ahmed yerinden fırladı.

— Selam aleyküm! dedi yaşlı adam.

Satı da yerinden doğruldu.

— Aleyküm esselam!

— Yolunuz ne yana, ey iyi insanlar?

— Yol ne yana olursa olsun, sonu ölümdür!

— Hatti Baba başınızdaki belaları savar!

— Hakikat bizimle de ondan!

Sonunda anladı Ahmed: Bizimkilerdi bunlar. Yaşlı âhiyle Satı Usta önceden belirlenmiş sözlerle birbirlerini yokluyorlardı.

— Gücümüz gitgide çoğalıyor, kardeşler! dedi yaşlı âhi. Torlak Kemal'den ve Hayfa Usta'dan selam getirdik size.

— Biz de Dede Sultan'ın ve Abdüsselâm kardeşin selamlarını getirdik size.

... Dede Sultan adını duyar duymaz, kertenkele sırtını andıran kayalar arasındaki bir çatlağa gizlenmiş olan Kudret sevinçle ellerini ovuşturdu: İşte, sezgisi yanıltmamıştı kendisini! Aslında subaşı, âşıkların kentin hangi kapısından çıkacaklarına ve ne yana gideceklerine bakmasını söylemişti, o kadar. Ama Kudret tehlikeyi göze alıp, âşıkların gizini tümüyle açığa çıkarmaya karar vermişti. Subaşının yanından ayrılır ayrılmaz doğruca eve gidip kısrağını eyerlemiş, âşıkların peşine düşmüştü. Kent kapılarından çıkar çıkmaz sola dönmüş, kuru dere yatağı boyunca bir süre ilerledikten sonra, dağ yoluna sarmıştı.

Aşıkların, çavuşu da, subaşıyı da aldattıklarına gitgide daha çok inanıyordu. Şu üç gezgin ozanın gizlerini bir çözebilirse (onların bir gizleri olduğundan hiç kuşkusu yoktu) dillere destan bir yiğitlik göstermiş olacaktı. Kolay mıydı tek başına üç âşıkla baş edebilmek. Birden hayalinde birbirinden güzel tablolar canlanmaya başladı: Subaşı kendisini mavi bir kaftanla ödüllendiriyor... Yaşlı müezzin gelmiş, önünde yerlere kadar eğilerek selam veriyor... Elif'i de yanı sıra getirmiş... Kudret'se kuş tüyü yastıklara, minderlere kurulmuş, bıyıklarını buruyor ve bir lütufta bulunur gibi, Elif'i karılığa kabul ettiğini söylüyor...

Aşağıda, ağaçların arasındaki açıklıktan Karabel boğazı görününce Kudret elini çabuk tuttu. Kısrağını ormana gizledi, boynuna yulaf torbasını astı: Allah göstermesin, kısrak bir kişneyecek olursa, her şey mahvolurdu! Sonra da yola en hakim yer olan yarık kayaya doğru yürüdü.

Boğaz çıkışında yol çatallanıyordu.

Kudret daha yarık kayaya gizlenmeye fırsat bulamamıştı ki, birden altında âşıkları gördü. Yaşlı âşık da kendisini görmüştü galiba, çünkü ani bir hareketle çalıları aralayıp ormana dalmıştı.

Ayak sesleri duyunca Kudret sıçramaya hazırlanan bir kedi gibi dertop oldu. Eli dededen kalma hançerindeydi ve hançerin kabzasını öyle sıkıyordu ki, parmakları acımaya başlamıştı. Rüzgâr kendinden yana estiği için yarık kayanın ötesindeki konuşmaları rahatça duyabiliyordu.

Dede Sultan dedikleri, eşkiya dervişlerin elebaşısıydı.

Mahallelerindeki caminin hocası da onun için şeytanın şeriki, cehennemlik düşünceleri olan zebani diyordu. Hayfa adı da yabancı değildi Kudret'e: Manisa'daki Yahudi tabakhanesinin başı olan adamdı bu. Hoca da Yahudilerin hep şeytanın yanında yer aldıklarını söylerdi, meğer doğruymuş!

Torlak Kemal'in adamlarının anlattıklarına göre, subaşının öldürülmesinin öcünü almak için Dabbey köyü baştan aşağı yakılmış, erkekleri de yediden yetmişe kılıçtan geçirilmişti. Küçük Menderes vadisinde, Tire dolaylarında yer alan bütün köylerde isyanlar çıkmıştı. Buralı köylüler de benzeri bir kırımdan korkuyorlardı, çünkü onların da iki kez aşar ödeyecek halleri yoktu ve devletin vergi toplayıcılarını eli boş göndermişlerdi. Bu köylülerin kimi kıştı, soğuktu demeden Cuma dağına, Doğan kardeşin birliklerinin korumasına, kimi de Bozdağ'a, torlakların korumasına sığınmışlardı.

Manisa'nın içinde ise, âhiler, ürettikleri ürünleri devletin kadılarının biçtikleri fiyattan satmayı reddetmişlerdi. Çünkü kadılar çoğu kez, yapılan harcamayı bile karşılamayan değerler biçiyorlardı mallarına. Ahiler ürünlerini vermeye hazırdılar; dağlarda giysi, koşum takımları gibi şeylere büyük ihtiyacı vardı köylülerin; hatta doğru dürüst barınakları bile yoktu. Yalnız, âhiler mallarını yiyecek karşılığı vermek istiyorlardı köylülere. Borca verseler, köylülerin borçlarını ödemeyeceğini düşünüyorlardı; çünkü âhilere göre köylüler kurnazdı ve de şeytana pabucunu ters giydirirlerdi. Aslında âhileri kınamamak gerekiyordu, çünkü zavallılar gerçekten güç durumdaydılar: Evde çocukları sade suya çorbaya kaşık sallıyorlardı. Ama köylülerin de yiyecekten yana bolluk içinde oldukları söylenemezdi. Hayfa'nın sepicileri, mallarını gelecek yılın ürünü karşılığı vermeye hazırdılar, ama bunu da âhiler olmadan, tek başlarına yapmaya

korkuyorlardı. Çünkü o zaman devletin ikili hışmına uğrayacaklarını düşünüyorlardı: Hem başkaldırdıkları, hem de Yahudi oldukları için.

Aşar toplayıcıları yanlarında askerlerle vadileri, koyakları, dere yataklarını didik didik arıyorlar, boşaltılmış köylerin tahıl ambarlarında kilerlerinde ne bulurlarsa götürüyorlar, götüremediklerini yakıyorlardı. Köylüler bütün bir yıllık emeklerinin yanışını gözyaşlarıyla izliyorlar, dişlerini gıcırdatıyorlardı. Gelgelelim hocaların tek bir sözü ürkmelerine yetiyordu. Torlaklara güvenmiyorlardı: Gezginci kısmına, yersiz yurtsuz kısmına güvenilmez diyorlardı. Bir tek Kemal'e inanıyor, güveniyorlardı, ama o da her yere birden yetişemiyordu ki.

Şeyhoğlu Satı sessizce dinledi anlatılanları. Besbelli, harekete geçmenin zamanıydı artık. Torlak Kemal'in elçisi susunca ayağa kalktı –nedense öğretmeni bir baş daha uzamış gibi göründü Ahmed'e bu anda– ve sesinde, havasında tam bir törensellik, Karaburun'dan, Dede Sultan'dan getirdiği sözü söyledi:

— Vakt irişti!

Gayrı dağlarda gizlenmek yoktu, gayrı bendinden boşanmış bir sel gibi aşağılara inmenin vaktiydi. Bütün topraklara el konulacaktı. Karaburun örneğinde olduğu gibi, tarlalar, meralar, korular, bağlar, bahçeler, bütün zenginlikler, kadınlar dışında, herkesin ortak varlığı olacaktı. Bir de şunu ekledi Satı: Her köy, temsilcilerini seçmeliydi; yalnız bu işi yaparken aklın yaşta değil başta olduğu unutulmamalıydı. Gelip Karaburun'da olup bitenleri bir görsünlerdi bu temsilciler; çünkü bir kez görmek, bin kez duymaktan daha etkileyiciydi.

— Ve köylü kısmının gönlünde göverttiği umudun kuruyup gitmemesi, güçlenip pekişmesi için zaferden başka yol yoktur, diye sürdürdü Satı. Küçük bir zafer de olabilir bu, yeter ki güvenilir, sağlam, kesin bir zafer olsun.

Yaşlı âhinin yanındaki gençlerden biri:

— O zaman bizimkilerin kararı çok yerinde, dedi.

Yaşlı âhi açıkladı:

— Osmanlı valisinin Karaburun'daki kardeşlerimizin üstüne yürümek için hazırlık gördüğünü işittik. Bunun üzerine Kemal Torlak valiye şaşırtma vermek için bir yol düşündü: Osmanlının hiç ummadığı kalelerinden birine saldırmak. Ele geçirilmesi bizim gücümüzü aşmayacak bir kale... Bunun için de; bugün sizin gördüğünüz Nif'i seçtik. Kaleyi ele geçirdikten sonra yiyecekten ev eşyasına kadar her şeyi fakir fukaraya ve askerlere dağıtıp, Osmanlının asıl gücü gelmeden hızla oradan uzaklaşmayı düşünüyoruz.

Satı, hayretler içinde:

— Nif'i ele geçirmeniz olanaksız, dedi. Bir kartal yuvası orası!

— Daha iyi ya! Oraya bir saldırı beklemedikleri için tedbirsiz yakalanacaklar! Üstelik içerde adamlarımız var. Bize kapıları açacaklar...

— Ne zaman saldırmayı düşünüyorsunuz?

— Çok yakında. Bu gece bile olabilir...

Kemal Torlak'ın ulağı sustu. Ağaçların hışırtısı arasında, yuvarlanan taş sesleri gelmişti kulağına. Yol arkadaşlarına döndü:

— Git bir bak, Salman! Zaman kötü. Ve dahi at izi it izine karışmış durumda. Bizi izlemiş olabilirler.

— Sen de onunla git, Ahmed! dedi Şeyhoğlu Satı da. Ters bir durum varsa, bize işaret verirsin.

Ahmed, Salman'ın ardı sıra fırlayıp keçiyolundan tepeye doğru tırmanmaya başladı.

Kudret, doğup büyüdüğü kasabanın belki de bu gece saldırıya uğrayacağını duyunca, elinde olmadan, gizlendiği yerde şöyle bir kımıldadı... Ve... Allah kahretsin, ayağının altındaki küçük bir taş yuvarlanıverdi! Besbelli ayağının altına şeytan koymuştu o taşı ve şeytanın da derviş olacak bu melunlarla işbirliği halinde olduğuna hiç şüphe yoktu! O küçük taşın bir başka taşı daha beraberinde sürükleyerek çıplak kayanın üzerinde yuvarlanışından çıkan ses, dehşetten olduğu yerde donup kalan Kudret'e kulakları sağır edici bir uğultu gibi geldi.

Kudret kendine gelince, sığındığı yerden fırlayıp çıktı; tek bir taşı yerinden oynatmamaya, tek bir dalı kımıldatmamaya çalışarak, iki yanını kollaya kollaya, atını gizlediği yere doğru ilerlemeye başladı. Eyere kendini bir attı mı gerisi kolaydı. Kudret'in atı cins, kendisi ise çok iyi bir biniciydi. Atına bir yetişti mi, Kudret artık sıradan bir savaşçı değil, bir kahraman, komutan demekti ve de tombul kalçalı güzel Elif'i resmen kendinin olmuş sayabilirdi!

Çalıların arasından çıktı. İşte keçiyolu! Atını gizlediği yere yirmi adım var yok. Ama tam bu anda, kendisini mengene gibi sımsıkı saran bir çift kolun içinde buluverdi Kudret. Hançerine sarılmaya bile fırsat bulamadan yere kapaklandı. Başını omuzlarının arasına çekip öldürücü darbeyi bekledi. Ama düşmanında herhangi bir hareket yoktu. Kudret şöyle bir silkindi ve düşmanıyla birlikte gevşek taşlarla kaplı yamaçtan aşağı yuvarlanmaya başladı.

Eline ilk geçen çalıya tutunup döndü ve kendisini bugün kasabanın kapılarına kadar geçirdiği âşıklardan birinin tutmakta olduğunu gördü: Yuvarlacık kafalı, cılız, gözlerinde hep bir hayret anlatımı bulunan âşıktı bu. Kudret hançerini çekti:

— Geri çekil, murdar herif!

— Bırak o hançeri! Bizimkiler kılına dokunmazlar senin! Gerçek...

Sözünü tamamlayamadı. "Bizimkiler" sözüyle birlikte Kudret'in gözünde birden, kan ve gözyaşına alışmış, duygusuz eşkiya yüzleri, çeliklerinde ışıklar yansılanan ve ardarda inip kalkarak Kudret'in parmaklarını, elini uçuran kılıçlar canlandı: Kasabalarının celladı da, ele geçirdikleri bir eşkiyanın elini tıpkı böyle uçurmamış mıydı? Kudret eğildi, insanüstü bir güçle silkindi ve yüzünde hep bir hayret anlatımı bulunan cılız âşığın korunmasız sırtına hançerini olanca gücüyle sapladı.

— Sal-ma-a-an!

Kudret, bu çığlık durana ve kendini tutan ellerin çözüldüğünü duyana dek, bir nefret odağı olarak gördüğü sırta büyülenmiş gibi, kendinden geçmiş gibi hançerini ardarda saplayıp çıkardı. Aşığın kolları çözülünce dizlerinin üzerinde doğruldu. Ve doğrulmasıyla da, başının üzerinde palasını kaldırmış âhinin yüzünde Azraili gördü.

Âhi, palasını hızla aşağı indirdi ve Kudret'in başı ortadan ikiye bölündü. Kudret, şarlayan kanı durdurmak ister gibi iki elini birden çenesine götürdü. Bu arada Salman omzunun üzerinde kaldırdığı palasını yandan savurarak Kudret'in başını uçuruverdi.

Parmaklarını ağır ağır kılıcın kanlı çeliğinden geçirdi, öldürdüğü adamın kanının tutmaması için alnına, iki kaşının ortasına kandan bir ben kondurdu, sonra da kılıcını ordaki çalıların yapraklarına sürterek temizledi.

Az ötede, bir yerden, bir atın ince ince, acı acı kişnediği duyuldu.

Salman, Kudret'in başsız bedenini ayağıyla dürttü. Aşk, görev ve kahramanlık uğruna can vermişti Kudret. Tabii eğer bir kadına sahip olma arzusuna aşk, öldürmeye hazır oluşa görev ve hayatını tehlikeye atmaya kahramanlık denilebilirse... Güneş altında cayır cayır yanan kayalara yüzüstü kapaklanmış âşığın üzerine eğildi sonra, özenle sırtüstü çevirdi kendisini. Soluk almıyordu âşık. Kocaman açılmış gözlerinde, yüzünün o değişmez anlatımı olan şaşkınlık donup kalmış gibiydi.

Üç gündür yoldaydı, Şeyhoğlu Satı. Ama bu kez tek başınaydı. Birgi'ye kadar olan yol boyunca, kimi kez bir dağ boğazındaki küçücük bir köyde gecelemiş; kimi kez, bir zamanlar cıvıl cıvıl insanlarla kaynaşan, şimdiyse yıkıntılarının arasında yalnızca kertenkelelerin sırtlarını güneşe verip ısındığı, bir de nasılsa ayakta kalmış birkaç kapı kolonunun üstüne kırlangıçların yuva yaptığı, insanı zamanın sonsuzluğu düşüncelerine salan harabeye dönmüş kasabalardan geçmiş; kimi kez kayalardan kayalara kıvılcımlar sıçratarak akan nehirlerin üzerine kurulu, iki yana salınıp duran, daracık köprülerden, kimi kez, derinleri yoğun dumanlarla kaplı uçurumların tepesini sığır sidiği gibi kıvrıla büküle dolanan sarp patikalardan yürümüş, gözleri, gözlerinde donup kalan hayret anlatımı, ama bu süre içinde Ahmed kalfanın yüzü, yüzündeki, bir de uyuyan bebelerin yüzünde görülen korunmasızlık, masumluk hiç gözlerinin önünden gitmemişti. Oysa yaşlı âşık çok iyi biliyordu ki, oğlancağız bir on yıl daha yaşayabilseydi doğuşuna tanık oldukları hakikat üzerine yakacağı türküleriyle ustası Durası Emre'yi, hatta kendisini; Şeyhoğlu Satı'yı bile geride bırakabilirdi. Bu kesinlikle böyle olurdu, çünkü Ahmed kaderin kendisine ardarda indirdiği sillelere aldırmamış, hayata küsmemişti; insanlara kin tutmamak ve hayata karşı hayret ve hayranlık duymaksa, bir saz şairi için, âşık için en vazgeçilmez özelliklerdi. Yeteneğe gelince, bu hiç

önemli değildi, çalışarak kazanılabilir bir şeydi çünkü yetenek, tek ki arzu ve çaba olsundu insanda.

Ama işte her şey bitivermişti: Ne tek bir dize yazabilecekti Ahmed, ne de ardından çoluk çocuk bırakabilecekti. Bırakabileceği tek şey herhalde, öğretmenlerinin yüreklerinde pek de uzun sürmeyecek bir anı olacaktı; uzun sürmeyecek bir anı olacaktı bu, çünkü öğretmenleri de yakında bu dünyadan göçüp gideceklerdi; ve işte o zaman bu dünyada, Şeyhoğlu'nun da, Durası'nın da yaşamlarını borçlu oldukları Ahmed diye birinin varlığına ilişkin bütün izler silinip gitmiş olacaktı.

Şeyhoğlu Satı'nın da evi barkı, çoluğu çocuğu yoktu: Karısı, kopuzuydu; gecesini gündüzünü kopuzuyla paylaşıyordu. Başka saz şairleri, âşıklar, şarkıcılarsa, ailesiydi. Şeyhoğlu Satı'nın bugünkü ailesini ise Bedreddin'in müridleri oluşturuyordu. Öğrencisi Durası Emre'nin sakallarından yuvarlanan iri gözyaşlarını görünce Satı'ya sanki öğrencisi, daha doğmamış torununu toprağa veriyormuş gibi gelmişti. Hatta torundan da öte bir şeydi bu; geleceğe yalnızca onun kanını değil, ruhunun ve davasının özünü de taşıyacak bir varlık, hem onun türkülerinden çok daha iyi, çok daha güzel taşıyacak bir varlık...

Ve o, bunca yılın deneyimine sahipken, bunca şey görüp geçirmişken, yaşlılıktan sezgilerini kaybetmiş olmalıydı ki, Ahmed'i silahsız, önlemsiz ölüme kendi elleriyle göndermişti. Hiç ikiletmeden fırlayıp gitmişti Ahmed: Besbelli öğretmeni için bir tehlike vardı, hiç durulur muydu?

Şeyhoğlu Satı bu düşüncelerle yüreği ezik, öfkeli, Birgi'ye vardı: Bir zamanların şanlı şöhretli Aydın beylerinin soyundan gelenlerin sürüldüğü Birgi, köy desen değil, kent desen değil, dağlar arasında bir garip yerdi. Kapıdaki nöbetçiler kendisini sorgusuz sualsiz içeri aldılar: Aydınoğlu Mehmed Bey'in öbür beyler gibi korku içinde olmadığı anlaşılıyordu. Bunda belki Satı'nın tek başına olmasının da payı vardı. Ahmed'in ölümünden sonra Durası Emre'yle birbirlerinden ayrılmışlardı. Gerçekten de at izinin it izine karıştığı günlerde yaşıyorlardı ve yollarına ayrı ayrı devam etmenin daha yerinde olacağına karar vermişlerdi. Satı öğrencisini Manisa'ya Kemal Torlak'a göndermiş, Karaburun'da olup bitenler üzerine kendisini bir güzel aydınlatmasını istemişti. Durası, Kemal Torlak'ın yanında hiç oyalanmayacak, Manisa'dan doğruca İznik'e, Şeyhin yanına geçecekti. Satı da bir başka yoldan yine İznik'e gidecekti. Daha uzuncaydı

Satı'nın yolu, ama başka beylerin hakim olduğu topraklardan geçiyordu: Allah göstermesin, yolda birinden birine bir şey olacak olursa, Şeyhe yine de haber ulaştırabilmek için buldukları bir çareydi bu.

Bir başka amacı daha vardı Satı'nın bu yolu seçerken. Durası'nın, kalp atışlarını duyabilmek için Ahmed'in sırtından çıkardığı kama kesikleriyle dolu kanlı kaftanın yürek parçalayıcı görüntüsü, yaşlı âşığı, öğretmeninin nice zaman önce verdiği bir görevi hemen şimdi yerine getirmeye zorlamıştı: Bedreddin kendisinden Birgi'ye uğrayıp, Aydınoğlu Mehmet Bey'in yanında yaşamakta olan, hekim olarak ünü tüm Türk topraklarına yayılmış eski arkadaşına bir uğramasını istemişti.

Birgi, açtığı derin yatak içinde, baharın ve güzün selli sulu akan, yazınsa kuruyup çekilen Birgiçay'ın iki yakasında birden uzanıyordu. Harçsız, sıvasız taş duvarlar arasında uzanan sokaklar, kaya yarıklarını andırıyordu. Sokaklar, yüzeyi cilalıymışcasına düzgün, inişli çıkışlı kayalardan oluşuyordu. Sokaklarda tek bir Allahın kulu yoktu. Ama buna aldanmamak gerekti. Attığın her adım kesinlikle izleniyordu.

İki ayaklı eski taşköprüden geçen Satı, camiye gelince durdu. Caminin kubbesi dört sıra sütun üzerindeydi. Kapısı karaağaçtandı ve üzeri Selçuklu Sultanının Konya'daki saray kapılarını geride bırakacak incelikte bezeklerle doluydu. Selçukluların çok sevdikleri kanatlı aslan da unutulmamıştı burada: Ağzını açmış güneydoğuya doğru bakıyordu.

Satı gözlerini heykelin bakış yönüne çevirdi. Derinlikleri, güneşin eğik düşen ışıkları nedeniyle bir perdeyle gizlenmişcesine kendini ele vermeyen, turuncularla yeşillerin kaynaştığı bir vadi uzanıyordu ilerde. Ve orada, ışık perdesinin gerisinde, baştan sona yakılıp yıkılmış Dabbey köyünün bulunduğunu ve karşıdaki hafif dumanlar içinde yükselen dağlarda, beylerinin hışmından kaçmış binlerce köylünün gizlendiğini bilmek, insanı garip duygular içinde bırakıyordu.

Döndü, Satı. Caminin kapısında hoca duruyordu:

— Selam aleyküm, yolcu. Sana bir yardımım dokunabilir mi?

— Aleyküm esselam, hoca. Bilginler bilgini, tabipler tabibi, ulemadan Celâleddin Hızır'ın evini arıyordum.

Hizmetkârın kapının eşiğinde kararsızlıkla dikilip durduğunu nihayet fark eden Celâleddin Hızır, başını kâğıtlarından kaldırmadan:

— Ne var? dedi.

— Bir âşık... sizi görmek diler, efendim –bir şey anlamamıştı bilgin.–.

— Âşık mı? Ne âşığı?

— Buralı değil... Yaşlı biri.

— Artık tabiplik yapmadığımı, bu yüzden kimsenin beni rahatsız etmemesini söylememiş miydim size?

Sesi öfkeliydi bilginin.

— Hastalık değilmiş efendim ziyaret sebebi.

Bilginin öfkeyle bıraktığı kalemi, kâğıt üzerinden yuvarlanarak yere düştü..

— Hey Yarabbim! diye bağırdı. Sabahı beklese ölür müymüş?

Hep böyle olurdu: Bütün gün kaftanındaki tozları silkeler gibi ruhunu gündelik telaş ve kaygılardan paklar, “iş”e hazırlardın; düşüncelerini derler toparlar ve en sonunda uygun sözcükleri bulup koca bir kayayı yuvarlayarak dağa çıkartırcasına güçlükle yazmaya başlardın... En olmayacak bir şey için rahatsız ediverirlerdi! Ama yine de, deminki bağırışı bir bilgine yakışmazdı. Ne bir beydi kendisi, ne de taş kafalı bir komutan.

Birden, alabildiğine yumuşak bir sesle :

— Bırakın girsin! dedi.

Hizmetkâr kapının gerisinde kayboldu. Üzerinde boz bir derviş abası bulunan yaşlı bir adam girdi içeri. Elindeki kopuzu bir mızrak gibi ayağının üzerine dayayıp, elini göğsüne götürerek bir selam verdi:

Yaşı Celaleddin’le aynı gibiydi. Ama daha kısa boylu ve seyrek sakallıydı. Mesleğini, sanatını ele veren tek şey gözleriydi: İlgi, acıma ve sevecenliğin yumuşaklığını yansıtan, canlı, ışıltılı gözlerdi bunlar. Bakışları korkusuzdu ve adeta delip geçiciydi.

Deminki bağırmasının yarattığı tatsızlığı gidermek için (besbelli âşık da duymuştu bağırmasını) bilgin, konuğunu, kendisi de farkında olmadan, abartmalı bir saygıyla ağırlamaya koyuldu. Odanın kapıdan en uzak köşesinde, yumuşacık minderler üzerinde yer gösterdi ona, kendisi de konuğun bütün karşı koymalarına rağmen, ondan daha beride ve alçak bir yere oturdu. Konuğunun sağlığını, yolların durumunu (bu ıssız yerdeki kasabalarını onurlandırmak için ne uzun yollar aşmıştı saygıdeğer konuğu) sordu; yaşlılığın insanı güçten düşürdüğünden yakındı: Eskisi gibi şafakla birlikte kâğıda kaleme sarılıp çalışmaya başlayamıyordu. Yalnızlıktan yakındı sonra: Eski dostlar, gençlik arkadaşları bu fani dünyayı çoktan terk etmişlerdi ve bu ıssız yerde söyleşebileceği hiç kimse yoktu, dolayısıyla da bir söz ustasının kendisine konukluğa gelmesi, çatlamış toprakların suya kavuşması gibi bir şey olmuştu onun için.

Sonunda, Celâleddin, konuğuna ziyaretinin nedenini sorma cesaretini gösterdi. Tabiplik sanatından el çektiği herkesçe bilindiğine göre yalnız yaşamakta olan bir ihtiyarla oturup söyleşmek için bunca zorlu ve tehlikeli bir yolu aşmaya konuğunu zorlayan neden ne olabilirdi acaba? Satı, tüm dünyaya ününü "Şifa" adlı yapıtıyla duyuran, halk arasında tabipler tabibi diye anılan birinin, tabiplilik sanatından el çektiğini söylemesini çok yadırgadığını, değerli bilgin bu sözün ardında gizli bilgeliği kendisine açıklayacak olursa, bundan büyük mutluluk duyacağını söyledi. Celâleddin, nice zamandır hekimlikle değil, mantık, Tanrıbilim ve Kur'an yorumuyla uğraştığını, son yapıtlarının hep bu alanlarda olduğunu söyledi. Hekimlikle uğraşmıyordu artık, çünkü bu alanda geçen uzun yılların deneyimi kendisine göstermişti ki, bedenin tutulduğu hastalıkların nedeni, son çözümlemede, ruhsal bilgisizlikti; daha doğrusu, insanların sürdürdükleri yaşam biçimiyle, onların gerçek hevesleri, niyetleri, amaçları arasındaki çelişkiydi.

Sözün burasında âşığın gözleri ışıdı; sakalını avucunun içine alıp, Mısır ve Rum topraklarını aydınlatan bilim güneşinin, insanın sürdürdüğü hayatla hakikatin gereklerini bağdaştırma konusundaki sözleriyle, büyük insanlarda, yaşamlarını hakikatin isteklerine göre yeniden düzenleme isteği uyandırabileceğini mi kastettiğini sordu. Bilgin, gülümseyerek, aklına ve yüreğine ilaç gibi gelen bu güzel söyleşiye kısa bir ara vermelerini önerdi; çünkü konuğunun da çok iyi bildiği gibi, insan doğası iki yanlıydı, bu yüzden de güç toplamak için, önce bir sofraya oturmaları gerekirdi. El

çırptı; gelen hizmetkâra, hemen sofra kurmalarını söyledi. Uzunboylu hazırlığa gerek yoktu; hemen buraya, kitaplığa bir sofra kuruversinlerdi. Bilgin, yemekten sonra, uzun yaşamı boyunca, konuğun çok yerinde adlandırmasıyla, pek "büyük" insanla karşılaştığını, bunların kendi benliklerine karşı acımasız bir savaşım vererek yaşamlarını hakikatin isteklerine uygun bir biçimde düzenlemeye çalıştıklarına tanık olduğunu, ama daha sonra kendilerinin de kabul ettikleri gibi, onların bile bu işi sonuna dek götüremediklerini söyledi. Anlaşılmayacak bir yanı yoktu bunun: İnsan doğasındaki biri hayvansal, öbürü ruhsal özelliklerden kaynaklanan ve birbirleriyle uzlaşmaz olan ikilik, belki de ancak ölümle yok olabilirdi. Adaşı, yüce Mevlana Celâleddin Rumi'nin ölümden, ikinci doğum olarak söz etmesi boşuna değildi. Büyük insanlar gibi bu dünyada bir avuç değil, milyonlarca olan sıradan insanlara gelince, ussal ve bedensel imkânlarının alabildiğine sınırlılığı nedeniyle onların böylesine zorlu bir işi başarabilmeleri çok zordu.

Şeyhoğlu Satı derin düşüncelere dalmış gibiydi. Bilgine yanıt verirken de dalgın ve düşünceliydi: Sözleri, kendisinin derme çatma bilgileriyle karşılaştırılamayacak yücelikte olan bilime saygısızlık olarak yorumlanmasındı ama, pislikten arınmanın güçlükleri, insan doğasının hayvansal yanıyla değil, yoksulluk, tahakküm, zulüm, haksızlık, beden ve ruh üzerindeki çeşitli baskılar gibi, hayvanların hiç bilmedikleri çeşitli koşullarla açıklanamaz mıydı acaba? Eğer bu olumsuzluklar bertaraf edilecek olursa, insanlar hakikatın isteklerine uygun, ona layık bir hayat yaşayabilirlerdi ve esasen insanlarda buna karşı büyük bir heves vardı. Ev sahibi, bu sözlere yanıt olarak, konuğunun ağzını arar gibi, yoksa yakın zamanda insanlarda açgözlülüğün, çekemezliğin, çıkarcılığın biteceğine dair bir işaret mi bulunduğunu sordu? Eğer böyle bir işaret varsa bunu öğrenmekten çok mutlu olacaktı. Bu olumsuzlukların sona erişini olanaklı kılacak şey neydi? Eğer böyle bir olanak var idiyse, neden peygamberler döneminde bile kimsenin bundan haberi olmamıştı? Peygamberlerden hiçbirisi; hatta zenginliği bir ayıp olarak niteleyen İsa bile, bunun bir gün ortadan kaldırılabileceğinden söz etmemişti.

Yüreği Şeyh Bedreddin'in doğrularıyla dolu Satı için hiç zor değildi buna yanıt vermek. Açgözlülüğün, çekememezliğin, çıkarcılığın nedeni, zenginliklerin bölüşümündeki haksızlıktı ve bu haksızlığa son vermenin zamanı da artık gelmişti. Nimetlerin dağıtımı, kini ve çekememezliği

artırmaktan başka bir işe yaramıyordu. Yapılacak tek şey tüm nimetleri, bütün zenginlikleri herkesin ortak varlığı kılmaktı. Ama insanların bu noktaya gelebilmesi, bu gerçeği anlayabilmesi için yüzyılların geçmesi gerekmişti.

Daha yemeğin başında, Celâleddin Hızır'ın beyninde bir kuşku kıvılcımı parlamış, ama bilgin nedense bu kıvılcımın büyümesine izin vermemişti. Aşığın sözleri, garip bir biçimde, Şerafeddin Hoca'nın kabak yüzünün canlanmasına yol açmıştı gözünde; oysa ikisinin arasında en ufak bir ortak yan yoktu.

Birden, sanki bir şimşeğin ışığında her şeyi görüverdi bilgin. Dabbey köyündeki isyan, subaşının öldürülmesi, Doğan adındaki tek eli olmayan eşkiya, sahte dervişlerin elebaşısı Dede Sultan (ki Şerafeddin Hoca onun, eski kadıaskerin kethüdası, hizmet göreni ve hacet bitireni olduğundan kuşkulanıyordu), bütün bunlar bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlanıvermişti. Ve zincirin ilk halkası da –Heyhat "Yeme Yanında Yat" haklıydı galiba!– kendisinin gençlik arkadaşı, eski kadıasker, şimdiki İznik sürgünü Şeyh Bedreddin Mahmud'du. Çünkü Celâleddin Hızır, bütün ilahiyatçıların kafirlik olarak niteledikleri, hakikate özgü gelişme düşüncesini yalnız ondan duymuştu.

Bilgin elini kaldırıp âşığın sözünü kesti:

— Seni buraya gönderene bizden selam et ve de ki: Dünyayı insanların düzeltebileceğini düşünmekle, günah işliyor. Kendine aşırı güvenmenin günahını... Celâleddin sesini yükseltti:

— Büyük günah işliyor!..

Sustu. İşte yine bağırmıştı. Yaşlandıkça Mehmed Beye mi benzer olmuştu gerçekten de? İkide birde bağırıp duruyordu... Kendini tuttu; sesini alçaltarak tane tane sürdürdü:

— Şu yaşadığımız kargaşalık hiç hayırlı bir şekilde sonuçlanacağa benzemiyor. Bu topraklar yeniden kanla sulanacak gibi... Suçsuzların kanıyla...

Satı ürperdi. Peygamberce bir kehanet gibiydi bilginin sözleri. Satı ne Şeyh'in verdiği görevden söz etmiş, ne de tek bir kişinin adını anmıştı. Ama

işte bilgin her şeyi anlamıştı. Ve eski dostunun çağrısına uyacak yerde; düşmanın safında yer almaya hazır gibi bir hali vardı.

Celâleddin Hızır, âşığın kuşkularını anlamıştı. Önce bir hadis aktardı: “Yapıp eylediklerinizle değil, niyetlerinizle gelin bana.” Sonra kederli kederli ekledi:

— Sizi yargılamak durumunda değilim. Tanrı versin hakkımızdaki yargıyı. Seni gönderene aynen şöyle söyle: Kendisinin düşüncelerinin, niyetlerinin tertemizliğine ve yüceliğine yürekten inanıyorum. Saflarınızda yer alamam. Ama gelecek kuşaklara ibret olması için, görüp tanık olduklarımı hiç çarpıtmadan, olduğu gibi, kâğıda geçireceğim. Âşık elini yüreğine götürdü; yerden bir selamla teşekkür etti: Doğru söze değer biçilemeyeceğini ondan iyi kim bilebilirdi?

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Cenk

I

Hicrî 819 ya da milâdî 1416 yılının sessiz, sakin bir ilkyaz gecesi, Dede Sultan'ın bütün mürîdleri gibi sakalları kazınmış Molla Kerîm, Karaburun'daki evlerden birinde, açık bir kitap ve dürüffi halindeyken açılıp düzeltilmiş bir tomar kâğıdın başında oturuyordu. Otuzunu geçkindi Kerim, ama sakalsız yüzü onu olduğundan genç gösteriyordu. Ela gözleri, önünde açık duran kitaba değil, içinin derinlerine yönelmiş gibiydi. Ne uzak köpek ulumalarını, ne denizden gelen esintiyle hışırdayan yaprakları ve ne de evin önünden geçen nöbetçinin ayak seslerini duyuyordu. Dede Sultan'a günlük raporunu sunan Gündüz'ün derinden gelen, boğuk sesini, hemen ardında uyuyan Abdüsselâm'ın horultusunu ve duvar gözünde yanmakta olan mumun çıtırtısını duyduğu da kuşkuluydu. Kendini yıkılmış hissediyordu: Gücünü aşan bir görevdi Dede Sultan'ın verdiği. Hakikat erlerinin bilgeliklerini yorumlayarak yasaların çatısını kurmak onun yapabileceği bir şey miydi? Şeyh Bedreddin'in bile bugüne dek el atıp yapmadığı bir işi o nasıl becersindi?

Topraklar üzerinde beylerin mülkiyeti ve yasadışı tasarrufları kalmadığından, bunlar herkesin ortak malı olmuş ve Karaburun'da mülkiyetle ilgili sorunlar kendiliğinden çözümlenmişti. Ama buna karşılık, pek çok yeni sorun ortaya çıkmıştı.

Şeyh Bedreddin'den ne öğrenmişlerdi: Dünya nimetleri tüm insanlığın ortak malıdır, yoksa "ademoğullarının herhangi bir kolu"nun değil. Karaburun'a geldiklerinde de Dede Sultan, öğretmenin bu düşüncesinden hareketle, "Benim evim, senin evin" demişti. "Sen nasıl benim evimi kullanabilirsen, ben de senin evini kullanabilirim."

Demesine dedi ya, diye düşündü Molla Kerim, ardından da ne çok belirsizlik ve şöyle mi yapsak, böyle mi yapsak ikirciklenmesi ortaya çıktı! Evlerin ve yiyeceklerin dağıtılması konusunda, örneğin? Kimi cılız, kimi güçlü: Biri yarım evlek yer sürene dek, öbürü iki dönüme bana mısın demiyor... Bu durumda herkesin ne kadar iş görmesi, çalışması gerektiği içinden çıkılmaz bir sorun oluyor."

Edirne’de olduğu sıralar Molla Kerim’in Şeyh Bedreddin’le ilgili duyduğu bir şey vardı. Öğrencileri kendisine bir soru sorduklarında Şeyhin verdiği yanıt şu olurmuş: “Tüm öteki mahlûkattan farklı olarak, insan akılla donatılmıştır. Aklınızı kullanmalısınız. Yol gösterilmiştir; yolu nasıl aşacağını herkes kendisi bulmalıdır.”

Balıklıova köyünün temsilcileri gelip kendisine sorunlarını aktardıklarında, o da öğretmeni gibi yanıt verdi onlara: “Pırıl pırıl bir akıl verilmiş size, dünyada hiçbir yaratığa verilmemiş olan Sorunlarınızın çözümünü aklınızı kullanarak kendiniz bulun.”

Doğrusu, köylüler için alışılmadık bir yanıttı bu. Yasalarla ilgili konularda köylüler kendi akıllarını kullanmaya alışkın değillerdi; egemenlerin, yönetenlerin, okumuş yazmışların sözlerini dinlemeye alışkınlardı, sorunlarının çözümünü de onlardan beklerlerdi. “Kusurumuzu hoş gör, Kerim Hoca! Ama bak, önünde bir tomar yazılı kâğıt, koca bir kitap açık durur... Bir zahmet bakıver, şu kitap ne der!” Kanı beynine sıçradı Molla Kerim’in. Sanki beylerin sandıklarında tuttukları para gibi, onun da oturduğu minderin altında her derde deva, hazır reçeteler vardı.

— Hiçbir şey yazmıyor bu kitapta! dedi. Düşmanların bu kitaplardan silip attıkları unutulmuş kuralları yeniden düzenliyor, belleklerimizi tazeliyoruz. Hakikatin bize buyruğu, her sorunun altından kendi aklımızla kalkmamızdır.

Hayır. İnanmıyorlar. “Madem kendin bilmiyorsun, kitaba bir bakıver!” Tutturdukları bu: “Kitaba bir bakıver!”

Bereket versin, Dede Sultan geliyor o anda. Balıklıovalılar bu kez ona dönüyorlar: Böyleyken böyle; ne yapacağımızı şaşırdık. Sen nasıl buyurursan öyle yapacağız. Kerim hoca, “Aklınıza danışın, aklınız nasıl buyurursa öyle yapın” diyor. Bizde akıl ne arasın?

— Bakın şimdi babalar, diyor Dede Sultan. Bir defa, bizde öyle buyurmak falan yoktur. Hem ben bey miyim ki size buyruk vereyim? Bir köylü çocuğuyum ben. Bu yüzden de, topraktan ekmek elde etmek için, hayvan yetiştirmek için, denizdeki balığı tutmak için insana ne denli çok akıl gerektiğini bilirim. Onun için, beylerden duymaya alıştığınız şu saçma sözleri boşyere tekrarlayıp durmayın bana. Gelin, birlikte çözelim

sorununuzu. Akıl yoluyla değil; adalet, hakkaniyet yoluyla. Şimdi size soruyorum: Zayıf biriyle güçlü birine aynı işi vermek hakkaniyete sığar mı?

— Sığmaz!, diye bağırıyor Balıklıovalı ihtiyarlardan biri. Hemen ardından da kendi sorusunu yapıştırıyor: Başkalarından iki kat fazla iş çıkarmış birinin, kendisinin yarısı kadar iş çıkarmış biriyle aynı ölçüde ekmek yemesi hakkaniyete sığar mı?

— Sığar! diyor, Dede Sultan. Herkes çalışmasına, çıkardığı işe göre değil, gereksinimlerine göre almalı. Kaldı ki, çam yarması gibi biri sıska birinden her zaman daha fazla yer; böyle birine örtünmesi için ötekinden daha çok kumaş gerekir; her şeyi ona göredir. Gördüğünüz gibi, şişkonun sıskayla aynı ölçüde ekmek yemesi gibi bir durum yok. Herkes kendine yetecek kadar, ihtiyacı kadar yiyecek.

Hem ihtiyacından fazlasını ne yapacak şu sizin şişko? İşkembesi dolmuş bir adamın, salt iki kat iş çıkardı diye iki kat yemek yemesi kendine zarardır. İki çakşırı üst üste giymek, hele de sıcak havalarda, akıllıca bir iş olmasa gerek. Sözün kısası, ihtiyaçtan fazlası neye yarar?

Köylüler neşelenmişlerdi. Ama tutturduklarından da döneceğe pek benzemiyorlardı:

— Herkes çıkardığı işe göre değil de, ihtiyacına göre alacaksa, kavurmanın hasına yumulup, sonra da çalışmaya gidecek yerde yan gelip yatacak öyle çok adam çıkar ki... Biz kendi malımızı biliriz, Dede Sultan!

— Madem kendi malınızı bilirsiniz, öyleyse yan gelip yatmalarını da sizden gizleyemezler bunlar.

— Canım, gizlemesine gizleyemezler elbet; ama ne yapacaksın tereslere? –Sorularına kendileri de gülüyorlar, sonra gülerek kendileri yanıt veriyorlar:– Kıçlarına tekmeyi yapıştırdığın gibi, yallah, bey topraklarına süreceksin! Varsın eskiden olduğu gibi beylerin sonsuz cömertliğinden yararlansınlar!

— Bakın gördünüz mü, hakkaniyete göre kendiniz çözdünüz sorununuzu. Bir iş eğer hakkaniyete göre ise, aynı zamanda akla göre demektir.

Molla Kerim, bir yerlerde okuduğu şu sözleri anımsıyor: “Ağlamak köleliğin, gülmekse özgürlüğün ifadesidir. Gözyaşı hayvanlara, gülmek

tanrılara yakışır.” Ve Molla Kerim’in yüreği öğretmenine, Dede Sultan’a karşı duyduğu övünçle kabarıyor.

Başbaşa kaldıklarında Dede Sultan:

— Bilgece söylenmiş bir söz vardır, diyor. Bu sözü senin de bildiğini sanıyordum. Çünkü nice karanlık yüreğe hakikat ışığını düşürmüş bir insansın. Ama anlaşılıyor ki duymamışsın bu bilgece sözü.

— Söyle bana bu sözü, Dede Sultan!

— “Anlaşılmayan bir şey, o toplulukta anlaşılabilir olduğu düşünülen kavramlarla açıklanmalıdır.” Adalet, hakkaniyet gibi kavramlar, geceyarısı gibi karanlık kafaların bile anlayabileceği kavramlardır.

O günden sonra Molla Kerim akıl yoluyla sonuca ulaşamadı mı, hemen hakkaniyete başvurdu. Bu yolla çözüm kesindi. Önünde dürülü duran kâğıt tomarını açıp bu yeni deneyimini kağıda geçirdi. Unutmamak için, bir gün gerekebileceği için.

Karaburun’a geldiklerinde Dede Sultan, öğretmenin düşüncesi olduğunu söyleyerek herkese şu açıklamayı yaptı: “Başka dinden olanlara namussuz diyen Müslümanların asıl kendileri namussuzdur!” Bu söz, hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde şu anlama geliyordu: Beylerin kanun nizam bilmeyen keyfi yönetimlerinden kurtarılmış toprakların yönetimi için konulmuş yasalardan, hangi dinden olursa olsun herkes yararlanır; bu yasalar herkese eşit uygulanır.

Önündeki kitapta (öğretmenin Dede Sultan’a verdiği “Varidat”tan Molla Kerim’in kendi el yazısıyla çıkardığı nüshaydı bu) bu görüşü doğrulayan başka düşüncelere de rastladı Molla Kerim.

O sırada perdenin gerisinden duyduğu bir sesle dalgınlığından sıyrıldı. Abdüsselâm uyanmış, şiltesinin üzerinde bağdaş kurup oturmuştu.

— ... Toprakta yürür gibi suyun üstünde yürüyen İsa misali sana geldim, Dede Sultan. Ne düşman pusuları, ne yalçın dağlar ve ne de denizlerin kapkara suları, hakikat için engel değildir!..

Her ikisine de bildik gelen, alabildiğine yorgun, hırıltılı bir sesle söylenmişti bu sözler. Evet, bu bizim âşığın ta kendisi! diye düşündü Molla

Kerim. Aynı anda Abdüsselâm'ın da benzer düşünce içinde olduğunu öğrendi:

— Şeyhoğlu Satı yeniden şereflendirmiş galiba Karaburun'umuzu?! Hele bir gidip bakalım!

— Ama bizi çağırmadılar ki, Abdüsselâm kardeş!..

— Görürsün, şimdi çağırırlar.

Gerçekten de çok beklemeleri gerekmedi. Az sonra Dede Sultan'ın yanına buyurmaları istendi. Karşılıklı selamlaşmalardan sonra herkes yere serili kilimlerin üstüne oturdu. Dede Sultan'ın sağında Şeyhoğlu Satı oturuyordu. Kopuzu, her zamanki gibi yanındaydı. Onun hemen yanında tanımadıkları biri vardı; giyim kuşamına bakılacak olursa Rumdu. Dede Sultan'ın solunda ise, sırasıyla Abdüsselâm, Molla Kerim, Tektaş ve Gündüz oturuyorlardı.

Şeyhoğlu Satı yerinden doğruldu, iki yana selam verdi.

— Kardeşler! Sizlere öğretmenimizin sözünü getirdim.

Dede Sultan, onun ardından da bütün ötekiler, oturuşlarını değiştirip diz çöktüler, dua dinlermiş gibi ellerini dizlerinin üstüne koydular.

— Sizin Karaburun'da başlattığınız işleri anlattığımda Şeyh şöyle dedi: "Bizim amaçladığımız şeyleri dosta düşmana göstersinler. Biz ne yeni bir derviş topluluğuyuz, ne de gizli bir din örgütüyüz. Bizim amaçladığımız şey, hakikattir! Amacımıza ulaşmak için başvurulacak araçlara çok dikkat edilmeli: Düşman, çekemediğinden; dost, işin özünü anlayamadığından bize vaktinden önce bir engel çıkarmamalı. Bir şeyi hiç unutmayalım: Araçlar amaca uygun olmalıdır. Düşman bizi ayartmak için kulağımıza hep şunu fısıldayacaktır: "Hayırlı bir amaç uğruna her araca başvurulabilir!" Ne denli zor durumda kalırsak kalalım bu ayartmalara asla kanmamalıyız. Saygıdeğer amaçlara ancak saygıdeğer araçlarla ulaşılabilir."

Satı, eprimiş halı heybesine uzandı ve heybenin gözünden bir kâğıt dürümü çıkardı.

— Öğretmenimizin sözlerini, hiç kimsenin alamayacağı çok güvenli bir yere gizledim. –Parmağıyla alnına vurdu.– Şu kâğıt dürümünün üzerine ise nasıl titrediğimi bir ben bilirim. Şeyh, bu kâğıtları verirken aynen şöyle

dedi: “Hakkaniyete uygun davranmamız için akıl verilmiştir bize. Ancak henüz çoğu kişi için alışılmadık bir yoldur bu. Bu bakımdan, Dede Sultan ve Molla Kerim kardeşlerimize ilet ki, yeniyi eski aracılığıyla açıklamak diye bir yol vardır ve bu yol kendileri için daha az zorluğu olan, daha uygun bir yoldur.”

Âşık bu sözlerle birlikte kâğıt dürümünü Dede Sultan’a uzattı. Dede Sultan, kâğıdı öpüp alnına koydu, sonra Molla Kerim’e uzattı.

Satı, sözlerini sürdürdü:

— Gizler yazıcısı Mecnun kardeşimizin bana dediğine göre, Şeyhimiz bu kitabını İznik’te tamamlamış. Kitap Arap dilinde imiş ve adı da “Nur-ul Klüb”, yani “Kalplerin Işığı” imiş.

Demek, yüzlerce fersah öteden düşüncelerini okumuştu, Şeyh! Kerim sırtının karıncalandığını duydu.

Bu sırada, üzerinde mavi Rum gömleği, ayağında ham deriden postallar bulunan yabancı ayağa kalktı, iki yanına selam verdi ve:

— Kötü bir haberim var, dedi. Osmanlı üzerimize geliyor. Okçusu, zırhlısı, beş yüz sipahi ve iki bin yaya askeriyle, bizzat valinin kumandasında Osmanlı askeri geliyor üzerimize. Cumartesi günü şafakla birlikte saldıracaklar. Bize bu haberi ulaştıran Tanrıvermiş’in bugüne dek söyledikleri aynen çıkmıştır. Yine Tanrıvermiş’in dediğine göre, Osmanlının ilk konak yeri, Yekli köyü dolaylarıymış.

Haberi ileten kişinin adı herkeste aynı şaşkınlığı yaratmıştı. Bulgarca ve Sırpçadaki “Bogdan”la aynı anlamda bir addı “Tanrıvermiş”: “Tanrının bağışladığı” anlamında.

Şu anda aldıkları haber, gerçekten de kaderin kendilerine bir lütfu gibiydi: Osmanlı ordusunun saldırısına iki gün ve bir buçuk gece vardı ve onlar bu süre içinde sorunu çözümleyebilirlerdi. Tanrıvermiş adı altında gizlenen kişinin, eski Aydın Beyinin bir adamı olduğunu ise içlerinde bilen bir tek, Dede Sultan’dı.

Osmanlı valisinin saldırısını nicedir bekliyorlar ve hazırlık görüyorlardı. Ama yine de haberi duyunca, saldırıya pek de hazırlıklı olmadıkları ortaya çıktı. Duyduklarını kafalarında tartabilmek için zaman gerekti.

Uzunca bir süre sustular. Mumun alevi yüzlerinde oynayıp duruyordu. Düşünceli, hatta uğursuzca denebilecek, iç karartıcı bir anlam vardı yüzlerinde. Ama suskunluk uzadıkça, yüzlerindeki sert çizgiler yumuşadı, karamsarlığın yerini ferahlık aldı.

Rum'un getirdiği haber, onlar için bir kurtuluş olmuştu: Kuşkudan, kararsızlıktan ve korkudan kurtuluş.

Sonunda Dede Sultan:

— Kılıcı kınından ilk sıyıran biz olmadık, dedi. Artık önümüzdeki tek sorun, bize hakikati savunmak şerefini bahşeden konuğumuzu en iyi nasıl karşılayacağımıza karar vermektir!

Odada bir dalgalanma oldu, herkes bir ağızdan konuşmaya başladı. Söz cenge, çarpışmaya geldi mi, gururu kimsenin kendinden önde görünmesine izin vermeyen Tektaş, geçmiş günleri anımsayıp, bir zamanlar çetesinin ordu gibi muhafızı olan kervanlara nasıl saldırdığını anlattı: İlk iş olarak develeri ok yağmuruna tutuyorlardı. Yalnız burada önemli bir ayrıntı vardı: Oklarına muhakkak tutuşturulmuş üstüpüler takıyorlardı; böylece çılgına dönen develer dört bir yana saldırıyor, önlerine geleni deviriyor ve kervan muhafızlarında saf, düzen diye bir şey bırakmıyorlardı.

Savaş konusunda Tektaş'tan daha az heyecanlı olmayan Gündüz de, yüksek sesle düşünmeye başlamıştı: Demek düşman Yekli'de konaklayacak. Güzel. Orası ağaçlıklı bir yerdir. Yani bir güzel pusu kurabiliriz kendilerine. Ateş için odun toplamaya sekiz on kişi göndereceklerdir ormana. Hatta elli gulam bile gönderebilirler. O zaman topunu ormanda yakalayıp işlerini bitiririz. Oduna adam göndermezlerse, aydınlatma amacı olmayan küçük ateşler yakacaklar demektir, o zaman da üzerlerine ansızın saldırıp hem yüreklerine korku salarız, hem de dil tutarız. Ondan sonra, bulabilirlerse, arayıp bulsunlar bizi o dağlarda.

Dede Sultan, hem Tektaş'ın, hem de Gündüz'ün planını onayladı. Yalnız, Gündüz'e, pusuya giderken yanına birkaç oduncu yoldaş almasını önerdi. Bunlar ormanda Osmanlı askerlerine seslenip, canlarını kurtarmak için bizden yana geçmelerini söyleyeceklerdi.

— Hatırlarsın, Gündüz kardeş, gençliğimizde biz de gönüllü olarak kılıç sallamaya koşmuştuk. Ama unutma ki, herkes seninle benim gibi ahmak

değildir.

— Haklısın, Dede Sultan, dedi Gündüz. Ardından da düşünmeye başladı: İyi, güzel de, bu işi nasıl kotarmalı? Karar vermek kolay, uygulamaya gelince işler çatallaşıyor!

Abdüsselâm söz aldı bu sırada:

— Madem ki hemen köyün yakınına pusu kuracaksınız. Yekli köyü temsilcilerini planınızdan haberdar etseniz iyi olur: İnsan, hayvan, ufak tefek eşya, köyden çıkarabilecekleri her şeyi çıkarsınlar. Çünkü Süleyman Bey onlardan öç almak isteyecektir. Beylerin bu gibi durumlarda ne yaptıklarını, nasıl davrandıklarını artık hep biliyoruz. Köyün yakınlarına gizlenmeleri de yetmez hatta. Buraya, Karaburun'a gelsinler. Karaburunlular biraz sıkışırlar, ama onları evlerine alırlar umarım. Almazlarsa da önemli değil, çadırlar kurarız kendilerine.

— Onlar çadırda yaşamaya alışkın değildir, dedi Tektaş gülümseyerek. Yekli köyünde Rumlar oturur.

— Alışkın değillerse, sen kendilerini bir güzel alıştırırsın, Tektaş kardeş, dedi Dede Sultan. Canları tatlıysa eğer, kuracağımız çadırlara kuzu kuzu yerleşirler. Düşmanı defettikten sonra kendilerini evlerine şenlikle şerbetle uğurlarız.

O gece Karaburun'daki bu danışma toplantısı sabaha dek sürdü. Kapının önünde birtakım kadın erkek sesleri duyduklarında artık dağılmak üzereydiler. Kapıyı bekleyen Kostas'ın bütün karşı koymalarına rağmen, hakikat bacılarının başı Hatçe Hatun, Kostas'ı bir çocukmuş gibi kenara savurup hışımla içeri daldı. Dede Sultan'ı görür görmez:

— Neler oluyor burda, söyler misin? diye bağırdı. Aklı yıpranmış ihtiyarlarımıza nasihat edip de kadınların yerinin erkeklerin yanı olduğunu onların kafalarına sokan sen değil misin?! Ne oldu da, Anastas'ın getirdiği kötü haberden sonra, öğretmeninin sana öğrettiklerini unutuverdin?

Abdüsselâm:

— Yavaş ol, Hatçe Hatun, bağırma öyle! dedi. Ayıp değil mi böyle ortalıklara atılmak, bağırıp çağırmak? Askeri bir sorunu görüşüyoruz burada.

Bacılarbaşı Hatçe Hatun; upuzun boyu, iri bedeniyle odanın ortasında taş kesilmiş gibi dikiliyordu. Gözleri öfkeden iki kor gibiydi. Abdüsselâm'ın son sözleri üzerine başını ellerinin arasına aldı.

— Ah, ne aptal avratmışım ben meğer! Ne aptal avratmışım ki, senin sözünü dinledim, Dede Sultan! Aslan yiğidimi, bahadır Doğan Alp'imi dağ başlarında bıraktım da yanınıza geldim! O olsa beni böyle ayıplı bir durumda bırakmazdı! O olsa beni savaştan geri tutmazdı! Anca beraber, kanca beraber, yürü Hatçem, namusumuzu, onurumuzu savunmaya derdi!

Molla Kerim, yatıştırıcı bir sesle:

— Sakin ol, Hatçe Ana! dedi. Sen şimdi, benim başımda bela yok, ben de bela isterim mi diyorsun? Ne istediğini yolunca söylesene!

Bacılarbaşı, Kerim'i küçük gören bakışlarla süzerek:

— Benim başımda bela var, molla, dedi, hem de ne bela! Sözde sen bizim yasalarımızı düzenleyen adamsın, ama daha kendi kafanın içini düzene koyamamışsın! Bizden, bacılarınızdan ne istiyorsunuz siz? Beylerin zamanında olduğu gibi, ocak başında aş pişirerek ya da beşik sallayarak sizlerin bizim yazgımızı belirlemenizi beklememizi mi? Yoksa, içi boş kelleleriniz artık omuzlarınızın üzerinde durmaz olduğu zaman, sizin yüzünüzden beylerin zulmüne, aşağılamalara, tutsaklıklara yeniden katlanmamızı mı? Hayır! Geçti artık bunlar! Biz bu kılıçları boşuna kuşanmadık, haberiniz olsun!

Sonunda Dede Sultan araya girdi:

— Yerden göğe hakkın var, Hatçe Hatun! Bundan böyle beyler, ağalar kızlarımıza, kadınlarımıza ne zulmedebilir, ne de onlarla gönül eğlendirebilir! Biz bu kılıçları boşa kuşanmadık diyorsun. Elbette savaşımızda kılıç kuşanmış bacılarımıza da iş düşecek. Aslında ben de bu konuyu seninle bir konuşmak istiyordum. Ama gözünü seveyim beni rezil etme. Gün boyu öbür bacılarımızla birlikte dağlarda, mağaralarda canınız çıkasıya çalıştığınızı bildiğim için gecenin bir vakti toplantıya çağırmaya kıyamadım seni. Ama madem ki kendin kalkıp geldin ve şu anda burdasın, otur ve sen yokken neler konuşup kararlaştırdığımızı dinle. Hatçe Hatuna hemen yanı başında yer gösterdi, sonra da hiçbir şey olmamış gibi sözlerini sürdürdü: Kötü haber konusuna gelince, bizim Aşık Satı'nın pek zarif dil

sürçmesi bu. Bu haberi bizim iki müridimiz, İsa misali toprakta yürür gibi suyun üstünde yürüyerek getirmiş. Düşmanın, Anastas'tan vaktinden önce haberdar olmaması için biz de bu dil sürçmesini sürdüreceğiz.

Bir anda bütün öfkesi geçen hakikat bacılarının başı, büyük bir ciddiyetle kendine gösterilen yere doğru ilerledi, kılıcını karnının üzerine aldı ve bağdaş kurarak Gündüz'ün yanına oturdu. Savaş kurallarında hakikat erleriyle yıllardır yanyana oturmaya alışkın bir hali vardı.

II

— Uslu dur oğlum! Kız mısın sen gıdıklanmaktan korkacak!

Al donlu, geniş sağrılı kısrağın sırtına bir kova suyu boca eden, yarı beline kadar çıplak, on iki yaşlarındaki çocuk, atı kaşağılamak istiyordu; ama kısrak daha kaşağının sırtına yaklaştığını duyar duymaz, sinek kovalar gibi kuyruğunu sallamaya, eşinmeye, ince ince kişnemeye başlıyor, nallarını küt küt avlu taşlarına vuruyordu.

Oğlan, olanca çabasıyla yetişkinlere özeniyor, onlar gibi görünmeye çalışıyordu. Hareketleri ağırbaşlı, telaşsız, ciddiydi. Hayvana seslenirken de sesini kalınlaştırmaya çalışıyordu.

Ak taşlarla çevrili avlu, güneşin ilk ışıklarıyla yeni yeni aydınlanmaya başlamıştı.

Az sonra, avludaki kocaman dut ağacının ardındaki duvarın üzerinde önce, güneşin pırıltılarını yansıtan buğday rengi gür saçlar; ardından, şeytanca pırıldayan bir çift boncuk gözün yer aldığı çilli bir yüz; en sonra da, ev dokuması kumaştan bol bir gömleğin altında yitip gitmiş sıska omuzlar göründü. Komşu avludan duvara tırmanan çocuğun elinde, iştahla kemirdiği bir ekmek kenarı vardı.

Duvarın üzerinden, aşağılarda, çok uzaklarda, buruşuk bir mavi gömleği andıran, üstü kırış kırış deniz ve körfezin karşı kıyısında, sabah sisleri içinde belli belirsiz seçilen Foça kalesi görünüyordu. Ama duvarın üzerindeki oğlanın manzarayla ilgilendiği yoktu.

— Yolculuk ne yana Doğan? Uzaklara mı?

Cevap yok. Sorusunu karşılıksız bırakan bir başkası olsa, duvarın üzerindeki oğlan hemen bir çakıl taşı fırlatırdı bu saygısıza. Ama Doğan'a yapılmazdı bu. Herkesin sevgisini, saygısını kazanmış biriydi o. Kolay mı: Babası tam iki yıldır Cuma dağlarında bey müfrezeleriyle çarpışıyor, anasıysa hakikat bacılarının başkanlığını yapıyordu. Ana babası şurda dursun, Doğan'ın kendisi de yaman oğlandı. Kendini savunmasını iyi bilirdi.

Kısrağın sağrısını güzelce kurulayan oğlan, sundurmaya gidip koşum takımını getirdi: Basit bir köylü eyeri ve dizginden ibaretti koşum takımı.

— Bu akşam denize açılıyorum ben, diye övündü komşu oğlan. Babam, balıkçı arteline girmeme izin verdi. Eğer istersen, senin de gelebileceğini söyledi.

— Vaktim yok, Stavro, dedi Doğan.

Stavro şaşkınlıktan ekmeğini bile çiğnemez oldu. Sulardan ağların çekilişini izlemeleri için kendilerini tekneye aldıklarında Doğan'ın ağzı hiç de böyle değildi: N'olur babana söyle, gece seferlerinden birine bizi alsınlar! Şimdiyse, en ufak bir ilgi göstermiyor... Neymiş: Vakti yokmuş!

— Boş versene sen, dedi Stavro. Besbelli Hatçe Hatun izin vermiyor.

— Annem evde değil. Uzunca bir süre de evde olmayacak.

— Peki sen nereye gidiyorsun?

— Ben Sarıgöz'ü götüreceğim.

— Yılkıdan daha yeni aldınız Sarıgöz'ü, yine yılkıya mı salacaksınız?

— Yılkıya değil, Gündüz Alp'e götürüyorum.

— İyi ama Sarıgöz savaş atı değil ki, ne yapsın Gündüz Alp onu?

— Bir şey yapacak ki, istetmiş, diye kestirip attı Doğan. Stavro'nun kısrağı için söylediklerine içerlemişti. Savaş atı değilmiş Sarıgöz! Her gün üzümle, ceviz içiyle beslediği bu güzel, sağlıklı at, bir savaş atından daha çevik daha güçlüydü. Yalnız, biraz eğitilmesi gerekiyordu, o kadar.

Kolanın sıkılığını kontrol ettikten sonra dizginleri ordaki bir direğe tutturulmuş olan halkaya bağladı; eve girdi. Herhalde üstünü değişecek? diye düşündü Stavro ve o da duvarın gerisinde kayboldu.

Doğan, ayağında çizmeler, üzerinde siyaha çalan bir kaftanla evden çıktığında, Stavro'yu sırtında torbası, omzunda kırbasıyla Sarıgöz'ün yanında buldu.

— Ben de geleyim mi seninle? İki kişi olursak yolculuk daha keyifli olur.

— Gideceğim yer uzak. Yarı yolda zırlamaya başlarsın.

Stavro alınmıştı.

— Kimin zırlayacağı belli olmaz. Hem sen balığa çıkmak istediğinde ben seni geri çevirmemiştim.

Doğan kapıyı açtı, kısrağı dışarı çıkardı. Baktı, Stavro da ardından geliyor: Alabildiğine üzgün, ağlamaklı. Nasıl da sıska! diye düşündü Doğan. Alsam mı acaba onu da? Sarıgöz için bir yük sayılmaz.

Kapıyı kapadı, ata atladı.

— Kırbanda su mu var?

Stavro evet gibisinden başını salladı.

— Peki ya torbanda?

— Bazlamayla bir teker peynir.

Doğan ona elini uzattı.

— Atla öyleyse!

Stavro'yu kolayca havalandırıp yanına çekti. Topuklarıyla kısrağa dokunmasıyla dörtnala kaldırması bir oldu.

Daracık, taşlı bir keçiyolunu izleyerek dik yamaçları, dağ boğazlarını geride bıraktılar. Yukarılara tırmandıkça, bodur çalıların yeşillendirdiği dağlar çıplaklaştı, yeşilin yerini yalçın kayalar aldı.

Üç kez nöbetçiler tarafından durduruldular, ama Gündüz Alp'in adını vermeleri, salıverilmeleri için yetti. Zaten bacılar başının oğlunu buralarda kişisel olarak da tanımayan yok gibiydi.

Sonunda, aşağıya, denize doğru indikçe genişleyen bir dağ boğazı gördüler; kayalık bir yol boyunca buraya doğru ilerlemeye başladılar. Boğazın sağ yamacında evler vardı.

Sol yamacı ise, boğazın inişine doğru, tepe büyüklüğünde bir kaya kütlesi kapatmış gibiydi. Üç insan boyundaki kara kaya kütlesi enlemesine olarak buraya özellikle yerleştirilmişti sanki. Yaklaştıkça bu kaya kütlesinin tıpkı bir kale duvarı gibi tahkim edilmiş olduğunu gördüler. Kayanın balkonu andıran ortadaki çıkıntısıyla en üstteki çıkıntısı boyunca geniş tahtalar uzatılmış ve bu tahtalar merdivenlerle birbirine bağlanmıştı; kayanın üzerindeki deliklerse atış menfezine dönüştürülmüştü. Kaya kütlesiyle dağın yamacı arasındaki boşluk taşlarla kapatılmış, yalnız yol için küçük bir aralık bırakılmıştı. Bu aralık da, bıçkıcı iskelesine benzer biçimde çatılmış tahtalarla örtülmüştü. Kaya kütlesinin yüz adım kadar gerisinde ise, iri taş ve kaya parçalarıyla ikinci bir set oluşturulmuştu. Bu set üzerinde iki geçiş yeri bırakılmıştı. Ancak bunlar tek bir atlının, atını hafif yan çevirerek geçebileceği kadar dar tutulmuştu.

— Ne o gençler, yolculuk uzağa mı? –Kafası tıraşlı bir savaşçı çıkmıştı önlerine.– Üzerinde adil bir düzen kurulu topraklar burada bitiyor. Şimdilik burdan öteye yol yok.

Gündüz Alp'in yanına bırakmadılar kendilerini, "Yerinde yok" dediler; kısrağı da ikinci kaya duvarının hemen ordaki keçiboynuzu ağaçlarının gölgesine bırakmalarını söylediler. Boyunlarına yem torbaları asılmış, eyerli durumda pek çok at bağlıydı burda.

Yakın köylerden gelmiş köylülerle, üzerlerinde dikişsiz ak gömlekleriyle savaşçılar, başlarında iki taş ustası manivela sırıklarının da yardımıyla kocaman kaya parçalarını kalaslar üzerinde sürüyorlar, duvarın son eksiklerini tamamlıyorlardı. Tahta kızakların gacırtısı arasından ustaların bağırarak verdikleri buyruklar duyuluyordu. Ortalık taze gübre, yanık odun ve zeytinyağı kokuyordu. Üzerinden dumanlar yükselen kalaslara sık sık zeytinyağı döküyorlardı. Tahta kızaklara koşulmuş at kadar iri, güçlü iki katır, az ötedeki taş ocağından kaya parçaları çekiyorlardı. Katırları, belinde

bir sadaka çanağı bağlı, elinde ise sığır sinirinden bir kamçı bulunan, çelimsiz bir adam sürüyordu.

— Deh! Kımıldayın biraz! Yoksa Kaya sizi geçecek!

Kırbacıyla yan tarafı gösterdi. Çocuklar onun kırbacıyla gösterdiği yana bakınca, tunçtan dökülmüşü andıran çam yarması gibi bir delikanlı gördüler. Omzundan aşırdığı kalın kolanlarla, kalas üzerinde kaya çekiyordu. Usturaya vurulmuş, top gibi yuvarlak kafası güneşte ışıl ışıl parlıyor, kolanlara asıldıkça omuzlarında da nerdeyse kafası büyüklüğünde kaslar kabarıyordu. Duvarın üstünden iki kişi halatlarla, aşağıdan da iki kişi manivela sırıklarıyla kendisine yardım ediyorlardı, ama yine de tek bir kişinin, adam boyu yüksekliğe böyle muazzam bir kayayı çıkartabilmesi inanılacak gibi değildi.

Stavro’yla Doğan, gözleri hayretten büyümüş, bahadırı izliyorlardı.

Bu arada katırcı öfkeyle hayvanlarına bağırmaya devam ediyordu:

— Kımıldasanıza mendebur hayvanlar, kımıldasanıza biraz! Deh! Kol gücünden zengin olan, akıldan fıkara olur denilmişse de, bu sizin için denilmemiş!

Kaya, atılan lafı duymamış gibiydi. Bir şey söylemeden katırların yanına geldi, koşumlarını çözdü, çektikleri iri taşa kendi kolanını bağladı, sonra ani bir hareketle kalçasını şöyle hafifçe oynatıp kazaraymış gibi katırcıya dokunuverdi. Kalasın üzerinden uçan zavallı katırcı ta ötedeki çalıların arasında buldu kendini.

— Ohha! Ayı oğlu ayı! Yavaş olsana biraz! Kaya, karşılık vermedi. Kolanına asıldığı gibi kocaman kayayı kalas üzerinde çekmeye başladı.

Katırcı düştüğü yerden doğruldu, poturundaki tozları silkeledi; Kaya’nın ardından bakarken bir yandan da yapmacık bir hayretle:

— Hey Yarabbim! dedi. Bir adama üç eşşeğin gücünü verip, tek bir eşşeğinki kadar aklı niye çok gördün, bilmem ki!

Taş ustalarından biri:

— Hey, Savaşkan Teke, dedi, bırak onun bunun aklını gücünü de, sen kendi gücünü göster bize! Sabahtan beri gülünç laf üretiyorsun, iş değil!

— Vah, vah, vah! Usta olmasına olmuşsun ama bilmiyorsun ki, benim o gülünç laflarım olmadı mı, bu Kaya denen çam yarması, Nasreddin Hoca'nın eşeği gibi ayakta uyur kalır!

Çocukların şaşkınlıkla büyümüş gözlerle kendisini izlemekte olduklarının nicedir farkında olan bahadır, bir parmak işaretiyle ikisini de yanına çağırdı.

Çocuklar sevinçle atıldılar. Kaya, tek koluyla ikisini birden kaldırıp omzuna koydu, sonra olanca gücüyle kolanlara asıldı. Çocuklar Kaya'nın sırt, omuz kaslarının bir anda demir gibi sertleştiğini duydular; tahta kızaklar üzerindeki muazzam kaya parçası ağır ağır yükselmeye başladı.

Taşı yerine yerleştirince Kaya çocukları omzundan indirdi, pençeyi andıran ağır, kocaman eliyle yanaklarını okşadı:

— Aslanlar! dedi. Siz olmasanız, tek başıma dünyada kaldıramazdım o taşı!

O sırada birinin bağırdığını duydular:

— Kardeşler! Bakın hele! Gündüz Alp'le yoldaşları değil mi şu dörtnala gelenler?

Boğazın öbür yanında; keçiboynuzu ağaçlarının gölgeleri arasından kalabalık bir atlı grubu belirdi.

Gündüz, atını tam kalasların önünde durdurdu:

— Köy boşaltıldı mı?

Ak bıyıklı, çarpık bacaklı bir Rum:

— Dün akşamdan boşaltıldı, dedi. Sonra, elinde manivela çubuğu bulunan bir delikanlıyı göstererek:

— Bir tek şunun kaynanası huysuzluk etti, diye ekledi. Yok, Osmanlı da insan değil miymiş?.. Yok, ihtiyar bir kadına da el kaldıracak değillermiş ya?.. Kocakarı ayak direyince, kızı, yani şu bizim delikanlımızın karısı da onun yanında kaldı tabi.

Gündüz, dişlerini sıktı. Kulaklarında, Abdüsselâm'ın son toplantıdaki sözlerinin bir kez daha uğuldadığını duydu: "Bu, düşmanın zulmüne, yağmasına terk ettiğimiz ikinci köy. Ve bu köylerin her ikisi de Rum köyü. Sanki, ele geçirmek için düşman ayartmış kendilerini! Sanki Osmanlının iğvasına uymuşlar!" Dede Sultan'sa Abdüsselâm'a şu yanıtı vermişti: "Önemli olan canlarının kurtulması. Düşmanı bir tepeleyelim, köyleri elbirliğiyle eskisinden daha güzel yaparız. Kuşkulananlara, evinden ayrılmakta ikirciklenenlere bunu böylece söyle!"

Gündüz, atını farkında olmadan topuklamış olacak ki, at şöyle bir yekindi. Gündüz, olduğu yerde geri çevirdi atın başını. Omzunda manivela sopasıyla kalasın üzerinde dikilip duran Rum delikanlıya yaklaştı.

— Bu düşman, amanı bilmez! Karını kurtarmak için çok az zamanın var. –Dönüp iki yanındaki atlıları gözleriyle taradı.– Ömer! Sen de git onunla! Dönerken yukardaki keçiyolundan gelin. Sapan silahına.

Atlılar arasından, uzun boylu, yağız atlı bir Türkmen öne çıktı.

— Baş üstüne, Gündüz kardeş!

Gündüz birden Doğan'ı gördü.

— Hey, sen, Hatçe Hatun'un oğlu! Senin ne işin var burda?

Gündüz'ün güm güm öten sesinden Doğan ne şaşırdı, ne ürktü. Büyüklerin sesi ve tavrıyla:

— Şu benim kısrağı getirmiştim de... dedi. Kimin atı varsa bana getirsin demiştin ya, Gündüz Alp, unuttun mu?

— Hiç unutur muyum? Ama atı getireceğin yer burası değildi!

Anlıyordu, Gündüz: Çocuklar, hep olduğu gibi, ateşin üstüne üstüne gidiyorlardı. Kelebekler gibi tıpkı. İyi ama, oğullarına bir şey olacak olursa, Cuma dağlarında düşmanla çarpışan eski dostu Doğan'a ne der, bacılar başının yüzüne nasıl bakardı?

Doğan'ın yanında Stavro'yu da görünce canı iyice sıkıldı. Öfkeli öfkeli:

— Bu da kim?, dedi.

Stavro şaşırdı, utandı, yüzü kıpkırmızı oldu. Dut yemiş bülbül gibi susuyor, tek kelime söylemiyordu.

— Arkadaşım Stavro, dedi Doğan. Babası balıkçı artelindendir.

Bu sırada atlılardan birinin bağırdığı duyuldu:

— Gündüz Alp! Gündüz Alp!

Herkes dönüp baktı. Bir kaleye dönüştürülen Kayatepe’nin en üst çıkıntısından, bir mızrağa bağlanmış beyaz bir atkuyruğu yükselip indi. Gözcüler, Osmanlı valisinin öncü birliklerini görmüşlerdi.

Aynı anda Gündüz’ün buyruğu duyuldu:

— Atlara! Atı olmayanları terkinize alın! Doğruca dağa gidiyoruz. Geri kalanlar yerlerine! Bahadıra döndü: Nasıl olsa seni hiçbir at fazla uzağa götüremez, Kaya! Geç olmadan sen de üst keçiyolundan sapan başına git. Başıyla çocukları gösterdi:

— Bunları da yanında götür. Kaya, hayvanlarının ardında kaldığı için pek görünmeyen katır sürücüsünü göstererek:

— İznin olursa şunu da alayım, dedi.

Savaşkan Keçi, ince sesiyle:

— Doğru söylüyor, Gündüz Alp kardeş, dedi. Yanında ben olmadım mı Kaya’cık telef olur gider bu dağlarda!

Gündüz, gülmedi şakaya. Ne haliniz varsa görün, gibisinden bir el salladı. Yalnız:

— Çocuklara bir şey olursa karşılığını kellenle ödersin! dedi.

Katırcının, onlardan asla ayrılmam, dediği iki katırı sayılmazsa, dördü birlikte, daracık keçi yolundan, sapan silahının yerleştirildiği düzlüğe doğru soluk soluğa tırmanmaya başladılar. Cevizlidere’nin öbür yanındaki, kaleye dönüştürülmüş sarp kayayla, sağda, köyün hemen altındaki taş setler bulundukları bu yükseklikten tabak gibi görünüyordu. Büyük kayanın orda çarpışma başlamıştı bile. Ancak fazla uzun süren bir çatışma olmadı bu: Osmanlının okçulardan oluşan öncü birliği, yola enlemesine yerleştirilmiş

mızrak ve tırpanlar ve kocaman kayalardan oluşan bir setle karşılaşınca ister istemez durmuştu. Ardından, sarp kayanın doğal mazgal deliklerinden üzerlerine ok yağmaya başlayınca, onlar da rastgele bir iki ok atmışlar, sonra yüzgeri edip asıl birliklerine doğru uzaklaşmışlardı.

Mancınığın yanında duran sarışın bir Rum, haç çıkararak:

— Ey Hazreti İsa, şükürler olsun sana! dedi.

Üzerinde cüppesi, papaz başlığı olmamasına ve sakallarını da kesmiş olmasına karşın, Stavro, kendilerine, Karaburun'a sık sık konukluğa gelen Sakızlı keşişi hemen tanıdı. Gerçekten de, Turlotos manastırı keşişlerinden, Abdüsselâm'ın kadim dostu Dmitri'den başkası değildi bu. Bütün askerler içinde sapan silahını kurmayı, ayarlayıp atışa hazır hale getirmeyi bilen tek kişiydi. Bu bakımdan da Dede Sultan, ta Sakız'dan bin bir zorlukla getirilen bu müthiş silahın atış ve koruma takımının komutanı yapmıştı Dmitri'yi.

Sapanın bulunduğu tepeye tırmanışı henüz biten Savaşkan Teke, şöyle rahat bir soluk bile almadan:

— Şükretmek için hiç acele etme babalık! diye tısladı. İnsan bir lokmayı yutmadan evvel ağzında güzelce çiğnemelidir. Burda ise... Sanki lokma daha çiğnenmeden ağızdan düşüverdi.

Dmitri, bunları söyleyen mavi gömlekli, sıska adamı; yanındaki mavimsi-boz bir çift katırı ve ardı sıra gelen iki çocukla bahadırı tepeden tırnağa süzdükten sonra, nöbetçiye:

— Bunlar da kim? dedi. Ne işleri var burda?

Küçük kafileye sapan silahına kadar eşlik eden nöbetçi:

— Kendilerini Gündüz Alp'in gönderdiğini söylüyorlar, dedi.

Stavro, sevinçle atılarak:

— İşin aslı da bu! dedi. Ama korkma, Dmitri Baba, ayağına dolanmayız senin!

Dmitri, Karaburunlu balıkçıların reisinin oğlunu tanımakta güçlük çekmedi. Ama yüzünde en ufak bir değişiklik yoktu. Kafasının içinde birtakım hesaplar yapıyordu, besbelli.

Bu arada çocuklar gözlerini mancınıktan alamıyorlardı. Gerçekten de devasa boyutlarıyla, gözalıcı bir silahtı bu. Sağlam bir ahşap çatı üzerinde karşılıklı duran iki meşe kirişin arasına kalınca örülmüş bir ip demeti gerilmişti. İpleri geren bir kol ve ortada da demir bir kepçe vardı. Kolu tutan çakıldak bırakılınca, demir kepçenin içine konan iki insan kafası büyüklüğündeki taşlar çok uzağa fırlatılabiliyordu.

Kaya'ya bir gözatan Dmitri:

— Pehlivan, dedi, germe kolunu çevirmek için senden iyisini bulamazdım. Sen kolu çevireceksin. Seninse –Teke'ye döndü–, eşeklerin var, ocaktan taş çekeceksin.

Sonra, hâlâ hayranlık dolu bakışlarla sapanı incelemekte olan çocuklara döndü.

— Sizler, gözcü olacaksınız! –Parmağını Stavro'ya uzattı:– Sen, şurdaki çamı görüyor musun, ona çıkacak ve dalın üzerine yerleştirdiğimiz tahtaya boylu boyunca uzanıp, boğazda, taş setlerde, sarp kayanın orda neler olup bittiğini gözleyeceksin. Mızrak ucuna bağlanmış bir at kuyruğu sallanıyor mu o yandan ve atkuyruğunun renginin beyaz mı, kızıl mı olduğuna özellikle dikkat edeceksin. Sana gelince, –Doğan'a dönmüştü bu kez,– şu karşı kayaya tırmanacak ve Cevizlidere'yi, karşı tepeyi gözleyeceksin. O yandan da atkuyruğu sallayarak bir işaret verebilirler. Nasıl, dediklerimi ezberlediniz mi?

— Hem de bir dua gibi, Dmitri Baba!

— Madem öyle, yallah!

Stavro çama tırmanıp, dev gibi ağacın en tepesine yerleştirilmiş tahtanın üzerine henüz uzanmıştı ki, sarp kayanın tepesinden kızıl bir atkuyruğu sallandığını gördü. Stavro'nın gördüğü bir başka şey de, savaş düzenindeki Osmanlı ordusuydu. Stavro ömründe bu kadar çok askeri bir arada görmemişti. Bir mızrak ormanı. Kalkanlarla korunmuş süvariler. Yaya okçular. Akşam alacasında pahalı koşumları ışıl ışıl yanan seçme atlar üzerindeki süvariler. Kılıçlar; ve hepsinin ortasında, bayrağı ve atkuyruğu flamasıyla vali. Osmanlının valisi. En arkada yine mızraklar, atlar, develer. Stavro'ya binlerce ayaktan yükselen patırtı ve nal sesleriyle dağ taş

titriyormuş gibi geldi. Bir avuç hakikat savaşçısı ne yapabilirdi bu devasa orduya karşı?

— Geliyorlar! diye bağırdı Stavro.

Ve verilen yanıtı duyamadı. Sultan ordusunu hücuma çağıran savaş davullarının gümbürtüsü tutmuştu yeri göğü.

Stavro, hakikat savaşçılarının boğazlanışını görmemek için gözlerini yummak istedi. Ama tuttu kendini: Buraya onu gözlerini kapaması için değil, tam tersine gözünü dört açıp bakması için yollamışlardı.

Sarp kayadaki savaşçılar, önce, düşmanın yüz adım kadar yaklaşmasına izin verdiler. Düşman atış menzillerine girince de, yağmur gibi taş ve ok yağdırmaya başladılar.

Amaçları, atışlarıyla düşmanı vurmaktan çok, ona göz açtırmamaktı. Sonra hızla aşağı inip, ikinci taş setin geçiş yerlerine mevzilendiler. Atlı okçuların koruması altında bulunanlar da o yana seğirttiler.

Sarp kayanın orası sessizdi şimdi. Osmanlı askerleri bir tuzaktan korkarak ilerlemekte acele etmediler. Sağa sola bir iki ok attılar, sonra ağır ağır ilerlemeye başladılar.

Sarp kayanın ve onun ardındaki taş seddin korunmadığından iyice emin olunca, geçiş yerlerini kapatan tahta iskeleleri sürüyüp çektiler ve önce atlılarını, onların ardından da yaya gulamları ileri sürdüler.

Bu arada, burayı tutan Gündüz’ün birliğine, ilk savunma hattını terk eden taş fırlatıcılarla okçulardan başka yüz de Türkmen katılmıştı. Daracık tutulan geçiş yerlerinden teker teker, üstelik de atlarını yan çevirerek geçmek zorunda kalan Osmanlı süvarilerini avlamaları hiç zor olmadı. Ama yine de düşman bitmez tükenmez bir biçimde geçiş yerine sokulmaya devam ediyordu: Müthiş öfkeliydi Osmanlı; üstelik de arkadakiler bastırıp duruyordu.

Yaya gulamlar, birbirlerinin omuzları üstünde yükselerek duvarı aşmayı denedilerse de okçular, taşçılar ve Türkmenler için kolay birer av olmaktan öteye geçemedi bu çabaları.

Yaralıların çığlıkları, küfürler, taşların altında ezilenlerden yükselen haykırışlar, at kişnemeleri, nal sesleri, kılıç-kalkan şakırtıları savaş davullarının gümbürtüsüne karışmış, müthiş bir uğultu halini almıştı. Hemen bütün Osmanlı ordusu, kurnazca düşünülmüş iki tahkimat arasında sıkışıp kalmıştı. Sapanın fırlattığı ilk kaya parçası da işte tam buraya düştü ve beş altı gulamı birden eziverdi.

Stavro, dönüp sapana baktı. Kaya, olanca gücüyle gergi kolunu çeviriyordu. Kendisine yardımcı olan birkaç kişi vardı. Ancak bunlar öyle cılız, sıska şeylerdi ki, bütün iş Kaya'nın üzerindeydi. İlk taş fırlatılıp da kepçe boşalınca, iki Karaburunlu yeni bir taş yerleştirdiler kepçeye. Dmitri kolunu indirerek atış işareti verdi. Gergi halatları ıslıksı bir sesle boşaldı ve kocaman kaya parçası havada bir yay çizerek yine düşman askerlerinin tam ortasına düştü.

Stavro sonunda anlamıştı hakikat erlerinin planını. Ama galiba Osmanlı da anlamıştı bunu. Yaya birliklerinin komutanı, gulam çavuşunu yanına çağırıp sapan silahının durduğu tepeyi gösterdi eliyle. Çavuş, adamlarını topladı, koşturmaya başladı. Çok geçmeden duvarı çevresinden dolaşarak aşan gulamlar tepenin dibine sindiler.

Stavro hemen ağaçtan indi. Heyecandan eli ayağı titriyordu. Hatta, az kalsın ağaçtan tepe taklak yuvarlanacaktı. Doğruca sapana koştu. Sapan başında canlı bir faaliyet vardı. Dmitri Baba bağırıyordu:

— Haydi kardeşler, hep beraber!

Sapan kundağının bağlı olduğu kirişlerden birine sekiz kişi, öbürüne, ıkınmaktan kıpkırmızı kesilmiş Kaya tek başına asılmışlar, sapanın burnunu yukarı kaldırmaya çalışıyorlardı. Bu arada Savaşkan Teke'nin durmamacasına kamçıladığı katırlar da sapanı sola, Cevizlidere'ye doğru çeviriyorlardı. Düşmanın yeni mevzileneceği, hatta belki de çoktan mevzilendiği yerdi burası.

— Ha gayret kardeşler! Ha gayret aslanlar! Beraaber!

Sesini duyurabilmek için Stavro var gücüyle bağırdı:

— Dmitri Dayı! Durumu anladılar! Buraya geliyorlar!

— Kaç kişiler? dedi Dmitri de bağırarak.

— On beş-yirmi kadar varlar. Ok, yay ve kılıçla silahlılar.

— Korkma! Bırakmayız kendilerini.

Bu sırada, Cevizlidere'yi gözlemekte olan Doğan'ın sesi duyuldu:

— Dmitri Baba! Dmitri Baba! Osmanlılar!

Eliyle aşağıyı gösteriyordu Doğan.

— Haydi aslanlarım, göreyim sizi! Kardeşlerimizi zor durumda komayalım!

Kaya, davudî sesiyle:

— Hakikat bizimle! diye bağırdı.

Ardından, öbürleri yinelediler:

— Hakikat bizimle!

Stavro, kendisine verilecek buyruğu bekleyerek öylece dikilip duruyordu. Ama Dmitri sapanla meşguldü: Sapan kundağının, yüzeyi pek de düzgün olmayan kayının üzerine sıkıca oturup oturmadığını gözden geçiriyordu. Bunun üzerine Stavro, hemen ordaki bir çalının altına gizlediği kırbasıyla torbasını kaptığı gibi, karşıya, Doğan'ın bulunduğu kayaya doğru atıldı.

Ellerinden kaçmayı başaran Türkmenleri izleyen Osmanlı atlılarının ilerledikleri taşlı yol, sarp kayanın çevresini dolaştıktan sonra, sola, boğaza doğru kıvrılıyordu. Sağda, boğazın karşı yanını tutan tepe ise sanki ortadan ikiye yarılmıştı. Kurumuş bir dere yatağı geçiyordu burdan. Sık çalılar ve kızılımtırak sapkın kayalarla kaplıydı dere yatağı. Vaktiyle burdan akan suya Kızıldere denmesi de herhalde yatağını kaplayan bu kızıl kayalardan dolayıydı.

Stavro, tam karşıda, Cevizlidere'yi Kızıldere'den ayıran ormanlık burunda bir hareket gördü.

Atlı bir müfreze, burundan inip boğaz boyunca bu yana doğru ilerlemeye başlamıştı. İlerleyişleri hızlıydı, ama sanki yine de hareketlerinde, ilerde kendilerini savaş değil de şölen bekliyormuşçasına bir telaşsızlık vardı. Tümü de seçkin, cins atlara binmiş kalabalığın en ortasında, safkan bir Arap

atının üzerinde, başında kocaman bir sarık, üzerinde işlemeli mavi kaftan bulunan biri vardı. Bu önemli kişinin az gerisinde gençten bir subay, sol yanında ise, yeşil-beyaz bayrak ve kızıl atkuyruğu taşıyan sancaktar vardı.

Doğan, Stavro’nun kulağına eğilip:

— Koş!, dedi. Dmitri Baba’ya valinin boğazda olduğunu söyle! Çabuk ol!

Ama Stavro, Doğan’ın verdiği görevi yerine getiremedi. Gökgürültüsünü andırır, gitgide yaklaşan ve yaklaştıkça büyüyen bir gümbürtü koptu. Atlılar telaşla bir o yana bir bu yana atıldılar. Atlar kulaklarını kısıp, korkudan oldukları yere çöktüler. Valinin muhafız birliğinin üzerine karşı tepeden çığ gibi taş yağması ve askerlerin atlarıyla birlikte taşlar altında ezilmesi için bu bir anlık duraksama yetmişti. Yol üstüne düşen bir kayadan sakınmaya çalışan cins Arap kısrağı da, bacaklarına gelen ikinci kayadan kurtulmayı başaramadı ve devrilip kaldı. At, yana doğru devrilirken binicisini de altına almıştı. Stavro, adamın kocaman sarığının ta ötelere yuvarlanıp gittiğini gördü.

Cevizlidere’nin en dar yerinde bir anda bir taş duvar yükselmesine neden olan taş yağmuru, aynı zamanda sultan atlılarını yaya gulamlardan ayırıvermişti. Bu arada Tektaş komutasındaki Türkmen akıncıları, savaş alanından ayrılan Gündüz komutasındaki yoldaşlarını da arkalarına alarak, altlarında dinlenmiş atlar, valinin uzun süredir önlerindeki Türkmenleri kovalamaktan bitkin düşmüş, ürkekleşmiş atlıları üstüne hücuma kalktılar. Osmanlı askerleri ustaca çarpışıyorlardı; ama şimdi bir de karşılarına savaşçı-köylüler çıkmıştı. Yolları üstündeki her taşın, her çalının gerisinden, ellerinde yabalar, oraklar, tırpanlarla fırlıyor, üzerlerine atılıp atlarından düşürüyor, vuruyor, kesiyor, öldürüyorlardı.

Kızıl atkuyruğu sallanarak verilen işaret üzerine, akşam sislerine bürünmüş Kızıldere’nin fundalıkları arasına gizlenen yaya savaşçılar, yerlerinden fırlayıp Osmanlı yaya askerlerinin üstüne saldırdılar. Eli önde Dede Sultan, yalın kılınçtı. Kostas’la iki arkadaşı, Dede Sultan’ı geriden ve yanlarından koruyorlardı. Osmanlı saflarına yıldırım hızıyla daldılar.

Osmanlı safları bozulmuştu. Yaya birliklerinin komutanı, gulam çavuşuyla birlikte, mızraklı askerlerini kayalığa doğru çekip bir savunma hattı oluşturma girişiminde bulundu. Ancak genç kumandan da, gulam

çavuşu da göğüslerine saplanan birer okla oldukları yere yıkılıp kaldılar. Dereyi boğazdan ayıran ağaçlıklı buruna Dede Sultan, görevleri yalnızca Osmanlı kumandanlarını oklamak olan iki kundaklı okçu yerleştirmişti. Sapanı olduğu gibi kundaklı oku da kuran, bunu kullanacak olan okçuları yetiştiren, Dmitri'ydi.

Güneş, dağın ardında yitmiş, boğaza hızla alacakaranlık çökmüştü. Dede Sultan'ın savaşçıları düşmanı çembere almışlardı. Safları bozulmuş Osmanlı askeri, perişan durumdaydı.

Bu sırada Karaburunluların arkasında bir atlı göründü. Mızrağının ucunda kanlı bir sarık ve kesik bir kelle sallanıyordu. Kesik kelleyi taşıyan atlının iki yanında, sırayla ellerini ağızlarına götürerek bir şeyler bağıran iki atlı daha vardı. Doğan, ne dediklerini duyabilmek için kulak kesildi.

— Kardeşler!.. Kardeşlerinize teslim olun!.. Osmanlının valisi cehennemi boyladı!.. Hakikat bizimle!.. Teslim olun kardeşler! Bunu size ben söylüyorum: Ben, Tanrıvermiş!.. Ben, Gulam Haydar.

Dede Sultan'ın savaşçıları bir adım gerilediler. Çarpışma durdu. Gulamlardan önce biri, sonra bir başkası, derken hepsi, silahlarını, kalkanlarını attılar, ellerini kaldırıp teslim oldular.

— Teslim oluyorlar, diye bağırdı Doğan. Beni duyuyor musun, Dmitri Baba, Osmanlılar teslim oluyorlar!

Doğan, dönüp arkasına baktı ve donakaldı.

Sapandan, düşman üzerine bir süredir taş atılmıyordu. Doğan bunu, düşmanın teslim olmasına bağlamıştı. Oysa şu anda gördüğü sahne bambaşkaydı: Sapanın yanında müthiş bir boğuşma sürüyordu.

Kaya, uçurumun kıyısına dek sürdüğü üç gulamla tek başına çarpışıyordu. Tek elindeki hafif Moğol kalkanıyla gulamların arada bir yöneltebildikleri saldırıları püskürtürken, öbür elindeki zincirli gürzü başının üzerinde hızla döndürüyordu. Gürzün dönüşünden ıslık sesine benzer keskin bir ses çıkıyordu. Sapanın gerisinde, bacaklarını karnına doğru çekerek kıvrılıp kalmış biri görülüyordu; Savaşkan Teke'ydi bu; iki eliyle birden karnına saplanmış bir mızrağı tutuyordu.

Dmitri, iki sapancıyla birlikte, sırtını sapanın kundağına vermiş, horoz gibi üzerlerine üzerlerine sıçrayan altı Osmanlı askerine karşı kendini savunuyordu. Omzundan kan akıyordu Dmitri'nin.

— Vali öldü! Teslim olun!

Gulamlardan biri sese dönünce, Dmitri kılıcıyla bir hamlede işini bitiriverdi. Öbürleri de kendiliklerinden silahlarını atıp teslim oldular.

Kaya ise küfürler savurarak, başının üzerinde gürzünü çevirip duruyordu. Osmanlılardan biri yerdeydi. Öbür ikisi de bir yandan kalkanlarıyla kendilerini savunmaya çalışırlarken, bir yandan da aman diliyorlardı.

— Teslimiz!

Ama Kaya'nın onları duyduğu yoktu. Gözü dönmüş bahadırı durdurmayı Dmitri de denedi:

— Kaya, dur! Teslim oldular!

Ama yine duymadı Kaya. Ya da duymak istemedi. Her iki düşman askeri de korkunç çığlıklarla uçurumun karanlıklarına yuvarlanana dek gürzünü savurmayı sürdürdü.

Sonra durdu. Gürzünü fırlatıp attı. Kalkanını çıkardı. Hemen yaralı dostunun yanına koştu. İki büklüm olmuş cılız bedene saplı mızrağı çıkaracak oldu. Ama yaralı, bakışlarıyla durdurdu onu. Bembeyaz olmuş dudakları kımıldadı:

— Tilkinin dönüp dolaşıp... Geleceği yer... Kürkçü dükkânı... Talihli sayıyorum ben kendimi... Hakikat uğruna... Sesi kesildi. Zoraki bir gülümseme yüzünde donup kaldı.

Yardım aranıyormuş gibi iki yanına bakındı Kaya. Yanı başında duran Doğan'ı gördü. Tostoparlak olmuş, gözlerini başka yana çevirmişti çocuk.

Az sonra fundalıkların arasından Dmitri çıkıp geldi. Kucağında Stavro vardı. Çocuğun kolları cansızca iki yana sallanıyordu. Yüzü geriye, sırtına dönüktü; başını kesmişler de ters dikmişlerdi sanki.

Kaya, pençeyi andıran kocaman elini Doğan'ın omzuna koydu.

— Gördün mü başımıza geleni, kardeşlik! Öksüz kaldık işte!

Doğan karşılık vermedi. Dili tutulmuştu sanki. Bahadırın yanaklarından gözyaşları süzülüyordu.

III

Putataparların, elinde çelenk tutan kanatlı bir kadın olarak tasvir ettikleri “zafer tanrıçası” sunmamıştı bu zaferi onlara; kanla, gözyaşıyla kendileri kazanmıştı. Geceyle beraber: Dağları ve ormanları, yaşayanları ve ölüleri, sağlamları ve yaralıları serin karanlığıyla saran geceyle.

Hayvan leşleriyle, ölülerle dolu şu ürpertici dağ boğazından bir an önce çıkıp gitmek arzusuyla doluydu bütün yürekler. Ama kesin buyruk verilmişti: Osmanlının muhtemel herhangi bir tuzağına karşı, sabaha dek herkes gözünü dört açacaktı.

Gerekli görülen yerlere nöbetçiler yerleştirildi ve herkes, seçme hakkı olmaksızın, geceye nerde yakalandıysa, orda uzandı kaldı. Gecenin bütün kıpırtılarına, hışırtılarına, yaralılardan yükselen çeşitli dillerdeki yakınmalara ve küfürlere kulak kabartıldı; bu arada pek çok yoldaşın, kardeşin tanıdık sesleri yankılandı.

İlkyaz yıldızları, karanlık gökyüzünde beyazımsı ışıklarıyla pırıl pırıldılar. İki yandaki tepelerde, boğazda, kurumuş dere yatağında yakılan ateşlerin bazen harlayarak yukarı atılan, bazen boğulup geri çekilen kızıl alevleri, gökyüzünün sessiz pırıltılarına yerden karşılık verir gibiydi.

Sapanın bulunduğu tepede Kaya üzüntüden kahroluyordu. Sırtını sapan kundağına dayamış, gözleri ateşte, dalıp gitmişti. Tebriz’deydiler. Haksız yere, birini öldürmekle suçlamışlardı kendisini. Oysa, öldürdüğünü söyledikleri adamın yüzünü bile görmemişti. Suçluları yakalamada ne denli becerikli olduğunu göstermek isteyen karakol çavuşu, eline ilk geçen adamı suçlu diye tutuvermişti. Dil bilmeyen, arkası olmayan bu tutuklu, garip Kaya’dan başkası değildi. Kader arkadaşı Savaşkan Teke, ölen adamın yanında bulunduğu söylenen hançeri kendisinden eline alıp şöyle bir tutmasını istememiş olsaydı, bu badireden kurtulması olanaksızdı Kaya’nın. “Gördüğünüz gibi, efendim,” demişti Savaşkan Teke, “bu hançer bu adama ait olamaz. Çünkü kabzası avucunun içinde kaybolup gitti; elinde nerdeyse

çakı gibi duran bu hançerle kimseyi öldürmüş olamaz bu adam!” Birlikte çok ülkeler gezmişler, çok belalar atlatmışlardı. Hak, hakikat diye düştükleri yollarda nice bin insanla karşılaşmışlar ve en sonunda Dede Sultan’ın müridi olmuşlardı. Ve işte şimdi, amaca böylesine yaklaşmışken, bir ahmak gulamın silahıyla ölüvermek! Onu kalkanıyla mızraktan korumak istemişti Kaya, ama koruduğu kendisi olmuştu. Ah, Teke, Teke! Kimsenin bilmediği bir de insan adın vardı senin. Kaya kardeşinden başka kimsenin bilmediği! Müslim... Müslim...

Bakışlarını Doğan’a çevirdi. Anasının göğsünde yumaklanan bir bebecik gibi, Kaya’ya sokulmuş, başı onun koltuk altında, uyuyordu. Bir iki kez inlemiş, ürpermiş, uyanır gibi olmuştu, ama sonra yine uyumuştu. Düşünde bir teknede, balık avında görmüştü kendini. İki yana sallanıp duruyordu kayık; nerdeyse karanlık sulara gömüleceklerdi. Sağında bir balıkçı, solunda Stavro, sulardan ağ çekiyorlardı. Işıl ışıl, yıldız yıldızdı karanlıkta ağ. Çekiyorlar çekiyorlar, teknenin içine alıyorlardı ağı. Ama ağda balık yerine bir ceset vardı. Başı ters dönmüş, korkunç bir ceset. Ve Stavro kendi cesedine bakıyordu. Tıpkı az önce Doğan’ın ona baktığı gibi. Işıltılı, kumral saçlar, mavi gözler... Evet, her şeyi burdaydı Stavro’nun ama kendisi yoktu. Peki ama nerde Stavro? Demin burdaydı, şimdi yok...

Ürperdi Doğan. Gözlerini açtı, hiç kırpmadan ateşe dikti. Beyni keçeleşmiş gibiydi. Sapanın öbür yanına da Dmitri uzanmıştı. Yaralı omzu üzerinde dönerken kesik kesik iniltiler koparıyordu.

Düşünceleri tek bir noktaya takılıp kalmıştı. Böyle mi olmalıydı her şey? Devriyelere güvenmişti; oysa Osmanlıların Rum geline ettiklerini görünce her şeyi unutuvermişlerdi. Sonuçta da, arkadan dolaşarak buraya sapana gönderilen gulamları gözden kaçırmışlardı... Kendisi de çocuğu koruyamamıştı. Sonuçta garip derviş acılara gömülmüştü... Ve bütün bunlar bir dangalak kadın yüzündendi.

Neymiş, yaşlı anasına yazık değil miymiş? Onun için de köyde, onunla birlikte kalacakmış! Peki aslan gibi kocana ve o Türkmen yiğide yazık olmadı mı? Bu kadın milletinin aklı bu kadardır işte! Gündüz Alp de ne demeye gönderdi o Türkmen yiğitle Rum delikanlıyı köye, anlamadım? Ölüme gönderdiğini bilmiyor muydu bu iki gencecik insanı?

Dmitri birden, bu düşüncelerinden de, öfkesinden de utandı. Kendisi üzerine düşenleri yapmamış, suçu başkalarına yüklüyordu! Gündüz Alp gençleri ölüme değil, ölümün elinden can kurtarmaya göndermişti.

— Ey Kutsal Bakire ve ey Peygamber Muhammed! Ne olur bana arka çıkın, koruyun beni! Biliyorum, hakikat uğruna ölenlerin yeri cennettir, ama...

Birden, on küsur yıl önce, Abdüsselâm'la birlikte Sakız'da Şeyh Bedreddin'i dinledikleri günü anımsadı. Ne diyordu öğretmen: "Ölülerin dirilmesinden murat cahillerin anladığı değildir. Kitaplarda bildirilen ve dillerde dolaşan cennet, huri, köşkler, ağaçlar, yemişler, kevserler, cehennem, eziyet, ateş ve benzerlerinin anlamları da cahillerin anladığı gibi değildir. Bunlar ruhlar alemine ilişkin kavramlardır. Öbür dünya adı da verilen ruhlar alemi var olmaya vardır, ama bu dünyadadır o, şu gördüğümüz, dokunup duyduğumuz dünyadadır; çünkü ruhlar alemi, görülen dünyanın zatından başka bir şey değildir."

Peki, sonuç ne? Ne olacak: Eğer cennet ve cehennem, görülen dünyadan başka bir yerde değilse, hakikat uğruna ölenlerin yerlerinin cennet olacağına ilişkin sözleri su katılmamış bir dangalaklığın ürünüydü, o kadar!

Birden dehşete kapıldı Dmitri. Beyni keçeleşti sanki.

Tıpkı küçük Doğan'ın, ölümün gizemi karşısındaki bozgununa benzer bir bozgunla kafası duracak gibi oldu.

Karaburun'da ise, aynı yıldızlı göğün altında Molla Kerim, karanlık avluyu bir uçtan öbür uca arşınlayıp duruyordu. Kasabada bütün evlerin ışıkları yanıyor, kimseler uyumuyordu. Hıristiyanların ufacık şapelinde mumlar yanıyor, birileri hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Sağdan soldan kadın sesleri duyuluyordu. Bu alışılmadık gece görüntüsünden ve seslerden şaşkına dönen köpekler havlayıp duruyorlardı. Konuk odasından Satı'nın kopuzunu tıngırdattığı duyuluyordu; yaşlı âşık, boğuk bas sesiyle, hakikat savaşçıları için düzdüğü destanı okuyordu.

Gündüz Alp'in ulağı Karaburun'un daracık sokaklarını uğuldatan nal sesleriyle gelip de, kasabada kalan herkesin korkuyla, umutla beklediği haberi ilettiğinde Molla Kerim'le Abdüsselâm sımsıkı kucaklaştılar.

— Mübarek olsun!

— Mübarek olsun!

Ulak, tere batmıştı; baştan ayağa toz içindeydi. Sıtmalıymışçasına gözleri yanıyor, dudakları titriyordu. Bir iki yudum su içtikten sonra, tıkanarak, öksürerek olup bitenleri anlatınca, Karaburunlular, Cevizlidere’de kazanılan zaferin bedelinin ne olduğunu anladılar.

Az önce sevinçle kabaran yüreğine bir ok yemiş gibi oldu Molla Kerim. Yürek sızısını bedenin hareketiyle dindirmek, düşünceyle dizginlemek için karanlık avluya çıktı.

Ama sözcükler, güz rüzgârı önündeki kuru yapraklar gibi, hışırtılarla birbiri ardınca uçuşuyordu. Tek bir söz, atasözü, durmamacasına çınlıyordu kulaklarında: “Kanı kanla yumazlar...” Kan değil, adalet istiyorlardı onlar. İnsanı insana düşüren her şeyin yok edilmesini istiyorlardı. Zulmün ve baskının tekerleğini durdurmak, sonra... Hakikate giden yolda her adımın demek böyle ağır bir bedeli olacaktı? Demek adalet inancıyla ışımış başlar, Osmanlının kılıcı altına böyle sessizce uzanacak ve birbiri ardınca yuvarlanıp gideceklerdi? Demek böyle ödenecekti anlamanın bedeli: Hayatla, canla? Peki, sen ne sanıyordun Molla Kerim? Nasıl ödenecek sanıyordun? İyi ama, adalet cevahir terazisiyle tartılmalı, oduncu kantarıyla değil... Kanı kanla yumazlar...

Uzak saz tıngırtısı. Satı’nın boğuk bas sesi. Köpek havlamaları. Aydınlık pencereler. Yukarda pırıl pırıl yıldızlar.

Ama yıldızların ışığı da, yakılan ateşlerden yükselen alevler de, Osmanlı valisinin donuklaşmış gözlerinde yansılanmıyordu artık. Kızıldere’de yere dikilmiş bir mızrağın ucundaydı valinin kafası ve dikkatle bakıldığında, rüzgârla belli belirsiz sallandığı görülüyordu.

Osmanlı ordusunda yaya gulamken hakikat savaşçılarının saflarına geçen Tanrıvermiş’in gözleri, arada bir bu kesik başa kayıyordu.

Tam dört yıl, korktuğu için değil, vicdanı öyle emrettiği için beyine sadakatle hizmet etmişti Tanrıvermiş. Doğrusu, beyi de onun kadrini bilmiş, cesaretinden, sadakatinden dolayı onu onurlandırmış, ödüllendirmişti. Ama ne zaman ki Dabbey köyü muhtarını ilmikte sallanır görmüştü Tanrıvermiş,

ne zaman ki bu dini bütün ihtiyara, arka çıkması için önünde diz çöküp yalvardığı Mehmed Beyin, kayınpederine böylesine acımasız bir cezayı reva görenlerden biri olan Yeme Yanında Yat lakaplı mollayı eskiden olduğu gibi, değerli bir konukmuşçasına ağırladığını duymuş ta yüreğine nefretin tohumları düşmüştü. Valinin buyruğuyla Tanrıvermiş'in köyü yakılırken, köyün bütün erkekleri kılıçtan geçirilirken Mehmed Bey köylülerine ne sözle, ne eylemle arka çıkmıştı. Nefret, artık Tanrıvermiş'in tüm varlığını kaplayan tek duyguydu. Öldürülen kardeşlerinin, köylülerinin kanı her gün, her saat öç almaya çağırıyordu onu. Böylece Tanrıvermiş, canını tehlikeye atarak, dağlarda Doğan'ın adamlarını arayıp bulmaya, Dede Sultan'ın müridleriyle buluşmaya başladı. Bazen Menemen'de, Yahudi bir ayakkabıcının işliğinde, bazen İzmir'de Rum bir berberin dükkânında, bazen de Ayasuluğ'da bir cami avlusunda gerçekleşiyordu bu buluşmalar. Sonunda, çok iyi anlaştığı iki arkadaşının da yardımıyla, Yekli yakınlarındaki ormanda, müfreze çavuşlarını tepeleyip, elli gulamı hakikat savaşçılarının saflarına geçirmeyi başarmıştı. Ve bütün bu süre içinde, hayatında korku nedir bilmeyen, gözünü kırpmadan tehlikenin üzerine üzerine giden Tanrıvermiş, "Dökülen kan yerde mi kalacak? Dünya gözüyle öcümün alındığını görmeyecek miyim?" korkusuyla kıvranıp durmuştu.

Tanrıvermiş, gözlerini yukarı kaldırdı. O da nesi! Valinin kesik başı kendisine selam vermişti! Bu yetmezmiş gibi, itoğlu it, bir de pis pis sırıtmıştı! Nicedir yüreğini yangın yerine çeviren öfke ateşinin içinde yeniden harladığını duydu Tanrıvermiş.

Önemli miktarda savaş araç ve gereciyle pek çok tutsak ele geçirilmişti savaşın sonunda. Tutsaklar arasında Dabbey köyü muhtarının ölüm fermanının altında mührü bulunan Hacı Şerafeddin de vardı. Tanrıvermiş bunu öğrenir öğrenmez soluğu Dede Sultan'ın yanında aldı:

— Senden, çocuklarımın dedesinin katilini istemeye geldim, Dede Sultan! Konuşurken sesi titriyordu. Rica etti, olmadı. Hakikat savaşçıları için yaptığı hizmetlerden söz etti, olmadı. Molla Şerafeddin'in iğrençliklerini sayıp döktü, olmadı. Tek bir şey söyledi Dede Sultan:

— Bütün bu söylediklerini ben de biliyorum.

— Madem biliyorsun, diye haykırdı Tanrıvermiş, kanlımı teslim et bana! Teslim et ki, adaletin egemen olduğu şu topraklar üzerinde de hakkımı

kılıçla almak zorunda kalmayayım!

Yanaklarından yaşlar süzülüyor, hiç farkında olmadan, kılıcının kabzasını sıktıkça sıkıyordu. Dede Sultan'ı bir an bile yalnız bırakmayan Kostas, kılıcına davranıp öne fırlayacak oldu, ama Dede Sultan kolunu uzatıp onu durdurdu.

— Hak aramak için yürek ateşli, ama kafa sakin olmalı insanda. Her belanın başı öfkedir, diye boşuna söylenmemiştir. Hakkını alacaksın, Tanrıvermiş kardeş. Yalnız bir şey var: Bu adamın elimizde olduğunu bir tek senle ben değil, bütün kardeşlerimiz bilmeli. Ola ki, bu mollada onların da hakları vardır.

Eh, Dede Sultan, sen şimdi bu sözlerle beni kandırdın öyle mi? Baksana, ölü bile alay ediyor halimle. Yarım kalmış iş, kuyruksuz kısrak gibidir, demiş atalarımız. Ama devran ne gösterir, hiç belli olmaz! Kanlımızdan öcümüzü başkalarının alması gibi bir utanca hiç katlanırlar mıydı atalarım?

Tanrıvermiş, ateşe yeni kesilmiş bir kök yeşil çalı fırlattı. Genzi yakan, beyazımsı bir duman kapladı ateşin üstünü. Yıldızlı gökyüzünü bile görünmez etti yükselen yoğun duman. Ve Tanrıvermiş'e bu dumanlar, Mehmed Beyin Birgi'deki konağından yükseliyormuş gibi geldi. Mehmed Beyin kendisi, konağının değişmez konuğu Molla Şerafeddin Beyin söyleşi dostu Tabip Hızır dumandan tıkanarak kendilerini bir oraya bir buraya atıyorlardı. Sayrıları sağaltmıyormuş artık tabip beyimiz! Beylerden başka kimin işine yarar onun bilginliği, bilgeliği? Varsın, kitaplarıyla birlikte o da yansın bey konağında! Hem o kitapların içinde yalandan başka bir şey yoktur. Beylerin çıkarlarına yönelik şeylerdir hepsi... Bey çıkarı demek, yoksul kanı demek. Suya dayanma, beye inanma! dememişler boşuna.

Tanrıvermiş, bu sözün anlamını ancak şimdi anlayabiliyordu. Ama artık ne yapacağını, nasıl davranacağını da çok iyi biliyordu. Hem de hiç zaman yitirmeksizin yapacaktı ne yapacaksa... Kimselerin hükmünü, onayını beklemeden...

Çalıların karanlığında bir gece kuşunun kesik kesik öttüğü duyuldu. Karanlıkta bir ateşten öbür ateşe yürüyüp duran Dede Sultan ürperdi; durdu. Kendisini bir gölge gibi izleyen Kostas'la arkadaşı da durdular. Kuşun çığlığı, yavaş yavaş katı bir sessizliğe bürünen geceyi yırtıvermişti. Yeniden

dört bir yandan kımıltılar, sızlanmalar, inlemeler, mırıltılar, dualar, küfürler duyulmaya başlandı.

Dede Sultan, kundaklı okla vurulan Osmanlı yaya birliklerinin komutanını anımsadı yeniden. Askerler, ayağından yeşil, sahtiyan çizmelerini çıkarırlarken gözlerini açmış ve ölmeden önce bir dileği olduğunu, önderlerini görmek istediğini söylemişti. Hemen yanı başında yanan ateşin ışığında Dede Sultan'ın gözlerine uzun uzun baktıktan sonra da son gücünü toplayarak:

— Başınızda deneyimli bir savaşçının bulunduğunu anlamıştım, demişti. Ama kırk yıl dursam aklıma gelmezdi bunun sen olduğun.

Dede Sultan, gönüllü olarak katıldığı Saruhan Beyinin müfrezesinde ne uğruna olduğunu bilmeden, önünü sonunu düşünmeden kılıç salladığı günleri ve o sıralarda birlikte olduğu azapı hayal meyal hatırlayabildi. Yirmi yıl geçmişti o kılıç arkadaşlığının üstünden ve şu anda hangi koşullar altında karşılaşıyorlardı!

Can çekişen subay, sözlerini sürdürdü:

— Allahın sizin yanınızda olduğunu hissediyordum. Sen kazandın, Mustafa!

— Ben kazanmadım, adalet kazandı!

Yaralı, peki senin dediğin olsun, anlamında elini cansızca salladı. Sözlerini sürdürdü:

— Ummadık taş baş yarar... Unutma...

Öksürdü. Ağzından kan boşandı. Gözleri yıldızlı göğe çevrildi. Ve öylece kaldı.

Dede Sultan sertçe döndü, geldiği yöne doğru yürümeye başladı. Haksız bir dava uğruna vurulup ölen bu iyi yürekli askere acıyordu. Ama, daha kendi ölülerini gömememişken ve şu anda yaşıyor olmalarına karşın, aldıkları ağır yaralardan pek çok kardeşleri sabaha çıkamayacakken, kimsenin, yüzünde bir düşman askeri için duyduğu acıyı fark etmesini istemiyordu.

Oysa kimi ölüp gitmiş, kimi ağır yaralı şu insanlar, aklın ve ruhun pırıltısını yansıtan yüzleriyle daha dün canlı, kıpır kıpırdılar, enerji, güç doluydular. Şimdiyse paramparça olmuş bedenleriyle, putataparların ağaçlardan oydukları putlar gibi karanlık göğün altında kımıltısız yatıyorlardı.

Bir zamanlar babası Gümlü'nün kendisine söylediği bir söz vardı: "Allah seni son zaferden, –kendi kendine karşı kazanacağın zaferden– korusun!" O sıralar hiç üzerinde durmadığı bu sözün anlamını ancak, kendisine düşman diye gösterilenlerin üzerine düşüncesizce kılıç üşürmekle geçen uzun yıllardan sonra anlayabilmişti. Ve kılıcını yere sapladığı gibi Bedreddin'e gitmişti. Birlikte beylerin baskı ve zulmüne karşı ayaklanmışlardı.

Ve işte bir kez daha elinde derviş asası ve sadaka maşrapası yerine kanlı yatağanı vardı. Yoksa baskı ve zorbalığı yok etmenin tek yolu yine baskı ve zorbalık mıydı?

Bunca yıldır savaş alanlarında nice kan, ölüm görmüş Börklüce Mustafa, ömründe ilk kez, son zaferi –kendine karşı kazanacağı zaferi– arzulamayan bir komutanın omuzlarına çöken o tarifsiz sıkıntıyı duyuyordu.

Karanlığın içinde hırıltıyı andırır umutsuz inlemeler duyuluyor, ateşin yakınında gölgeler oynaşıyordu. Börklüce, arkası ateşe dönük, bakışları gökyüzünde, öylece, duruyordu. Sapanın bulunduğu tepede ve boğazla Kızıldere arasındaki ormanda yanan ateşler ortalığı belli belirsiz aydınlatıyordu. Parlaklığını yitirmiş, açık ağzı yukarda, solgun bir Ay, ağaçların gerisinden iple çekiliyormuş gibi ağır ağır çıkıyordu.

Yarın ne diyecekti? "Adalet uğruna şehit düşenler" ölümsüzlüğe erdiler. Hepsinin yeri, cennettir." Ve ölenlerin anaları, babaları, karıları, çocukları, sevdiklerinin cennet bahçeleri içinde ebedi saadete ereceğini öğrenmekten avuntu duyacaklardı. Ama Börklüce Mustafa için, Bedreddin müridleri için böyle bir avuntu yoktu. Okuma yazmayı bir kez öğrendin mi, artık unutamazsın. Eyleme geçmek üzere Karaburun'a gelirken kendisine verdiği kitabında, "Varidat"ında ne diyordu öğretmen: "Bir anlamda, bütün başlangıçlar bu dünya, bütün sonlar ise öbür dünya diye adlandırılmıştır. Öbür dünyadaki cennet, yapıp eylediklerimizin sonucudur, onların bu dünyada hatırlanmasıdır." Şu dünyadaki suretimizle bir diriliş, düşünülemez.

Öyleyse, yarım akıllıların anladıkları anlamda bir ölümsüzlük yok. Cevizlidere'de şehit düşenler, kişilikleri ve yapıp eyledikleri hatırlandıkça yaşayacaklar. Onların ölümsüzlükleri, hakikatin kendisindedir...

Bir at acıyla, uzun uzun kişnedi. Ona bir başkası, sonra bir başkası karşılık verdi.

Düşman saflarında karşısına çıkan eski silah arkadaşına duyduğu acıma, yeniden yüreğini sızlattı Börklüce'nin. Ölüm, yalnızca bedenin dağılması, unufak olması değil, aynı zamanda varlığın yok olmasıydı, ki belki de cehennem denen şey de özünde buydu. Ölümün bu anlamından kaynaklanıyordu Mustafa'nın dostuna acıması. Ölmeden önce uyarmak istemişti sanki kendisini? Bir şeylerden, birilerinden sakınmasını istemişti? Kimden sakınmalıydı?

Vali seni ciddiye almadı ve bunu canıyla ödedi, dikkat et ve sen de aynı yanlışı yineleme... Bunu mu demek istemişti? Hayır, herhalde daha başka bir şeydi söylemek istediği... Hazırlıklı ol: Gelecek sefere her şey daha başka olacak... Gelecek sefer..? İyi ama, o zaman iki bin kişi değil, yirmi bin kişi, kırk bin kişi olacak Mustafalar! Üstelik de başlarında öğretmenleri, hakikat münadisi Şeyh Bedreddin olacak!

Mustafa bu on binleri canlandırdı gözünde, önlerinde açılan yolları, kentleri görür gibi oldu... "Allah sizin yanınızda!" Eski silah arkadaşının can çekişirken söylediği en önemli söz buydu galiba. Herkesin inanacağı bir sözdü bu.

Derinlemesine düşünmeyi bilmeyenler için, zafer nerdeyse, hakikat de ordadır!

Zaferin kendilerine nasıl bir erk verdiğini şimdi anlıyordu Mustafa. Yeniden babasının sözü geldi aklına: "İnsanlar üzerinde egemenliğini sürdürebilmen için, kendinin insan olduğunu unutman gerekir."

Hayır, baba, öyle bir egemenlik peşinde değiliz biz. Gerçek egemenlik, insanların yüreklerinde kurulan egemenliktir. İyi ama, yürekler nasıl kazanılacaktı? İnsanların önemsiz şeylere değer vermek, önemli şeyleri ise önemsiz bulmak gibi bir özellikleri vardı. Hayır, o on binler hakikat için değil, çıkarları için, başarı için, daha güzel bir hayat için geleceklerdi. Kim bilir, öç için gelenler de olacaktı belki, güzel Tanrıvermiş gibi. Peki, sen

onların yüreklerini hakikat yönüne çevirebilecek misin bakalım? İyi ama, tek başına üstesinden gelinebilecek bir iş değil ki bu.

Neden tek başına olasın ki? Abdüsselâm yok mu, Dmitri yok mu? Molla Kerim, Gündüz yok mu? Artık eskisi gibi değiliz, çoğuz. En önemlisi de, öğretmen de bizimle olacak bundan böyle. Yakında görüşeceği öğretmenini düşünmek bile Mustafa'nın yüreğinin vuruşlarını sıklaştırmaya yetti.

Başını kaldırdı. Gök baştan sona yıldıza kesmişti. Altı ay kadar önce, Cuma dağlarındaki sığınağının mazgal deliklerini andırır küçücük pencerelerinde de ışıyan yıldızlar değil miydi bunlar? Birden dudaklarının kımıldadığını ve bir fısıltı gibi Gülsüm diye seslendiğini fark etti. Gülsüm'ün sımsıcak bedeni bedenine yapışmış gibi sanki, tüm varlığını bir ateşin kapladığını duydu. Ve yıllar sonra ilk kez yüreğinde korku denen şeyin tedirgin kımıltıları: Ya başına bir şey gelirse Gülsüm'ün? Herkesin önünde Gülsüm'e kadınım demeli, onun, eşi olduğunu söylemeliydi.

Evet, muhakkak yapmalıydı bunu... İsterse, hakikat bacıları başının, zapt olunmaz Hatçe Hatunun müfrezesine de katılabilirdi Gülsüm... Onun Gülsüm'ü...

Yüreği bir yandan ölenler için yanarken, bir yandan da öğretmenlerinin yüzünü kara çıkarmadıkları için sevinçle dolan Börklüce Mustafa'nın, Şeyh Bedreddin'in bu sadık savaş arkadaşının, anlamını daha yeni yeni kavramaya başladığı zaferden sonra, ilkyaz göğü yıldızlarının ışıttığı, cesetlerle dolu savaş alanında dolaşırken düşündükleri, düşledikleri, kendi kendisiyle tartıştıkları işte bunlardı. Düşünülmesi gereken başka şeyler de vardı elbet, ama bunlara sonra sıra gelecekti: Gün ışıyıp da ölüleri için ağıtlar yakarken; ele geçirdikleri silahları inceler ve tutsakları sayarken; Şeyhoğlu Satı, meydanlarda hakikat savaşçıları için düzdüğü destanları okurken; yıkılan köylere yapı ustaları gönderirken ve dünyanın dört bir yanına ulaklar çıkarırken.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Yeni Bir Düzen

I

Bedreddin aşağı indi, perdeyi açtı ve şaşkınlıkla bakakaldı: Kuş cıvıltılarının eşliğinde gün doğuyordu.

Renk renk lalelerle dolu çiçeklikler, güneşin ilk ışıklarıyla kızıla boyanmıştı. Tekkenin hemen girişinde serin bir testi gibi duran isfendanın el ayasını andıran geniş yaprakları, sabah meltemiyle ince ince hışırdıyordu. Güneşin doğuşundaki yüceliğe kendini tüm varlığıyla kaptırmak, tek başına duran bir ağacın mükemmelliğine dalıp gitmek Bedreddin'in nicedir unuttuğu hazlardı.

Gelen elçilerle, ulaklarla görüşmek, dünyanın dört bir yanına gönderdiği öğrencilerine öğütler iletmek ve düşünmek bütün zamanını alıyordu. Ama asıl zamanını alan, kitaplardı. Başlarında Mecnun'un bulunduğu gizler yazıcılarının onun sözlerinden oluşturdukları sonuncu kitabını, bilimden, bilgiden fazlaca nasiplenmemiş, günboyu alınteri döken insanlara adadığı için birkaç kez gözden geçirip değiştirmesi, yalınlaştırması gerekmişti. Gece demeden, gündüz demeden ter döken insanların yüreklerini ışıtan bu kitap, dünyanın üzerine çöken haksızlık ve zulüm karanlığını, ufukta yükselen şu güneş gecenin karanlığını nasıl yırtıyorsa, öyle yırtacak, dağıtacaktı.

"Nur ül Klüb" - "Kalplerin Işığı" adını koyduğu kitabın bir nüshası Şeyhoğlu Satı'yla Börklüce yoldaşlarına gönderilmişti; yazımı yeni biten bir nüshası da, Durası Emre'yle Manisa'ya, Torlak Kemal'e gönderilecekti.

Dünyanın mucizevi güzelliğini böylesine derinlemesine duyumsaması, kendisine görünen ve savaş arkadaşlarınca öğrenilip benimsenen hakikatin nihayet gün yüzü görmesinden, tüm dünyaya açıklanmasından kaynaklanıyor olmasındı sakın?

Bedreddin, çocukluğunda baba evinde yaptığı gibi bahçede sırtüstü uzanıp gökyüzünün sonsuz derinliklerini seyretmek için karşı konulmaz bir istek duydu içinde.

Cüppesinin eteğini altına alıp, isfendanın altında toprağa bağdaş kurdu. Ağacın dalından bir örümcek sarkıyordu. Örümcek bir süre sonra yukarı tırmandı, derken yeni bir iplikçikle aşağı inmeye başladı; indi, indi, ikinci ipliği ilkine bağladı, sonra yeniden yukarı tırmandı. Onlar da yeni düzenlerini işte bu ustalıkla, bu sabırla kurmalıydılar. Ve bu sırada kılıç asla elden bırakılmamalıydı. Beyler, ellerinde tuttukları, kendilerinin bildikleri hiçbir şeyi kolay kolay kaptırmazlardı: Öte yandan, başkentten gelen haberler de hiç iyi değildi: Börklüce Mustafa'nın Karaburun'da yapıp eyledikleri, beylerinden paşalarından sonra Sultanın kendisini de kaygılandırır olmuştu.

Bedreddin, yıllar önce sultanın kardeşi Musa'yla aralarında geçen bir konuşmayı anımsadı. Başkenti ele geçiren Musa, Bedreddin'den Şeyhülislamı olmasını istemişti. Böylece ülkesinde adalet egemen olacak, halkı biraz olsun nefes alabilecekti. Ama, Sultanın egemenliğini pekiştirmeye hizmet edecek bir adaletle, Bedreddin'in anladığı adalet arasında dağlar kadar fark vardı: Sultanın amacı, kırılması, paramparça edilmesi gereken tekerleği onarmaktı.

Bedreddin'in o sırada Musa'ya verdiği öğüt, şaşmaz bir doğruyu yansıtıyordu. Dünyaya yön veren şey duygular değil, çıkarlardı. Atın bile evine dönerken hızlanması, yemliğindeki yulafın kokusunu almasındandı. Dünyada hiçbir şey insansız olmazdı; ama insanların çoğu, anlık, küçük çıkarlarının derdine düşmekten, asıl çıkarlarını göremiyordu; çünkü hakikati hemen ve bütün kapsamıyla kavramak herkesin kârı değildi. Yılkı çobanının görevi, kendisine emanet edilen sürüyü dağ bayır demeden dolaştırmak, kazasız belasız gütmekti.

Şeyhoğlu Satı Karaburun'dan ilk başarı haberlerini getirdiğinde, Börklüce Mustafa'ya gönderdiği yönergenin de özünü bu düşünce oluşturuyordu. Hakikat yoluna olabildiğince çok insan kazanmak ve bunları bir dağ boğazından ötekine aşırtarak özgürlüğe götürmek. Saflarına çağırdığın insanlara anlamadıklarını açıklamak, halkla onun anlayacağı dilde konuşmak, bu işi yaparken amacı hiç saptırmamak ve başvurulan araçların amaca uygun olması gerektiğini hiç unutmamak...

Dünya güzeldi, uyumluydu. Ama barışçıl, huzurlu, sakin değildi. Sürekli bir devinim, değişim, savaşım içindeydi. Dünyadaki her değişimin doğru yanıtını, –biricik doğru yanıtını– bulmak gerekliydi.

Kumlu toprağın, birinin ayakları altında gıcırdadığını duydu.

— Size bir mektup var, şeyhim.

Sudanlı Caffar'ın sesi. Demek önemli bir durum var.

"İylikler müjdecisi, adaletin yılmaz savunucusu, değerli öğretmenim..." Anlaşılıyor... Fudail'den bu mektup... Bedreddin'in kadıaskerken Serez kadılığına atadığı öğrencisi Fudail... Oysa kaç kez kendilerine süssüz, gösterişsiz yazmaya çalışın demişimdir. Hayır, yapamaz Fudail! Gösterişin, yüceliğin ayrılmaz bir parçası olduğunu düşünüyor herhalde. Ama kim bilir, süssüz, yalın yazmak herkesin kârı olmayan bir sanattır belki de?

Bedreddin, hal hatır fasıllarını geçti: Önemli olan, öz'dü. Fudail'in yazdığına göre, Bedreddin'in aradığı "öz"ü, bu mektubu getiren kişi açıklayacaktı. Bedreddin, başında dikilip buyruk bekleyen Caffar'a soran gözlerle baktı.

— Bana söylemedi, şeyhim, yalnız size söyleyebilirmiş!

— Çağır.

İçeri giren ziyaretçinin görüntüsü, dünyada hiçbir şeye kolay kolay şaşırmayan Bedreddin'i bile şaşırttı. Üzerinde belden sicimle bağlı kara bir cüppe bulunan bir Rum keşişiydi bu. Apak sakallarla kaplı yüzünü, cüppesinin başlığı gölgeliyordu. Yerlere kadar eğildikten sonra ellerini göğsünde kavuşturan keşiş, Bedreddin'i Rumca selamladı. Keşişin sesiyle, uzak geçmişe ilişkin bir şeylerin kımıldadığını duydu içinde Bedreddin.

— Kadı Fudail, bana iletmeniz için ne söyledi size, kutsal peder?

— Topraklarındaki kargaşaya son vermek isteyen imparatorla sultanın, kendi aralarındaki sürtüşmeleri bir süre ertelemek amacıyla bir anlaşma yapmak istediklerine ilişkin haberler geliyor kulağımıza, yüce şeyhim! Kadı Fudail'den bu mektubu kardeşlerimizi bu gelişmeden haberdar edebilmek amacıyla aldım.

Bu sözler üzerine Bedreddin hızla keşişe yaklaştı, başından kukuletasını çıkardı, kendine çekip sımsıkı kucakladı.

— Dimos kardeş! Neden hemen söylemezsin kim olduğunu Caffar! Sofra kurun konuğumuza!

— Zahmet etme, Şeyh Bedreddin, karnım tok benim. Kendimi hemen tanıtmayışımın nedenine gelince... Öyle yüce bir mertebeye ermiş durumdasın ki... Hem aradan geçen zaman da az değil...

Bedreddin, gözlerini gözlerinden ayırmadan, hemen yanı başına oturttu eski dostunu.

— Öyle, Dimos kardeş... Sanki yüzyıldır görüşmüyoruz. Elisayos'un yakılmasından hemen sonra ayrılıp gitmiştiniz siz Bursa'dan. Demek ki... Otuz yıl... Ne otuzu, otuz dört yıl geçmiş son görüşmemizden bu yana. Az zaman değil, Dimos kardeş, az zaman değil!

Dimos'un ak sakallarından birbiri ardınca iri yaşlar süzülüyordu. Ama aldırdığı yoktu keşişin, utanmıyordu ağlamaktan. O da gözlerini hiç ayırmadan Bedreddin'in, yüzüne, gözlerine bakıyordu.

— Georgis Hemistas, Platon'umuz, nasıl? Sağlığı yerindedir inşallah?

— Çok şükür sağlığı gayet iyi öğretmenimizin. Mistra'da oturuyor şimdi.

— Müslüman, Hıristiyan ve Yahudileri tek bir din içinde birleştirmek gibi düşünceleri olduğunu duydum. Doğru mu?

— Doğru, şeyhim.

— Bana şeyhim deme, Dimos. Ben senin şeyhin değil, kardeşindim, şimdi de kardeşinim.

— Üç dini tek bir din içinde birleştirmeyi düşünmekle kalmadı öğretmenimiz, Bedreddin kardeş, bunun için eyleme geçip bir de topluluk oluşturdu. Benim Konstantinopol'ü ziyaretim de bu topluluğun bazı işleriyle ilgiliydi.

Bedreddin'in yüzü sevinçle ışıdı.

— O zaman, Platon da bizimle! –Caffar'ın soran bakışlarını görünce– onun için açıkladı:

— İnsanları birleştiren herkes, bizden yana demektir, Caffar! Hele Georgis Hemistas gibileri! –Keşişe döndü.– Bize öyle güzel bir haber getirdin ki, Dimos kardeş, öyle güzel bir haber getirdin ki! Bu iyiliğini hiç unutmayacağız.

— Biz de senin vaktiyle öğretmenimiz Elisayos'u kurtarabilmek için nasıl didindiğini unutmuş değiliz, Bedreddin kardeş.

— O olayı hiç hatırlatma Dimos: Kurtaramadık o güzel insanı.

— Ne diyeceksin, alınyazısı! Benim getirdiğim haberin de müridin Börklüce Mustafa'yı kurtarıp kurtaramayacağını kim bilebilir?

Bedreddin'in yüzü ciddileşti. Düşünceleri Dimos'un getirdiği habere döndü. Dimos'unsa düşünceleri daha başkaydı; yıllar geçtikçe dostlukların üstüne daha bir titrer oluyor kişi. Gençken insan kolayca bağlanıyor, kolayca kopuyor. Başarıların, arkadaşlıkların, dostlukların kendisi için hep ilerde olduğunu düşünüyor. Ama yaşını başını aldığın zaman bir de bakıyorsun ki, gençliğinde elde ettiğin şeylerden daha değerli hiçbir şeyin yok. Kaderini belirleyen, gençlikte elde ettiklerin oluyor.

Bedreddin birden:

— Bizim, dedi, adil bir düzen için savaşını başlattığımız sizin oralarda da duyuldu mu?

— Bir şeyler duyduk... Börklüce, sizin Karaburun dediğiniz Stilyarion'da yeni bir düzen kurmuş galiba?

— Hakikat için siz de bizimle birlikte savaşmak istemez misiniz?

— Biz hakikat deyince sadece ilahi hakikati anlarız, dünyevi hakikati değil. Kaldı ki, kılıca sarılan, kılıçla ölür, denilmiştir.

— Kılıca sarılan beyler, paşalar mı, yoksa biz miyiz, Dimos kardeş? Yoksa bizi kana susamış kişiler olarak mı görürsün?

— Kızma, Bedreddin kardeş. Öğretmenim şöyle der: Hakikat, iman işidir; dünyanın düzeni ise, yetkililerin, hükmedenlerin işidir. Hem, bir yanağına vururlarsa, öbür yanağını da çevir, denilmiştir bizde.

— Bizim üstümüze yanağımıza vurmak için değil, içi hakikatle dolu başımızı yanaklarımızla beraber koparmak için gelirler, Dimos kardeş! Sultanla imparator tek bizim kellemizi koparmak için mi anlaşıyorlar sanırsın? Hayır! İşin için de siz varsınız! Sizin de başlarınız tehlikede.

Dimos gözlerini yere indirdi.

— Bu söylediklerini öğretmenime aynen iletirim, Bedreddin kardeş.

— Ben yazarım ona bunları. Sen sözlü olarak şunu söyle yeter: Tekkelerimize, manastırlarınıza kapanmak zamanı değildir artık. Sen Mistra’ya vardığında ben de Edirne dolaylarında olacağım. Aynı anda iki başkente birden vuralım derim ben. Vuralım ki, kendilerini toprakların ve suların efendisi sananlar aralarında anlaşmaya varmadan önce, zulmün karanlığı parçalansın.

Bedreddin’in gözleri parlıyordu; yanaklarına allar basmıştı.

Dimos bir adım geriledi. Eğilip selam verdi.

— Söylediklerini aynen ileteceğim öğretmenime, Bedreddin kardeş. Allah yardımcınız olsun!

Bedreddin ona yaklaştı:

— Sağolasın, Dimos kardeş. Her şey için. Bir daha görüşemeyebiliriz. Bu dünyada ve öte dünyada kardeşimiz Georgis Hemistas’a saygılarımızı, sevgilerimizi ve selamlarımızı ilet.

Tekkede Bedreddin’le görüşmek için sabahtan beri bekleyen bir konuk daha vardı: Semerkand’dan gelen tüccar Hoca Ahmed. Bedreddin içeri girince, yerden bir selam veren Hoca, kuşağının arasından bir mektup çıkarıp şeyhe uzattı.

Bedreddin sabırsızlıkla mektubun mührünü kopardı.

“Saray müneccimi Musa Kadızade, şeriat ulusu, yüce şeyh, Bedreddin Mahmud’a Allahın selamını...” Bedreddin epeyce bozulmuş olmasına karşın, yazıyı da, heyecanını hafif bir istihza ardında gizleyen üslubu da hemen tanıdı.

Şimdi herhalde kendisininki gibi kırışıklar içinde olan, yontulmuşçasına ince, sivri bir yüz geldi gözünün önüne; çok uzaklardaki gençlik arkadaşının sesini duyar gibi oldu.

Musa Kadızade mektubunda, Timur imparatorluğunun başkenti Semerkand'da, tahtın yeni sahibinin Timur'un torunu Uluğ Bey olduğunu yazıyordu. Son derece bilgili, necip, mert bir insan olan Uluğ Bey, ilk iş olarak, bilim ışığının peşinde olan herkese sığınak olacak büyük bir medrese kurmaya karar vermişti. Musa da hükümdarın ağzından, günümüzün en büyük fakihlerinden biri olan gençlik arkadaşı Bedreddin Mahmud'u kavgalar, geçimsizlikler diyarını terk edip, bayındır Semerkand'ın barışçıl ortamında, eserlerine eserler katmaya çağırıyordu.

... Her ikisi de aynı gün. Önce Dimos. Sonra Musa Kadızade. Gençliğinden iki ses. Birisi uyarıyor, ölümcül bir tehlikenin varlığını haber veriyor. Öbürü, bu tehlikeden kaçıp kurtulacağı sığınağı gösteriyor. Rastlantı mı? Hayır, kaderin ona son meydan okuması.

Sırça köşkte oturup adalet üzerine yazılar döktürmek, insanlara akıllar dağıtmak..?! Ve bu dünya-öte dünya diye iki ayrı dünyanın bulunmadığını, dolayısıyla adaletin de bu dünyanın adaleti, öbür dünyanın adaleti diye ayrılamayacağını anlamış kardeşlerini, Karaburun'da sözü eyleme dönüştürmek için silaha sarılmış yoldaşlarını terk etmek?! Olacak şey mi bu, Musa Kadızade, olacak şey mi? Benim için kaygılanıyorsun, bunu anlıyorum, ama başımdaki tehlike ne kadar büyük olursa olsun, ben inançlarıma, yoldaşlarıma ihanet edemem.

Gülümsedi. "Hey, Musa, Musa! Biz seninle aramızdaki sorunu otuz küsur yıl önce halletmedik mi? Ne demiştik: Yıldızlar senin, insanlar benim!"

Mecnun'u çağırdı. Uzunca bir mektup yazdırdı. Mektubunda, kendisi gibi basit, sıradan bir insan için gerçekten onurlandırıcı nitelikte olan önerisini kabul edemeyişinin nedenlerini yalın bir dille ve ayrıntılarıyla açıkladı ve gençlik arkadaşına bundan sonraki çalışmalarında o da üstün başarılarının devamı dileğinde bulundu. Bu mektuplaşma iki eski dostun son haberleşmeleri oldu.

Mektup bitince, Bedreddin:

— Kitabımızın yeni nüshası ne zaman bitecek? diye sordu.

— Bugün akşama doğru biter, şeyhim.

— Güzel. Durası Emre’ye ver o nüshayı, hemen yarın Manisa’ya yola çıkarsın. Sonra bir nüsha daha çıkart. O nüsha da, Rumeli’nde, bize gerekecek. Çok kısa bir süre sonra.

II

Torlak Kemal, kurt gözlerini kısıp, ayaklarının dibindeki kalabalığa baktı. Ayçiçeği tarlasını andırır, bir kalabalık dalga dalgaydı aşağıda. Bütün başlar, kendisinin de bulunduğu sarp kayaya yönelmişti. Kayanın üzerine âhi ileri gelenleri, esnaf temsilcileri ve Kemal’in yakın çevresini oluşturan torlaklar dizilmişlerdi. Aşağıda, papaklısından sarıklısına, börklüsünden çalmalısına, üskûfelisinden takkelisine ve saçlısından cavlağına her türden kafaya rastlanıyordu. Kadınlarla çocuklar, yamaçtaki evlerin düz damları üstüne çıkmışlardı. Zaman zaman, su, şerbet, mesir macunu satıcılarının, kalabalığın uğultusunu delip geçen bağırışları duyuluyordu.

Sabahın erkence bir saati olmasına karşın; boğucu bir sıcak vardı. Geceye kızgınlığını boşaltamadığı anlaşılan Sandık Dağı, içinde ateş yanıyormuşçasına sıcaklık yayıyordu. Manisa kenti ve kalesi, dağın hemen yamacına kurulmuştu.

Kemal, vaktiyle sarı bir sakalın süslediği çenesini alışkanlıkla sıvazladı, öksürdü, ellerini havaya kaldırdı. Kalabalığın dalgalanması durdu.

— Kardeşler! Bacılar! Sevinçli bir haber iletmek için topladık buraya sizleri. Bildiğiniz gibi, Osmanlı valisinin ordusunu ve ordusuyla birlikte kellesini kaybetmesinden sonra, tüm Aydın Beyliğinde, hak düzeni kuruldu. Bu düzen nasıl bir düzen, şimdi size bunu anlatacağım.

Dinleyip dinlemediklerini anlamak için sustu. Sözlerinin, susuzluktan çatlamış toprağa düşen yağmur damlaları etkisini yaptığını anlaması için, kendine çevrilmiş yüzlere şöyle bir bakması yetti. Ve öğretmeni Bedreddin’in sözleriyle sürdürdü konuşmasını:

— Hepimizi üzerinde tutan şu sert toprak değil mi? Hepimiz aynı suyu içmiyor muyuz? Suyumuz ortak, ama ya toprak? diyeceksiniz. Toprak, kullanması yararlanması için ilk insana, Adem Aleyhisselam’a verilmiştir.

Peki Adem babamızın, bu toprağı aralarında bölüşmeleri için evladına ve ahfadına bir buyruğu, öğüdü, nasihati, vasiyeti var mıdır? Hayır, yoktur! Hepimiz Adem'le Havva'nın torunlarıyız, dolayısıyla da ekip biçmeleri için onlara bağışlanan bu topraklar, hepimizin ortak malıdır... Osmanlı ordusunu yenen kardeşlerimiz, toprakları herkesin ortak malı yaptılar. Kim ki bu işe karşı çıkıp kılıcına davrandı, kılıçla öldü. Aydın, İzmir ve Karaburun topraklarında, Allahın da istediği nizam olan, hakikat nizamı kuruldu. Evet, Allahın da istediği nizamdır bu, ama sultanlar, beyler, paşalar ve onların uleması bunu halktan hep gizlemişlerdir.

— Yaşasın adalet! diye bağırdı torlaklardan biri.

Kalabalık bir uğultu halinde yineledi:

— Yaşasın adalet!

Uğultu dinince Torlak Kemal, sözlerini sürdürdü:

— Bildiğiniz gibi Osmanlı sultanı ve beyleri boyun eğmiş değillerdir. Sultan, Saruhan Valisi Ali Beye sayıca, nitelikçe daha üstün, daha güçlü bir ordu toplayarak, kardeşlerimizi tepeleme buyruğu vermiştir. Manisa'dan nasıl bir ordunun yola çıktığını siz kendi gözlerinizle gördünüz. Ama işte haberini aldık ki, bu ordu da Karaburun önlerinde ilki gibi son neferine kadar kırılmıştır.

Kalabalıktan müthiş bir uğultu yükseldi:

— Hakikat bizimle! Hakikat bizimle!

Kemal yeniden ellerini kaldırdı.

— Vali kellesini kurtarmayı başardı ve dün akşam muhafız bölüğüyle beraber buraya geldi. Bizim bir hatamızın sonucu gerçekleşti bu iş. Muhafızlardan birisi valiye ve adamlarına kale kapısını açtı.

Kemal Torlak, kentin üzerinde yükselen kalenin kalın duvarlarını ve silindir biçimli yüksek kulelerini gösterdi.

— Biz de şuna karar verdik: Varsın açlıktan geberene dek, uşaklarıyla beraber kalenin dört duvarı arasında otursun namussuz herif! Bizim onunla uğraşacak zamanımız yok! Saruhan topraklarında da Karaburun'daki düzeni

kurmak gibi önemli bir iş bizi bekliyor. Öte yandan hasat mevsimi de başlamış bulunuyor. Ama, bir kez daha faka basmamak ve kısıldığı kapandan uçup gitmesine imkân vermemek için, valinin neler düşündüğünü bilmemiz gerekiyor. Şimdi hepiniz valinin düşüncelerini öğreneceksiniz.

Kemal'in bir işaretiyle, kayanın üzerinde duran âhi ileri gelenleriyle torlakların arkasından, birkaç kişinin bir adamı ite kaka öne çıkardıkları görüldü. Uzunca boylu, gerdanı gıdılı, sakalı kınalı bir adamdı bu. Üzerinde pahalı ama çamur içinde ve orasından burasından yırtılmış bir cüppe vardı.

— Bu herifi tanıyor musunuz? diye sordu Kemal.

— Tanıyoruz! –sesleri yükseldi kalabalıktan.– Nadir Dost bu!

— Evet. Kendine Nadir Dost adını almış bir saray şairi bu adam. Nadir, biliyorsunuz, az bulunur, demektir. Şimdi şairimiz bize vali dostunun sevdiği, az bulunur şiirlerini okuyacak. Bir saz verin şu adama!

Abdal Torlak öne çıktı. Bıyıkları yıllar önceki gibiydi: Upuzun ve sivri. Bedeni tıknazdı. Nadir Dost'tan bir baş kadar kısa duruyordu. Elindeki sedef kakmalı sazı şaire uzattı, ama beriki almadı.

— Ne o, Azbulunur Dost, dedi Kemal, bize şiirlerini okumak istemiyor musun? Belki de unutmuşsundur, ha? İstersen ben sana birinin ilk dizesini hatırlatayım: "Pis pasaklı rezil kentli..."

Şairin yüzünde birbirine zıt anlamlar hızla yer değiştiriyordu: Sanki ardarda maskeler takıp çıkarıyormuş gibi, korkunun yerini umud, umudun yerini nefret, nefretin yerini kararsızlık alıyordu. Kemal'in söylediği ilk dizenin üzerine birden diz çöktü.

— Bir an önce öldürün de kurtulayım!

— Kimden kurtulacaksın? Kendinden mi? Demek ölmek istiyorsun, Azbulunur Dost? Bak sana ne diyeceğim: Eğer şuncacık cesaretin varsa, efendinin gönlünü şenlendirmek için okuduğun şiirleri burda bize de okursun; buna karşılık ben de senin hayatını bağışlarım. Şeref sözü, sana!

Şair ayağa kalktı. Gözleriyle kalabalığı şöyle bir taradı. Eliyle cüppesini silkeledi. Kararsızca saza uzandı, aldı, hafifçe tellere dokundu. Burgularını çevirip düzen verdi. Köprüden sarkar gibi, yan beline kadar eğilip, halka,

kayanın üzerinde duran âhi ve esnaf ileri gelenlerine, Kemal Torlak'a selam verdi. Ve herkesin rahatça duyabildiği, gür bir sesle okumaya başladı:

Pis pasaklı rezil kentli
Din sapkını adi köylü
Ayaklanmış beyim üzre
Çerden çöpten bir süprüntü.

Kalabalıkta bir dalgalanma oldu, homurtular yükseldi. Ama Nadir'in umurunda değil gibiydi sanki bu; gözleri parlıyordu; sesi de daha bir tok çıkmaya başlamıştı.

Kalabalıktan sesler duyuldu:

— Susturun şu teresi! Yuh! Alçak herif!

Ama artık Nadir'i susturabilmek olanaksızdı. Gözlerindeki nefret pırıltıları, kül gibi olmuş yüreğine esin dolu, coşku dolu bir ifade veriyordu. Başını iyice geriye atmıştı, öylesine ki, sivri sakalının ucu gökyüzünü gösteriyordu.

Gâvurla bir olanlar
Yeri cehennem olanlar
Nadir Dost'a iğrenç gelir
Yahudi'yle saf tutanlar

Son dizeyi, halkın gitgide yükselen şikayet mırıltılarını bastırmak için bağırarak okudu; şiiri bittikten sonra, başı hep öyle gururla geriye kaykılı, kımıldamadan durdu.

— Kesin kafasını şu namussuzun! Nadir'e ölüm! Yuh! Gebertin!

Kalabalık arasından fırlayan birkaç torlak, kayaya doğru tırmanmaya başladı. Bey şairinin işini bitirmeye azimli gibi görünüyordu torlaklar.

Kemal, Abdal Torlak ve daha birkaç kişi atılıp, gelenlerin yollarını kestiler.

Kemal Torlak, bağırarak:

— Onu öldürmeniz, dedi, şerefimi iki paralık etmeniz, dolayısıyla beni de öldürmeniz demektir!

Torlaklar durdular.

Şairin kellesini isteyen kalabalık homurdanmaya devam ediyordu. Sakalının sivri ucu hep öyle yukarda, şair, başını uçuracak darbeyi bekliyordu. Yüreğini dolduran sözleri söylemişti ya artık onun için hiçbir şey fark etmezdi. Gelgelelim, beklediği darbe bir türlü inmiyordu.

Birden, elinde sazıyla, Şeyhoğlu Satı'nın öğrencisi Aşık Durası Emre göründü kayanın üzerinde. Doğruca Kemal'in yanına gitti, ateşli ateşli bir şeyler söyledi. Onu ikna etmeye çalıştığı anlaşılıyordu.

Kemal öne çıktı. Ellerini kaldırdı. Kalabalıktan yükselen uğultu dindi.

Durası Emre sazını kucağına aldı, ama çalacak yerde göğsünde bebek gibi sallayarak, okumaya başladı:

Tanrının verdiği şu dil
Yatağan değil, hançer değil
Sözü ok sanan gafil
Üç telli saz pala değil.

— Susturun şunu! Kes! İn aşağı! Sesleri yükseldi kalabalıktan.

Öfke içindeki kalabalık, bunun sözü nereye vardıracağını anlamıştı: Şiire şiirle karşılık verilir, kılıçla değil.

Durası, okumaya devam ediyordu, ama kimsenin onu dinlediği yoktu. Öğretmenim gibi olabilmek için bir fırın dolusu ekmek yemem gerek, diye düşündü acıyla. İnanmadılar bana. Şair şairi koruyor, diye düşündüler. İkisinin de hamuru aynı, n'olacak!

Durası, sazını indirdi.

Bu sırada kayanın üzerine Yağmur Torlağın tırmandığı görüldü. Bedeni, duruşu çarpıktı; aşırı zayıf oluşu boyunu olduğundan uzun gösteriyordu. Gözleri kor gibiydi; yüzü hafif hafif seğriyordu. Esrar çektiği belliydi. Durası Emre'yi eliyle kenara itti ve olanca sesiyle bağırmaya başladı.

— Hey, millet! Torlaklar!... Kardeşler!... Homurdanmayı kesin de bana kulak verin! Aşığın dediği doğru aslında. Dil, insanoğluna Tanrının bir bağışıdır. İyi de, bu dil şeytanın hizmetine girmişse ne olacak? Kemal Torlak, şu şair olacak dürzünün canını bağışladı. Pekala! Kemal Torlağın sözünü çiğneyecek değiliz... Canı kendisinin olsun pis herifin! Ama çirkef ağzının içinde dönüp duran yılan dilini ona bağışlamayalım derim ben. Kesip atıverelim! Siz ne dersiniz?

Kalabalık coşkuyla onayladı bu öneriyi. Büyük Cami'nin minaresine yuva yapmış iki leylek, cayır cayır yanan bulutsuz gökte tedirginlikle dönüp duruyordu.

Torlak Yağmur, şairin omzuna dokundu. Şair ürperdi. Yağmur, ardımdan gel gibi bir işaret yaptı ona ve aşağıya, kalabalığın olduğu yere değil, üzerinde durdukları kayanın daha yukarılarına doğru yürümeye başladı. Kemal'in bir işaretiyle âhi ileri gelenleri de kendilerinden birkaç silahlı âhiyi taktılar artlarına.

Durası Emre, torlakların önderine yaklaştı.

— Yapma, Kemal! Söz kimseyi öldürmez... Öğretmenimizin, araçların amaca uygun olması gerektiğine ilişkin sözlerini unutma!

— Öğretmenimizin öğütlerini unutmuş değilim. Ama şu kalabalığa bir bak!

— Ama söz verdin adama! Sözünü tutmamak şerefsizlik değil midir? –Durası Emre diz çöktü.– Yalvarırım, Kemal acıyıcı ol!

— Kalk, âşık! Acıyıcı olması istenecek olan ben değilim, halk! Ve korkarım ki, bu halk şu anda seni asla anlamaz. Ben o herife yalnızca canını bağışlayacağıma söz verdim...

Durası Emre kendisini bir an dilsiz düşündü. Bir ozan için dilsiz bir hayatın ne demek olduğunu ondan daha iyi kim anlayabilirdi? Doğru! Şöyle ya da böyle aynı hamurdandılar onlar. Durası, elleriyle yüzünü kapadı.

Kalabalığın uğultusu arasında Kemal'in sesini belli belirsiz duydu:

— Yanılıyorsun, âşık. Yalan söz belki insan öldürmez, ama insan öldürenleri; katilleri buna hazırlar. Doğru sözse, hak yolunda, adalet

yolunda yürüyen kahramanlar, yılmaz savaşçılar yaratır. Yufka yürekliliğin senin kavrayışını gölgelemiş, Durası Emre!

Durası Emre gerçekten de torlakların önderinin söylediklerini pek anlayamıyordu. Dile takılmış bir şarkı nakaratı gibi, kafasının içinde hep aynı sözcükler dönüp duruyordu: “On damla. On damla. On damla.”

Bu sözcüklere kafasının nerden takıldığını çok sonra anladı, âşık. Manisa’da da çok sayıda bulunan Yahudilerin bir töreleri vardı. En büyük bayramlarında, ölen düşmanlarının çektikleri acıların anısına, on damla sevinç içkisi dökerlerdi yere.

Leylekler kalenin üzerinde dönüp duruyorlardı. Osmanlı ordusunun bir avuç kılıç artığı, başlarında Vali Ali Bey, halkın müthiş uğultusunun nedenini anlamak için tepeden tırnağa silahlanmış olarak kale duvarları üzerine çıkmışlar, aşağı bakıyorlardı.

Halk sevinç içindeydi. Ama halkın sabrıyla oynayan saray şairinin yarattığı öfke yangınının büsbütün söndüğü de söylenemezdi. Pazar yerinin, şarapçı sergilerinin bulunduğu kesiminde torlağın biri bir fıçı üstüne çıkmış, elinde tuttuğu bir kırbacı göğe doğru kaldırarak bir şeyler bağırıyordu. Sonra, torlak indi fıçıdan, yerine elbiseleri paramparça bir kentli çıktı; gömleğini sıyırıp kalabalığa sırtını gösterdi. Adamın sırtı yol yol kanlı kamçı izleriyle doluydu. Torlakla dilenci kılıklı kentli, yukardan, dilsiz ağızsız, ufacık birer oyuncak gibi görünüyorlardı. Ama onları dinleyen halktan yükselen müthiş uğultu, aşağıdaki kalabalığın duygularını hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak bir açıklıkla yansıtıyordu.

Kalabalıktan birkaç kişinin, Manisa’nın zengin ailelerinden Karaosman beylerin konağının bahçe duvarını aştığı görüldü. Bahçıvanla kapıcı onları durdurmaya çalıştılarsa da, arkadan gelen asıl kalabalık her ikisini de –bir yerlerine zarar vermemeye özen göstererek– saf dışı bırakıverdiler. Oracıkta bulunuveren bir kalasla konağın meşe kapısı kırıldı. Kırılan tahta çatırtılarına, çanak çömlek şangırtıları karıştı. Pencerelerden kavak pamuğu gibi kuştüyleri uçuştu.

Manisalı sepici, saraç ve öteki zanaatkarların başı olan Âhi babanın tekkesi Çaybaşı mahallesindeydi. Alçacık, ama bir kale gibi her türlü saldırıya karşı koyabilecek sağlamlıkta yapılmış olan tekkeyi dışardan

yüksekçe bir taş duvar çeviriyordu. İçerde de, ayrıca, avluyu bölümlere ayıran duvarlar vardı. Tekkenin dışındaki bir kayadan küçük bir çavlan yaparak dökülen bir su, ağzına demir parmaklık konulmuş bir oluktan tekkenin avlusuna giriyor, avluyu boydan boya geçtikten sonra da, yine demir parmaklıklı bir oluktan Gediz'e kavuşmak üzere dışarı çıkıyordu.

Torlak Kemal, pazaryerine topladığı halkla kazanılan yeni zaferi haber verdikten sonra, âhi ve esnaf ileri gelenleriyle, yakın köylerin temsilcilerini ve kendisine yakın olan torlakları, öğretmeni Bedreddin'in "Hakikatin gücü birliktedir" sözünü anımsatarak işte bu tekkede toplamıştı.

Havuz kıyısında yükselen salkımsöğütlerin gölgesine tam bir törensel sessizlik içinde geldiler; iç avluların kapılarından geçerken de, avluyu boydan boya aşan su boyunca yürürken de hiç kimse ağzını açıp tek kelime konuşmamıştı. Âhi babanın, önemli görüşmeler yapmak için, ya da yalnız başına düşünmek için çekildiği içrek köşesiydi bu havuzbaşı. Havuzun hemen yanındaki tek katlı küçük evde oturuyordu âhi baba. Alçacık tavanlı, sofaları köşeli evin her yanı halıyla kaplıydı. Torlakların önderi dağdan inince, âhi şeyhi bu evi ona bırakmıştı.

Salkımsöğütlerin altına serili halılara, hepsi eşitlermiş gibi, yan yana oturmuşlardı. Âhi baba sağ yanına âhi ileri gelenlerini alırken, Torlaklar da Kemal'in soluna sıralanmışlardı. Köy temsilcileriyse, yüzleri önderlere gelecek şekilde oturmuşlardı.

Tam oturmuşlardı ki, koşa koşa gelen bir âhi savaşçı, Karaosman beylerin konağının yıkıldığı haberini getirdi.

Kendini tutamayan Kemal, öfkeyle:

— Ahmaklar! dedi. Anlamıyorlar ki, artık her şey bizim! Kendi mallarına zarar verdiklerinin farkında değiller!

Taş ustalarının başı, elini göğsüne götürerek:

— İznin olursa bir doğruyu söyleyeceğim sana, Kemal? dedi.

— Biz, eğriye tokuz, doğruya açız; buyur söyle, baba!

— Şu senin torlaklar, Kemal, hayatta hiçbir şeyleri olmadığı için hiçbir şeye değer vermiyorlar. Sözümü yanlış anlama!

Hububatçı esnafından, pirinççilerin temsilcisi:

— Yıkıyorlar fakat yapmıyorlar, dedi. Bizim hububat esnafı torlaklara biraz haydutlara baktıkları gözle bakarlar. Haydut kısmı da, torlak kısmı da mala mülke değer vermezler.

Kemal, yardımcısını çağırdı:

— Abdal Torlak! Yanına adam al ve konağı yıkanlara hadlerini bildir!

— Hiç zahmet etmeyin, Kemal, dedi yıkım haberini getiren âhi. Edeceklerini ettiler, sonra da kaçıp gittiler. Ama kent sakin, herhangi bir ters durum yok. Kendi kuvvetleri arasında bir kapışmanın olmadığını öğrenen köylüler rahat bir soluk aldılar.

— Demek akılları başlarına geldi?

— Hiç sanmam, dedi pirinççi. Suçlu olduklarını bildikleri için cezalandırılma korkusundan kaçtılar.

Bu kadarı artık fazlaydı. Abdal Torlak, heyecanla:

— Torlaklar, dedi, Allahtan başka hiç kimseden ve hiçbir şeyden korkmazlar!

Ama Kemal, lafı onun ağzına tıkayarak:

— Düşünmeden konuşuyorsun, Abdal Torlak! dedi. İnsan, kendi yaptığı aptallıktan korkmalıdır!

Sonunda âhi baba söze girerek:

— Üzerine alınma sakın Kemal, dedi, ama beylere karşı nefret uyandıracak sözler, tarlaya tohum eker gibi ekilmiş torlakların ruhlarına ve köklenip gövermiş burada bu nefret. Çünkü torlaklar düşünceleriyle değil, duygularıyla hareket eden insanlar. Düşünce biçimleri şu: Mal mülk edinmek hor görülecek bir şey midir? Evet. Öyleyse tükür gitsin malına da mülküne de! Sabahtan akşama en ağır koşullarda çalışmak nefret edilecek bir şey midir? Evet. Öyleyse bırak çalışmayı, doğru dağlara! Yasaklar artık kabak tadı mı vermeye başladı? Evet. Öyleyse esrar çek, şarap iç, ne ki yasak, onu yap.

Kemal, incelikle:

— Torlakların alışkanlıklarını biz de biliriz, âhi baba, dedi. Ne var ki, biz nicedir bambaşka bir yaşam süreriz, çerçevesi, öğretmenimiz Bedreddin Simavi'nin koyduğu yasalarla çizilmiş yeni bir yaşamdır bu.

— Yaşayışınızı yenilemişsiniz ama duygu ve düşünceleriniz hâlâ eskisi gibi. Fıçının üstüne çıkan Torlak eline geçirdiği bir kalasla evi yıkmaya girişti...

— Kendisini cezalandıracağız, âhi baba.

— Cezalandıracak mısınız? Nasıl? Herkesin içinde kamçılamayı mı düşünüyorsunuz, yoksa kafasını kesmeyi mi? Kim bilir, belki de kazığa oturtur ya da köle olarak satarsınız? Beylerin verdiği cezalar bunlar olurdu, bakalım sizin cezanız ne olacak?

Yanıt yerine geçen bir sessizlikten sonra âhi baba sürdürdü:

— Bugüne kadar hep hayır dediniz: Hayır, hayır, hayır. Artık evet demenin zamanı geldi.

— Esnaf ve zanaatkârlarımızın saygıdeğer temsilcilerini, yakın köylerimizin güngörmüş ihtiyarlarını ve torlak kardeşlerimizi, bizi arzu ettiğimiz sonuca götürecek en uygun yolu bulmak için topladık burada, âhi baba. Gerçi yeni toprak düzenine ilişkin olarak önümüzde bir Karaburun ve Aydın örneği var, ama tek kişinin üstesinden gelebileceği bir iş değil bu. İster ben olayım, ister bir başkası.

Bu yüzden işte bu danışma toplantısını yapıyoruz, herkesin yardımını istiyoruz.

Âhi şeyhi sorusuna hâlâ yanıt alamadığını hatırlattı Kemal'e:

— Önce şu torlağı nasıl cezalandıracağınızı bir söyle, dedi.

Kemal düşünceye daldı. Savaş arkadaşlarına baktı. Haklarında söylenenlere epeyce içerlemiş olan torlakların suratları bir karıştı. Şu işe bak! Beylerin elinden kurtardıkları, bey düzenini yerle bir ettikleri Manisa'da yüzlerine karşı neler söyleniyordu! Kendileri için en beklenmedik olan da önderlerinin davranışıydı: Aralarında en yiğitleri, en

dürüstleri olan Abdal Torlak'ın lafını ağzına tıkıp oturtuvermişti. Oysa Abdal Torlak, torlakların onurunu savunmak için söz almıştı.

Kemal Torlak onların düşüncelerini okumuştu. Gülümsedi:

— Dostça sözlerin için sağol, âhi baba, dedi. İnsanın her sözünü onaylayan kişi dostu değil, düşmanıdır; dost, acı söyler, demiş atalarımız. Ceza konusuna gelince, benim önerim şu: Bu torlağı buraya çağıralım, kendisine yaptığı işin ne kadar ahmakça olduğunu bir güzel açıklayalım, sonra da tüm kenti dolaşacak bir tellal çıkartalım: "Falanca torlak, aşırı bir öfkeye kapılarak akılalmaz bir dangalaklık yapmış ve hepimizin ortak malı olan bir evi yıkmıştır!" Ne dersiniz bu cezaya?

— Ömrü boyunca kurtulamaz zavallı bu utançtan... dedi Abdal Torlak.

— Acıyor musun, Abdal Torlak?

Abdal Torlak başını önüne eğdi.

— Acıyorum, Kemal Torlak. Utancın böylesini ancak ölüm temizler. Ama onun da kırdığı ceviz kırkı aştı.

Taşçı ustalarının başı parmak kaldırarak:

— Ben bir ekleme yapmak istiyorum!, dedi. Tellal şunu da söylesin: "Daha önce Karaosman Bey ailesine ait olan konağın yıkımında bu torlağa yardım edenler, evin onarımına da yardım edecekler. Bu kişiler falanca gün Şaraphane meydanına gelecekler!" Ne diyorsunuz?

Kemal, sevinçle:

— Çok iyi düşündün, kardeş, dedi. Böylece hem kendilerine ders vermiş, hem de evi onarmış olacağız. Hayırlı olsun kararımız!

— Amin!

Beylerin düzenine, beylerce konulmuş hemen bütün kurallara "hayır" deme esasına dayanan torlak alışkanlıklarını, geleneklerini nasıl değiştirebileceği, Kemal'in epeydir kafa yorduğu bir konuydu. Öyle ya, beylerin düzenine son verilmişti artık; dolayısıyla da torlakların bütün alışkanlıklarının dayandığı "hayır..." deme nedeni ortadan kalkmıştı. Düşünü kurdukları, kavuşmaya can attıkları geleceği, bütün pırıltısıyla

gözünde canlandırabiliyordu Kemal. Ama bu güzel geleceğe hangi yoldan ulaşacaklardı? Nice düşündüyse de buna bir yanıt bulamamıştı. Bütün umudu öğretmendeydi: Vakti gelince kendilerine bu yolu elbet gösterecekti. O olmazsa, –bu artık son umuduydu,– Molla Kerim kitaplarını karıştırıp kendilerine herhalde bir yol gösterebilirdi.

Ama bugün, Osmanlı ordusunun ikinci kez yenildiği haberini aldıktan, Manisa halkıyla konuştuktan ve âhi babanın tekkesinde kent ileri gelenleriyle görüş alışverişinde bulunduktan sonra, aradığı yolun apaçık bir biçimde önlerinde uzandığını fark etmişti. Bu yol, âhilik yoluydu; bu yol, yabancıları ağırlama, yedirme ve içirmede, eşkiyaları tenkil ve imhada, zalimlere yardım eden şirretleri katl ve ifnada üzerlerine olmayan âhiyân-el-fityân'ın topluluk nizamını tesiste tuttuğu yoldu. Âhi şeyhinin "amin" demesinden de cesaret alarak, düşüncesini açıklamaya girişti:

— Saygıdeğer âhi baba! Aksakallar! Kardeşler! Atalarımızdan sizlere fütüvvet dediğimiz âhilik teşkilatının yasası niteliğinde birtakım kutsal belgelerin kaldığını hep biliyorsunuz. Fütüvvetnamelerde yer verilen öğüt ve nasihatlerin, bizi, özgürleştirdiğimiz şu topraklarda kuracağımız hakka dayalı yeni düzene ulaştıracak en kısa yol olacağını düşündüm ben. Bu yüzden de derim ki: Gelin, fütüvvet yasalarını toplumun her kesiminde ve her alanında geçerli kılalım!

Sustu. Diliyle dudaklarını yaladı. Heyecanlanmıştı. Heyecanlanmak onda sık görülmeyen bir durumdu. Korku nedir bilmeyen yoldaşlarının tıraşlı yüzlerine, köy temsilcilerinin sakallı yüzlerine, toplantıya korumalık yapan âhi savaşçıların genç, ateşli yüzlerine, yüzyıllık bir çınar gibi sakin, ağırbaşlı oturan âhi şeyhinin örümcek ağını andırırcasına kırışıklar içindeki vakarlı yüzüne baktı. Bu yüzlerin tümünde aynı ifade vardı: Şaşkınlık. Demek, kendi göreneklerini bir yana atacaklar ve başkalarının göreneklerini benimseyeceklerdi? İyi ama, nasıl? Demek, âhiyân-el-fityân'ın kendilerine emanet ettiği gizleri başkalarına açacaklar, safları arasına bunca cahil, görgüsüz insanı alacaklardı? Beylerin düzeninden sonra yeni bir düzenin boyunduruğuna girilecekti demek? Kanlarıyla, canlarıyla kazandıkları özgürlüğü doyasıya tadamadan hem de? Boyunduruğun birinden çıkıp, bir başkasına koşulmak..?

Hayır, boşuna değildi Kemal Torlak'ın heyecanlanması. Hissediyordu: Karşı koyacaklardı. Şu anda her şey kendisine bağlıydı. Herkesin kafasında

uyanan kuşku canavarını yenebilirse, kazandıkları zaferlere yeni bir zafer daha eklenmiş olacaktı, ya da her şey tepe taklak olacak, eski haline dönecekti. Düşmanla niçin savaşmışlardı? Bey egemenliği yerine kendi egemenliklerini geçirmek için mi? Hayır. İnsanlar üzerindeki egemenliği, nesneler üzerindeki egemenliğe dönüştürmek için ve beyliğin ayrılmaz bir parçası olan uşaklık yerine kardeşliği egemen kılmak için.

Kemal bir şey daha söyleyecek mi diye bir süre daha bekleyen âhi şeyhi, sonunda alabildiğine incelikli bir sitemle:

— Âhilik yolu, idrak, itimat ve riayet yoludur, dedi. Daha bir de anlamak var ki, ona burda hiç girmeyelim. Düzene riayet herkesin harcı değildir. Üçlü, yedili kurallarımız var sonra... Ve bunlar öteki kurallarımızın yanında en basit olanlarıdır.

Sesinde, tavrında, isyancıların önderiyle değil, boyundan büyük işlere kalkışmış küçük bir çocukla konuşuyormuşcasına bir hoşgörü vardı.

— Bu düzeni bilmez değiliz, dedi Kemal. Ama benim kastım o değildi. Âhi, Arapça kardeş demektir, öyle değil mi? Yoksa yanılıyor muyum?

— Yo, hayır.

— Ve tıpkı kardeşler gibi, hep birlikte yersiniz siz de yemeğinizi. Sonra, babanın kazandığı oğluna değil, tüm âhilik ocağına kalır. Yani herkes işe sıfırdan başlamak zorundadır. Öyle değil mi?

— Öyle.

— İşte beylerden kurtardığımız özgür topraklarda bu yasayı uygulayalım diyorum ben. Madem ki bundan böyle her türlü mal mülk ve topraklar herkesin ortak malıdır, yapılacak şey de bu olmak gerekir... Üçlü, yedili kurallarınıza gelince, iyi huylu, dürüst, namuslu yetişmeleri için bunları okullarımızda çocuklarımıza öğretiriz!

Pirinççi esnafının başı:

— Peki, ya istemezlerse? dedi.

— Dürüst, namuslu yetişmeyi mi?

— Hayır, hep birlikte yemek yemeyi. Elindeki malı ortak mala katmayı. Kuvvete mi başvuracaksın bunu sağlamak için?

— Fırında ekmek, aşevinde çorba herkese ortak piştikten sonra, bunları ortak yemeyip de ne yapacaklar? Sakatlar, kötürümler, hastalar elbette evlerinde yiyebilirler. Malını ortak mala katmaya gelince, bu, malın ne olduğuna ve ne kadar olduğuna bağlı: Kendinin ve hane halkının çalışması için gerekli olan bir şeyse bu elbetteki sende kalacak tıpkı işleyebileceğin kadar toprağın sende kalacağı gibi. Ama ambarlar dolusu mal: Yüzlerce hayvan, konaklar, köşkler, paralar, altınlar, elmaslar... Çalışan bir insan ne yapsın bunları?

— Ne diyorsun sen? dedi, pamukçu esnafının temsilcisi, kara sakallı, iri kemikli bir adamdı. Bir esnaf için, diyelim bir pamukçu esnafı için, deposunun tıka basa malla –pamukla,– kesesinin çil çil altınla dolu olmasının, bu esnaf kardeşimizin işini sürdürebilmesi için baş koşul olduğunu bilmez gibisin?

— Anlamadım, kiminle ticaret yapacak bu esnaf kardeşimiz? Eğer her şey herkesinse ve kimsede para yoksa, kime satacak malını?

Toplantıya katılan herkesten bir şaşkınlık ünlemi koptu:

— Kimsede para yok mu?!

Taşçı ustalarının başı:

— Dur hele, Kemal, dur hele, dedi. Bir şeyi anlayamadım. Diyelim bir duvar yapacağız. Eğer kimsede para olmayacaksa, bu işten bizim karnımız nasıl doyacak? Malzemeyi nerden, nasıl alacağız? Taşçının kalemini, keskisini nerden bulacağız?

Kumaşçı esnafının başı gülümseyerek:

— Yeni bir çakşıra mı ihtiyacın var? dedi. Bana geleceksin, kumaşı alacaksın, terziye gideceksin, dikecek. Kalemi, keskiyi demirciler dövecek. Ekmek, zerzevat köylülerden, şişkebabımızı, külbastımızı da çobanlar düşünecek!

Arpalı köyünün temsilcisi, tek gözlü ihtiyar:

— Kısacası, armut piş, ağzıma düş! dedi.

Köy temsilcileri, bir ağızdan:

— Yok! Biz bu işe razı değiliz! diye bağırdılar.

— Razı değiliz biz bu işe! Ve sizden de istediğimiz hiçbir şey yoktur! Çakşırımızı da kendimiz dikeriz, çorbamızı da kendimiz kaynatırız.

— Evimizi de kendimiz yaparız.

— Daha neler! Eskiden beylere verdiğimiz haracı şimdi de bunlara mı vereceğiz?

Âhi şeyhi, alışkın olduğu tonla, buyruk verince:

— Koşumcu ve kumaşçılar, debbağ ve demirciler olmadan yapamazsınız, dedi.

Tek gözü kör ihtiyar öfkeyle yerinde hoplayarak:

— Yaparız! dedi. Hem de öyle bir yaparız ki! Bizim her şeyimiz var!

Âhi şeyhi dışında herkesi gülümsetmişti ihtiyarın hali.

— Vallahi anlaşılmaz adamsın, dedi âhi şeyhi olanca ciddiyetiyle. Ha kendi evine ekmek götürmüşsün, ha başkasının... Hepsi bir değil mi?

— Varsın olsun! Yine de para olmadı mı, olmaz! Körün kolay kolay pes edeceği yoktu. Birisi azla yetinir, öbürü çakırpençedir ve de gözü deliktir. Ver ha ver, ver ha ver, doymak bilmez! Ölçüsü, ölçütü ne bu işin?

Deminden beri kendisinin katılımı olmadan süren tartışmayı umutla izleyen Kemal, burada söze katılmayı uygun buldu.

— İman ve insaftır, kardeş, ölçüt!

— Peki imanı, insafı kim ölçecek?

— Siz, kendiniz!... Ve sizin seçtikleriniz. Kime, nerde, ne zaman, ne kadar verileceğini tümüyle siz belirleyeceksiniz.

Çığırından çıkan toplantının yolunca yürümesini sağlamak için âhi baba hizmetkârlara bir işaret yaptı. Siniler üstünde taslarla testiler geldi hemen.

Hizmetkârlar taslara kızılcık şerbeti doldurmaya başladılar.

Pamukçu esnafının temsilcisi ayağa kalktı, elini göğsüne götürüp şeyhi selamladı.

— Bağışla, âhi baba! Şerbet boğazımdan geçmiyor!

Kemal’e döndü:

— Senden de Allah razı olsun, muhterem! Meğer esnafın işini bitirmeyi kafana koymuşsun. Bu iyiliğini unutmayacağız! –Yeniden şeyhe dönüp selam verdi.– Cahillik, töre bilmezlik olarak görme, âhi baba, ama bizim artık burada yerimiz yok.

— Güç, öfkeye kapılanda değil, sakin olandadır, dedi âhi baba. Aceleniz ne? Oturup dinleyin sonuna kadar.

— Malın ve paranın olmadığı yerde, ticaret de olmaz, şeyh babam. Sonuna kadar oturun dersin, bu işin sonu mu kalmış?!

— Yanılıyorsun, pamukçularbaşı, dedi Kemal. Kervansaraylar durdukları yerde duracaklar. Ambarlardaki mallara yenileri eklenecek. Yoksa ihtiyaçlarımızı nerden karşılayabiliriz? Ama bunlar bir kişinin değil, hepimizin, herkesin ortak malı olacak.

— Yanılan ben değilim, sensin, Kemal! Bir mal herkesin oldu mu, göz açıp kapayana dek yağmalar, ortada bir şey komazlar. Mal dediğin malın üstüne sahibinin koruyucu gözleri dikili olmalı!

— Bak bunda haklısın! Hayırseverlerin hastane, medrese, imaret gibi hayır işlerinin görülmesi ve yürütülmesi için ayırdıkları paranın ve emlakın yönetilmesinde olduğu gibi tıpkı, işbilir, dürüst kişiler eliyle bu işler aksatılmadan yürütülebilir. Ve bu işleri yürütecek kişileri kadı falan değil, siz kendiniz atayacaksınız.

— Peki, biz, tüccar takımı ne işe yarayacağız?

— Altının değerini sarraf, malın değerini esnaf bilir. Sizin koruyucu gözlerinize ve çevik zihninize ihtiyaç duyulacağından hiç şüphen olmasın, kardeş!

— Lafıma kulak ver, Kemal! Dağları, Kahire çöllerini aşabilirim; denizler aşıp Rus diyarına gidebilirim... Tek bir şartla: Eğer malımın sahibiysem. Yoksa, kâhyalık, kethüdalık bize göre iş değildir!

Pamukçuların temsilcisinin yüzü öfkeden kıpkırmızı kesilmişti. Avlunun çıkışına doğru kararlı adımlarla yürüdü.

Kumaşçı esnafının temsilcisi:

— Peki, Kemal, dedi, beylerden ele geçirdiğimiz para ve altınlara ne yapacaksın?

Tek gözlü kör köylü:

— Doğru, dedi. Altınla parayı göğe atsan, yere düşer; tavukların önüne atsan, dönüp bakmazlar bile. Ne işimize yarar ki o zıkkımlar bizim?

— Doğrusu ben de bilmiyorum kardeşler, dedi Kemal. Ola ki, şartlar elverir, kardeşlerimizi kurtarmak için fidye olarak kullanırız. Ya da, ne bileyim, bizim buralarda bilinmeyen, başka diyarlarda yapılan silahlardan satın alabiliriz. Bilmiyorum!

— Canım nasıl bilmezsin?

— Basbayağı bilmiyorum. Bizim her soruya hazır yanıtımız yoktur, kardeşler! Burdan kalkıp gittikten sonra siz de düşünün konuyu. Arkadaşlarınıza danışın. –Âhi şeyhine döndü.– Biz de burda âhi babamla düşüneceğiz.

III

Ustadan öyle ağır bir koku yayılıyordu ki, bu ekşi kokudan ve tabakhanenin buna eklenen daha bin bir iğrenç kokusundan rabbi* Hanan'ın içi bulanıyor, safrası kabarıyordu. Ama o, kendini tutmayı bilirdi; başkalarına sözünü geçirebilmek için, önce kendine sözün geçmeliydi. Yüzünde en ufak bir buruşukluk, hoşnutsuzluk görmemeliydi kimse. Aydınlık bir gülümseme ve babaca bir ilgi: İşte, herkesin onda bulması gereken iki şey. Özellikle de babaca ilgi, özen. Çünkü Tanrı onu, Rabbi Hanan bar Abba'yı, tüm Manisa alhamasının, yani Yahudi cemaatinin başına geçirmişti. Bu, onun, sepicilerin temsilcisi olan şu Hayaffa'nın da,

aman Yarabbi, ne dayanılmaz bir koku yükseliyordu adamdan! Başı, başkanı olması demekti elbette.

Aşağı yukarı yaşıttılar. Ama Rabbi Hanan, çok daha soylu kokular arasında büyüdüğü için, Hayaffa'nın eşidi sayılamazdı. Manisa'da çok eskiden beri varlığını sürdüren, kalabalık ve varsıl Yahudi cemaati tümüyle parnese, yani cemaatin başkanı olan Rabbi Hanan'a bağlıydı. Cemaatin, kendi üyelerini yargılama yetkisi vardı ve yargı konusunda tümüyle özgürdüler. Sultanlar çok uzaktaydı ve nerdeyse her yıl, tahta yeni bir sultanın çıktığına tanık olunuyordu. Şu çileli günlerdeyse –aslında İsrailoğulları için bin beşyüz yıldır sözkonusuydu bu çile– Manisalı Yahudilerin yaşamları ve tüm varlıkları Rabbi Hanan'ın elinde bulunuyordu.

Hayaffa'nın verdiği selamı babacan bir gülümsemeyle ve başını hafifçe eğerek alan Rabbi Hanan, usta geçip karşısına oturana dek kendisini dikkatle izledi. Hayaffa ustanın, Kutsal Kitap ve Talmud öğrenimi gördüğü okul yıllarında, beliğ bir hatip ve ateşli bir delikanlı olduğunu anımsadı. Bursa'daki Yahudi okulunda birlikte başlamışlardı öğrenimlerine. Yalnız, öğretmenleri farklıydı. O sıralar daha rabbi olmayan Hanan, Kastilya engizisyonunun hışmından kaçarak, her tür dinsel inanca karşı sonsuz bir hoşgörüye sahip Sultan Beyazıd'ın ülkesine sığınan, İbni Rüşd izleyicilerinden bir öğretmenden ders alırken, ailesinin maddi durumu iyi olmayan Hayaffa, sıradan bir hahamdan ders almış, ardından da bu alçak haham onu Elisayos adındaki imansız herifin öğrencileri arasına katmıştı.

Otuz küsür yıl geçmişti aradan. Bugün Rabbi Hanan, Manisa Yahudi cemaatinin başı, Hayaffa ise, tıpkı babası gibi, sepiciydi. Mukadderat işte! Hem Cenab-ı Hak beş parmağın beşini de bir yaratmamış ki!

Hayaffa'nın esmer, donuk yüzüne, gür, kıvırcık sakalının gölgesi düşmüştü. İri, ela gözleri, sakalı gibi gür, kabarık kaşlarının altından sakin bakıyordu. Damarları kabarmış iri ve hâlâ güçlü ellerini, yorgunlukla dizlerinin üzerine bırakmıştı. Üzerinden, insanın burnunun direğini kıran şu koku da yükselmese, Hayaffa ustanın bayağı hoş bir adam olduğu bile söylenebilirdi. Ama şu koku yok mu!

Bunca yıldır ekşitme teknelerinin başında kalfalar, çıraklar değil de kendisi mi çalışmıştı yoksa?

— Geldiğin için teşekkür ederim, Hayaffa Ben-Jamin, dedi Rabbi Hanan.

— Ben de seni gördüğüme sevindim, efendim ve öğretmenim!

— Adamlarına, Osmanlı ulemasından kadı Bedreddin'in, devlete karşı isyan çağrılarıyla dolu yazılarını okuduğunu ve bu yazılarda Tanrıyı inkâr eden düşüncelere yer veriliyor olmasına rağmen bunları telin ve tekzip etmediğini duydum, Ben-Jamin usta. Doğru mu bu?

— Hayır, efendim, doğru değil. Kardeşim ve hakikat öğretmenim Şeyh Bedreddin Mahmud'un yazılarında devlete isyan çağrısı değil, tam tersine, Adem Babamızla Havva Anamıza Cenab-ı Hakkın bağışladığı, ama daha sonra sultanların ve hükümdarların çiğnedikleri yasanın ihyası çağrısı vardır.

— Peki, bana söyleyebilir misin, ustacığım, yabancı bir milletten olan ve senin kendisine kardeşim, hakikat öğretmenim dediğin bu şeyhe göre, neyin nesi ve nasıl bir şeymiş acaba bu yasa?

— Bu yasaya göre, efendim, toprak ve her türlü zenginlik herkesin ortak malıdır. Herkes çalışmak zorundadır ve herkes neye inanmak isterse, inanabilir; çünkü bütün halklar ve dinler, birdir.

Hayaffa'nın sözlerini kaskatı bir sessizlik izledi. Parnes, korkuya kapılmıştı: Çünkü duydukları korkunç şeylerdi ve çünkü şu sepici olacak ahmak, bunları sanki son derece yalın ve doğal şeylermiş gibi söylemişti. Ama korkusunu yenmeyi bildi.

Odanın pencerelerinde, üzerlerinde kırmızı-gökmavisi yazılar bulunan, çiçek bezekli, ağır perdeler asılıydı. Çiçeklerin arasına örülerek tutturulmuş iri harfler, yaldızları donukça parlayan süs kuşağı boyunca uzanıyordu. Mumun ışığı oraya ulaşamadığı için yazılar pek okunamıyordu, ama Hayaffa usta bu odaya daha önce de birkaç kez gelmişti; Rabbi Hanan'ın başının üstünde neler yazdığını biliyordu. Tanrının, seçkin halka, ebedi lütuf ve bütün öteki halklar üzerinde zafer vaad ettiği bu yazıyı içinden okuyan Hayaffa'nın dudaklarında belli belirsiz bir gülümseme uçuştu. Tanrı, Rabbi Hanan'a, bütün dinlerin bütün sofu din adamlarına olduğu gibi, başkalarının üzerindeki egemenliğini bildiriyordu. Olacak şey miydi bu? Hiçbir baba çocukları arasında ayrım gözetir miydi? Soyumuzu başlatan atalar böyle bir

şey yapabilirler miydi? Ve egemenlik, köleliğin öbür yüzünden başka neydi?

Rabbi Hanan, Hayaffa ustanın dudaklarındaki o belli belirsiz gülümsemeyi alay olarak yorumlamıştı. Şu işe baktı. Üstünden leş gibi ekşi deri kokusu yayılan bu ahmak, Osmanlı devletinin en yüksek yargıçlık makamında bulunmuş bir Müslümandan kardeşim ve hakikat öğretmenim diye söz ediyordu. Oysa kardeşim dediği herif, her şeyleriyle Rabbi Hanan'a emanet edilmiş, onun korumasına bırakılmış İsrailoğullarının kökünü kazımak niyetindeydi. Şu, din sapkını olmasına az bir şey kalmış sepicinin de üyesi olduğu İsrailoğullarının...

Parnesin yüreğinde öfke dalgaları kabardıkça kabarıyordu. Ama Rabbi Hanan, bundan önce mide bulantısını ve korkusunu nasıl bastırdıysa, bu kez de, öfkesini bastırdı. İyice sakinleştiğini hissedince:

— Hayaffa Usta, efendim, sen dinimizin öğretildiği okulda okudun, dedi, bu yüzden de dalaletten başka bir şey olmayan deminki sözlerinin, Allah mahfaza, gerçekleşmesi halinde, halkımızın başına neler geleceğini gayet iyi bilecek durumdasın. Başka halkların devletleri var, toprakları var, yurtları var, inançları var. Onların kafalarında bunların hepsi birbirine karışmış, birbiriyle kaynaşmıştır; Tanrı, onlar için, bu öğelerden el üstünde tuttuklarının, en değer verdiklerinin bir parçasıdır yalnızca. Biz Yahudiler içinse, O tektir. Biriciktir. O, bizi seçilmiş kılandır. Bizi seçilmiş kılanla anlaşmamızdan döner, ona eş koşmaya ve onu başka şeylerle karşılaştırmaya kalkacak olursak, gökyüzünde dağılan bir duman gibi erir, yok oluruz. Nasıl olur da sen kendi halkının yok olup gitmesini isteyebilirsin, Hayaffa Usta?

Hayaffa'nın, dizlerinin üstünde duran yorgun elleri titredi. Hanan'ın gözlerinin içine baktı. Ve gitgide artan bir heyecanla:

— Yahudi mahallesinin demir kapıları gerisinde, yüksek taş duvarlarla çevrili evinde oturuyor ve korkudan tirtir titriyorsun! dedi. Her haber korkutuyor seni: Savaş çıktı diyorlar, korkuyorsun; barış oldu diyorlar, korkuyorsun; bu yıl mahsul iyi diyorlar, korkuyorsun; kötü diyorlar, korkuyorsun; salgın hastalık var diyorlar, korkuyorsun; tahta bir varis geldi diyorlar, korkuyorsun; sultan öldü diyorlar, korkuyorsun! Her olay, her gelişme senin için bir işkence oluyor, her günün kabir azabı içinde geçiyor.

Düşündüğün tek bir şey var: Kesen dolsun, malın mülkün artsın. Daha doğrusu tek kendinin değil: Sulbünden gelenlerin, karının, ana babanın, yakınlarının, dostlarının da servetleri artsın. Kanını, terini, ömrün boyunca şu lanet olasıca sarı madene dönüştürmek ve habire, her an birinin gelip bunları elinden alabileceklerini düşünüp kahrolmak! Buna hayat denir mi? Hiç değilse bir süre için şu para hırsını bir yana bırak! Dalâlet diye adlandırdığın şeyse, çok şükür gerçekleşiyor ve ikimizin de üyesi bulunduğumuz halka yokoluş değil, kurtuluş getiriyor.

Sözün burasında Rabbi Hanan, Hayaffa'yı durdurdu ve uzlaşıcı bir tavırla, paranın ortadan kaldırılmasından da söz edildiğini duyduğunu, bunun aslının olup olmadığını sordu. Hayaffa Usta, bunun doğru olduğunu söyledi ve ekledi:

— Paranın egemenliğinden kurtulmak, beylerin egemenliğinden kurtulmak kadar büyük bir zaferdir.

Rabbi Hanan, birbirinin arasından geçirdiği parmaklarını kütürdetti, deminki uzlaşıcı tavrıyla, parayı çoğaltma hünerinin ve muhatabının da ustalarından olduğu belagâtlı konuşma yeteneğinin, düşmanlarından biricik korunma yolu olarak seçilmiş halka Cenab-ı Hakkın bir armağanı olduğunu söyledi. Sonra, iki elinin baş parmaklarını birbiri çevresinde döndürerek, sanki laf arasındaymış gibi, Hayaffa'nın "hakikat kardeşi"nden aldığı mektupta vaad edilen nimetlerin bedelinin ne olduğunu sordu. Çok mu yüksekti bu nimetlerin bedeli, yoksa bir armağan gibi karşılıksız olarak mı sunulacaklardı ?

Doğrusu zekasının kıvraklığına da, tartışmacı olarak ustalığına da diyecek yoktu Rabbi Hanan'ın. Ama Hayaffa Ustanın inancını sarsabilecek şeyler değildi bunlar. Evet, dedi; tabii ki her şeyin bir bedeli vardır, ama bu kez, parayla değil de, hahamların "seçilmişlik" olarak tumturaklı bir ad taktıkları, münferitliği, istisnailiği, özel oluşu reddetmekle ödenecek bir bedeldir bu. Aslında, İsrailoğullarının üzerindeki şu lanet, üzerimizdeki makamların bizi içinde tuttukları bir zindandan başka bir şey değil. Ama artık bu, zindanın duvarları yıkılacak, demir kapılar ardına kadar açılacak...

Rabbi Hanan, merakla:

— Peki, dedi, Yahudi mahallesinin demir kapılarının açılmasını, duvarlarının yıkılmasını emrettim diyelim, herkesin parası, malı, mülkü gene kendisinin olmaya devam edecek mi?

— Duvarlar senin emrin olmadan da yıkılır, rabbi! Sahip olunan paraya, mala, mülke gelince, bunlar herkesin ortak malı olacak. Tabii senin malın mülkün de. Şeyhim, kardeşim, hakikat öğretmenim, zorun, zorbalığın, zenginliğin iktidarına, hatta iktidarın kendisine ancak böylece son verilebileceğini görmüş ve bize de böylece söylemiştir.

Parmaklarıyla oynamayı sürdüren Parnes, daha Bursa'dayken, Hayaffa'nın, kardeşleşme işareti olarak mollanın biriyle mintanını değiştirdiğini duyduğunu, ama bu gençlik saçmalığını ustanın herhalde unutmuş olduğunu düşünerek kendisinin de unuttuğunu söyledi. Ama şu anda ortaya çıkan durum, kendisinin yanıldığını gösteriyordu... Bir şeyler anımsamaya çalışıyormuş gibi kaşlarını çatıp bir süre sustu, sonra başını olumsuz anlamda iki yana salladı: Hayır, dünyada tek bir devlet bilmiyordu ki, parasız, iktidarsız yapabilmiş olsundu. Doğrusu, gerçek anlamıyla bir keşifti bu!

Hayaffa Usta, tartışmanın başından beri alabildiğine dikkatli, tetik olmasına karşın, yine de Rabbi Hanan'ın son sözlerindeki alayı fark edememişti. Rabbi Hanan, yine, o babaca bir ilgi ve özeni yansıtan ses tonuyla, halkların olduğu gibi, insanların da, ezelden beri, birbirine zıt iki eğilimleri olduğunu söyledi: Müttehid'e ve Münferid'e duyulan eğilimlerdi bunlar. Bu bakımdan, Rabbi Hanan, Hayaffa Ustanın şu anki gönül akışını anlayabiliyordu. Gençliğinde bütün insanların kardeşliğini arzulamamış bir insanda yürek var denebilir miydi? Buna karşılık da, yaşlılığında bu hayalleri bir yana bırakmamış bir insanda kafa olduğunu söyleyebilmek çok zordu. Sözün burasında Rabbi Hanan yerinden kalktı, mumu alıp arkasındaki perdeye doğru kaldırdı. Çiçek bezekli perdede, Kral Davud'un oğlunun sözleri aydınlandı: "Her şeyin bir zamanı vardır ve her şeyin zamanı gökkubbenin altındadır. Doğmanın zamanı ve ölmenin zamanı; ekmenin zamanı ve biçmenin zamanı; öldürmenin zamanı ve sağaltmanın zamanı; ağlayıp sızlamanın zamanı ve gülüp oynamanın zamanı; sevmenin zamanı ve nefret etmenin zamanı; savaşın zamanı ve barışın zamanı... Çalışana, üzerinde çalıştığı şeyin yararı ne?" Ustanın yazıları okuyup

bitirdiğine kani olunca, sırtını hafifçe kamburlaştırarak, yerine oturdu, Hayaffa'nın bir şey söylemesine fırsat vermeden sözlerini sürdürdü:

— Eğer sen de şu kardeşleştiğin molla gibi müttehitliğin zamanı geldiğini düşünüyor ve bu düşünceni eyleme dökmeye niyetleniyorsan, çok büyük ve önlenmesi olanaksız bir yanlışın içindesin demektir. Başını kaldır ve dünyada neler olup bittiğine bir bak. Şu an içinde bulunduğun yanlış, –tabii, dönmez ve ayak direyecek olursan– başına ölümcül belalar getirecek büyük bir yanlıştır. Ve bu büyük yanlış, bu büyük günah, bir vakitler Elisayos'un başına gelenlerin, senin de başına gelmesine yol açabilir.

— Uyardığın için sağol, Rabbi Hanan. Ama Cenab-ı Hak bana korku nedir bilmeyen bir yürek bağışlamış!

— Hayaffa Ben-Jamin, dedi Rabbi Hanan, tane tane; sanki telaffuz ettiği adın tınlayışını dikkatle dinlemek ister gibiydi.

— Eğer söz konusu olan bir tek sen olsaydın, bu büyük günahını belki bağışlayabilirdim. –Başını kaldırıp ustanın gözlerinin içine baktı.– Ama mesele, seçkin milletimizin varlığı yokluğu meselesi halini almış bulunuyor. Senin ardınsıra gidecek kardeşlerimiz kırılıp öldüklerinde, münafıklar ve hasetçiler, bütün öteki halkları ve zümreleri bize karşı kışkırtacaklar, demir kapılarımız açılıp duvarlarımız yıkılacak ve şu mahallede yaşayan insanlardan tek biri bile sağ kalmayacak!

— Sözünü ettiğin hasetçiler, biz hakikat savaşçısı kardeşlerimizin saflarına katılmasak da o kışkırtmayı yapmaya çalışacaklardır, Rabbi Hanan.

Rabbi Hanan duymamış gibiydi.

— Kendi canına değer vermiyor olabilirsin; anlarım bunu. Ama kardeşim dediğin insanları böylesi büyük bir tehlikeyle karşı karşıya bırakmaya nasıl cesaret edebilirsin? Bir Yahudi olarak Müslümanların isyanına katılırsan, sittin sene bu lekeyi üzerimizden çıkaramayız. Düşün bir, bu iş böylesi büyük bir tehlikeyi göze almaya değer mi? Evet, sepici ustalarının başı, evine git ve enine boyuna düşün bir...

— Ben iyice düşündüm, Rabbi Hanan. Ve kararımı verdim!

— Pekala. Benden günah gitti.

Alhamanın başı, hemen oracıktaki bir sehpanın üzerinde duran küçük, gümüş zili aldı, çaldı. Kapıda hizmetkârlar göründü. Rabi, ayağa kalktı.

— Ben, Tanrının, kendisine İsrailoğullarının güvenliğini tevdi ettiği Rabbi Hanan bar-Abba! Buyruğumdur: Bodruma kapatın bu adamı! Yarın afaroz edilecek ve hüküm giyeceksin, Hayaffa!

Hayaffa Usta, fırlayıp kalktı yerinden. Siyah, gür kaşlarının altında gözleri iki kor gibiydi.

— Halkımız seni bağışlamayacak, bar-Abba!

Parnes, artık istediğini söyleyebilirsin, nasılsa konuştuklarını kimse duymayacak, der gibi hoşgörüyle gülümsedi.

Hizmetkârlar ustayı götürdükten sonra, rahat bir soluk aldı. O ne ağır kokuydu öyle. Yarabbi! Hayaffa içerde biraz daha kalsa, Rabbi Hanan bu kez bulantısını tutamayacak ve resmen öğürmeye başlayacaktı.

Ustaları geri gelmeyince dericiler ortalığı ayağa kaldırdılar. Herkes Hayaffa Ustanın evinin önünde toplanmaya başladı. Tüm Yahudi mahallesi uğulduyordu.

Kadınların feryat figan kendilerini yerden yere atmalarına aldırmayan tüm deri işçileri, kalfaları, çıraklar silahlarını kuşandılar. Çok geçmedi, onlara, başlarında Hayaffa Ustanın yakın arkadaşı ve fikirdaşı Simeon Usta önderliğindeki boyacılar da katıldılar. Böylece birkaç yüz silahlı adam, Parnes'in evini kuşattı. Kapıya çıkan Rabbi Hanan:

— Ey, Yahudiler! dedi. Öfkenize yenilmeyin. Hayaffa Ben-Jamin, dalalet mezhebine sapma suçundan yargılanacak. Onun suç ortakları ise...

Sözünü tamamlatmadılar. Sopa gibi incecik, upuzun adam olan Simeon Usta:

— Çekil yolumuzdan! diye bağırdı.

Kalabalık, Rabbi Hanan'ı itip, konağa daldı. Korkudan tirtir titreyen hizmetkârlar, önlerine düşüp, Simeon Ustayla adamlarını bodruma götürdüler. Hayaffa Ustayı eller üstünde dışarı çıkaran dericiler, onun yerine, durmamacasına küfredip beddualar yağdıran Rabbi Hanan'ı attılar

bodruma; kapıyı kapatıp üzerindeki kocaman asma kilidi kilitlediler, sonra da yanlarına aldıkları anahtarı hep birlikte ve neşe içinde Gediz'e fırlattılar. Evde ellerine geçen altın, para ve değerli taşları da yanları sıra götürdüler.

Aslında evi dikkatlice arasalar epey şey bulabilirlerdi, ama buna vakitleri yoktu. Simeon, bir çuvala doldurduğu altınlarla paraları işliklerinin veznedarına teslim ederken:

— İçinden tek bir dirhem kaybolursa elimden kurtulamazsın! dedi.

Öğleden sonra beş yüz silahlı adam, Yahudi mahallesini terk etti. Hepsinin üzerinde Yahudilerin cenk giysisi olan koyu kahverengi şalvar ve belden sicimle bağlı yarım cüppeler vardı. Ellişerli gruplara ayrılmış olarak, boynuz borular küçük davullardan oluşan bando mızıkaları eşliğinde, usturaya vurulmuş başları güneşte pırıl pırıl, gözleri azim ve kararlılık dolu, sert adımlarla yürüyorlardı.

Damların üstüne çıkan Manisalılar şaşkınlıkla izliyorlardı yürüyüş alayını: Bugüne dek Yahudi mahallesinden silahlı birinin çıktığı görülmüş şey değildi. Şimdiyse, şu işe bak, kaç yüz kişi birden çıkmıştı, üstelik de, hepsinin kafası cavlaktı.

Bakırcılar çarşısına vardıklarında, onların nereye gittiğini anlayan bir bakırcı ustası, sevinçle bağırdı:

— Hakikat bizimle!

En önde yürüyen Simeon, dönüp müfrezesine baktı, sonra topuzuyla kalkanına vurarak, bakırcıya karşılık verdi:

— Hedad, hedad!

Onun ardından, topuzlarıyla, kargılarıyla kalkanlarına vurarak, bu eski Yahudi savaş narasını beşyüz kişi birden haykırdı:

— Hedad, hedad!

Köylü ve âhi müfrezelerinin kamplarının bulunduğu dağın eteğine yaklaştıklarında, Kemal'le Abdal Torlak atlarını sürüp karşılayıcı çıktılar, sonra aralarında yirmi adım kala, atlarından indiler, ellerini göğüslerine götürüp selam verdiler.

— Hakikat savaşçıları arasına hoşgeldiniz, kardeşler!

Bu sözlerle iki taraf kardeşleşmeye başladı.

IV

Torlak Kemal, sufi şeyhlerin çile yollarından geçmemiş olsaydı, şimdiye dek herhalde çoktan yıkılıp gitmiş olurdu. Şaka değil, tam dört gündür gözünü kırpmamıştı. Yüzü süzülmüş, elmacık kemikleri çıkmış, gözlerinin altı morarmıştı. Ama duruşu dimdik, bakışları hep öyle canlıydı. Gündüz kale önündeki örtme kolunu, kent kapılarındaki nöbetçileri, çevre yollardaki sabit keşif kollarını denetlemiş, bu arada depoları, kervansarayları, zanaatkârların işliklerini, fırınları dolaşmıştı. Hatta çevre köylerden ikisine kadar uzanmayı bile başarmıştı. Gittiği her yerde sorunları çözüyor, yol gösteriyor, akıl danışıyor, düşünüyor, tartışıyor, açıklıyor, ikna ediyordu. Şikayetleri dinliyor, köylülerin dileklerini iletmek için yolladıkları temsilcilerle söyleşiyordu.

Yemek odasının hemen yanındaki konuk odasında, ulaklar, haberciler, çeşitli sorunlarını, dertlerini iletmek için gelmiş temsilciler, delegeler boş buldukları yere kıvrılmış uyuyorlardı. Aşçılar bu kadar boğaza yemek yetiştirmekte güçlük çekiyorlardı. Tekkenin muhafız komutanlığına getirilen Salman, şeyhin iki yazıcısı ve ayak işlerini gören oğlanlar ne yapacaklarını, hizmeti nasıl göreceklerini şaşırmışlardı.

Önünde tekkenin dövme demir kapıları açıldığında, güneş ufku leylak rengine boyayarak dağların ardında yitmek üzereydi.

İç avludaki havuzda elini yüzünü yıkadıktan sonra eve girdi. Şeyh, namaz kılıyordu.

Bakışlarını çıtırdayarak yanan muma dikti ve biten günün olaylarını zihninde tek tek canlandırmaya başladı.

Sabahın köründe, bir yandan Aşık Durası Emre, bir yandan şeyh, dün yakalanan bey kâhyalarıyla korucularını ve vergi toplayıcılarla kadı yardımcılarını salıvermesi için kendisini ikna etmeye girişmişlerdi: Neymiş, iyiliğe hayvan da iyilikle karşılık verebilirmiş, ama kötülüğe iyilikle ancak insan karşılık verebilirmiş... Ve daha neler neler! Yanına şeyhle Durası

Emre'yi de alarak, tutsakları görmek için dağın yamacındaki kampa vardığında, köylü müfrezelerinden bir bağırıştır kopmuştu. Rençberleri hayvan yerine bile koymayan bu adamları nasıl salıverirlerdi? Kendilerini Allah yaratmış demeden dövenler, seçimle işbaşına getirdikleri muhtarlarını kaburga kemiklerinden çengele asanlar, ürünün kötü olduğu yıl, kendilerine tek bir tane bırakmamacasına ambarlarını silip süpürenler, ortalıkta yarı aç yarı çıplak dolaşan biçare yavrularını enik gibi görenler bunlar değil miydiler? Eğer salıverilecek olurlarsa, devlet güçlerini yeniden arkalarına alıp eskisinden daha gaddarca saldıracaklarından kimsenin kuşkusu olmamalıydı. Kurt kurttu, iyilikten anlamazdı. Köylülerin bağırış çağırışlarına torlaklar da katılmışlardı.

Bir mahkeme kurup tutsakları yargılamaları gerekmişti: Gaddarlık olarak nitelenebilecek suçlar işledikleri ortaya çıkarılan beş kişiyi ölüme mahkum etmişler; üç kişiyi –Biri kâhya, ikisi korucu– kıllarına bile dokunmadan salıvermişlerdi. Kadı yardımcılarınınsa, durumlarını tam açıklığa kavuşturamadıkları için, şimdilik kilit altında tutulmalarına karar vermişlerdi.

Hadi, Durası Emre'yi anlamak mümkündü: Fırından yeni çıkmış sıcacık bir somun gibiydi âşığın yüreği. Ama yılların bilgi birikimine sahip, bunca şey yaşamış, görmüş bilge şeyh, böyle bir yanlışa nasıl düşebilmişti? Demek ki pek çok insan bir araya geldiğinde, her bilgi, tek tek herkes için geçerli olmuyordu. Peki, farklılıkların ortaya çıkabilmesi için kaç kişi olunması gerekti? On mu? Kırk mı? Yüz mü? İşte kendisi ortadaydı: Sekiz yüz torlağı gayet rahat yönetebiliyordu... İşte, şeyh: İki bin âhiyi yönetiyordu...

Demek ki sorun sayı sorunu değildi; sorun, insanların toplumun hangi kesiminden geldikleri sorunuydu. Bugün torlaklarla birlik olan köylüler, dün tüccarların safındaydılar ve torlaklara karşıydılar. Ve biz, hepimiz, köylüsü, torlağı, tüccarıyla beylere ve ulemaya karşıyız. Hayır, yanlışa düşen şeyh değil, galiba kendisiydi. İnsanları ikna etmeyi başaramamıştı. Ne diyordu, öğretmeni Bedreddin: Bilen kişi, madem ki bilgisinin hiç değilse bir kısmını karşısındakilere aktarma arzusundadır, o halde karşısındaki kişilerce anlaşılır olan kavramlarla yapmalıdır açıklamalarını." İşin püf noktası burdaydı galiba. Toplumun değişik kesimlerinden gelmiş, dolayısıyla da anlayışları birbirinden çok farklı bir yığın insana, bir hamlede

açıklama yapmaktı onun yanlışı. Belki de herkesle tek tek görüşmesi gerekirdi? Öğretmeninin yüreğini ışıtan bir başka öğüdünü anımsadı: “Doğruya, ancak doğru araçlarla ulaşılabilir.” Her karar, bir araç seçimidir. Peki, ya bugün olanlar? Doğruya hangi yoldan gidecekti: Beylerin uşaklığını yapanları analarından doğduklarına pişman ederek mi, yoksa duygularına hakim olup, öç peşinde koşmayarak mı? Ah, nasıl da ihtiyaç duymuştu bugün öğretmeninin varlığına. Ya da Börklüce Mustafa’ya... Ya da, hiç değilse, Bedreddin müridlerinin ileri gelenlerinden herhangi birine...

Namazı biten Şeyh, seccadesini toplayıp Kemal’i selamladı. Kemal, yazıcıları çağıracak oldu, ama şeyh kendisini durdurdu: Vakit geç olmuştu; nerdeyse sabahtan beri kendisini bekleyen kadınlar vardı; önce onları salıvermeliydi. Kemal’in Manisalıları pazar yerine toplayarak hakikat savaşçılarının kazandıkları yeni zaferi açıkladığı gün, ahçılar esnafı başkanının dul karısı da, kendi evinde bir kadınlar toplantısı düzenlemişti. Bu toplantıda kadınlar, yemek, çamaşır, bulaşık işleriyle, süt sağımı, ayran, peynir, yoğurt yapımı, dikiş gibi kadın işlerinin tümünü üzerlerine almayı ve ayrıca becerebilecek olanların, tıpkı ninelerinin “Bacıyan-ı Rum” örneğinde olduğu gibi, kılıç kuşanıp âhi savaşçıların saflarında yer almalarını kararlaştırmışlardı.

Kemal, kadınların aşevlerindeki düzenlemelerini görmüştü. Ama bu son kararlarından haberi yoktu. Torlaklarının önderinin gün boyunca aldığı bu ilk sevinçli haberle yüzünün ışıdığını gören şeyh, sevinmek için acele etmemesini söyledi. Bacılarbaşı seçilen Ayşehan bugün tekkeye bir şikayette bulunmak için gelmişti. Ama derdini Şeyhe açmaya cesaret edememiş, şeyhin karısıyla konuşmuştu. Ayşehan’ın anlattığına göre, dün, akşam namazından hemen önce, iki torlak –Yağmur’la Boran– Çaybaşı mahallesindeki aşevine girmişler ve yemek pişiren kadınlara ağza alınmayacak sözlerle sarkıntılık etmişlerdi. Kadınlar gerçi ikisini de kapıdışarı etmişlerdi, ama bu kez de sokaklarda naralar atarak dolaşmaya, açık saçık, edepsizce türküler söylemeye başlamışlar, sonra da pınar başına su doldurmaya gelmiş gelinlere, kızlara elle sarkıntılık etmişlerdi. Kızlar kaçışınca da kendilerini mahalle aralarında kovalayıp üzerlerine çoban köpekleri salmışlar ve dağılmış koyunları sürüde toplar gibi hepsini bir yere toplamışlardı. Ayşehan’ın dileği, şeyhin torlaklara öğüt nasihat edip bir daha böyle rezillikler yapmamalarını sağlamasıydı. Eğer bu işi şeyh

yapmazsa, “Bacıyan-ı Rum” bu iki serseme öyle bir ders verecekti ki, bir daha insan içine çıkmaya yüzleri kalmayacaktı.

Kemal’in suratı asıldı.

İşret düşkünü torlakların bu türden rezillikleri başlarına büyük belalar açacak gibiydi. Şimdi bu olayı herhalde kentte duymayan kalmamıştı. Eğer bir an önce duruma el koymazsa...

Âhi şeyhi onun düşüncesini sürdürür gibi:

— Utanç, utançla temizlenir, dedi, aksi takdirde aramıza kan girer. Hem, aziz dostum, torlakları esrar, şarap gibi alışkanlarından vazgeçirmek için bundan daha iyi bir fırsat olur mu?

Haklıydı, Şeyh. Suçlular cezalandırılmalıydı. Kansız bir ceza olmalıydı bu; ama öte yandan da herkesin göreceği, duyacağı, ibret alacağı bir ceza olmalıydı.

Gündüz, ambarları, kervansarayları ve aşevlerini dolaşırken Kemal, derviş tekkeleri, varsıl konakları –ve bu arada Karaosman Beylerin onarılan konağı– da aşevine dönüştürülmüş olmasına rağmen, bunların yine de yetersiz kaldıklarını görmüştü. Bu yüzden de, ambar yöneticilerine, herkese yiyecek istihkakını elden vermelerini emretmişti. Bu “herkes”in içine yalnız kentliler değil, beylerin kudurganlıklarına ve yağmalarına uğrayan köylerde yaşayanlar da giriyordu.

Kemal’in yardımcılarıyla yaptığı hesaba göre, ellerindeki buğday bu gidişle kendilerine iki hafta daha ya yeter ya yetmezdi. Bütün Saruhan topraklarının en uç köylerine dek ulaklar çıkarılmasının üzerinden bir hafta geçmiş olmasına karşın, bu güne dek ambarlara köylerden tek bir batman buğday gelmemişti. Köy temsilcilerini toplamış, konuşmuştu.

Beyova köyü temsilcisine:

— Seninkilerden de bir şey yok mu? demişti. Oysa söz vermişlerdi bana?

Sanki tüm Saruhan köylerinden sorumluymuş gibi, bütün gözler yaşlı köylüye dönmüştü. Adamcağız da ellerini iki yana açıp:

— Vallahi, Kemal, bana da söz verdilerdi, demişti, ama bilirsin, bizim millet böyle durumlarda biraz ağırdan alır, bekler...

— Ne bekliyorlar?

— Buğday karşılığında ne vereceğinizi.

Kemal, ambar yöneticilerine, dağıtımın yarı yarıya kısılmasını emretti: Başka çareleri yoktu, yeni düzenlerini kurana dek kemerleri sıkacaklardı.

Oradan, atına atladığı gibi, silah yapımcılarının işliklerine gitmişti. Sakalı –galiba ateşte ütüldüğü için– biraz çarpıkça olan demirci ustalarının başı, az konuşan bir adamdı. Bütün demirciler, gece gündüz örs başındaydılar. Kılıç, teber, gürz, kalkan yapıyorlardı. Ama işte ellerindeki malzeme bitmek üzereydi. Bu gidişle fırınlarını söndürmek zorunda kalabilirlerdi. Üstelik, torlakların önderi, hepsini şaşkınlığa düşüren bir buyruk vermişti: Kalan malzemeyle silah değil, orak ve tırpan yapılacaktı! Sonra demircilerin başının hayretten kocaman açılmış gözlerinin içine bakarak açıklamıştı: Köylülerin gerek kendilerini, gerekse tarladaki ürünlerini beylerin saldırısından koruyacak hiçbir şeyleri yoktu. Tırpan, hem hasatta, hem de savaşta işlerine yarar.

Silahçılardan sonraki uğrak yeri dokumacılar olmuştu. Dokumacıların başı hep olduğu gibi yine neşeyle karşılamıştı kendisini:

— Sabahın köründen akşam ezanına dek buracıkta, mekiklerimizin, masuralarımızın başındayız... Nazik beylere kaftan, mintan diker dururuz... Ya kendiniz? diyecek olursan, bize kulak asma... Hem, malûm ya, terzi kendi söküğünü dikemezmiş...

Ustanın nüktesindeki acı sitemi fark etmemek mümkün müydü? Yiyeceklerinin pek kıt olması değildi tek sorun; kıt olan bir başka şey daha vardı: İplik. Ustalar bir ağızdan yakınıyorlardı: Böyle devam ederse, çıkrıklarımız dönmez, tezgâhlarımız tıkırdamaz olacak!

Anlıyorum, anlamında başını sallamış, hemen ardından da, Osmanlı askerlerinin yakıp yıktıkları köylerde kadınlarla çocukların donduklarını, bunlara bir an önce yünlü dokuma, harmaniye göndermek zorunda olduklarını söylemişti. Acaba mümkün müydü bu? Ustalar bir şeyler yapıp, yaratabilirler miydi?

Her yerde kendisini bir umut gibi görüyorlar, karşılaştıkları her sorunu onun çözebileceğini düşünüyorlar, yardım istiyorlardı. İyi ama onun elinden ne gelirdi? “Derdinizi anlıyorum” anlamında başını sallamaktan başka ne yapabilirdi? Yetersizlikler, ihtiyaçlar, dertler çığ gibi büyüyordu. Kaç yüz yıllık bir duvarın temel taşlarını söküvermişlerdi: Duvar yıkılmış, beylerin kalesi sallanmaya başlamıştı; kale de her an yıkılabilirdi. Onların da istedikleri bu değil miydi? Yıllarca buna hazırlanmamışlar mıydı? Ama işte, insan kıyıda nice deneme yaparsa yapsın, suya girmeden yüzme öğrenemiyordu.

“Taşları öyle canı gönülden ve öyle sert çektik ki, kale bir anda yıkıldı-yıkılacak hale geldi! Bizi de beraberinde yıkmaması için, gerekli yerlerine geçici payandalar koymamız gerek.”

Şeyhin yüzüne baktı:

— Savaşta Osmanlının silahlarına el koymakla, kendimizi lekelemiş, küçük düşürmüş olmadık, öyle değil mi, âhi baba?

— Elbet, Kemal.

— Öyleyse, beylerin bir başka silahını, paralarını, yine onlara karşı kullansak, beylere yakışan bu davranış bizi lekeler mi? Bu parayla kardeşlerimizin ihtiyaç duydukları iplik, pirinç gibi şeyleri alsak..? Alışverişimizi beylerle değil, tüccarlarla yaparız... Ne dersin, âhi baba?

— Unutma, Kemal: Tüccarların her alım satımlarından beyler bac alırlar.

— Ne yapalım, âhi baba, alırlarsa? Çocuklarımızın, kadınlarımızın açlıktan kıvranmalarına gözyumamayız ki! Hem beylerin bu keyifleri fazla sürmeyecek. Yakında uzak diyarlarda da beylerin düzenleri yıkılacak. Tüccarlar konusunda ise senden başka başvuracak kimsemiz yoktur, âhi baba. Tüccar temsilcileriyle konuş, Kahire’deki, Şam’daki, Meşhed’deki âhi kardeşlerimize sor soruştur... Haddimi bilmezliğim için bağışla, âhi baba! Sana yol göstermek elbet bize düşmez!

— Ben seni çoktan bağışladım, Kemal. Ama iş bende değil, sende bitiyor. Koruğun pekmez olması için zaman gerektir. Sense, önünü sonunu düşünmeden bir hamlede sonuca ulaşmak istiyorsun. Şu para konusunda olduğu gibi, örneğin. Sana o zaman da söyleyecektim, acele ediyorsun,

diyecektim. Ama her kulağı olan duymayı bilmiyor. O sıra sen de benim sözlerimi duyacak gibi değildin. Ama şimdi vakti geldi bunları konuşmanın.

— Haklısın, âhi baba. Beylere ait topraklar oldukça, para gerekli; bunu anladım. Ama ben yine de hakikat düzeninde paranın yeri olmadığına inanıyorum.

— Buna ben de inanıyorum, Kemal Torlak. Ama her işin baş koşulu olan zaman dışında sana iki koşul daha bulunduğunu hatırlatayım: Yer ve insanlar. Tüccar takımıyla başka bir dille konuşmak gerekir. Sen bunu bilemedin.

— Geç oldu, ama bunu ben de anladım, âhi baba. Yalnız, hadi, sen söyle bana, her kesimden bir yığın insanla hangi dilden konuşacaksın?

— Allah büyük, Kemal! Ben şu pamukçuyla konuşur, kendisini yatıştırırım. –İhtiyar yumuşamıştı.– Yalnız söyle bakalım, şu şarap işini ne zaman halledeceksin sen?

Kemal, tam soruyu yanıtlayacaktı ki, kapı görevini gören perde aralandı, Abdal Torlak girdi içeri. Kılıcını tutarak selam verdi. Usturaya vurulmuş, köşeli kafası mumların ışığında pırıl pırıl, bıyıkları her zamanki gibi görkemliydi. Yüzünde şaşkınlık, mahcubiyet değil, sevinç okunuyordu.

Kemal, konuşmadan yer gösterdi kendisine. Şu anda gereksiz kaçacak, tatsız şeyler söylemekten çekindiği için de, konuşmakta hiç acele etmedi.

Baktı, Kemal’den ses yok, Abdal Torlağın yüzünü ise sevinçten allar basmış, Şeyh sordu:

— Haberlerin hayırlıdır inşallah, Abdal Torlak?

— Hakikate şükrolsun, hayırlı, âhi babam! Yahşi Torlak kardeşimiz yoldaşlarıyla birlikte gittiği Beyova’dan, tam iki yüz batman buğday getirdi ambarlarımıza. Gerçi köylülerle ufak bir sürtüşme çıktı, ama önemli değil.

— Karşılığında köylülere ne verdi?

— Orak ve tırpan sözü vermiş. Zaten köylülerle kavga da verecek hiçbir şeyleri olmadığı için çıkmış, âhi baba.

— Demek ki, köylüler buğdayı vermek istememişler. Peki onları nasıl razı etmiş, Yahşi Torlak?

Abdal Torlak gülümsedi.

— Bizim Yahşi biraz sinirlidir, âhi baba. İçlerinden elebaşı gibi gördüğü birikisini ayağının altına alınca, öbürleri kuzu gibi olmuşlar, getirip kendileri teslim etmişler buğdayları.

— Kan dökülmüş mü?

Abdal Torlak ciddileşti.

— Hakikate şükrolsun, kimsenin burnu kanamamış, âhi baba.

— Hakikate şükrolsun, diye yineledi Şeyh de. Sonra kıbleye döndü, Kur'an'ın ilk sûresini, Fatiha'yı okudu. Şeyh duasını bitirir bitirmez, Kemal, zembereğinden boşanmış bir yay gibi fırladı yerinden.

— Ne dediğini kulakların duyuyor mu senin? Şu lanet olasıca iki yüz batman buğdayı getirmeseydiniz de, vara tüm Manisa ahalisi açlıktan kırılaydı! Bir de, iyi haber iyi haber diye sırıtıp duruyorsun! –Tıkanmış gibi durdu. Abdal Torlak'a doğru yürüdü. Yüzünü yüzüne yaklaştırıp, bastırmaya çalıştığı bir öfkeyle sordu:– Demek, Yahşi Torlak silahlı olarak gitti Beyova'ya? Demek, tıpkı beyler gibi, zorbalıkla, köylülerin ambarlarında ne var ne yoksa, tek dane koymamacasına silip süpürüp aldı?! Söyler misin bana, hakikat davasına sizden başka kim, kim böylesine büyük bir zarar verebilirdi? Yağmur ve Boran denen dürzülerin sizi tüm kentte rezil etmeleri yetmiyormuş gibi sanki, bir de bu köy rezaleti..! –Sesinde umutsuzluk, düş kırıklığı vardı.– Şu dörtköşe kafan bilmem ki anlayabiliyor mu durumu: Torlak adını rezil rüsva ettiniz! Bu utancı nasıl ve ne kadar kan dökersek temizleyebiliriz, düşünemiyorum bile!

Abdal Torlak, birden, olup bitenlerin vehametini kavrayıverdi. Sanki aklı bir anda başına gelmişti. İleri doğru bir adım attı. Boylu boyunca yere kapaklanarak:

— Bütün suç bende! Her şeyin hesabını benden sor, Kemal! dedi.

Torlakların önderi, yoldaşının geniş, güçlü sırtına baktı. Düşündü.

— Kalk! dedi sonunda; –sesinde ne öfke, ne acıma vardı.– Hepimiz suçluyuz! Başını çevirdi.

Şeyh:

— Düşünmemiz gereken şey suç değil, suçun kefaretinin nasıl ödeneceği, dedi. Yağmur'la Boran nerdeler şu anda? Ve gelinlerin üzerine saldıkları itleri?

— İkisi de kilit altındalar. Ayılıncaya kadar kapalı kalmalarını uygun gördük. Köpeklere gelince... İtlaf edildiler.

Kemal:

— Kendilerine gelince, dedi, ikisini de yarı bellerine kadar soyup bir deveye ters bindirin ve kent içinde dolaştırın. Yanları sıra, "Bacılarınızın şerefiyle oynayan ahlaksızların başına gelecek budur!" diye tellal dolaştırmayı da unutmayacaksınız, tabii. Ve ikisini de dışlayacak, bir daha aranıza almayacaksınız. Yahşi Torlağa gelince... Köylülere havale edeceğim kendisini... Onlar ne karar verirlerse, onu uygulayacağız. Kendisini Beyova'ya kadar sen götüreceksin, Abdal. Tabii, köylülere sözü verilen oraklarla tırpanları da yanına almayı unutmayacaksın. Bu densizi burada, kendi arkadaşlarının mahkûm ettiğini söyleyeceksin. Ama son söz ve son karar köylülerindir. Ölüm de dahil, ne ceza verirlerse, aynen uygulanacak. Hakkımızda hayırlısı olsun!

— Amin!, dedi şeyh.

Abdal Torlak:

— Belki de bağışlarlar, ha, Kemal Torlak? dedi.

Beyova'yı iki hafta önce zalimlerden temizleyenlerin başında Yahşi Torlak vardı.

— Bağışlarlarsa, biz de unuturuz suçunu... Yalnız, benim torlaklara ilişkin bir önerim var: Torlak müfrezelerini âhi müfrezeleriyle, köylülerden ayırsak daha iyi olacak galiba... Bu aslında ikimizin yanlışı, Abdal Torlak. Çünkü...

Perde açıldı, bir hizmetkâr girdi içeri.

— Ne var? dedi şeyh.

— Hayaffa Usta... Kemal kardeşle çok acele görüşmesi gerekmiş.

Başıyla, gelsin, işareti yaptı, Şeyh.

Ama Hayaffa, gelmedi, yıldırım gibi daldı içeri. Şeyhi görünce, kafasını duvara çarpmış gibi durdu. Yerden bir selam verdi.

— Bağışla, âhi baba. Öyle bir bela geldi ki başımıza... –Kemal’e döndü.–

— Rabbi Hanan kaçtı! Alhamanın hazinesini de yanı sıra götürerek hem de... Yakalanması için peşine hemen adam sal, Kemal.

“Bir de kurnaza çıkmıştır şu Yahudilerin adı!” diye düşündü Kemal. Şeyhe döndü:

— Duyuyorsun, değil mi, âhi baba! Adamı bodruma attılar, kapısını kilitlediler, kilidin anahtarını da Gedize fırlatıp, şarkılar söyleye söyleye Yahudi mahallesini terk ettiler. Tek bir koruyucu önlem almadan! Şu saçı sakalı ağarmış Hayaffa Ustaya dedim ki: “Parneslik koltuğuna geç sen otur, Yahudiler arasında hakikat düzenini kur.” “Yok, üstesinden gelemem bu işin, hiç parneslik yapmadım ki ben” dedi. “Hayaffa kardeş,” dedim, “ben de hayatımda hiç Yahudi cemaatinin başına geçmedim. Onun için, bu işi yine sen yapacaksın.” Aklı şimdi başına gelmiş. Gelmiş ama kuş da yuvadan uçmuş. –Abdal Torlağa döndü.– Hemen Akhisar yoluna adam çıkar; Yahudi Hanan’ın peşine düşsünler. Yalnız, dikkat et: Yakaladıklarında kılına dokunurlarsa, hesabını senden sorarım!

Abdal Torlak çıktı. Hayaffa diz çöktü. Elleri dizlerinde, başı önüne düşmüş:

— Söylemiştim, Kemal, dedi. Bu işlerin üstesinden gelemeyeceğimi söylemiştim.

— Bre, usta! Sanki ben bir şeyin üstesinden gelebiliyor muyum? Ah şimdi öğretmenimiz burda olacaktı ki!

Abdal Torlak geri döndü. Hayaffa’nın yanına oturdu.

Kemal’in gözleriyle sorduğu soruyu, başını sallayarak evetledi. Kemal, yeniden Hayaffa’ya döndü:

— Biz, dedi, sana yardım ettik: Torlaklar şu anda Hanan’ın peşindeler. Şimdi de, kardeş, senin bize yardım etmende sıra. Esrarı yasaklamamızın uygun olacağını düşündük biz. Şarabı da öyle. Elde ne kadar şarap varsa, dökelim gitsin diyoruz. Ne dersin bu işe?

Hayaffa şaşırdı. Bakışlarını bir şeyhe, bir Kemal’e çevirdi.

— Söyleyeyim: Bu iş Yahudileri de, Hıristiyanları da incitir. Yine Müslüman yasalarının boyunduruğuna sokuyorlar bizi, diye düşünürler. Esrar yasağına ses çıkaracaklarını sanmam. Ama şarapları toprağa dökmek... Nasıl anlatsam size... Günahtır bu. Emektir şarap, alınteridir. Uzakça bir yere götürülüp depolansa şaraplar, uygun bir çözüm olmaz mı?

Kemal, şeyhe baktı. Sonra:

— Bu da ayıp olmaz mı? dedi. Adalet neresinde bu işin, demez mi kardeşlerimiz?

— Ben burasını düşünmemiştim, Kemal kardeş, dedi Hayaffa Usta.

— Eh, madem öyle, birlikte düşünelim.

Şeyh:

— Bir şey daha var, Hayaffa Usta, dedi. Bilinçleri şarap buharı ve esrar dumanı içinde yitmiş iki torlak, kentte birtakım çirkeflikler etmişler. Kanı deli akan bir başkası da, köylülere zor kullanmış. Torlakların adına leke düşürdü bu adamlar. Torlakları âhi müfrezelerinden ve köylü birliklerinden ayıralım, diyoruz. Sen ne dersin bu işe?

Hayaffa’nın yüzünde “Pes doğrusu!” der gibi bir ifade belirdi.

— Yanlış olur derim, kardeşler. Yiğitlikleriyle ün salmışlardır torlaklar. Şanlı, büyük bir adları vardır. Bir esnaf hileli mal satıyor diye, bütün bir kentin esnafının, zanaatkârının dükkânını, tezgâhını kapatmak gibi bir şey bu. Herkes kendi yaptığından sorumludur.

— Öbür dünyada öyledir o, –diye atıldı Kemal.– Orda herkesin sevabı da günahı da kendinedir ve herkes layığını bulur. Burda, özellikle de bizim aramızda ise, tek bir kişinin yaptığının hesabını herkes vermek

durumundadır. –Durdu; gülümseyerek ekledi:– Kusurlu derinin hesabını kalfadan değil, ustadan sorarlar, Hayaffa kardeş, bilmez değilsin...

— Onun orası öyle. Ama hakikat savaşçılarına suçsuz insanları cezalandırmak yakışmaz. Suç işleyen adama cezası neyse verilir, gerekiyorsa dışlanır, kovulur... Ama birkaç torlak yüzünden bütün torlak müfrezelerini dağıtmak demek, savaşta atlı gücümüzün olmaması demektir. Ben bu arkadaşların savaşta gösterecekleri yararlıklarla, adlarına sürdükleri lekeyi temizleyeceklerine inanıyorum...

— Ne diyorsun, Abdal Torlak? dedi Şeyh.

— Doğru söze ne denir? Atlı güç, vurucu güçtür... Bu yüzden de ondan vazgeçilemez...

Kemal, arkadaşına, hiç değilse bugün ağzını açma da otur oturduğun yerde, der gibi ters ters baktı. Sonra:

— Şu süvari kılıcı gibi sivri bıyıklarını bir türlü kesememen boşa değilmiş meğer, Abdal kardeş, dedi. Direnip durdun bugüne dek...

Abdal Torlak belinden hançerini çekti. Ne oluyor demeye kalmadan, yiğitlik, mertlik simgesi, torlaklığın gururu, ince uzun bıyıkların havada uçuştuğunu gördüler. O sırada perdeyi aralayıp içeri giren Salman da, ayağının dibine düşen bıyığın üstünden atlarken şaşkın şaşkın gülümsedi. Ama torlakların önderinin öfkeli yüzünü görür görmez, ciddileşti.

— İki dil avcısı yakaladık, dedi. Dediklerine göre, Vali Ali Bey göndermiş kendilerini. Güya, canına karşılık teslime hazırmış, Ali Bey...

— Bir name, yazı falan getirmişler mi?

— Getirmişler. Ama, yalnız Kemal Torlak’a verebiliriz, öyle emredildi, diyorlar.

— Pekala, al gel kendilerini.

Salman çıktı. İç avludaki havuza giden çakıllı yolda sert yürüyüşüyle çakılları gıcırdatışını duydular. Ağustos böceklerinin cırıltısıyla, mumlardan yükselen çıtırtıları açık seçik duyulur eden bir sessizlik oldu odada.

Perde aralandı, Salman göründü. Resmi bir tavırla, dil avcılarını getirdiğini söyledi. Kemal’in bir baş işaretiyle, yana çekilip iki kişinin girmesine yol verdi. Üzerlerinde kara harmaniyeler, kuzu kürkü yakalıklar vardı adamların. Başları sarıklıydı. İkisi birden eğilip, yerden selam verdiler.

Kemal:

— Evet, nedir getirdiğiniz haber?, dedi.

Daha genç olanı ileri doğru bir adım attı:

— Osmanlı Sultanının valisi Ali Bey, can ve şeref güvenliği koşuluyla, kaleyi size bırakabileceğini bildirmemizi emretti.

Şeyh, bu delikanlıyı tanıyordu. Torlaklarca öldürülen Karaosman Beyin küçük oğluydu bu. Öbürü, fırçayı andırır sert sakalı, çıkık elmacık kemikleriyle dervişe benziyordu. Öyleydi gerçekten de: Nif dolaylarında bir tekkeleri bulunan rıfai tarikatından bir dervişti bu. Rıfailer, ulumayı andırır sesler çıkararak ve çılgınca dönerek yaptıkları ayin sırasında, kendilerinden geçerler ve çiviler üzerinde yürümek, cam kırıkları yemek, bedenlerine şişler batırmak türünden, gözüyle gördüğünde bile insana inanması zor gelen türlü eziyetler yaparlardı kendilerine.

— Canı için güvence verebiliriz kendisine, dedi Kemal. Ama efendinizin şereften neyi kastettiğini pek anlayamadık.

Karaosman Beyin oğlu ileri doğru bir adım daha attı. Eğilip selam vererek, kuşağından dürülmüş bir mektup çıkardı.

— Burada her şey yazılı!

Bundan sonrası bir yıldırım hızıyla olup bitti. Karaosman Beyin oğlu mektubu uzatırken, bu tür durumlarda alışıldığı üzre, sağ elini yüreğine götürdü, ama sonra, eli hızla aşağı, önü açık harmaniyesinin beline kaydı. Mumların ışığında bir an süren bir balkıma oldu; Karaosman Beyin oğlu hançerini hızla torlakların önderine indirdi. Kemal’in de gözünü almıştı çeliğin balkıması; başını korumak için iki elini birden yukarı, başının üzerine kaldırırken, bedenini yana attı.

Ağzından kesik bir inilti kopan saldırgan da onunla birlikte yere yuvarlandı. Sırtına, ta kabzasına kadar Salman'ın kılıcı gömülmüştü. Ağzından kan geliyordu.

Rıfai derviş, kendisini kollarından sımsıkı tutan âhi savaşçıların elinde çırpınıp duruyor, din sapkınlarına, murtadlara küfürler savuruyor, Allaha şükürler ediyordu. Bir ara Salman adama yaklaşıp elini koynuna soktu ve deri bir kılıfı olan, avuç içi kadar küçük bir hançer çıkardı.

Kemal'in başucunda duran Hayaffa Usta:

— Kımıldama, Kemal kardeş, dedi. Yaran, zehirli hançer yarası.

Kemal, sedirin üzerinde can çekişen dil avcısından, kendi omzuna çevirdi bakışlarını: Mintanı omzundan yırtılmıştı ve yarasından kan akıyordu: Abdal Torlak geldi yanına; kesik yerinden tuttuğu gibi, mintanı boydan boya yırttı, sonra ağzını yaraya bastırıp, zehiri emmeye başladı.

Şeyh gürültüye koşup gelen hizmetkârlardan birini yanına çağırdı, yavaş sesle bir şeyler söyledi. Hizmetkâr kayboldu.

Salman, rıfai dervişi göstererek:

— Götürün! diye bağırdı öfkeyle. Götürün ve bülbül gibi öttürün alçağı!

Şeyh araya girerek:

— Kilit altında tutun, ama kılına dokunmayın, dedi. Salman'a döndü:

— Konuşmasa da olur, Salman. Her şey apaçık ortada değil mi?

Koşarak bir hizmetkâr girdi içeri. Elindeki tepsiyi, sedire, şeyhin yanına bıraktı. Tepside bir kutu ve içinde koyu bir sıvı bulunan bir tas vardı. Şeyh, kutudan, bitki özlerinden hazırlanmış, yeşil renkli iki hap çıkardı.

— Yeter, Abdal Torlak! Ağzında, Allah mahfaza, küçücük bir yara, yırtık, çizik varsa, sen de ölürsün. Alın, ikiniz de şunları yutun: Hançer zehrine karşı birebirdir.

Sonra, kutudan çıkardığı temiz bir bezi, tasın içindeki sıvıya daldırdı, sıktı; Kemal'in yarasının üzerine koydu. Bir yandan yarayı sararken, bir yandan da, üzgün üzgün:

— Bir fenalık yapacaklarını daha içeri girdikleri anda anladım. Ama yaşlılık işte... Ne kadar geç kaldım uyarmakta! Bey oğlu, sırtına Salman'ın sapladığı kılıçtan değil, kendi kafasının içindeki duvara çarpmaktan öldü: Babasının öcünü almanın peşindeydi. Buna gelince, –Şeyh, başıyla, âhi savaşçıların kolları arasında perdenin gerisinde kaybolan rıfai dervişi gösterdi,– ebedi saadetin peşindeydi. Asalak dervişleri istemeyen, kovan, kapı dışarı eden herkes, ona göre dalalet mezhebine mensuptur, din sapkınıdır. Böyle birini öldürdüğünde doğrudan doğruya, cennete gideceğine inanır; ölen eğer kendisi olursa, güya evliya makamına erecektir.

Kemal:

— O zaman onun sevincini kursağında koyalım, âhi baba! dedi. Cennete gitme fırsatını kendisi kaçırdı. Evliya olma fırsatını da biz vermeyelim ona. Ne diyordun sen: "İyiliğe hayvan da iyilikle karşılık verebilir. Kötülüğe iyilikle karşılık vermekse ancak insanın harcıdır." Kılına bile dokunmadan, haydi yolun açık olsun deyip selametleyelim kendisini. Bu ona ölümden beter gelecektir.

Abdal Torlak, umutla:

— Hiç değilse, bizden bir anı olarak, kulaklarını uçlarından hafifçe kırpıp kısaltsaydık! dedi.

Şeyh, zehir etkisini yok eden sıvıyla dolu tası uzatarak:

— Bırak milletin kulağını kuyruğunu da, şununla ağzını güzelce çalkala! dedi.

Abdal Torlak taşı alıp dışarı çıktı. Onun ardından, cemaatinde gerekli düzenlemeleri yapacağını söyleyerek Hayaffa da izin isteyip çıktı.

Âhi şeyhi, hizmetkârların cesedi çıkarışlarını, kanlı halıları dürüp götürüşlerini ve yerlere talaş serpişlerini izledi sessizce. İstediğin kadar sil süpür, yu yıka, diye düşündü hüzünle, şu duvarlar nasılsa unutmayacaklar, görüp duyduklarını! Ömrünün şu son günlerinde, galiba yeni bir tenha bulması gerekiyordu kendine. Yapayalnız, başını dinleyebilmek, düşünebilmek için... Oysa burası nasıl da tam bu işlere uygun gibi gelmişti kendisine!..

Torlakların önderi onun hüznünü anlamıştı.

— Bağışla, âhi babam, dedi. Benim yüzümden bulaştı yuvana kan. Böyle olsun istemezdim.

Âhi şeyhi yüzyıllar öncesinden kalmışı andıran, derin kırışıklar içindeki yüzünü kaldırıp sanki ilk kez görüyormuş gibi baktı Kemal'e.

— Yaşlılığın biricik serveti olan huzurdan mahrum kalacağımı biliyordum, dedi. Çünkü... Bir şey vermeden bir şey alınmaz, Kemal kardeş. Kemal Torlak, donakaldı.

Öğretmeni Bedreddin Simavi'den duymuştu bu sözü, ilk.

Usulca o da yineledi:

— Bir şey vermeden bir şey alınmaz!

IV

KALPLERİN IŞIĞI

ONUNCU BÖLÜM

Vakit Eriştii

I

Ağaçların görünmeleriyle yitmeleri bir oluyor. Hiç aralıksız üç gündür doludizgin koşturulan atların nal sesleri tepelerde yankılanıyor. Koşan sanki atlar değil, yer; tozlu yolları bir anlık bir uğultu şeklinde algılanan köprüleri, çağıldayan dereleri, akgürgen ormanlarından yükselen nem ve mantar kokuları ve insanın yüzüne buz gibi çarpan gece sisleriyle toprağın kendisi karşı yönden hızla üzerlerine geliyor. Ve en yukarda, kımıltısız duran sarı-uçukpembe bir Ay.

Sakarya'yı geçmişler, bu arada atların nallarını da değiştirmişlerdi. İzlenme tehlikesinden kurtulmuş sayılırlardı artık. Ama onlar, bakışları kılavuzlarının sırtına mıhlanmış, köpüğe batmış atlarını dörtnal sürmeye devam ediyorlardı. Hepsine, sanki kılavuzları duracakmış denli yavaşlamış gibi geliyordu. İçi içini yiyen Bedreddin'in sabırsızlığı yol arkadaşlarına da geçmiş gibiydi.

Âşık Durası Emre'nin İznik'e gelip, Börklüce Mustafa'nın Osmanlı ordusuna karşı kazandığı yeni zaferi, Ali Beyin kaçışını ve hayatlarında acıdan, aşağılanmadan başka bir şey görmemiş bahtıkara insanların yüzlerinin nasıl gülmeye başladığını anlatmasından sonra bu sabırsızlık iyice zaptolunmaz bir hal almış, Bedreddin durduğu yerde duramaz olmuştu. Durası Emre, Kemal Torlak'tan da haberler getirmişti: Köylüler, âhi kardeşler, Yahudi zanaatkârlar, hatta bir kısım tüccar Kemal'le birleşmişti. Kemal'in çeşitli düşüncelerinden, kimi sorunlar karşısında çaresiz kalınca öğretmeninin orada bulunmayışına yazıklanışına kadar hemen her şeyi anlatan âşık, bu arada bey şairi Dost Nadir'in çirkef dilinin kesilmesine kendisinin nasıl karşı çıktığını, ama ne yazık ki torlakları bu kararlarından döndüremediğini anlatmayı da unutmamıştı.

Bütün bunlar duyulur da durulur mu? Bedreddin de kararını verdi: Gayri bu İznik'te durmak haramdı. Öğrencileri, kardeşleri, bir ellerinde mala, bir ellerinde pala hakikatin gözkamaştırıcı yapısını yükseltirken, kendisi burada eli kolu bağlı oturuyordu! Yardımlarına koşmalıydı yoldaşlarının. Ama Karaburun'a, Aydın'a, Manisa'ya değil. Zulmün, zorbalığın yüreğine,

Osmanlının başkentine vuracaktı o. Edirne’den Âhi Mahmud’dan ve Bulgarya’dan Akşemseddin’den aldığı haberler de bu seçiminin doğruluğunu kanıtlıyordu.

Aylardır, –ta ilkyaz günlerinden bu yana– her öğleden sonra müridlerinden biriyle kent duvarları dışında uzun yürüyüşler yapması boşuna değildi: Nöbetçiler buna alışsınlar istiyordu. Kimi kez Göl Kapısı’ndan çıkıp, iki yanı kamışlarla kaplı kıyı yolundan, ilerdeki balıkçı köyüne kadar uzanıyorlar, kimi kez de Yenişehir yolunu izleyip, ormanlık tepelere tırmanıyorlar, güneş batmadan bir-bir buçuk saat önce, kent kapıları kapanırken, geri dönüyorlardı.

O öğleden sonra da, sıcaklığın kırılmaya başladığı saatlerde, pek az konuşan, karaderili Caffar’la birlikte, üzerinde yer yer latince birtakım yazıların hâlâ görülebildiği Lefke Kapısından çıkıp, eski su kemerini geride bıraktıktan sonra söğütlükler arasında döne kıvrıla akan dere boyunca yürüyüşe çıkması kimseyi şaşırtmadı. Doğanın tadını çıkarıyorlarmış gibi bir süre ağır ağır yürüdüler. Az ilerdeki dönemeci kıvrılıp da kalenin nöbetçi kuleleri gözden yitince, Caffar durdu. Öğretmenine baktı. Sonra da kocaman, yuvarlak başını eğip, çalıların arasına daldı. Bedreddin de onu izledi. İki yandaki gür çalılar nedeniyle dışardan kolayca görülmeyen ufacık bir keçiyolu, yamaçtan dimdik aşağı iniyordu. Kayıp düşmemek için sık sık çalılara tutunmaları gerekiyordu. Derken iniş bitti ve kendilerini adam boyundan daha yüksek bir sazlıkta, çamurun içinde buldular. Rüzgârla hışırdayarak sallanan sazlar, denizi andırıyordu. Ayaklarının altında yer, attıkları her adımda ürperiyor gibiydi. Atılacak yanlış bir adım, Allah mahfaza, ölüm demekti!

Caffar gayet yavaş hareket ediyor, kırılmış saz saplarıyla belirlenmiş bir yolu izliyordu. Sonunda ayaklarının altında kuru toprağı hissettiklerinde bir yanı dimdik bir yarla, bir yanı da salkımsöğütlerle çevrili küçük bir açıklıkta buldular kendilerini.

Birkaç kişi bekliyordu burda onları: Mecnun, Durası Emre ve aşığın onlara, Çandarlı Beyliğine kadar eşlik etmeye kendiliklerinden istekli olmuş birkaç hemşerisi.

Atlarını eyerleyip, hiç zaman yitirmeden yola koyuldular.

Hava çabucak karardı. Kabarık beyaz karınları alacakaranlıkta, bir an görünüp yiten kıyı kırlangıçları cıvıl cıvıldı başlarının üzerinde.

Sivrisinekler acımasızca ısırıyorlardı. Bir ara, Mecnun'un atının bacakları arasından, inek böğürtüsünü andırır bir bağırışla bir balaban kuşu havalandı. Kuştan ürken at da, attığı yanlış bir adımla karnına kadar batağa gömülüverdi. Bin bir zorlukla atı çamurdan çekip çıkardılar. Tepeden tırnağa pis kokulu bir çamura bulanmış ve tere batmış olarak yeniden atlarına bindiler. Sonunda çamur şapırtısı bitti, sert topraktan yükselen nal sesleri duyuldu. Bir fundalığı geçip, taşlarla dolu yatağında tatlı şırıltılarla akan küçük bir dereye geldiler. Ay ışığında pırıl pırıldı dere. Derenin karşı kıyısında dimdik bir kayalığın karaltısı seçiliyordu. Bir süre suyun akışına ters yönde ilerlediler. Karşılarına büyükçe bir kaya çıktı mı, öteden dolaşıyorlardı. Derken, böyle bir kayanın ardında birden bir ateş gördüler.

Zaman kötüydü: Gece vakti, ıssız bir yerdeki bu karşılaşma elbette hiç hoşlarına gitmemişti. Ama yapabilecekleri bir şey yoktu. Ateşe doğru yürüyüşlerini sürdürdüler.

Ateşin üzerinde bir tencere asılıydı. Otların üzerinde ıslak bir balık ağıyla, ayıklanmış balıklar görülüyordu.

Ateşin başında oturan adam seslendi:

— Ateşime hoşgeldiniz, iyi insanlar! Geçin, oturun!

Hem ısınır, kurursunuz, hem de ağzınıza layık balık çorbamdan içersiniz!

— Sağol, kardeş! dedi Durası Emre atından inerken. Gerçekten de biraz ısınsak hiç fena olmayacak.

— Vay, âşık! Karanlıkta tanıyamadım seni... Geç otur, konuğumsun! Hani, sazın nerde? Sakın, bataklıkta düşürdüm, deme!

— Kopuzum yanımda. Ne var ki, az kalsın kendimiz yitip gidiyorduk batakta.

Adam, atlılara biraz daha yaklaşıp çamur içindeki giysilerine, yorgun yüzlerine baktı.

— Oo, şeyh hazretleri de burdaymış meğer! Ne diye söylemezsin be âşık? Derin saygılarımızı kabul buyrun, şeyh hazretleri!

Bedreddin de adamı tanımıştı. Kapı nöbetçilerinden biriydi bu: Sık sık Göl Kapısında nöbet tutar ve bu sırada köylülerin sepetlerindeki en yağlı sazanlara el koyardı.

İş gitgide pisleşiyordu.

— Şanslı adamımdır vesselam! dedi nöbetçi. Üstünüze afiyet, biraz, rahatsızlanmıştım. Bizim çavuş, git, dedi, kendini şifalı otlarla, taze balık çorbasıyla besle, bir şeyciğin kalmaz! Gerçekten de, balık çorbası her derde birebirdir. Kim derdi ki, kendinizi sağaltmak için geldiğimiz şu ıssız yerde şeyhimiz karşımıza çıkıverecek? Boşuna dememişler, avcının üstüne av kendisi gelir, diye. Geçip oturmaz mıydınız, şeyhim? Yoksa bir yere aceleniz mi var?

Adamın gevezelik ederek vakit kazanmaya çalıştığını anladı, Bedreddin.

— Bildin, dedi, acelemiz var. Hakkın, hakikatin, adaletin sesini haykırmayadır acelemiz.

— Demek öyle? Peki bunun için şu mundar batağın çamuruna batmanız şart mıydı? İznik’te haykıramaz mıydınız, ne haykıracak iseniz? Engel olan mı vardı?

— Evet, sen ve senin gibiler vardı, nöbetçi!

— Estağfurullah, şeyhim! Biz kim, hak, adalet kim? Küçük insanlarız biz...

— Ya büyüklerin buyruk vermişlerse?

— O zaman, günahı onların boynunadır. Malum, sultan kuluyuz biz, emirlere karşı boynumuz kıldan incedir. Peki, sen kendini sultanımız efendimizin kullarından saymaz mısın, şeyhim?

— Sultanlar, beyler, kullar, köleler, herkes, hepimiz, hakikat karşısında eşitiz. Kimsenin kulu, kölesi olmak istemiyorsan sen de bize katıl, kardeş!

— Kur’an üzerine yeminim var benim, şeyhim.

Bu arada, kılavuz dışında herkes atından inmiş, atlarının geminden tutarak ateşe yaklaşmıştı. Ateşin başında bir eyerin üzerine kaykılmış, ağzını açmadan oturan ve nöbetçinin oğlu olduğu anlaşılan, on beş on altı yaşlarında bir de delikanlı vardı. Bir ara nöbetçi, delikanlıya yaklaştı ve kulağına bir şeyler fısıldadı. Delikanlı yerinden doğruldu, nöbetçi de eğilip, elini oğlanın üzerine kaykıldığı eyerin altına uzattı.

Caffar, nöbetçinin doğrulmasına fırsat vermedi. Kedi sessizliğiyle adama yaklaşıp, ata biner gibi üzerine atladı ve hayvanları şişlemekte kullanılan kalınca bir bızı köprücük kemiğinin altına saplayıverdi.

Nöbetçinin ağzından ufacık bir inilti bile çıkmadı; otların üzerine serildi kaldı. Caffar sırtüstü çevirdi nöbetçiyi: Elinde kınından yarısına kadar sıyrılmış bir kılıç vardı.

Nöbetçinin oğlu, iki büklüm koşarak Bedreddin'in atının altından geçti, son hızla dereye doğru koşmaya başladı. Dereyi geçti, karşı kıyının karanlığında, çalıların arasında gözden yitti.

Bedreddin, bir an önce menzile ulaşmak için acele ediyordu, ama yine de kesin emir vermişti: Yolları üstündeki bütün köyleri, kentleri çevrelerinden dolaşacaklar, gündüzleri kesinlikle yol almayacaklardı. Yalnız geceleri, karanlıkla beraber...

Ve işte, üç gündür, kılavuzlarının ardı sıra, Ay ışığı altında doludizgin gidiyorlardı.

Durası Emre, gözlerini pırıl pırıl yanan Aya dikmiş, Bedreddin destanını ilmik ilmik, sözcük sözcük örüyordu zihninde. At sırtında değiller de, büyük bir teknede, kürek başındalarmış gibi düşünüyordu kendilerini. Sırtları geleceğe dönük, olanca güçleriyle kürek çekiyorlardı. Her kürekte biraz daha yaklaşıyorlardı hedefe; ama ilerde neler olduğunu göremiyorlar, olsa olsa kestirebiliyorlardı. Gören, yalnızca Bedreddin'di; dümencisiydi o, teknenin.

Mecnun'unsa, Kafası Caffar'a takılmıştı, Hiç beklenir miydi ondan böyle bir şey? Hiçbirinde silah yoktu. Bunu herkes biliyordu. Hatta Göl Kapısının nöbetçisi bile... Kasapların kullandıkları şiş, elbette silahtan sayılmazdı. Ama Mecnun'un bilmediği bir şey vardı: Caffar, gizli bir tarikatın, fedai

denilen özel yetiştirilmiş bir savaşçısıydı: Önderinin bir işaretiyle gözünü kırpmadan öldürür, gözünü kırpmadan ölürdü.

Bedreddin, elbette biliyordu Caffar'ın bu niteliğini. Ama unutmuştu. Hatta, galiba, Caffar'ın kendisi de unutmuştu. Öğretmeninin hayatının tehlikede olduğunu gördüğü anda hatırlamıştı bunu. Ve bir fedaiden beklenen en müthiş vuruşu gerçekleştirmişti: Tam yüreğe! Ve kurbanına zerre kadar acımadan...

İlk gece Bedreddin'in zihni hep atıyla meşguldü: Nicedir ata binmediği için herhangi bir sorunla karşılaşacağından korkmuştu. Ama alabildiğine uysal, yumuşak başlı bir attı altındaki ve korktuğu başına gelmedi. Böylece de atı kendi haline bırakıp başka şeyler düşünmeye başladı. Kendilerini ilerde nelerin beklediği gözünde en çok canlandırmaya çalıştığı şeydi. Ancak ne zaman bu konuyu düşünse, ırmak kıyısında olup bitenleri derin bir yürek sızısıyla anımsamadan edemiyordu. O nöbetçinin yolları üstüne çıkması elbette bir rastlantıydı. İyi ama adamın ölümü de bir rastlantı mıydı? En zorlu hapishane, insanın kendi kafasının içinde kendisinin kurduğu hapishanedir. Onun doğal zihin çevikliğini kafasızlığa, bir asker olarak mertliğini korkaklığa dönüştüren de, kafasının içindeki bu hapishaneden başka bir şey değildi. Hayır, Caffar değil korku öldürmüştü onu. Kendi özgürlüğüne karşı duyduğu korku...

Evet, bütün bunlar böyleydi. Doğruydu bu düşünceler. Ama onu yüreğindeki tedirginlikten kurtarmaya yetmiyordu bunların doğruluğu. Kendileri yüzünden olmasa da, zorbalıktan kurtuluşa giden yolun daha başında kan dökülmüştü. Sevincin üstüne küçük de olsa gölge düşmüştü.

II

Menkub Şeyh Bedreddin Mahmud'un Çandarlı Beyliği topraklarında bulunduğunu öğrenen İsfendiyar Bey, Sinop'taki konağının Venedik işi camlarından, arpa, yün ve Sinoplu ustaların ellerinden çıkma değerli bakır eşyayla dolu Ceneviz gemisinin limandan kalkışını izlerken, Sultan sürgünden kaçan Bedreddin'in, başına ne gibi tehlikeler açabileceğini ve bilginler, bilgeler sultanı, evliyalar kutbu diye ün salmış bu yüce şeyhin kendi beyliğinde bulunmasından ne gibi yararlar sağlayacağını düşünüyordu. Tam bir yıl önce, yine böyle sıcak bir günde, Osmanlı Sultanı

Beyazıd'ın en küçük oğlu Mustafa'yı; üçyüz asker, atlar ve silahlarla donatarak kendi gemilerine bindirmiş ve zafer dualarıyla, dostu Eflak beyine doğru selametlemişti. Eflak beyi de esirgememişti yardımını Mustafa'dan: Asker, para yardımı yapmış ve bütün ağırlıklarıyla Tuna'dan geçişini sağlamıştı. Ve işte bir yıldır Mustafa taht için ağabeyiyle çarpışıp duruyordu ve inşallah daha uzun süre de çarpışacaktı. Bütün beyler gibi İsfendiyar Bey de kendini ancak Osmanlı Sultanının iktidarı güçlü olmadığı zaman güvenlikte duyabiliyordu.

İznik sürgününde bütün bunlardan haberi oldu mu acaba Şeyh Bedreddin'in? Olmuştur, tabii! Adamlarına Karaburun'da isyan başlatmaları emrini vermesi, Mehmed Çelebi'nin kardeşiyle savaştığını bildiğini göstermez mi?

— Ah, çakal seni!

İsfendiyar Bey, şeyhin kafasından geçenleri kestirdiği için, keyfinden, iki elini birbirine vurarak böyle söylendi.

Aslında epeydir bir şeyler sezinliyordu. Şu, Arapşah mıdır nedir, Şamlı bilginin paldır küldür ta Edirnelerden kalkıp buralara gelmesi boşuna mıydı? Bir de sultandan, özel yazıcısı ve bilginine hüsnü kabul göstermesini dileyen, nazik bir dille yazılmış bir mektup getirmişti. Arap, sürekli temenna ederek, gayet edepli ve saygılı bir dille, bir, İsfendiyar Bey'in çok zengin olduğunu bildiği kütüphanesini görmek, bir de, ününü çok duyduğu Sinop'lu tıp bilgini Mümin ibni Mukbil'le tanışma şerefine ermek dileğiyle buralara geldiğini ve gönlü yüce İsfendiyar Beyin, bu dileklerinin gerçekleşmesine yardımcı olmak lütfunu kendinden esirgemeyeceğini umduğunu söylemişti. İsfendiyar Bey yutmamıştı tabii bu hikâyeyi. Yok kütüphaneymiş de, yok ünlü tıp bilginiymiş de..! Asıl amaçları, Osmanlının şu karışık döneminde Çandarlı Beyliğinde neler olup bittiğini ve İsfendiyar Beyle öbür yöneticilerin kafalarından neler geçtiğini anlamaya çalışmak, kısacası, koku almaktı. Ya Arabın büyük bir ustalıkla ardarda sıralayıverdiği Tanrı, adalet, hak, hukuk üzerine sorulara ne demeliydi? Nerde görülmüştü, ulemaya sorulacak soruların beylere sorulduğu? İsfendiyar Bey gibi bir kurt, böyle çocukça bir tuzağa düşer miydi? "Bu sorularınıza en iyi alimlerimizden yanıt alabilirsiniz" demiş ve Arabı savıvermişti başından.

Az sonra deniz iyice karardı, göğün karanlığı içinde eriyip yitti. Yumuşacık halılar üzerinde kedi sessizliğiyle yürüyen hizmetkârlar mumları yaktılar. Perdeleri çektiler. Kapının önüne dizilip sessizce beklemeye başladılar.

Çok geçmedi, çağrılılar birbiri ardınca gelmeye başladılar. İsfendiyar Bey, sarayının ileri gelenlerini, vezirini, kadısını ve ulemayı bir söyleşi toplantısı için çağırmıştı. Bedreddin, İsfendiyar Beyin sağına, en saygın yere oturtulmuştu. Beyin soluna da büyük oğulları oturmuştu.

Bedreddin'in tek isteği, Rumeli'ye geçmekti. Bunun için de, Osmanlı Sultanı Mehmed Çelebi'yle eski bir hesabı olan ve ondan nefret eden İsfendiyar Beyin kendisine yardım edeceğini umuyordu. Ama Bedreddin, amacının ne olduğunu açık açık söyleyemezdi İsfendiyar Beye. Çünkü, her ne kadar karşılıklı çıkarları onları şu anda birleştiriyorsa da, Bedreddin'in nihai hedefini, Osmanlı Sultanı kadar, Çandarlı Beyinin de düşmanca bulacağına kuşku yoktu. Bedreddin bu yüzden açık vermiyordu, bu yüzden tetikti. İsfendiyar Bey, Börklüce Mustafa'nın Osmanlı ordusuna karşı kazandığı zaferleri, hakikat topraklarında artık beylerin, egemenlerin bulunmadığını ve bütün zenginliklerin yalnızca onları yaratanlara ait olduğunu herhalde duymuştu. Ama kim bilir, belki de duyduklarına inanmamıştı: Börklüce'nin asıl amaçlarını gizleyen göstermelik şeyler olduğunu düşünmüştü bunların..? Tabii, İsfendiyar Beyin, kaçak sürgünün kellesi karşılığında Osmanlıyla bir barış yapmak hesabı içinde olması ihtimali de vardı. Hangi seçeneğin kendisi için daha kârlı olacağını kestiremiyordu, o kadar. İsfendiyar Beyin kendisine gösterdiği saygı da Bedreddin'in tedirginliğini artırmıştı. Malûm: Bey birine "Sen aslansın, yiğitsin!" dedi mi, onu ölüme gönderecek demektir. Ve eğer sana çok değer verdiklerini sezdiriyorlarsa, bu da seni satmaya hazırlanıyorlar demektir.

İsfendiyaroğlu'na gelince, elinden gelse Mehmed Çelebi'yi bir kaşık suda boğardı. Ne var ki, korkuyordu ondan. Ordusu, Mehmed Çelebi'ninkiyle kıyaslanamayacak kadar güçsüzdü. Bu yüzden de, kendisinin Bedreddin'i Sultanın kaçak sürgünü olarak değil, din ve şeriat alanında büyük bir bilgin, saygıdeğer bir şeyh olarak ağırladığını, Sultana karşı herhangi bir hile, desise peşinde olmadığını İbni Arapşah'ın burada kendi gözleriyle görmesini ve Mehmet Çelebi'ye de böylece aktarmasını istiyordu.

Ev sahibinin de, konuğun da asıl ilgilendikleri konudan uzak, dereden tepeden şeyler üzerinde dönüp duruyordu söz. Konuşanlar yalnız bilginlerdi; komutanlar hiç söze karışmıyorlardı. Yalnız İsfendiyar Bey, o da çok seyrek, bir iki şey söylüyordu.

Tıp Bilgini Mümin İbni Mukbil, Kahire'nin eski Başhekimi Celâleddin Hızır'ın son düşünceleri konusunda saygıdeğer konuğun ne düşündüğünü merak ediyordu. Çünkü, bilebildiği kadarıyla, şeyh hazretleri de hastalıkların sağaltımından anlıyordu ve en önemlisi de, ünlü hekim Şeyh Ahlati'nin rahlei tedrisinden geçmiş bir kişiydi. Celâleddin Hızır, son yapıtlarında, hastalıkların sağaltımını gereksiz ve anlamsız bulduğunu, zira hastalıkların nedeninin, sürdürülen yaşam biçimiyle, vicdanın istekleri arasındaki çelişkiden kaynaklandığını anladığını yazıyordu.

Bedreddin, Celâleddin Hızır'ın olaya bu şekilde yaklaşmasında anlaşılmayacak bir yan bulunmadığını söyledi. Gerçekten de insana musallat olan illetlerin çoğu, insanın yaşayış biçimiyle, insani özü arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanıyordu. Yoksulların hastalanma nedeni, maddi imkânlarının yetersizliği, kısacası fıkaralıktı. Yoksul olmayanların hastalanma nedeni ise, bencillik, hodkamlık, kısacası yine fıkaralık, ama bu defa manevi fıkaralıktı. Hastalık nedenlerinin ortadan kaldırılması, elbette hayati öneme haizdi. Ama, naçiz görüşüne göre, bir hekimin yukardaki nedenlerle hastalarına şifa vermekten kaçınmasının, bir kadının, "suç"un neden değil sonuç olduğu düşüncesinden hareketle, bir suçluyu cezalandırmayı reddetmesinden hiçbir farkı yoktu. Mamafih, düşüncelerinin tertemiz olduğuna yüzde yüz inandığı gençlik arkadaşı Celâleddin Hızır'ın bu son vargısı üzerine olumlu da olumsuz da bir şey söylemek durumunda değildi; zira ataların, her yiğidin yoğurt yiyişi ayrıdır, dedikleri hesap, kendisi de, her bilim erinin, hakikate ulaşma konusunda kendine özgü bir yolu olabileceğine inanıyordu.

Mümin İbni Mukbil, ilim erlerinin dağınıklığından yakındı. Tabii ilimlerle olduğu kadar, mana ilmiyle uğraşanlar için de söz konusuydu bu dağınıklık. Oysa bilginlerin sık sık bir araya gelip görüş alışverişinde bulunmalarının ne kadar önemli ve yararlı olduğunu kendi deneyimleriyle biliyordu.

Bedreddin, içinden şansın varmış Mümin İbni Mukbil, dedi. Besbelli bilimi kendileri için araç değil, amaç olarak gören bilginlerle hiç karşılaşmamışsın. Böyleleri için, sarhoş için şarap neyse, bilim de odur.

Sinoplu hekime yüksek sesle söyledikleri ise şunlar oldu: Hac farîzasını yerine getirmek üzere Mekke'ye gitmesine izin verilmiş olsaydı eğer, oralarda kalacak ve hakikat yolunu açan büyük bilginlerle görüş alışverişinde bulunarak, onların sınırsız bilgi dünyalarına girebilecekti. Esasen, İznik'ten ayrılırken de tek düşündüğü şey; bu bilgi dünyasına ulaşabilmekti.

Sözün burasında İbni Arapşah bir iki şey söylemesine izin verilmesini diledi. Hiç layık olmadığı halde kendisini ihsanlara boğan Osmanlı hükümdarı, kendisinin bilebildiği kadarıyla, saygıdeğer şeyhin dileğini reddetmemiş, Şeyh hazretlerinin sürgün halinin sona erdiğine ve Mekke'ye gidebileceğine dair izni hümayununu bizzat kendisi tebliğ etmek istemişti. Ancak Osmanlı ülkesinde sürüp giden karışıklıklar, hünkâra bu isteğini yerine getirme imkânını vermemişti. Eğer hünkârın şu değersiz yazıcısının fikri sorulacak olursa, madde ve mana ilminin kutbu olmuş yüce şeyhe –haşa!– akıl vermek gibi olmasındı; onun, alevleri göklere yükselen yüce bilim ateşinin altına bir tutam ot atmak kabilinden, şu tavsiyede bulunacaktı ki, Mısır'da ve Arabistan'da Şeyh hazretlerinin pek çok hayranı ve etkili dostlarının bulunduğu Semerkand ve Buhara'da olduğundan daha fazla bilim eri mevcut değildi.

Deminden beri söyleşiyi üstünkörü dinleyen İsfendiyar Beyin birdenbire kulaklarının dikildiği Bedreddin'in gözünden kaçmadı. İbni Arapşah'a yanıt olarak, saygıdeğer muhatabının bu sözlerindeki gerçek payını yadsımanın olanaksız olduğunu, ama yine de bir karara varmazdan önce, kendisinden bunca konukseverlik ve himaye gördüğü kişinin bu konudaki düşüncelerinin ne olduğunu öğrenmek istediğini söyledi.

İsfendiyar Bey, yanıtını bekletmedi. Türk topraklarındaki şunca beyden yalnızca kendisini ziyaretiyle şereflendiren, bilginler ve bilgeler sultanını konuk etmenin kendisi için bir şeref olduğunu söyledi. Şeyh hazretlerinin Doğuya gitmeleri meselesine gelince, Doğudaki bütün topraklar, bu arada tabii Semerkand ve Buhara da, Timur'un her türlü ayıp ve fenalığa meyilli oğlu Şahruh'un egemenliği altındaydı. Üstelik bu Şahruh, bütün soyu gibi, Osmanlının amansız düşmanıydı ve Şeyh hazretlerinin Semerkand'a ya da Buhara'ya gidişi yanlış yorumlanabilir, Sultan Mehmed Çelebi'nin, hem Şeyh hazretleri, hem de İsfendiyar Bey hakkında hiç de haketmedikleri ters birtakım düşüncelere kapılmasına neden olabilirdi.

Nasıl da korkuyor Mehmed Çelebi'den! diye düşündü Bedreddin. Yumruğunu kaldırıp tepesine indirirken bile, güya elini uzatıyormuş gibi yapıyor. Ya bizim için kaygılanıyormuş gibi yapmasına ne demeli! İçinden gülümsedi.

Ama Kırım Hanı derseniz, iş değişir, diye sürdürdü sözlerini İsfendiyar Bey. Evet, Hanın sarayında, Buhara'da, Semerkand'da olduğunca çok bilim adamı yoktu. Ama İsfendiyar Bey'le Kırım Hanı arasında sarsılmaz bir dostluk bağı vardı ve Şeyh hazretleri, benzeri bir dostluk bağının, Hanla Osmanlı Sultanı arasında kurulmasına katkıda bulunabilirdi.

Eh, Kırım da elverir! diye düşündü Bedreddin. Rumeli'ye yakın olsun da neresi olursa olsun! Ve tek ki, şu yalanlar, yarım yırtık gerçekler diyarından bir an evvel uzaklaşayım!

Şeyh hazretlerini Kırım'a götürmesi için donanmasından bir gemi ayıracaktı İsfendiyar Bey. Ailesi, çoluğu çocuğu için endişe buyurmasındı Şeyh hazretleri, onları kendi ailesiymiş gibi İsfendiyar Bey kanatlarının altına alacaktı. ("Ailen gibi değil, rehinelerin gibi!" diye düşündü Bedreddin.)

Bu güzel söyleşi ve kendisine uzatılan yardım elleri için teşekkür etti Bedreddin. Ama Osmanlı Sultanını öfkelendirecek bir davranış olabileceği için, İsfendiyar Bey'e, her şeyin üstüne bir de ailesinin külfetini yüklemeye hakkı olmadığını söyledi.

III

Sinop kalesi gitgide gerilerde kaldı, küçüldü. Kuleleri son ana kadar direnmişler, ama kıyı çizgisinin gözden yitmesiyle birlikte, bunlar da yitip gitmişlerdi. Dört bir yanda denizin sonsuz maviliğinden başka bir şey yoktu artık. Uygun rüzgârla bütün yelkenleri şişen tekne, bir o yana bir bu yana yalpalayarak hızla yol alıyordu.

Gemiyle bu üçüncü uzun yolculuğuydu Bedreddin'in. Ve her seferinde de denizi daha öncekilere benzemez bulmuştu. Peki, şu anda Karadeniz kendisine neler hazırlıyordu acaba? Şeyh Ahlati'nin sözü geldi aklına, gülümsedi: "Sahibi olduğun, hükmettiğin şey yalnızca, bir gemi kazasında sulara gömülmeyecek şeydir." Geminin kıçına atılmış çuvala baktı: Varı

yoğu bu çuvalın içindeydi. Ne vardı peki bu çuvalda? İznik'teyken bitirdiği, kapağı pırıl pırıl Buhara ipeğiyle kaplı, son kitabı, "Nur ûl Klüb"; yani Kalplerin Işığı. Dıştan, Kur'an'daki ayetlerin yorumu gibiydi bu kitap, ama özüne girdin mi... Bugüne dek kimselerin dile getirmeye cesaret edemediği, okuyan herkese parmak ısırtacak düşünceler... "İnsanlar cahiliye devrinde elleriyle dokundukları, gözleriyle gördükleri putlara tapıyorlardı. Zamanımızda ise, dokunamadıkları, göremedikleri, yalnız düşlerinde var olan putlara tapıyorlar. Belki bir gün Hak kendini gösterir de, Haktan başka bir şeye tapmaz olurlar." Düşüncelerini açıklamakta eski kavramlara başvurması, düşüncelerini hiçbir şekilde sakatlamadığı gibi, tam tersine, en cahil kişilerin bile bunları kolayca anlayabilmesini sağlıyordu. Malûm: İnsanlar her zaman yeni öğrendikleri şeylerin, eskiden yetkinliklerinin tartışılmaz olduğunu kabul ettikleri şeyler aracılığıyla açıklanmasını isterler. Başka bir deyişle, yeni bir kutsallığı benimseyebilmeleri, eskiden kayıtsız koşulsuz inandıkları şeylerin aracılığıyla mümkündür ancak.

Sahibi olduğu şeyler içinde bir gemi kazasında sulara gömülmeyecek tek şey, aklına gelen, yüreğine doğan şey olabilirdi; anladığı şey... Kitaplar sularda yok olabilirdi. Ama öğrencileri, kitaplarında dile getirdiği hakikati yüreklerine kazıyorlar, başka kitaplara geçiriyorlar; hayata geçiriyorlardır. O zaman, hakikat yalnızca ona ait bir şey değildi? Elbette! O hakikate değil, hakikat ona hükmediyordu. Ve işin güzelliği de burdaydı.

Akşama doğru rüzgâr şiddetini artırdı, deniz kuzulamaya başladı. Günbatımının kan kızıl renklerine boyanan denizin görkemli güzelliğine dalıp giden Bedreddin, az sonra kendini doğaya karışmış, doğanın içinde eriyip yitmiş gibi duydu. İster sultan, ister imparator olsun, ister peygamber ister Roma papası olsun, dünyada hiç kimsenin, eşyanın tabii seyrini değiştirebilmek, kainatın temellerini sarsabilmek gücünde olmadığını bilmek ne büyük mutluluktu! Güçlerinin doğanın düzenine yetmeyişinden çılgına dönenler çıkmamış değildi gerçi. Denizlere zincir vurdurmaya kalkanlar, dağların devrilmesini, nehirlerin ters akıtılmasını buyuranlar bunlardı. Ne de olsa Tanrının kendisiydi insanoğlu. Yalnız, zamanla ve uzamla sınırlıydı. Hakikati kavrayabilme yeteneği bir tek ondaydı. O hakikat ki, tıpkı bir kitapta yazar gibi kainatın her zerresinde yazılıydı. İnsanoğlu herhalde birgün varlığı, oluşu değiştirecek güce de sahip olacaktı. Ama bu gücünü kötüye kullanmamak, doğaya karşı yöneltmemek, kendisinin insanlığın bir parçası, insanlığınsa doğanın bir parçası olduğunu

ve doğaya yapacağı her kötülüğü kendine yapmış olacağını bütün varlığıyla anlayabilecek ölçüde mükemmelleşmek, bilgeleşmek zorundaydı. “Bir kişiyi öldüren, herkesi öldürmüştür; bir kişiye hayat veren, herkesi diriltmiştir” sözünde gizli olan anlam işte buydu. Ya da, kendisinin, “Kalplerin Işığı” kitabında bu söze getirdiği açıklama böyleydi.

Kaptan Haydar Musa’nın sesiyle düşüncelerinden sıyrıldı. İki yana yalpalayan bir teknenin güvertesinde değil de, dümdüz bir yolda yürüyormuşçasına rahat güvenli adımlarla kendisine doğru yürüyen Kara Musa, kırpılmış, kızıl bir sakalın çevrelediği tuğla rengi yüzünü kulağına yaklaştırıp dalgaların sesini bastırmak için avazı çıktığı kadar bağırarak, rahatsız ettiği için özür diliyordu. Rüzgâr çok şiddetli olduğu için Kırım yönüne dümdüz yol almaları olanaksızdı. Dalgaların ve rüzgârın buyruğuna uyarak, batıya dümen kırmak zorundalardı.

Bu temiz kalpli denizciden hoşlanmıştı Bedreddin, onun her dediğine inanmaya da hazırdı. Gelgelelim, yola çıkmadan önce İsfendiyar Bey’in söylediği bir söz hiç aklından çıkmıyordu: “Haydar Musa görmüş geçirmiş denizcidir. Gözünüz kapalı güvenebilirsiniz kendisine.” Ve şu anda Bedreddin, ikiyüzlülük nedir bilmeyen bu içi dışı bir denizcinin, konuşurken kanlı, kara gözlerini kendisinden hep kaçırmasından, onları batıya, Rumeli yönüne sürüp götüren tek şeyin, Karadeniz’in rüzgârları olmadığını anlamıştı.

Yanlış değildi Bedreddin’in tahmini. Veziri aracılığıyla İsfendiyar Bey, Haydar Musa’ya, güya korsan gemilerinden gelebilecek saldırıları bertaraf edebilmek için Kırım’a dümdüz değil, Eflak kıyılarını izleyerek gitmelerini emretmişti. Eğer Şeyh hazretleri ve maiyetindekiler menzile varmadan, herhangi bir yerde gemiden inmek isterlerse, kendilerine engel olunmayacak, ama dönmeleri de beklenmeden, hemen demir alınacaktı. Bedreddin’in Kara Musa’ya verilen bu buyruktan haberi yoktu. Buna karşılık Kara Musa da, gemisindeki yolcuların asıl amaçlarının Kırım’a değil, Rumeli’ye gitmek olduğunu bilmiyor, Karadeniz’in aykırı rüzgârları işini kolaylaştırdığı halde, içine yalan, ikiyüzlülük karışmış bir görevi üstlendiği için utanıyor, gözlerini kaldırıp Şeyhin gözlerine bakamıyordu.

Üçüncü günün sabahı, alışılmadık bir sessizliğe uyandılar: Hafif dalga hışırtıları, belli belirsiz tıkırtılar ve kısık sesle konuşmalardan başka duyulan hiçbir şey yoktu. Üst üste yığılmış kalın bulut kütlesini sonunda

delmeyi başaran güneş, kendini bütünüyle göstermeye hazırlanıyordu. Kıyıdan esen rüzgârın dindiği, deniz yönünden de yeni bir esintinin başlamadığı, o çok kısa süren eşsiz şafak sessizliği içindeydi her yan. Tuz, reçine ve ıslak tahta kokuyordu hava. Güvertenin altından, oturdukları yerlere zincirle bağlanmış kürekçilerin boğuk öksürükleri duyuluyordu. Gemi demir atmıştı; sakin sakin soluyan denizin bağrında belli belirsiz alçalıp yükseliyordu.

Bedreddin, ürperdiğini hissetti: Nemli hava iliklerine işlemişti. Başını çevirip sol yanına baktı. Çok yakında ormanlık bir kıyı şeridi görülüyordu. Tepede, sabah yıldızı, öyle yalnız, ışıyıp duruyordu. Neler söylüyordu bu yıldız? Nereye çağırıyordu? Neler vadediyordu?

— Eflak kıyıları, şeyhim... Tayfalar namazlarını, kürekçiler de yemeklerini, bitirir bitirmez demir alacağız.

— Bu kazasız belasız yolculuk için biz de iki rekat namaz kılıp şükredelim, kaptan. Bunun için karaya çıkmak dileriz.

Haydar Musa, hep öyle gözlerini kaçırarak:

— Hemen Şeyhim, dedi, filika indirilmesini emretti.

Eflak kıyıları, gemiden göründüğü kadar yakın değildi. Namaz için uygun bir yer bulup temizleyene dek, güneş kızıl ağaçların tepelerini aydınlatmaya başlamıştı. Çıkan hafif bir esintiyle ağaçların yaprakları tatlı tatlı hışırdıyordu.

Yeniden kıyıya döndüklerinde, filikaları bulamadılar. Gemi de yelken basmış, gitgide uzaklaşmaktaydı. Bu arada bir korsan galyotunun, yolunu kesmek üzere hızla geminin üzerine yürüdüğünü gördüler. Sinoplular kaçmaya çalıştılar, ama olacak şey değildi bu: Korsanların yirmi beş çift küreğine karşılık onların on beş çift kürekleri vardı. Üstelik rüzgâr da korsanların lehineydi...

Az sonra, iskele bordasından yaklaşan galyotun, Sinopluların gemisini yaktığını gördüler. Sancak tarafından insanlar kendilerini rastgele denize fırlatıyorlardı. Korsanlar üç filika indirip, yüzenleri tek tek topladılar. Yanan tahtaların çatırtısı, duman kokusu ve feryatlar ta kıyıdan duyulabiliyordu.

Bedreddin, sonunu beklemedi. Adamlarını toplayıp ormanın derinliklerine daldı.

IV

Boz çayır çekirgesi, güneş altında kavrulmuş sık otların arasından bir türlü sıyrılıp çıkamıyordu. Kuru bir sap üzerine tırmanıyor, kanatlarını genişçe açıp ayaklarıyla sapı iterek bir hamle yapıyor, ama ya başka bir sap ya da kuru bir yaprak üzerine düşüyordu. Bir süre düştüğü yerde kımıldamadan duruyor, kendine gelince yeni bir hamle daha yapıyordu.

Ortalık sessizdi. Arkada, ormanda ötüp duran bir kuşun cıvıltısından başka ses duyulmuyordu. Yaz sıcağının duru maviliği içindeki gökyüzünde, küçücük bir bulut, asılı kaldığı yerde öylece kımıltısız duruyordu. Ve Tuna'nın külrengi suları müthiş bir hızla ileri doğru atılarak akıp gidiyordu. Genişti, Tuna. Büyüktü. Gözalıcıydı.

Biraz daha yüksekçe olan karşı kıyıda, ta uzaklarda, Silistre Kalesi ak taşlarıyla güneş altında pırıl pırıldı. Nehrin, dönemeç yapması nedeniyle buradan görülmeyen kesiminden, arada bir ıskarmoz gıcırtıları duyuluyordu.

Bedreddin'in çevresini sarmış, hiç konuşmadan oturuyorlardı. Tuna'nın karşı kıyısı Bulgarya'ydı, Osmanlı topraklarıydı. Neler bekliyordu onları orda?

Durası Emre, kopuzunu yanı başına uzatmış, gördüklerini ömrünün sonuna kadar hatırında tutabilmek için çaba göstererek çevresine bakınıyordu. Rumeli'ne döndüğü gün öğretmenin yanında olmak, Anadolu'nun şunca âşığından bir ona nasip olmuştu. Gelecek kuşakların bu günü nasıl görecekleri şu anda tümüyle kendisine bağlıydı. Her şey ancak sözcüklere döküldüğü zaman kalıcı olabiliyordu. Durası Emre, olup bitenlerin yalınlığının kendisini bir kez daha şaşırttığını düşündü. Bu şaşkınlığı ilk, kalfası Ahmed'in öldüğü gün duymuştu. Ahmed artık yoktu, koskoca bir âşık artık yoktu, ama sanki çevrede hiçbir şey değişmemişti. Sadece çalılara biraz kan sıçramıştı, o kadar. Âşığın bedeni kımıltısız yatıyordu yerde. Böylesine basit olabilir miydi bu iş? Şu anda da öyleydi: Yapraklar ince ince hışırdıyor, uzaklarda bir kuş ötüyor, dupduru gökyüzünde minnacık bir bulut asılı kalmış, Tuna boz bulanık sularını

hışımla sürüyüp götürüyor... Sanki yaşadıkları şu an, milyonlarca benzeri olan herhangi bir andı... Hayır! Aklı bir türlü almıyordu bunu. Caffar gözlerini bir an bile öğretmenden ayırmıyordu.

İznik'ten yola çıktıklarından beri böyleydi bu. Sanki kendiliğinden şeyhin korumalığı gibi bir görev üstlenmişti. Hergün bir sürü yabancıyla görüşüyordu Şeyh; ve öyle saf bir insandı ki, bu yabancıların kendisine iyice yaklaşmalarında herhangi bir sakınca olabileceğini düşünemiyordu bile. Bu konuda Şeyhe sitemde bulunmak Caffar'ın aklının köşesinden geçmiş değildi. Hayır, asla. O öğretmenin hep başkalarıyla meşgul olduğu için kendini tümden unuttuğunu anlıyordu. Madem durum böyleydi; o halde onunla başkalarının, herkesten önce de Caffar'ın ilgilenmesi gerekirdi. Nasıl ki Mecnun, öğretmenin ağzından çıkan ölümsüz sözleri hemen yazıya geçiriyordu, Caffar da her yerde onun yanında yer alacak, onun gözü, kulağı olacaktı. Ne gelir elden, Yaradan böyle münasip görmüştü: Ölümsüz ruh, fani bedende yer alıyordu. Aklına gelmişken... şu at işi ne olacaktı? Şeyh yaşlı, gidecekleri yolsa uzundu. Sakın atları ormana bırakmış olmasınlardı..?

Otların üzerine sırt üstü uzanıp kollarını genişçe iki yana açan Şahin, masmavi gökyüzüne dalıp gitmişti. Bedreddin'e katılma kararı veren on beş kadar akıncıdan biriydi, Şahin.

Akıncılar Bedreddin'i ta kazasker olduğu zamandan severlerdi. Hak bilirliğinden dolayı, beylerin yaptıklarını yanlarına bırakmayışından dolayı severlerdi. Beyler bu kez tam göreceklerdi günlerini. Şahin, Bedreddin'in öl dediği yerde ölmeye, kal dediği yerde kalmaya hazırdı. Tek ki... bir yerlerden at bulabilsinlerdi.

Şahin masmavi gökyüzüne dalıp gittiği için Bulgar Çavuş Jivko'nun kendisine baktığının farkında değildi. Şu akıncı gibi genç olmak ne güzel şey! diye düşünüyordu Jivko. İşte böyle, otların üzerine devrilip, ağzına kuru bir çöp, gökyüzüne dalar gidersin. Peki ya kırkını geride bırakmışsan ve yanlışlarını düzeltecek, günahlarının kefaretini ödeyecek, yitirdiklerine geri dönecek zamanın varsa? Jivko, dünya gözüyle son bir kez daha karısını, çocuklarını görmek istiyordu. Zagora dolaylarında bıraktığı karısı, oğullarıyla birlikte kim bilir nasıl perişan durumdaydı şimdi. Onları görmem nasip değilse eğer, bari yurdumda ölmeyi çok göremese bana Tanrı, diye düşünüyordu Jivko. Başlangıçta, İzzet Bey de Bedreddin'le

birlikte Rumeli’ne geçmeye niyetliydi; ama son anda fikir değiştirmişti. Bununla da kalmamış, Jivko’yu da caydırmaya çalışmıştı: “Acıyorum sana, yaşlı savaşçı,” demişti. “Boş yere canından olacaksın. Kulağıma gelen haberlere göre, Şeyh Bedreddin’in halifesi Börklüce Mustafa Aydın’da devletin yüksek görevlilerinin ellerinde ne kadar toprak varsa almış, herkesi her bir zenginliğe ortak kılmış. Madem bu işler böyle olacak, neden kan dökelim? Şeyh ya aklını kaybetmiş, ya da kendisi sultan olmak istiyor.

Hayatında ilk kez beyinin sözlerine inanmamıştı Jivko. Sıradan bir askerdi o; Bedreddin’se devletin koskoca kazaskeri olmuş bir yüce kişi. Şu anda kazasker olmaması bir şey değiştirmezdi. Madem öyle, Jivko hangi cesaretle kendini Bedreddin’le yan yana koyabilirdi? Haşa! Böyle bir niyeti yoktu Jivko’nun. Ama yine de, Şeyhte nedense kendine yakın bir şeyler buluyordu. Bir kez doğrucuydu Şeyh. Yoksullardan, özellikle de köylülerden yanaydı. Jivko’nun babası da, babasının babası da köylüydü. Hep toprakla uğraşmışlardı. Bir tek Jivko çıkmıştı ailede toprakla uğraşmayan: Çalışır, didinir kurtulurum bu boyunduruktan, diye düşünmüştü. Ne de kurtulmuştu ya! İzzet Beyin cayacağı baştan belliydi. Beylere göre ne var: Her yerde her zaman işleri tıkırındadır onların. Ama Jivko Bedreddin’le gidecekti. Bedreddin nereye, o da oraya! Ve eğer ölmek alnına yazılmışsa, öz topraklarında, haklı bir dava uğruna ölecekti. İnsanlara bir daha hayvanmışlar gibi davranılmaması için ölecekti.

Kuru otların arasından bir türlü kurtulup havalanamayan çekirgeyi izleyen Bedreddin de İzzet Beyi düşünüyordu. Eski azap ağası, kendisinin Eflak topraklarında bulunduğunu öğrenir öğrenmez, atına atladığı gibi adamlarıyla birlikte Dobruca’da konakladığı köye gelmişti. Atından inip gözyaşları içinde ellerine sarılmıştı. Kazasker olduğu sıralarda Bedreddin’in sıradan askerlere, sultanın bu garip kullarına gösterdiği sevgi ve merhameti unutamadığını ve ömrünün sonuna kadar da unutmayacağını söylemişti. Bu karşılaşma Bedreddin’i de heyecanlandırmıştı. Kazaskerlik zamanlarından İzzet Beyi şerefli ve dürüst bir kumandan olarak anımsıyordu. Geçen yıllar içinde İzzet Bey, Eflak Voyvodası Mirça’nın yakınları arasına girmiş, daha doğrusu Osmanlılarla ilişkileri konusunda voyvodanın danışmanı olmuştu. İzzet Bey el öpme faslından sonra, hemen saraya gitmelerini önermişti: Arzu ettiği her şeyin Şeyhe sağlanması için Eflak Voyvodası Mirça Starıy nezdindeki bütün nüfuzunu kullanacaktı.

Bedreddin’in tek bir arzusu vardı: Bir an önce Osmanlı topraklarına girmek ve Osmanlı başkentine yakın bir yerde, hakikat ateşini tutuşturmak. Beylere, voyvodalara, saray söyleşilerine ayıracak zamanı yoktu. Kaldı ki, Mirça’nın İsfendiyar Beyin dostu olduğu ve tıpkı onun gibi Osmanlı sultanından hem nefret ettiği, hem de korktuğu kendisi için bir giz değildi. Bu bakımdan da Eflak voyvodasının, tıpkı bir zamanlar Şehzade Mustafa’ya yaptığı gibi kendilerine de yardım edeceğini, ya da en azından Osmanlı topraklarına geçişlerine bir engel çıkarmayacağını biliyordu. Voyvoda kendilerine herhangi bir yardımda bulunmak dilerse eğer, Bedreddin elbette gönülborcu duyardı bu yardımdan dolayı. İzzet Bey kendisi gidip voyvodaya böylece söylesindi; Bedreddin’in de kalkıp oralara gitmesine gerek yoktu. Böylece İzzet Bey, Jivko’yu Bedreddin’in yanında bırakarak ve çabucak geri döneceğine söz vererek, Eflak Voyvodası Mirça Starıy’a gitti.

Tuna üzerindeki son geçit yerine varmak üzerelerken yetişti onlara. Gelirken voyvodadan çok kıymete geçen armağanlar da getirmişti: Atlar, arabalar, giysiler, silahlar ve çeşitli araç gereç. Ve bir de başarı dileği. Yalnız papazlar az kalsın her şeyi berbat edeceklermiş. Epey uğraşmışlar Mirça’nın kafasını çelmek için. “Bu Bedreddin denen adam”, demişler, “öyle basit bir Müslüman şeyhi değil; bu adam din ve dünya işlerini birbirine karıştıran bir din sapkını, bir dalal. Bütün toprakları ve bütün dinleri birleştirmeyi hedefliyor. Hangi dinden ve hangi milletten olursa olsun bütün devlet ve din adamlarına kara çalıyor, hepimizi yeriyor, çekiştiriyor.” Ama voyvoda inanmamıştı papazlara. “Bana ne din sapkınıysa; bu beni değil, sizi ilgilendirir; beni ilgilendiren yanı, Osmanlı sultanının düşmanı olması,” demişti.

İzzet Bey sözlerini, “Papazlara ben de inanmadım” diyerek bitirdi.

Bedreddin, İzzet Beyin içini kuşku kurdunun kemirdiğini anlamıştı.

— İnanmamakla yanlış yapmışsın, dedi.

— Anlamadım, şeyhim?

— İnanmamakla, diyorum, yanlış yapmışsın.

İzzet Beyin şaşkınlığı büyüktü.

Bedreddin, açıkladı: İşte iki yıldır Hıristiyanların arasında yaşıyordu, İzzet Bey. Hıristiyanların iyilerinin Müslümanların iyilerinden ve kötülerinin Müslümanların kötülerinden bir farkları var mıydı? Ve Hıristiyan beyler, tekfurlar, voyvodalar köylüleri tıpkı Osmanlı beyleri gibi ezmiyorlar mıydı? Ve Allahın bir kısım kullarının başka bir kısım kullarına hakim olmalarında bir terslik olduğu, dürüst, namuslu bir insan olarak İzzet Beyin aklına hiç gelmemiş miydi? Öfkelendirmemiş miydi bu haksızlık kendisini?

İzzet Bey, söylenenleri anlıyormuş gibi susuyordu. Ama Bedreddin, sözlerinin İzzet Beye ulaşmadığının farkındaydı. Sanki bir duvara söylemişti bütün bunları.

İzzet Bey katılmadı Bedreddin’e. Oysa tecrübeli, dürüst bir kumandana, tecrübeli savaşçılara nasıl da ihtiyaçları vardı! Osmanlı sultanının en seçme askerlerden oluşan ordusuyla çarpışacaklardı. Deneyimsiz savaşçılarla böyle bir orduya karşı koyabilmek çok zor olacaktı.

Kocaman, geniş barkalar yanaştı kıyıya. Bindiler. Ne oluyor demeye kalmadan akıntıyla hızla uzaklaşıverdiler kıyıdan. Bedreddin, Tuna’nın yer yer burgaçlar yaparak akan boz bulanık sularına bakarken düşünüyordu: “Yalnızca voyvoda, bey olmamak, güvenilir olmaya yeter mi? Sıradan sipahilere ne kadar güvenilebilir? Nereye kadar güvenilebilir?”

Nehrin karşı kıyısında, Akşemseddin’in adamlarıyla gelmiş kendilerini beklemekte olduğunu gördü. Sımsıkı kucaklayıp bağrına bastı eski dostunu.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

İki Ordugâh

I

Ah şu lanet ihtiyarlık. Sen tut, uyur kalırım diye bütün gece gözlerini kırpma, sonra da sabaha doğru, uykunun yumuşacık kollarına bırakıver kendini. Neyse ki kısa sürmüştü bu kendinden geçiş. Akşamdan hazırladığı bohçasını, budaklı sopadan bastonunu aldı ve sağ ayağı üzerinde topallayarak avluya çıktı. Köyü sıkı, sağlam bir duvar gibi çevreleyen, gürgenlerle dişbudakların üzerinde gök, iyice külrengine dönmüştü. Uzaklardan köpek havlamaları işitiliyordu.

Gerçek bir kurt köpeği olan Karabaş, sahibini görür görmez, ağzını açıp bütün dişlerini gösterdi, kara başını eğip, kuyruğunu sallamaya başladı. Çözdü köpeği. Hemen orda dikilip duran çırağı Stoyanka'ya baktı.

— Bir şey unutmadın ya?

— Her şey burda!

Delikanlı, başıyla, omzuna asılı çuvalı gösterdi. Aleksey, içinde bir kıskançlık dalgasının kabardığını duydu: Nasıl da güçlü! Körük, küçük örs, çekiçler... Hepsini bir çuvala doldurup sırtlayıvermişti! Vaktiyle, kendisi de bu oğlan gibi demirci çırağıydı ve gücü bundan hiç aşağı kalmazdı. Yumrukları, hiç abartmasız, çocuk kafası büyüklüğündeydi. Vereyalı çocuklarla Protva kıyısında iki duvar gibi karşılıklı dizildiklerinde, vurduğu yerden ses getirirdi. Şimdi, yetmiş yaşına gelmişken, o gücünün olmayışına yazıklanması günahtı. Ah şu ayağı sakat olmasaydı, gerisi hiç önemli değildi... Derviş İbrahim'in çitinin önünde yirmi kadar adam toplanmıştı: Bulgar, Türk, Eflaklı ve bir de Rus. İyi de, hâlâ Rus denebililir miydi ki kendisine? Ne kalmıştı Rusluğundan? Ne hatırlıyordu yurduna dair?

Protva'nın karşı yakasında, içinde her türden hayvanın cirit attığı çam ormanları. Yüksek kısımlarda kayınlar, kızılağaçlar. Oka'dan Kolomna'ya yüzdürülen keresteler... Upuzun bir sal oluştururcasına yan yana yüzen bu kerestelerin üzerine çıkıp balık avlarlardı. İyi bir buluştu bu! Irmaktaki keresteler bir bakıma Moskova'ya kadar uzanan bir yüzer köprü gibiydi. Dağ gibi yığılmış keresteler ve su çağıltıları arasında çam yarması bir

oğlan... Aralarında babasının demirci işliğinin de bulunduğu demirciler çarşısından demircilerin örs üzerine inip kalkan çekiçlerinden yükselen sesler. Sonra şu komşu kızı... Ne adı aklındadır şimdi, ne yüzü, ne dudakları ve ne de gözlerinin rengi... Kolay mı, elli yıl bu! Ama kızın bakışları ve gülümseyişi nedense bugünkü gibi gözlerinin önünde...

Derviş İbrahim, beklemelerini söylemişti. Mumcular'da herkes iyi tanırdı İbrahim'i. Bura köylüleri dülgerlik yaparlar, odun kömürü üretirler, reçine toplarlardı. Ama asıl geçim kaynakları mumculuktu.

Çevre ormanlarda pek çok derviş hücresi vardı. Daha Osmanlılardan önce isyancı din sapkınları "dede"ler, "baba"lar ya da bir başka adlarıyla "ışıklar", kellelerini baltadan, ruhlarını her yana hakim olan riya ve yalandan kurtarabilmek için gelip bu Bulgarya topraklarında gizlenmişlerdi. Bunlar elbette buralarda boş durmamışlar, inandıkları şeyleri öğretmeye çalışmışlardı insanlara: Tanrı, ne kilisedeydi, ne de camide; Tanrı yalnızca insanın yüreğindeydi. Çalışmak, yararlı olmak yücelikti; kan dökmekse yalnızca şeytanı mutlu ederdi.

Attan düşüp bacağını sakatladığında da, onu işte bu dervişler, hücrelerine götürmüşler, yarasına özenle bakmışlardı.

Ortalık aydınlanıyordu. Evleri çevreleyen sağır duvarlar, yolu kaplayan otların üzerindeki tekerlek izleri karanlığın içinde bir bir belirmeye başlamıştı. Uzak avlulardan birinde, bir ineğin çanı boğuk boğuk çınladı.

— Vakit tamam!

Derviş İbrahim, öne geçti, ormana doğru yürümeye başladılar. İhtiyar, bakışlarını hemen önünde yürüyen çırağının sırtına dikmiş, geri kalmamaya çabalıyor, aksak ayağını sürüye sürüye yürüyordu. Hemen solunda, yolun dışında, Karabaş kulaklarını dikmiş, toprağı koklaya koklaya koşuyordu. Derin deniz dipleri gibi karanlık ve nemliydi ormanın içi. Türklerin bu gün ışığı sızdırmayan ormanlara Ağaçdenizi ya da Deliorman demeleri boşuna değildi.

Aleksey'le babasını Vereya'dan alıp, çam ve köknarların arasından geçen loş ve ıslak bir yoldan Moskova'ya götürmüşlerdi. Büyük Prens Dmitri'ye demirci ustaları gerekti ve ülkenin neresinde bir demirci bulmuşlarsa, alıp Moskova'ya götürmüşlerdi. Vereya prensi, Aleksey'le babasını hayvan satar

gibi satmıştı Moskova'ya. Daha doğrusu İran işi bir kadehle değişmişti onları. Aleksey'in babası prensin ayaklarına kapanmış, "Oğlumu evlendirmem için birkaç gün izin verin bize efendimiz!" demişti. "Ondan sonra nereye isterseniz gideriz!" Daha bıyıkları yeni terlemeye başlamış prens nasıl da alay etmişti babasıyla! Moskova'da bekar kızların köküne kıran mı girmişti? Gitsin orda evlendirsindi oğlunu!

Aleksey, Moskova'da, babasının işliğinde çalışmaya başladı. İki de kalfa vardı işlikte çalışan. Babası çekiciyle hafif hafif tıklatarak vuracakları yeri gösteriyor, onlar da ellerindeki varyoslarla ha bire demir dövüyorlardı. Prens Dmitri'nin bitmez tükenmez demir işleri vardı. Kremlin'e taş kuleler yaptırmak niyetindeydi. Mazgal delikleri ve atış menfezleriyle pencereler için parmaklıklar, mahkûmlar için prangalar, atları bağlamak için halkalar, ayrıca silahlar, zırhlar, kalkanlar, yelmeler yaptırıyordu ve bütün bunlar için koskoca bir demirciler köyü kurmuştu. Ah şimdi o silahlar burda olacaktı ki!

Derviş İbrahim durdu. Ellerini ağzına götürüp baykuş gibi öttü: "U-hu-huuuu." Durup dinledi. Bir kez daha baykuş gibi öttü. Hemen ardından bir de keklik sesi çıkardı.

Doğrusu bir garip adamdı şu Derviş İbrahim. Bir bakarsın, durup dururken kuzu gibi melemeye başlamış. Bir bakarsın, horoz, keklik, puhu gibi ötmeye başlamış. Kısacası biraz divane, biraz meczup bir adam. Aslında derviş takımından olup da divane olmayan var mıdır? Bunlar böyle olmasalardı, ya beylerin egemenliği için kılıç sallarlar, ya da yoksulların ümüğüne kendileri basıp dünya nimetlerinden kendileri yararlanırlardı. Köy köy dolaşıp topladıkları sadakayla karınlarını doyurmak sonra da ormanlarda gizlenmek nelerine!

Birkaç gün önce İbrahim kendi gibi bir derviş daha getirmişti köye. Sonra da köylüden toplanmasını istemişti. Yalnız bu kez, her zaman olduğu gibi camide ya da kilisede toplanmayacaklardı. Yarısı Müslüman, yarısı Hıristiyan olan Mumcular köyünde cami köyün bir ucunda, kilise öbür ucundaydı. İki tarafın da alınıp gücenmemesi için yeni derviş, köyün tam ortasında toplanılmasını istemişti. İbrahim'in okuması yazması yoktu. Bu yeni gelen dervişse öyle değildi. Herkes toplanınca, bilginlerin ve bilgelerin sultanı, evliyaların ve hakikat yolcularının kutbu Şeyh Bedreddin'in kale duvarlarından geçip, deryalardan aşıp, insanlara hakikat yolunu açmak için

Deliorman’a geldiğini söylemiş, sonra da koynundan bir kâğıt çıkarıp, demirci ustası Aleksey’in belleğine kazınan şu sözleri okumuştu: “İnsanlar hak eşitliğine değil, çıkara dayalı bir yaşam sürüyorlar. Dirlik düzenlik değil zorbalık var bu yaşamda. Ve çıkarcılarla zorbalar, dünya nimetlerinden daha az pay alanlar değil, tam tersine bütün zenginlikleri ellerinde tutanlardır. Ey, her şeylerini kaybetmiş olanlar, silkin üzerinizdeki ölü toprağını ve ayağa kalkın. Çünkü artık hakikat zamanı gelmiştir. O hakikat ki, bugüne dek, zindanlara kapatılanların dillerinde köylülerin feryatlarında, cellat kütüklerinde kan ve gözyaşıyla yükseliyordu sesi. Öğrencilerimiz Börklüce Mustafa’yla Kemal Torlak’ı, insanlara doğru yolu, hak yolunu göstermeleri için Aydın ve Manisa vilayetlerine gönderdik. Beylerin topraklarını ellerinden alıp halkın ortak malı yaptı bu kardeşlerimiz. Sultanın ordusunu doğruluğun, hakkın gücüyle tepelediler... Biz, bilim gücümüzle, evrenin birliğinin gizlerini bilişimizle dinlerin ve halkların sahte yasalarını değiştireceğiz, boş yasakları kaldıracağız, dünyayı yalanın utancından temizleyeceğiz. Toprağı olmayanlar toprak sahibi, iktidarda olmayanlar iktidar sahibi olacaklar. Hakikat bayrağının altında toplanın, saflarımızda yer tutun!”

Ateşe zıkkım tozu serpilmiş gibi tutuşturuvermişti bu sözler köylü yüreklerini. En çok da Rus demirci Aleksey’i etkilemişti. Çünkü o, töreleri ve dilleri birbirinden ne kadar farklı olursa olsun, dünyanın her yanında güçlülerin haklı, güçsüzlerinse haksız olduğunu kendi üzerine inip kalkan sopalarla, kızgın demirle dağlanan teniyle bilen bir insandı. Dünyanın hiçbir ülkesinde hakbilir, adil, dürüst bir sultan, çar, voyvoda, bey yoktu. Az zalim görmemişti şu dar ömründe Aleksey. Şu Vereya prensi daha gencecikti, ama nasıl da en yırtıcı canavardan daha da canavardı!

Moskova Büyük Prensi Dmitri’ye gelince, evet akıllıydı, dürüsttü, yiğitti... Bir tek kendisini değil, tüm Rus toprağını savunmaya girişmişti. Altınordulular Kulikov’da perişan etmişti. Yarabbim, ne çok insan ölmüştü bu savaşta. Aleksey’in babası demirci Gavrila da orda düşmüştü.

Babasının ölümünden sonra demirci işliğinin başına Aleksey geçmişti. İki yıl sonra Altınordulular yeni hanları Toktamış’ın komutasında Kulikov’un öcünü almak, ayrıca Rusya’yı haraca bağlamak için yeniden yürümüşlerdi Moskova üzerine. Voyvodalar Toktamış’a kentin kapılarını açmışlardı. Toktamış ordusuyla birlikte gelen prensler haç öpüp yemin etmişlerdi: Güya

Toktamış Moskova’ya hiç zarar vermeyecekti, kentin güzelliklerini seyredecek, sonra da haracını alıp çekip gidecekti. Vay, vay, vay! Tatar hanı da tıpkı Hıristiyan prensler gibi yemininden dönen bir alçak çıkmıştı! Kenti yakıp yıkmış, genç yaşlı, kadın erkek, çoluk çocuk demeden milleti kılıçtan geçirmişti. Dağ gibi ceset yığılmıştı her yana. Toktamış, altın gümüş ne bulduysa almış, binlerce tutsağı da yanına katıp gitmişti. Tabii, gitmeden önce kenti ateşe vermeyi de unutmamıştı. Kilometrelerce öteden bile duyulmuştu yanan cesetlerin kokusu. Aleksey’in kurtuluşu, Tatarların kendisini ordunun demirci takımına almaları nedeniyle olmuştu. Başta atların nal işleri olmak üzere çeşitli demir işleri vardı ordunun. Demirci ustası Aleksey, sekiz yıllık tutsaklığı boyunca Tatar hanlarının, mirzaların yaptıkları ne eziyetlere, ne yıkımlara tanık olmuştu! Kadınlara nasıl zor kullanıldığını görmüştü. Kaçmasınlar diye köleleri domuz kıllarıyla bağlıyorlar, hayvan damgalar gibi damgalıyorlardı. Kendisinin de sırtında kızgın demirle vurulmuş böyle bir damga vardı.

Derken, dinsizin hakkından imansız gelmiş, Aksak Timur, Toktamış ordusunu ağır bir yenilgiye uğratmıştı. Bu, Aleksey için, yanına köle olarak verildiği mirzasından ayrılabilme şansı demekti. Ama Aleksey ayrılmak istememişti: Timur’un adamlarının Tatarlar üzerinde giriştiği kıyım ve canavarlıklar gözünü korkutmuştu. Korktuğu bir başka şey daha vardı. Tatarlar hiç değilse Ruslarla üç aşağı beş yukarı aynı bölgedeydiler. Bunlarınsa kendi yurtlarından bir çıktılar mı, soluğu hangi cehennemde alacakları, seni de yanları sıra hangi cehenneme sürüp götürecekleri hiç belli olmuyordu. Bu yüzden mirzasıyla kalmış, onu izlemişti. Efendisi, sağ kalan üç beş Tatar savaşçıyla birlikte Osmanlı Sultanı Beyazıd’ın himayesine geçince, ona da aynı şeyi yapmak düşmüştü. Beyazıd onlara Bulgarya’da, Plovdiv dolaylarında yer göstermişti, “İşte burda yaşayacaksınız,” demişti. “Çalışıp kendinizi gösterin!” Ana diline çok benzeyen Bulgarcayla karşılaşmak Aleksey için büyük mutluluk olmuştu! Sizde buna ne derler, sizde şuna ne derler, diye sorup da kendi dilindeki karşılıkları alınca sevinçten yüzünü allar basıyordu. Attan düşüp bacağını kırınca, Mirza Abdullah, “Gebersin teres!” deyip kendini öylece, düştüğü yerde bırakıp gitmişti. Bunca yıllık hizmetine karşılık mirzasından gördüğü bu olmuştu! Ne demişler: Sakat uşak, kırık testidir bey takımı için. Kendisini düştüğü yerden kaldırıp sağaltmak için çabalayanlar, dervişler olmuştu. Bir derviş hücresinde kolu bacağı uyuşmuş durumda yatarken

düşündükleri şunlar olmuştu Aleksey'in: Öğretecekler bize nasıl yaşamamız gerektiğini. Ama biz öylesine ahmağız ki, hanlardan, voyvodalardan hak, adalet bekliyoruz. Bin bir çileyle birini üzerimizden silkip atacak olduk mu, bir bakıyoruz, bir başkası üzerimize binmiş! Bu işin daha başka bir yolu olmalı. Madem ki yalnızca güçlü olanlar haklı, öyleyse bizim de gücümüzü biriktirmemiz, güçlü olmamız gerek. İyi ama, nasıl olacak bu iş? Halk, korkak. Ümüğüne basıyorlar, gıkını çıkarmıyor. Kan kusuyor, kızılcık şerbeti içtim, diyor. Allah beterinden saklasın, diye düşünüyor ve ağzını açıp bir şeycikler söylemeden köşeciğinde oturuyor. Papazlar, mollalar ne diyorlar: Allah, kullarını günahlarına göre cezalandıracaktır. Peki bütün bu aşağılanmalara katlanmakla da günah işlemiş olmuyor mu insanlar?

Ayağa kalkıp dervişler gibi sadaka toplamaya başladıktan sonra da bu düşünceler kafasını uğraştırmaya devam etmişti Demirci Ustası Aleksey'in. Daha sonraları, Mumcular köyünde Stoyanka'ya yardım etmeye başladığında kafası yine bu düşüncelerle doluydu. Bir zamanlar kendisine babası Gavrilov'dan kalan demirci işliğinin bir benzeri de Stoyanka'ya rahmetli babasından kalmıştı.

Ve işte tepeleri göğün derinliklerinde kaybolan köknarların üst dallarını aydınlatmaya başladı güneş. Kuşlar bir ağızdan güneşi selamlamaya durdular. Keçiyolu, gitgide sarplaşan bir yamaca yöneldi. Tırmanışla birlikte, köknarlar yerlerini incecik dallı kayınlara bırakırken mürverler, çakalerikleri, kızılcıklar iyice sıklaşmaya başladı. Yürüyüş sürüyordu. Karabaş ikide bir çalıların arasına dalıyor, dişlerinin arasına, üzerinde kızıl-mavi yemişleri olan bir çakaleriği dalı sıkıştırıp dönüyordu. İki yanına bakındıktan sonra bütün dişlerini gösterecek şekilde ağzını açarak efendisine gülümsüyor, sonra yine ardı sıra koşturmaya başlıyordu.

Demirci, yanına gelmesini söyledi Karabaş'a. Uzun, kırçıl tüyleriyle efendisine çok benziyordu Karabaş. Aleksey Usta onu yeniçerilerin yakıp yıktığı bir Arnavut köyünde, zavallı, hasta bir enik olarak bulmuştu. Yabancı boyunduruğundan kurtulmak için ülkelerinden kaçıp Bulgarya'ya yerleşen bu Hıristiyan Arnavutlar, bu kez de bu ıssız yerde Osmanlının pençesine düşmüşlerdi. Aralarında taş ustaları, çiftçiler de vardı, ama çoğu hayvancılıkla ve deri işleriyle uğraşıyordu. Çobanlık yapan Arnavutlar, sürülerini emanet ettikleri kurt köpeklerine, çiftçinin öküzüne değer verdiği gibi değer verirlerdi. Ama anlaşılan eniğin durumunu umutsuz görmüşler ve

bırakmışlardı. Aleksey onu bulduğunda bacağı kırıktı: Açtı ve çenileyip duruyordu. Kendi yazgısına benzer bir yazgıyı yaşamakta olduğunu anlamıştı Aleksey zavallı hayvancığın. Kırığı yerine oturtmuş, süyekle bağlamış ve hayvana gözü gibi bakmıştı. Bir buçuk yıl sonra ise o zavallı enik, gözkamaştırıcı bir kurt köpeğine dönüşmüştü: Kafası neredeyse dana kafası kadar, ayakları yumruk büyüklüğündeydi. Huyu da tıpkı kurtarıcısınınkine benziyordu: Sabırlı, inatçı, kolayca teslim olmayan, öfkelendiğinde kudurmuşa dönen bir köpekti. Yanına aldığı ilk günden başlayarak demirci ustası onunla hep kendi dilinde konuşmuştu. Kimselerle Rusça konuştuğu yoktu nicedir. Ve işte Karabaş, onun dilinden anlamaya başlamıştı.

Karabaş, efendisinin “Gel buraya!” buyruğunu duyar duymaz koşup geldi ve sanki ona iple bağlanmış gibi hemen yanı başında yürümeye başladı. Arada bir, efendisinin herhangi bir buyruğu var mı diye başını yukarı kaldırıp bakıyordu.

Bir süre daha yürüdükten sonra beş köylüyle karşılaştılar. Yabalarına ve kendi elleriyle yaptıkları anlaşılan kargılarına dayanmışlar, gelenlere bakıyorlardı. Üzerlerinde Bulgar savaşçılarınınkine benzer giysiler vardı: Kaftana benzer yakasız bir üstlük, yumuşak deriden bağcıklı çarıklar ve kulaklıklı şapkalar... Derviş İbrahim’in ardı sıra yürüyüp gelenleri dikkatle ve sertçe süzen bu beş kişi, hakikat savaşçılarının ilk devriye koluydu.

Orman da, tırmanış da, bıçakla kesilmiş gibi bir anda sona erdi. Kayalık bir platoda buldular kendilerini. Ağaçlar kesilerek açılmış boş alanda, kereste yığınları arasına çırpıştırılıvermiş sundurma ve çardaklar göze çarpıyordu. Herkes keyfince bir köşeye çekilmiş bir işle uğraşıyordu: Kimi okyay yapıyor, kimi kargı yontuyor, kimi tırpanını kontrol ediyor, kimi balta sapı kesiyordu. Birkaç kişinin, zırhlara öküz gönü geçirdiği görülüyordu. Ötede birkaç kişi de meşeden bir gürz yapmakla meşgüldü.

Yeni gelenler, kalabalık içinde çevre köylerden tanıdıklarının da bulunduğunu görünce sevindiler. Birbirlerinin sırtlarına vura vura kucaklaştılar. Daha önce gelenlerin tümü sakalsız, bıyıksızdı ve saçları da kazınmıştı.

Aleksey, Stoyanka’ya:

— Git de ocağımızı kurabileceğimiz bir yer bul, dedi. Ben de şununla bir konuşmak istiyorum.

Şununla derken bir Arnavut çobanı göstermişti. Bu arada eski bir tanışına da rastladı Aleksey. Bir Pomak dervişti bu. Derviş hücrelerinde, dervişlerle birlikte geçirdiği günlerden tanıyordu Aleksey onu.

— Demek gene bize geldin ha Aleksey Usta? dedi Pomak derviş.

— Ben size gelmedim, dedi Aleksey, siz nihayet kuru lafı bırakıp eyleme geldiniz!

— Söz deyip geçme usta, söz de bir eylemdir. Hem de büyük bir eylemdir. Bizim şeyhin bir...

— Eğer bizim şeyh dediğin Bedreddin'se, onda sözle eylem birbirinden ayrılmaz.

Sanki demirci, Pomak dervişlerin tekkelerinden ayrılalı üç koca yıl değil de üç gün geçmişti! Oysa üç yıl sonra daha yeni karşılaşıyorlardı ve henüz kucaklaşmamışlardı bile, ama işte birbirlerine laf çarpmaya başlamışlardı.

Pomak başını salladı.

— Yine eskisi gibi zehir zembereksin be, Aleksey Usta!

— Yanlışın var. Şimdi eskisinden de beterim...

— İşte bu harika! –Aleksey'in arkasından biri söylemişti bunu,– Bize de senin gibisi gerek!

Usta, dönüp baktı. Uzun boylu bir adam. Üzerinde bir derviş abası var, ama kuşağından da bir kılıç sarkıyor. Burun, kartal bakışlar, mütehakkim. Yüzü, şakaklarda hafif yassılıyor. İnanılmayacak kadar Osmanlı sultanlarının yüzlerine benzer bir yüz.

Nicedir kimselerin karşısında ürkekliğe kapılmayan Aleksey Usta, iki âhi savaşçının arasında kendine doğru yaklaşan adamı görünce, şaşırdı, dili tutulur gibi oldu: Sakın Şeyh olmasındı?

Şeyh değil, Şeyhin savaş arkadaşı, taşçı ustası Âhi Mahmud'du bu. Pomak derviş, baktı ki Aleksey Usta büyülenmiş gibi duruyor, yardımına

yetişti:

— Aleksey kardeşimiz, dedi, yalnızca iyi bir demirci ustası değil, Rusundan Tatarına, Kıpçakından Bulgarına kadar hangi milletten ve hangi boydan olursa olsun bütün beylerin, prenslerin, voyvodaların, tekfurların azılı düşmanıdır. Yetmiş yıllık ömründe bu kan içicilerin ne azgınlıklarına tanık olmuştur, bunu bir kendi bilir!

— Öyleyse bizimle aynı düşüncede demektir. Ve gün, düşüncelerimizi hayata geçirmenin günüdür! Yak ocağını, kur körüğünü ve hemen işe giriş, usta!

Nihayet dili çözülen demirci:

— Girişiriz evvelallah! dedi.

Başıyla, ötede ağaç kesip duran Stoyanka’yı gösterdi.

Âhi Mahmud, dervişe döndü:

— Adam kat yanlarına, yardım etsinler! Vaktimiz yok!

Sonra yeniden demirciye döndü:

— Sen de bizimle gel ve yaptıklarımıza usta gözüyle bir bak!

Ateşlerden kalkan yoğun dumanların gerisinde yükselen yapıyı o zaman gördü Aleksey. Derin bir vadi oluşturan nehir yatağının üç yüz adım kadar üstünde, bir sürü adam, büyüklükleri de, renkleri de birbirinden farklı, eski ve yeni çeşitli yapılardan toplandıkları anlaşılan taşları yontuyorlardı.

— Müstahkem mevki kuruyoruz, diye açıkladı Âhi Mahmud.

Taşçılar birliğinin başı geldi. Kuzguni saçlarını alnına bağladığı bir bantla tutturmuştu. Onun da herkes gibi sakalları kazınmıştı. Harç bulaşığı içindeydi, ellerini önlüğüne silerken, belirgin bir Ermeni aksanıyla:

— Taş yetmiyecek, dedi. Bu yüzden de göğüs yüksekliğinden yukarı kaldıramayacağız. Ne yapmamızı tavsiye edersin, Âhi Mahmut?

— Kalan kısmı ahşaptan yapalım. Yüzünü ekşitme, Aşot kardeş, hem böylece daha çabuk bitiririz.

— Sen de bilirsin ki, Âhi Mahmud, ağaç taşın yerini tutmaz ve de çabuk yapılan işten hayır gelmez.

— Burada yüz yıl yaşayacak değiliz, Aşot!

— İnsan bir yerde ne kadar yaşayacak olursa olsun, yapısını yüz yıl yaşayacakmış gibi kurmalıdır. Bizim atalarımızdan görüp öğrendiğimiz budur.

— Ağaçtan da yüz yıllık yapılar kurulabiliyor. İşte burda bir Rus var, orman adamıdır, bilir ağacın ne olduğunu, ona soralım. Ne dersin, demirci?

Aleksey hemen yanıt vermedi; durup düşündü biraz.

— Bizde buzul meşesinden yaparlar evleri. Çam, karaağaç, çınar da kullanılır, ama buzul türleri olmak koşuluyla. Gelgelelim, burda buzul ağacı nerden bulacaksın? Üstten kelepçelerle berkitilirse, belki...

O ana kadar kendisine yan durmakta olan taşçı ustası yüzünü dönünce, Aleksey adamın küçük parmağında taşlı bir altın yüzük gördü... Ve donakaldı.

Ayırt edilebilmek için süslü püslü şeyler giyinmek, takıp takıştırmak, Şeyh yandaşlarının aşağılık buldukları bir davranıştı. Hele yoğunlaşmış insan kanı demek olan altın, asla hoş görülmezdi. Ama işte şu taşçı, hiç utanmadan altın bir yüzük taşıyordu...

Stoyanko ateşi yaktı. Körüğü çekmeye başladı. Ateşin içinde, eskiden bir kiliseye ait olan demir bir kapı vardı. Aleksey çekicini aldı ve ateşten çektiği demiri dövmeye başladı. Uçuşan kıvılcımlardan az kalsın altında çalıştıkları alçacık çardak tutuşacaktı. Demir kapı iyice dövüldükten sonra şerit şerit kesilecek, bu şeritlerden de müstahkem mevkide kullanılacak ağaçlar için kelepçeler yapılacaktı. İş çoktu kısacası, çalışacak adam gerekti.

Sabah gün doğarken başlıyorlar, akşam namazına dek durmamacasına çekiç sallıyorlardı. Hava kararır kararmaz da, yüzlerindeki is karasını bile silmeden, kesilmiş kütük gibi oldukları yere tıkılıp kalıyorlardı. Güz yaklaştığı için havalar iyice serinlemişti. Aleksey gün doğmadan dişleri takırdayarak uyanıyor, mumu yakıp ocağı alevlendiriyordu. Onun çekiç

sesleriyle az sonra da Stoyanko uyanıyor, suçlu suçlu gözlerini ovuşturduktan sonra körüğün başına geçiyordu.

Şu uğursuz yüzüğü bir türlü unutamıyordu Aleksey; Bedreddin yoldaşları içinde de açık açık altın yüzük taşınacaksa, ne anladım ben bu işten! diye düşünüyordu. Acaba Bedreddin'in haberi var mıydı bundan? Çok sabretti yaşlı demirci, bu kuşkusunu başkalarına açmazdan önce. Aslında oturup kimseye düşüncelerini, kuşkularını açan biri değildi. Ama işte bu kez dayanamadı ve gidip Pomak dervişe her şeyi bir bir anlattı. Gülmeye başlamasın mı Pomak birden? Yok efendim o Aşot'un kim olduğunu biliyormuymuş? Yok efendim, o yüzüğün hikâyesini biliyormuymuş? Anlat da öğrenelim! diye bağırdı Aleksey. Bunun üzerine Pomak derviş, Filistin denen buralara çok uzak bir diyarda, Bedreddin'in tutsaklığın utancından kurtardığı Ermeni taş ustasının öyküsünü anlattı. Yaşlı taş ustası, oğullarına, ömürlerinin sonuna dek, kurtarıcısı olan Bedreddin adlı Müslüman Türk için dua etmelerini vasiyet etmişti. Babalarının ölümünden yirmi beş yıl sonra iki oğul, Bedreddin'in bulunduğu Konya'ya gelerek o taşlı yüzüğü getirmişlerdi. Evet, evet, Aşot'un parmağında gördüğü, bilgelerin yardımcısı olan, topaz taşlı yüzüğü. Şeyh, İznik'ten ayrılırken, Ermeni halkı için de kurtuluş gününün geldiğini bildiren bir işaret olarak yüzüğü Ermeni kardeşlere geri göndermişti. Yüzüğü görür görmez Aşot işini, evini, ailesini, çoluğunu, çocuğunu, her şeyini yüzüstü bırakarak, küçük kardeşi Vartan ve taşçılar birliğindeki öbür arkadaşlarıyla birlikte Karaman'dan kalkıp ta buraya, Deliorman'a gelmiş ve zafere ulaşana dek yüzüğü parmağından çıkarmayacağına and içmişti.

— Bir altın tutturmuşsun gidiyorsun! Ürkek karganın çalıdan korktuğu gibi ne korkuyorsun altından bu kadar? Ayıp değil mi?

Hayır, hiç de ayıp değildi. Kuşkulanmak neden ayıp olsundu? Su uyur, düşman uyumaz, demiş atalar. Ve de düşmanın en tehlikelisi, içimizdeki düşmandır.

Hem onun ayıpmış, utanmakmış, böyle şeylere zamanı yoktu. Her gün yeni gruplar gelip katılıyordu aralarına ve sürekli olarak onlara düşen iş de artıyordu. Teberler, tırpanlar, baltalar, palalar... Yapılacak öyle çok şey vardı ki... Tabii, en başta da kelepçeler. Çayırlık deresinin kıyısında bir değil, iki değil, tam üç tane duvar yükseltiliyordu.

Ordugâh, uçurumu andırır dar ve derin bir vadinin mendereslerinden biri üzerindeydi. Çalılarla kaplı bir buruna, kerpiçten iki kulübe kondurulmuştu. Ama Şeyh bu kulübelerde değil, vadinin dik duvarında suların açtığı ve kim bilir kaç yüz yıldır insanların zaman zaman kullandıkları mağaralardan birinde kalmayı yeğlemişti. Kimi bir cami kadar geniş ve büyük, kimi bir mezar kadar dar ve küçük olan bu mağaralar birtakım geçitlerle, sıçan yollarıyla birbirine bağlıydı ve söylentilere bakılacak olursa bu geçitlerden biri de vadinin yukarısına, Aşot'un taşçı birliğinin duvar ördüğü yere çıkıyordu.

Geçitvermez bir ormanla kaplı olan sağ kıyı da dikti: Yukarıya ancak, tahtalarla berkitilmiş iki yüz elli küsür basamaklı bir merdiven aracılığıyla çıkılabiliyordu. Ordugâhı bu taraftan korumak için de tomruklardan iki duvar daha çıkılmıştı.

Demirci Aleksey buraya, yaptığı kelepçelerin işe yarayıp yaramadığını görmek ve daha ne kadar kelepçeye ihtiyaç olduğunu saptamak için, Âhi Mahmud'la birlikte gelmişti. Ancak, gelir gelmez de, gördüğü manzara karşısında donup kaldı: Müstahkem mevki olarak düşünülen tomruk duvarları doğrudan doğruya ormanın içine yapmışlardı. Düşmanın ormanı yakması, bu duvarları aşması için yeterdi. Rusya'da bu türden istihkamların en az üç yüz adım açığına kadar her yer iyice temizlenir ve ağaç kütüklerinden çepeçevre bir set oluşturulurdu. Âhi Mahmut'a söyledi bu düşüncesini. Âhi Mahmud da hemen gereğinin yapılmasını istedi. Allahtan ormanda çok adam vardı: Kimi ağaç kesmeye, kimi de kesilen ağaçlarla açıkta bir set yükseltmeye koyuldu.

Ormanda balta sesleri insan seslerine, at kişnemeleri öküzlerin böğürtüsüne karışıyordu. Bulgarı, Türkü, Rumu, Arnavutu, Eflaklısı, Hıristiyanı, Müslümanıyla bütün ezilen, aşağılanan insanlar giysiden paraya, yiyecekten postekiye kadar neleri var neleri yoksa ormana taşımışlar, hayvanlarını da sürüp getirmişlerdi.

Geceleri de çalışmalar olanca hızıyla sürüyordu. Aleksey, yüzü gözü is içinde, kulaklarında varyosun uğultusu, temiz hava almak için arada bir çardaktan çıkacak oldu mu, ilkin sessizliğin çınlaması dışında hiçbir ses duyamıyordu. Sonra yavaş yavaş, sesler, kokular başlıyordu: Önce nane kokusu, ardından, ateşlerden yükselen isli duman kokusu, sonra konuşmalar... En çok da hemen yakınlarındaki ateş başında konuşan

Bulgarların sesleri... Akşamları Bedreddin’in öğrencilerinden biri ya da birkaçı muhakkak buraya gelip Bulgarlarla konuşuyordu. Derken, bir yerlerden Durası Emre’nin sazı duyuluyordu. Yamaçtaki mağaralardan ise mumların ışığı geceleri de kesilmiyordu. Akşemseddin, yüzü hep öyle sert, ama aydınlık, Şeyhin başyardımcısı olarak, gün boyu biriken sorunları çözüyor, Serez’den, Plovdiv’den Saniokov’dan, Dimetoka’dan gelen ulakları kabul ediyor, kimini hiç bekletmeden hemen öğretmene yolluyor, kimiyle kendi görüşüyor, kimini de Mecnun’a havale ediyordu.

Kendisine iki yardımcı verilmiş olmasına karşın gizler yazıcısının soluk alacak zamanı yoktu. Öğretmenin konuşmalarını, dostlarına, öğrencilerine, düşünce ve eylem arkadaşlarına söylediklerini kaydediyor, isyancı “dede”lere, âhi kardeşlere, ezilen, aşağılanan köylülere yazdığı mektupları temize çekiyordu. Ama Mecnun’un işinin çokluğundan yakındığı yoktu: Sevinç veriyordu yaptığı iş ona. Öğretmen, hakikat saatinin çaldığını müjdelemiş, hep birlikte Osmanlının başkentine yürümek için bütün hakikat yanlılarını Zagora vadisine çağırmıştı.

Öğleye doğru kadınlar yemeklerini getiriyorlardı. Hıristiyanıyla, Müslümanıyla, başları, yüzleri açık kadınlar, erkeklerle aynı sofrayı paylaşıyorlardı. Herkes alabildiğine ağırbaşlı, ciddi, aynı kâseden yudumluyordu şarabını. Üç kez dönüyordu kâse sofrada.

Yaşlı demirci, Şeyhin yakın silah arkadaşlarının tümünü görmüştü, ama hâlâ Şeyhin kendisini görememişti. Gördüğünde ise duyduğu şaşkınlık gerçekten büyük oldu. Yeri göğü inleten sesi, kor gibi gözleriyle bir bahadır görmeyi umarken, sırtında basit bir aba bulunan, kısa boylu, cılız bir adam duruyordu karşısında. Şeyh bir sekiye çıkıp konuşma yapmıştı. Bağırmıyordu konuşurken, ama sesi güçlüydü. Herkesin bildiği, alışılmış sözcüklerle konuşuyordu. Gelgelelim, o konuşmaya başlar başlamaz Aleksey Usta şaşkınlığını da, kendini de, dünyayı da unutuverdi.

Şeyh konuşmasına, öğrencileri Börklüce Mustafa’yla Kemal Torlak’ın, beylerin boyunduruğundan kurtardıkları Karaburun, Aydın ve Manisa’da nasıl bir düzen kurduklarını anlatarak başladı. Kendilerine yeni ulaşan bir habere göre, yirmi bin kişilik yeni bir sultan ordusu daha gönderilmişti Börklüce Mustafa’yla Kemal Torlak’ın üstüne. Sultan bu ordunun başına Veziri Beyazıd Paşa’yla, Amasya valisi olan on üç yaşındaki oğlu Şehzade Murad’ı geçirmişti ve kendisine başkaldırmak cesaretini gösterenlerin

tümünün kılıçtan geçirilmesini, kentlerinin köylerinin yakılıp yıkılmasını emretmişti. Evvelsi gece Yusuf Bey gelmiş ve düşman karargâhındaki adamlarından aldığı bir haberi iletmişti. Buna göre, Mehmed Çelebi başkentten ayrılarak, Rumeli'den topladığı ikinci bir orduyla, Osmanlı tahtında hak iddia eden kardeşinin üzerine, Selanik'e yürümüştü.

— Bu yüzden biz de, yarın şafakla beraber Zagora'ya yürüyeceğiz. Orada bizi ezilen, aşağılanan kardeşlerimiz bekliyor. Onlar da bize katılacaklar ve hep birlikte Edirne üzerine yürüyeceğiz. Aydın'daki kardeşlerimizin üzerinden ölüm tehlikesini uzaklaştırabilmek için başka çaremiz yok. Dünya üzerinde hakikati hakim kılabilmek için bundan daha elverişli bir zaman olamaz!

Büyük bir topluluğa sesleniyordu, ama sanki karşısında tek bir kişi varmış gibi konuşuyordu ve Demirci Aleksey, Kalfa Stoyanko, dinleyen herkes, o tek kişinin kendisi olduğunu hissediyordu.

Bedreddin, sekiden indi. Caffar, her zaman olduğu gibi hemen yanı başındaydı. Kalabalık, Bedreddin'in çevresini sardı. Bu arada Aleksey, Akşemseddin'in yaklaşıp Şeyhin kulağına bir şeyler söylediğini fark etti. Birileri Şeyhin atını getirdi. Bedreddin yayını eline aldı, döndü ve herkesin duyması için sesini biraz yükselterek:

— Hayır, Akşemseddin kardeş, dedi. Ordugâhımızı korumak, silah tedarik etmek birincil önemi olan bir görevdir ve bu görevi senden iyi kimse yerine getiremez.

Akşam, yakılan ateşlerin başında şarkılar, türküler söylendi. Herkes kendi dilinde söylüyordu: Türkler yanık bozkır türküleri, Rumlar aşk ve hasretlik şarkıları; Arnavutlar tıpkı dağları gibi insanın içine ürperti salan savaş şarkıları; Ermeniler dağ ırmakları gibi coşkulu, sevgi, sevda şarkıları ve Bulgarlar halka olup düğün şarkıları söylediler. Sonra da hep bir ağızdan, Durası Emre'nin yeni yaktığı bir özgürlük türküsünü söylediler. Herkes becerebildiği kadarıyla katıldı türküye: Kimi sesli, kimi sessiz... Ama türkü söylenirken herkes kendinde gitgide büyüyen bir güç duyuyordu.

Ya Rumlara ne demeli? Ölüme giderken ille de dans etmek isteyen bir başka halk daha var mıdır acaba dünya üzerinde?.. Horon başı yağız delikanlının, kuşağının arasından çektiği mendili havada şöyle bir

silkelemesiyle bir anda halka oluverdiler. Sonra da çapraz adımlarla ilerlemeye, arada bir yere çömelip kalkarak, çığlıklar atarak dans etmeye başladılar. Derken, serçe parmaklarını birbirine kenetleyerek başkaları da katıldı halkaya. Az sonra da oturan hemen hiç kimse kalmadı; ateşlerden çok uzağa, ta karanlığın içine, dağ boğazına uzanan, ordan yeniden ateşlerin yanına dönüp, bir yandan ırmağa, öbür yandan tomruk duvarların bulunduğu yere kadar bütün meydanı kaplayan, birbiri içinde kangallanan sonsuz bir kardeşlik zinciri oluştu.

Demirci, dans etmiyordu. Ne yaşlılık, ne de bacağındaki sakatlıktı bunun nedeni. Yüzü bir karış asık, gözlerini ateşe dikmiş, öylece oturuyordu. Düşünüyordu, Aleksey Usta: Bedreddin, düşman karargâhında bizim hesabımıza çalışan birtakım adamlardan, Yusuf Bey diye bir dostumuzdan söz etti. Bir bey kimin dostu olabilir? Kim güçlüyse, onun. Demek, gücümüzün kokusunu aldılar. Ama bir bey için bizim dostumuz olmak demek, kendi kendisinin düşmanı olmak demek değil mi? Biz beylerin beyliğine son vermeyecek miydik? Acaba yanlış mı duydum?

Demircinin içini kuşkular kemiriyordu. Bu kez bu düşüncelerini kimselere açamazdı da. Ne Pomak dervişe, ne Stoyanko'ya, ne de başka herhangi birine. Bir tek Şeyhe söyleyebilirdi bunları. Yalnızca ona. Ama nasıl fırsat bulacaktı buna?

Demircinin, Karabaş'ın boynunda duran ağır eli sıkıldı, yumruk oldu. Karabaş bu beklenmedik hareket karşısında keskin bir çığlık attı.

Ama aldırmadı demirci ona, kalkıp çardağa gitti. Mumu yaktı. Çekiçlerini, giysilerini toplamaya başladı.

Stoyanko geldi az sonra. Soluk soluğaydı. Dans etmekten yemenileri parçalanmıştı. Aleksey'in toparlandığını görünce:

— Hayrola, usta? dedi.

— Yarın Zagora'ya hareket ediyoruz, duymadın mı?

— İyi ama, Akşemseddin dedi ki... Yani... Ben düşünüyordum ki...

— Ne düşünüyordun? O, yaşlı ve topal; burda o kalsın, savaşa ben giderim diye mi düşünüyordun? Yağma yok! Savaşa ben gideceğim! Gençsin, nasılsa daha çok savaşırsın sen!

II

Mehmed Çelebi, bir dirseğiyle yastıklara abanmış, sultan çadırı önüne serili İsfahan halısı üzerinde oturuyor ve Selanik şehrine bakıp, akşam namazından önce, yarın yapması gereken işleri düşünüyordu. Kafasında o günün olaylarının yatışmasını bekleyip ertesi günü düşünmeyi ona şeyhi öğretmişti. Osmanlı hanedanını kuranların yerleştirdikleri bir gelenekti bu: Şeyhlere yakın olunur, onların öğütleri dinlenirdi. Çünkü şeyhlerin askerler arasında ağırlıkları büyüktü. Hele köylü kısmı için şeyhlerin sözleri adeta buyruk niteliğindeydi. Özellikle de karışıklık, kargaşa dönemlerinde.

Ama neyse, galiba sonuna yaklaşmışlardı kargaşa döneminin. Kardeşlerinden üçünü –İsa'yı, Süleyman'ı ve Musa'yı– öte dünyaya göndermişti. Allahın izniyle Mustafa olacak sonuncu kardeşinin de defterini dürdü mü, bu iş bitmiş demekti!

Beyazıd Paşa çok işe yarayabilecek bir öğüt vermişti kendisine: Mustafa'yı "düzmece" ilan etmek. Tahtta hak iddia eden adamın ordusundan birkaç ay gibi kısa sürede bir avuç insan kalmıştı; onlar da, Selanik Kalesine, Bizans imparatorunun himayesine sığınmışlardı. Ama söküp çıkaracaktı onları ordan! Atına binmiş, ordusunun başına geçmiş ve işte tepelerinde bitmişti!

Bu arada Selanik'e yaklaşırken, yolda, güzel bir de haber almıştı: Aydın ve Manisa'da ayaklanan din sapkınları nihayet tepelenmişlerdi. Beyazıd Paşa'nın dediğine bakılırsa, bunlar Düzmece Mustafa'dan çok daha tehlikeliydiler. Çünkü Mustafa'nın tek amacı Osmanlı tahtını ele geçirmekti; bu bozguncular ise Osmanlı soyunu kurutmak, sultanlık, hükümdarlık ve beylik gibi kurumları tümüyle silip yok etmek istiyorlardı. Ayaktakımı arasında hep İslam yasalarına yıkıcı fikirler yayıyorlardı. Söylediklerinin özü şuydu: Müslüman, gâvur diye bir şey yoktur; hepimiz Adem Babanın çocuklarıyız.

Önce inanası gelmemiştı Beyazıd Paşa'nın dediklerine. Ama isyancılar İzmir ve Saruhan valilerinin ordularını birbiri ardına bozguna uğratınca, Beyazıd Paşa'ya kesin buyruk vermişti: Ordunun yarısını alıp bu işi kökünden temizleyeceksin! On üç yaşındaki oğlu Şehzade Murad'ı da sırmalı-beyaz hükümdarlık bayrağıyla bu sefere göndermişti. Bu kez

karşılarında doğrudan doğruya hükümdarın olduğunu anlasınlardı şu bozguncu din sapkınları.

Ve işte Beyazıd Paşa'yla Şehzade Murad, Allahın izniyle, Türk topraklarını din ve şeriat düşmanı bozgunculardan temizlemişler, toprakları yeniden beylere ve hükümdarın sadık kullarına dağıtmışlardı.

Karaburun'daki isyancıların reisinin adı da Dede Sultan'mıymış neymiş? Eski azap çavuşlarındanmış adam, babası da sıradan bir rençbermiş. Biraderimiz Musa Çelebi'nin kazaskerinin kethüdalığını da yapan bu eski azap çavuşu, şimdinin ayaktakımı "sultan"ı, kendine vezir olarak Yahudi milletiyle düşüp kalkan baldırıçıplak torlakların başını seçmiş. Hey Yarabbim, ne gülünç, ne ahmak kulların var senin!

Ama asıl gülüncü, Şeyh Bedreddin'in İznik'ten kaçısı... Eski hizmetkârının döktüğü kanların hesabının kendisinden sorulacağını anladı herhalde ve tüyüverdi Şeyh hazretleri!

Hava iyice karardı. İsfahan halısı üzerindeki bezeklerin renkleri seçilmez olmuştu artık. Hemen yakındaki çadırdan karışık konuşma sesleri geliyordu. Osmanlı Sultanı Mehmed Çelebi, ayağa kalktı, akşam namazına durdu.

Namazı bitince; kendi çadırına değil, ordugâhın en uzağında, ayrı bir yerde duran gözdesinin çadırına gitti.

Çadırın perdesini kaldırınca, burnuna kadın çadırlarının o kendine özgü kokusu çarptı: Kumaş ve kürklerin hafif, durgun kokusuna karışmış esans ve temizlik kokusu... Onun aşırı duyarlı burnuna her zaman biraz ağır, lüzuci gelen bir kokuydu bu, ama bu kez nedense üzerinde günün yorgunluğundan kurtarıcı, gevşetici bir etkisi olmuştu.

Üzeri Halep helvaları, fıstık, ceviz içi, üzüm, incir gibi yemişlerle dolu büyükçe bir bakır tepsinin çevresinde oturmakta olan kadınlar hükümdarın içeri girdiğini görünce, geri geri yürüyerek çekildiler. Bu hoş kokulu çadırın ve kalbinin sahibesi olan Rum kızı, üzerinde incecik bir mavi entari, tümden bir sevinç, tümden bir boyun eğme olarak kendisine doğru yürüdü. Elinden tuttu, çadırın tam girişine düşen, baş köşeye götürüp sarı ipek kaplı kuştüyünden bir şilteye oturttu, arkasına, kollarının altına küçük, pembe yastıklar koydu. Kızların çadırı terk etmeye hazırlandıklarını görünce, bir el

işaretiyle onları durdurdu. Hükümdarın yalnız kalmak için yanıp tutuştuğunu anlamıştı. Aşk işleriyse aceleye gelmezdi, gelmemeliydi; tadı olmazdı çünkü. Önce gevşemeli kafasında şu keçe çadırın dışına ilişkin ne varsa hepsinden kurtulmalıydı hünkâr, sonra yorgunluğun tatlı rehaveti içinde tava gelmeli ve o anı beklemekten adeta bitkin düşmeliydi.

Başıyla bir işaret yaptı. Hemen bir kâse şarap koşturdu kızlar. Sazlarını, teflerini getirdiler, kendisi de parmaklarına zillerini taktı. Ağır ritmli bir müzik eşliğinde, hünkârın önünde dans etmeye başladı.

Mehmed Çelebi, bir avcının avını izleyen bakışlarıyla izliyordu onu.

Peki ne buluyordu bu Rum kızında? Cihan güzeli denebilecek bir sürü cariyesi vardı. Buysa... Öyle zayıftı ki, içindeki canı ancak koruyabilecek et vardı bedeninde. Memeleri keçi memesi gibiydi: Ufak ve sivri... Bacakları ince, uzun ve tüylüydü. Gerçekten de, keçiye benziyordu bu kız; yüzü uzun, çenesi sivriydi. Üzüm yeşili gözleri ufak ve hafif şehlaydı. Gelgelelim her dokunuşu kendisine öyle büyük bir haz veriyordu ki, sanki onun damarlarında akan gencecik kan, kendisinin damarlarına geçiyordu. İşte demin de öyle olmuştu: Daha elinden tutar tutmaz, damarlarında onun kanının gençliğini, ateşini, coşkusunu ve bunların derin hazzını duymuştu.

Çadırın girişinde birtakım sesler duyuldu. Ama müziğin etkisiyle hülyalara dalan sultan bir şey duymamıştı. Derken, çadırın girişini kapatan perde havalandı. Müzik durdu. Rum kızı donmuş gibi olduğu yerde kalakaldı.

Eli, kınından yarısına kadar sıyırdığı kılıcının kabzasında, Beyazıd Paşa çadırın ortasına gelip durdu. Bu öylesine beklenmedik, öylesine görülmemiş ve öylesine düşünülemeyecek bir davranıştı ki, Mehmed Çelebi ne korkabilirdi, ne öfkelenebildi, ne de hatta şaşırabildi. Böyle geç bir saatte, üstelik de cariyesiyle birlikteyken Sultanın huzuruna baskın yaparca girmenin en hafif sonucunun gözden düşmek olduğunu sultanın veziri de bilmezse kim bilebilirdi?

Kılıcını kınına sokan Beyazıd Paşa, hemen diz çöktü, öyle, diz çökmüş durumda Sultana yaklaştı, üç kez eteğinin ucundan öptü.

— Nedir bu densizlik, paşa? Nasıl cüret edersin böyle bir şeye?

— Bağışlayın, hünkârım! Aldığımız haber o kadar önemliydi ki, sabahı bekleyemezdim!

— Neymiş bu haber?

Köle kızlar, çalgıcı kızlar, odalıklar bir anda, buhar gibi yok oldular. Rum kızı ise, bir öfke ve gurur anıtı gibi, dans ederken nasıl kalmışsa, öylece kımıldamadan duruyordu. Burası onun çadırıydı, buranın sahibesi oydu.

Beyazıd Paşa susuyordu. Sessizlikte mangallarda yanan kömürlerin çıtırtısı duyuluyordu. Rum kızı, hükümdar üzerinde sözünün ne kadar geçtiğini iyi bildiği için, öyle mağrur, durmaya devam ediyordu. Ama galiba bu kez haddini aşmıştı.

Sultan el çırptı. Demin, Beyazıd Paşa'nın ardı sıra çadıra hamle eden yeniçerilerden ikisi perdeyi kaldırıp yeniden kapıda göründüler. Mehmed Çelebi, Rum kızını göstererek elini salladı. Rum cariyenin yüzü bir anda değişti. Gurur ve öfke pırıltılarının yerini uysallık, boyun eğme ve sınırsız bir özveri aldı, çadırın kapısına kadar başı önde, geri geri yürüdü; sonra yeniçerilerin arasında çıkıp gitti.

— Konuş, paşa!

— Hükümdarım! Menkub Şeyh Bedreddin, Deliorman'da birtakım dervişleri, ayaktakımını ve sefil Bulgardan bir kısım baldırıçıplağı toplayıp ormandan çıkmış, Zagora'ya doğru yürümeye başlamış...

— Bütün bu densizliğin, yalnızca bunu söylemek için miydi, paşa?

Sultanın badem gözleri iyice kısılmış, iki çizgi halini almıştı. Burun kanatları titriyordu. Bütün Osmanlı sultanları gibi burnu uzun ve kemerliydi.

— Hayır, hünkârım, sana bir soru sormak içindi. Ama, Allah rızası için, önce, sana hizmetten başka hiçbir şey düşünmeyen Beyazıd kuluna duyduğun öfkenin yerini merhamet alsın.

Sultan, devam et, gibisinden bir işaret yaptı. Beyazıd Paşa, sürdürdü:

— Bedreddin'in gelişiyle beraber, bütün Zagora ahalisi ayaklanmış: Köylü olacak reziller, baldırıçıplak takımı, sefil Bulgar, hepsi... Niyetleri,

başkente yürümekmiş.

— Nerden duydun bunları?

— Asilerin içindeki beylerimizden...

— Bu bozguncuların arasında bizim beylerimiz de mi var?

— Birkaç beyimizin aklını çelmeyi başarmışlar. Bu Bedreddin denen adamın sözlerinin nasıl afsunlayıcı bir etkiye sahip olduğunu bilmez değilsin, hünkârım! Siren cinleri gibi, sesi kimin kulağına erişirse, o dakka basiretini bağlıyor, düşünemez ediyor... Neyse ki, çok geç olmadan akılları başlarına gelmiş beylerimizin, o din sapkınının peşine takılmanın kendilerine hayır getirmeyeceğini anlamışlar...

— Peki, bana soracağın soru nedir, paşa?

— Düzmece Mustafa'yı ele geçirmek için Selanik'i kuşatmamızı mı emreder hünkârım, yoksa Bedreddin'e yönelmemizi mi?

Mehmed Çelebi sakalını sıvazlayarak uzunca bir süre düşündü. Sonra:

— Durum biraz ciddi galiba? dedi.

— Tam buyurduğunuz gibi, hünkârım.

Mehmed Çelebi kendine azametli bir hava verdi; itiraza yer bırakmayan bir tonla:

— Divan toplansın, paşa! dedi. Konuyu orda görüşmemiz gerek.

— Divan toplanmış durumda, hükümdarım. Emir buyurursan, senin çadırına gelsinler?

Her divan toplantısında olduğu gibi bu kez de iki vezirle Serez uç beyi Evronos Gazi karşı karşıya gelmişlerdi. Evronos Gazi doksan yaşını aşkındı; kulağı biraz ağır duyardı, ama zihni de bedeni de alabildiğine çevikti; bu yaşında hâlâ en yavuz atlara yiğitleri kıskandıracak bir hünerle binebiliyordu. Gecenin bu ilerlemiş saatinde onun da burda bulunuşu, durumun ciddiliğinin en açık göstergesiydi.

Başvezir olarak ilk, Beyazıd Paşa söz aldı.

— Hünkârım! Bana kalırsa, bir an bile yitirmeden Bedreddin'le arkasındaki çapulcuların üzerine yürüyüp şehzadenizin Aydın'daki başarısını devam ettirerek devleti bu tehlikeden kurtarmalıyız.

— Bu nasıl iş paşa? Hem çapulcu, ayaktakımı dersin, hem de bunların devletim için tehlike olduğunu söylersin? Ateş olsalar ne gerektir, yakacakları cürmleri kadar yer değil mi?

— Ateş olan çapulcu takımı değildir, hünkârım. Bedreddin! Börklüce Mustafa'yla Kemal onun kışkırtmasıyla başkaldırdılar.

— Nerden belli?

— İznin olursa bir tanık alayım içeri, hünkârım.

Sultan, başını salladı. Beyazıd Paşa bir işaret yaptı, çadırın perdesi açıldı; içeriye sakalları bir karış uzamış, başındaki papağın üzerine sarık sarmış, yaşlı, ayıya benzer bir adam girdi. Hemen yere kapaklanıp halıyı öptü.

Beyazıd Paşa:

— Bütün bildiklerini anlat hükümdarımıza! dedi.

Adam yerden doğruldu, diz çöktü, ellerini karnında kavuşturdu.

— Akrabalarımızdan duyduk ki, Bedreddin Silistre dolaylarına gelmiş. Yusuf Beyle beraber hemen kendisini karşılamaya koştuk. Onun İznik'e sürgün olduğunu ve sürgünden kaçıp geldiğini bilmiyorduk, sultanım. Hünkârımız karşısında boynumuz kıldan incedir. Ama Allah Kitap çarpsın ki bilmiyorduk. Börklüce'yle Kemal'inse dinimize küfreden sapkınlar olduğu ve Bedreddin tarafından kışkırtıldıkları ise aklımızın köşesinden bile geçmezdi. Öğrenir öğrenmez de zaten duramadık, hemen sultanımıza haber vermeye koştuk!

Bunları söyledikten sonra elini kuşağının arasına sokup ince bir borunun içine tıkılmış bir mektup çıkardı, sağ elini yüreğinin üzerine götürürken, sol eliyle mektubu sultana doğru uzattı.

Tanıyordu sultan bu adamı. Aziz Alp adında askerlerin iyi tanıdıkları ünlü bir sipahiydi. Vaktiyle, kardeşleri Süleyman'la Musa'ya hizmet etmiş, onlar yenilince de gelip kendisine sadakat yemini etmişti. Bedreddin'in

sürgünden kaçtığını bilmiyormuş! Bilmediğinden falan değil açıkça Bedreddin'in tarafına geçti... Bozguncuların Aydın'da uğradıkları yenilgiyi duyunca da, can derdine düşüp, bu kez de Bedreddin'e ihanet etti.

— Bu ne? dedi, Mehmed Çelebi, gözleriyle mektubu göstererek.

Beyazıd Paşa, sipahiden önce:

— Gizli bir mektup, hünkârım! dedi. Şeyh Bedreddin'in yazıp dağıttırdığı bu türden daha çok mektup var... Şeyh, bu mektubunda, halifeleri Börklüce Mustafa'yla Kemal Torlak'ın kendi emriyle ayaklandıklarını söylüyor ve toprak, iktidar, özgürlük ve dinimizin yasaklarından kurtulmak isteyen herkesi saflarına katılmaya çağırıyor.

— Yusuf Bey nerde peki?

Mektubu hâlâ elinde tutan sipahi:

— O orda kaldı, sultanım, dedi. Ona gözlerinin içi gibi bakıyorlar. Çünkü kendisinin o baldırıçıplaklar arasından bir atlı birlik oluşturmasını umuyorlar. Ben Bedreddin'in verdiği görevle ayrıldım ordan. Benimle, yakın arkadaşı Âhi Mahmud'u ayrı ayrı görevlerle başkente gönderdi Bedreddin. Âhi Mahmud, âhi savaşçıları ayaklandırırken, ben de senin sipahilerini onun tarafına çekmeye çalışacaktım.

Ne büyük bir tedbirsizlik, ihmal ve savsaklama içindeymişim meğer! diye düşündü sultan ve korkuya kapıldı. Eğer Beyazıd Paşa olmasaydı... Derken, korkusu birden öfkeye dönüştü. Sanki uygun sözcüğü arıyormuş gibi, ağır ağır:

— Siz, dedi, Yusuf Bey, sen ve... Şu Bedreddin, aynı kabiledensiniz, öyle değil mi asker?

— Olmaz olaydık, hünkârım!

— Öpülecek eli ısırmak nankörlüklerin en büyüğü değil midir, asker?

Öfkesini içine bastırmaktan sultanın sesi kısılmıştı. Aziz Alp, ensesinde Azrailin soluğunu duyar gibi oldu. Baştan beri konuşmaları yarı uyku yarı uyanıklık arasında dinleyen Evronos Koca da fark etmişti sipahinin üzerine

Azrailin gölgesinin düştüğünü. Aziz Alp, hâlâ mektubu tutmakta olduğu elinin üzerine öbür elini de koyarak göğsüne bastırdı, yere kadar eğildi.

— Merhamet, sultanım! Soyumuzun içinden Bedreddin gibi bir soysuzun çıkması aslında benim suçum! Ben bunu söylemek istemiştim, akraba olmaz olaydık, derken. Otuz yıl evvel Kudüs'te şarap içerken görmüştüm ben bu Bedreddin'i, bir Müslüman için, hele hele bir molla için günah sayılacak işlerle uğraştığını, kitaplar okuduğunu görmüştüm. Daha gençliğinde böyle şeyler yapıyordu ve ben bunları o zaman gerekli yerlere duyurabilirdim, ama geçer, bir daha yapmaz herhalde dedim. Bağışla beni, sultanım. Şu canımı bana bağışla!

Mehmed Çelebi'nin gözleri yeniden ip gibi inceldi. Dudakları kıvrıldı. Sipahinin hayatını noktalayacak meşum buyruğu vermek üzere tam ağzını açacaktı ki, öteden Evronos Beyin sesi duyuldu:

— Bağışlanmayı hak etmek gerek, asker!

— Hak ederim, Gazi babam! Dinim hakkı için! Ne derseniz yapar, hak ederim!

Sultan, içindeki öfke kabarmasının birden dindiğini hissetti; öfkenin yerini tiksinti ve acıma almıştı. Elini salladı.

Sipahinin çekilmesi için bir işaretti bu. Ama adam hâlâ diz çökmüş duruyordu.

— Çekilebilirsin, Aziz Alp, dedi Evronos Bey. Bağışlanmayı nasıl hak edeceğine sultanımız karar verecek.

Sipahi geri geri çadırdan çıktı.

Mehmed Çelebi üşüyen ellerini ovuşturdu; soğuktan omuzları ürperdi. Mangallar ağzına kadar korla doluydu, ama yine de hünkâr çadırının içi soğuktu. Ne de olsa kış kapıda sayılırdı.

Sultan, doğrudan kimsenin yüzüne bakmadan, ortaya:

— Vezirimizle aynı görüşteyiz, dedi. Yalnız, Zagora'ya Bedreddin'in üzerine yürüdüğümüzde, Düzmece Mustafa'ya karşı gerimizi açık bırakmış olmayacak mıyız?

— Mustafa ne ki, hünkârım? dedi Beyazıd Paşa. Yalnızca ordusu var Mustafa'nın ona da ne kadar ordu denebilirse! Ve biz ordularla baş etmesini iyi biliriz. Bedreddin ise çok farklı. Adam, sözleriyle yalnız Zagora'nın köle Bulgarını değil, yığınla insanı, halkları ayaklandırabiliyor. Halklarla nasıl savaşılabilir?

— Aydın'da nasıl savaştınsa, öyle savaşılır, paşa!

— Savaştığım için söylüyorum ya işte ben de. Biraz daha uzasaydı iş, Beyazıd Paşa kulunuzun başı omuzlarının üstünde olmayacaktı, hünkârım.

— Vezirin haklı, sultanım, dedi Evronos Gazi. Askerlerimizi, yediğimiz ekmeği, giydiğimiz giysiyi, nemiz var nemiz yok hepsini, halkın boyun eğmişliği sayesinde elde ediyoruz. Bu bakımdan halkın dizginlerinin elimizde olması çok önemlidir. Ama senin kuşkularını da paylaşmıyor değilim. Yaşlı İmparator Manuel'in paraya çok ihtiyacı olduğunu biliyoruz. Düzmece Mustafa için ona yüklüce bir para teklif etsek nasıl olur acaba?

O ana kadar hiç konuşmayan ikinci vezir İbrahim Paşa:

— Evet, Bizanslıların hazinesi tamtakır, dedi. Ama bize karşı her an kullanabilecekleri Düzmece Mustafa gibi bir büyük kozu kaybetmeye kolay kolay razı olacaklarını sanmam.

— İmparator Manuel'i, dedi Evronos Gazi, bizden korkusundan sersemlik üzerine sersemlik yapan Eflak'ın voyvodasıyla bir tutmak yanlış olur. Düzmece Mustafa'nın ipini koyvereceğini hiç sanmam Manuel'in. Bedreddin, Allah mahfaza, bizi yenecek olursa, Bizans'ın da günleri sayılı demektir. Çünkü Bedreddin, Rumları da ayaklandırmış durumda. Hem bizimkileri, hem Bizansınkileri...

İbrahim Paşa, kocaman sarıklı başını hafifçe eğerek:

— İznin olursa bir şey diyeceğim, sultanım, dedi. Madem ki bize parayla vermeye razı olmazlar Bizanslılar Düzmece Mustafa'yı deniliyor, öyleyse onlara yine aynı parayı vermeyi, buna karşılık Düzmece Mustafa'yı çok sıkı bir şekilde muhafaza etmelerini önerelim.

Beyazıd Paşa, öfkeyle:

— Daha dün bize haraç verenlere haraç mı vereceğiz yani? dedi.

Sultan, onun sözünü keserek:

— Haraç lafını ağzına alan olmadı, paşa, dedi. Düzmece'nin, muhafazası sırasındaki yiyip içtikleri ve sair bakım masrafları karşılığı olarak ödenecek ücrettir söz konusu olan.

Böylece kararlarını verdiler. İbrahim Paşa hemen ertesi sabah Selanik elçisiyle birlikte yola çıkacak; Beyazıd Paşa, orduyu Zagora üstüne sefere hazırlamaya girişecek; hünkâr karargâhı ise, Evronos Koca'nın ucuna, Serez'e nakledilecekti.

Paşalar çıkmak için kalkmışlardı ki, sultan birden sordu:

— Dur hele, Beyazıd Paşa... Şu, şeyhin arkadaşı olan âhi... Neydi adı?

— Ahi Mahmut, hünkârım, diye atıldı öteden İbrahim Paşa.

— Evet, o. Şimdi başkentimizde elini kolunu sallayarak dolaşmakta mıdır bu herif?

— Bu konuda acele etmemize hiç gerek yok, sultanım, dedi Beyazıd Paşa. Hele bir Aziz Alp'le beraber Bedreddin'in yanına dönsünler. Ondan sonrası için düşündüğümüz esaslı şeyler var.

Sultan, vezirinin gözlerine dikkatle baktı. Ama herhangi bir şey söylemedi. Vezirinin ne demek istediğini anlamış gibiydi.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Beni Kara

Toprakta Değil...

I

Adım attıkça gevrek sesler çıkaran taşlı bir yolda yürüyorlardı. Yaşlı adamın üstünde lime lime olmuş bir cüppe, başında bir börk vardı. Omzunda, kopuz mu yoksa kılıf içine sokulmuş yay mı olduğu belli olmayan bir şey asılıydı. Elindeki uzunca sopaya dayanarak güçlükle yürüyen yaşlı adamın ardından, on üç yaşlarında bir çocuk geliyordu. Onun da üzerinde yer yer yırtılmış yakasız bir ceket, ayaklarında, bir zamanlar çok güzel nakışlarla bezeli olduğu anlaşılan, şimdiyse, açılan yerleri sicimle bağlanmış çizmeler vardı. Belinde sadaka toplamakta kullanılan bir hindistancevizi kabuğu görülüyordu.

Çocuğun yürüyüşü iyice yavaşlamıştı. Az sonra yolun kıyısına oturdu.

— Daha fazla dayanamayacağım, Satı Dede!

İhtiyar hemen durmadı. Çocuğun sesi sanki çok uzaklardan gelmiş gibiydi.

— Kalk, Doğanım! Kalk, yavrum! Doğru değil durmamız... Hele bir aşağıya, dere yatağına inelim... Orda bir köy olacak... Orda dinleniriz.

Şeyhoğlu Satı ne güz göğünün pırıltısını, ne meyvelerini verip kışa hazırlanan bahçeleri ve ne de akşam güneşiyle yıkandığı için nemliymiş gibi görünen sürülmüş tarlaları görüyordu. Aşığın gördüğü zifiri bir karanlıktan başka bir şey değildi. O uzun, kimi acı, kimi tatlı anılarla dolu yaşamının sonuna gelmişti artık. Hele şu son gördüklerinden sonra onun için yapılması en kolay şey, yol kenarında bir taşa oturup ölümü beklemekti herhalde. Ama o, kendine böyle bir debdebeyi caiz göremezdi. Bir an önce öğretmene ulaşması ve yıkım haberini ulaştırması gerekti. Bir de ahdi vardı: Çocuğu korumak. Yorgunluğunu, sırt ağrılarını, yüreğini dağlayan acıları duymamaya çalışarak, yürüyor yürüyordu.

Başlangıçta yolları ıssız tarlalar, bozulmuş bağlar, bahçeler arasından geçiyordu. Daha düne kadar bir kardeş sofrası olan bütün bu yerler, şimdi Osmanlı müfrezeleri tarafından beylere ve sultanın sadık kullarına

dağıtılıyordu. Köyler, yakılmış, yıkılmıştı. Ne bir çocuk sesi, ne bir horoz ötüşü ve ne de bir köpek havlaması... Çatıdan kopmuş tahtaları sallayan, saman tozlarını bir burkaç gibi ıssız yollarda sarmallayan rüzgârdan ve hafif bir yanık kokusundan başka bir şey yok.

Timur, başka halkların üzerine saldırıyor, yabancı ülkeleri yağmalıyordu. Bunlarsa kendi ülkelerine, kendi halklarının üzerine saldırmışlardı. Yolları üstünde tek bir canlı varlık bırakmamacasına... Bu toprakların tanık olduğu güzellikleri bir kan denizinde boğmak, yangınlarla küle çevirmek istercesine...

Hakikat savaşçıları daha hazırlıklarını bile tamamlamamışlardı ki, kadınıyla, çoluğu çocuğuyla dört bir yandan bitmez tükenmez bir akın halinde sığınmacılar gelmeye başlamıştı. Evlerini barklarını; ellerindeki birkaç hayvanı yüzüstü bırakıp, can telaşıyla kaçmışlardı. Osmanlının yediden yetmişe bütün erkekleri kılıçtan geçirdiğini, ana kucağındaki bebelere bile acımadığını anlatıyorlardı. Güzel ve güçlü kadınları, Müslüman değil bunlar, gâvur karıları diyerek köle gibi satmışlar, ortak ambarlarda ne var ne yoksa, beylerin depolarına taşımışlardı.

Osmanlıdan kaçıp hakikat savaşçılarına sığınan ve yolları, köyleri dolduran yığınlar, tam anlamıyla bir karmaşaya neden olmuşlardı. Hatçe Anayla bacıları, hiç değilse çocuklarla yaşlıları doyurabilmek, yaklaşan kışa karşı soğuktan koruyabilmek için çırpınıp durmuşlardı. Gündüz Alple Tanrıvermiş de yürekleri öfke dolu rençberlere çarpışma usullerini öğretmeye girişmişlerdi. Yeni savaşçıların nacak, tırpan, yaba gibi silah gereksinimlerinin sağlanması (bunlardan daha üstün silahları hayallerinden bile geçiremezlerdi), savaşta kendileri için uygun görülen yerlere dağıtılması da onlara düşen görevlerdi.

Başaramamışlardı.

Düşmanın yaklaştığını bildiren işaret ateşlerinin dumanları yükselmişti göklere. Devriyeler dörtnala koşup haber vermişlerdi: Görülmedik bir ordu geliyordu üzerlerine.

Düşman ordusuna iyice sokulan gözcülerse, Germiyan ve Karaman beyleriyle Sivas, Ankara ve Amasya valilerinin sancaklarını, azap ve

yeniçeri bayraklarıyla sipahilerin atkuyruğu alemlerini ve Sultanın sırmalı beyaz bayrağını gördüklerini söylüyorlardı.

Düşmanı, ilkinde olduğu gibi yine Cevizlidere'de karşılamaya karar vermişlerdi. Tektaş, Börklüce Mustafa'nın yakasına yapışmış, "İlk biz vuralım!" diye, tutturmuştu. "Ağaç keserek ormana girer gibi! Korku salarız yüreklerine. Bir terslik olursa, duvarın gerisine sığınırız." Razı olmuştu Börklüce de.

Sanki şu anda bir şeyi değiştirebilmek mümkünmüş gibi "Ah, Tektaş, ah!" diye söylendi yaşlı âşık. "Kazandığımız ilk zaferlerin yüreğine saldığı aşırı güven duygusu, muydu bu, yoksa aşırı kibirli miydin bilmiyorum?" Kafasından bu düşünceleri kovmak için nice uğraşırsa uğraşsın, yaşlı yüreğini dağlayan büyük yenilgiyi düşünmeden edemiyordu âşık.

Devasa davulların gümbürtüsü eşliğinde Osmanlı yaya askerleri iyice ilerleyince, yoldaki engeller açılmış, aynı anda da Türkmen atlıları "Hakikat bizimle!" çığlıklarıyla yalınkılıç ileri atılmışlardı. Ne var ki, bağırışları davulların gümbürtüsünde yitip gitmiş ve herhalde kendilerinden başka kimse duymamıştı bu çığlıkları.

Kalkanlarıyla korunmaya çalışan Osmanlı yayaları dağılmışlar, kaçmaya başlamışlardı. Türkmenler, bu ani saldırılarıyla Osmanlı yayalarını ikiye ayırmışlardı. Ama aynı anda, büyük kayanın ardında gizlenen sipahiler saldırıya geçmişler ve böylece iki tarafın süvari birlikleri kapışmıştı. Atlar göğüs göğüse çarpışıyorlar, yere yıkılıyorlar, birbirlerini eziyorlardı. Kendilerini çarpışmaya kaptıran Türkmenler, duvara doğru çekilme yollarını kapatan düşmanın kendilerini nasıl çember içine aldığını fark etmemişlerdi.

Tektaş'ın yoldaşları inanılmaz atılganlıkla çarpışıyorlardı. Ama ölen bir Osmanlının yerini hemen bir ikincisi, üçüncüsü, dördüncüsü alıyordu. Tere, köpüğe batan ve gözlerinin içine su akar gibi ter dolan atlar, kesik kesik hırlıyorlardı. Hâlâ eğerlerinin üzerinde durabilen savaşçılarda da kollarını kaldıracak takat kalmamıştı. Tektaş'ı bir kargı vuruşuyla yere düşürdüklerinde, çarpışma, sönmek uzere olan bir ateşin yer yer parlayıp yok olan alevleri gibi, bir-iki yerde, üzerlerine üçer beşer gelen düşman askerlerine karşı umutsuzca kılıç sallayan yiğitlerin boğuşmasına dönüşmüştü. Sonra onlar da düşmüşlerdi atlarından birer birer...

— Köy, Satı Dede!

Demek aşağıya, dere yatağına inmişlerdi? Beynini uğuldatan, yüreğini şerha şerha eden ağır düşünceler içinde olduğu için âşık farkına bile varmamıştı ne kadar yürüdüklerinin. Solda, altın rengine bürünmüş olan akağaç koruluğunun hemen yanında bir köy görünüyordu. Satı, eskiden tanıdığı olan köy muhtarının kendilerine yatacak bir yer göstereceğini umuyordu.

Köyde canlı namına bir şey yoktu. Hatta duman kokusu, herhangi bir ses, bir tıkırtı bile yoktu. Sürgülenmemiş kapıyı itince âşık kendini bildik bir avluda buldu. Ambarın, ahırın, evin kapıları ardına kadar açıktı. Ocakta kül vardı, ama ocağın üzerinde ne zincir, ne tencere görülüyordu. Sedirin, peykenin üzerinde ne bir şilte, ne de bir tek yaygı vardı. Ancak hiçbir yerde herhangi bir yıkım izi de görünmüyordu. Muhtarın bilgece bir öngörüyle, Osmanlılar gelmeden köyü boşalttığı anlaşılıyordu. İyi ama nereye götürmüş olabilirdi bunca insanı?

Sahibince terk edilmiş yabancı bir evi köşe bucak karıştırmak, savaş meydanında düşmüş bir yiğidin ceplerini, kuşağını yoklamak gibi tiksinç bir şeydi. Satı dayanamadı, kendini dışarı attı.

Akağaçlar yaprak dökümündeydiler. Yapraklar dallarından kopmadan önce, ruhun Azrail önünde titremesi gibi, oldukları yerde şöyle bir ürperiyorlar, sonra ağır ağır yere düşüyorlardı. Çayırlıkta, yarısı kaldırılmış bir saman yığını duruyordu.

Satı, Doğan'a baktı. Çocukcağız, tıpkı bir köpek gibi, sessizce ardı sıra geliyordu. Ayakta duracak gücünün kalmaması bir yana, manen de tümüyle yıkılmış gibiydi:

— Karnın aç mı? dedi Satı.

Başını sallamakla yetindi, Doğan. Âşık, omzundan kopuzunu indirdi. Kılıfını açtı, içinden bir kâse çıkardı. Kopuzu yeniden kılıfına koyup, Doğan'a uzattı.

— Çayırlıktaki saman yığınına git, yatmamız için iki oyuk aç. Derince olsun oyuklar. Gece kırağı düşebilir. Ben az sonra dönerim...

Yeniden o bildik avluya, muhtarın evine gitti, ahıra girdi. Karanlıkta el yordamıyla yemlikleri yokladı; bulduğu üç avuç kadar yulafı kâseye doldurdu. Biraz haşlayabilse ne iyi olurdu bunları; ama ortada tencereye benzer bir şey yoktu. Ne gelir elden, böyle diri diri çiğnemek zorundaydı Doğan'cık yulafları.

Çayırlığa varınca, Doğan'ın arpa samanları içine gömülmüş uyuduğunu gördü. Kopuzu kucaklamıştı çocuk uyurken.

Satı inleye inleye Doğan'ın yanına çöktü, olabildiğince derinlerine gömülmeye çalışarak samanların içine uzandı. Tıpkı Doğan gibi kendinden geçmek, uyumak istiyordu. Ama ne mümkün! Gözlerini her kapatışında, sonsuz kez tekrarlanan bir düş gibi, karanlıktan hep aynı görüntüler çıkıp geliyordu.

Üzerine üçer beşer gelen düşman askerlerini topuzuyla püskürten Kaya, bir yandan topuzunu başının üstünde çevirirken, bir yandan da haykırıyordu: "Alın, bu Teke için!" "Alın bu Stavro için!" Bir yığın düşman ölüsü birikmişti önünde. Ama kırılıp düşen her Osmanlı askerinin yerini yenisi alıyordu. Birden, bir ok saplandı omzuna ve kolu havada asılı kaldı. Topuzun başı da zincirden bu sırada kurtulup düştü... Kaya, boynuna kement geçene dek, kendini başıyla, bacaklarıyla savunmaya devam etti. Sonra tıpkı bir denizde kaybolur gibi, düşman askerlerinin arasında gözden yitti.

Tanrıvermiş, bir kayanın üzerine çıkmış, soluk almamacasına kılıç üşürüyordu düşman üzerine. Bir kargının ucunda havalandığı zaman da, "İriş Şeyh Bedreddin!" dedi, sonra o da kayboldu düşman denizinde.

Bunca yıllık yaşamında ne savaşlar görmüştü koca âşık. Ama böylesini... Böylesini ne görmüş, ne de duymuştu.

Osmanlı yaya askerlerinin, "Allahsızlara ölüm!" naralarıyla, açılan yarıktan içeri dalmaları için bu kısa süreli karışıklık yetip artmıştı. Cevizlidere, fokur fokur kaynayan devasa bir kazana dönmüştü. Herkesin birbirine karıştığı bu göğüs göğüse çarpışmada mancınıkların kullanılması düşünülemezdi bile. Ölmeden önce, olabildiğince çok sayıda düşman askerini de kendileriyle birlikte götürmek isteyen Börklüce yoldaşları elleriyle, dişleriyle, taşlarla dövüşüyorlardı. Kayalar, çalılar, kurumuş güz

otları tümden kana kesmişti. Her yer cesetlerle kaplıydı. Hatta yer yer, üst üste duran ölüler görülüyordu. Dökülen kandan vıcık vıcık çamur olan toprakta ayakta durmak bile güçleşmişti. Yürekleri sınırsız bir öfkeyle kabaran isyancılar, akıllara durgunluk veren bir iş başarmışlar ve sultanın azaplarını geriletmişlerdi. Zafere ilişkin küçük bir umut ışığı parlamış gibiydi.

Ama, Beyazıd Paşa'nın bu an için sakladığı yeniçeriler hücuma geçtiler birden. Ve adım adım, adım adım gerilettiler hakikat savaşçılarını...

Derin, acı bir inlemeyle âşık gözlerini açtı. Batan güneşin ışıkları doğrudan saman yığınının üzerine düşüyordu. Doğan çırpınıyor, bir şey uzaklaştırmak ister gibi ellerini tedirginlikle yüzünde dolaştırıyordu. Satı bir demet sapla güneşi kesti, elini çocuğun alnına koydu. Hemen sakinledi Doğan.

Öksüzün annesini son kez Akdağ yamaçlarında büyük mağarada görmüştü Satı. Hakikat savaşçılarının silah dövdükleri, malzeme yığdıkları, yaralılarını muhafaza ettikleri çok büyük bir mağaraydı burası. Birkaç arkadaşıyla birlikte Gülsüm taşıyıp getirmişti Hatçe Anayı savaş alanından. Hatçe, mağaranın en dibinde, paçavralar arasında kımıltısız yatıyordu. Bakışları dışarıya değil, kendi içine yönelmiş gibiydi. Ona şöyle bir göz atan Satı, fazla yaşamayacağını hemen anlamıştı.

Geceyle beraber çarpışma da kesilmişti. Sağ kalanların tümü, gecenin kalın örtüsü altında Akdağ eteklerine çekilmişti. Bedreddin yiğitlerinin elinde bir tek Karaburun ve ona yakın birkaç köyle, küçük bir kıyı parçası ve işte bu dağ yamacı kalmıştı. Bir sayım yaptılar: İki binden daha az oldukları çıktı. Sekiz bin kardeşleri orada, savaş alanında kalmıştı.

Çabucak yaralarını sardılar, oturup dinlendiler. Dede Sultan kurulu son kez topladı. Doğan, çıplak kafası kan pıhtılarıyla dolu, yaralı sol eli sarılmış olarak geldi. Abdüsselâm'ın solgun yüzünde gözleri hep öyle kor gibiydi. Molla Kerim'in yanında her zaman olduğu gibi yazı takımı ve kâğıtları vardı. Gelenler arasında, Tanrıvermiş'in ardı sıra hakikat savaşçılarının saflarına geçen ve ölen kardeşinin yerini alan Gulam Haydar, deniz gücü komutanı Sarı Anastas ve Şeyhoğlu Satı da bulunuyordu. Dmitri yoktu. Abdüsselâm'ın, on yıl önce Sakız'da Bedreddin'in müridi olmaya birlikte karar verdiği eski dostu, bütün Rum müfrezesiyle birlikte Kızıldere'de şehit

düşmüştü. Gündüz de yoktu. Dede Sultan'ın Ankara bozgunundan sonra ormanlarda birlikte gizlendiği azap yoldaşı...

Dede Sultan, tıpkı öğretmenin yaptığı gibi, gözlerini tek tek herkesin yüzüne dikip, sonsuzcasına belleğine kazımak istiyorcasına dikkatle baktı. Sonra bakışlarını, başında Gülsüm'ün oturmakta olduğu Hatçe Anadan yana çevirdi.

Boğuk bir sesle:

— Şehitlerimize şan olsun! dedi. Davamız, kalanların omuzları üstünde bundan böyle.

Sustu. Arkadaşlarının yüreklerini nasıl tarifsiz bir acının doldurduğunu görüyor, onları neyin beklediğini biliyordu. Hayır, ölüm değildi onları bekleyen. Ölüm, şanslı olanların payına düşecek bir mutluluktu. İçlerinden kimisi de, yıkımı yaşayacaktı. Oysa hepsi zafere inanmışlar, bu büyük inancı gövertmeyi, yeşertmeyi, yaşatmayı başarmışlardı. Savaşta senden çok güçlü olan, seni adım adım gerileten, ezen, yenen düşmanın karşısında manevi bir çöküntüye uğramamak için insanda nasıl bir güç olmalıydı?

"Gençliğimden ettiler beni, ama ruhuma bir şey yapamadılar..." Nerde, ne zaman okuduğunu anımsayamıyordu Dede Sultan bu sözü, ama şu ana çok uygun düştüğüne kuşku yoktu.

Sırtını dikleştirdi, gözleri parlayarak:

— Sabah yeniden saldıracaklardır üzerimize, dedi. Umudum Kemal Torlak'ta. Yetişip cephe gerilerini vurabilir... Deniz gücü komutanına döndü:

— Hemen Karaburun'a gideceksin, Anastas kardeş. Kayıklarını alabildiği kadar dolduracaksın... Kadın ve çocuklarla... Özellikle de davamıza candan bağlı olanları... Ve kendilerini Sakız'a götüreceksin.

Anastas heyecanla ayağa fırladı:

— Yapamam, Dede Sultan! Dmitri babanın öcünü alacağım burda kalıp. Kayıklarımızın hepsinde genç dümencilerimiz var... İzin ver, burda kalayım!

— Yüreğindeki bu kabarmayı bastır, Anastas kardeş. Payına düşen görevi küçümseme. Bizimkinden çok daha ağır bir sorumluluğu olan bir görevdir bu: Ailelerimizi koruyacak, selamete eriştireceksin.

“Ailelerimiz...” Karaburun’da Rumlar yaşıyordu. Rum kadınları ve çocukları ölümden uzaklaştırıyordu Dede Sultan. Adil olmak, böyle davranmayı gerektiriyordu. Çünkü Dede Sultan’ın dindaşlarıydı Rumlar üzerine ölüm yağdıran.

— Sakız’a değil, Dede Sultan, dedi Abdüsselâm, Sisam’a. Çünkü Sakız hakiminin de Osmanlılarla birlik olduğunu gösteren belirtiler var. Sisam’da ise dostlarımızın manastırlarda herhangi bir tehdit ve tehlike altında olmadan yaşadıklarını biliyoruz.

— Sisam diyorsan, Sisam olsun, Abdüsselâm kardeş.

Gülsüm, Hatçe’nin başucundan kalktı, Doğan’a yaklaştı.

— Seni istiyor.

Doğan gidip diz çöktü karısının başucuna. Kandillerin fitilleri çıtırdıyor, düzenli aralıklarla kandilden aşağı damlayan yağın sesi duyuluyordu. Sessizlik öyle yoğundu ki, bacılarbaşının mağaranın en gerisinden kocasına fısıltıyla söylediği sözler bile duyulabiliyordu.

— Gidiciyim ben, Doğan...

Doğan itiraz edecek oldu. Ama Hatçe bakışlarıyla engel oldu ona.

— Ne sana karılık, ne oğluna analık ettim... Bağışla beni...

— Asıl sen beni bağışla, hatun.

— Senden bir şey istiyorum: Doğan’ı koru. Söz ver!

— İçin rahat olsun, Hatçe kardeş! diye bağırdı Börklüce Mustafa bu yandan. Ben söz veriyorum sana: Yaşayacak, Doğan.

Hatçe Hatun bir şeyler söylemeye yeltendi, aına açık ağzından bir hırıltı çıktı, bedeni bir iki kez kesik kesik titredi ve hareketsiz kaldı.

Gülsüm, gözleri bir noktaya dikili, ağır ağır kuşağını çözdü. Kılıcını kınından çekip kuşaktan iki karış kadar bir parça kesti. Gidip bacılar başının

çenesini bağladı. Gözkapaklarını usulca kapattı. Ve ancak bundan sonra hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Doğan, başı önünde, hep öyle diz çökmüş durumdaydı.

Börklüce Mustafa, Abdüsselâm'a döndü:

— Öksüz ve yetimlerimizin korunmaları görevini de sen üstlen, Abdüsselâm kardeş. Sisam, Sakız ve Mistra'daki dostlarımıza haber ilet. Gülsüm de teknede seninle birlikte olacak ve sana yardım edecek.

Adını duyunca Gülsüm başını kaldırdı, kolunun yeniyle gözyaşlarını silerken:

— Andımızı unutuyorsun, Mustafa! dedi. Savaşta ve cellat kütüğünde, yaşamda ve ölümde, her yerde her zaman beraberiz, demiştik...

Andı unutmak mı? Mümkün müydü bu? Samanlığa açılan gizli geçit. Mazgal deliğini andıran küçücük pencereler. Lacivert gökyüzünde durmamacasına gözkırpan yıldızlar. Gülsüm'ün, göğsünde dolaşan elleri ona acıması.

O ıssız dağ köyünde birlikte geçirdikleri geceler. Ve burası, Karaburun. Ve Gülsüm'ün karnındaki çocuk, onun çocuğu...

— Kararlarını alırken artık kendinden başka düşüneceğin biri daha var, Gülsüm...

Öylesine mahcup, yalvarırca bir tonla söylemişti ki bunu, herkes şaşkınlık içinde ona baktı.

— Ben de onun için böyle söylüyorum ya, Dede Sultan! dedi Gülsüm. Senin oğlunun anası, andından dönen bir kadın olmamalı!

Bunları söyledikten sonra, kararlı adımlarla yürüdü; kurulda daha önce Hatçe Hatunun oturduğu yere oturdu, Börklüce Mustafa susuyordu. Hem bu büyük mutluluğu, hem de bu büyük acıyı yaşamak zorundaydı. Yerinden kalktı, gidip Şeyhoğlu Satı'nın yanına oturdu ve yaşlı âşığın gözlerinin içine baktı.

— Anastas kardeş Doğan'la ikinizi kıyıya çıkaracak. Doğru Deliorman'a, öğretmenimize git. Kendisine sevgi ve bağlılığımızı ilet. Ve sonuna dek

direneceğimizi söyle... Çocuğa da gözün gibi bak. Öbür dünyada Hatçe Hatunun önünde boynumuz eğri durmasın. Sen bizim sözümüzsün, âşık...

Anastas onları Ayasuluğ'dan iki günlük uzaklıkta bir yerde kıyıya çıkardı. Geceyi bir kıyı köyünde geçirdikten somıa, Ayasuluğ'a yöneldiler: Şeyhoğlu buradaki camide eski bir tanıdığını bulabileceğini umuyordu. Caminin mermer merdivenleri üzerinde oturup, küçük bir ücret karşılığında Müslümanlar için dilekçe yazan, rehin senetleri düzenleyen bir yazıcıydı bu. Şeyhoğlu onun aracılığıyla Kemal Torlak'la ilişki kurabilmek ve yol için gerekli yiyecek içeceği –hatta mümkünse eğer bir de eşeği– Kemal'den sağlamak istiyordu. Deliorman'a kadar yolları çok uzundu.

Yazıcı yoktu camide. Ya bir ihbar sonucu yakalanmış, ya da kendisi Osmanlının hışmından korkup kaçmıştı. Cami merdivenlerinde onunla aynı işi yapan meslektaşları da Satı'nın bütün sorularına, omuzlarını "Bilmiyoruz" anlamında silkerek karşılık vermişlerdi.

Ertesi gün, sabah namazından sonra kasabanın her yanında tellalların bağırmaya başladığını duydular.

— Duyduk duymadık demeyin! Dinimizi lekeleyen, sultanımıza başkaldıran haydut dervişlerin elebaşısı suç ortaklarıyla birlikte yakalanmıştır! Hükümdarımız efendimizin, düşmanlarını nasıl cezalandırdığını görmek için herkes pazaryerinde toplansın! Duyduk duymadık demeyin!

Pazar yerinde iğne atsan yere düşmezdi. Suskun, meraklı, her kesimden insan toplanmıştı. Yaşlı Aşık Doğan'la birlikte kalabalık arasında ağır ağır ilerleyerek, yelmeli, mızraklı muhafızların çevrelediği alana kadar sokulmayı başardı. Kalabalığın baskısından göğsü sıkışıyor, aklı duracak gibi oluyordu.

Alanın sonunda hazırlanan sehpa üzerinde, açılmış kuş kanatlarını andıran, birbirine çapraz çakılmış iki ağaç duruyordu. "Haç değil mi bu?" diye düşündü bir an âşık. Sehpanın iki yanına ağır meşe kütükler konulmuştu.

Sehpanın sağında, her yanında zengin süslemeler görünen bir atın üzerinde Beyazıd Paşa duruyordu. Çevresini beyler, paşalar sarmış ve halktan birkaç kat muhafız zinciriyle ayrılmıştı. Parlak kırmızı dudakları

hafif dışa dönüktü. Onun hemen yanında da, eyeri altın işlemeli bir at üzerinde, rahmetli Hatçe Hatunun oğluyla aynı yaşlarda bir çocuk görülüyordu. Üzerinde sırma işli bir kaftan vardı. Bu da Şehzade Murat olmalı diye düşündü âşık.

Davul sesleri arasında sehpaya ulemadan, bembeyaz sarıklı, şişman bir adam çıktı. Adamın yer yer sölpümüş yüzü Satı'ya hiç yabancı gelmedi. Onun ardından iki tellal, sonra da bütün kasabalının çok yakından tanıdığı Cellat Ali çıktı sehpaya. Ali'nin üzerinde parlak kırmızı bir kaftan, ayağında, paçalarını kısa konçlu çizmelerinin içine soktuğu leylak rengi bir şalvar vardı. Ali'nin iki yardımcısı, birlikte taşıdıkları bir tepsiyi getirip iki kütük arasına koydular. Tepsinin üstünde aybaltalar, düz ve eğri bıçaklar, kerpetenler, çekiçler, şişler, miller, çiviler, iğneler vardı.

Az sonra Börklüce Mustafa'yı çıkardılar sehpaya. Elleri arkasından bağlıydı. Çıplak başı dimdik, bakışları kalabalığa dönüktü. Patlamış dudakları hafif bir gülümsemeyle açılmıştı. Ali'nin yardımcıları kendisini haça götürüp, kollarını haçın kanatlarına bağladılar. Davullar sustu.

Ak sarıklı, şişman kadı gözlerini devirdi, ellerini başı hizasında iki yana açtı. Sonra, sarığının kıvrımları arasından bir kâğıt çıkardı, okumaya başladı. Her cümlesini, tellallar yüksek sesle yineliyorlardı.

Fetva, baştan aşağı yerici, kötüleyici sözlerle doluydu ve hep olduğu gibi bir soruyla sona eriyordu: "Peki, bütün bu işleri yapan adamın, hem de cehennem azabı çektirilerek katli vacip değil midir?"

Kadı bir an durdu. Sonra fetvanın son sözcüğünü okudu: "Vaciptir."

Şeyhoğlu Satı da o zaman çıkardı kadının kim olduğunu. Yeme Yanında Yat lakaplı, Kadı Şerafeddin'den başkası değildi bu.

Kendisini yoldaşlar Karaburun'da yakalamışlardı. Tanrıvermiş'le Doğan öç ateşiyle yanıyorlardı. Ama Dede Sultan, öğretmenin amaç-araç konusundaki öğüt sözünü hatırlatarak Şerafeddin'in yargılanmasını istemişti. Zafer sarhoşluğu içindeki yoldaşlar da alabildiğine yüce gönüllü davranmışlar ve hakikat davasına zarar verecek işler yapmayacağına ilişkin bir yemin alarak kendisini salıvermişlerdi. Karaburun'da, gözleri fıldır fıldır, bağışlanması için yalvaran acınası ihtiyarın, şu kibirli, çalımlı kadıyla aynı kişi olduğuna inanmak güçtü doğrusu.

Şerafeddin, olduğu yerde yarım dönerek, Dede Sultan'a baktı.

— Tövbe istiğfar et, zındık! Tövbe istiğfar et, çünkü Tanrı bağışlayıcı ve acıyıcıdır; öte dünyaya gidişine yardım eder!

Tellallar Şerafeddin'in sözlerini yinelediler. Mustafa duymamış gibiydi. Hatta kadıdan yana bakmıyordu bile. Patlamış dudaklarında yeniden aynı gülümseme belirmişti.

Şerafeddin fazla beklemedi, cellatlara dönüp, "Başlayın!" dedi.

Usta bir bıçak darbesiyle Mustafa'nın mintanı belinden aşağı sarkıverdi. cellat, ölçülü adımlarla haça yaklaştı. Yardımcılarından biri kendine çekiç ve uzun, başı çengelli bir mıh uzattı. Cellat, mıhı Mustafa'nın avucunun içine yerleştirdi, sonra tek bir vuruşla, ta çengeline kadar içeri gömdü. Yardımcısı ikinci mıhı uzattı. Aynı şey bu kez Mustafa'nın sol eli için yinelendi.

Mustafa'dan tek bir ses çıkmadı. Yalnız, kalabalığa dikili gözleri, içlerinde iki ateş tutuşmuş gibi yanmaya başladı.

Cellat, mesleki bir kaygıyla baktı ona: Acaba kendinden geçmiş miydi? Ama, olacak şey değil, adam gülümsemeye devam ediyordu. Cevap olarak o da gülümsedi. Sonra elini geriye, yardımcısına doğru uzattı. Yardımcısı avucunun içine bir kerpeten koydu. Ve cellat kerpetenle Mustafa'nın parmak kemiklerini kırmaya başladı.

Pazar yerini dolduran insanlar soluklarını tutmuşlardı. Kırılan kemiklerin çıtırtısından başka ses duyulmuyordu.

Dede Sultan susuyordu. Yüzündeki tek değişiklik, dudaklarındaki gülümsemenin biraz daha genişlemiş olmasıydı. Bir de kerpetenin ağzına giren her parmağından yükselen çatırtıyla beraber, gözlerinde bir alev parlayıp sönüyordu.

Celladın hareketleri artık telaşlıydı. Kan içinde kalmıştı. Yardımcısı elinde bir bezle yaklaştı, dirseklerine kadar sıvalı kollarındaki kanı temizledi.

Bu sırada meydanın her yanından duyulan bir ses yükseldi:

— Cellat Ali!

Ali ilkin anlayamadı sesin nerden geldiğini. Önce Beyazıd Paşa'yla şehzadeden yana baktı, sonra gözleriyle kalabalığı taradı.

— Cellat Ali! –Ses, haçtan geliyordu.– Niye telaşlanıyorsun? Ağır ağır yapsana işini!

Kalabalıkta bir dalgalanma oldu. Aynı dalgalanma şehzadenin maiyetinde de oldu. Murad'ın çocuk yüzü çarpılmıştı: Ağlamaya ya da gülmeye hazırlanıyor gibiydi: Beyazıd Paşa atının üzerinden ona doğru, saygıyla eğilerek, kulağına bir şeyler fısıldadı.

Dede Sultan'ın tutsak olduğunu gördüğü andan beri Şeyhoğlu Satı'nın beyni hep aynı düşünceyle zonklayıp duruyordu: Olacak şey değildi bu! İstese savaşta herhalde ölebilirdi? Çünkü, sağ ele geçtiğinde kendisine insanlık dışı işkenceler yapılacağı apaçıktı!

Ama şimdi anlıyordu, yaşlı âşık: Dede Sultan'ı kimse ele geçirmiş değildi. Yenilmez kalabilmek için, o kendisi teslim olmuştu.

Hayır! Bir ceza infazında değil, benzeri görülmemiş bir zafer törenindeydiler. Ama Yarabbi, ne korkunç bir zaferdi bu böyle! Şeyhoğlu Satı, Dede Sultan'ın, şu ana kadarki işkenceleri aratacak daha ne acılara hazırlıklı geldiğini bilmiyordu.

Çevresi çitle ve muhafızlarla çevrili bölümden bir başka tutsağı çıkardılar. Tutsağın yırtık giysilerinin altından, kurumuş kan içindeki güçlü bedeni seçilebiliyordu. Kolları arkadan bağlıydı. Sağ eli yoktu.

— Baba! diye bir çığlık koptu Doğan'ın ağzından.

Herkes dönüp onlara baktı:

— Ne oldu, oğlum? dedi âşık, çocuğa eğilerek. Bakışlarıyla "Sus!" diyordu Doğan'a. Zavallı çocuk, dudaklarını ısırdı. Yüzünde kan diye bir şey kalmamıştı. Gözlerinde öyle bir acı, öyle bir umut vardı ki, âşık kendini tutamadı, çocuğun başını yere doğru eğdi: Şu anda ona yapabileceği tek iyilik buydu: Az sonra olacakları görmemesini sağlamak.

Ama Doğan silkinip, ensesine bastıran elden kurtuldu. Çocuk, kendine acımıyordu...

Haklısın, yavrum! Bak! Bak ve unutma!

Doğan’ı meşe kütüğün önüne götürdüler.

Kadının gevrek sesi duyuldu:

— Tövbe istiğfar et, zındık! Allah acıyıcı ve bağışlayıcıdır!

Mustafa, çivili olduğu haçtan gülümseyerek kadıya bakıyordu. Bir an bakışları karşılaştı.

— Yaşasın hakikat!

Ali’nin yardımcısı elindeki kalın sopayı kaldırdı, ta sırtına kadar keskendi, sonra ayarlı bir vuruşla Doğan’ın bacaklarına indirdi. Doğan bir anda yere yıkıldı, başı kütüğün üzerine düştü.

— İriş, Dede Sultan!

Cellat Ali aybaltayı omzuna kadar kaldırdı, sonra hınk diyerek hızla indirdi. Doğan’ın başı, boğuk bir ses çıkararak kütüğün altına konan sepetin içine düştü.

Celladın bir yardımcısı hâlâ çırpınan bedeni tutmaya çalışırken, ötekisi kütük üzerindeki kanı temizlemeye girişmişti ki, sehpaya bir başka tutsağın çıkarıldığı görüldü.

Kısa boylu, sıskaca, çocuk gibi biriydi bu... Molla Kerim...

Ne kalabalığa, ne de kadıya bakıyordu. Gözleri, çarmıhtaki Dede Sultan’daydı.

— Tövbe istiğfar et! Allah bağışlayıcıdır.

— İriş, Şeyh Bedreddin!

Kaç kez yinelendi bu iş? Bacaklara inen sopa. Kütüğe düşen baş. Havaya kalkan ve hızla aşağı inen aybalta. Celladın gırtlağından yükselen hınk sesi. Kesik başın sepete yuvarlanışı...

Birbiri ardınca sehpaya çıkardılar yoldaşları: Başta Kostas, Mustafa’nın korumaları, Gulam Haydar, Karaburunlu balıkçıların önderleri, köylü önderleri, ellerinde silahlarla yakalanan valinin eski askerleri...

Dede Sultan, herkesi, gerili olduğu çarmıhta gülümsemeyle karşıladı. Ve herkesi uzun veda bakışıyla uğurladı. Gözyaşlarının görüşünü engellememesi için arada bir başını silkeliyordu. Yanaklarından yuvarlanıp çıplak göğsüne düşüyordu gözyaşları.

Hiç kimse yazıklanmadı, pişmanım demedi, bağış dilemedi.

Sepetler kesik başlarla doldu, sehpanın bir köşesine konulan başsız gövdeler büyük bir yığın oluşturdu. İyice yükselen güz güneşi, sehpanın tahtaları üzerindeki kara kan gölcükleri üzerinde donuk yansımalar oluşturuyordu. Kalabalık sarsılmıştı, kimseden çıt çıkmıyordu.

Şehzadenin maiyetinde bir tedirginlik olduğu görülüyordu. Kimse böyle bir durumla karşılaşılacağını düşünmemişti. Beyazıd Paşa valiyi yanına çağırdı, kulağına bir şeyler söyledi. Vali muhafız kumandanını yanına çağırdı.

Muhafız kumandanı müfreze çavuşlarını başına toplayıp bir şeyler söyledi. Kadılıkta görevli memurlar, Şerafeddin'in yardımcıları, kalabalık arasındaki mollaların, medrese öğrencilerinin yanlarına sokuldular.

Karaburun'a Tektaş'la birlikte Halep'ten gelen Türkmenlerden birini çıkardılar sehpaya. Tellal bağırdı:

— Tövbe istiğfar et, Allahsız! Allah, bağışlayıcıdır!

Türkmen yiğidin dudakları kımıldadı, ama ne dediğini kimse duyamadı. Bir anda yüzlerce gırtlaktan yükselen bir uğultu arasında yitip gitti yiğidin sesi. Önce mollaların çığlıkları duyulmuştu:

— Allahsıza ölüm!

Bunu kalabalıktan yükselen müthiş bir uğultu izledi:

— Ölüm! Ölüm! Ölüm!

Boyunları vurulanların ne dedikleri artık duyulmuyordu. Âşık, dudak kımıltılarından anlıyordu, "İriş, Dede Sultan!" diye bağırdıklarını.

Kalabalık, bağırdıkça ferahlıyor gibiydi. Birdenbire sehpada başları vurulanların suçlular olduğunu anlamışlardı. Suskunluklarıyla bu insanlarla doğrudan bir ilgileri varmış gibi bir duygu içindeydiler demin, şimdiyse

onların birer suçlu olduklarına inanıyorlardı ve bu inanç birden küfürlere dönüşmüştü. Şarıldayarak akan kanlardan coşkuya kapılan, deminki donakalmışlıklarından duydukları utançla öfkeleri kamçılanan insanlar, isterik çığlıklarla, kendileri için ölüme atılan insanların ölümlerini istiyorlardı.

Birden, soluk almak olanaksızlaştı meydanda. Satı, Doğan'a baktı. Yere yığılmıştı Doğan. Âşık, çocuğu kollarına aldı; tüy kadar hafifti Doğan, gevşemişti bedeni. Kalabalığı yararak dışarı çıktı Satı.

Merdivenlerinde yazıcı arkadaşını aradıkları camiye götürdü Doğan'ı, şadırvanın basamağına usulca bıraktı. Avucuna su doldurup, çocuğun yüzüne serpti, alnını, bileklerini ıslak elle ovdu.

Doğan, gözlerini açtı. Yüzüne yavaş yavaş renk geldi. Mermer oluğa dökülen su hafifçe şırıldıyordu. Caminin büyük silmelerinin altında, aşırı beslenmekten tostoparlak olmuş güvercinler kuğurduyordu. Pazaryerini dolduran kalabalığın uğultusu, uzak deniz uğultusu gibi geliyordu cami avlusuna. Caminin kapıları ardına kadar açıktı. İncecik zincirlere asılı duran kandillerden yayılan hafif ışıkla, kandillerin kristal askıları donuk donuk parlıyordu. Caminin içi boştu. Yaşlı, kör bir adam, diz çökmüş, sessizce dua ediyordu. Sonsuz bir huzur ve sükun egemendi çevreye. Demin tanık oldukları şeyler gerçek değil, bir düş, daha doğrusu karabasandı sanki?

Satı'yla Doğan, geceleyecekleri kervansaraya yaklaşırken, tam karşılarındaki köşeden gürültülü bir kalabalık çıktı. Davullar çalıyor, tellallar bağırıyordu: "Allah isyancıları ve din sapkınlarını cezasız bırakmaz!"

Kalabalığın ortasında çift hörgüçlü bir deve vardı. Devenin hörgüçleri arasından yükselen haçta Börklüce Mustafa geriliydi. Tellalların bağırışına kalabalık da bağırarak karşılık veriyor, ellerindeki eski tencerelere, tepsilere vuruyordu.

"Sen bizim sözümüzsün, âşık." Şeyhoğlu Satı, Dede Sultan'ın sesiyle uyandı. Bacakları soğuktan uyuşmuştu. Gece, kırağı düşmüştü. Doğan, hemen yanı başında hafif hafif horlayarak uyuyordu. Soğuk güzsonu güneşi dupduru gökte ağır ağır yükseliyordu. Az sonra son yıldızlar da gözden yittiler. Terk edilmiş köyden tek bir ses gelmiyordu.

Yaşlı âşık, kendi kendine “Sen bizim sözümüzsün” diye tekrarladı. Evet, sonsuzcasına susanların sözüydü o. Kendilerini hakikate adayan, son nefeslerine kadar hakikati savunan ve şu yıldızlar gibi erkenden batan yoldaşlar artık yalnızca sözlerde yaşayabilirlerdi. Onları yaşatacak sözleri söylemeye gücü, ömrü yetecek miydi Satı’nın? Büyük çaba isteyen bir işti bu ve o artık ömrünün son demlerindeydi.

Issız yolda Doğan’la birlikte sessizce yürürken, eski alışkanlıkla, kafasında uğuldayan sözcük selini dizginlemeye, uygun sözcükleri seçip yan yana getirerek, kötüleri alaşağı etmeye, iyilere sevgi duymaya yöneltici bir ateşi tutuşturacak dizeler oluşturmaya çalışıyordu. Ama bu işi başaramayacağını da hissediyordu: Yüreğin paramparçalığı dudakları kenetliyor, sözcüklerin anlamları değişiyordu. Hatta anlamlarından boşalıp yalnızca bir tınlamadan ibaret kalıyordu sözcükler. Bu durumda öfke ve sevgi ateşini tutuşturacak dizeleri oluşturmak mümkün müydü?

Lapseki’ye, tuzlu suların kıyısına ulaştıklarında yeni bir acı haber bekliyordu kendilerini. Börklüce Mustafa’nın on bin yiğidini tepeleyip Aydın ve Saruhan beyliklerinin topraklarını eski sahipleri olan beylere ve sultanın sadık kullarına dağıtan Beyazıd Paşa, buradan doğruca Manisa’ya, Kemal Torlak’ın üzerine yürümüştü. Osmanlının kudurganlığından kenti korumak isteyen Kemal, üç bin yoldaşıyla düşmanı kent dışında karşılamaya atılmıştı. Kan gövdeyi götüren bir kapışma olmuş ve Osmanlılar Kemal’in yiğitlerini biçmişler, darmadağın etmişlerdi. Kemal Torlak canlı yakalanmış ve en yakın yoldaşı Abdal Torlak’la birlikte kale duvarında ipe çekilmişti. Elinde silahla yakalanan herkesin boynu vurulmuş, Yahudilerinse bir teki bile sağ bırakılmamıştı. Geri kalanlar, kaleden kurtarılan Vali Ali Bey’le, yeniden Manisa kadılığına atanan Hacı Şerafeddin’in eline teslim edilmişti.

Miskin adem oğulları
Ekinlere benzer gider
Kimi biter kimi yiter
Yere tohum saçmış gibi

Şu dünyada bir nesneye
Yanar içim göynür özüm

Yiğit iken ölenlere
Gök ekini biçmiş gibi

İki yıl önce büyük bir coşkuyla okuduğu bu dizelerin çok uzaklardan kopup gelen bir yankı gibi yinelendiğini duydu Şeyhoğlu Satı kulaklarında. Ama bu kadarı bile, kabarıp alçalan umutsuzluk dalgalarının ortasında, tıpkı şu anda başının üzerindeki kara bulutları delip çıkan ve pırıl pırıl ışımaya başlayan yıldızlar misali, ruhunda cılız bir umut ışığının parlamasına yetti.

Yola çıkalı nerdeyse iki hafta olmuştu, onlarsa hâlâ yürüyorlar, yürüyorlardı. Bitecek gibi değildi yol. Üstelik ilerledikçe havalar daha da soğuklaşıyordu.

Karınlarını sadakayla doyuruyorlardı. Bu arada ahlat, erik, kızılcık gibi ormanda rastladıkları, her meyveyi yiyorlardı. Geceleri soğuk bayağı etkili oluyordu. Bu yüzden meyveler bile hafif acımsıydı. Doğan'ın çizmeleri iyice parçalanmıştı. Köyün birinde, onların kan içindeki ayaklarını gören gönlü bol bir Bulgar, kendisi de Osmanlılar tarafından varından yoğundan edilip bir hasır üstünde bırakılmış olmasına karşın, ikisine de yepyeni bir çift çarık armağan etmişti. Ama soğuk ve yorgunluk bastırdıkça bastırıyordu. Geceleri Doğan'ın göğsünden hırıltılar yükseliyor, kesik kesik öksürüyordu çocuk. Satı göğsündeki hırıltıyı sökebilmek için, konakladıkları yerlerde, biber buharına tutuyordu Doğan'ı. Ama yavrucağa asıl gerekli olan dinlenmekti. Yatıp birkaç gün dinlenebilseydi şöyle... Gelgelelim, bunu akıllarından bile geçiremezlerdi. Acele etmeleri, bir an önce varacakları yere varmaları gerekti. Çocuğu birilerine bırakabilir, yola tek başına devam edebilirdi tabii Satı. Ama nasıl güvenebilirdi tanımadığı insanlara? Üstelik kendisinin yeniden buralara dönebileceği nerden belliydi? Yaşlı bedeni artık dökülüyor, günden güne gücü tükeniyordu.

Yolun solunda ormanlarla kaplı dağlar yükselirken, sağında, köpür köpür, coşkulu bir ırmak akıyordu. Irmağı gün batmadan geçmek ve göz alabildiğine uzanan tarlalar, korular, ormanlarla kaplı Trakya topraklarına bir an önce ayak basmak için can atıyorlardı, ama yine de köprüye ancak gün kavuşurken ulaşabildiler. Köprüden sonra yol, Trakya vadisini boydan boya geçerek doğruca Zagora'ya uzanıyordu. Gitgide koyulaşan alacakaranlıkta, karşı kıyıda bir meşeliğin karartısı, onun az gerisinde ise, Osmanlıların yaktığı bir Bulgar köyü seçiliyordu.

Beş kemerli eski taş-köprü epey uzun sayılırdı. Alacakaranlıkta iyice kararan suyun hızla aktığı duyuluyordu alttan. Havada yoğun bir nem kokusu vardı. Irmağın üstü yer yer beyaz köpüklerle kaplıydı. Daha köprünün ortasına gelmemişlerdi ki, karşı meşelikten dörtnala atlılar koptu. Hiç yavaşlamadan, dörderli sıralar halinde köprüye daldılar. Az kalsın ezeceklerdi kendilerini. Satı hemen Doğan'ın üzerine kapandı, çocuk önde kendisi geride köprünün alçak korkuluğuna sımsıkı yapıştı.

İki yüz atlı, geriye ağır bir at teri kokusu ve iki yüz atın dövme nallarından yükselen yoğun bir uğultu bırakarak, doludizgin uzaklaşıp gittiler. Satı, atlılardan birinin elinde sultan muhafızlarının alemini gördü; bir atın da terkisine, içinde insan olduğu anlaşılan bir çuval atılmıştı.

Âşığın sırtında bir ürperti dolaştı. Korkunç bir önseziyle yüreği duracak gibi oldu. Baktı, yüreğindeki sıkışma geçmiyor, bacakları da kendini taşıyacak gibi değil, sırtını köprünün korkuluğuna verip, taşların üstüne çöktü. Nal sesleri duyulmaz olunca, Doğan, âşığın omzuna dokundu.

— Hadi gidelim, Satı Dede!

Yaşlı adam çocuğu duymadı bile.

II

Zagora dolaylarındaki uzak Bulgar köyü sessiz ve karanlıktı. Ağaçların kuru dallarında ıslık çalan rüzgârın sesiyle uzak köpek ulumalarından başka tek ses duyulmuyordu köyde. Hemen bütün evlerde, tek bir yaygı bile bulunmayan odaların toprak zeminleri, samanlıklar, ahırlar, oldukları yere kıvrılmış uyuyan insanlarla doluydu. Hayvanların geviş getirirken ağızlarından çıkan şapırtılar ve uykuda içgeçirirken çıkardıkları derin sesler, uyuyanların horultularına karışıyordu. Çatı altlarında yer bulamayanlar da, açıkta, ağaçların altında, nemli, çürük yaprakların içine sokulmuşlar, birbirlerinin bedeninden ısınmaya çalışarak uyuyorlardı. Bulgar savaşçılardan, kaçak azaplardan ve kasabalı kalfa ve çıraklardan bir müfreze oluşturan Jivko Çavuş, ateş yakılmasını yasaklamıştı. Pencerelerin de dışarıya en ufak bir ışık sızmayacak şekilde sıkı sıkıya örtülmesini emretmişti. Bozgundan sonra ormanda her türden insan dolaşmaya başlamıştı; belli olmazdı, aralarında sultanın casusları olabilirdi.

Ağaçdenizinin her yanına ulaklar salınmıştı: Öğretmen sağdı ve müstahkem mevkilerde düşmanı karşılamak için yoldaşları yeniden topluyordu.

Bütün köyde tek bir evde ışık vardı. Kerpiçten yapılmış evin konuk odasında Bedreddin, gözlerini kandilin ışığına dikmiş, oturuyordu. Kapının karşısına düşen duvar dibinde Sudanlı Caffar uyuyordu. Bebesinin en ufak sesine uyanan bir ana gibi, odadaki her çıtırtı üzerine yattığı yerden doğrulup, Bedreddin'e bakıyordu. Köyün çevresine sabit keşif kolları yerleştiren Jivko Çavuş, perdesi sıkı sıkıya örtülmüş pencerenin dibine kıvrılmıştı. Yol yorgunu olan Âhi Mahmud'la Aziz Alp de yine bu odada uyuyorlardı. Her ikisi de Edirne'den henüz dönmüşlerdi. Ağaçdenizinde öğretmeni bulabilmeleri ise tam bir mucizeydi.

Âşık Durası Emre, gözlerini bir an olsun ayırmadan Bedreddin'e bakıyor ve neler düşündüğünü kestirmeye çalışıyordu. Gizler yazıcısı Mecnun da uyumayanlar arasındaydı. Kaç gecedir gözlerini kırpmadan, kandil ışığında, öğretmenin son ve en içrek kitabı olan "Kalplerin Işığı"nın yeni bir kopyasını çıkarıyordu.

Akıncı önderi Şahin'i bekliyorlardı, Şahin, sağ kalan elli atlısıyla birlikte Dipsiz Göle geleceğini söyleyerek karşılık vermişti çağrıya.

Ormandan köpeğin ağlaması yeniden duyuldu. Hâlâ ağlıyor efendisi için, diye düşündü Durası Emre. Bizse ölen kardeşlerimiz için gözyaşı bile dökemedik.

Karanlıkta, ıslak çalıların arasında yatan yaşlı demirciyi ve başında ağlayıp duran kocaman köpeği canlandırdı gözünde. Sırtına saplanan bir hançerle, yurdundan bunca uzak bir yere; ardından ağlayacak hiç kimselerin olmadığı yabancı bir diyarda ölüp gitmek... Haklı bir dava uğruna da olsa, bu ölümde ürpertici bir şeyler vardı. Doğup büyüdüğü ellerde hiç kimse onun ne uğruna ve nasıl öldüğünü bilmeyecekti. Ne acı bir alınyazısıydı bu!

Durası Emre, yaşlı demircinin ölümünden kendini de sorumlu tutuyordu. Öğretmenle görüşmek için ne kadar ısrarlı olduğunu duymuştu adamın. Caffar, Mecnun'u çağırmış, Mecnun da, kaç gecedir uyku nedir bilmeyen şeyhin nihayet birazcık uyuyabilme fırsatı bulduğunu düşünerek, öğretmenine acıdığı için; "Bana söyle ne söyleyeceksen," demişti. "Yok

eğer bana söylemek istemezsen, öğleden sonra gel, kardeş.” Demirci karşılık vermemiş, olduğu yerde bir iki kez ayak değiştirdikten sonra topallaya topallaya çekip gitmişti. Akşama doğru ise köpeğin ormanda uluduğunu duymuşlardı...

Neydi acaba Şeyhe söyleyeceği Rus’un? Ölüler konuşmadığına göre bunu hiçbir zaman öğrenemeyeceklerdi. İyi ama kime gerekliydi onun ölümü?

Âşık, Mecnun’a baktı. Onun bakışlarını üzerinde hisseden gizler yazıcısı, başını kâğıtlarından kaldırdı, bir süre görmeyen gözlerle âşığa baktı, sonra yine kalemini kâğıtlarında gıcırdatmaya başladı. Âşık, imrenmişti Mecnun’a: İşi, gizler yazıcısının bütün varlığını dolduruyor, onu gereksiz birtakım üzüntülerden, kaygılardan koruyordu. Öğretmenin sözlerinin halka ulaşmasını sağlamaktı gizler yazıcısının görevi. Ne güzel bir görevdi bu!

Bedreddin’in de aklından çıkmıyordu demircinin ölümü. Canlarına kendi canından daha değer verdiği ne çok öğrencisi, ne çok yoldaşı ölmüş ve her ölenle o da bir kez ölmüştü. Şu yaşlı demirciyle tek bir kelime konuşmaya bile fırsatı olmamıştı, hatta yüzünü bile doğru dürüst gördüğü söylenemezdi: Kalabalık arasında, bir an gözüne çarpmıştı, o kadar.

Bedreddin, çağrısına değişik dinlerden, değişik halklardan bunca insanın karşılık vermesinden gurur duyuyordu.

Müslüman Türklerin yanı sıra, hem kendi beyleri, hem de Türk beyleri tarafından iki başlı ezilen Rum ve Bulgar köylülerinin de koşup saflarında toplanması ne kadar sevindiriciydi! Davasının haklılığının yeni bir kanıtı gibi görüyordu bunu Bedreddin.

Ne var ki, ikilikler evreninde, her şey iki yanlıydı. Sopanın bile iki ucu vardı. Gücüm dediği şey onun aynı zamanda güçsüzlüğünü de barındırıyordu. Zagora önünde bin beş yüz Osmanlı süvarisine yenilmelerinin tek nedeni, bunların çok iyi eğitilmiş, savaş disiplini içinde yetişmiş askerler olmaları değildi elbet.

Yoldaşlar düşmandan üç kat daha kalabalıktılar. Ama farklı diller konuşuyorlardı, yüz yıllardır kimseye güvenmemeye alışmışlardı, hatta birbirlerinin sözlerini bile ters anlamaya eğiniktiler. Bu nedenle de savaşın en sıcak anında herkes kendi canının derdine düşüvermişti. İlk darbeyi yiyen Bulgar savaşçıların korktuklarını, telaşa kapıldıklarını görür görmez,

Rumlar daha ortada hiçbir şey yokken yüz geri edivermişlerdi. Azaplar savaş alanını terk edip, ormana çekilmişler, akıncılarsa bey olan komutanlarına güven duymadıkları için, emrini dinlememişler, onların yardımlarına gelmemişlerdi. Ve işte şu anda, yenilgiyi ve yıkımı yaşayan, inançlarını yitirmiş bir yığın insan ormanda dönenip duruyordu.

Papazlarla mollalarsa, gerçek yüzlerini göstermekte gecikmemişler, her şeyin eskisi gibi kalması için, din ve milliyet ayrılıklarını düşmanlığa dönüştürmek için ellerinden geleni ardlarına komamışlardı. Müslümanlara, “Bedreddin kendini peygamber gibi gösteriyor ve Allaha karşı geliyor” diyorlardı. Bulgarlara ve Rumlara ise, “Bedreddin sizi atalarınızın dininden döndürecek. Sizin yardımınızla Osmanlı tahtına bir oturdu mu, bugünkü halinizi mumla ararsınız” diyorlardı. Lanetle, dünyevi ve ilahi cezalarla tehdit ediyorlar, geri dönecek olanların bağışlanacağına söz veriyorlardı.

Köpeğin yeniden ulumaya başladığı duyuldu ormanda. Peki ama, özgürlüğe ve kardeşliğe giden yol ille de böyle kanlı mı olmalıydı? En iyiler, en cesurlar ölmüşlerdi. Ve onlarla birlikte, neler olup bittiğini bile bilmeyen bir sürü başka insan... O ise sağdı; sözüne inanılan, ardından gidilen...

Düşüncelerini sonuna kadar götüremedi. Yüreğini yakan acı dayanılır gibi değildi. Şu köpek gibi uluyup ağlayabilseydi ah!

Daha Zagora’dayken söylentiler ulaşmaya başlamıştı: Börklüce Mustafa’yı çarmıha germişler, Kemal Torlak asılmış... İnanılır mıydı buna? Nasıl inansındı. Düşmanının bir yalanı bu, bizi kuşkuya düşürmek, şaşırtmak istiyorlar, diye düşünmüştü. Silah arkadaşları da böyle açıklamışlardı herkese söylentileri. Ama köylüler kuşkulanmışlar, ikirciklenmişlerdi. Ya doğruysa? O zaman papazlarla mollaların söyledikleri doğru? Köylülerde cesareti besleyen şey, inançtı: Allah, daima zaferi kazanan taraftaydı. Aslında, hakikati bilen kişi olarak kendisi bile bir ara kuşkuya düşmüşse, kara cahil köylülerin kuşkuya kapılmaları doğal değil miydi? Akıl ve yürek çabasıyla desteklenmemiş kör inanç... Yenilgilerinin, bunca kayıp vermelerinin tek nedeni buydu. Peki, bunu daha önce de bilmiyor muydu? Biliyordu, elbette. Ama bilmek başkaydı, bizzat denemek başka.

Edirne’den dönen Ahi Mahmud’la Aziz Alp, o korkunç haberin, düşmanın uydurması değil, gerçek olduğunu söylemişlerdi. Ne yapmalıydı şimdi?

Köpeğin yürek paralayan sesi, düşüncelerini yeniden Rus demirciye döndürdü. Acaba ne söyleyecekti kendisine? Kimseyle şu ya da bu açıdan bir ortaklığı olmayan, tek başına bir adamdı Rus. Kim, ne için öldürmüş olabilirdi onu? Âhi Mahmud’un söylediğine göre, yaman adammış, hem de işinin erbabı. İstihkamların yapılmasında çok yardımı dokunmuş. Ülkesindeki prenslerden, Tatar mirzalardan, Bulgar çorbacılardan çekmediği kalmamış, bey, paşa, soylu takımının azılı düşmanı olmuş. Böylece, onun sonsuzcasına susmasının kimlerin işine yarayacağı da kendiliğinden ortaya çıkıyor! Sakın bir ihanet tertipleniyor olmasındı? Akıncılar, kendisine güvenmedikleri için Yusuf Bey’in emrini dinlememişlerdi... Peki nerdeydi şu anda Yusuf Bey? Ölmüş olabilir miydi? Kim görmüştü kendisini? Gelir gelmez bunu Şahin’e bir sormalıydı... İhanet... Kendi aralarında dökülen kan... Sonu nereye varırdı bu işin?

Kafasında yavaş yavaş bir karar oluşuyordu. Bunu kesinleştirmeden önce eski silah arkadaşlarıyla oturup konuşmalıydı. Eski silah arkadaşları mı? Hani, nerdeydi bu eski arkadaşlar?.. Mustafa’nın telaşsızlığı, aklı, cesareti; Kemal’in doğruculuğu, titizliği, nerdeydi? Her ikisi de hakikat uğruna ölümü kucaklamışlardı. Onları ölüme gönderense sağdı... Eskilerden bir Âhi Mahmud, bir Caffar, bir de Mecnun kalmıştı. Ötekiler yeterince olgun değillerdi daha. Aslında, kalanların yaşamları da onun kararına bağlıydı...

— Mecnun! –Gizler yazıcısı, öğretmeninin sesini duyunca başını kâğıtlarından kaldırdı.– Kardeşlerimizi uyandır.

Avluya çıktı. Ardı sıra Caffar da bir gölge gibi süzüldü.

Karanlık. Ormanın uğultusu. Köpek hâlâ insanın yüreğini paralayan bir sesle ağlıyor. Gök yıldızlarla dolu: Gece ayaz olacağına işaret bu. Yıldızlar nasıl da uzak, nasıl da pırıl pırıl!

Gençlik arkadaşı Musa Kadızade geldi aklına. Ve aralarındaki bitmeyen tartışma: “İnsanlar sana, yıldızlar bana”... Sonra öğretmeni Feyzullah... Sayıların ve yıldızların tutkunu...

Başını kaldırıp göğe baktı. Belki de gerçekten fısıldayıverirdi yıldızlar kararının ne olması gerektiğini? Zühre, hem Boğa takımyıldızına doğru ağıyor, hem de Merih'e çok yakın duruyordu. Nerdeyse yan yanaydı Merih'le. Yıldızbilimin bütün yasalarına göre bu, felaket haberiydi.

Acı acı gülümsedi: Yıldızların önceden haber verdikleri şeyler, çoğu kez, onlar haber vermese de zaten belli olan şeylerdir.

Günün doğmasına az bir şey kalmıştı. Eve döndü. Kendisine Kahire'deyken armağan edilen, her zaman yanında taşıdığı saati çıkardı. Bütün bu yıllar içinde kaç kişi, son kum taneciği de aşağı hazneye geçinceye dek yaşayabilmişti? Peki ya kendisinin kaç kum taneciği kalmıştı yukarda?

Saati yanı başına koydu. Kumlar hiç ses çıkarmadan, ince ince akmaya başladılar. Yoldaşlar toplanmışlar, konuşmasını bekliyorlardı.

— Yıldızlar felaket haberi veriyorlar. Ama onlarsız da biliyoruz biz bunu: Zagora'dan yüz geri ettirdi düşman bizi. Karaburun'da, Manisa'da yoldaşlarımız hakikat uğruna canlarını verdiler. Şan olsun hepsine! Ama biz sağız ve bundan sonra ne yapacağımıza karar vermek durumundayız. Söz sizin.

Yoldaşlar susuyordu.

Âhi Mahmud:

— Akşemseddin'e gidelim yine, dedi. Yeni savaşçılar katalım saflarımıza ve düşmana yeniden vuralım. Deliorman'ın dört yanına ulaklar göndermemiz de bunun için değil miydi zaten?

— Bizim gücümüz, basit, sıradan insanlara dayanıyor. Ve bu insanlar, hakikat, zafer nerdeyse ordadır, diye düşünüyor.

— Peki, öyle değil mi?, diye sordu Caffar, şaşırmış.

— Öyle olmasına öyle de, Caffar kardeş, herhalde unutmuşsun, üç öğe var sonucu belirleyen: İnsan, zaman ve mekan.

Durası Emre, heyecanla:

— Bizim gücümüz, senin sözünde, Şeyh Bedreddin! dedi

— Haklısın, âşık. Güç, hakikatin sözündedir. Ve o hakikat ki, bize kendini göstermiştir. Ama söz, insanlar aracılığıyla kendini duyurur. Bundan böyle Mecnun'la ikinizin görevi, hakikatin sözünü götürebildiğiniz yere kadar götürmek, vakti gelene kadar korumaktır. Bu iş için, şu içinde bulunduğumuz zaman, artık elden kaçmış bulunuyor. Yenisi ne zaman gelir Tanrı bilir.

Jivko Çavuş, başı önünde, mahcup mahcup:

— Önümüz kış, dedi. Ormanda ne yer ne içeriz? Köylüler derseniz, onlar bizden de perişan durumda...

Mecnun kendini tutamadı:

— Dayanırız, dedi. Her şeye dayanırız. Bu iş için yeni uygun zamanın gelmesini de bekleriz. Tek ki öğretmenimiz bizimle olsun!

— Korkarım, Mecnun, ne benim hayatım, ne de sizin hayatınız yeter o zamanı görmeye. Ve bizi şu anda bir savaş bekliyor. Sen, savaşçı Aziz Alp, sen ne diyorsun?

— Savaşalım! Zafer bizimdir!

— Zafere inanmadan zafer kazanılır mı hiç? Vicdan yok mu sende, yiğit? Boş yere ölüp gidecek insanlara hiç acımıyor musun? Zafer umudu olmaksızın savaşa sürecek olursak daha kaç bini ölür bu insanların, biliyor musun sen?

— Yeter ki sen sağol, Şeyhim!

— Ben bir sultan mıyım ki, başkalarını ölüme gönderirken, kendi canımı kurtarayım?

— Eflak'a geçeriz. Voyvoda Mirça bizi kabul eder. Oturur orda vaktin gelmesini bekleriz...

— Sultan, bey, prens olmadığımı söyledim ya demin... Bir hükümdardan kaçıp, öbürüne neden sığınayım? Nerde kaldı o zaman bizim...

Bedreddin saate baktı. Hemen bütün kumlar alt hazneye akmıştı. Şafağın eli kulağındaydı.

Sona ermekte olan gecenin derin sessizliğinde yaklaşan nal sesleri duyuldu. Az sonra da evin önünde birilerinin aceleyle atlarından indiğini duydular.

Ahi Mahmud rahat bir soluk alarak:

— Sonunda geldi işte Şahin, dedi.

Kapı görevini gören perdenin havalanmasından, kandilin alevi titredi. Ama içeri giren Şahin değildi.

— Yusuf Bey?!

Yusuf Bey karşılık vermedi. Selam da vermedi. Ardında, elleri yatağanlarının kabzalarında iki kişi daha vardı.

— Senin için geldik, Şeyh Bedreddin...

Yusuf Bey sözünü tamamlayamadı. Avludan bir çığlık duyuldu.

— İhan-e-e-t-t!

Boğulur gibi oldu sanki çığlığı atan; sesi ansızın kesildi. Herkes yerinden fırladı. Kedinin avının üstüne sıçramadan önceki duruşunu alan Caffar tam adımını atacaktı ki, Aziz Alp, usta bir vuruşla hançerini Sudanlının sırtına indirdi. Caffar, Yusuf Beyin ayaklarının dibine kapaklandı. Rus demirciyi öldürenlerin kim olduğu anlaşıldı... diye düşündü Durası Emre. Kınlarından sıyrılan kılıçların şakırtısı duyuldu.

Bedreddin ellerini kaldırdı:

— Durun!

Sesi öylesine buyurgandı ki, herkes olduğu yerde kaldı.

Bedreddin, gözlerini yoldaşları üzerinde dolaştırdı. Aziz Alp'i atlamıştı: Sanki orda hiç kimse yoktu. Sonra Yusuf Beye döndü.

— Benim için geldiniz demek?

Yusuf Bey, Bedreddin'in bakışlarına dayanamamış gibiydi; şaşkın, öylece susuyordu.

— Evet, senin için, Şeyh! dedi Yusuf Beyin ardı sıra gelenlerden biri. Bedreddin, üstünde basit asker giysileri bulunan bu adamı tanımıştı: Sultanın muhafız birliğinden Elvan Ağaydı bu.

— Hükümdarımızın fermanı var: Şeriat usullerine göre yargılanacak, hesap vereceksin.

— Demek şeriat usullerine göre? dedi Bedreddin.

— Öldürecekler seni, şeyhim! diye bağırdı Mecnun.

— Hakikat ölmez, Mecnun!

Caffar'a yaklaştı. Şefkatle tutup sırt üstü çevirdi. Sudanlının toparlak, kara yüzünde, görevini yerine getiren insanların sakinliği okunuyordu. Bedreddin eğilip alnından öptü, eliyle usulca gözlerini kapattı. Doğruldu.

— Evet, ben hazırım!..

Köyden çıkar çıkmaz, Bedreddin'i bağladılar, bir çuvalın içine tıkıp, atın terkisine attılar.

Zagora'da isyancılara karşı kazanılan zafer kendisine bildirildiğinde, Beyazıd Paşa'nın verdiği karşılık şu olmuştu: "Yerin dibine batsın sizin zaferiniz! Bedreddin yakalanmadıkça, kendinizi zafer kazanmış saymayın!"

III

Gökyüzü pırıl pırıldı Serez üzerinde. Ilık, günlük güneşlik kış gününün coşkusuna kapılan kumrular, saçak altlarında, kavak dallarında gırtlaklarını yırtarcasına bağırışıp duruyorlardı. Evronos Beyin, Sultan Mehmed Çelebi'nin ikametine ayırdığı sarayının kafesli pencerelerine dek ulaşıyordu kumruların kuğurtusu.

Sultan, üzeri halı kaplı yüksekçe bir yerde oturuyordu. İki yanında vezirler, ulemadan kişiler ve öteki ileri gelenler duruyordu.

Bedreddin'i huzura aldıklarında, Mehmed Çelebi hafif alaylı:

— Benzini sarı görürüm? dedi. Sıtma illetine tutulmuş olmayasın sakın?

— Güneş de batarken sararır!

— Hangi yılan, zehrini akıttı da yüreğine, seni koyduğumuz yerde durmadın?

— Yuvasına yılan giren şahin, daha o yuvada oturup kalmaz.

— Neden hükümdarının yüce buyruklarına boyun eğmez, başkaldırırsın?

— Yüce buyruk, hakikatin buyruğudur. Zorbalığı sineye çekmeyin, zorbaya boyun eğmeyin diyen bir buyruktur bu. Şeriat usullerine uygun soracak sorun varsa, sor. Yanıtlamaya hazırım.

Sultan kaşlarını çattı; önce vezirine, sonra İran'dan daha yeni gelen baş müftüye baktı.

— Bize değil, ulemamıza vereceksin cevaplarını. Şeriat usullerine göre. Bizim huzurumuzda...

Tam üç gün hazırlık gördü ulema. Kanıtlar aradılar, sesleri kısılana dek tartıştılar, "hadise"nin şer'i hükmünü tayin edebilmek ve "vaziyete uygun bir ahkâm" çıkarabilmek için kitabullahtan peygamber sünnetine kadar başvurmadık kaynak, kitap bırakmadılar. Tek amaçları, hünkârın önünde rezil olmadan şu pis işin içinden sıyrılmaktı... Bedreddin, işi fazla uzatmadan cellada teslim ediliverecek, sıradan biri değildi. Ne olursa olsun, devletin en yüksek makamını işgal etmiş, ilmiye mesleğinin en yüksek mertebesine erişmiş, bütün Müslüman ilim aleminin yıldızı olmuş bir şeriat bilgini, "Camü-ul Fusûleyn" gibi, aşılamamış bir fıkıh kitabının yazarıydı. Böyle birinin başının vurulması ülkenin tüm bilginlerini ayağa kaldırırdı. Bundan kaçınmak için kendisini önce esaslı bir şekilde karalamak, şer'an mahkûm etmek gerekti. Böyle bir işi başarabilmek içinse değil üç gün, üç ay yetmezdi. Eksiksiz bir biçimde hazırlanacak, kanıtlar toplayacak ve açabileceği bir tartışmada onu yenecektin. Burası böyleyken Beyazıd Paşa, "Sultan bir an önce kellesini istiyor bu herifin" diyerek sıkıştırıp duruyordu.

Ve işte bir kez daha, sarayın kabul salonunun soğuk, mermer taşları üstünde dikiliyordu Bedreddin. Üzerinde basit bir derviş abası, ayaklarında emekdar yemenileri yardı. Kemerli pencerelerden içeri pırıl pırıl, ama ısıtmayan bir güneş giriyordu. Pencerelerin gerisinde, muhafızlar gibi kımıldamadan duran kavaklar görülüyordu.

Sultan yine aynı yerde oturuyordu. İki yanında, gösterişli kaftanları, savatlı, gözalıcı silahlarıyla devlet erkanı yer alıyordu. Bedreddin'i yargılayacak din bilginleri ise, kara cüppeleri, devasa sarıkları ve kınalı sakallarıyla, en önde yer almışlardı. Kasıntılı, azametli duruşları, kararsızlık, tereddüt ve kendilerine güvensizlik içinde olduklarını gizlemeye yetmiyordu. "Ya olduğun gibi görün, ya göründüğün gibi ol" sözünü anımsadı Bedreddin.

Ulemanın başı olarak, ilk Haydar Herevi başladı:

— Bismillahirrahmanirrahim. Esirgeyen ve bağışlayan, alemlerin sahibi ve hesap gününün egemeni olan Allahadır hamd. Yalnız sana tapınır, ancak senden yardım isteriz. Senin gazabına uğrayanlarla sapkınların yolundan başka olan, sevdiklerinin yoluna, doğru yola yönelt bizi...

Duanın son sözleriyle birlikte, bakışlarını gözdağı verirce Bedreddin'e dikti, sordu:

— Ben güneşe hükmeder, dünyayı değiştiririm diye telkin edermişsin, Bedreddin Mahmud! Ve iblis gururunla, kendini peygamber mertebesinde tutarmışsın!?

— İnsan kendi kafasında yer almayan bir düşünceyi başkalarına nasıl telkin edebilir? Ben hakikat güneşine değil, hakikat güneşi bana hükmeder. Dünyayı da bu güneşin ışığı değiştirir...

— Yazdığın onca değerli kitapla, sahibi olduğunu gösterdiğin şeriat bilgini, Müslüman milletini dalalet yoluna saptırmak için nasıl kullanabildin? Dünyanın düzeninin neye dayalı olduğunu, neyin memnu, neyin meşru olduğunu çok iyi bilen bir kişi olarak, insanları adetlerimizi, törelerimizi değiştirmeye çağırmakla ilmiye sınıfını bir paralık ettiğini bilmez misin?

— İnsanları adalete çağıranlar değil, Tanrı kullarını kendi kuluna çevirme adetleri koyanlar sapmışlardır doğru yoldan. İlmiye mesleğine leke sürenlerse, bu sapıncı meşru gösterip takdis edenlerden başkası değildir.

İranlının yüzünü allar bastı.

Veliahtın öğretmeni öne çıktı. O da İranlıydı. Şiraz'da Seyid Şerifi'nin yanında öğrenim görmüştü. Bedreddin'in de, gençliğinde öğretmeni, daha

sonra Kahire'de dostu olmuş Seyid Şerifi'den başkası değildi bu.

— Dünyevi ve semavi her şeyin esası olan "tabilik, itaat ve silsilei meratip kanunu" ihlal olundu mu, çok başlılığa, buradan da Allahsızlığa gidileceği buyrulmuştur bir hadisi şerifte. Egemenlik, Allahtandır. Sense egemenliğe başkaldırdın. Sen Allahsızsın, Bedreddin Mahmud!

— Hazreti Peygamberin Kur'an hükümlerine dayalı sözlerini yorumlayabilmek için derin bilgi ister, Fahrettin molla! O hadiste, Allahın egemenliğinin adil egemenlik olduğu söylenir.

— Din ululları, "Allaha ait olmayan egemenlik yoktur" yorumuyla olaya açıklık kazandırmışlardır. Adil olmayan egemenlikler de Allah'tandır ve günahlarımızın cezası olarak yollanmıştır bize.

Seninle çok ayrı düşmüşüz birbirimizden, Seyid Şerif, diye düşündü Bedreddin. Baksana, Fahrettin gibi bir öğrencin bile, salt hükümdara yaranmak için, anlamı açık bir hadisin yorumunda benimle nasıl çekişiyor.

— Biz de işte ceza çekmekten kurtulmak için, bilim gücümüzle ve evrenin birliği yasası üzerine olan bilgimizle, dünyayı adaletsizlikten, adil olmayan egemenlikten kurtarmaya giriştik...

Mırıltılar, homurtular, öfkeli bağırışlar arasında yitip gitti sesi. Akıl alır bir küstahlık değildi bu; Sultana açıkça hakaret vardı bu sözlerde.

Ulema kendinden geçmişti. Birisi soluk almak için susmaya görsün, hemen ötekisi kapıyordu sözü. Artık kanıt göstermeyi, hadis, yorum aktarmayı bir yana bırakmışlar, birbirinden bayağı küfürlerle saldırıyorlardı Bedreddin'e: "Senin aklın kararmış, yüreğini şehvet kudurganlığı sarmış! Kalbi mühürlü, gözleri kör, ruhu kara bir sahtekârsın sen! Sahte bilgin! Yolunu şaşırmış! Zavallı! Kellesi vurulası din sapkını!"

Bedreddin susuyor, karşılık vermiyordu. Tutsaklıkta zafer susarak kazanılırdı. Dinlemiyorlardı ki seni, niye konuşacaktın? Hakikati sonuna dek savunabilirdin. Ama kendini savunmanın hiçbir anlamı yoktu.

Sultanın din bilginlerinin bağırışları boş bir uğultu gibi gelmeye başladı kulağına. Başını ışığa çevirdi. Pencereden vuran gözkamaştırıcı ışık demeti içinde iki kanatlı minicik sinekler dans ediyorlardı. Dışarda kumruların şen

çığlıkları coşkuyla sürüyordu. Bu, yaşamın dansı, yaşamın sesiydi. Sonsuzcasına değişen, bu yüzden de hakikat gibi sonsuz olan yaşamın...

İnsan ömrü yetmiş yıldı. Belki bir yetmiş yıl da, kendisini görenlerin, tanıyanların belleklerinde yaşardı insan, o kadar. Ama insan bir sinek, bir böcek değildi. Bir başka yaşamı vardı onun: Ruh yaşamı. Ve bu yaşam, o insanın yapıp eyledikleri ne kadar yaşarsa, o kadar sürecek bir yaşamdı.

Kendisinin yaşamı artık sonuna yaklaşmıştı. Ama ruhu; öğrencilerinde, kitaplarında, hakikatin tek bir zerresini içeren fikirlerinde yaşayacaktı. Öyleyse bu derin elem neyin nesiydi? "Hiçbir şeyi değiştirecek gücü olmamak, ama her şeyi görmek, her şeyi anlamak..." Az kalsın paramparça edecekleri zorbalığın tekerleği, bu seferlik onları ezmişti. İnsanlar, ona, Bedreddin'e görünen yasalara göre yaşamayı öğrenene dek, daha kaç yıl geçecek ve daha ne kadar kan akacaktı acaba? Biliyordu: Bu işin bir başka yolu yoktu. Yoksa insan artık insan olmaz, kendini yok ederdi.

Müftü Haydar Herevi'nin sesini duydu:

— Şeyh Bedreddin Mahmud! Hakkında hüküm verildi. Hükmümüz şu hadise dayanıyor: "Eğer davanız sizi bir adamın etrafında birleştirdiyse ve bir başkası gelip sizi birbirinizden ayırıyorsa, öldürün o adamı."

— Hakikat bize insanları varlık durumlarına, dillerine, dinlerine göre ayırmamızı değil, birleştirmemizi buyurur. Ama, madem ki biz yenildik, şimdi bütün bu konuşmalar boşadır... Verin şu fetvanızı!

Yazıcı, müftüye baktı. Müftü, başını salladı.

Bedreddin, kendisine uzatılan kağıda baktı. Şöyle sona eriyordu fetva: "Yeryüzü sultanına başkaldırmış birinin katli vacip değil midir? Vaciptir."

Dini konularda fetva vermek hakkına sahip olduğu Kahire günlerinden beri yanında taşıdığı mührünü kuşağının arasından çıkardı. Yazıcının uzattığı mürekkebe, telaşsız, sakin batırdı ve kağıdın altına bastı.

Hicrî takvime göre 27 Şevval 819, Rumî takvime göre ise 18 Aralık 1416 perşembe günü, sabah erkenden, Serez'in bakırcılar çarşısında darağacı kuruldu. Bütün kent hemen anladı: Bedreddin'i asacaklardı. Zanaatkârların mahallelerinde herkes yas giysileri giydi. Kasaba halkı hem korkuyor, hem

üzülüyordu. Böylesine yüksek bir din yetkilisinin asıldığı daha önce hiç görülmemişti.

Çarşı yakınındaki Eski Camide büyük bir kalabalık toplandı. Bedreddin'in ölüme mahkûm edilmesi üzerine, beylerin ve erkanı devletin keyif meclisleri kurup eğlendiklerine ilişkin kent sokaklarında dolaşan söylenti, çok geçmeden saraya kadar ulaştı. Halkın infialinden korkan Sultan, kolcu sayısının üç kat artırılmasını emretti.

Ulema, kara cüppeleri içinde, hep öyle azametli, kurumlu, darağacının başında toplanmaya başladı.

Bedreddin'i almak için zindana yüz dolayında muhafız gönderdiler. Bir de at getirmişlerdi kendisi için. Ama binmedi ata Bedreddin, muhafızların ortasında yürüyerek gitmek istediğini söyledi.

Bulutlarla kaplı puslu sabah göğü, sanki yukardan bastırıp duruyordu. Ağaçların çıplak dallarından, gözyaşları gibi damlalar yuvarlanıyordu.

Bakırcılar çarşısına geldiler. Sehpanın önünde durdular.

Bedreddin, kalabalığa baktı. Akşemseddin'i, Mecnun'u, Durası Emre'yi, Derviş İbrahim'i, taşçı ustaları Aşot ve Vartan kardeşleri ve öteki mücadele arkadaşlarını, öğrencilerini gördü. Cellatlara döndü:

— Aptest almak istiyorum, dedi.

Bir testi getirdiler. Bedreddin Mecnun'u çağırdı.

Mecnun, gözünde yaşlarla su döktü testiden öğretmeninin eline.

— Ağlama, Mecnun. Hakikat bizimle! Vasiyetimdir: Bedenimi, şu bakırcılar çarşısı yakınında bir yere gömün... Ama beni kara toprakta değil, hakikati anlamış insanların yüreklerinde arayın!

Dört yöne ayrı ayrı selam verdi. Halk da aynı selamla karşılık verdi kendisine.

Sehpaya çıktı.

Cellatlar, onu iyice aşağılamak için, üstünde ne var ne yoksa çıkarıp, çırılçıplak ettiler kendisini; sonra yağlı ilmiği geçirdiler boynuna, üstünde

durduğu peykeyi bir tekmede devirdiler.

Silistre – Karaburun – Moskova
1977 – 1983